Vadime şi Danielle Elisseeff

civilizaţia
japoneză

Editura Meridiane

VADIME şi DANIELLE ELISSEEFF

Civilizaţia japoneză
Biblioteca de artă

Arte. Civilizaţii. Mentalităţi
VADIME şi DANIELLE ELISSEEFF
La civilisation japonaise
Les Éditions Arthaud, 1971, Paris

Vadime şi Danielle Elisseeff
Civilizaţia japoneză
Traducere de
IRINA DIANA IZVERNA şi
IRINA MAVRODIN
EDITURA MERIDIANE
BUCUREŞTI, 1996
Carte finanţată de Guvernul României prin Ministerul Culturii
Pe copertă:
Okumura Masanobu, Scena de interior (fragment)
ISBN 973-33-0317-8

INTRODUCERE

Dificultăţile acestei lucrări diferă de cele obişnuite. Mai întâi, numele proprii sau denumirile geografice constituie serii de termeni puţin cunoscuţi, care trebuie localizaţi întruna în timp şi spaţiu. Anumite personaje importante ca Shotoku taishi şi Minamoto no Yoritomo nu sunt cunoscute ca fiind contemporane, primul, cu Mahomed. celălalt, cu Filip August. Regiuni celebre ca Yamato sau Kyushu nu evocă totdeauna o Bretanie sau o Provenţă. Apoi, noţiunile înseşi, ale căror baze pertinente sunt mult prea rar tratate în programele noastre de studii, rămân confuze sau greşite. Dincolo de interpretările abuzive ale anumitor cuvinte ca zen, cuvinte ca împărat, familie sau războinic nu au nici pe departe sensul pe care-l au în Occident. Astfel, clasa de războinici (*bushi*) care a deţinut puterea cu începere din secolul al XIII-lea şi până în secolul al XIX-lea nu cuprinde militari ce se opun unor civili liberali, ci gestionari luminaţi al căror rol a fost hotărâtor în organizarea unor activităţi „civile” ca învăţământul şi comerţul: partizani declaraţi ai eticii confuciene, aceşti *bushi* erau oameni foarte instruiţi,

autori de scrieri politice şi economice, şi reprezentau, în secolul al XIX-lea, cadrele birocratice şi şcolare, rolul lor istoric semănând foarte mult cu cel ce i-a revenit „burgheziei cuceritoare” de la noi.

Specificitatea termenilor şi a noţiunilor contribuie la situarea civilizaţiei japoneze într-o lume care se deosebeşte net de toate celelalte. Originalitatea civilizaţiilor din Europa, din India şi a celor islamice se întemeiază pe un fond comun de limbă, logică, religie sau filosofic care îngăduie comunicarea între aceste culturi, autorizând să se vorbească despre un ansamblu occidental. Civilizaţia Chinei, a Japoniei şi, în general, cele ale „lumii ideogramelor” ţin, în schimb, de criterii şi sisteme de valoare fundamental diferite. Acest ansamblu, adeseori denumit Extremul Orient, ar trebui definit mai corect ca Orient, dacă vrem să desemnăm prin acest termen o altă lume. Situat dincolo de Mekong, acest Orient al mentalităţilor este adeseori opus ca tot multitudinii Occidentului, deşi şi el este un vast teritoriu pe care se înfruntă idei şi fiinţe originale.

De la un grup de civilizaţii la altul, eterna înlănţuire dintre cauze şi efecte nu-şi are totdeauna verigile aşezate în aceeaşi ordine, desfăşurarea faptelor nu aduce adeseori cu sine un tablou la fel de satisfăcător pentru spiritul nostru ca acela cu care ne-a obişnuit propria noastră istorie. Nimic nu-i mai ispititor decât să uiţi arborele ca să descrii pădurea, atâta vreme cât pădurea de bambuşi orientali nu devine o masă de stejari galici. Fiecare dintre noi, istoric sau nu, trăieşte cu propriile-i imagini, aplicând la scară planetară sisteme de analiză ce-şi pierd mult din eficacitate în afara unei lumi date şi care riscă să descopere doar propria lor legitimitate şi nu realitatea faptelor. Zadarnic încearcă reprezentanţii anumitor şcoli istorice să aplice grilele lor conceptuale pe fenomene chineze sau japoneze. Anumite părţi se luminează, în timp ce ansamblurile rămân obscure. Desigur, toate explicaţiile sunt plauzibile, fiecare avându-şi adevărul ei.

Raportându-ne la toate lucrările apărute, ne-am

gândit că în Occident lipsesc culegeri care să grupeze imaginile pe care japonezii vor să le propună cu privire ia ei înşişi, nu în planul cercetării istorice, ci la nivelul cunoştinţelor uzuale. Iată de ce am luat drept bază a selecţiei noastre de fapte şi explicaţii manualele şcolare japoneze, din clasele mici şi până în clasele terminale. Această preocupare explică geneza şi structura textului nostru, compus dintr-o scurtă parte istorică, dintr-o parte tematică şi dintr-o culegere de informaţii. În capitolele istorice ne-am limitat la materia culturală şi mentală a japonezului mijlociu. Încercând să rămânem cât mai mult cu putinţă sub nivelul savant al teoriilor istorice, ce nu lipsesc astăzi nici în Japonia. În schimb. În expunerea principalelor teme, am acordat un loc important vederilor noastre personale şi unei interpretări mai subiective, în partea a treia, am ţinut să prezentăm obiectiv faptele de civilizaţie cele mai de seamă.

Una dintre preocupările noastre majore a fost aceea de a crea o legătură bazată pe atenţie între cititor şi această lume care, în desfăşurarea ei istorică, îi era aprioric total necunoscută. Or, este bine ştiut că interesul ţărilor occidentale pentru Japonia s-a născut în ziua în care o răsturnare a structurilor tradiţionale a sincronizat această ţară cu Occidentul, marcând începutul unei noi ascensiuni, jalonată de episoadele confruntării chino-japoneze, apoi de războiul ruso-japonez şi, în sfârşit, de cele două mari conflicte mondiale. De un sfert de secol, numeroasele informaţii oferite de presa cotidiană, hebdomadară sau mensuală au familiarizat publicul cu „miracolul japonez”, cu urbanismul şi arhitectura sa, cu producţiile sale artistice şi literare, cu progresele sale tehnice şi ştiinţifice. Ni s-a părut că era mai bine. În cazul de faţă, să mergem de la cunoscut la necunoscut şi să scriem cartea de-a-ndoaselea. Pariul era ispititor şi ne înclinăm în faţa directorului acestei colecţii, ca şi în faţa editorului, mulţumindu-le că nu ne-au descurajat de la bun început. Totuşi, am fost siliţi să renunţăm la această formulă în capitolele istorice: ea necesita o acrobaţie în

jocul concordanţelor temporale care ar fi sporit dificultatea pătrunderii într-un domeniu puţin cunoscut: deprinderile noastre mentale ne făceau astfel, în mult prea mare măsură, prizonieri ai unor uzanţe. Dar dacă, în introducerea istorică am renunţat la drumul invers, am păstrat în schimb principiul întoarcerii la surse în capitolele alcătuite pe teme. care încep toate printr-o descriere a faptelor contemporane, referindu-se apoi la antecedente din ce în ce mai vechi.

Ca să facilităm lectura textului şi situându-ne în afara oricărei polemici privind periodizarea, este comod să admitem că civilizaţia japoneză a trecut prin patru faze, fiecare fiind ilustrată de trei perioade. Prima fază, preistorică, pune în evidenţă contacte strânse cu continentul, din Siberia şi până în sud-estul asiatic, trecând prin China şi Coreea; odată depăşit stadiul paleolitic, se succedă cultura neolitică din Jomon, cea calcolitică din Yayoi şi vârsta de fier a *kofunilor* (secolele III-VI). A doua fază, formativă, este inaugurată de era Asuka (secolele VI-VIII), în timpul căreia apar elementele statale chineze, scrierea şi birocraţia, precum şi influenţele religioase şi filosofice ale taoismului, ale confucianismului şi mai ales ale budismului; ea continuă în secolul Nara (secolul al VIII-lea), în timpul căruia se dezvoltă cultura importată, şi, mai ales, in secolele Heian (secolele IX-XII), capitale pentru cultura japoneză clasică. Faza a treia, feudală, începe prin instaurarea puterii militare a shogunilor din Kamakura (secolele XIII şi XIV) şi voga budismului zen; ea este traversată de perioada războinică Muromachi (secolele XV şi XVI) şi se termină cu cea a seniorilor din Edo, împătimiţi ai eticii confuciene (secolele XVII-XIX). A patra fază, industrială, începe prin mişcarea de renovare Meiji (1867-1912), care se sprijină întru totul pe valorile occidentale, şi continuă în era recentă Taisho (1912-1925) şi în cea actuală, Showa. Dacă reţinem această schemă cronologică, vom înţelege, desigur, mai uşor, modul cum se înlănţuiesc evenimentele.

V.E.

Partea întâi
REPERE ISTORICE
Capitolul I
LEGENDE

Japonia, ca şi Grecia, se iveşte dintr-un trecut fabulos. Legende venite din adâncul timpurilor populează cu personaje turbulente şi fantastice ceţurile dense ce învăluie pădurile, povârnişurile vulcanilor, nedomoliţi de scurgerea timpului, şi spuma zglobie a mării.

Astăzi, credinţele şi superstiţiile au pierdut mult din puterea şi vraja lor de altădată, dar ele mai păstrează totuşi ceva din străvechiul mister: e de ajuns să luăm drept exemplu nenumăraţii şi pitoreştii prezicători care, după căderea nopţii, ascunşi în unghere întunecate unde abia dacă pâlpâie o luminiţă, dezvăluie încă şi astăzi tainele viitorului, în chiar centrul oraşului Tokio. Toate divinităţile naturale (*kami*) pot oferi, celor care ştiu să le interpreteze, semne profetice (*zencho*); o întâmplare neprevăzută, survenind în prima zi a anului, de exemplu, sau la începutul zilei, vesteşte cum vor fi lunile sau ceasurile viitoare. În anumite cazuri, omul însuşi poate pune în evidenţă aceste semne revelatoare. Trebuie atunci să facă apel la divinaţie (*bokusen* sau *uranai*); în antichitate au fost poate folosite, ca şi în China, oase oraculare: trebuia interpretată semnificaţia crăpăturilor de pe oasele de cerb sau de pe carapacea broaştelor ţestoase, după ce fuseseră supuse acţiunii focului. Temple şi sanctuare vând încă şi astăzi mici buletine conţinând mesajele zeilor (*omikuji*). Soarta unui individ este, de asemenea, determinată de numele pe care-l poartă: de aceea se practică încă ghicitul onomastic (*seimei-handan*). Aceste străvechi procedee locale nu exclud practicile străine: astfel, cititul viitorului în cărţi este foarte răspândit în zilele noastre.

Ca să rezişti puterilor malefice, te poţi folosi de exorcisme (*majinai*) care, de exemplu, vor asigura o recoltă bogată sau vor alunga molima. Cifrele posedă şi ele o importantă valoare magică. Cifra o mie este cu deosebire fastă, ca şi cifra opt, care, în grafia chineză, unde apare

alcătuită^ din două linii divergente, evocă ideea de expansiune. În general, ca şi în China, numerele impare conţin elemente benefice care lipsesc din numerele pare. Sunt preferate în mod special cifrele şapte şi nouă.

Visele, ca în toate civilizaţiile, capătă uşor valoare premonitorie, şi se vorbea odinioară de „zeul pernei” (*makura-gami*) care, după căderea nopţii, îi şoptea bietului muritor neaşteptate revelaţii. Multă vreme li s-a atribuit anumitor animale, ca vulpea sau şarpele, puteri supranaturale. Erau, se spunea, mesagerii unui zeu, sau chiar zeul însuşi, ce luase o formă animală spre a intra mai uşor în contact cu lumea terestră. Alte animale, ca pisica sau nevăstuica, posedau, conform tradiţiei, puterea neliniştitoare de a-şi impune spiritul malefic unor fiinţe omeneşti.

Mişcarea aştrilor şi alcătuirea calendarului au format totdeauna obiectul unei atenţii particulare, conformă, de altfel, în esenţă; cu teoriile cosmogonice, astrologice şi matematice elaborate în China. Douăsprezece animale, reprezentând cele douăsprezece semne ale zodiacului, desemnează anii, zilele, orele, tu funcţie de poziţia aştrilor şi în legătură cu cele cinci elemente ale creaţiei: apa, focul, lemnul, metalul. Complexa înlănţuire a afinităţii care decurge de aici îşi mai spune încă şi astăzi cuvântul, în cazul multor căsătorii, în vederea cărora sunt cercetate, de asemenea, poziţia stelelor (*hoshi mawari*) şi compatibilităţile astrologice (*aisho*). Mai mult, atât căsătoriile, cât şi înmormântările trebuie să aibă loc la date apropiate.

Multe legende şi culte particulare încearcă să dea un răspuns misterelor de nepătruns ale naturii: ploaia binefăcătoare, izvoarele răcoroase, puţurile cu ape liniştite posedă fiecare un spirit al lor, ca şi râurile, marea, vântul, tunetul. În schimb, stelele, a căror influenţă este atât de mult luată în seamă, nu inspiră decât puţine şi scurte legende; fără îndoială, acest popor de agricultori ce se trezesc şi se culcă o dată cu soarele nu a avut niciodată răgazul să se lase cucerit, precum păstorii din societăţile

noastre antice, de geometria poetică a cerului astral. Doar legenda Bouarului şi a Ţesătoarei, ivită în China, a cunoscut în Japonia răspândirea tenace a frumoaselor şi tristelor poveşti de dragoste: despărţite prin Calea Laptelui, steaua Bouarului şi cea a Ţesătoarei nu se întâlnesc decât o dată pe an, în a şaptea zi a lunii a şaptea, când toate frunzele de arţar sau toate coţofenele din lume se adună laolaltă pentru a alcătui un pod ceresc; numai atunci Ţesătoarea poate să-şi întâlnească iubitul. În schimb, tot ceea ce evocă ideea de fertilitate a fost la mare cinste în sânul acestei societăţi ţărăneşti: de exemplu, cultul falie care, deşi împins pe planul al doilea de shintoismul oficial, a persistat la ţară.

Alături de aceste credinţe, genealogiile divine şi imperiale reprezintă adevăratul fundament şi esenţa învăţăturii shinto. O lucrare vestită, *Kojiki*, şi o cronică istorică, *Nihonshoki* (sau *Nihongi*), din secolul al VIII-lea, cuprind ciclul complet al acestor povestiri. De fapt, acestea nu au alcătuit un tot coerent decât cu începere din epoca Edo, sub influenţa şcolii Mito (*Mitogaku*) şi a puternicelor curente patriotice care s-au străduit să resusciteze cultura vechii Japonii şi totodată să reînvie figurile uitate ale împăraţilor săi de odinioară. Cele două opere apar deci sub forma unor povestiri istorice în care supranaturalul este prezentat ca fiind natural. În lumina studiilor de etnologie extrem-orientală, aceste mituri, ce aveau cândva o autoritate oficială, capătă o nouă semnificaţie.

Subiectul central al acestei mitologii este cel al creării pământului japonez de către zei. Versiunile diferite se elaborează în jurul a două teme principale: activitatea zeului Ame no minaka-nushi şi evocarea haosului iniţial. Recursul acesta la prioritatea celestă a unui zeu aminteşte de vechile credinţe chinezeşti, reluate, în epoca celor şase Dinastii (secolele III-VI), de taoism, care propunea principiul existenţei unui suveran celest, întemeietor şi stăpân al universului din clipa despărţirii pământului de cer. Aceste fundamente filosofice, ca şi noţiunea chineză de

autoritate imperială – împăratul îşi are originea în cer. slujind drept coloană de legătură între cer şi pământ – urmau să favorizeze evoluţia istorică şi politică a tânărului stat nipon, începând din anii domniei împărătesei Suiko (secolul al VII-lea).

Crearea supranaturală a insulelor începe o dată cu haosul iniţial, din care s-a ivit lumea, în urma intervenţiei zeilor. Acest mit cosmic se regăseşte şi în filosofia chineză: de exemplu, el figurează deja în *Huai nan tseu*, sumă pseudoştiinţifică din epoca dinastiei Han, cuprinzând multe speculaţii cosmogonice puternic impregnate de gândirea taoistă. Tema haosului este constantă în faimoasa legendă a zeiţei soarelui, Amaterasu, a cărei dispariţie momentană a cufundat din nou pământul în spaima întunericului dintâi. De altfel, este o noţiune pe care o regăsim în nenumărate civilizaţii şi, mai ales, în toate cele ale Asiei sud-estice.

Cerul şi pământul s-au alcătuit atunci când din haos au urcat finele esenţe şi au coborât substanţele grele; pământul nu era decât un noroi inform, un pământ-apă: „Pământul care tocmai se născuse era ca o pată de ulei pe apă şi plutea ca o meduză” (*Kojiki*, p. 63). Dintr-o dată se ivi o stranie şi roşie formă, din care se născură cei trei zei-coloane. Deşi adeseori s-a pierdut sensul numelor de zei care au populat treptat universul cu zecile de mii, multe evocă totuşi noţiunea de noroi, de pământuri şi de ape amestecate laolaltă. Nu ne miră importanţa acordată acestor locuri şi acestor timpuri. În care elementele se contopeau, de către oamenii acestor ţinuturi asaltate de taifunuri, de furtuni şi valuri, şi care, încă de acum două mii de ani, îşi află principala resursă de viaţă în orezarii.

Alături de cuplurile cer-pământ, pământ-apă, apare cuplul bărbat-femeie, principiul masculin – principiul feminin, din unirea şi echilibrul cărora se naşte întreaga creaţie. Japonia, ca şi China, cu a sa alternanţă dintre *yin* şi *yang*, precum şi diversele culturi din insulele Pacificului, îşi întemeiază filosofia şi sensibilitatea pe această viziune dualistă şi ciclică a lucrurilor.

Imaginaţia cosmică şi noţiunea de cuplu se unesc pentru a crea pe zămislitorii supremi: Izanagi, zeul, şi Izanami, zeiţa. Însărcinaţi de zei să stabilizeze pământul care pluteşte în derivă, au primit de la ei în dar o lance (*hoko*): „Aflându-se pe Podul Plutitor al Cerului, cei doi *kami* au cufundat în apă halebarda divină, au învârtit-o în sarea mării şi au scos-o apoi din valuri. Iar picăturile de apă sărată care se scurgeau de pe halebardă s-au suprapus, devenind insule" (*Kojiki*, p. 65). Şi-au petrecut restul vieţii zămislind insule şi zeităţi, dar pe când da naştere focului, Izanami a murit, arsă de vie. Cuprins de deznădejde, Izanagi a pornit s-o caute în infern, dar, ca şi Orfeu, a fost victima curiozităţii şi nerăbdării sale; îngrozit la vederea trupului descompus al soţiei sale, a fugit din lumea infernală, urmărit de nemiloase furii.

S-a căutat un sens politic în aceste drame ale gestaţiei şi ale morţii, şi adeseori se vede în ele simbolizarea unor peripeţii ce-au dat naştere tinerei Curţi din Yamato, din perioada vârstei de fier. Şi în acest caz, mituri similare răspândite în Mările Sudului sau în Asia sud-estică ne ajută să înţelegem mai bine ceea ce a fost multă vreme considerat ca exclusiv japonez. Legenda care povesteşte crearea insulelor din stropi de noroi se regăseşte mai cu seamă în Polinezia. Să notăm că această geneză rapidă a unei multitudini de lucruri şi fiinţe nu a fost niciodată considerată ca fiind perfectă. Însuşi cuplul primordial nu a fost totdeauna foarte mândru de progeniturile sale, după cum spune legenda: "Cei doi *kami* au stat şi s-au gândit: «Copiii pe care i-am zămislit până acum nu sunt perfecţi. Ar trebui să le comunicăm asta celeştilor *kami*». Şi s-au urcat la cer şi le-au cerut celeştilor *kami* noi ordine. Deci celeştii *kami*, după ce au ghicit în omoplaţi de cerb arşi laolaltă cu bucăţi de lemn, au răspuns: «Nu femeia trebuia să vorbească cea dintâi. Coborâţi pe pământ şi luaţi-o de la început» " (*Kojiki*, p. 66-67). Preeminenţa stângaci afirmată a femeii fusese pe punctul de a strica totul. S-a descoperit o legendă asemănătoare la anumite triburi din Borneo.

Fiică a cuplului originar, Amaterasu Omikami personifică soarele şi este străbuna divină a clanului imperial. Lumina pe care o răspândeşte e neasemuită, căci atunci când zeiţa s-a retras într-o peşteră întunecată, lumea a fost cât pe ce să se prăbuşească în universul duşmănos al nopţii. Cuprinsă de o mare mânie şi nefericită din pricina urâtei purtări a fratelui său Susanoo no Mikoto, ea se ascunse într-o peşteră adâncă din cer (*ame no iwato*). Tremura încă de teamă la amintirea calului celest pe care Susanoo îl aruncase, jupuit de viu, în încăperea în care ea, liniştită, ţesea. Dar retragerea zeiţei Amaterasu ameninţase însăşi existenţa lumii, ce se cufundase brusc într-un întuneric de nepătruns, în timp ce spiritele rele se răspândeau pretutindeni pe suprafaţa pământului. Zeii se întâlniră atunci şi puseră la cale o stratagemă ce trebuia să redea creaţiei căldura soarelui. Lângă grotă au fost aduşi nişte cocoşi, al căror cânt avea să vestească întoarcerea zilei. Apoi a fost plantat un mare arbore sakaki, ce avea să devină arborele sacru. De ramuri au fost agăţate bijuterii, lungi fâşii de stofă albă şi o oglindă anume făcută pentru acea împrejurare. Toţi zeii se grupară în jurul aborelui, cu excepţia unuia dintre ei, care, renumit fiind pentru vigoarea sa fizică, se aşeză lângă intrarea în peşteră. Când totul fu gata, Ama no Uzume, zeiţa nu atât frumoasă cât veselă, începu să danseze, lepădându-şi treptat veşmintele. Făcu asta într-un chip atât de hazliu încât, când fu aproape goală, toţi zeii izbucniră în râs. Amaterasu, cuprinsă de curiozitate, întredeschisese poarta peşterii şi se opri, surprinsă de strălucirea propriei sale imagini în oglindă. Zeul ce păzea peştera profită de acea clipă pentru a o trage cu totul afară. Îndărătul ei fu întinsă o rogojină de pai, iar zeul Futodama îi spuse: „Nu-ţi este îngăduit să te ascunzi din nou”. Scăldată din nou în lumină, lumea se întoarse la viaţă, iar blândeţea dulce a soarelui izgoni în umbră spiritele malefice.

Putere benefică, Amaterasu, ca şi soarele, ca şi împăratul, nu era prima printre zeii creaţiei, dar ea reprezenta energia, farul, potenţialul benefic datorită

căruia creaţia putea să prospere, să crească şi să învingă, cu timpul, forţele rele ale întunericului şi ale morţii. Apariţia zeiţei Amaterasu consacră naşterea religiei şi a riturilor: mişcările unei dansatoare sacre (*miko*) o silesc să iasă din peşteră. Practicile de veneraţie, ceremoniile, serbările puteau de acum înainte să stabilească un contact între oameni şi cei din lumea de dincolo sau din lumea de deasupra, *kami*, prin mijlocirea slujitorilor cultului, a şamanilor.

Ca şi în Asia orientală de nord, în China de sud şi în sud-estul Asiei, în Japonia existau şamani. Adeseori au fost neîndoielnic femei, mediumuri privilegiate într-o societate agrară matriarhală: enigmatica regină Pimiko care, conform textelor chinezeşti, domnea peste un mic stat din Japonia în secolul al III-lea al erei noastre, a existat fără îndoială cu adevărat. Ea simbolizează puterea acelor legături fizice şi morale care unesc trupurile omeneşti şi spiritele divine, şi exprimă cvasi-identitatea originară dintre religie şi guvernare.

Puterea soarelui face uneori să se uite că Izanagi şi Izanami au zămislit de asemenea luna. De fapt, legendele privitoare la lună nu au cunoscut în Japonia o foarte mare dezvoltare. Pentru acest popor îndrăgostit de natură, ea a fost mai ales un obiect de artă, o ciudată figură cu schimbătoare rotunjimi, pe care o admiri atunci când „priveşti luna" (*tsuki-mi*), în nopţile de vară sau de toamnă, după ce, vremea arşiţei trecând, omul gustă în sfârşit, aşezat pe rogojini, mângâiat, în dulcele întuneric, de o boare de vânt, bucuriile naturii liniştite. Totuşi, dacă e să credem ce stă scris în străvechiul şi celebrul „Roman al tăietorului de bambus" (*Taketori monogatari*), luna putea să inspire şi o anumită neîncredere: „încă de la începutul primăverii, Kaguya-hime privea splendoarea lunii, părând mai gânditoare decât de obicei; şi deşi cei din preajmă, socotind că nu e bine să priveşti faţa lunii, încercau să o împiedice, de fiecare dată când, scăpând de sub supravegherea lor, putea să o zărească, fie şi numai o clipă, plângea în hohote" (R. Sieffert, *Luna*, *mituri şi rituri*,

p. 333).

Susanoo, fratele violent şi perturbator al lui Amaterasu, este singurul element care-i tulbură puterea solară; el nu-i atât antiteza surorii sale, cât un concurent, un neavenit, un vârtej brutal lansat în inima unei societăţi civilizate. Fundamentele istorice ale legendei lui Amaterasu şi Susanoo par relativ limpezi şi se poate crede că acest antagonism transpune în mitologie antica luptă pe care au dat-o pentru dominare ţinuturile Yamato şi Izumu, amândouă la fel de evoluate.

Sărbătoarea, jubilaţia, legate, în legenda lui Amaterasu, de întoarcerea luminii peste lume, sunt la originea sărbătorilor rituale japoneze (*matsuri*), a căror formă de sensibilitate o explică totodată.

Alături de acest ciclu cosmogonic, legendele japoneze cuprind povestea miraculoasă a vieţii eroilor care, se spune, au întemeiat imperiul. Cele două tipuri de poveşti nu sunt, de altfel, contradictorii, aşa cum ne arată şi povestea lui Amaterasu şi a lui Susanoo, al cărei simbolism se aplică atât creării lumii, cât şi întemeierii statului japonez. Stăpână a cerului, zeiţă a soarelui, Amaterasu a trebuit să cucerească regatul pământesc, împărţit între câteva divinităţi cu fire bănuitoare. Aici apare tema mesagerului, care coincide de fapt cu tema imperială. După mai multe tentative urmate de tot atâtea eşecuri, Amaterasu îşi trimite pe pământ propriul nepot, pe Ninigi, care, escortat de cinci căpetenii şi de trei divinităţi, şi posedând cele „trei însemne” ale puterii, a pornit, se spune, să cucerească Japonia. Jimmu, primul din lungul şir al împăraţilor japonezi, a fost multă vreme considerat drept descendentul lui Ninigi; avea drept străbunică o prinţesă a mării.

Capitolul II

NAŞTEREA Şl DEZVOLTAREA

În Japonia, originea oamenilor s-a pierdut vreme îndelungată în totalitatea miturilor cosmogonice care, subiacente secole de-a rândul, au fost regrupate, structurate şi cultivate în secolul al XVII-lea. Abia după

sfârşitul celui de al doilea război mondial s-au putut face auzite vocile umililor martori materiali ce ies zilnic la lumină din măruntaiele solului nipon, spintecat întru satisfacerea nevoilor cetăţii industriale. Totuşi, dezvoltarea civilizaţiei japoneze rămâne în continuare greu de urmărit. Până în epoca actuală, Japonia a fost o margine-de-lume, un finister. Fiecare element de civilizaţie ajungea aici cu o întârziere mai mult sau mai puţin importantă, în funcţie de împrejurările istorice şi de situarea geografică faţă de centrele chinezeşti, siberiene, indiene sau sud-est asiatice. Cronologia Japoniei apare deci totdeauna ca fiind marginală, decalată în raport cu cea a continentului, iar civilizaţiile se amestecă aici uneori, nesocotind cu totul cronologiile iniţiale: un obiect de fier se iveşte în plin nivel neolitic sau o protoagricultură embrionară se deschide brusc către vârsta de bronz şi stăpânirea tehnicilor culturii de orez. Aporturile succesive mai curând se înlănţuie decât se suprapun, fenomenele de supravieţuire se dovedesc a fi nenumărate şi durabile. Nordul Japoniei, adăpostit îndărătul unor munţi şi al unor păduri adânci, încă trăia ca în era neolitică, în timp ce la Kyoto se elabora o civilizaţie de un mare rafinament. Cauza nu trebuie căutată numai în topografie. Noţiunea de economie, în această ţară săracă în materii prime, a avut, de asemenea, importanţa ei, silindu-i pe oameni să păstreze tot ceea ce, de la o epocă la alta, putea să le mai slujească. Ţăranul din secolul al XVII-lea tăia, fără îndoială, tulpinele de orez, cu aceeaşi seceră în formă de semilună pe care o folosise în secolul al II-lea dinaintea erei noastre. Mai mult, arhipelagul este prea mic pentru ca aşezările omeneşti să poată varia la nesfârşit. Aici aproape că nu există locuri periodic sau definitiv abandonate – jaloane providenţiale pentru istoric –, iar stratul de pământ care-i desparte este prea subţire pentru ca viii să nu se întâlnească aici cu morţii.

O Japonie a insulelor, a izolării, a mării omniprezente şi învăluitoare: a fost o vreme când această imagine, consacrată de secole de mândră singurătate pe care au întrerupt-o, fără să o înlăture, furtunoase contacte

temporare cu străinii, nu corespundea realităţii. În epocile îndepărtate, când australopitecii trăiau în Africa de sud, pământurile nipone nu se distingeau încă de vastul continent eurasiatic: de la Kamceatka şi până la actualele insule Sonde, acesta alcătuia un front uriaş spre Pacific. În cuaternar, mari mişcări orogenice începuseră să răstoarne şi să remodeleze faţa continentelor. Se năşteau gigantice gropi din care aveau să apară Marea Ohotsk, Marea Japoniei, Marea Chinei. În decursul timpurilor, acestea s-au adâncit tot mai mult, astfel încât la limita pleistocenului de mijloc şi a pleistocenului superior – care corespunde acheuleanului nostru –, Japonia nu mai era legată de continent decât prin câte un peduncul îngust, la fiecare din extremităţile ei, cea din sud şi cea din nord, iar pământul se mişca întruna şi într-atât, încât în holocen a luat naştere fără îndoială Japonia insulară.

E un loc comun să amintim că Japonia este plină de vulcani încă foarte activi sau care s-au arătat activi într-o perioadă relativ recentă, şi că nenumărate cutremure de pământ o zdruncină întruna. Este mai emoţionant să ne gândim că oamenii de aici au trăit cu adevărat crearea arhipelagului. Căci acesta este sensul descoperirilor făcute în 1949 la Iwajuku (Gumma-ken), confirmate apoi de zeci de alte locuri, precum şi de studiul geologic al stratificărilor culturale. În straturile de cenuşă, în lava întărită sau, uneori, chiar aproape de suprafaţă, se află unelte de piatră şlefuită înrudite, tipologic, cu cele din paleoliticul superior şi, uneori, şi cu cele din paleoliticul inferior. De-a lungul anilor, noi descoperiri oferă jaloanele ce lipseau din lunga secvenţă umană a Japoniei iniţiale, cea „de dinainte de ceramică” (*sendoki jidai*). Căci astfel a fost numită vreme îndelungată această epocă, înainte de a fi fost recunoscute treptat în ea fazele originare ale unui paleolitic astăzi temeinic atestat. Cronologia nu este totdeauna sigură, căci solul arheologic, prea puţin adânc şi răscolit întruna fie de oameni, fie de o natură zbuciumată, permite arareori stabilirea unei stratigrafii precise. În funcţie de caracterul lor, de concepţia lor istorică, de

mândria lor naţională, arheologii definesc în moduri divergente o antichitate pe care, periodic, o întineresc prea mult, după ce o îmbătrâniseră în chip exagerat. Fără îndoială, problema e greu de rezolvat. Descoperirile de la Iwajuku şi din alte locuri similare lasă să se presupună că, în decursul marilor schimbări în urma cărora s-a născut arhipelagul, în acea perioadă de vulcanism violent, comunităţi omeneşti au fost înghiţite pe de-a-ntregul. Astfel s-au rupt legăturile care ar fi putut permite stabilirea mai sigură a înrudirilor dintre locuitorii din Japonia şi cei de pe continent. Ruptura acestor legături terestre seamănă foarte mult cu tăierea cordonului ombilical.

Popularea insulelor nu a fost deci, aşa cum se credea odinioară, pe de-a-ntregul legată de evoluţia navigaţiei la comunităţile preistorice din Extremul Orient. Într-o epocă străveche, mânaţi de mişcarea generală a populaţiilor din Eurasia, mulţi oameni au pornit, fără îndoială, de-a lungul nesfârşitelor căi care duceau către regiunile de pe malurile Pacificului. Fragmente de oase fosile dovedesc că o secvenţă umană completă s-a dezvoltat în Japonia. Omul din Akashi (Hyogo-ken) era un pitecantropian; cei din Kuzu (Tochigi-ken) şi din Ushi-kawa (Aichi-ken) erau neandertalieni; cei din Hamakita şi din Mikkabi (Shizuoka-ken) aparţineau deja tipurilor de *homo sapiens*. Încă din paleolitic exista deci în Japonia, o dată cu omul din Akashi sau cu fratele său, o civilizaţie înrudită – chiar dacă de departe – cu cea din centrele chineze sau siberiene. Dar, implantată pe un teritoriu îngust, cu spatele către continent, societatea japoneză aparţinea neîndoielnic şi unei alte comunităţi: cea a mării. Încă de la începutul mileniului al II-lea de dinaintea erei noastre, insulele care, de la Sahalin şi până la insulele Sonde, amintesc de vechiul traseu al malurilor eurasiatice, delimitau, dimpreună cu coastele Asiei, din Indo-China şi până în regiunile Amurului, un fel de „Mediterană a Pacificului”. Acest lung lanţ de mări relativ închise hrănea un şir de mici civilizaţii maritime de vânători-pescari nomazi,

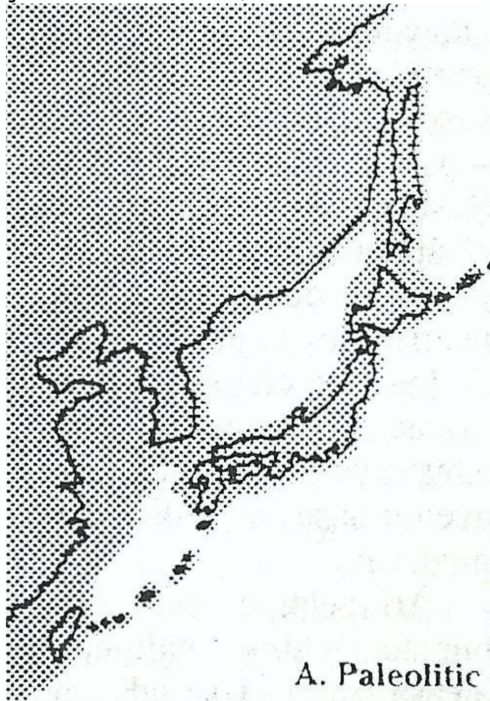
adevăraţi oameni ai prăzii, ce-şi aflau originalitatea fiinţei şi a modului lor de viaţă în situaţia lor marină. Astfel s-a născut în Japonia epoca numită a „ceramicii cu ornamente în formă de inimă” (*jomon jidai*) care reprezintă primul jalon sigur al evoluţiei locale.

JOMON

Civilizaţia Jomon a fost pusă în evidenţă la sfârşitul secolului trecut de către americanul E. S. Morse, care a căutat, şi a găsit, pentru prima dată în Japonia, o grămadă de scoici (*kaizuka*). Adeseori reperabile din avion, datorită culorii lor albicioase, aceste grămezi de scoici erau de fapt nişte prozaice grămezi de gunoi, adică ceea ce mai rămăsese din moluştele care constituiau hrana principală a oamenilor din acea vreme. Aceste gunoaie se acumulau mai întâi pe lângă locuinţe, pe pantele naturale ale solului. Pe măsură ce generaţiile se succedau, aceste *kaizuka* modificau curbele terenului sau – unul din cele mai frumoase exemple este cel oferit de Kasori (Chiba-ken) – încercuiau satul în jurul căruia alcătuiau ca un fel de potcoavă. Integrată pământului, grămada de gunoi putea să servească drept temelie pentru o nouă aşezare omenească, şi au fost găsite urme de locuinţe chiar la suprafaţa stratului de scoici. Aceste grămezi de gunoi, greu de cercetat şi de interpretat, constituie o sursă inepuizabilă de informaţii asupra vieţii aventuroase a îndepărtaţilor strămoşi ai japonezilor moderni.

Arhipelagul era bogat în vânat. Mistreţi, cerbi, bursuci, vulpi, maimuţe, păsări constituiau o hrană aleasă, căreia i se adăugau fructele de mare, scoici sau stridii, precum şi roadele unui pescuit îmbelşugat, cu undiţa, harponul sau plasa: dorade, toni, bari, roşioare, scrumbii, delfini, balene, foci. În funcţie de latitudine, după cum înaintează sau se retrag gheţurile, a căror periodicitate este, în Asia extrem-orientală, dintre cele mai complexe, animalele din ţinuturile călduroase sau cele din ţinuturile reci se împuţinau sau se înmulţeau. Oamenii se stabileau de preferinţă în locurile unde se îmbinau cel mai bine foloasele vânătorii cu cele ale pescuitului. De asemenea

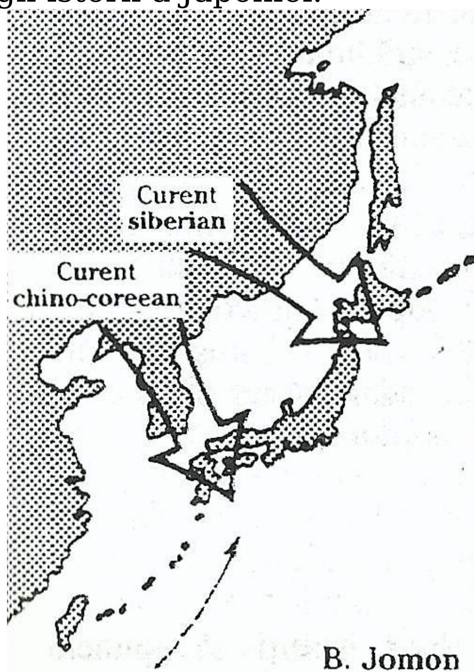
locuri privilegiate Japonia e plină. Unul dintre ele, mai ales cel numit Jomon, era adăpostit de un golf primitor, satul aflându-se între plaja foarte apropiată şi panta colinelor joase, cu relief accidentat şi acoperite de păduri dese, ce le protejau împotriva vântului. Asemenea implantare era atât de curentă, încât simpla reperare a acestor *kaizuka* ne îngăduie astăzi să stabilim în multe cazuri vechiul traseu al malului japonez. Locuinţele, pe jumătate îngropate, constau dintr-o gaură pătrată sau circulară (*tateana*), mai mult sau mai puţin adâncă, apărată de un acoperiş din ramuri, ce se sprijinea pe stâlpi şi care avea, fără îndoială, o spărtură, pe unde ieşea fumul din vatră. Profitând de condiţiile favorabile, societatea s-a organizat.

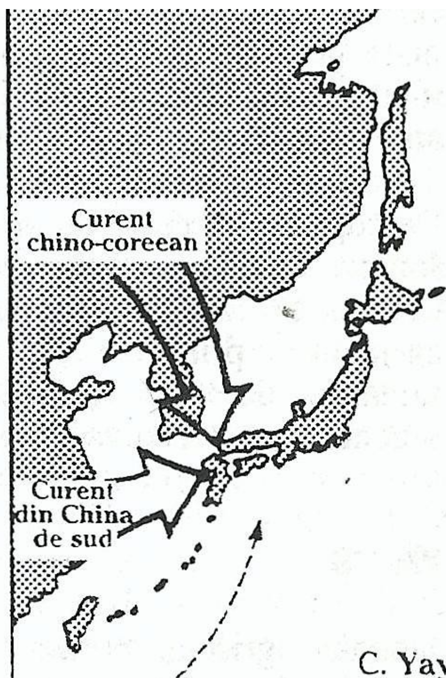

NAŞTEREA ARHIPELAGULUI

La începutul erei cuaternare, Japonia era legată de continent (A). O serie de mişcări orogenice au desprins-o treptat de el. Drumurile maritime ale influenţelor culturale (B şi C) coincid, simplificându-le, cu direcţiile vechilor

drumuri terestre. Ele au rămas aceleaşi de-a lungul întregii istorii a Japoniei.

Treptat, oamenii au început să-şi îngroape morţii. Mai întâi au fost depuşi, cuibăriţi precum copilul în pântecele mamei, în mijlocul grămezii de scoici, căci calcarul acestora întârzia descompunerea corpurilor. Apoi a apărut ideea de a se folosi un fel de vase-sicrie: mai întâi pentru copii, iar mai târziu pentru adulţi. În cazul acestora, erau adunate doar oasele, în nişte oale pe care oamenii au învăţat să le facă din ce în ce mai mari, pe măsură ce tehnica se dezvolta. Grija faţă de morminte vădeşte ivirea unui sentiment religios, atestată şi prin alte vestigii: figurine din lut ars (*dogu*), simboluri feminine ale fertilităţii; pietre înălţate şi lungi beţe (*sekibo*), care reprezintă echivalentul masculin; figuri rotunde, cu ochi globuloşi şi înguşti, semănând în chip ciudat cu ochelarii de zăpadă ai eschimoşilor; oase omeneşti gravate.

Deşi epoca Jomon şi viaţa semivagabondă a acestor vânători şi pescari sunt astăzi de mult uitate, ciudata ceramică împodobită cu ornamente în formă de inimă

(*jomon*), făcute prin apăsare cu mâna, e foarte actuală. Existenţa ei ne îngăduie să determinăm tot ce este în Japonia anterior vârstei de bronz, de vreme ce apariţia bronzului a fost contemporană cu cea a roţii olarului. Locul numit Fukui (Nagasaki-ken), recent descoperit (1960-1964), a oferit o scară stratigrafică completă a lentelor modificări ce au dus de la un epipaleolitic, în care abundă microliţii, la un neolitic foarte caracteristic şi bogat în ceramică. Mai întâi au fost făcute vase cu fundul conic, cu o textură grosolană. Natura ornamentaţiei şi modificările de formă şi volum care s-au succedat în decursul erelor au permis împărţirea epocii Jomon în cinci perioade, în funcţie de faptul că baza vaselor se rotunjeşte sau devine plată, că pântecul lor este mai mult sau mai puţin ornat, că gâtul se evazează, ajungând să se umfle în voluminoase protuberante, ale căror curbe baroce plac ochiului modern. S-a revenit apoi la simplitate, în timp ce folosinţele diferenţiate şi multiplicate impuneau o mare diversitate de forme. În sfârşit, mai târziu, exemplul unor savante vase de bronz chinezeşti a dus fără îndoială la crearea de noi tipuri de ceramică, pe care ornamentele în formă de inimă, ritmate de suprafeţe în aplat, se străduiau să reproducă, interpretând-o, ornamentaţia geometrică şi totuşi luxuriantă a operelor metalice continentale.

2. VAS JOMON, EPOCA DE MIJLOC

Ceramicele aparţinând epocii de mijloc a culturii Jomon sunt net caracterizate printr-o bogată ornamentaţie şi prin proporţiile voluminoase ale toartelor care învăluie gâtul vasului în numeroase protuberante.

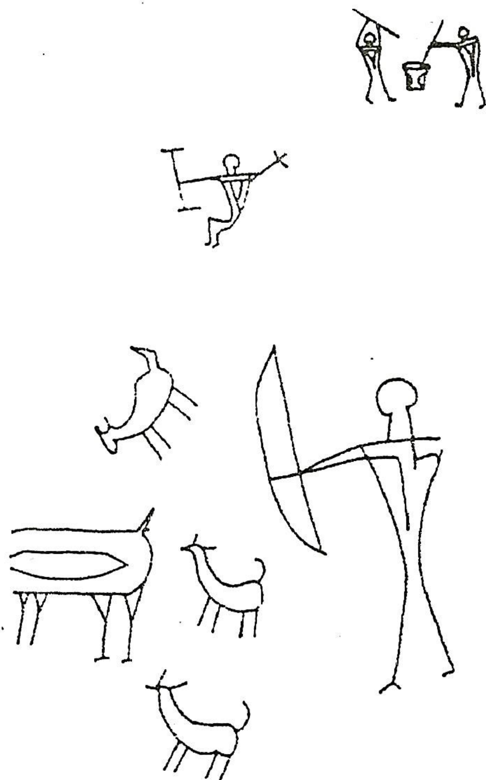
Descoperiri recente au arătat că, spre sfârşitul epocii Jomon, adică spre mijlocul mileniului I dinaintea lui Cristos, s-a răspândit treptat în Japonia practicarea unei agriculturi primitive pe teren uscat. Totuşi ea nu rămânea decât o resursă secundară, contribuind la sedentarizarea relativă a comunităţilor.

YAYOI

Japonia agricolă, şi am fi chiar ispitiţi să spunem Japonia dintotdeauna. Începe în preajma secolului al III-lea înainte de Cristos, prin înflorirea, subită, în aparenţă, a unei culturi evoluate, cea din Yayoi, caracterizată prin practicarea dominantă a agriculturii, prin folosirea generalizată a roţii olarului şi prin cunoaşterea metalurgiei. Pentru prima dată se manifestă în mod evident fenomenul ciudat pe care îl reprezintă, în Japonia, valul de importuri străine. În realitate, în calitatea ei de cultură preistorică marginală, civilizaţia primitivă niponă se alimenta, încă din timpurile cele mai vechi, de la izvoarele continentale. Dar în vasta universalitate preistorică, pe când naţiunile nu existau încă, iar transformările cele mai revoluţionare se răspândeau prin imitaţie, fără ca oamenii să fi avut ştiinţă de locul unde ele luaseră naştere, elemente siberiene, chinezeşti septentrionale, chinezeşti meridionale, sud-est asiatice se contopeau, echilibrându-se totodată. Există chiar o legătură obscură între Japonia şi toate civilizaţiile din Pacific.

În schimb, de-a lungul secolelor care au precedat începuturile erei noastre, diferenţele de maturizare socială şi economică dintre diversele grupuri omeneşti au provocat pe continent o agitaţie cu multiple aspecte. China a cunoscut atunci o perioadă de efervescenţă, cea a „Regatelor luptătoare” (475-221). La frontierele ei,

mişcările de populaţie se propagau, cu toate efectele unei unde de şoc. Valurile de călăreţi nomazi aveau curând să înspăimânte bogatele regate chinezeşti, mereu râvnite. Ts'in Che Huang-ti, întemeietor şi unificator al Imperiului (221-210 a. Chr.), a reuşit să pună la adăpost de invaziile barbare pământurile chinezeşti, construind, pe baza unor fortificaţii pe care anumite principate le şi înălţaseră, faimosul Zid chinezesc. Hoardele de călăreţi treceau deci mai departe şi galopau până în Coreea. Ca o reacţie, au avut loc migraţii, şi familii întregi au încercat neîndoielnic să ajungă în Japonia, nădăjduind că vor găsi în insule o viaţă mai calmă şi mai sigură. Mai multe căi duceau de la continent la arhipelag, dar cea mai comodă – şi avem toate motivele să credem că a fost şi cea mai frecventată – era cea care ducea din Coreea în regiunile nordice ale insulei Kyushu (Kita-Kyushu), profitând de releurile insulelor intermediare Tsushima şi Iki. Pe vreme frumoasă, malul este vizibil, de la o insulă la alta. Ultima etapă, golful Karatsu (Saga-ken), oferea farmecul unei plaje adăpostite, fertilitatea pământului pretându-se în mod cu totul special la implantarea culturii de orez, şi protecţia unor munţi ce nu lăsau vântul să treacă. Aceştia se deschideau către vaste câmpii, care se întind până la actuala Fukuoka, în timp ce tot malul adiacent era tivit cu golfuri ospitaliere propice culesului fructelor şi unde agricultura se putea dezvolta. Pe această cale, toate comorile marii Chine din vremea dinastiei Han aveau curând să aducă Japoniei revelaţia masivă a bogăţiilor tehnice şi artistice din Imperiu: vase tripode, vârfuri de lance, halebarde Yin, apoi Tcheu, oglinzi, cuţite coreene, bănuţi. Poate că nu erau cu totul necunoscute în arhipelag în acea vreme, dar Japonia nu ajunsese până atunci la un grad de maturitate care să-i îngăduie să le folosească.

3. VIAŢA COTIDIANĂ ÎN EPOCA YAYOI

Un personaj toarce lână sau fire vegetale; un vânător îşi încordează arcul, iar vânatul o ia la goană. Clopotele de bronz, (*dotaku*) împodobite cu imagini, evocă prin desene stilizate principalele ocupaţii zilnice. Cele mai multe dintre aceste *dotaku* au fost găsite în prefectura Kagawa, iar cele mai frumoase în satul Yayoi din Karako (Nara-ken).

Meritul purtătorilor de cultură Yayoi, după numele ceramicii care o caracterizează, este tocmai acela că au ştiut pe dată – arzând etapele – să extragă din acest aport elementele unei culturi calcolitice. Bronzului i se adăugau câteva tehnici ce urmau să provoace, pe bogatul sol nipon, înflorirea fulgurantă a unui neolitic deplin: roata olarului a permis realizarea unei ceramici cu linii foarte pure, imitate după modele metalice şi funcţionale; cioplitul şi şlefuitul pietrei s-au îmbunătăţit, căutând să reproducă aspectul şi

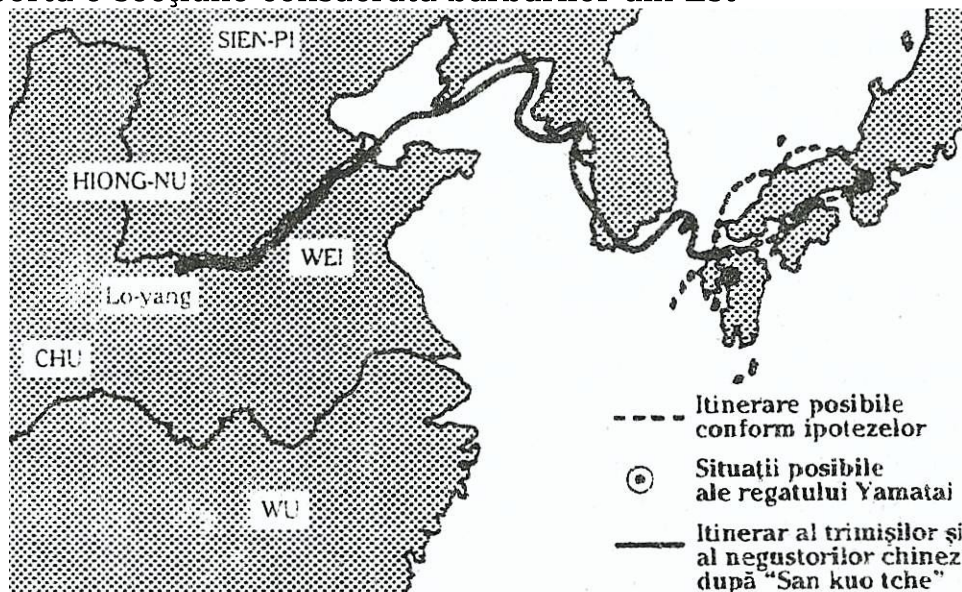
caracterul tăios al uneltelor de metal; aceste bune unelte de piatră au îngăduit la rândul lor o bună tăiere a lemnului, şi au fost găsite, de exemplu, în faimoasele sate Karako (Nara-ken) sau Toro (Shizuoka-ken), serii extrem de variate de instrumente şi de ustensile fabricate din lemn de criptomer, stejar sau arbore de camfor. Aşezările, situate din acel moment pe terase naturale, lăsau locul, pe teritoriile din vale, orezăriilor inundate, controlate de o complexă reţea de canale, implicând organizarea unui elaborat sistem social de solidaritate umană. Din prosperitatea generală ce decurgea de aici s-au născut primele specializări ale artizanatului, şi Japonia a început să lucreze metalul, inaugurând astfel o tradiţie ce avea să devină curând renumită în Asia extrem-orientală. Mai întâi admirate, învestite cu o putere supranaturală şi îngropate în morminte ca să-l protejeze şi să-l însoţească pe defunct în lumea de dincolo, bronzurile chinezeşti au fost în cele din urmă importate într-o cantitate atât de mare, încât cele mai obişnuite dintre ele au fost topite: astfel s-a născut metalurgia japoneză. Din nord, de la Kyushu, şi până la golful Iz, regăsim încă şi astăzi vârfuri de lănci şi halebarde, cu sau fără spatulă, destinate cultului sau războiului. Regiunea care se întinde din actuala Hiroshima până la golful Suruga a furnizat acele misterioase clopote de bronz (*dotaku*) fără limbă, în secţiune eliptică sfărâmată, interpretări locale, poate, ale clopotelor rituale folosite odinioară în China dinastiei Tcheu.

Malurile Mării Lăuntrice apar cu deosebire bogate, acumulând lănci, halebarde şi *dotaku*. Se constată astfel, încă din secolele care au precedat intrarea Japoniei în istorie, preeminenţa a două regiuni cu deosebire evoluate, deschise amândouă către Marea Lăuntrică, adevărată mijlocitoare de civilizaţie: Kyushu, în nord, şi ţinuturile meridionale Honshu, pe care curând avea să le domine războinicul stat Yamato.

WA

Noua putere niponă de la sfârşitul epocii Yayoi este pentru prima oară consemnată de surse chinezeşti: în

secolul al III-lea, călători şi trimişi ai regatului chinezesc condus de dinastia Wei au acostat pe aceste insule situate la răsărit. Au întâlnit aici un ţinut bizar şi totuşi civilizat de multă vreme. Una dintre poveştile chinezeşti – (*Wei tche*) – comportă o secţiune consacrată barbarilor din Est

4. DESCOPERIREA JAPONIEI DE CĂTRE CHINEZI

Japonia, margine extremă şi întârziată a continentului, a intrat în istorie indirect, prin mijlocirea documentelor chinezeşti; cea mai importantă dintre aceste mărturii se găseşte în capitolul pe care *Istoria celor trei regate* (*San kuo tche*) îl consacră regatului Wei. O povestire, întemeiată pe rapoartele unor trimişi oficiali sau ale unor negustori, descrie cu precizie drumul care ducea de la coloniile chineze din Coreea în Japonia.

(*Tong yi tchucm*) în care figurează câteva pagini despre japonezi sau Wo-jen. Acest text reprezintă cea mai veche şi cea mai completă descriere cunoscută până azi a Japoniei preistorice. După ce aminteşte că acest ţinut al aşa-numiţilor „Wa” – după cum le spuneau chinezii vechilor japonezi – se află în mijlocul „oceanului din sud-est”, că odinioară era constituit dintr-o mulţime de state care, treptat, s-au unit, sub autoritatea unei „căpetenii”,

ajungând să nu mai fie decât treizeci, povestirea enumera, în funcţie de punctele cardinale, diferitele ţinuturi, descriind apoi astfel existenţa locuitorilor din insule: “Ţinutul acestor Wa are o climă caldă; atât iarna, cât şi vara locuitorii lui cultivă legume, cu care se hrănesc; toată lumea merge cu picioarele goale; casele au mai multe încăperi; părinţii şi copiii se odihnesc în camere diferite; îşi vopsesc trupul cu roşu şi, ca şi în China, folosesc pudra. Beau o băutură făcută din fasole. Pentru morţi, utilizează sarcofage; înalţă o movilă şi un tumul; atunci începe perioada de doliu, care durează mai mult de zece zile, în care timp nu se mănâncă deloc carne, iar ruda cea mai apropiată boceşte, în vreme ce alţii (străini în raport cu defunctul) cântă, dansează şi beau vin. După ce funeraliile au luat sfârşit, toată familia intră în apă, îmbăindu-se.

Când cineva vrea să treacă marea ca să se ducă în China, [pe timpul întregii călătorii] un bărbat [rămas pe uscat] nu se piaptănă, nu se despăduchează, se îmbracă în haine murdare, nu mănâncă deloc carne, nu se apropie de femei, ca şi cum ar fi în doliu. Cei de aici îl numesc vrăjitor. Când călătorul ajunge teafăr la destinaţie, [acestui vrăjitor] i se dăruiesc sclavi şi bogăţii de tot felul. Dacă se iscă o molimă sau vreo nenorocire, este omorât… [în această ţară] există perle, jad verde. În munţi se găseşte chinovar. Cresc aici lauri machilus, stejari „arbori de camfor, arţari şi o specie de bambus pitic. Întâlneşti arborele de ghimber, portocali sălbatici, copăcei cu piper, al căror gust noi nu-l cunoaştem, precum şi maimuţe sălbatice şi fazani” (San kuo *tche*, *cap*. XXX).

Deşi toate datele arheologice confirmă şi ilustrează relatarea călătorilor chinezi, itinerarul lor este mult mai greu de determinat cu precizie. Atât unul, cât şi celălalt mare centru de cultură Yayoi şi, în general, orice regiune din Marea Lăuntrică, pot, în egală măsură, să fi fost leagănul acestor regate minuscule, din care avea să se nască marele stat Yamato. Partizanii diferitelor ipoteze se înfruntă, evaluează direcţiile, măsoară durata zilelor de navigaţie, cele ale zilelor de mers pe jos; istorici şi

arheologi compară mărturiile, eşafodează teorii. Oare vom putea într-o bună zi stabili locul de naştere al Japoniei?

Oricum, un fapt este sigur: bogăţia crescândă a micilor comune agricole a dus la naşterea unei societăţi diferenţiate. Dovadă stau obiectele din nenumăratele morminte Yayoi: mici urne surmontate de un dolmen, voluminoase vase funerare (*kamekan*) risipite sau grupate în vastele metropole din vestul Japoniei, străvechi construcţii funerare din piatră sau misterioase morminte cu şanţuri pun în evidenţă preeminenţa socială a anumitor morţi – subliniată de prezenţa unor arme, oglinzi sau bijuterii –, în mijlocul masei uniforme de morminte decente, dar lipsite de bogăţii.

KOFUN

Fără ca mecanismul ei să fi fost încă înţeles cu precizie, se ştie că civilizaţia Yayoi s-a deschis dintr-o dată, la începutul secolului al IV-lea al erei noastre, către o epocă a fierului bine configurată. Din acel moment, calul fiind domesticit, stăpâni au devenit călăreţii războinici, înzestraţi cu tot felul de arme din metal: ei au fost chiar îndeajuns de puternici spre a încerca şi a reuşi – pornind din locul lor de baştină, Yamato, şi din prelungirile lui spre malurile mării – mai multe campanii militare şi o invazie în Coreea.

În acea perioada, China era sfâşiată de nesfârşite lupte pentru împărţirea puterii, urmând prăbuşirii dinastiei Han; ea devenise ţara „celor Şase Dinastii”, în sud (secolele III-VI), şi, succesiv, „a celor Cinci Barbari, a celor Şaisprezece Regate” şi a dinastiilor barbare, în nord. Până la reunificarea ei, sub egida dinastiei Suei (589), mişcările acestea aveau să se repercuteze asupra Coreei, ea însăşi divizată şi pradă derutei. Emigraţia coreenilor către Japonia, începută încă din secolul al III-lea, când dinastia Wei încercase să restabilească dominaţia imperială asupra unor zone din peninsulă, a devenit atunci mai constantă şi masivă. Evoluţia Japoniei s-a accelerat. Pe măsură ce emigranţii coreeni îşi aduceau în insule iscusinţa şi ştiinţa, japonezii învăţau şi căpătau curaj. În

369, au debarcat în Coreea şi au întemeiat aici un mic stat nipon, Mimana. Până la dispariţia sa, în 562, adică timp de aproape două secole, Japonia a posedat deci o filială continentală. Din această confruntare materială, tehnică, intelectuală şi umană avea să se nască Japonia istorică.

Vârsta de fier niponă, cea a căpeteniilor războinice, este încă puţin cunoscută. Au rămas totuşi vestigii impresionante: tumuli, izolaţi sau grupaţi, ale căror duble curbe ritmează anumite orizonturi rustice, acolo unde expansiunea industrială nu a distrus încă aceşti martori ai Japoniei preistorice celei mai recente. Aceste morminte, tot mai vizibil influenţate, pe măsură ce înaintăm în timp, de monumentele funerare din China şi Coreea, sunt constituite dintr-o groapă zidită în piatră, deasupra căreia se afla o terasă unde se putea oficia cultul. În perioada sa clasică, perioadă care este şi cea a celei mai mari dezvoltări ale sale, în prima jumătate a secolului al V-lea, tumulul nipon (*kofun*) prezintă forma perfectă a unei găuri de cheie: un tumul rotunjit în partea din spate, având în partea din faţă o, prelungire pătrată (*zempokoen*). În partea din afară, un mormânt exemplar, ca acelea ale marilor suverani Ojin (secolul al III-lea) şi Nintoku (secolul al IV-lea), din câmpia Osaka, este înconjurat de un şanţ simplu sau dublu umplut cu apă şi poate să ajungă la o lungime de trei sute de metri, ceea ce nu-i schimbă neapărat forma şi dimensiunile interioare, în perioadele următoare, mormintele s-au micşorat, multiplicându-se însă în vaste necropole. Se povesteşte că în 646 împăratul Kotoku (645-654) a promulgat un edict pentru a limita mărimea mormintelor, precum şi valoarea tezaurelor îngropate împreună cu mortul. Este greu să afirmăm că voinţa imperială avea valoare de aplicare obligatorie, dar edictul lui Kotoku coincide efectiv cu dispariţia treptată a marilor morminte. Cel din Takamatsuzuka (nara-ken), descoperit în 1973, este o excepţie. Totodată se generaliza practica budistă a arderii, introdusă de secta Hossox în ultima treime a secolului al VII-lea.

Chipul străvechilor războinici ce au întemeiat primul

stat japonez nu este astăzi cunoscut decât prin mijlocirea siluetelor stilizate de pe *haniwa*. La început simpli cilindri de argilă menţinând pământul la poalele sau la căpătui tumulului, în raport cu care alcătuiau un element arhitectonic exterior, *haniwa* s-au împodobit treptat, în partea superioară, cu o lume de animale familiare, de case, corăbii şi oameni. Aceste măşti de pământ, având în loc de ochi două găuri, ne restituie astăzi trăsăturile uitate ale Japoniei din zorii istoriei.

YAMATO

În secolul al V-lea, Curtea din Yamato absorbise numeroase clanuri (*uji*) şi corporaţii (*be*). Supremaţia era păstrată prin puterea alianţelor pe care le consacra acordarea titlurilor nobiliare. Acestea, născute din numele unor funcţii, au căpătat curând o valoare ierarhică. Aşa s-a întâmplat cu titlurile de *Omi* şi de *Muraji*, pe care şi le-au împărţit respectiv căpeteniile clanurilor aliate cu familia domnitoare şi descendente din zeiţa soarelui şi cei ai clanurilor descendente din alte divinităţi. Pentru a-şi structura administraţia, suveranul din Yamato a numit un Mare Omi (*O Omi*) şi un Mare Muraji (*O Muraji*). Încă din secolul al VI-lea, primul titlu a revenit marilor aliaţi, Soga, iar cel de-al doilea puternicelor corporaţii militare Mononobe şi Otomo. Astfel, încă din zorii unei centralizări statale aflată sub controlul unui rege, s-a afirmat şi puterea unui suveran paralel. Acest dualism a continuat secole de-a rândul; adeseori a funcţionat în detrimentul liniei imperiale, dar fără a-i contesta totuşi vreodată legitimitatea.

Yamato datorează probabil apariţiei scrierii o bună parte din dezvoltarea sa politică. Caracterele chinezeşti s-au răspândit neîndoielnic printr-o lentă infiltrare, pe măsură ce ajungeau în Japonia săbii şi oglinzi cu inscripţii, în timp ce, datorită vechilor practici ale ghicitului în oase sau în carapace de broaşte ţestoase, folosirea semnelor le era deja familiară japonezilor. Şi dacă legenda spune că intrarea Japoniei în istorie s-a făcut prin mijlocirea a doi savanţi continentali – chinezi sau coreeni – care îl

învăţaseră pe împărat virtuţile confucianismului, predându-i totodată regulile scrierii, datele arheologice dovedesc, pe de altă parte, că tot acum are loc şi dezvoltarea rapidă a tinerei Curţi din Yamato (*Yamato chotei*), implantată şi în Coreea, unde s-a văzut confruntată cu o civilizaţie cu un îndelungat trecut istoric. Totuşi, Japonia şi-a datorat dezvoltarea culturală din acea vreme nu atât japonezilor ce locuiau dincolo de mare, cât imigranţilor, artizani şi savanţi coreeni care, bine primiţi în arhipelag, au fost curând „naturalizaţi” (*kikajin*) şi adeseori înnobilaţi, drept mulţumire pentru serviciile aduse. Ca propagatori ai tuturor tehnicilor evoluate de pe continent, ei au exercitat, într-adevăr, prin mijlocirea scrierii[1]

şi exemplul propriei lor vieţi, o importantă acţiune spirituală.

În acel moment, şi în acel context de puternică influenţă străină, a prins rădăcini budismul în Japonia. Evenimentul apare ca fiind de o importanţă capitală, dacă ne gândim că în zilele noastre Japonia este una din puţinele ţări unde învăţătura lui Buddha este încă în plină vitalitate, în ciuda vicisitudinilor şi a momentelor dificile pe care le-a cunoscut timp de mai bine de un mileniu de istorie.

După legendă, budismul a apărut în Japonia în cursul secolului al VI-lea, în anul 538 sau 552, se spune: regele ţinutului Paektche, din Coreea, Syong-myong, nădăjduind să se alieze cu japonezii împotriva regatului coreean al lui Silla, i-ar fi trimis suveranului din Yamato, Kimmei (în jur de 535-571), o statuie a lui Buddha din bronz aurit – tehnică în care coreenii excelau –, întovărăşită de suluri pe care erau înscrise textele *sutra*. Desigur, nu toate clanurile (*uji*) au întâmpinat în mod favorabil noua credinţă; ba chiar dimpotrivă. Budismul a fost resimţit de multe dintre ele ca o blasfemie, ca o sfidare insolentă adusă străvechilor divinităţi tutelare shinto, care asiguraseră prosperitatea acelor *uji* ce se situaseră sub protecţia lor. Alte clanuri însă

1

au văzut în budism sursa probabilă a puterii marelui continent şi au sperat că, prin universalismul lui Buddha, vor domina credinţele, încă primitive în multe privinţe, ale clanurilor rivale. În statul Yamato, alcătuit din unităţi economice şi familiale de putere egală, fiecare şef de „casă” putea nădăjdui că va face astfel să triumfe interesele şi ideile alor săi. Aşa a început faimosul război al celor din clanul Soga împotriva clanurilor Mononobe şi Nakatomi. Aceştia din urmă, căpetenii militare şi religioase ocupând posturi importante la Curte, vedeau cu nelinişte progresele noii credinţe. Totuşi, suveranul încuviinţă atitudinea clanului Soga care, legându-şi propria cauză de cea a celor naturalizaţi, susţinea deschiderea către lumea străină, a cărei superioritate intelectuală şi materială era neîndoielnică. O dată cu trecerea secolelor, acest episod, multă vreme edulcorat de o viziune simplificatoare, capătă un straniu relief; întreaga istorie a Japoniei poate fi citită în rezumat prin mijlocirea lui, căci în el regăsim eterna opoziţie dintre apărătorii tradiţiei şi partizanii unei reînnoiri radicale. Desigur, dacă dăm crezare străvechilor povestiri, au existat şi multe întâmplări pitoreşti: la puţină vreme după ce suveranul Kimmei, foarte favorabil religiei budiste, ceruse respectarea acestui cult, s-a pornit o înspăimântătoare molimă, pricinuită, se spunea, de furia zeilor shinto, ce fuseseră batjocoriţi. Introducerea unei alte statui a lui Buddha, zece ani mai târziu, a fost urmată de aceleaşi efecte. Bărbaţii din clanurile Mono-nobe şi Nakatomi au obţinut să fie aruncate în beciurile palatului din Naniwa, unde se găsea pe atunci Curtea, imaginile lui Buddha, în timp ce toate templele sale erau arse din temelii. Clanul Soga nu se dădu însă bătut, şi cele două facţiuni, convinse fiecare în egală măsură că au dreptate, începură o luptă pe viaţă şi pe moarte care, dincolo de orice credinţă, avea drept miză şi puterea şi un anumit mod de viaţă. În cele din urmă, după o bătălie decisivă, clanul Soga triumfă în 587, justificându-şi mijloacele mai mult decât îndoielnice – ca, de exemplu, asasinarea, în 592, la instigarea lui Soga no Umako, a suveranului

Sushun (587-592), ce nu le favoriza vederile – prin scopul înalt pe care-l urmărea. Lupta pentru implantarea budismului a durat cincizeci de ani. Succedându-i cumnatului său, împărăteasa Suiko (592-628) introducea o particularitate caracteristică pentru secolele VII şi VIII: în aceşti două sute de ani, din şaisprezece împăraţi, opt au fost femei. Sub domnia ei, ocârmuirea dătătoare de legi a înţeleptului regent Shotoku (592-622) avea să impună budismul în Japonia, dându-i acesteia totodată prima conducere structurată. Spiritul novator era prezent în toate măsurile luate; până şi numele de suveran al statului Yamato a fost înlocuit.

Încă din 592, prin cel de împărat celest (*tenno*) al Ţării Soarelui care răsare (*Ni-hon*).

Într-adevăr, nu mai era timp de privit în urmă. Statul japonez Mimana, din Coreea, cedase în 562 sub loviturile regatului Silla. Japonezii de peste mare, pentru care budismul şi confucianismul constituiau moduri de gândire curentă, se întorceau, întărind partidul reformator. Puternicul clan Soga reprezenta forţa şi viitorul. Regentul Shotoku, el însuşi foarte înaintat în studierea textelor sutra, are meritul de a fi ştiut să cristalizeze aceste tendinţe sinofile. Sub impulsul său, în 594, budismul devine religie de stat, în timp ce sunt întemeiate templele prototip ale arhitecturii nipone sinizate, Shitennoji şi Horyuji. Acestei organizări a vieţii spirituale îi corespunde o organizare a statului: dominat de acum înainte de morala confucianistă, el se eliberează de străvechile-i legături religioase, pe care urma să şi le asume doar împăratul. Ierarhia funcţionarilor este stabilită în funcţie de virtuţile propovăduite de confucianism, virtuţi materializate prin culoarea pălăriei: violetul exprimă virtutea, albastrul omenia, roşul respectarea ritualului, galbenul încrederea, albul echitatea, negrul ştiinţa. În 603, aceste calităţi cu valoare de grad au fost, divizate, alcătuind cele douăsprezece trepte ale „ierarhiei celor douăsprezece pălării”. Lucru curios, ordinea virtuţilor astfel fixată în Japonia se deosebea de cea instaurată în China: ritualul şi

încrederea căpătau, în arhipelag, un rang superior celui ce le era atribuit pe continent, în timp ce echitatea şi ştiinţa erau plasate la coada listei.

În anul următor, adică în 604, faimoasa „Constituţie cu şaptesprezece articole” aducea statului nipon un manifest religios şi politic. Primul articol interzicea continuarea războaielor între clanuri şi le pretindea tuturor să depună eforturi în vederea instaurării unui stat puternic; cel de-al doilea articol făcea din budism fundamentul spiritual al statului; cel de-al treilea afirma necesitatea respectării ierarhiei, singura care garanta sprijinul necesar statului; articolele următoare se refereau la organizarea diferitelor servicii publice. De fapt, această constituţie, în care abundă elementele morale, cuprinde, dacă o studiem dintr-o perspectivă filologică, ciudate reminiscenţe ale unor texte chinezeşti dintre cele mai diverse: „Culegere clasică de poezii”, „Culegere clasică de texte de istorie”, „Convorbiri cu Confucius”, „Memorii istorice” de Sseu-ma Ts’ien, antologia poetică *Wen-siuan*, unde găsim totodată influenţa mai multor şcoli de gândire, confucianistă, legistă, taoistă, precum şi a filosofiei Iui Mo-tseu. În acelaşi an, punerea în funcţiune a unui nou calendar, instaurat datorită strădaniilor unui specialist venit din Coreea, din regatul Paektche, inaugurează numărătoarea japoneză a erelor.

5. RAPORTURI CU CHINA DE DINAINTE DE MONGOLI

Încă din timpurile preistorice, cultura chineză, tot mai mult difuzată prin intermediul Coreei, înflorea în Japonia. Sub egida regentului Shotoku (592-622), adoptarea civilizaţiei chineze a devenit un principiu de guvernământ. În ciuda pericolelor de tot felul, savanţii şi diplomaţii japonezi au pornit pe mare, ducându-se la înseşi izvoarele marelui lor model. Numai în epoca dinastiei T’ang, treisprezece ambasade nipone au ajuns, între anii 630 şi 838, până în China. Curând totuşi, sub presiunea dificultăţilor economice din interior şi în faţa tulburărilor de pe continent, Sugawara no Michizane a admis o politică

izolaţionistă (894): ambasadele au fost suprimate, iar Japonia s-a izolat timp de aproape trei secole.

Instituirea atât de rapidă a unui stat organizat n-ar fi putut avea loc fără insistenţa unui mare număr de funcţionari, cadre foarte pricepute în noile metode şi totodată adânc pătrunse de morala pe care urmau să o propovăduiască. Având un deplin respect pentru marea Chină, Shotoku îl trimite, încă din 607, pe Ono no Imoko să-i aducă împăratului Yang din dinastia Suei vestea transformărilor survenite în Japonia, unde dispăruseră vechile „regate Wa”. După o primire foarte rezervată, el se întoarse în Japonia spre a aplana unele dificultăţi protocolare. A doua sa misiune, ce are loc în 608, s-a dovedit mai fructuoasă, iar întoarcerea sa în Japonia a fost triumfală. Obţinuse de la împăratul ţinuturilor din Mijloc autorizaţia de a trimite în fiecare an savanţi care să studieze în China, ceea ce se şi întâmplă timp de vreo treizeci de ani, puternica dinastie T'ang, întemeiată în 618, retrăgând favorurile acordate de ultimul suveran din dinastia Suei.

Această politică de sinizare sistematică nu a fost totuşi încuviinţată de toţi japonezii. Încă din 614, Inugami no Mitasuki i se opunea cu vehemenţă. Cei din clanul Soga înşişi, pe al căror sprijin se bizuise regentul, simţeau cu ciudă că astfel contribuiseră să pună piedici propriei lor pofte de putere. „Cei întorşi din China”, în schimb, nu se gândeau decât cum să întărească temeliile unui stat autoritar şi centralizat. Moartea marelui regent Shotoku, în 622, a eliberat aceste energii contradictorii şi a dezlănţuit lupta. Lua astfel sfârşit prima perioadă a statului nipon. În mai puţin de un secol, se dezvoltase o întreagă cultură intelectuală şi artistică: ea primise nu numai moştenirea ce-i venea de la vecinii săi imediaţi, China şi Coreea, dar, prin ei, şi pe cea a unor pământuri îndepărtate şi ignorate ca Persia, Egiptul şi – prin mijlocirea Gandharei – chiar Grecia.

Eliberat de tutela pe care i-o impusese regentul, clanul Soga, acum foarte puternic, îl sili pe moştenitorul

lui Shotoku să se sinucidă şi deveni un adevărat pericol pentru tronul imperial, pe care îl sfida, construindu-şi morminte impunătoare, ale căror dimensiuni şi al căror fast rivalizau cu cele ale mormintelor marilor suverani. Se povesteşte astfel că, în câmpia Nara, faimosul mormânt din Ishibutai, cu pereţii construiţi din pietre uriaşe, adăpostea rămăşiţele pământeşti ale lui Soga no Umako.

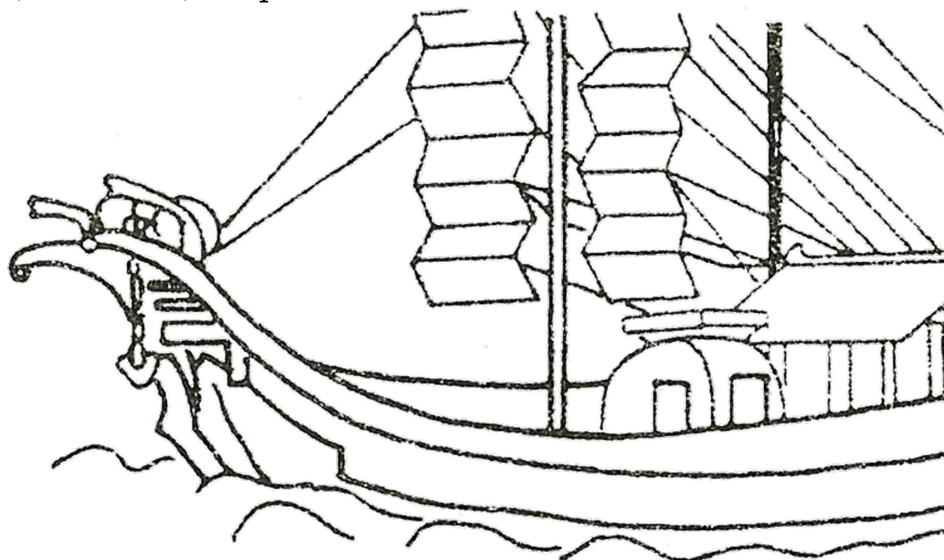
TAIKA

Partizanii centralizării statului în jurul împăratului deveneau tot mai numeroşi: imigraţiei coreene, ce continua să fie importantă, i se adăuga personalitatea hotărâtoare a savanţilor care călătoriseră dincolo de mare. Astfel, Takamuro no Kuromaro sau Minabuchi no Shuan se întorceau în Japonia plini de admiraţie pentru puternica şi bine structurata Chină a dinastiei T'ang. Deciseseră să termine cu preponderenţa şi înfumurarea celor din clanul Soga. În 645, prinţul imperial Nakano Oe şi Nakatomi no Kamatari puseră la cale o adevărată lovitură de stat; clanul Soga se prăbuşi într-o adevărată baie de sânge, iar împărăteasa Kogyoku (642-645) trebui să abdice. Teoreticienii statului, fideli politicii lui Shotoku, pot aşadar să întreprindă, în 646, numeroasele măsuri cunoscute sub numele de reformele din Taika, ale „marii schimbări" (645-649), marcând prin însuşi acest nume dorinţa de reînnoire. Este vorba în realitate de un sistem complet de administraţie, pus în aplicare prin măsuri succesive până la sfârşitul secolului al VII-lea. În ciuda întreruperii provocate în 672 prin revolta zisă Jinshin, luptă în sânul familiei imperiale pentru posesia tronului.

Reformele erau radicale şi se poate spune fără exagerare că toată dezvoltarea ulterioară a feudalităţii în

Japonia s-a făcut în funcţie de rezistenţa lor mai mult sau mai puţin puternică la forţele de descentralizare care! e-au minat treptat aplicarea. Principiul propus instituia, în manieră chinezească, stăpânirea statului asupra a tot ceea ce însemna ţară, oameni şi pământuri. Articolul doi definea alcătuirea administrativă a teritoriului: regiunile situate în jurul capitalei constituiau o circumscripţie specială numită

Kinai; celelalte regiuni erau împărţite în „ţinuturi” (*kuni*), „prefecturi” (*gun*) şi „sate” (*sato*). Acest text reglementa şi problema gărzilor militare, foarte importantă într-o perioadă când estul muntos era încă o terra incognito pentru Curte, şi stipula organizarea unor releuri de poştă (*ekiba şi tennna*). Cel de al treilea articol fixa gruparea satelor şi organizarea recensămintelor în vederea unei repartizări prin decuparea geometrică a pământurilor (*handenshojo*), făcută în funcţie de numărul de guri de hrănit (*kobunden*). Al patrulea

articol preciza repartizarea pe clase sociale.

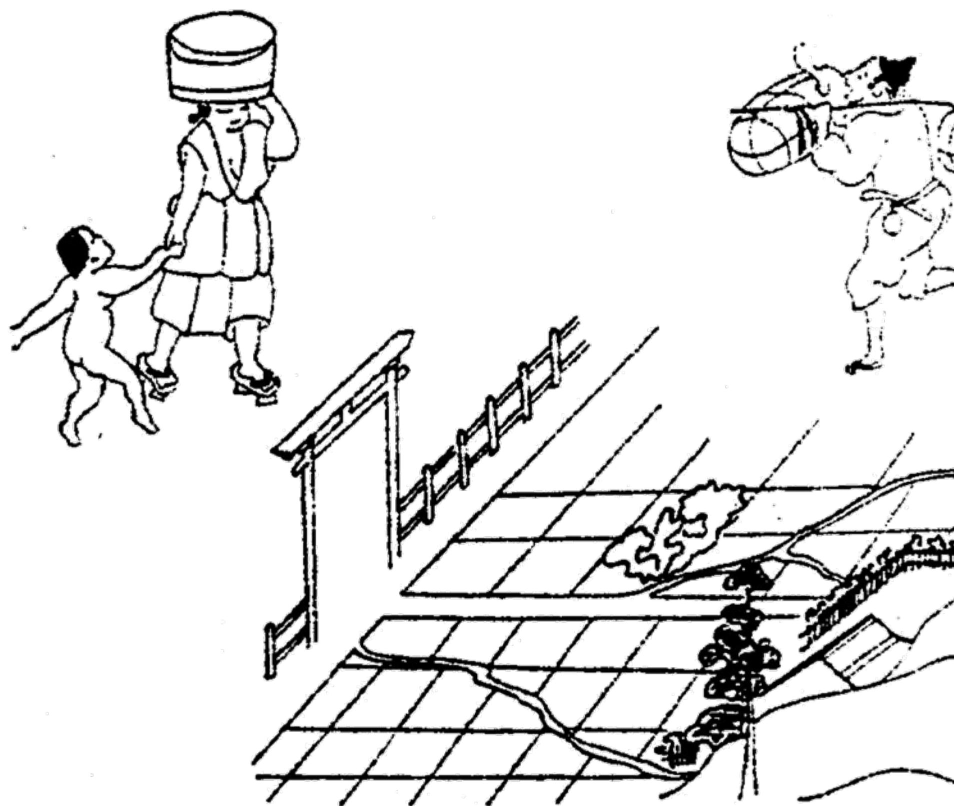
Desigur, aplicarea unei reforme atât de radicale risca să întâlnească numeroase obstacole; de aceea s-a recurs la câteva artificii: seniorii locali sau foştii proprietari au fost numiţi funcţionari, iar oamenii de rând au primit un salariu în schimbul muncii lor; astfel, în teorie, viaţa oamenilor din popor era asigurată, în timp ce cei puternici îşi schimbau doar titlul, păstrând puterea şi ierarhia ce se stabiliseră de fapt. Această politică îndrăzneaţă a fost pe punctul de a nu izbândi şi puţin a lipsit ca întreaga mişcare să cedeze sub influenţa unor împrejurări exterioare. Noua ocârmuire a păcătuit poate, din orgoliu, când a crezut că, acţionând pe toate planurile şi opunându-se coaliţiei dintre China şi

Silla, poate sprijini independenţa ameninţată a regatului Paektche din Coreea. În ciuda acestei intervenţii, unitatea Coreei s-a realizat (696), reprezentând o primejdie pentru statul nipon, care pierdea astfel posibilitatea de a-i învrăjbi pe ceilalţi pentru a stăpâni. Mai mult, flota japoneză fusese pe de-a-ntregul distrusă în 633, în decursul bătăliei navale care hotărâse soarta acelui conflict.

Iată în ce context defavorabil au fost promulgate şi aplicate reformele succesive. Prinţul Nakano Oe, devenit împăratul Tenchi (668-671), a inaugurat legislaţia niponă, poruncind redactarea faimosului „cod Omi” (*Omiryo*, 668), operă a puternicului grup profesional (*be*) al scribilor (*kakibe*), şi ordonând totodată să se treacă la primul dintre marile recensăminte naţionale, ce trebuiau să aibă loc la fiecare treizeci de ani.

O dată cu Temmu (673-686), politica de puternică centralizare dobândeşte curând o nouă vigoare, sporită şi de triumful său asupra revoltei din anul ciclic Jinshin (672). Prima grijă a împăratului a fost să dizolve grupul prea arogant al scribilor, ce erau conştienţi că joacă, datorită ştiinţei lor, un rol primordial în edificarea statului. În 684, au fost definite cele opt nume de familie (*kabane*): ele au servit la desemnarea familiilor născute din familia imperială, care, împrăştiindu-se în teritoriile periferice, au contribuit la alcătuirea unei nobilimi legate prin înrudire cu familia domnitoare. În 689, împărăteasa Jito (686-697) a promulgat un nou text, din capitala sa Asuka (*Asuka no Kiyotnihara ritsuryo*). Astfel a început era marilor coduri; cuprinse desigur, în linii mari, în codul erei Taiho (*Taiho ritsuryo. 701*), fundamentele juridice ale Japoniei vor continua să se precizeze şi să se completeze de-a lungul faimosului secol Nara (secolul al VIII-lea). Dar, încă de la sfârşitul epocii Nakuho (670-710), ocârmuirea Japoniei era instituită în ceea ce priveşte trăsăturile ei esenţiale. În fruntea conducerii centrale se găsea împăratul şi „biroul marii ocârmuiri” (*daijokan*), ce avea un prim-ministru (*dajodaijin*), de care depindeau două birouri, unul al Dreptei şi celălalt ai Stângii. Miniştrii aflaţi în fruntea

acestor două birouri

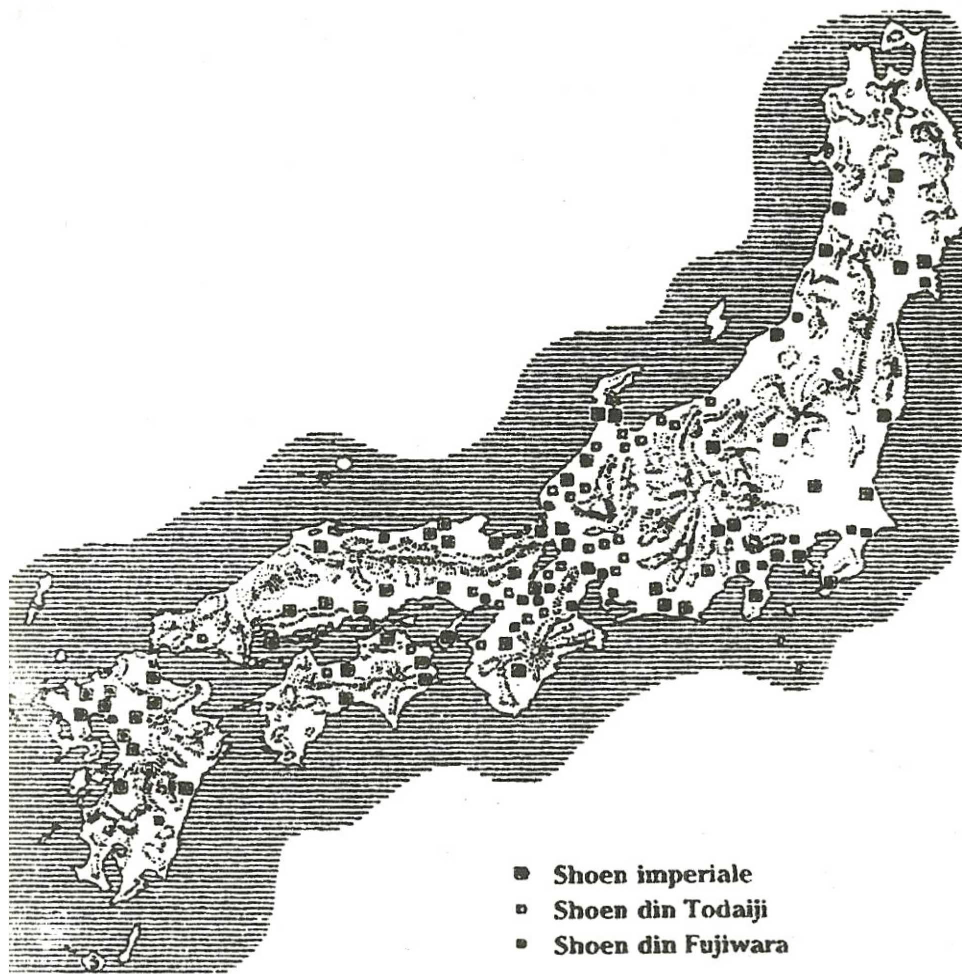

erau fiecare ajutaţi de câte un *dninagon* şi, pentru treburile de mai mică importanţă, de un *shonagon*.

6. REGIMUL CASELOR NOBILILOR JAPONEZI DE LA ŢARĂ

Termenul de *shoen* desemnează „domeniul rural al unei persoane bogate, o casă cu dependinţele sale, cu pământurile ce o înconjoară şi personalul de serviciu...". Reforma Taika (645) „a încercat să introducă în Japonia, după modelul instituţiilor chineze T'ang, un sistem funciar numit handen, conform căruia orezăriile sunt împărţite în loturi egale şi distribuite între toţi oamenii liberi, ţinându-se seama de gurile ce trebuie hrănite...". Această profundă reformă, ale cărei principii, deşi aplicate doar de puţină vreme, aveau să se perpetueze uneori până în zilele noastre, nu a fost introdusă în Japonia „doar dintr-o

dorinţă de a imita, ci ca un remediu împotriva unor rele asemănătoare cu cele existente în China în acea vreme, mai ales împotriva acaparării pământurilor de către clanuri şi a declinului oricărei fiscalităţi centralizate”. De fapt, reforma a eşuat din mai multe motive, dintre care cel mai important a fost următorul: “orezăriile recent create, ştiute ca

fiind private, se sustrăgeau acestui regim, iar numărul lor sporea o dată cu defrişările”. (F. Jouon des Longrais, *Estul şi Vestul*, p. 32 şi urm.)

Dincolo de Curte şi de teritoriile ei limitrofe alcătuind grupul Kinai, ţara era împărţită în şapte provincii.

Împărţite la rândul lor în ţinuturi, prefecturi şi sate, satul cuprinzând cincizeci de familii; este ciudat să constatăm că acest calcul pe familii este folosit încă şi astăzi pentru a arăta numărul aderenţilor la o mişcare sau cel al credincioşilor unei religii, de exemplu; el echivalează cu vechea noastră numărătoare în funcţie de numărul de focuri. Condiţia juridică şi socială a bărbaţilor nu era uniformă. Structura socială a ţării se întemeia pe un grup de aristocraţi (*kizoku*) şi pe o masă ţărănească; cei din popor (*komin*) se bucurau de statutul de oameni liberi, de „oameni de bine” (*ryomin*). Sub aceste două niveluri se situau „oamenii de jos” (sem-min), născuţi din foştii sclavi (*yatsuko*). Aceşti semmin, de condiţie servilă, erau de cinci categorii. Trei dintre acestea slujeau ocârmuirea: paznicii mormintelor imperiale (*ryoko*), agricultorii constrânşi să cultive orezăriile publice în folosul statului (*kanko*) şi sclavii statului (*kunubi*). Două categorii munceau pentru particulari: foştii sclavi eliberaţi (*kenin*) şi sclavii privaţi (*shinubi*). Conform legislaţiei, o dată cu bătrâneţea, soarta oamenilor se ameliora de drept: nu ştim totuşi dacă acest respect foarte chinezesc pentru vârsta înaintată se traducea cu adevărat în fapte, impozitul îi revenea poporului, care se achita de el prin daruri în natură (orez) sau prin executarea unor corvezi: întreţinerea sistemelor de irigaţie ale orezăriilor sau cultivarea unor moşii aparţinând Curţii. Imitându-se sistemul chinez instituit sub dinastia T’ang, repartizarea pământurilor se făcea în funcţie de numărul şi de vârsta gurilor ce trebuiau hrănite, conform unui plan geometric ce era revizuit la fiecare şase ani. Pământul atribuit fiecărei familii se înfăţişa sub forma unui pătrat împărţit în nouă parcele, dintre care doar una era dată în proprietate adevărată, fiind transmisibilă moştenitorilor şi, eventual, vandabilă. Celelalte rămâneau proprietatea statului, căruia îi reveneau în cazul morţii sau al plecării individului pe care îl hrăniseră. Mai mult, atribuirea aceasta era periodic modificată, pentru ca terenurile cele bune şi cele rele să nu fie întruna şi nedrept repartizate aceluiaşi agricultor. Acest sistem implica o

putere de necontestat a statului, o mare rigoare a intervenţiilor acestuia şi cvasiinexistenţa practicilor arendării, fiecare trebuind să-şi efectueze cu adevărat partea de muncă. Deşi nu a putut să se menţină mult mai mult timp în Japonia decât în China, această repartizare autoritară a solului a cunoscut, mai ales în insula principală Honshu, o uimitoare expansiune, dezvăluită de recentele descoperiri arheologice. Pământul noroios şi mişcător al orezăriilor păstrează, într-adevăr, urma ţăruşilor de lemn care delimitau talazurile de circulaţie. De la un nivel la altul – ansamblul nu-i prea adânc –, terenurile s-au înălţat treptat, şi regăsim astăzi, abia şterse, vestigiile emoţionante ale orezăriilor de altădată.

NARA

La începutul secolului al VIII-lea. la mai puţin de o sută de ani după moartea piosului regent Shotoku, tânănil stat ai cărui războinici, ca şi în epoca de fier, construiau încă în est tumuli, dobândise o putere îndeajuns de marc pentru a impune întregii ţări. cel puţin în regiunile sale explorate în acea vreme, viziunea autoritară şi centralizatoare a unui mare stat. Acest triumf s-a materializat şi s-a concretizat prin întemeierea capitalei imperiale Nara. În timp ce fiecare împărat, respectând interdicţiile religioase, îşi inaugurase până atunci domnia prin construirea unui palat nou situat într-un loc

7. APORTURILE ARTELOR CONTINENTALE. DRUMUL MĂTĂSII Palatul Shosoin, construit în 756 în incinta Todaiji din Nara, păstrează, la adăpostul pereţilor săi din lemn, obiectele personale ale piosului împărat Shomu, precum şi pe acelea care au slujit în cadrul ceremoniei consacrării Marelui Buddha din Todaiji, în 752. Toate aceste obiecte, dintre care multe asupra căruia amintirea morţilor nu avea nicio putere, împărăteasa Gemmei (707-715), instalându-se în 710 în câmpia Nara, a lucrat pentru posteritate. Capitala ei, Heijokyo, înscrisă într-un pătrat aproape perfect cu laturile pe patru kilometri şi ceva fiecare, era străbătută de străzi perpendiculare, întinzându-se la sud de palatul imperial

(Dai Dairi), după modelul capitalei Tch’angngan a dinastiei Tang din China. Temple şi palate se înşiruiau aici, rivalizând prin bogăţia lor şi vorbind astfel despre splendoarea acelor timpuri. Frumuseţea ţinutului Nara ne uimeşte încă şi astăzi prin rafinamentul şi numărul construcţiilor ce-i ritmează peisajele; ea i-a surprins fără îndoială cu adevărat pe japonezi, într-o perioadă în care trăiau încă în sate ce semănau cu cele călătoriseră îndelung pe celebrul drum al Mătăsii, au exercitat tară întrerupere o influenţă foarte profundă asupra dezvoltării artelor şi a artizanatului japonez. La limită, putem spune că, mereu admirate şi copiate, ele au făcut din Japonia, punct extrem şi conservator al minunilor străvechiului drum a l mătăsii, creuzetul în care s-au perpetuat, contopindu-se, artele Eurasiei.

din epoca de fier, eie însele, fără îndoială, abia diferite de cele din epoca de bronz.

Este sigur că centralizarea statului, strângând legăturile atât în interiorul, cât şi în exteriorul comunităţilor, a dus la o importantă amelioare a recoltelor. Dacă este adevărat că orice viaţă agrară implică, în întreaga lume, o anumită viaţă comunitară, cultura orezului pe terenuri inundate, tipică pentru exploatarea agricolă extrem-orientală, cere o subordonare specială a eforturilor fiecăruia faţă de legile interesului general. Iată de ce organizarea pe scară vastă a reţelelor de irigaţie a permis ameliorarea considerabilă a producţiei, iar tehnicile muncii pământului, favorizate de generalizarea uneltelor de fier, au dobândit o nouă eficacitate. Aflăm, de exemplu, menţionate, în inventarele templului Todaiji din Nara. unelte metalice tot mai numeroase, încredinţate ţăranilor ce munceau pe pământurile sale. Fierul făcea posibile toate culturile pe teren uscat, ce veneau să completeze în mod fericit recolta de orez ca bază de alimentaţie. Lărgind evantaiul muncilor pământului, agricultorii au dobândit obiceiul de a creşte viermi de mătase şi, din acel moment, fiecare regiune, imitând în mod cu totul binevenit unul dintre modelele chinezeşti, s-a

specializat în fabricarea unui tip de fir sau de ţesătură de mătase, ale cărei culori intense sau schimbătoare contribuiau la fastul curţii şi al celor puternici. Curtea şi templele făceau apel întruna la savanta mână de lucru continentală, care aducea cu sine secretele ţesătorului, ale bijutierului sau ale lăcuitorului. pe dată asimilate şi folosite.

in epoca Nara a încetat şi penuria de metal care pusese în chip atât de supărător stavilă primelor manifestări ale anticelor societăţi nipone. Încă din secolul al V11-Iea. sub domnia împăratului Tenchi. japonezii au ştiut să repereze şi să exploateze zăcămintele pe care arhipelagul le poseda într-o oarecare cantitate, nu prea mare: argintul de la Tsushima, arama de la Musashi, aurul de la Mutsu, Iară de care bogăţiile ţinutului Nara nu ar putea fi înţelese.

Această nouă abundenţă a fost consacrată. În 708, prin emiterea primelor monede japoneze, ce foloseau arama din Musashi. În 711. s-a stabilit un fel de ierarhie în funcţie de avere, ceea ce a avut drept efect încurajarea circulaţiei banilor. Dar fiindcă metalul local nu ajungea.

au fost utilizaţi sapeci, importaţi din China dinastiei rang, al căror curs în Japonia era fixat de curtea imperială.

Acest savant echilibru impus păstra totuşi în el ceva utopic, în măsura în care, în complexitatea sa, nu ţinea deloc seanrade slăbiciunile sau de tendinţele fireşti ale oamenilor. În timp ce goana după onorurile supreme opunea, în necurmate lupte, familiile nobiliare şi căpeteniile bisericii, situaţia ţăranului în raport cu pământul evolua şi ea dincolo de posibilităţile prevăzute de lege. Nenumărate derogări înmulţiseră în asemenea măsură privilegiile, încât curând deveni cu neputinţă să se mai procedeze la faimoasa redistribuire a parcelelor. Cultivatorii se legau de pământurile lor, căutând totodată protecţie şi o viaţă mai uşoară pe lângă mănăstiri sau pe lângă nobili, cărora, în schimb, le dădeau o parte din câştigul lor; alţii, aspirând la şi mai multă seninătate, sau neputând fi hrăniţi de culturile încă prea puţin întinse, se

făceau călugări sau călugăriţe. Populaţia sporind, ocârmuirea vru să încurajeze defrişarea regiunilor nelocuite, spre a crea noi resurse. Reuşi foarte bine. dar renunţând să mai impună în acele locuri legea împărţirii pământurilor şi chiar şi pe cea a apartenenţei lor la stat. Se născuse proprietatea privată, deschizând o breşă plină de consecinţe pentru viitor. Mănăstiri şi familii numeroase, prea strâmtorate în imediata apropiere a capitalei, înletnciaseră în ţinuturi depărtate domenii peste care erau numai ele stăpâne. Ordonanţa din 743 recunoştea ca fiind private toate teritoriile recent câştigate pentru agricultură, şi asta pentru veşnicie (tenden eirien shizai ho). Aceste domenii particulare, cedate de stat sau dobândite prin cultivarea unor terenuri năpădite până atunci de mărăciniş. căpătau, după moda chinezească, numele de „conace” (shoen în japoneză, tchuang în chineză); ele constau dintr-o casă a stăpânilor, căreia i se adăuga un hambar, unde era adăpostită şi păstrată recolta, precum şi dintr-un birou, de unde porneau directivele administrative. Sub efectele conjugate ale presiunii demografice şi ale acaparării pământurilor de către cei puternici – oameni ai bisericii sau laici – statul a fost silit să renunţe la sistemul rigid care urmărea să asigure echitatea socială, sistem pe care-l pusese în vigoare cu un secol în urmă. imitând China şi pentru a preîntâmpina aceleaşi inconveniente: stăpânirea abuzivă a clanurilor asupra pământurilor şi imposibilitatea de a controla o adevărată fiscalitate centralizată. Putem astfel constata că aceleaşi cauze produc aceleaşi efecte: repartizarea geometrică a pământurilor cultivabile nu s-a menţinut nici pe continent şi nici în arhipelag.

Încă de la mijlocul secolului al VIH-lea, în plină înflorire a strălucitei civilizaţii din era Tempyo. se elaborau aşadar noi forţe descentralizatoare, întocmai cum se întâmplase înainte de apariţia, şi apoi după moartea regentului Shotoku. La Curte, marile familii se luptau între ele, aproape deja dominate de familia Nakatomi, care îşi luase numele de Fujivvara şi a cărei putere avea să

coincidă curând cu înflorirea celei mai originale dintre civilizaţiile japoneze. În întregul oraş, diferitele mănăstiri făceau uz de toată influenţa lor pentru a impune spiritul şi gândirea fiecăreia dintre cele şase secte budiste pe care le reprezentau. Prizonier al intereselor spirituale şi temporale atât ale unora, cât şi ale celorlalte, împăratul Konin (770 -781) înţelese în sfârşit că nu va mai putea domni, în ciuda fastului de la Curte şi a uriaşului său palat în stil chinezesc. Trebuia să-şi părăsească strălucita capitală şi să renunţe şi la tezaurele aduse pe drumul Mătăsii din întreaga lume. Piosul împărat Shomu (724-749), fondator al templelor budiste de stat (kokubunji), le adunase de-a lungul întregii sale vieţi. Multe din ele slujiseră cu prilejul ceremoniei consacrării Marelui Buddha (752). Păstrate de atunci în elegantul depozit de lemn numit Shosoin (756), lângă Todaiji, ele evocă deschiderea către lume a unei ţări care nu a uitat niciodată că, din prudenţă, trebuie totdeauna să păstreze intacte operele de referinţă, căci din contacul cu obiectul originar poate mai bine să se nască o gândire mereu reînnoită.

HEIAN

Aşa cum dovedeau luptele dintre călugărul uzurpator Dokyo (mort în 772) şi familia Fujhvara, Nara risca să facă explozie sub enorma presiune a energiilor pe care ie cuprindea. Împăratul şi Buddha nu mai puteau coabita.

Fujiwara no Momokawa îi sugeră deci împăratului Konin să mute palatul imperial şi sediul ocârmuirii într-un nou loc, unde marile instituţii religioase să nu mai poată influenţa deciziile Ciuţii, prin prezenţa lor inoportună şi prea apropiată. Succesorul lui Konin, împăratul Kanunu (781-806). avea să realizeze această schimbare, ce inaugurează un nou moment al istoriei japoneze. La drept vorbind, lucrul nu era chiar atât de uşor pe cât poate să pară o dată cu trecerea timpului. Era vorba de o lovitură de stat, de o luare de poziţie netă a împăratului împotriva politicii şi a rolului marilor mănăstiri, şi totodată de o recunoaştere evidentă a puterii lor. Pe de altă parte, întemeierea unei capitale aducea după sine cheltuieli ce

puteau fi foarte împovărătoare pentru dinastie. Trebuia, de asemenea, găsit, un loc fast. conform legilor geomanciei chinezeşti, care stabileau unde se poate sau nu se poate construi o aşezare. Primul loc ales (784) a fost Nagaoka. În ţinutul Yamashiro. Fujiwara no tane tsugu supraveghea aici de mai multe luni lucrările începute, când fu asasinat, uciderea sa. de natură politică, rămâne o enigmă. Construcţiile începute au fost continuate câtva timp, dar locul fusese pângărit de o moarte violentă, întâmplare de rău augur, urmată, curând de boli fulgerătoare care pricinuiră moartea prinţului moştenitor şi a soţiei sale. Această capitală, aproape terminată, fu curând şi definitiv* părăsită. A fost ales ceva mai departe un loc despre care împăratul Kammu însuşi spusese că. „împrejmuit de munţi şi încins de un râu. alcătuia un oraş (Shiro) natural”: aici avea să fie întemeiat oraşul Heiankvo. numit mai târziu Kyoto. ce avea să rămână capitala ţării până în 1869. Apărat pe trei laturi de munţi înalţi şi deschizându-se la sud spre câmpiile care coboară lin către Marca Lăuntrică. Heian avea. desigur, mai mult decât Nara. ce era izolat pc podişul său. vocaţie de capitală, şi fie şi numai această trăsătură justifica mutarea. În 794. Curtea s-a instalat în oraşul nou. construit, ca şi Nara. după un plan geometric, dar din care fusese eliminat orice edificiu religios, templele şi sanctuarele aflându-se la periferie. Budismul mistic şi prieten al naturii care s-a dezvoltat din acel moment în afara cetăţii, nu a mai avut nicio legătură cu cel al celor şase secte din Nara. care au continuat să ducă în tihnă, departe de’ drumurile pe unde trecea întreg zbuciumul lumii, o viaţă ce imita trecutul.

În ciuda frecventelor revolte ale celor puternici şi spre a le combate mai bine, s-au făcut noi şi puternice eforturi pentru centralizarea statului. Un edict a prevăzut chiar redistribuirea pământurilor, dar nu la fiecare şase ani, ceea ce se dovedea a fi cu neputinţă, ci la fiecare doisprezece ani; această măsură avea să se dovedească la fel de iluzorie.

Funcţionari din cancelarii (sau arhivari) au fost

însărcinaţi în 810 să adune şi să păstreze arhivele secrete şi diferitele ordine imperiale, pentru a nu fi date uitării; erau aşa-numiţii kurodo, care, recrutaţi fiind din marele consiliu daijokan şi având funcţia de păzitori ai voinţei imperiale, au dobândit o autoritate în fapt extrem de în-linsă. În fiecare ţinut au fost trimişi, în 820, reprezen-lanţi ai ocârmurii (kebiishi şi kageyushi) însărcinaţi să aplice legea generală, în tot ce ţinea de poliţie şi de finanţe.

Marea preocupare a Curţii, recent instalate la Heian, a fost aceea de a extinde zona peste care domnea autoritatea imperială. Această mişcare de expansiune.

8. HEI.TOKYO ŞI HEIANKYO l'lanul capitalelor japoneze din epoca istorică s-a inspirat direct din cel al oraşului Tch'ang-ngan, capitala dinastiei T'ang (618-907) din China. Totuşi, japonezii au folosit în general pătratul, chiar acolo unde, în partea de sud a oraşului, planul chinezesc prezenta o succesiune de suprafeţe dreptunghiulare.

care se manifestase încă de la mijlocul secolului al V11-lea. când s-a tradus prin înaintarea mormintelor cu tumuli către est. a luat sfârşit la mijlocul secolului al IX-lea. când trupele imperiale au ajuns până la regiunile nordice Mutsu. Împăratul a alcătuit o armată regulată, compusă din fiii şefilor de prefectură. Era de fapt vorba de soldaţi-plugari (tendei) ce erau trimişi să se aşeze în ţinuturile de margine ale imperiului şi care. după cum era nevoie, mânuiau sabia sau sapa. Ei datorau statului un minimum de şaizeci de zile de serviciu pe an. Mulţi au prins rădăcini acolo unde fuseseră trimişi. Întemeind astfel „casele" militare (buke), care mai târziu au căpătat o importanţă tot mai mare. Sarcina lor consta în a-i respinge pe barbari, pe acei ezo. oameni ieşiţi de-a dreptul din erele preistorice şi. pentru care influenţa continentului se reducea încă la câteva modificări ale formei sau ornamentaţiei vaselor de lut. Împăratul Kammu. reluând politica de cucerire inaugurată încă din 780. a organizat o mare armată de patruzeci de mii de oameni. În capul căreia l-a pus pe Sakanue no Tamuramaro, numit în 797..

gcneral-şef împotriva barbarilor” (sei-i-tai-shogun), titlu faimos pe care l-au purtat, cu începere din secolul al XIII-lea. generalii ce au exercitat în mod real puterea militară şi administrativă. Importanta campanie a lui Tamuramaro a fost desăvârşită, sub domnia împăratului Saga (809-823), de cea a lui Bun’ya no Watamaro: în 811. tot nord-estul ţării era pacificat.

Cu excepţia ţinutului Hokkaido – şi astăzi încă diferit sub raport geografic -. Japonia îşi rcali/a astfel unitatea politică, în timp ce edictele imperiale. Înfăţişate ca nişte adaosuri iryoge no kari) la marile coduri ale secolelor trecute, menţineau existenţa iluzorie a unui stat centralizat după modelul chinezesc. Dc fapt. totul se schimbase. Epoca nu mai era – dacă fusese cumva vreodată -favorabilă menţinerii sistemelor de guvernământ greoaie. Realităţile practice şi vitalitatea uneori răzvrătită a unei ţări în plină expansiune nu se împăcau cu rigoarea unui ansamblu prevăzut pentru continent, adică pentru un teritoriu mai vast. mai populat, şi cultivat din timpuri mai vechi. Micuţa Curte din Kyoto. rafinată, desigur, dar mai atrasă de jocurile contemplării decât de cele ale organizării, simţea tot mai mult apăsarea ţinuturilor de margine, atât de apropiate. În regiunile încă prost exploatate. În inima văilor abia descoperite, se întărea, datorită orezăriilor recent defrişate (skiktinden), viaţa autonomă a conacelor.

Regimul legal al pământurilor, complex încă de multe secole, a devenit şi mai confuz. Epoca Heian a cunoscut astfel structuri funciare care sfidau centralizarea.

9. PACIFICAREA REGII JNTLOR TOHOKU Regiunile nord-orientale ale Japoniei (Tohoku) au fost treptat cucerite prin strădaniile Iui Sakanue no Tamuramaro (758-811) ’şi a lui Bun’ya no Watamaro (763 – 821). I. Bariera Kuriyakawa. 2. Bariera Nusliiro. 3. Bariera Akita. 4. Castelul Akita. 5. Castelul Shivva. 6. Castelul Izawa. 7. Castelul Okachi. 8. Bariera Koromokavva. 9. Castelul Iji. l0. Bariera De\v<i. 11. Castelul Momu. 12. Bariera Ojika. 13. Cas-iciul Taga 14. Bariera Iwafune. 15. Bariera Nuttari.

Orezăriilor odinioară distribuite fiecărei familii,

fiecărei guri (kobunden), li se adăugaseră deci aşa-numitele shikunden, mai întâi lăsate în folosinţă timp de trei generaţii celor ce le cultivau, apoi cedate ca proprietate deplină. Aceste pământuri erau supuse impozitului, ca şi proprietăţile rudelor împăratului şi ale nobililor (iden), ca şi pământurile prin care erau răsplătite zelul (koden) sau marile merile (shiden). Dar alte pământuri, a căror întindere creştea, slăbeau întruna puterea centrală: ele se bucurau de imunitate fiscală. În afară de proprietăţile personale ale casei imperiale şi ale celor din guvernământ (chokushiden), nu prea numeroase la începutul epocii Heian. dar care aveau să se înmulţească treptat, mai existau şi posesiunile sanctuarelor shinto (shinden) şi cele ale templelor budiste (j'iden), pământuri alocate sau date de credincioşi, care se plasau astfel sub protecţia călugărilor. Primejdia cea mai mare venea de la pământurile destinate să-i retribuie pe funcţionari şi pe care fiecare tindea să le transforme într-un bun particular.

Perspectivele fiscale erau deci rele, dar producţia era satisfăcătoare şi, înainte ca războaiele între particulari să fi pârjolit totul, populaţia s-a bucurat de o relativă prosperitate. Din secolul al X-lea şi până în secolul al XI-lea. agricultura a făcut remarcabile progrese tehnice îngrăşămintele au fost perfecţionate prin arderea bălăriilor sau prin împrăştierea humusului. Totuşi, şi în ciuda splendorilor rafinate ce se vădesc încă şi astăzi în operele din acea vreme, viaţa de atunci – chiar şi cea a nobililor – rămânea extrem de frugală. Oamenii nu mâncau decât de două ori pe zi şi. conform învăţăturii budiste, carnea era interzisă. Prescripţiile religioase erau mai puţin stricte cu privire la peşte, din care cauză – ca şi astăzi încă – acesta se mânca în mari cantităţi. Dora-da. mai ales, era socotită o mâncare foarte aleasă. Restul mesei se compunea din legume, din diferite supe. făcute eventual din insecte şi. mai cu seamă, din orez fiert.

Stăpânul efectiv al domeniului (ryosfiu în cazul unui pământ aparţinând încă statului, sau myoshu în cazul contrariu), strângând taxa anuală şi posedând bunele

unelte metalice necesare agriculturii, avea de fapt o putere nelimitată. Sub ordinele sale. vreo zece oameni îşi împărţeau între ei supravegherea muncii pământului. Dar nu o dată distribuirea pământurilor – principiul acesta nefiind cu totul abolit – se făcea cu întârziere, şi de aceea nu-i de mirare că adeseori era foamete, ogoarele nefiind cultivate la timp.

Încă din secolul al X-lea, aceste unităţi economice locale, destul de mari ca să devină autonome, au tăiat singura legătură care le ţinea încă legate de stat: impozitul urma să fie încasat de şi pentru stăpânul domeniului, care vărsa împăratului o cotă parte stabilită după bunul lui plac.

FUJIWARA

Iată bazele teritoriale şi evaziunea fiscală prin care s-a strâns uriaşa avere materială şi politică a familiei Fujiwara. care a ajuns la apogeu prin Fujiwara no Michinaga (966-l027).

Aceasta a fost mai durabilă decât slujbele pe care le-a creat, postul de regent (sessho), instituit în 866. şi cel de kampaku. instituit în 887. i-au îngăduit lui Fujiwara no Yoslufusa. apoi lui Fujiwara no Mototsune să exercite o autoritate comparabilă cu cea a „intendenţilor de palat” din vechea Franţă. Se ajungea astfel la un fel de paradox: împăratul, şef al statului, nu poseda nimic pe care să-şi poată sprijini material autoritatea, în timp ce marile familii nobile, a căror legătură cu Curtea fusese ruptă, dobândiseră, stabilindu-se pe îndepărtatele teritorii neexplorate, o bogăţie care le permitea să se întoarcă în forţă la Curte; totodată, o iscusită politică matrimonială le lega din nou de dinastia domnitoare.

Această originală evoluţie internă a Japoniei la marginile continentului a fost favorizată de înseşi dificultăţile pe care le întâmpina ocârmuirea, care încerca să scoată ţara din izolare. Sub dinastia T’ang, fuseseră trimise în China vreo douăsprezece ambasade oficiale. Cea a marelui literat Awada no Mabito a stârnit o asemenea admiraţie din partea gazdelor, încât istoricii chinezi au pomenit-o la loc de cinste în analele lor. Savantul Kibi no

Makibi şi călugărul Gembo, revenind din misiunea lor în 717, au devenit cele mai înalte repere ale ştiinţei laice şi religioase. În afară de asemenea misiuni, precum cea din 803, care au conferit un mare prestigiu celebrilor bonzi Saicho şi Kukai, au avut loc şi pelerinaje, precum cel al lui Ennin, care ne-a lăsat relatarea călătoriei sale în ţara dinastiei T'ang (Nitto guho junreigyoki), sursă inepuizabilă de informaţii asupra vieţii chinezeşti din secolul al IX-lea şi care rămâne pentru Japonia ceea ce este Cartea lui Marco Polo pentru Europa. Dar călătoriile pe mare, atât de folositoare în vremea când ţara avea totul de învăţat, deveniseră în cele din urmă adevărate abisuri în care dispăreau oameni şi corăbii. Doar o corabie din două. În cel mai bun caz, reuşea performanţa unui drum dus şi întors lipsit de probleme. Pentru o ţară a cărei bogăţie, concentrată într-un singur punct, era mai curând aparentă decât reală, fiecare catastrofă maritimă căpăta semnificaţia unei drame naţionale, căci prin ea piereau în mare, în efortul de a da inevitabilul tribut împăratului chinez, o parte importantă din bogăţiile ţării, atât în oameni, cât şi în bunuri materiale. Acesta a fost şi argumentul, întărit prin câteva consideraţii privitoare la onoarea şi la independenţa Japoniei, la care a recurs Sugawara no Michizane când, în 894. a refuzat marea şi primejdioasa favoare pe care i-o făcuse împăratul numindu-l şef al noii ambasade nipone din China. Chiar dacă Michizane avea să cadă foarte curând în dizgraţie, din cauza lui Fujiwara no Tokihira. atitudinea sa avusese probabil un mare ecou. căci Japonia s-a închis din acel moment asupra ei înseşi timp de aproape trei secole, ca de la sine, fără vreo hotărâre autoritară. Totuşi, mai rămâneau unele slabe legături cu ţinuturile de dincolo de mare. Corăbii comerciale chinezeşti se hazardau până pe malurile nipone şi astfel s-au instituit probabil schimburi private. Au apărut monede ale dinastiei chineze Song. dezechilibrând în mod primejdios economia Japoniei, în cadrul căreia cursul lor era recunoscut. Mănăstirile budiste au fost primele care au reluat iniţiativa călătoriilor

spre continent. Fiind foarte bogate, ele pregăteau corăbii cu care să meargă în China pentru a căuta din nou scrierile unei religii la ale cărei surse nu aveau acces prin însuşi caracterul închis al ţării lor. Pe urmele lui Ennin, Chonen în 983, Jojin în l072. pentru a nu-i cita decât pe cei mai celebri călugări navigatori, au izbutit să ajungă în China dinastici Song. de unde au adus elementele marii reînnoiri religioase, filosofice şi artistice din epoca Kamakura. Călugării de pe lângă marele templu

Todaiji din Nara. de care ţinea Chonen, au dobândit în această meserie de armator o pricepere cu totul neobişnuită, ce le-a adus mari bogăţii.

Izolată, Japonia epocii Heian a cunoscut totuşi pentru prima oară teroarea pricinuită de o debarcare străină. Acest eveniment, care prefigurează faimoasa şi dramatica tentativă de invazie mongolă de la sfârşitul secolului a! XII l-lea, s-a născut din mişcările populaţiilor barbare care. pe continent, aveau să provoace retragerea dinastiei Song la Hang-tcheu. Aşa-numiţii djurtehat, piraţi şi năvălitori, se răspândeau în Manciuria şi în partea nord-estică a Coreei, ameninţând regatul coreean al lui Koguryo care, în 935, se proclamase singurul stăpân al Coreei de sud, după ce zdrobise regatul Silla. În l019, aceşti djurtehat, numiţi şi „barbarii toi” (toi no zoku) de istoria niponă, au trecut marea, purtaţi de o flotă de cincizeci de corăbii şi mai bine. Au ajuns la Tsushima, apoi la Iki. şi. În sfârşit, în apropierea portului Hakata.

Vestea s-a răspândit la Curte, fără ca identitatea acestor duşmani neaşteptaţi să fi fost cunoscută. Regentul, dimpreună cu întreaga Curte, nu numai că nu au încercat să reziste, dar i-au şi ascultat cu prea multă complezenţă pe curtenii nepăsători care se străduiau să liniştească spiritele. Nu s-au luat deci niciun fel de măsuri de apărare. În Kyushu însă. Fujiwara no Takaie, şef al ocârmuirii din Dazaifu. veghea. Chemând în juru-i liga cavalerilor din Kyushu. i-a învins în mod decisiv pe acei djurtehat, victorie ce le-a prins foarte bine japonezilor şi coreenilor din regatul lui Koguryo. Această întâmplare, simplu episod din

îndelungata istorie a Japoniei, a avut importante consecinţe în timp: ea a contribuit la discreditarea politicii regentului, a cărui incapacitate şi slăbiciune au devenit vizibile. Prin contrast, a beneficia! imaginea războinicilor. Nimic nu se mai opunea dezvoltării puterii caselor militare, singurele capabile să apere de acum înainte integritatea naţională.

Ele jucau deja un rol esenţial în ordinea publică internă. Ligi de războinici (bushidan) se formaseră, por-nmdu-se de ia gruparea conacelor (shoen) din acelaşi.. ţinut” (kii/vj. La început simplă unire a intereselor celor puternici, ce-şi îrnpărţeau exploatarea aceleiaşi regiuni, această solidaritate dăduse naştere, pe măsură ce fiecare proprietate devenea ceva mai independentă, unor grupuri de nobili ce-şi impuneau autoritatea de drept prin spadă. Când se ivea o primejdie, toţi nobilii din acea regiune se înarmau pentru a-şi apăra pământurile. Astfel s-au putut alcătui marile principate, care au îngăduit înflorirea unor noi clanuri, dintre care cele mai puternice au fost clanurile Minamoto şi Taira.

Autoritatea acestor războinici nu apare, în epoca Heian, decât în desfăşurarea tumultuoasă a unor evenimente tot mai dramatice. Ierarhia oficială o ignoră şi totul se petrece ca şi cum o administraţie paralelă ar fi dublat treptat şi apoi ar fi înlocuit cadrele oficiale, cărora le opunea propria-i ierarhie, mai eficace. Membrii acesteia din urmă. şefi ai poliţiei domeniilor (oryoshi) şi ai provinciilor (tsuibushi) şi războinici (samurai), trebuiau să asigure executarea deciziilor celui care deţinea realitatea puterii, adică ale stăpânului conacului. Formarea acestor puteri locale, conjugată cu ambiţiile umane, explică jocul perpetuu al luptelor din epoca Heian: revoltele lui Taira no Masakado (935-940). ale lui Fujiwara no Sumitomo (939-941), ale lui Taira no Tadatsune (l028-l031). răzvrătirile lui Minamoto no Yoriyoshi şi ale lui Minamoto no Yoshiie (l051-l062). precum şi cea care s-a terminat prin prăbuşirea vechiului regim aşa cum se perpetuase el până la sfârşitul secolului al XH-lea. Luarea puterii de către

războinici a marcat desăvârşirea procesului lent care a făcut din Japonia un stat feudal. Zdrobită sub greutatea unor forţe economice şi umane care o depăşeau. Curtea se vedea obligată să recunoască o situaţie de fapt: în l069. Împăratul Go-Sanjo (l068- l072) instituia un „birou de înscriere şi de delimitare a domeniilor” (kiroku shoen kenkei jo): era. În principiu, constituirea titlurilor de proprietate şi a unui cadastru.

Domnia împăratului Go-Sanjo marchează în multe privinţe o schimbare în istoria politică a epocii Heian: mama sa, ea însăşi cu ascendenţă imperială, nu mai aparţinea familiei Fujiwara, contrar obiceiului existent de mai bine de două secole, conform căruia soţiile imperiale erau toate mai mult sau mai puţin înrudite cu puternicul clan. Domnia lui, foarte scurtă, nu a ţinut decât patru ani. dar împăraţii ce i-au urmat, Shirakavva (l072 -l086). Horikawa (l086-1107), Toba (1107-l123), l0. SFÂRŞITUL EPOCII HEIAN „Ruperea relaţiilor cu China pare a azvârli Japonia într-o criză economică profundă… Cete de briganzi devastează satele şi ajung chiar până în capitală… Toţi cei pe care funcţiile lor îi silesc să menţină ordinea… se văd obligaţi să recruteze războinici, pentru a-şi proteja bunurile şi propria persoană… Această castă războinică, ce se simte indispensabilă încă de la sfârşitul secolului al X-lea, ameninţă aristocraţia laică şi ecleziastică ce a creat-o, ameninţare ce sporeşte în secolul al XI-lea… Se alcătuiesc trupe înarmate, legate de căpetenia lor printr-o făgăduinţă de întrajutorare şi de servicii reciproce; astfel apare în Japonia o formă de vasalitate, primă bază a feudalităţii… În iarna din l183-l184, [mai-marii capitalei] au devenit biete jucării în mâinile unui conducător de armată victorios, Minamoto no Yoshinaka. Casta războinică îşi cunoaşte de acum înainte puterea…” (F. Joiion des Longrais, Estul şi Vestul, p. l09-lll.) Cercetarea hărţii arată că cei din clanul Minamoto erau oameni de la munte, iar cei din clanul Taira erau de pe malul mării. Înfrângerea ireversibilă a clanului Taira de către clanul Minamoto însemna, pentru învingători, accesul la mare şi la bogăţiile câmpiei Kanto,

liberă de orice concurenţă, nesupusă Curţii şi intrigilor acesteia.

Sutoku (l123-l141), nu erau nici ei oamenii clanului Fujiwara, al cărui declin începe acum. Profitând de aceasta, ei au încercat să contrabalanseze, printr-un sistem ingenios, numit „ocârmuirea mănăstirească” (insei), presiunea excesivă exercitată de nobili. De îndată ce socotea de cuviinţă şi avea şi un moştenitor de o vârstă ce-i îngăduia să asume grelele responsabilităţi ceremoniale ale funcţiei sale, împăratul abdica şi se retrăgea în liniştea unei mănăstiri de unde. la adăpost de zbuciumul partidelor, se străduia, făcând apel la tot prestigiul său, să echilibreze ambiţiile celor care, an de an, luptau tot mai necruţător pentru a pune mâna pe putere. Cu chiu. cu vai, acest straniu mod de a guverna, a cărui forţă consta tocmai în inexistenţa lui, a durat vreo sută de ani, până la prăbuşirea casei Taira – al cărei apogeu fusese marcat de puterea lin Taira no Kiyomori –, partizană oficială a puterii imperiale, sub loviturile casei Minamoto, care cerea înnoirea cadrelor şi redistribuirea responsabilităţilor.

Bătălia de la Dan-no-Ura (l185) a pus capăt unei perioade de mai bine de douăzeci de ani de războaie neîncetate pe care familia Taira nu a ştiut să le folosească. Timpurile se schimbaseră; mitul statului centralizat nu mai avea nicio putere, şi chiar dacă împăratul inspira în continuare o veneraţie suscitată de însăşi esenţa fiinţei sale, el îşi pierduse orice autoritate în jocul cotidian al politicii şi al administraţiei.

Strania domnie a familiei Fujiwara, în timpul căreia se constată poate contrastul cel mai mare dintre luxul

Curţii şi mizeria satelor, a ştiut să ducă totuşi la înflorirea celei mai specifice dintre civilizaţiile nipone: perlă strălucitoare formată la început din elemente dobândite de-a lungul secolelor precedente, uimitor tezaur născut din sărăcie, din inacţiune şi din izolare, vis fascinant ce se hrăneşte cu monotonia şi zborul ireversibil al zilelor.

Ritualuri, superstiţii, precauţii diverse ritmau

existenţa Curţii. Fujiwara no Morosuke (908-960) descrie, în textul său „Ultima voinţă a lui Kujo-dono” (Kujo-dono yuikai), viaţa unui aristocrat în secolul al X-lea: încă de dimineaţă, la sculare, invocă de şapte ori, în şoaptă, numele stelei sale protectoare. Apoi, după ce şi-a spălat dinţii cu o periuţă şi şi-a spălat şi mâinile, întorcându-se cu faţa către apus îi invocă pe Buddha şi pe toţi zeii la care se face apel de obicei. Îşi notează în jurnal evenimentele din ajun şi înghite fiertura de orez, se piaptănă cu ajutorul unui pieptăn. Nu-i o operaţie zilnică: pentru un bărbat, e de ajuns să o facă din trei în trei zile. Îngrijirile corporale sunt minuţios reglementate: în ziua taurului trebuie să-ţi tai unghiile de la mâini; în ziua tigrului, pe cele de la picioare; cam la cinci zile trebuie să te îmbăiezi, deprindere necesară dacă vrei să te bucuri vreme îndelungată de viaţă. În ziua a optsprezecea a lunii trebuie să fii precaut: s-ar putea să fii atacat de hoţi; iată de ce s-a instaurat obiceiul ca împăratul să nu rămână în palat în acea zi.

Deşi viaţa din epoca Heian apare, prin mijlocirea operelor de artă şi a povestirilor de la Curte, ca fiind strălucită şi uşoară, tonul se schimbă când considerăm caracterul sumbru^ al budismului sentimental. Viaţa poporului era grea. În timpul iernii, puzderie de cerşetori veneau la Nara sau la Heiankyo în nădejdea de a căpăta vreo pomană: erau ţăranii izgoniţi din colibele lor de friguroasa iarnă niponă. În capitală, ei exercitau orice meserie ce le aducea un salariu, iar când se răspândea vestea construirii unei noi clădiri, alergau din cele patru colţuri ale ţării. Când încetau muncile câmpului, o întreagă populaţie rătăcea astfel pe drumuri, căutând de lucru şi aducând în oraşe produsele unui artizanat domestic.

Epoca Heian reprezintă trezirea întregii Japonii, şi nu numai a capitalei, la o civilizaţie odinioară limitată la centrele privilegiate din Yamato. Purtătorii ei au fost fiii cei mai mici din familiile emigrate în regiunile rămase în urmă; totodată, ducând o viaţă de pionieri, adăugau o notă mai aspră, mai virilă decât cea de la Curte, ale cărei

rafinamente erau de o subtilitate excesivă. Lumea legilor din epoca Nara fusese înlocuită prin cea a forţei brutale şi a egoismului. Aceşti combatanţi care ştiuseră să creeze principate aproape din nimic, se gândeau să se aşeze în fruntea ţării, nemaiadmiţând vreo barieră în calea voinţei lor. Iată de ce această epocă a cunoscut o mare diversitate de medii sociale şi, în consecinţă, de culturi; fiecare grup trăia conform unui program şi unor principii diferite, activitatea năvalnică a războinicilor şi a seniorilor din conace opunându-se vieţii uşuratice şi frivole a unei Curţi ce se preocupa înainte d£ price de sine.

Capitolul III

FORMAREA STATULUI MODERN

.

Victoria familiei Minamoto însemna moartea unei lumi. moartea civililor, a strălucitei Curţi unde triumfa civilizaţia Fujiwara. care dispreţuia sau pur şi simplu nu cunoştea noile energii ce se afirmau la ţară. Tocmai această putere a provinciei a fost exprimată de Minamoto no Yorilomo. când a stabilit. Îndată după victorie, sediul ocârmuirii pe pământurile sale din Kamakura. la sud de actualul Tokio.

KAMAKURA

Una din primele măsuri ale noului stăpân fusese aceea de a institui în l180 un „birou’al samurailor” (samurai-do-knro) condus de Wada no Yosbimori. Acest birou tutela administraţia nobilimii active şi sublinia locul primordial acordai războinicilor. Noua ocârmuire era inspirată de un spirit militar. Termenul bakufu {ad litteram: ocâr-muirea cortului), cu care a fost desemnat mai târziu sediul administrativ, implica ideea că acesta trebuia asimilat cartierului general al unei căpetenii războinice aflată în plină luptă. Când. În l192, Yoritomo a fost înălţat de către împăratul Go-Toba (l183-l198) la gradul de „general-şef împotriva barbarilor” (sei-i-tai-sho-gun), aceasta însemna că reorganizarea Japoniei anarhice trebuia considerată o operă de salvare publică, necesitând regruparea şi canalizarea tuturor energiilor.

În l184, alături de monchujo, un fel de Minister al Justiţiei. Însărcinat să aplice şi să facă respectat dreptul cutumier în vigoare pe pământurile familiei Minamoto, a fost creat un Minister al Arhivelor (kumonjo), după modelul celui din Kyoto, iar în fruntea lui a fost pus savantul literat Oe no Hiromoto (l148-1225). Curând transformat şi numit „birou al afacerilor administrative” (man-dokoro), a devenit cea mai înaltă instituţie guvernamentală şi a condus toate celelalte organe ale statului. Yoritomo, ferm hotărât în a întări autoritatea slăbită sau aproape nulă a reprezentanţilor Curţii, a plasat pretutindeni în centrul ţării două feluri de intendenţi militari, dublând cadrele imperiale căzute în desuetudine. Guvernatorii protectori (shugo) au pornit astfel să facă dreptate în cazul unor nelegiuiri mai mici sau mai mari, veghind totodată la recmtarea militară şi la încadrarea noilor trupe. Funcţionarii militari (jito) au sprijinit activitatea fiscală şi civilă a acestor shugo. Trimişi şi în provincii, mai întâi pe domeniile publice, apoi şi pe pământurile aflate în proprietate particulară, aceşti jito strângeau impozitele, vegheau la îndeplinirea muncilor – agricole sau de altă natură – necesare vieţii comunităţii şi, între anumite limite, exercitau justiţia în interiorul domeniilor de stat. De fapt un jito îl înlocuia pe „stăpânul conacului” (tyoshu) din epoca Heian, iar această dublă administraţie exercitată prin shugo şi prin jito îşi aroga puteri uitate de vechii kokushi, gestionari supuşi autorităţii Curţii.

Desigur, aceleaşi cauze trebuiau să producă aceleaşi efecte şi. o dată cu trecerea anilor, noul sistem şi-a pierdut la rându-i din eficacitate. Calitatea oamenilor numiţi în posturi i-a asigurat totuşi un succes relativ durabil Yoritomo a avut înţelepciunea de a nu se limita doar la tovarăşii săi de arme. A ştiut să-i atragă la Kamakura pe oamenii de valoare dezamăgiţi de Curte, sau pe cei care ocupau aici un rang prea mic şi erau de o origine prea modestă pentru a putea spera că vor avea acces vreodată la funcţii superioare. În noua lume din Kamakura. Yoritomo

a acordat talentului puteri şi avuţii mai mari decât cele pe care le-a dăruit originii nobile. Această nouă administraţie se arătă deci a fi excelentă: mai mult. ea se dovedi şi lucrativă, chiar pentru Curte care. deşi cu totul ineficace, nu s-a văzut dispreţuită sau lipsită de resurse. Toţi au descoperit cu uimire corectitudinea gestiunii acestor funcţionari, care erau supravegheaţi de un corp de inspectori.

Statornicită în bogata câmpie Kanto, avuţia familiei Minamoto îşi avea rădăcinile adânc înfipte în pământ. Constituită din mai bine de cinci sute de domenii de diferite naturi juridice, printre care se aflau şi pământuri ale statului, ea a alcătuit leagănul aşa-numiţilor gokenin. Aceştia erau la origine simpli şefi de exploatări agricole. Dar, după ce şi-au afirmat puterea militară luptând în rândurile armatei familiei Minamoto, au dobândit sta-tutul privilegiat de vasali ai shogunului. Acesta le-a asigurat protecţiav reînnoită din tată-n fiu, în schimbul fidelităţii lor. În Japonia se instaura astfel, în mod oficial, feudalitatea. Ea era directă şi părea atunci cu deosebire solidă, căci Yoritomo era el însuşi personal legat de fiecare dintre vasalii săi. neexistând încă suzeranităţile şi vasalităţile intermediare. Fără îndoială, acesta a şi fost unul din motivele principale ale succesului ei.

Larg deschise către mare. la adăpostul golfurilor liniştite, posesiunile familiei Minamoto îi îngăduiscră acesteia foarte devreme să participe jn mod substanţial la comerţul cu China dinastici Song. Încă de multă vreme, departe de sferele oficiale care trăiau închise în sine, ea prim… din China obiecte şi idei. Stimulată de acest aport exterior, dinamismul şi spiritul său înclinat spre perfecţionare o sileau să-şi ducă ţara pe căile progresului. Astfel, descoperirea budismului tch’ctn {zen în japoneză) a provocat nu numai înnoirea filosofică şi religioasă a vieţii spirituale din mănăstiri, dar a dat totodată fiecărui om de acţiune o linie de conduită şi o raţiune de a exista. Sho’gunatul din Kamakura a insuflat Japoniei un eroism pe care aceasta nu-l va uita niciodată.

Dar, deşi regimul instaurat atunci urma să dăinuie un secol şi jumătate, triumful personal al lui Yoritomo dispăru Sa puţină vreme după ce el muri, în l199: fiul său Yoriie, învins de rudele sale Hojo. nu-i urmă la conducere. Yoritomo făcuse greşeala de a-şi extermina sistematic toate rudele, apropiate sau îndepărtate, temându-se că ele i-ar putea răpi puterea. După moartea sa, fiul său rămase deci fără niciun sprijin, pradă nenumăratelor pofte de putere iscate de însăşi slăbiciunea lui. Astfel triumfă clanul Hojo, care a domnit până în 1333, cu titlul de regent al shogunului (shikken). În 1219, a fost adus la Kamakura un foarte tânăr descendent al familiei Fujiwara, învestit cu autoritatea nominală a shogunului.

Cu începere din 1252, s-a făcut apel la autentici prinţi imperiali, oameni de paie îndărătul cărora se exercita politica familiei Hojo.

Desigur, primii cu acest nume, Tokimasa şi fiul său Yoritoki, asasini nemiloşi ai neamului lui Yoriie, aduceau noii ocârmuiri bogăţia vastelor lor domenii, situate în preajma capitalei. Datorită lor, majoritatea pământurilor cuprinse între Kamakura şi Kyoto aparţineau de-acum înainte shogunului. Cei din familia Hojo puteau fi mândri de influenţa lor la Curte, dar ei erau totodată amestecaţi în intrigile neîntrerupte ce se urzeau aici şi care au minat, la rândul lor. regenţa şi shogunatul. Cu timpul, frumoasa energie de la început a pierit în putreziciunea generală a unei feudalităţi tot mai complexe şi mai divizate, iar la Kamakura s-a stabilit o Curte care se străduia să semene cât mai mult cu cea a împăratului. Regimul îşi pierdea astfel treptat legăturile populare dătătoare de viaţă.

Totuşi, familia Hojo, în ciuda tentativei lui Go-Toba. Împărat retras încă din l198, de a relua puterea, tentativă cunoscută sub numele de „schimbarea din era Jokyu” (1219 -1221). a putut conduce statul timp de mai bine de un secol şi jumătate. Eşecul energicului împărat literat Go-Toba a consacrat principiul delegării puterilor politice imperiale şi a făcut, timp de mai multe secole, din Curtea shogunului, adevăratul centru al guvernării, marcând pe

toate planurile triumful feudalităţii. A fost instituită o gardă încredinţată unui prefect special (rokuhara tandai), care era însărcinată să asigure liniştea în Kyoto. În timp de familia Hojo. luând treptat conducerea tuturor mecanismelor shogunatului. ocupa în cele din urmă toate posturile cheie. În principiu, hyojoshu, organism de control creat de shogunat în 1225, ar fi trebuit să aducă un reviriment în administraţie: în fapt. el a fost aproape pe dată dominat de familia atotputernică a regenţilor. Acestor şefi efectivi ai statului nu le mai rămânea decât să reia tradiţia marilor coduri, spre a adapta dreptul la preocupările lumii de atunci, şi punân-du-şi pecetea specifică pe el.

Codul din era Joei (Joei shikinwku, 1232) a făcut tocmai acest lucru. Vizând să unifice administraţia până atunci foarte empirică a vasalilor din provincii, el reprezintă primul efori de redactare a legilor feudale cutumiere din Japonia Era prescrisă aici respectarea proprietăţilor religioase şi a proprietăţilor Curţii, ca şi, într-un chip general, cea a întregii ierarhii a autorităţilor. El lumina şi preciza totodată sarcinile, adeseori delicate, ale intendenţilor shugo şi jito, precum şi mersul mecanismelor Curţii din Kamakura.

Aceste prescripţii se dovedeau a fi necesare. Vechea organizare a aşa-numitelor shoert era în declin, înlăturată de duritatea fiscală a intendenţilor jito. cărora a trebuit să li se cedeze, în cele din urmă, o parte din pământurile anume afectate perceperii impozitului (nengu). Astfel, au fost juxtapuse două tipuri de exploatare: cele. cu forme multiple, născute din diferitele regimuri din epoca Heian, şi cele care vor trece de acum înainte sub autoritatea directă şi deplină a unui jito. Declinului stăpânilor de conace îi corespunde ascensiunea aşa-numiţilor tnyoshu, oameni din popor care obţinuseră de la stăpânul unui vast shoen dreptul de a defrişa un pământ ce-i aparţinea (myoden); simpli ţărani sau războinici ce luptau cu sabia (bushi), bakufii îi înălţase la rangul de jito. În ansamblu, acţiunea lor a fost benefică, iar iniţiativele lor au dus la o

considerabilă ameliorare a economiei agrare.

Regiunile Kinki şi Chugoku, mai ales, au beneficiat de aceste condiţii favorabile. Cultura orezului a făcut mari progrese. Au fost folosite noi specii de răsaduri, dezvoltate datorită perfecţionării tehnicilor îngrăşămintelor, precum şi practicării rezervelor de răsaduri (nawa-shiro) şi a repicării. Folosirea boului de tracţiune a făcut cu putinţă construirea unor mecanisme grele, precum roţile ce înălţau apa şi o duceau în orezarii. S-au putut astfel obţine două recolte în acelaşi an friimd saku).

Au început să circule produsele: peştele, de exemplu, până atunci rezervat locuitorilor de pe litoral, a fost transportat către interiorul ţării. A trebuit să fie satisfăcută şi o nevoie sporită de metal, necesar fabricării armelor şi uneltelor agricole. Au fost atunci exploatate zăcămintele de fier din Chugoku. În timp ce ţinuturile Mutsu şi Ise furnizau aurul şi argintul ce slujeau drept monedă de schimb în relaţiile cu comercianţii chinezi. Artizanatul cea de a doua vocaţie a familiilor ţărăneşti

— A trebuit să se perfecţioneze, spre a răspunde mai bine noului fast al societăţii militare şi mai ales modificărilor aduse echipamentului cavalerilor, care au început să poarte armură.

Vechea economie închisă a satelor făcea explozie, încă de la sfârşitul epocii Heian au apărut pieţe în capitală, în faţa porţilor templelor şi ale sanctuarelor. În epoca Kamakura. acest obicei s-a răspândit în întregul Kinai, unde curând au avut loc târguri de trei ori pe lună, la date fixe. Negustori profesionişti îşi exercitau negoţul sub controlul unui ryoshu şi îi vărsau o sumă anumită. Pentru a facilita schimburile, au fost importate, în cantitate suficientă, monede chinezeşti. Această dezvoltare a puterii negustoreşti a dus la slăbirea vechilor legături ce-l ataşau pe artizan sau pe producător de bogatul stăpân – templu sau senior – pentru care lucrau. Alegând riscurile libertăţii, negustorii şi artizanii s-au grupat în corporaţii (za) abilitate să apere, în interiorul unui teritoriu bine definit, interesele membrilor lor. Această inovaţie nu nega vechile

raporturi existente, de vreme ce corporaţiile îşi stabileau adesea sediul în templul sau în castelul nobilului sub jurisdicţia cărora îi situa geografia feudală. Astfel protejaţi – în schimbul unor sume vărsate de bunăvoie – de fiscalitatea anarhică pe care anumiţi feudali încercaseră să le-o impună, o masă de artizani, de ţărani sau de mici nobili de la ţară au ştiut să sporească profiturile aduse de un comerţ benefic.

Deşi zguduită de turbulenţa episodică a feudalilor. Japonia înflorea, sub ocârmuirea autoritară, dar înţeleaptă, a regenţilor Hojo. Furia mongolă se năpusti cu brutalitate asupra unei ţări cc trăia în pace şi linişte. Desigur, stăpânii arhipelagului nu ignorau ceea ce se petrecea pe continent; ameninţarea nu era nouă: înce-pând cu unificarea triburilor mongole sub autoritatea lui Ginghis-han (1206). regatul coreean al lui Koguryo. prieten al Japoniei, trăia sub opresiunea preaputernicilor şi turbulenţiâor săi vecini; în 1260. Kubilai. nepotul lui Ginghis-han. Îşi stabili capitala la Pekin; în 1278. Hang-tcheu căzu în mâinile sale; proclamându-se fondator de dinastie, el luă numele chinezesc de Yuan (1279): până în 1368, dinastia mongolă avea să domnească asupra Imperiului de Mijloc, supus necruţătorului control administrativ al învingătorilor săi. Noul stăpân al Chinei începu să râvnească arhipelagul: veneau de-acolo nave ce aduceau arme minunate şi vestitul aur din ţinuturile Mutsu şi Ise. bogăţii care au căpătat, fără îndoială, în imaginaţia mongolilor, p importanţă ce nu avea nicio legătură cu realitatea. În 1268, o ambasadă mongolă ajunse la Dazaifu, unde ceru ca Japonia să se supună autorităţii Marelui Han. Tânărul regent Hojo Tokimune. pe atunci în vârstă de numai optsprezece ani, nu dădu niciun răspuns, considerând că termenii mesajului încredinţat acelor trimişi erau injurioşi. Lucrurile rămaseră aşa o vreme şi, în cele din urmă, mongolii hotărâră pur şi simplu să înceapă cucerirea acelei ţări

OCÂRMUJREA CENTRALĂ SHOGUNALĂ

ADMINISTRAŢIA CENTRALĂ

Birou însărcinat cu orice fel de treburi (inclusiv cele referitoare la justiţie) ale clasei militare – l180

În 1225. Hojo Vasutoki (l183-1242) a creat un Consiliu suprem de guvernare

EI îşi afirma astfel victoria asupra rebelilor din epoca Shokyii care, la chemarea împăratului Go-Toba. au încercat să restabilească puterea imperială orgolioase. În 1274, nouă sute de nave au părăsit porturile regatului vasal Koguryo, purtând douăzeci şi cinci de mii de soldaţi, în majoritatea lor mongoli. Urmând drumul tradiţional, au pârjolit ţinuturile Tsushima şi

ADMINISTRAŢIA REGIONALĂ

SHUGO ullet Í ti

TITO

thth l185

Comisar în problemele militare pentru o întreagă provincie l186

ereditar începând cu 1221 Intendenţi locali de poliţie, justiţie şi finanţe. Ei constituie baza administraţiei provinciale în epoca Kamakura

ROKUHARA TANDAI

Doi guvernatori din Kyoto şi deputaţi ai shogunului pentru Kansal. Au fost instituiţi în urma revoltei din epoca Shokyu, spre a supraveghea mai bine Curtea – 1219

REZISTENŢA ÎMPOTRIVA MONGOLILOR

KYUSHU TANDA I

fe -XI ttFjf11

Guvernator militar în Kyushu – 1275

12. ETAPELE FEUDALITĂŢII: KAMAKURA Iii prima sa fază, numită Kamakura, care a succedat, în secolul al XD-lea, perioadei Heian, “feudalitatea japoneză comportă o situaţie unică. Nu există decât un singur suzeran, shogunul, iar toţi ceilalţi războinici îi sunt vasali direcţi… [shogunul] îşi trimite pretutindeni războinicii spre a întări cadrele îmbătrânite din ţară, cadre incapabile să menţină ordinea. În fiecare provincie (huni), trimite un şef militar, shugo, care-i dublează pe guvernator şi vechea administraţie provincială neputincioasă. În casele nobililor

de la ţară (shoen), independente de administraţia provincială, el trimite un agent militar şi fiscal, jito, care-i sprijină pe vechii nobili, impunând ordinea şi respectarea drepturilor fiecăruia. Totuşi războinicii, pe care shogunul îi însărcinează cu aceste funcţii importante, nu sunt ierarhizaţi între ei. Toţi ţin în aceeaşi măsură de cel a cărui putere o reprezintă… Această dependenţă personală este una dintre cauzele forţei noului regim militar. l' (F. Joiioii des Longrais, Estul şi î "estul, p. 138)

Iki şi au ancorat în golful Hakata, unde-i aştepta întreaga cavalerie din Kyushu. S-a dat o luptă pe viaţă şi pe moarte; deşi înverşunaţii călăreţi ai stepei erau mai puţin pricepuţi în lupta individuală decât teribilii războinici niponi, ei posedau în schimb arme redutabile: dispuneau, după cum se arată în povestirile japoneze, de maşinării cumplite care explodau în aer; palatul din Dazaifu scăpă doar printr-o minune: vremea se strică dintr-odată; pe

Itinerarul piraţilor Toi no zoku care. În lOl!). au venii, din Manciuria şi de-a lungul Coreei, spre a ataca Nordul provinciei Kyusliu. În anul următor au fost măcelăriţi de căpeteniile din Dazaitu. care au pus astfel capăt ravagiilor seculare făcute de aceşti Djurtchat. piraţi veniţi de pe continent, Primă încercare de invazie mongolă (1274). zisă din epoca Bun'ei A doua tentativă de invazie mongolă (1281). zisă din epoca Koan.

13. TENTATIVELE DE INVAZII STRĂINE Situaţia insulară a Japoniei a pus-o multă vreme la adăpost de invaziile străine. Tentativele vrăjmaşe, chiar dacă au stârnit tulburarea generală, au avut totdeauna loc în aceeaşi regiune -mică în raport cu întreaga ţară de vreme ce urmau calea tradiţională, şi au fost respinse energic.

corăbii, piloţii coreeni începură să strige, anunţând că vine o mare furtună; trupele se îmbarcară în grabă şi se întoarseră în Coreea, nu fără a plăti un greu tribut furtunii. Astfel luă sfârşit faimoasa invazie din era Bun'ei.

Totuşi, lucrurile nu s-au limitat la atât. Pentru a răzbuna executarea celor doi soli ai lor la Kyoto (1275), mongolii trimiseră din nou, în 1281, două flote, una venind

din Coreea şi cealaltă din China de sud; ele grupau cu totul mai bine de patru mii de vase şi cam o sută patruzeci de mii de oameni, mongoli, chinezi sau coreeni. Dar între timp Japonia, dispunând de experienţa dobândită în primele lupte, nu rămăsese inactivă. La imboldul regentului, o mare mişcare spre unitate se conturase în favoarea rezistenţei în faţa invadatorului; Curtea şi shogunatul lăsându-şi deoparte certurile pentru un timp, cavalerii din întreaga Japonie s-au înarmat pentru luptă. Ţinuturile Kyushu s-au unit pentru a înălţa un zid (Gehko-bori), scund, e adevărat, dar conceput pentru a împiedica desfăşurarea teribilei cavalerii mongole şi pentru a o putea arunca în mare. Modestă amintire a unei acţiuni eroice, el este astăzi îngropat sub nisipul fin al plajelor liniştite, ascuns de pinii îndoiţi de vânt. şi cu greu ne închipuim că acesta-i locul unde s-a hotărât pentru secole soarta Japoniei. * Stingheriţi în mişcările lor. hărţuiţi, mongolii ar fi putut totuşi să triumfe cu timpul, dacă nu s-ar fi produs un taifun providenţial, un „vânt al zeilor” (kamikaze) care, pustiind nordul ţinutului Kyushu timp de patruzeci şi opt de ore. a distrus şi a risipit teribila „armada” a lui Kubilai-han.

Japonia ieşea învingătoare din acea înfruntare şi strigătele de recunoştinţă ale tuturor se înălţau către bakufu. Totuşi, această dramă mongolă a avut în multe privinţe consecinţe funeste. După victoria lor, războinicii au rămas cu un sentiment de excesivă mândrie şi totodată cu o impresie de frustrare. În exaltarea generală, Japonia a ajuns să fie considerată drept invincibila ţară a zeilor, favorizată de o protecţie supranaturală: atunci a luat naştere germenele ce urma să ducă la modernul tenoism. În schimb, cavalerii, dintre care majoritatea nu trebuiseră să se bată. s-au regăsit în faţa vieţii cotidiene cu rezerve de energie şi de exaltare nefolosite încă.

Pentru aceşti soldaţi de modă veche, orice victorie trebuia să se traducă printr-o cucerire, prin jefuirea unor comori, prin împărţirea unor noi pământuri. Or, rezistenţa în faţa mongolilor, pentru care îşi investiseră averea în

armament, nu le adusese nicio recompensă materială. Spre a se consola, nu le mai rămânea decât să se dedea bucuriilor orgiei sau să-şi ostoiască dorinţele în războaie locale. Regentul, care nu făcuse nimic spre a-şi îmbogăţi vasalii, fu contestat. Începea decadenţa regimului Kamakura; curând ea deveni ineluctabilă. Mai mult, lunga ceartă privitoare la succesiunea la tron, dintre ramura mai vârstnică şi ramura mai tânără, a contribuit şi ea la înveninarea raporturilor dificile dintre conducere şi nobili.

Pretutindeni domnea confuzia când urcă pe tron (1318) Go-Daigo, personalitate puternică aparţinând ramurii mai vechi. El însuşi om de acţiune, era hotărât să redea demnităţii imperiale strălucirea şi puterea pe care n-ar fi trebuit să le piardă niciodată. Trei ani după urcarea sa pe tron. În 1321, ajutat de tatăl său, împăratul retras Go-Uda, care a acceptat să rămână în umbră, el a suprimat instituţia insei. Zece ani mai târziu, Go-Daigo se credea îndeajuns de puternic pentru a angaja pe faţă lupta împotriva shogunatului. Totuşi, îşi supraapreciase forţele. Kyoto fu ocupat, iar bakufu îl înălţă pe tron pe un împărat din ramura mai nouă, devotat cauzei sale, Kogon (1332-1333). Pentru prima oară în istoria japoneză avu loc capturarea unyi împărat de către armatele shogunului. Exilat în insula Oki (1332), Go-Daigo izbutise totuşi să-şi facă destui partizani. În anul următor, fugi din locul unde fusese dus cu forţa; câţiva mari feudali, nemulţumiţi de conducerea familiei Hojo, veniră alături de el, iar faimosul Ashikaga Takauji. gene-ralul-şef al trupelor ce aparţineau shogunatului, trădând cauza stăpânilor săi, recuceri Kyoto în numele împăratului, în timp ce Nitta Yoshisada. un alt transfug, distrugea Kamakura (1333) şi extermina clanul Hojo. În decursul celor doi ani ai renovaţiei din era Kemmu (1334-1336), Go-Daigo încercă să restaureze puterea imperială, de multă vreme slăbită. Dar. deşi ideea nu era lipsită de seducţie, ea nu ţinea îndeajuns seama de starea economică şi socială a Japoniei.

De multe decenii ţara suferea de o înmulţire excesivă a cadrelor politice şi a diverselor ierarhii ce decurgeau clin

ea. Autorităţi guvernamentale, shogunale, religioase se suprapuneau şi se întrepătrundeau, într-o nesfârşită reţea de raporturi, complicată şi mai mult de practica exagerată a delegării puterilor. Nimic nu era suprimat, iar straturile administrative se succedau fără a se anula vreodată, golindu-se treptat de conţinutul lor. Mai grav era că fiecare dintre aceste stratificări implica o fiscalitate tot mai severă, astfel încât pământul s-a găsit curând fărâmiţat, fiecare parcelă având a plăti alt impozit, în acest context, aşa-numiţii jito, şi încă şi mai mult aşa-numiţii shugo, reprezentanţi militari ai sho-gunatului. şi-au constituit o clientelă personală alcătuită din vasali. Uitând că nu erau decât simpli trimişi ai sho-gunului, şi că depindea" de el în aceeaşi măsură ca şi subordonaţii lor. gakenin, ei s-au comportat ca nişte intermediari puternici, ca mijlocitori obligatorii între mulţimea nobililor de la ţară şi suzeranul suprem. Astfel s-a născut feudalitatea indirectă.

Departe de a îmbunătăţi lucrurile, intervenţia autoritară a lui Go-Daigo în acest context provoacă o serie de războaie feudale. Dornic să stabilească un echilibru între forţa nobililor (kuge) şi cea, a războinicilor fbiike), pentru a-i putea stăpâni, el şi-a întărit autoritatea numindu-l prinţ imperial pe fiul său Morinaga, act prin care viola regula stabilită de Go-Saga (1242-1246), ce hotăra ca puterea să fie încredinţată alternativ celor două ramuri ale familiei. Dar nu ştiu să menţină acel echilibra, şi le displăcu militarilor, căci rivalitatea dintre cei doi mari şefi războinici, prinţul imperial Morinaga şi Ashikaga Takauji, luă sfârşit prin înlăturarea lui Takauji şi numirea lui Morinaga în funcţia de shogun. Dezamăgit. Takauji ridică întreg ţinutul Kanto şi se sprijini pe argumentul legitimităţii sale ca ocrotitor al ramurii mai noi. pentru a-l doborî pe Go-Daigo. După un eşec şi după şase luni de lupte. Takauji puse stăpânire pe Kyoto şi-l numi împărat pe Komyo (1336-1348), pentru a obţine de la el, în 1338, titlul de shogun.

De acum înainte Japonia era divizată între două obedienţe, faţă de doi împăraţi. Partizanii lor se înfruntau

în nenumărate lupte. Împăratul Go-Daigo -care a murit în 1339 – şi urmaşii săi, refugiaţi în munţii îndepărtaţi şi împăduriţi din Yoshino, continuau să se proclame adevăraţii suverani ai Japoniei. Schisma a durat până în 1392. Istoricii niponi, folosind o terminologie proprie istoriei chineze, au dat acestor domnii zbuciumate de la Curtea din Kyoto şi de Ia Curtea din Yoshino numele de epocă a.. Dinastiilor din sud şi din nord” (Nan-pei tch’ao în chineză, Namboku cho în japoneză). Pretutindeni domnea acea diviziune: două şiruri de împăraţi, uniţi prin legături de sânge, şi doi shoguni se înfruntau fără cruţare.

Bogată în fapte războinice şi în situaţii dramatice ce au oferit mai târziu multe teme din imensul repertoriu al teatrului kabuki, epoca Dinastiilor din sud şi din nord are o importanţă deosebită datorită transformărilor economice şi sociale care s-au produs în timpul ei. Sub influenţa progreselor materiale realizate în decursul perioadelor Kamakura. exploatările mici şi mijlocii şi-au îmbunătăţit situaţia. Printre ţărani (sakuninj. unii mici proprietari, nipând legătura pur teoretică ce-i subordona încă statului, nu şi-au mai plătit impozitele, punându-se cu totul sub protecţia stăpânului unui mare domeniu sau sub protecţia unui jito. Astfel, înzestraţi cu noi pământuri, stăpânii locali se transformau în „cavaleri de la ţară” (jiia-murai), în timp ce vasalii lor, odinioară ţărani, deveneau şi ei. la nevoie, militari. Această evoluţie a avut. de altfel, multe urmări, căci accesul la condiţia de militar a devenit, din acel moment, speranţa supremă a unei întregi părţi din populaţia mijlocie sau modestă, în timp ce condiţia de ţăran s-a devalorizat.

Grupate ca să poată rezista mai bine tulburărilor mereu reînnăscute în urma interminabilelor vendete, câteva sate din Kinai au format asociaţii (goson) care au salvat de la foamete regiunile centrale unde se desfăşurau, la nesfârşit, tot felul de lupte. Sub presiunea împrejurărilor, ţăranii şi hushii locali – cele două categorii tinzând uneori să se contopească – se revoltau împreună, dacă se ivea prilejul. Împotriva pretenţiilor, considerate

abuzive, ale guvernanţilor slmgo sau ale conducătorilor jito. Vechea solidaritate a clanurilor era înlocuită cu o alta, îmtemeiată pe o comunitate geografică. Legăturile de vecinătate deveneau mai puternice decât cele de sânge. În aceste condiţii, orice organizare venită de sus dădea greş. Primii beneficiari ai acestei evoluţii au fost vechii shugo, cărora li s-a spus curând „cei mari”. dannyo sau shugo-daimyo.

MUROMACHI

iută împrejurările ce au dus la instaurarea shogunatului Ashikaga. al cărui sediu nu a mai fost la Kamakura, ci în cartierul Muromachi, la Kyoto. Aici s-a născut. În vâltoarea războaielor şi a atrocităţilor, o cultură rafinată, strălucitoare, având o nuanţă de austeritate şi amprenta unei seninătăţi filosofice: ochi al taifunului, nucleu central la adăpost de lupte, ea s-a ivit, precum aceea din Heian. din retragerea în sine a unei societăţi spre care convergeau bogăţiile. Această lume nu mai era a Curţii, ci a shogunului; intimistă, în afara secolului şi a zbuciumului său crud şi van, ea a-zămislit o gând’e generală şi unele concepţii estetice specifice, care au marcat Japonia pentru totdeauna. Nu a fost singurul paradox al acestei epoci ciudate: puterea celor din familia Ashikaga. singurii stăpâni adevăraţi ai ţării, s-a dovedit a fi, de la bun început, foarte relativă. Singurul joc politic pe carc-l puteau face consta în a controla alianţele nesigure şi schimbătoare ale caselor militare: de echilibrul lor. mai mult sau mai puţin precar, depindea o pace precară.

Organizarea conducerii centrale, stabilite de codul erei Kcmmu (Kenirnu shikimoku), ţinea scama de această împărţire a forţelor: primul funcţionar. Kanrei. era ales. În mod obligatoriu, din sânul uneia dintre cele trei familii (sankan) vasale puternice: Shiba. Hatakeyama şi Hosokavva. Conducătorul „biroului samurailor” aparţinea uneia dintre alte patru puternice familii: Yamana. Isshiki. Akamatsu şi Kyogoku. Instituţiile din epoca Kamakura au rămas aproape neschimbate, singura deosebire fiind aceea că. la nevoie, se proceda la numirea unor agenţi executivi

(bugyo), însărcinaţi cu anumite treburi particulare, şi a unui funcţionar (Kanto kanrei) răspunzător de administrarea ţinutului Kanto: din nou. Kyoto devenea capitala morală şi administrativă a ţării.

În acest cadru politic general viaţa se îmbunătăţea încetul cu încetul. Practica recoltelor anuale duble se generaliza. Schimburile de mărfuri dezvoltându-se, fiecare regiune s-a specializat într-o anumită cultură. Unele au dobândit atunci, în materie de artizanat, o reputaţie care nu s-a dezminţit niciodată: săbiile de Bizen, Bichu, Yamato. Yamashiro, Chikuzen, ţesăturile de Kyoto. de Hakata. hârtia de Nara, sake-u\ de Settsu sunt renumite şi astăzi. Dezvoltarea economică a regiunilor maritime ale Mării Lăuntrice şi ale insulei Kyushu a cunoscut o mare accelerare, datorită vânzării sporite de peşte şi extinderii lacurilor sărate.

NOUTĂŢILE

KYOTO KANREI

Reprezentant al shogunului Ia Kyoto; În fapt. exercită puterile ce reveneau odinioară regenţilor (shikken) Hojo.

TCHOKU KANREI: lb f Sti

KANTO KANREI

*. f ^

Reprezentanţi (] sau 2) ai shogunului în Japonia septentrională.

Reprezentant al shogunului la Kamakura (replică a lut Rokuhara tand ai la Kyoto, în epoca Kamakura).

este Însărcinat în mod oficial cu supravegherea Japoniei de Vest.

14. ETAPELE FEUDALITĂŢII: MUROMACHI Principalele mecanisme ale shogunatului, deţinut de clanul Ashikaga, au fost reluate pur şi simplu de cei din ocârmuirea Kamakura. Cea mai mare schimbare a constat în transferarea sediului aşa-numitului bakufu din Kamakura la Kyoto. Datorită războaielor civile din această epocă, funcţionarii jito şi shugo s-au înălţat la rangul de nobili independenţi. După ce au dobândit o adevărată independenţă locală, jito au simţit nevoia să caute

protecţie pe lângă nobilii mai puternici, cărora le-au devenit vasali. Aceşti nobili puternici, sau daimyo, proveneau cel mai adeseori din foştii shugo, protectori militari ai provinciilor. Ei înşişi se grupau în jurul unor suzerani mai puternici. Din acel moment, grupurile feudale s-au alcătuit şi s-au risipit în funcţie de diferitele bătălii. Piramida feudală se constitua cu o supleţe care va duce curând la anarhie. Aceasta va deveni catastrofală şi, pentru a salva ţara, dictatorii din clanurile Azuchi - Momoyama nu au avut altă soluţie decât reinstaurarea cu forţa a unei ierarhii feudale centralizatoare.

Târgurile cu dată fixă au devenit mai frecvente: de la trei pe lună (sansaiichi), la sfârşitul epocii Kamakura. ele au, în secolul al XVI-lea, în mod obişnuit, o frecvenţă de şase pe lună (rokusaiichi). La Kyoto, târgul se ţinea în fiecare zi şi existau mici prăvălii permanente. Migrarea perpetuă a negustorilor de la un târg la altul era posibilă datorită-înmulţirii popasurilor unde se puteau găsi cai odihniţi (fashaku) şi trăsuri (shashaku). În porturi, aşa-numitele toiya, un fel de firme de distribuţie, transportau pe uscat produsele aduse de vapoare. Ele sunt echivalentul importatorilor noştri moderni. Grupurile profesionale (za) au cunoscut, şi ele, în această epocă, o nouă dezvoltare. La Kyoto se puteau număra mai mult de patruzeci de asemenea grupuri, iar la Nara, unde marile temple formau tot atâtea puteri economice, chiar mai mult de optzeci. Această prosperitate relativă a adus după sine dezvoltarea economiei monetare. Schimburile se făceau cu ajutorul monedelor chinezeşti Ming; chiar şi impozitul se plătea în bani. Dar lucrurile nu au fost chiar atât de simple pe cât le arată această schemă generală: epoca Muromachi se poate defini şi printr-o continuă accelerare a fărâmiţării teritoriale, precum şi prin frecvenţa războaielor locale generate de* cele mai diferite pretexe. Numeroase principate şi-au ales sau şi-au bătut atunci propria lor monedă, fapt care. bineînţeles, nu facilita schimburile de la o ţară la alta. Complexitatea echivalenţelor ce trebuiau stabilite între bunurile naturale şi diferitele monede a dus

la apariţia unor agenţi specializaţi, mari negustori din marile oraşe sau temple, care dădeau totodată bani cu împrumut. La sate. aceşti bancheri improvizaţi erau. În general, negustorii locali, mai ales negustorul de sake (sakaya). S-a răspândit şi obiceiul organizării unor case de întrajutorare populară (tanomoshi), un fel de societăţi de credit reciproc.

Centrele de credit reprezentate de prăvăliile de la ţară au trezit, de multe ori, mânia populară: birouri de împrumut, ele practicau adeseori camătă şi. de foarte multe ori, furia agricultorilor – crunt apăsaţi de impozite, de autoritatea seniorilor şi de cruzimea interminabilă a războaielor – se îndrepta împotriva lor. Răscoalele ţăranilor (doikki), ce au loc încă din epoca schismei dinastice, au luat o deosebită amploare cu începere din anul 1428, marcat de revolta numită a erei Shocho: posesorii de pământ, civili sau militari (jizamurai) din regiunea Kyoto, au atacat depozitele şi prăvăliile de sake, le-au jefuit şi, mai ales, fapt revelator, au distrus documentele în care erau trecute datoriile. În anul următor (1429), prin revolta din era Eikyo s-a realizat unirea ţăranilor şi a războinicilor împotriva shugo-uM Akamatsu Mitsusuke (1381-1441): fiind mai mult decât o revendicare materială, revolta exprima ostilitatea politică faţă de seniorul local. Timp de cinci ani încă, mişcările de acest fel au zdruncinat ţinutul Kinai. Sensul acestor insurecţii, care s-au înmulţit în secolul al XV-lea, a variat după loc şi epocă. Asemenea revolte exprimau atât înăsprirea condiţiei ţărăneşti, cât şi întărirea şi setea de independenţă a comunităţilor economice locale: acestea respingeau povara grea a ierarhiilor fantomă ale unei puteri centrale slăbite, a împăratului, sau a shogunului. Războiul agrava şi mai mult lucrurile. Cel mai dramatic dintre toate, războiul din perioada Onin (1467- 1477), marchează începutul unui secol de bătălii feudale ce explică de ce sfârşitul secolului al XV-lea. precum şi secolul al XVI-lea. au fost denumite, tot prin referire la istoria Chinei, epoca.. Regatelor luptătoare” {Tchan-kuo în chineză. Sengoku în japoneză).

O afacere obscură de succesiune shogunală a folosit drept pretext pentru un război ce a durat zece ani şi care. opunând casele Hosokavva şi Yamana. Japonia de Est şi Japonia de Vest. a transformat fără milă în cenuşă oraşul Kyoto şi împrejurimile sale. Aici a izbucnit câţiva ani mai târziu dramatica.. revoltă din ţinutul Yamashiro” (1485-1492).

Trecute prin foc şi sânge în timpul războiului dintre cei doi Hatakeyama. Masanaga şi Yoshinari – amândoi candidaţi la titlul de shugo şi care au murit în acelaşi an (1493) -. regiunile meridionale ale ţinutului Yamashiro s-au declarat autonome, respingând atât pe unul. cât şi pe celălalt, şi şi-au ales propriii lor conducători. În număr de treizeci şi şase. războinici născuţi din alte familii. Această ciudată conducere generată de o lovitură de stat, cu sediul în vestita mănăstire Byodoin din Uji, a durat aproape opt ani. De altfel, nu a fost un fenomen izolat. În 1488, călugării de la Honganji* – vestiţii Ikko –, micii nobili din partea locului şi conducătorii satului l-au izgonit, pur şi simplu, pe shugo-ul ţinutului Kaga şi şi-au stabilit propria lor administraţie. Ea avea să se menţină limp de un secol. Puternicii de odinioară tremurau de spaimă. Ierarhiile se inversau. „Cei mici i-au învins pe cei mari”. În plin val gekokujo.

Timp de un secol de lupte şi de incertitudini, situaţia va fi neschimbată. Din acest zbucium se vor desprinde, Ircptat. „marile nume”, daimyo, stăpâni de principate împreună cu care şi totodată împotriva cărora. se va face mai târziu unificarea. Fiecare senior poseda feude şi vasali; fiecare casă îşi urma legea sa proprie (kaho). care reglementa dispoziţiile teritoriale şi modalităţile de exploatare, în timp ce legea statornicită prin obiceiuri consemna natura dărilor ce trebuiau plătite seniorului, precum şi pedepsele criminalilor.

Şi totuşi în această Japonie din secolul al XVI-lea, atât de zdruncinată de războinici de toate felurile – călugări moştenitori ai lui Nichiren sau simpli aventurieri -. atât de secătuită încât aproape tot ţinutul Kyoto nu mai

era decât cenuşă, viaţa laborioasă făcea progrese. Datorită ameliorării tehnicii construcţiei digurilor, circulaţia fluvială a devenit mai lesnicioasă, ceea ce i\ îngăduit dezvoltarea unor regiuni relativ îndepărtate. În jurul castelelor puternicilor feudali s-au ttezvoltat oraşe noi. dintre care unele sunt şi astăzi centrul unei activităţi intense: Odavvara. vechiul Sumpu. devenit modernul Shizuoka. Yamaguchi. Kagoshima. Târgurile de pe lângă temple şi sanctuare, aglomerările portuare alcătuiau nuclee de concentraţie urbană. După exemplul autonomiilor locale care se formau la sate. unele cetăţi foarte prospere s-au proclamat oraşe libere; astfel au procedat porturile: Sakay. Heino (Osaka). Hakata. Cartiere întregi, în mijlocul capitalei, trăiau în regim de autogestiune. adăpostindu-se în spatele anticului jurământ de supunere făcut templului care le dăduse naştere: Gion. Kiyomizu. Kitano. Chiar şi nenorocirile aduse de războaiele din epoca Onin şi-au avut compensaţiile lor: fugind de ruine, funcţionarii şi călugării s-au dus să-şi caute norocul în altă parte, vehiculând cu ei, prin sate. frumoasa civilizaţie din oraşul distrus, acum doar o biată oglindă sfărâmată.

15. PIRAŢII

Nelegiuirile piraţilor japonezi (wako) au rămas legendare în istoria Extremului Orient. Trebuie totuşi să distingem două grupuri de „piraţi”. Cel mai vechi (secolele al XHI-lea şi al XIV-lea) şi singurul cu adevărat japonez senăscuse din organizarea feudală a ţării: proveniţi dintr-o societate militară, mateloţii şi negustorii niponi mânuiau cu uşurinţă sabia când politica chineză – şi, în umbra-i, cea a Coreei – le interzicea exercitarea liberului comerţ. Era o prefigurare a dramelor economice din secolul al XX-lea. În schimb, cel de-al doilea gmp de piraţi (secolul al XVI-lea), alcătuit în majoritatea lui din briganzi chinezi, a organizat în mod sistematic jefuirea coastelor maritime ale Imperiului de Mijloc.

În plin uragan. Japonia supravieţuia. Străinilor ea le apărea ca fiind un vecin neliniştitor şi primejdios. Istoria chineză mai păstrează încă o amintire tristă despre

înfricoşătorii wako, piraţi japonezi care, timp de aproape două secole, au bântuit pe coastele continentului. S-ar părea că vestita „piraterie” japoneză nu a fost la origine decât un mod cam brutal de a împinge spre comerţ -întru folosul lor – ţări care, precum China sau Coreea din acea vreme, aveau tendinţa de a trăi retrase în ele înseşi, dispreţuind străinătatea şi pe negustorii denigraţi de intelectuali. S-a dezvoltat şi o formă de banditism care a fost cauza unor confruntări grave între tânăra ocâr-muire a lui Muromachi şi Imperiul de Mijloc. În ciuda lipsei lor reale de priză asupra tuturor acestor elemente necontrolate, cei din neamul Ashikaga au izbutit totuşi să stabilească cu China dinastiei Yuan şi apoi cu cea a dinastiei Ming, schimburi extrem de fructuoase pentru Japonia. Mişcarea a fost lansată în 1342, când Ashikaga Takauji a trimis un prim vas spre continent: câştigurile realizate au fost atât de mari, încât au îngăduit ridicarea unui nou templu, Tenryuji. Mănăstirile mari din regiunea Kyoto şi negustori din Sakai au lansat alte „corăbii Tenryuji”, după cum au fost denumite. Mai mult chiar decât autoritatea guvernamentală, bogăţiile aduse de aceste vase atrăgeau banii din întreaga ţară. Un nou moment al culturii chineze, mai ales cultura dinastiei Song din Sud. a revelat Japoniei o estetică spiritual austeră. Arhipelagul nu va uita niciodată această lecţie. Cu trecerea timpului, reţinerile şi neîncrederea chinezilor – întreţinute de incorijibila turbulenţă a corsarilor niponi -. ca şi detaliile aranjamenteor şi autorizaţiilor pe care shogunatul a ştiut să le obţină cu de-a sila de la dinastia Ming, prin mijlocirea unui tribut, nu mai au nicio importanţă; important este că Japonia lui Muromachi şi-a câştigat deschiderea către străinătate, indispensabil ferment care, periodic, îi îmbogăţea evoluţia. Începând din 1543, portughezii au început să vină în arhipelag, introducând aici atât creştinismul, cât şi armele de foc. Aceste două daruri antinomice aveau să-i tulbure în egală măsură pe tinerii prinţi feudali, ce erau, fără îndoială, egoişti şi cruzi, dar şi avizi de cunoaştere şi dornici, înainte de toate, să

cucerească puterea. Ei vor izbuti să-şi atingă scopul; dar numai în strânsă subordonare faţă de o guvernare autoritară, singura care va putea să le asigure supravieţuirea.

AZUCHI-MOMOYAMA

Luându-şi numele de la cele două reşedinţe ale dictatorilor săi, palatul lui Azuchi şi cel al lui Momoyama. această perioadă de vreo patruzeci de ani. deşi scurtă, este bogată în reforme politice şi administrative ce consacră unificarea şi organizarea centralizată a feudalilor, înseşi excesele feudalităţii proliferante aveau să ducă la punerea sa sub tutelă, fără de care nu exista salvare pentru marile familii: organizaţiile săteşti înstărite, grupările de toate felurile, comunităţile religioase turbulente şi înzestrate cu armate bine organizate erau gata să izgonească, cu primul prilej, pe seniorii a căror suzeranitate nu le mai aducea decât necazuri.

Mai mult, pusă în contact cu Europa ce fusese până atunci ignorată. Japonia dobândi dintr-o dată o conştiinţă nouă în ceea ce priveşte fiinţa şi originalitatea sa. Primul artizan al acestei regrupări a energiilor naţionale fu vestitul Oda Nobunaga (1534-1582). Pacificator al imperiului şi stăpân al destinului celor din dinastia Ashikafa. al căror ultim şi neînsemnat reprezentant. Yoshiaki, fu înlăturat de el de la domnie. În 1573, Nobunaga deveni repede o figură legendară. Ascensiunea sa ilustrează, într-adevăr, din plin. mişcările militare şi sociale ale timpului. Fiu al unui mic daiinyo din Owari - actuala câmpie Nagoya -. el a ştiut să se folosească cu iscusinţă de situarea sa într-un loc de mijloc, la egală depărtare de Kamakura, de principatele Japoniei orien-lalc şi de Kyoto, ce era atât capitală, cât şi sediul conducerii, în 1560, Imagawa Yoshimoto (1519-1560), un puternic şi ambiţios senior din provinciile Suruga şi l’otomi, aşezate între Kamakura şi Kyoto, invada o parte din Oyyari, de unde voia să pornească atacul asupra capitalei, împotriva oricărei aşteptări, tânărul Nobunaga îl înfrânse, într-o bătălie cumplită în care Yoshimato îşi găsi moartea. Oda

Nobunaga ajunse astfel la rangul de mare căpitan. Deşi viaţa sa nu ne mai apare, cu trecerea vremii, decât ca o epopee eroică şi sângeroasă conformă cu reprezentările epocii, linia sa de conduită se întemeia, lotuşi, pe o mare deschidere de spirit şi pe dorinţa adâncă de a vindeca rănile ţării sale.

Desigur că. uneori, acţiunile sale luau înfăţişarea unui holocaust: în 1571, mai mult de patru sute de clădiri şi o mie cinci sute de călugări de pe muntele Hiei au dispăait într-un uriaş incendiu în care se prăbuşea, de fapt. milenara putere politică a budismului. În anul următor. Oda Nobunaga răsturnă ocârmuirca călugărilor Ikko din ţinutul Kaga şi îi urmări, fără milă. până în 1580. data căderii castelului lor. Ishiyama. Izgoniţi din Kyoto, în 1532. În urma incendierii marelui lor templu Honganji. fanaticii călugări din secta’ Ikko. ramură populară a lui Jodo-shin-shu. se refugiaseră la Osaka. unde clădiseră acest castel sanctuar: înconjurat de metereze şi de şanţuri, era o adevărată fortăreaţă. De aici porneau sălbaticele expediţii conduse de ciudaţii călugări cuceritori în scopul de a pune stăpânire pe pământurile la care râvneau. Faptele lor hrăpăreţe au avut urmări grave şi supărătoare pentru budism în ansamblul său. Suspectat şi slăbit de Oda Nobunaga la sfârşitul secolului al XVI-lea. budismul avea să stârnească, până în zilele noastre, un simţământ de neîncredere: i se reproşa, nu fără oarecare dreptate, dacă ne referim la istoric, că formează un primejdios stat în stat. De altfel, stângăciile clerului budist explică. În mare măsură, atitudinea favorabilă a lui Nobunaga faţă de propovăduirea creştinismului. Începând din 1569, părintele Louis Froes primi permisiunea de a predica la Kinki; apoi se autoriză construirea de biserici (nambanji) la Kyoto şi la Azuchi. pe malurile lacului Biwa, în apropiere de măreţul castel construit de Niwa Nagahide la dorinţa lui Nobunag (1576). Aici se înfiinţară şi seminarii. Dar să nu ne

16. RAPORTURI CU CHINA DINASTIEI MING

În epoca Muromachi, au fost trimise „în China”

dinastiei Ming corăbii anume mandatate (kenminsen), ale căror itine-rarii erau dinainte fixate. Acest comerţ oficial a început în 1404 şi avea să se dovedească extrem de fructuos pentru Japonia.

Înşelăm: aceste măsurierau motivate mai curând de căutarea unei ideologii noi care să poată favoriza instaurarea unei ordini generale de mult pierdute decât de un sentiment religios.

Vizând prosperitatea naţională, Nobunaga a făcut reforme economice importante. Chiar înainte de a-şi fi îndepărtat toţi adversarii şi concurenţii, el impuse pe propriile-i pământuri o serie de măsuri în favoarea comerţului:, împărţind monedele în bune şi rele (sensenrei), unificând unităţile de măsură pentru greutăţi şi lungimi, abolind graniţele vamale, el încuraja libertatea schimburilor. Portul Sakai, de exemplu, după decăderea seniorilor Miyoshi, primi, în 1577, un guvernator al său: scăpa astfel definitiv de ierarhia feudală. Nobunaga aboli compartimentările înguste ale vechilor ghilde (za) şi întemeie, lângă castelele sale, pieţe şi corporaţii libere [rakuichi şi rakuza). Tot el întreprinse marea revizuire a cadastrului parcelar (kenchi), începând cu vestitul ţinut Yamashiro (1561): astfel impozitul şi reorganizarea grupurilor de sate au fost mai bine adaptate la realităţile geografice şi economice ale momentului. Pentru a se evita dezvoltarea unei societăţi războinice anarhice, s-a început în anumite regiuni, încă din 1576, dezarmarea agricultorilor: separarea claselor şi a atribuţiilor lor intra, treptat, în obicei.

Dar, în plină reuşită, Nobunaga muri, aşa cum trăise, ca un adevărat personaj de dramă cavalerească, ucis, prin trădare (1582), de către vasalul său Akechi Mitsuhide, pe care îl trimisese în ajutorul credinciosului său general Toyotomi Hideyoshi (1536-1598), ce lupta împotriva celor din neamul Mori.

Pentru a pune mâna pe putere, Hideyoshi avu grijă să-i înlăture din drumul său pe descendenţii lui Nobunaga (1584). dar reluă, cu talent, politica inaugurată de

stăpânul său. Pe locul vechiului castel Ishiyama, la Osaka, acest centru al sectei Ikko. puse să i se construiască o mare fortăreaţă, din care au mai rămas astăzi doar uriaşele şanţuri înconjurătoare. Realul său talent militar, îmbinat cu o abilă politică de alianţe, i-a adus de partea sa, încă din 1585, doi mari feudali, Tokugavva leyasti şi Uesugi Kagekatsu; în acelaşi timp sili Curtea să-i acorde străvechiul titlu onorific de Kampaku. Campania împotriva celor din neamul Chosokabe, de la

Shikoku (1585), o alta împotriva clanurilor Kyushii, Otomo, Ryuzoji şi Shimazu (1587), zdrobirea familiei Hojo din Odawara (1590) îl ridicară curând la rangul de stăpân necontestat al Japoniei. Pentru prima oară. după două sute cincizeci de ani, întreg arhipelagul se supunea unei singure autorităţi. Hideyoshi. strălucit învingător al şefilor de case militare, nu s-a bucurat totuşi de autoritatea unui suveran absolut. Soarta armelor îi fusese neîndoienic favorabilă, dar numai datorită unei complexe reţele de alianţe a căror trăinicie nu se afirmase încă. Dictator, Hideyoshi rămânea de fapt primul dintre feudali, stare de lucruri care avea să dureze până la răsturnările din epoca Meiji (1869). Deşi drepturile, datoriile şi puterea aşa-numiţilor daimyo au suferit schimbări şi s-au codificat, existenţa lor n-a fost niciodată pusă în discuţie.

Reluând reformele începute de Nobunaga. Hideyoshi extinse la întreaga ţară acţiunea de verificare a cadastrelor şi de reorganizare sistematică a satelor (taiko-kenchi). Valoarea fiecărei exploatări era exprimată în funcţie de numărul de măsuri (koku) de orez pe care le producea anual; orezul era un fel de monedă: unitatea de bază ce servea în mod fictiv la convertirea valorii altor produse. Bogăţia unui proprietar avea să se exprime de aici încolo nu după suprafaţa de pământ posedată, ci după rentabilitate. În acelaşi timp. menţiunea nominală pe cadastrul exploatatorului fiecărei parcele a dus la o codificare strictă a atribuţiilor fiecăruia: adăugată la dezarmarea sistematică a satelor (katana-gam), ordonată în 1588, această măsură a dus şi la îngheţarea claselor:

nenumăraţi mici proprietari au trebuit să aleagă între condiţia de ţăran şi cea de militar, nemaiputând aparţine în acelaşi timp amândurora şi nici să treacă de la una la alta. Totodată s-a definit starea de.. daimyo” (nume mare): era astfel numit proprietanil care avea venituri ce se ridicau la cel puţin zece mii de koku pe an. La sfârşitul secolului, venitul naţional atingea ceva mai mult de optsprezece milioane de koku, dintre care două milioane proveneau din posesiunile personale ale familiei Hideyoshi. concentrate mai ales în două regiuni cu foarte mare importanţă strategică: Omi şi Ovvari. Aceşti daimyo ai lui Hideyoshi erau cam două sute; bogăţia şi puterea lor erau foarte inegale, după cum fuseseră şefii unor mari partide – precum cei din neamul Tokugawa şi Mori –, sau simpli vasali credincioşi dictatorului a cărui soartă o urmau. Ei au format, de atunci, o piramidă feudală omogenă. Administraţia unificată înlăturase principiul separării puterilor civile şi militare, moştenit din secolul al XIlI-lea. Împăratul îşi pierduse de mult puterea, într-un Stat ce trecuse în întregime în mâinile feudalilor sau, mai exact. Între acelea ale conducătorului lor suprem.

Politica externă a lui Hideyoshi exprimă şi ea, în chip mai mult sau mai puţin reuşit, dinamismul autoritar al noului conducător al destinelor nipone. Sosirea portughezilor se dovedise a fi. pentru un timp, un ferment eficace ce trezea o anumită conştiinţă naţională în faţa străinilor; acest ferment a fost mult mai puţin folositor din momentul în care. pe alte căi, s-a realizat unitatea. Spaima de o invazie străină, acest spectru atât de temut după atacul zadarnic al mongolilor, precum şi stângăciile de tot felul şi neînţelegerile reciproce, au dus, în 1587. la interzicerea propovăduirii creştine şi apoi, nouă ani mai târziu, la executarea primilor douăzeci şi şase de martiri, în acel moment, pe Japonia nu o interesa Occidentul.

Hideyoshi avea cu totul alt plan: să cucerească Coreea şi poate şi China, mamă îndepărtată, pământ de vis. Împrejurările păreau a fi favorabile: China din epoca dinastiei Ming îşi pierduse puterea de, altădată. Două

expediţii neizbutite şi foarte păgubitoare, organizate de Hideyoshi în 1592 şi 1597. nu au dus, totuşi, decât la eşecuri, care ar fi putut avea urmări grave dacă acesta nu ar fi murit în 1598. Deşi distrugătoare pe plan material, aceste campanii au avut totuşi meritul de a întări, în focul luptelor, unitatea naţională şi de a elimina, prin foiţa lucrurilor, o mare parte – prea turbulentă – dintre războinicii niponi. Poate că, în chip confuz, Hideyoshi a fost conştient de lucrul acesta.

Încărcat de onoruri – fusese numit kampaku în 1585 şi dajodaijin în 1586 –, Hideyoshi credea şi el că va întemeia o nouă dinastie de conducători ai imperiului. Dar mai marii acestuia n-au ţinut seama de dorinţele sale în privinţa succesiunii, aşa cum nici el nu se dovedise leal faţă de urmaşii lui Oda Nobunaga. Dispariţia sa provocă o cursă nebunească după putere. După vestita bătălie de la Sekigahara* (1600), au ieşit învingători cei din neamul Tokugawa: această victorie şi supremaţia lui

Tokugawa Ieyasu, el însuşi locotenent al lui Hideyoshi, au pus Japonia sub egida regimului întemeiat de dictatorii din secolul al XVI-lea; acesta avea să dăinuie până la începuturile lumii contemporane.

17 SCENE DIN VIAŢA AGRICOLĂ ÎN SECOLUL, AL XVI-LEA (După Tawarakasane-kosaku-emaki) Muncile agricole, principală sursă de subzistenţă a oricărei societăţi sedentare din acea epocă, au furnizat temele unui mare număr de opere de artă, mai ales începând din secolul al XVI-lea, când pictura de gen i-a atras pe artiştii cei mai talentaţi. Cel mai vechi dintre rolurile pictate, consacrate diferitelor momente ale muncilor agricole, este Tawarakasane-kosaku-emaki, executat în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Autorul, necunoscut, aparţinea, se pare, şcolii pictorilor Tosa, după cum se vădeşte din redarea realistă şi precisă a scenelor reprezentate în tradiţia Yamato-e. Purtătorii de apă erau cunoscuţi <te multă vreme în China, care a transmis Japoniei această practică încă de la începuturile perioadei Heian (829). Dar au trebuit să treacă mai multe secole înainte ca ea să se

răspândească la ţară.

Dornic de învestitura imperială, aşa cum vor fi întotdeauna feudalii, Tokugawa leyasu obţinu în 1603 lillul de shogun, pe care-l transmise, în 1605, fiului său llidetada, numindu-se el însuşi „shogunul retras” (ogosho). Cucerirea castelului din Osaka şi moartea lui llideyori, fiul lui Hideyoshi, în 1615, afirmară puterea noii dinastii shogunale. a cărei supremaţie n-a fost contestată de atunci de nimeni. Ca pe vremea lui Mina-moto, ea şi-a stabilit reşedinţa departe de capitală, în Kanto. nu la Kamakura, ci la Edo. zonă a deltei fluviale situată spre coasta meridională. Noul regim s-a elaborat în decurs de cincizeci de ani: o conducere militară (bakufu) îşi exercita autoritatea asupra unui număr de aproximativ două sute cincizeci de uriaşe domenii (hon), conduse de daimyo. Istoricii desemnează ansamblul acestui sistem sub numele de baku-han. În vârful ierarhiei se afla, în chipul cel mai firesc, shogunul; regimul avea să numere cincisprezece, în două secole şi jumătate. Alături de ei, corpul „marilor bătrâni” (tairo) intervenea în situaţiile foarte importante sau se ocupa de treburile statului în caz de regenţă. „Bătrânii” (rojii) trebuiau să se ocupe de tot ceea ce venea în directă atingere cu shogunul: sarcină foarte importantă, dacă ne gândim că ea presupunea supravegherea aşa-numiţilor daimyo. Ei erau în număr de patru sau cinci, schimbându-se, pe rând, câte unul pe lună. Erau asistaţi de wakadoshiyori, care se ocupau mai ales de vasalii cei mai de jos: hdtamoto -purtătorii steagului – şi gokenin. Acest corp. alcătuit din trei până la cinci membri, putea fi şi el parţial reînnoit în fiecare lună. Jija bugyo se ocupa de problemele religioase, în timp ce câţiva alţi bugyo erau destinaţi unor anumite regiuni sau Ii se încredinţau unele sarcini speciale.

Noul regim se caracteriza deci prin mobilitatea a două din mecanismele sale esenţiale: această practică favoriza ascensiunea unui mare număr de persoane la putere, dar ea risca şi să dilueze în chip primejdios responsabilităţile, interzicând orice politică de intervenţie

energică şi rapidă. Este adevărat că guvernarea rămânea apanajul câtorva tehnicieni (goyobeya), cu gusturi şi interese identice, şi că o disciplină riguroasă cimenta această administraţie civilă copiată întocmai după aceea a unei armate a cărei organizare încremenise brusc, o dată cu pacea.

Situaţia daimyo-Xot. fundamentul uman şi teritorial al statului, era stabilită, clar. pe un regim de favoare în cadrul căruia relaţiile umane se erijau în legi imuabile. Familia shogunului alcătuia grupul shimpan. unde se regăseau cele trei ramuri principale ale celor din neamul Tokugawa, cele „trei case” (gosanke). cum se numeau. Mito, Kii şi Owari. descendente directe din Ieyasu; la acestea se adăugau clanurile colaterale Tayasu, Hitotsubashi şi Shimizu. ce formau cele „trei seniorii”

IERARHIA DA IM Y O

OCARMUIREA CENTRALA SHOGUNALĂ (BAKUFU)

rude de sânge ale shogunului şi rude colaterale

FUDA: ii ’

daimyo „ereditari”; descendenţi din cei ce au stat alături de Tokugawa Ieyasu înainte de bătălia decisivă de la Sekigahara (1600) 72fudaiân 1602, 145 în jur de 1850

TAIRO

„Marele bătrân”: Această funcţie, de prim-mtnistru. a fost creată în 1638 şi ocupată, până in 1684 de unui sau doi nobili; apoi. funcţia nu a mai fost ocupată decât pentru scurt timp şi episodic. În perioade de criză.

I

l Rojr I

„bătrânii”: Trei până la şase (mai mulţi la începutul secolului al XVM-Iea) daimyo alcătuiau i corpul administrativ cel mai înalt.

WAKADOSHIYOR:

TOZA

ZA&JA

daimyo „exteriori”: descendenţi din vechii egali – aliaţi, neutri sau duşmani – ai lui Tokugawa Ieyasu în 1600. Sever tratată, această categorie s-a redus treptat, în urma

confiscării feudelor sale. l19 tozamaân 1602. 97 tozama în jur de 1850

„bătrânii cei tineri”. 1633. Trei până la cinci daimyo alcătuiau acest al doilea organism statal. Sub autoritatea lor se aflau anumiţi funcţionari, vasali direcţi ai shogunului.

METSUKE 8 fa Supraveghetori, 1617

HATAMOT0 %ji * Purtători de stindarde

GOKENIN flff £_/V Samurai

(jfosankyo). Seniorii ce deţineau statutul de dainiyo chiar tic la Ieyasu, vechi tovarăşi de luptă încă înainte de bătălia de la Sekigahara. formau grupul aşa-numiţilor flidai-daimyo, credincioşi neamului Tokugawa şi regimului pe care acesta îl instaurase. Toţi vechii lor duşmani. În parte raliaţi după bătălia de la Sekigahara. au primit numele de tozama: erau clanuri vechi şi puternice, precum Maeda din Kaga. Shimazu din Satsuma. Date din Sendai, Mori din Choshu. Distribuirea fiefurilor acordate acestor fideli, care erau în acelaşi timp şi reprezentanţii shogunului. s-a făcut cu cea mai marc prudenţă. Mai mult. practicile de transfer al

ADMINISTRAŢIA CENTRAIÂ

ROJU

| EDOMACHI BOGVO

Primarul oraşului Edo i MACHIDOSKlY0Rl |

| SJ * | |

“bătrânii oraşului*’ Răspunzători cu ordinea si cu impozitele.

KAKJO BUGYO

1603 %

Intendenţi ai finanţelor în general în număr de patru.

KANUSHI

Şef de arondisnient

I

GONINGUMI

Celulă compusă din cinci familii învecinate

| J! JA BUGYO | S gjţj ^ \

1293 şi reluat in IG13 Funcţionari însărcinaţi cu

treburile laice ale templelor de orice Ici

YANUSKI

! HYOjOSHO

I ii i

Curie supremii de justiţie

Edo. primul o ras feuda!, aparţine administraţiei centrale feudelor, stabilite la începutul secolului al XVII-lea pentru a-i răsplăti pe vasalii cei mai merituoşi, au devenit un principiu curent de gestiune. Aceste „schimburi de pământuri” “(kunigae), în afară de faptul că traduceau în mod material fidelitatea fiecărui vasal, aveau şi meritul de a face imposibilă, pe termen lung. orice complicitate între seniori şi populaţiile locale. Intre ei nu puteau exista decât raporturi de la administratori la administraţi, amândouă aceste roluri fiind la fel de stricte. Cu începere din 1615 au fost promulgate “legile pentru uzul

ADMINISTRAŢIA PROVINCIALĂ

ROJU

! fct

KYOTO SHOSHIDAI

Guvernator militar al oraşului Kyoto. Supraveghetor al Curţii imperiale şi peste daimyo din Kansai. Aceasta funcţie fusese creată de Oda Nobunaga.

ENGOKU BUGYO

«ta 4M*

MACHI BUGYO

Căpeteniile provinciilor îndepărtate. Asemenea funcţionari existau la: NAGASAKI SAKAI IAMADA NARA NIKKO SADO

JODAl

În număr de doi: în fruntea fiecărui mare oraş; j KYOTO OSAKA SUMPli FUSHIMI

<- 18. ETAPELE FEUDALITĂŢII EDO -> Administraţia shogunală a celor din clanul Tokugavva s-a dezvoltat, în prima jumătate a secolului al XVII-lea, în funcţie de necesităţile zilei, fără niciun plan preconceput. Este – adaptată la întreaga Japonie – replica vechii administraţii familiale a clanului. „După experienţa

neplăcută a două secole de descentralizare feudală forţată, clanul Tokugawa reia tradiţia epocii Kamakura, adică a unei feudalităţi bine controlată de o ocârmuire shogunală centralizatoare… Măreţia unui nobil se măsura atunci nu prin rolul politic jucat de strămoşii săi, ci prin indicarea venitului pe care i-l aduc proprietăţile agricole” (F. Joiion des Longrais, Estul si Vestul, p. 143)

Guvernator militar al unui castel în absenţa unui daimyo.

caselor militare” (buke-shohatto): completate şi preci-/. iic cu regularitate, ele au fixat limitele severe între care sc putea exercita autoritatea – comportând aspecte neliniştitoare – bushi-lor. Deşi un bushi putea să ia hotărâri de care să depindă viaţa sau moartea supuşilor săi de rând, lui îi era interzis să facă, fără autorizaţia shogunului, până şi cea mai mică reparaţie a castelului, şi cu atât mai mult să-şi construiască unul nou. Căsătoria unui daimyo trebuia şi ea să obţină asentimentul shogunului, care veghea să nu se stabilească legături dinastice supărătoare. Buke-shohatto dădeau noi asigurări cu privire la ostilitatea regimului faţă de creştinism -resimţit ca o credinţă străină – şi interziceau construirea

IERARHIA ÎN INTERIORUL DOMENIILOR SHOGUNULUI (TENRYOJ

IERARHIA IN INTERIORUL UNEI FEUDE OBIŞNUITE (KAKU HAN)

BAKUFU

DAIMYO

Ocârmuirea centrală shogunalâ

GUNDAI

DAIKAN

Magistraţi districtuali

_j,

Magistrati locali

DAIKAN

<X X

BUGYO A 4*

Magistraţi locali [

Administratori
I
NANUSHI
fi, i.
NANUSHI
Căpetenii ale satului
Căpetenii ale satului
KUMlGASHIRA
KUMlGASHIRA
Căpetenii de grup
Căpetenii de grup
HVAKUSHODAI
Reprezentanţi ai ţăranilor
Reprezentanţi ai ţăranilor
I
HYAKUSHO B? l
HYAKUSHO
6 *i
Ţărani

Ţărani necontrolată a vaselor ce urmau a străbate oceanele. Daimyo, pe de altă parte, aveau costisitoarea obligaţie de a sta cel puţin o jumătate din timp la Edo. Spontan s-a luat următorul obicei: pentru a-şi arăta marea lor fidelitate, unii daimyo îşi lăsau la Edo, în timpul absenţei lor, soţia şi copiii. Începând din anul 1635. shogunatul a hotărât ca, în mod obligatoriu, fiecare daimyo să lo-cuiască, alternativ tot la şase luni sau anual, după distanţă, în capitală şi pe pământurile pe care trebuia să le administreze (sankin-kolai). Daimyo au trebuit deci să-şi asume cheltuiala unei reşedinţe la Edo. Această măsură s-a dovedit în fapt benefică: lungile cortegii senioriale străbăteau drumurile şi. din contactele care s-au născut atunci, s-a făurit adevărata unitate japoneză. Capitala shogunală, unde se înghesuiau, într-o coabitare forţată, reprezentanţii celor mai diferite provincii, se mărea, înflorea, se însufleţea: ea devenea cu adevărat inima naţiunii.

În rest, existau sate mici, unităţi slabe de cincizeci

sau şaizeci de focuri. Fiecare se afla sub autoritatea unui honhyakusho, cel ce figura în cadastrul lui Hideyoshi; în munca sa el era ajutat de najo şi de hikan; sub ei se afla masa ţăranilor lipsiţi de orice avere (mizunomi). La această ierarhie în funcţie de avere, se adăuga cea a administraţiei: un nanushi ajutat de câţiva kumigashira, şefi de grupă, şi de reprezentanţii ţăranilor (liyaku-sho dai), se ocupau de problemele ce interesau întreaga comunitate. Mai mult ca oricând, celula sătească lua cunoştinţă de individualitatea sa.

Odată instaurată – am fi înclinaţi să spunem odată dobândită –, această pace a îngăduit o vastă restaurare a aşezărilor de la ţară, în ciuda condiţiilor grele în care a trăit întotdeauna ţăranul sărac. Legarea ţăranilor de pământ şi căutarea sistematică a productivităţii – servind ca măsură oficială a valorii feudei – au dus la cultivarea unor noi parcele (shinden). Anumite facilităţi fiscale le-au favorizat extinderea, astfel că, spre sfârşitul shogunatului. la mijlocul secolului al XIX-lea, producţia anuală naţională de orez aproape se dublase. Pricina acestei creşteri a producţiei nu consta însă numai în extinderea suprafeţei exploatate. Tehnicile perfec-ţionându-se treptat, se răspândea folosirea unor unelte variate şi de bună calitate; ulitizarea unor maşini hidraulice şi mecanice, rudimentare, dar ingenioase, ducea la sporirea eficacităţii muncii cu braţele. Această revoluţie tehnică a agriculturii nu a avut loc din întâmplare. Ca efect al curentului filosofic general de glorificare a pământului, agronomia stârnea interes. În 1697. Miyazaki Yasusada publică un Tratat complet de agronomie (Xogyv zensho). În care expunea cu de-amănuntul. Însoţindu-le de desene, diferitele componente ale tehnicilor agricole chinezeşti. Influenţa acestei cărţi a fost uriaşă în Japonia, mai ales în foarte dinamica regiune Kinki.

Dezvoltarea agriculturii, ca şi vecinătatea din ce în ce mai animată a oraşelor aveau să generalizeze, în epoca Edo. o stare de lucruri ce se schiţase timid încă de timpuriu: integrarea satelor într-un sistem de economie

monetară. În schimbul orezului, mătăsii, bumbacului, fiecare sat primea de la consumatorii de la oraş o anumită sumă de bani pe care trebuia să o reinvestească în alte cumpărături. Treptat, ritmul s-a accelarat în aşa măsură. Încât anumite regiuni fertile – în care conducătorii satelor aveau spirit de iniţiativă – s-au organizat în adevărate cooperative de exploatare, încercând uneori chiar experienţa monoculturii.

Acest relativ belşug general, care. cu începere de la sfârşitul secolului al XIX-lea. avea să ducă la uluitoarea ascensiune internaţională a Japoniei, nu putea să escamoteze^ neajunsurile individuale pe care el se întemeia. Întocmai ca odinioară, în timpul legislaţiei autoritare a epocii Nara, exista în primul rând o pro-blemă demografică. Legate de pământul pe care nu-l mai iMitcau părăsi, după cum nu-şi mai puteau schimba nici condiţia socială, generaţii succesive de ţărani s-au înghesuit în regiunile centrale, unde defrişările nu mai erau posibile. În parcele prea mici. Aici. flagelurile naturale îi loveau întruna şi din plin. În perioada Edo. au existat mai mult de o sută cincizeci de epidemii sau de perioade de foamete devastatoare. Au rămas de tristă amintire mai ales cele din perioadele Kvoho (1716-1735). Temmei (1781-1788) şi Tempo (1830-1843). Astfel au avut loc inevitabile drame, precum practica, obişnuită în unele ţinuturi, de a vinde caselor de toleranţă fetele, sau aceea de a-i suprima, pur şi simplu, pe noii născuţi ce erau nedoriţi. Mulţi ţărani fugeau la oraşe, îngroşând rândurile proletariatului ce îşi făcea apariţia. Unii, totuşi, ajutaţi de talent şi de noroc, dobândeau ceva avere muncind ca meseriaşi sau ca mici negustori. Această autoreglare demografică a satelor s-a dovedit a fi de o eficacitate surpinzătoare: cercetarea arhivelor arată că. timp de mai bine de un secol, populaţia agricolă a Japoniei practic’nu a crescut, ajungând de la douăzeci şi şase de milioane şaizeci şi cinci de mii, în 1721. Ia douăzeci şi şase de milioane nouă sute opt mii în 1846. În timp ce populaţia oraşelor, în aceeaşi perioadă de timp. a făcut un mare salt demografic. Asta nu înseamnă însă că

cei rămaşi la ţară au dus o viaţă mai bună. Pe măsura trecerii timpului, fiscalitatea apăsa din ce în ce mai mult asupra celor ce exploatau pământul. Lucru ciudat la prima vedere, dacă ne gândim că această societate plămădită din confucianism nu a încetat să elogieze frumuseţile reîntoarcerii la pământ şi măreţia virtuţilor ţărăneşti. În icrahia confuciană. starea de agricultor vine îndată după cea de literat. Exista o contradicţie flagrantă între bazele filosofice ale regimului de la Edo şi realitatea guvernării sale. Centralizarea, la Edo chiar, şi apoi. În jurul fiecărui castel de pe domeniile seniorilor daimyo. ca şi obligaţia acestora de a locui în capitală, implicau dezvoltarea puternică a unei economii urbane. În aceste condiţii, era aberant ca, în continuare, cheltuielile statului să apese numai pe umerii ţăranilor. Şi totuşi aşa s-a întâmplat, căci, în ciuda strădaniilor meritorii ale unor mari refor-matori, cei din dinastia Tokugawa şi-au pus întotdeauna nădejdea numai în munca pământului. Mai mult, şi cu toată rigoarea teoretică a legilor shogunale, pământurile au fost acaparate de un număr mic de fermieri puternici: administratorii satelor. Profiturile mărindu-se, ei şi-au dat în arendă toate pământurile şi au trăit din rente: în acest fel s-a format o clasă de proprietari paraziţi, greutate suplimentară pe umerii, şi aşa foarte împovăraţi, ai celor ce munceau pământul.

Aceste dificultăţi întâmpinate de ţărănime, cu atât mai resimţite de ea cu cât prosperitatea oraşelor devenea mai evidentă, au dus la un număr tot mai mare de revolte ţărăneşti (hyakusho ikki). La începutul epocii Edo, ele au contestat autoritatea adminstratorilor direcţi, pe cea a seniorului daimyo şi repartiţia pământurilor aşa cum se afla ea trecută în cadastru. Dar, cu începere din secolul al XVIII-lea, motivele revoltelor au fost mai ales fiscale sau, în general, financiare: preţul orezului, fixat legal de către shogunat, a provocat, nu o dată, furia sătenilor. În asemenea cazuri, revoltele ţărăneşti şi-au avut replica în oraşe, unde poporul devasta magazinele de orez şi de sake. Poate că nu este potrivit să exagerăm amploarea acestor

mişcări: în multe cazuri, câţiva ţărani, grupaţi în urma celui mai îndrăzneţ dintre ei, porneau să-şi domolească disperarea, ameninţând şi zguduind cu zarva lor micul oraş adunat în jurul castelului. Ei se răzvrăteau din pricina sărăciei şi a epuizării fizice şi morale, şi ar fi zadarnic să căutăm în aceste mişcări vreo organizare, motive limpezi şi aspiraţii. De altfel, bakufu nu se arăta nepăsător la nenorocirile sătenilor, cărora, în caz de foamete, le împărţea rezervele sale de orez. Dar. bazele economiei fiind greşite, foamea – sau spectrul ei -ameninţa întruna: ea a fost mult timp unul dintre elementele determinante ale căderii regimului.

Adevărata putere economică a regimului Edo se afla în oraşe. Toate acele mici aglomerări formate cu încetul, de-a lungul secolelor, lângă castele, la adăpostul zidurilor, în jurul locurilor de popas sau în faţa porţilor templelor, s-au transformat dintr-o dată, în epoca dinastiei Tokugawa, în tot atâtea oraşe. Prin însăşi natura regimului, concentrările de oameni constituite în jurul castelelor, reşedinţe ale stăpânirii seniorilor daimyo, au avut o soartă specială, căci se aflau aproape Btâl de centrul administrativ, cât şi de sursa de emisie sa» de control a banilor. Cele mai mari metropole actuale s-au născut astfel din cartierele generale ale vechii nobilimi militare, datorându-şi înflorirea acestor casc nobiliare: Sendai casei Date, Kanazawa casei Macda, Okayama casei Ikeda. Hiroshima casei Asano, l’ukuoka casei Kuroda, Kumamoto casei Hoşokawa, Edo şi Nagoya atotputernicilor Tokugavva. Încă de la începutul secolului al XVIII-lea, aceste oraşe erau foarte populate: de exemplu. Edo. cel mai mare dintre ele, număra un milion de locuitori. Osaka, oraş aflat sub dependenţa directă a unui bugyo. adăpostea, la mijlocul secolului al XVIII-lea, patru sute cincizeci de mii de locuitori, aproximativ zece mii de case de comerţ înşiruindu-se de-a lungul străzilor sale. În schimb. Kyoto. adevărata capitală, ducea, ca şi în trecut, o viaţă liniştită, consacrată frumuseţii şi artei artizanale, fiind, atunci ca şi acum, un adevărat muzeu.

Orăşenii (chonin) alcătuiau o clasă distinctă, inferioară, după ierarhia confucianistă, clasei agricultorilor. Dacă meseriaşii, care ocupau locul al, treilea, după aristocraţie şi clasa ţărănească, continuau să se bucure de o oarecare stimă, aceea ce sc acorda oamenilor folositori, în schimb comercianţii erau desconsideraţi în mod deschis. Plasaţi în partea de jos a scării confucianiste. ci erau expuşi unui dispreţ făţiş din partea ocârmuirii, poate că aceasta i-a salvat, căci astfel ei şi-au păstrat şansa de a se sustrage organizării generale dirijate de stat. Situaţia era cu atât mai complexă cu cât seniorii daimyo. atât de opuşi acestor oameni cc trăiau din profit şi chiar din camătă, au devenit tot mai mult debitorii acestora. Prin felul lor de viaţă, foarte costisitor, seniorii daimyo au ajuns la cheremul furnizorilor lor, care le serveau, la nevoie, şi de bancheri. De aici au rezultat, în practică, o serie de compromisuri menite să asigure un modus vivendi între conducere şi indispensabilii săi creditori. Vechile asociaţii negustoreşti care. ca toate celelalte organizaţii private de protecţie mutuală fuseseră abolite, şi-au făcut din nou apariţia, la Edo şi la Osaka. Începând de la sfârşitul secolului al XVII-lea; sub shogunatul Iui Tokugawa Tsunayoshi. cele zece ghilde din Edo (Edo no tokumidoiya) au primit, în 1694, aprobarea oficială; acest act de bunăvoinţă s-a extins curând şi la cele douăzeci şi patru de grupări similare din Osaka. Aceste măsuri au dus, în 1721, la recunoaşterea asociaţiilor negustoreşti (kabunakama) de către sho-gunul Yoshimune. Ele rămâneau, desigur, sub supra-vegherea strictă a shogunatului, care veghea la aplicarea unui barem oficial al preţurilor; de asemenea, trebuiau să plătească, în fiecare an, drepturi de licenţă (unjo), (myogakin), în schimbul cărora primeau o cauţiune oficială, ce implica o protecţie, fie ea şi limitată. Au fost. de asemenea, recunoscute anumite monopoluri (za), precum cel al mătăsii sau aurului. Dat fiind că această economie monetară era bazată pe bimetalism, operaţiile monetare nu au împiedicat în niciun fel dezvoltarea unei prosperităţi

comerciale care a dus la crearea principalelor firme contemporane. Astfel, fondatorul vestitului şi puternicului grup Mitsui a fost un fabricant de sake, stabilit în 1620 în provincia Ise. În 1673. fiul său s-a mutat la Edo şi. cu începere din 1690. a devenit agent financiar, atât al shogunului. cât şi al casei imperiale. Ridicarea familiei Konoike a urmat aceeaşi cale: la început mărunţi negustori de sake, cei din familia Konoike girau, la sfârşitul secolului al _XVII-lea, interesele a aproximativ patruzeci de daimyp. În schimb, destinul familiei Sumitomo s-a întemeiat pe comerţul cu metale: după ce au înfiinţat ateliere de prelucrare a cuprului la Kyoto şi Osaka, cei din familia Sumitomo au acţionat, la sfârşitul secolului al XVIII-lea, ca agenţi ai ocârmuirii, supraveghind monopolul circulaţiei cuprului şi al exploatării minelor, de la Besshi (Ehimeken) la Shikoku (1791).

Astfel, în ciuda piedicilor pe care le reprezenta, pentru orice activitate inovatoare, un sistem de guvernare încremenit într-un cadru teoretic îngust. Japonia timpurilor moderne a cunoscut şi ea fenomenul specific secolului al XVIII-lea: începuturile industriei. Marile oraşe pe care shogunul le avea direct sub conducerea sa ofereau condiţii favorabile pentru dezvoltarea unor activităţi. Supunerea directă faţă de shogun şi posibilitatea mereu evocată de a recurge la arbitrajul său echilibrau puterea orăşenilor faţă de cea a seniorilor daimyo. Chiar dacă neînţelegerile dintre ei nu lipseau, luptau cu arme egale.

Ameliorarea comunicaţiilor a făcut cu putinţă irigarea economică a ţării. Cele cinci mari drumuri ale Japoniei, ce deserveau principalele provincii, se întâlneau la Edo, pe vestitul „Pod al Japoniei” (Nihon Bashi) situat în inima oraşului shogunal. Pe tot parcursul drumurilor existau locuri de popas ce-i puteau găzdui pe călători. Fiecare loc de popas trebuia să poată adăposti un număr fix de călători şi de cai: o sută de oameni şi o sută de cai pe drumul ce ducea la Tokaido; cincizeci de oameni şi cincizeci de cai pe drumul spre Chusando; douăzeci şi cinci de oameni şi douăzeci şi cinci de cai pe celelalte drumuri.

Dacă, din întâmplare, lipseau caii, ei puteau fi rechiziţionaţi din satele învecinate, de la particulari (sukegoyaku) desemnaţi dinainte de către bakufu. Ca măsură de siguranţă, o serie de „bariere” constituiau posturi de poliţie apărate de câte un tun de fontă: controlând circulaţia pe şosele în punctele strategice, ele puteau împiedica un eventual marş al vasalilor spre sediul conducerii.

Navigaţia fluvială sau de coastă s-a bucurat şi ea de protecţie sporită. Acest mod de locomoţie era foarte potrivit pentru transportul impozitului greu şi voluminos vărsat anual sub formă de măsuri de orez. Începând cu primul sfert al secolului al XVII-lea, bărci (Jiigakikaisen) din lemn de bambus, ce puteau transporta între două şi trei sute de koku de orez, aduceau la Edo, prin cabotaj, lemn, bumbac, sake, shoyu (sos de soia). Treptat, navigatorii au prins curaj şi, în 1671, au ajuns la Edo primele vapoare din provincia Mutsu, după ce înfruntaseră apele Oceanului Pacific, adeseori furtunoase în aceste regiuni. După un an, au încercat să treacă prin Marea Japoniei şi strâmtoarea Shimonoseki. Drumurile maritime erau astfel trasate şi diferitele produse începură să circule de jur împrejurul Japoniei.

Poşta asigura transportul rapid al banilor şi al pachetelor mici. Existau trei feluri de poşte (hikyakit) după cum erau în slujba unor bakufu (tsugi bikyaku), a unor daimyo (daimyo bikyaku) sau a oraşelor (machi bikyaku). De trei ori pe lună, poşta lega astfel, folosind drumul Tokaido, principalele oraşe Edo, Kyoto şi Osaka. Un curier special, ce se afla exclusiv în slujba ocârmuirii şi a seniorilor daimyo, străbătea, numai în câteva zile, sau mai „exact în şase” (joroku), cele aproximativ cinci sute de kilometri ce despart oraşul Edo de Kyoto.

Până la mijlocul secolului al XIX-lea, viaţa a continuat astfel, în liniştea artificială pe care o menţinea severul refuz de a intra în contact cu străinătatea. Totuşi, atunci când primii europeni, învingători, dar epuizaţi de lungul drum străbătut, începeau să-şi făurească regate efemere în

sud-estul asiatic, se părea că Japonia avea să devină o putere importantă. În 1604, Tokugavva Ieyasu acordă unor vapoare „cu sigiliu roşu” (shuinsen) autorizaţia oficială de a străbate mările pentru a face comerţ. Până în 1635, data închiderii ţării faţă de străinătate, au fost eliberate mai mult de trei sute de licenţe; aproximativ optzeci de mii de oameni au străbătut Extremul Orient maritim. Daimyo din Shikoku, cei din familiile Shimazu, Matsura. Arima, ca şi oraşele Kyoto, Osaka, Sakai. Nagasaki şi-au lansat astfel vasele pe mare. Duceau argint, cupru, fier sau obiecte de lux, evantaie, obiecte lăcuite, arme albe. şi aduceau mătase, bumbac, lână, medicamente, mirodenii. Mulţi dintre aceşti negustori aventurieri s-au stabilit în principalele centre comerciale. Ei au întemeiat aici acele „oraşe japoneze” (Nihon machi) care, având intre o sută şi o mie de locuitori, afirmau, din China şi până în Sumatra. puternica vitalitate niponă. Dar, treptat. Japonia şi-a închis porţile oricărui comerţ străin, fie el chinez sau

20. ITINERARELE „CORĂBIILOR CU PECETE ROŞIE” Sub clanul Tokugavva, shogunul le acorda anumitor armatori autorizaţia de a face comerţ cu ţările străine: ei primeau atunci un patent ce purta o „pecete roşie” (shuinsen) shogunală. Când corabia se întorcea in port, ceea ce era considerat a fi o mare fericire, armatorul trimitea la templul Kiyomizu din Kyoto, în chip de mulţumire, un ex-voto.

european. În 1635, bariera s-a închis din nou, implacabil: japonezii ce se aflau în străinătate nu mai aveau voie să se întoarcă în ţara lor, după cum străinilor, portughezi, englezi, olandezi rătăciţi prin Japonia, nu le mai era îngăduit s-o părăsească. Mica insuliţă Deshima, din portul Nagasaki, rămânea singura poartă deschisă spre exterior. Foarte violenta revoltă din Shimabara, ce a avut loc doi ani mai târziu (1637), nu a făcut decât să-i întărească pe shoguni în hotărârea lor: insurecţia socială şi politică, pusă la cale de oameni care, în majoritatea lor, erau creştini, a discreditat încă o dată, dacă mai era nevoie, în ochii noilor conducători Tokugawa, străinătatea,

de unde nu puteau veni decât primejdii şi dezordine. De acum încolo, Japonia va trăi închisă în ea însăşi; lunga dinastie a ultimilor shoguni nu va îndrăzni niciodată să-şi renege primele angajamente.

Totuşi, nu a lipsit o voinţă de reînnoire. Delăsarea şi un anume dezinteres, ce apăruseră în afacerile publice în perioada ce a urmat administraţiei puternice a primilor trei shoguni, Ieyasu (1603-1605), Hidetada (1605-1620) şi Iemitsu (1625-1651), l-au preocupat pe un excelent filosof confuciani st. Arai Hakuseki (1657-1725). Conducător al poliţiei între anii 1709 şi 1716, el nu a încetat să spună, sus şi tare, că trebuia reintrodus spiritul auster şi eficace care, în secolul al XVIl-lea, dusese la organizarea ţării feudale. Adoptând această linie de conduită, shogunul Yoshimun (1716-1745) a încercat s-o traducă în fapte prin promulgarea unor reforme profunde, numite reformele epocii Kyoho (1716-1735). Ele se străduiau să rezolve. În sensul unei morale austere şi arhaizante, cele două probleme principale cu care ocârmuirea se confruntase întotdeauna: deficitul finanţelor shogunatului şi datoriile băneşti ale samurailor; remediul propus cerea reîntoarcerea la frugalitatea de odinioară şi proclama superioritatea unei economii bazate pe agricultură. Totuşi, aceste reforme au eşuat, căci ele au dus la exploatarea, mai crâncenă decât oricând, atât a ţăranilor, cât şi a negustorilor.

Cu mult mai înnoitoare apare încercarea marelui şambelan al shogunului Ieharu (1760-1786). Tanuma Okiâsugu (1719- 1788). Bărbat abil. care ştiuse să se ridice de la condiţia de subaltern la aceea de daimyo bogat. Tanuma nu a ezitat să adopte o atitudine opusă celei propovăduite de Yoshimun. El încuraja făţiş dezvoltarea şi prosperitatea clasei negustorilor, autorizând asocierile şi acordând monopoluri. Pentru a accelera cursul schimburilor, a poruncit să se bată monede de argint: până atunci argintul circulase întotdeauna sub formă de lingouri ce erau tăiate la greutatea cerută, aşa cum se proceda curent în China. Departe de a refuza relaţiile cu

străinătatea. Tanuma a încurajat negoţul din Nagasaki şi chiar a pus la cale, împreună cu Kusia, un plan de exploatare comună a insulei I lokkaido. Cu toate că scopul esenţial al reformelor lui Tanuma a fost căutarea sistematică a unor capitaluri de oare shogunatul şi oamenii săi duceau mare lipsă, ele au favorizat procesul de liberalizare care avea să triumfe brutal un secol mai târziu. Poate că aceste reforme veneau prea devreme; oricum, au fost greu acceptate. În ultimii ani de putere ai lui Tanuma s-au produs şi o serie de calamităţi naturale: moartea shogunului Ieharu a dus la dizgraţia îndrăzneţului său ministru. Următorul shogun, Ienari (1787-1837) a fost, dintre toţi cei din dinastia Tokugawa, cel ce a rămas cel mai mult timp în fruntea ţării. El a ajuns de foarte tânăr la puterea supremă: conducerea a fost asigurată, mai întâi, între 1787 şi 1793, de regenţa lui Matsudaira Sadanobu (1758-1829). Acesta era unui dintre nepoţii rigidului shogun Yoshimun. pentru care avea o admiraţie adâncă. Cei şase ani de guvernare a sa. cunoscută sub numele de reformele epocii Kansci, au distrus tot ce realizase Tanuma şi erau cât pe ce să ducă ţara în pragul foametei.

Când. la sfârşitul regenţei sale (1793). Matsudaira Sadanobu s-a retras, lucrurile au intrat iar, treptat, în ordine. S-a instaurat un liberalism relativ şi astfel, în mod paradoxal, s-au stabilit două curente de sens invers: shogunatul. slăbit de echilibrul precar al stării sale financiare şi discreditat ca fiind incapabil să facă faţă unei societăţi noi. Îşi pierdea creditul pe zi ce trece; în schimb ţara, în ansamblul ei. cunoştea o perioadă de renaştere şi prosperitate. Aceasta din urmă. este adevărat, nu se extindea la toate sferele de activitate naţională, iar bogăţia oraşelor negustoreşti sublinia, prin contrast, sărăcia de la sate. Natura a intervenit şi ea: un şir catastrofal de perioade de foamete, ce au avut loc mai ales în 1832 şi 1835. a provocat nenumărate răscoale printre cei săraci. Atunci s-a produs un incident caracteristic pentru starea emoţională extremă ce agita în acea vreme spiritele. În biroul bugyQ-UlVIi din Osaka se afla un mic funcţionar

numit Oshio Heihachiro. El aparţinea grupului altruist al partizanilor lui Wang Yang-ming (Oyomei în japoneză), filosof chinez ale cărui idei se bucurau. Începând din secolul al XVII-lea, de o mare preţuire din partea orăşenilor de condiţie mijlocie. Adânc afectat de sărăcia care se răspândea de la sate la oraşe, el a încercat, în 1837, să cucerească castelul din Osaka, cu intenţia de a pune mâna pe putere şi de a organiza o repartizare mai echitabilă a bogăţiilor. Bugyo a zdrobit revolta într-o singură zi; totuşi această rebeliune a marcat foarte adânc spiritele din întreaga ţară. Situaţia atingea un punct critic, chiar în momentul în care englezii şi americanii îşi făceau apariţia în

21. MARILE DRUMURI DIN EPOCA MODERNĂ 4 O dată cu aşezarea capitalei administrative la Edo, drumurile din vechile provincii Tosando şi Tokaido au căpătat o nouă importanţă. Legând cele două capitale, au fost jalonate cu relee oficiale: Tokugawa Ieyasu (1542-1616) a creat pe drumul Tokaido cincizeci şi trei de relee. Prin aceasta instaura instituţia chinezească adeseori menţionată în poeziile Song (960-l126) şi inaugurată odinioară de împăratul To-tsong (779-805) din dinastia T’ang. Distanţele dintre relee, numărul cailor de călărie şi de tracţiune, preţul etapelor erau strict reglementate, ca şi controlul paşapoartelor. Proprietarii de cai şi purtătorii de palanchine s-au unit şi au alcătuit împreună un sindicat care a fost recunoscut de către ocârmuire.

Extremul Orient, sprijiniţi de marea putere tehnică a Occidentului cuceritor. Teama renăscută faţă de o imixtiune străină a impus şi mai mult necesitatea şi urgenţa unei reorganizări. Reformele lui Mizuno Tadakuni (1793-1851), cunoscute sub numele de reformele epocii Tempo (1830-1843), au încercat cu disperare, pentru ultima oară, să redreseze situaţia. Dar ele nu năzuiau decât la o reîntoarcere la condiţiile unui trecut idealizat. Politica de izolare şi de autoritate a lui Mizuno Tadakuni a fost mai riguroasă decât fusese vreodată cea a lui Yoshimune şi cea a lui Matsudaira Sadanobu. În raport cu

europenii, a căror presiune se lăcea simţită din ce în ce mai mult, dificultăţile Japoniei nu au fost numai de natură economică, ci şi de ordin politic. Urmarea este bine cunoscută: sosirea ameninţătoare a vestitelor „vapoare negre” ale comandorului

Perry a forţat deschiderea Japoniei, acest ultim bastion de rezistenţă din Asia împotriva intereselor occidentale. Cu toată ostilitatea generală faţă de aceşti străini atât de temuţi şi în ciuda puternicului curent naţionalist ce-i unea pe partizanii deschiderii cu adepţii închiderii, shogunatul se simţea incapabil să reziste militar unei eventuale ameninţări occidentale. Portul Hakodate, din Hokkaido. şi portul Shimoda s-au deschis pentru vapoarele americane. Începând din 1854, ca urmare a tratatului de la Kanagawa. un agent consular american se instala la Shimoda, port liniştit şi plin de fafnTec. situat la extremitatea meridională a peninsulei Izu. Acorduri similare au făcut ca Japonia să realizeze contacte cu Anglia, Rusia, Olanda. În 1858, Townsend Harris. primul trimis oficial al guvernului Statelor Unite, semna un tratat ce deschidea Japonia comerţului exterior. Pentru japonezi, aceasta a însemnat o mare derută, adeseori o confuzie totală. Străinii au izbutit cu greu să vadă limpede până în miezul ierarhiilor suprapuse şi neconcurente pe care le reprezentau guvernarea imperială şi cea a bakufu-xâm. Ura faţă de străini şi interesele mercantile au creat diferite clanuri şi s-au înfuntat până în adâncul conştiinţelor. Însăşi deschiderea ţării (kaikoku) nu a fost admisă la început decât ca un rău necesar, un mod de a rezista, asimilând surprinzătorul avans tehnic al unui adversar demn de temut. Dacă mai târziu – şi pentru un timp – Occidentul i-a apărui Japoniei ca o sursă a tuturor cunoştinţelor, la început Japonia l-a învinuit de toate nenorocirile care. În mod inevitabil, trebuiau să lovească o ţară scoasă brutal dintr-o prea lungă letargie: scurgerea aurului. Împuţinarea unor materii prime importante ca bumbacul sau mătasea, pe care se întemeia o industrie textilă incipientă, creşterea inexorabilă a preţurilor au contribuit la accentuarea

caracterului dramatic al acestui greu moment din istoria japoneză.

Totuşi, regiunile cele mai bogate – Mito. Tosa. Saga. Choshu. Satsuma –, conduse de dainiyo întreprinzători, au înţeles folosul pe care-l puteau trage din legăturile comerciale – bogate în învăţăminte – cu străinătatea. Aşa se face că Japonia, după multe tribulaţii, a acceptat Occidentul, după cum altădată se înscrisese la şcoala Chinei, ca elev. desigur, dar niciodată ca sclav. Regimul epuizat al shogunatului a dispărut în acest vârtej, după o eroică, dar inutilă rezistenţă faţă de clanurile puternice care, sub masca autorităţii imperiale restaurate, aveau să ducă ţara pe căile infinite ale modernismului. Susţinuţi de clanurile din Choshu şi din Satsumo, împăraţii Komei (mort în 1867) şi Meiji (1868-1912) au sprijinit restaurarea imperială care s-a făcut în numele lor. În 1867, Yoshinobu, ultimul shogun, a renunţat la putere, începea perioada Meiji Ishi (1868). În jurul personalităţii împăratului Mutsu-hito sau Meiji s-au grupat reformatorii, descendenţi ai aristocraţiei sau ai familiilor de războinici. Cel mai în vârstă dintre ei avea patruzeci şi trei de ani, iar împăratul doar cincisprezece. Ajungea la putere uniunea invincibilă dintre poezia tinerilor şi experienţa adulţilor.

MEIJI

Marea putere a Japoniei, confruntată în chip brutal cu străinătatea, a constat atunci în a crede, dincolo de modele trecătoare. În propriul ei talent şi în izbânda sa finală. Chiar dacă uneori şi-au recunoscut slăbiciunea, fiii samurailor nu s-au declarat niciodată dinainte învinşi. Curentul nesecat al reformelor ce s-au succedat de atunci din lună în lună decurgea din credinţa iniţială că dezvoltarea tehnică trebuia să fie precedată de o ameliorare sau. cel puţin, de o transformare culturală. Contrar aparenţelor, această întâlnire dintre Orient şi Occident a fost nu atât o luptă brutală dintre tunuri şi săbii, cât o luptă între două moduri de a fi: şi cu toată ura sau neîncrederea lor firească faţă de nişte posibili invadatori, japonezii au respectat întotdeauna spiritul unei

civilizaţii pe care au avut inteligenţa să dorească a o asimila.

Această perioadă de occidentalizare euforică a durat până prin anul 1885. Reformele nu afectau numai mecanismele statului, ci se făceau simţite şi în viaţa zilnică. Stampe colorate înfăţişează ciudatul oraş Ginza din acea vreme, plin de construcţii din cărămidă şi străbătut de tramvaie trase, fiecare, de câte doi cai puternici. Câţiva tineri îmbrăcaţi englezeşte şi câteva doamne din lumea bună înveşmântate în rochii croite după moda europeană se învecinează cu Japonia dintotdeauna, cu amplele-i veşminte de mătase şi cu irăsuricile sale care, în ritmul celor ce le trag, îşi leagănă clienţii. Fotografiile, emoţionante mărturii ale unor epoci atât de apropiate încă, păstrează imaginea unor oameni; n haine japoneze şi purtând cu mândrie pe cap un melon sau o pălărie de pai după moda occidentală. Societatea, în ansamblul ei, ieşea din tipare. Carta cu cinci articole, promulgată în 1868, sfărâma vechiul sistem de clase pe “are se sprijinise regimul de la Edo; ea îngăduia liberul icces al tuturor la toate funcţiile, făcând astfel posibilă, jel puţin în teorie, o ascensiune socială atât de mult timp frânată. Ea permitea, în sfârşit, crearea unor “adunări deliberative”.

Realităţile apar mult mai dure decât ne-ar lăsa să înţelegem scrierile oficiale luate ad litteram. În mod paradoxal. În miezul mişcării de reînnoire pe care o începuse ea însăşi, clasa bushi-lor, lipsită de raţiunea sa de a fi şi de subsidii. Îşi pierdea orice forţă. Este adevărat că seniorii daimyo şi vasalii lor cei mai importanţi nu au fost prea afectaţi de această schimbare de regim: în afară de faptul că şi-au păstrat reşedinţele şi grădinile, ei au primit ca despăgubire un capital apreciabil. Nu acelaşi lucru s-a întâmplat cu simplii samurai, care şi-au văzut rentele mult reduse, şi apoi suprimate (1873-1876) şi înlocuite printr-un mic capital. Instituirea. În 1872. a unor impozite de stat ce înlocuiau toate vechile dări. nu a adus nicio schimbare în viaţa ţăranilor, după cum nu a ameliorat-o nici pe cea a negustorilor, a căror pros-peritate era legată de

frumoasele zile ale societăţii feudale.

Dacă viaţa ţării nu a suferit transformări imediate la nivelul oamenilor de rând. ea s-a schimbat, totuşi, la nivelul de sus, prin instaurarea unor mecanisme complet noi. Această evoluţie era. desigur, opera unei minorităţi, dar a unei minorităţi deosebit de pricepute şi de puternice din punct de vedere material, apte să asigure supremaţia Japoniei printre ţările din Extremul Orient. S-au întemeiat partide politice care au cerut instituirea unei constituţii. După o lungă perioadă de gestaţie, aceasta a fost aprobată de Consiliul privat al împărâtului, în mai 1888. În constituţie se prevedea întrunirea, în 1890, a unei adunări cu două camere, organizată după modelul englez. De atunci, Japonia n-a încetat să lupte până nu a obţinut abolirea tratatelor dezavantajoase pe care cei din neamul Tokugawa le semnaseră începând din 1853.

Devenind conştientă de sine însăşi, noua Japonie a inceput să se întrebe asupra valorii lucrurilor şi ideilor venite din Occident, pe care, poate, le pusese prea în grabă în locul datelor ei tradiţionale. Morala lui Confucius a cunoscut o reînviere căci, fiind pragmatică şi agnostică, ea se acorda fără greutate cu învăţăturile pe care japonezii le descopereau la Jeremy Bentham, John Stuart Mi11 sau Herbert Spencer. Orientul şi Occidentul se întâlneau în universităţile nou înfiinţate, „spiritul japonez şi ştiinţa occidentală” (wakon yosai) se completau în chip fericit.

De acum înainte, ridicată la rangul de cea mai mare putere din Extremul Orient, Japonia a început să joace un mare rol în inima Asiei extrem-orientale care, în ansamblul ei, rămânea supusă voinţelor străine. Or. pentru aceşti războinici reduşi la starea de pace după mai multe secole, tentaţia fizică a războiului se adăuga la nevoile economice şi politice de expansiune. Sloganul „ţară bogată, armată puternică” (fukoku kyohei), pe atunci la mare preţ, exprima bine vitalitatea şi spiritul unei epoci ai cărei conducători posedau virtuţile ancestrale de eficacitate care fuseseră tocmai acelea ale sho-gunatului în timpurile măreţe ale lui Kamakura. Războiul cu China (1894) a

consacrat superioritatea, până atunci ignorată, a armatei nipone. Aceasta a intervenit pe teritoriile occidentalilor, câţiva ani mai târziu, în războiul numit al Boxerilor (1900). Un tratat încheiat de Japonia cu Anglia i-a lăsat mâinile libere în Manciuria, cel puţin teoretic. Dar, stingheră de expansiunea Rusiei spre Pacific, Japonia a declarat război ţarului (1904). Ea a ieşit învingătoare (1905) din această luptă violentă datorită faptelor de vitejie ale generalului Nogi la Port-Arthur şi talentului amiralului Togo la Tsushima. Poate că niciodată victoria Japoniei, prima ţară din Asia care a învins o putere occidentală, nu a fost atât de măreaţă. Într-adevăr, sângerosul succes al generalului Nogi a fost o victorie asemănătoare cu aceea a lui Pyrrhus; cât priveşte victoria amiralului Togo, ea fusese obţinută destul de uşor, dat fiind că flota duşmană era epuizată după multe săptămâni de navigare. Mulţi marinari ruşi presimţiseră desfăşurarea evenimentelor căci. părăsind Petersburgul, îşi luaseră rămas bun de la patrie, ştiind că după lungul drum până dincolo de Cap nu le va mai rămâne nicio şansă de a supravieţui luptei. Deci. deşi victoria Japoniei, consacrată prin anexarea Coreei în 1910. a fost strălucită, opinia despre forţele sale reale a fost exagerat de laudativă. Văzută din acest unghi, ea apare ca fiind una din cauzele îndepărtate ce au pricinuit drama din 1945.

Câţiva ani mai târziu, primul război mondial îngăduia Japoniei să-şi întărească şi mai mult poziţia, mul-Iiiniiia împrejurărilor excepţionale de care ea a ştiut să profite. Desigur că era vorba de o şansă cu dublu tăiş, i ăci dezvoltarea subită a activităţilor economice de război, sursă de profituri nesperate, nu a făcut decât să ascundă, în mod provizoriu, gravele probleme pe care le puneau întârzierea tehnică şi industrializarea prea rapidă a ţării. La sfârşitul războiului sărăcia şi şomajul s-au accentuat. Acestea s-au adăugat la o anumită ură naţională.

Într-adevăr, profitând de absenţa occidentalilor, reţinuţi pe frontul din vest. Japonia încercase să-şi stabilească poziţiile în China, unde. În august şi

septembrie 1914. şi-a însuşit toate posesiunile germane. Un protest chinez a făcut ca. la 18 ianuarie 1915. să-i fie înmânate preşedintelui Yuan Che-K'ai acele vestite „Douăzeci şi una de cereri”, ce urmăreau să transforme China într-o zonă privilegiată, de influenţă şi intervenţie japoneze. Aliaţii nu au prea gustat asemenea iniţiative. Dacă tratatul de la Versailles nu a abrogat aceste cereri. Conferinţa de la Washington (din iarna anului 1921 – 1922) le-a pus o stavilă brutală, limitând zona de expansiune japoneză numai la Manciuria. Lumea întreagă nu avea încredere în Japonia, ale cărei ambiţii păreau neliniştitoare. Cât priveşte Japonia, ea se simţea frustrată pe nedrept de victorii pe care” le dobândise numai cu talentul şi energia sa. Neîncrederea din Occident şi dorinţa de răzbunare din Japonia creşteau în acelaşi ritm. Războiul era gata să reînecapă. Chiar în Japonia, opoziţiile se accentuau mai mult ca oricând. Lumea trusturilor politice, financiare şi industriale -vestitele zaibatsu – se izbea de aceea a militarilor, deşi interesele lor se întâlneau adeseori; o stângă socializantă combătea ideile unei drepte ultranaţionaliste. Dincolo de miza politică, aceste drame erau expresia unor grave dificultăţi de civilizare.

De mai mulţi ani. toţi intelectualii din Japonia constatau cu adâncă nelinişte crescânda lor neputinţă de a împăca respectul tradiţional faţă de societatea confucianistă cu dezvoltarea individuală aşa cum o propuneau formele de expresie occidentale. Melancolia şi pesimismul îl copleşeau pe omul condamnat la izolare, stingherit de situarea sa între două lumi. Dacă Meiji fusese perioada speranţei, secolul al XX-lea se dovedea a fi secolul deznădejdii. Această societate care se căuta pe sine, având sentimentul imprecis, dar fanatic, al măreţiei sale, era pândită de toate primejdiile.

Violenţele urmau unele după altele. La 18 septembrie 1931, „incidentul din Manciuria”, pus la cale de*! elemente de extrema-dreaplă din armată, a adus după sine intervenţia militară a Japoniei la Mukden şi ocuparea Manciuriei. La Tokio, cabinetul Inukai încerca să obţină,

chiar după spusele împăratului, „amestecul armatei în treburile politice ale naţiunii”. Asta nu a împiedicat ca ministrul să fie asasinat, la 15 mai 1932, de nişte tineri ofiţeri din „Liga sângelui”. În acelaşi an, armata bombarda Şanghaiul şi punea pe tronul Manciuriei – proclamată stat independent sub numele de Mandchukuo – pe P’u-yi. ultimul împărat chinez izgonit de revoluţie. În anul următor. Japonia, condamnată de raportul Lytton asupra Manciuriei. se retrăgea din Liga Naţiunilor. De atunci a început în interior un şir de asasinate ale unor personalităţi politice considerate prea liberale. În timp ce, din 1937. Japonia ataca China, împotriva părerii împăratului şi a preşedintelui Consi-; liului. prinţul Kouoc.

Declanşarea celui de-al doilea război mondial părea să deschidă calea celor mai mari ambiţii ale militarilor niponi. Adeziunea Japoniei la pactul tripartit. În 1940. a constituit un preludiu la atacul de la Pearl Harbor (7 decembrie 1941) şi al cuceririlor nipone din Hong Kong, Filipine şi Malacca. Dar acest uriaş imperiu colonial nu avea să răspundă speranţelor celor care visau la „sfera de coprosperitate din Marea Asie orientală”. Bătălia navală de pe Marea Coralilor (4-8 mai 1942) a marcat sfârşitul supremaţiei maritime a Japoniei. Dar aceasta nu s-a declarat totuşi învinsă. Războiul a fost lung şi dureros. Bombele atomice au explodat la Hiroshima şi apoi la Nagasaki (6 şi 9 august 1945). La 14 august. Împăratul, adresându-se pentru prima oară poporului său, îl îndemna să accepte terminarea ostilităţilor. El declara „cu mare emoţie, dar fără şovăire”, că trebuiau „să îndure ceea ce era de neîndurat”. Pentru prima oară, pământul sacru al insulelor era supus invaziei străine.

S-a instaurat pacea şi, dincolo de rănile războiului, civilizaţiile s-au întâlnit din nou. În ciuda divergenţelor pc care toate grupările au ştiut să le exploateze cu pricepere, atunci când li s-a ivit prilejul, învingătorii şi învinşii au învăţat să se respecte unii pe alţii. Generalul Mac Arthur, remodelând Japonia din punct de vedere politic şi social, i-a permis să realizeze mutaţiile începute de reformatorii

din epoca Meiji. Japonezii, popor neobosit, învins, dar nu doborât, au ştiut până la urmă să reziste şi să se adapteze răsturnărilor dintr-o lume pe care nu o înţeleseseră. Cu inteligenţă şi curaj, ei au ştiut să-şi transforme înfrângerea în victorie.

Partea a doua

OAMENII

Capitolul IV VIATA DE FAMILIE

Puţini oameni se gândesc atât de mult la familia lor şi vorbesc atât de rar despre ea ca japonezii. Prin tradiţie, subiectul acesta este aproape tabu; între familialul sacra şi socialul profan există o ruptură ce se doreşte a fi completă. Această graniţă îi face pe japonezi să-ţi interzică să vorbeşti despre familia ta unor terţe persoane şi să te împiedice să le împărtăşeşti simţămintele familiale. Un tată îţi anunţă moartea tragică a fiului său cu un discret hohot de râs menit, pe de o parte, să-ţi cruţe sensibilitatea şi, pe de altă parte, să sublinieze pudoarea sentimentelor sale.

În Japonia, liniştea familială este fondul sentimental pe care au loc evenimentele vieţii şi ale patriei. Vatră originară, ea serveşte Ia ităsurarea distanţei pe care fiecare o parcurge în aventura sa personală, ca şi la cea a destinului fiecăruia. Pudoare supremă ce dezvăluie întreaga sensibilitate a japonezului, al cărui comportament social constă într-o participare largă, dar care atinge întotdeauna un prag de netrecut. prag de siguranţă, de pace şi nu de ostilitate, de generozitate faţă de sentimentele celuilalt şi nu de egoism indiferent sau de refuz al simpatiei. Acest prag începe cu familia; el se regăseşte în grupul socio-profesional şi. de asemenea. În reacţiile naţionale. Viaţa nu merită strădania de a fi trăită decât în măsura în care ea reprezintă aplicarea unor convenţii multiple ce reglează buna funcţionare a relaţiilor umane şi a raporturilor dintre natură şi om.

Densitatea convenţiilor se atenuează în faţa clocotului vieţii: raporturile internaţionale au violat dorinţele politice, raporturile comerciale au ciuntit

solidaritatea Kocială, dar ultimul bastion rămâne încă viu. Deşi primele răsturnări lasă să se vadă unele rupturi în sistem, trebuie să spunem că, în ciuda aparenţelor, el este încă foarte puternic pentru întreaga populaţie; poate că aici slă forţa şi garanţia morală a sănătăţii sale. Emanciparea socială se sfărâmă întotdeauna de stânca solidarităţii familiale.

CASA

Decorul vieţii de familie, specific fiecăruia şi totuşi atât de comun tuturor, este o emblemă pe care orice japonez o descrie cu drag. Unul dintre cei mai mari scriitori moderni. Natsume Soseki (1867-1916), scrie în capitolul I din Poarta:

„Sosuke care, puţin mai înainte. Îşi adusese pe verandă un zabuton (perniţă), se aşezase mai întâi turceşte, într-o poziţie foarte comodă, într-un loc unde i se părea că soarele bate în chip plăcut; apoi, curând, aruncând revista pe care o ţinea în mână, se întinsese pe spate. Era o vreme ideală de toamnă şi, în cartierul liniştit, se auzea, foarte clar, doar un singur zgomot: acela pe care-l făceau cu geta lor (gâlenţi de lemn) oamenii care treceau pe stradă. Cu mâinile puse sub cap în chip de pernă, Sosuke privea, dincolo de streaşină, cerul imaculat a cărui întinsă suprafaţă de azur se întindea deaspura lui şi a cărui imensitate contrasta în mod ciudat cu îngustimea meschină a verandei unde se afla culcat… Ca şi cum, deodată, i-ar fi revenit în memorie un lucru uitat. Îşi chemă soţia, strigându-i, prin shoji (pereţi subţiri din hârtie translucidă): «O Yone, a întrebat-o, cum se scrie Kin din Kinrai?» O Yone. deschizând pe jumătate shoji ce erau complet închise, întinse, dincolo de duşumeaua acoperită cu rogojini, o riglă lungă de măsurat, cu vârful căreia scrise pe verandă litera Kin… Sosuke, în sfârşit, se ridică. Sărind peste cutia de lucru a soţiei sale şi peste capetele de fire împrăştiate, el deschise fusuma (uşile glisante) de la sufragerie şi ajunse în salon. Partea sudică a acestei încăperi fiind mascată de intrarea casei, shoji din fund produseseră asupra ochilor săi, care fuseseră expuşi la

lumina soarelui, o uşoară senzaţie de frig. Când deschideai aceste shoji, te aflai dintr-o dată în faţa unei movile povârnite care, cu masa sa, părea că ameninţă acoperişul… Ieşind din încăperile întunecate, în timp ce-şi spăla mâinile în chozubachi (jghiab de piatră), ridică maşinal ochii spre exterior… După ce închise shoji, Sosuke intră în salon şi se aşeză la masă. Această încăpere nu trecea drept salon decât pentru că aici erau primiţi musafirii; în realitate, ar fi fost mai drept să fie numită cabinet de lucru sau ima (cameră de zi). În partea dinspre nord, exista un toko (alcov) în care, pentru a-i justifica destinaţia, era atârnat un ciudat kakemono. De frize nu erau agăţate nici tablouri şi nici altceva; străluceau doar două cuie, îndoite. Aici, printre altele, exista o bibliotecă cu geamuri care, la drept vorbind, nu conţinea nimic deosebit… Koroku luase o vergea de aramă din hihachi (brasero) cu vârful căreia începu să deseneze literele în cenuşă…” (Natsume Soseki. Poarta. cap. I).

Această scenă casnică atât de liniştită, care are loc în 1910, într-un mic pavilion, nu este imaginea unei realităţi dispărute. Desigur că astăzi locuinţele comune se înmulţesc, căci necesităţile concentrării urbane obligă din ce în ce mai mult la construirea în înălţime. Numeroasele etaje ale noilor clădiri adăpostesc costisitoare apartamente de lux sau minuscule locuinţe populare cu chirii moderate. Dar casele familiale, oricât de mici şi de îngrămădite ar fi ele. sunt încă îndrăgite de mulţi oameni. Rezultat al unui compromis între tradiţia japoneză de dinainte de Meiji (1868) şi tehnicile occidentale, ele îmbină aspectul vesel al elementelor naturale, lemn, hârtie sau pai, cu asprimea anorganică a betonului sau a cimentului, utilizate pentru terasele de fundaţie şi pentru comodităţile instalaţiilor moderne, menajere sau sanitare. Construite, în majoritatea lor, din materiale ieftine, ele au ca singură cochetărie culoarea vie a olanelor, ale căror tonuri, voit ţipătoare, contrastează cu tonul uniform întunecat, cenuşiu sau maron, al caselor vechi sau mai bogate.

Mahalaua oraşelor mari sau mici creşte astfel. În

fiecare an, cu o zonă ciudată de mozaicuri, acoperişuri lucioase care înghit toate locurile ce erau altădată orezarii, câmpuri necultivate sau crânguri: un teren i H care-l căpătase, situat la marginea oraşului, era atât de, iiid. Încât nu puteai cultiva pe el nici măcar ghimber. Acum, acest teren s-a transformat în bunka-mura (oraş I ivilizat), în care se înşiruie. unele după altele, locuinţe moderne acoperite cu olane roşii şi verzi” (Akutagawa Kyunos ke. Villa Genkaku, p. 205).

Uriaşă întindere umană ce acoperă pământuri până alunei cruţate, aceste zone plate se opun cartierelor de /gârie-nori ce parcă înţeapă cerul, acelor jocuri de linii verticale. Îndrăzneţe şi neliniştitoare, dar ale căror armături metalice, îmbrăcate în ciment şi susţinute de fundaţii mobile, pot rezista la veşnicele cutremure de pământ. Supravieţuind din timpuri străvechi, ameninţată Iară încetare de dezvoltarea locuinţelor colective, căsuţa rămâne simbolul şi forma materială exemplară a acestei realităţi contestate, dar de neînlocuit: familia.

Cele două caracteristici ale cuvântului japonez modern kazoku, neologism sau aproape neologism, pentru că s-a născut în vâltoarea secolului al XIX-lea. pentru a exprima termenul corespunzător din lucrările occidentale, desemnează tocmai.. înrudirea într-o casă”. Dar. trecut în limbajul curent, el a ajuns să înlocuiască, sau cel puţin să dubleze, vechiul cuvânt ie, casa. care. ca şi în Europa, a avut mult timp dublul sens de clădire şi de familie pe care clădirea o adăpostea sau. Într-o accepţie mai largă, de care aceasta era legată.

Apăsarea acestei case. a familiei japoneze a fost considerată, adeseori, de observatori străini, ca fiind zdrobitoare. Individul ar fi aici sufocat de legături a căror rigoare contrastează cu supleţea organică a societăţilor zise moderne. Se aduce ca mărturie purtarea unor tineri japonezi întâlniţi într-un Occident de la care păreau a fi adoptat, definitiv, uzanţele şi obiceiurile. Întorşi la ei acasă, totul se schimbă. Moartea unui părinte căruia trebuie să-i asigure succesiunea morală şi materială

hotărăşte în privinţa unei meserii sau schimbă o carieră deja începută; obligaţiile familiale conduc şi acum la căsătorii bazate pe interese: în sfârşit, imperativele unei ierarhii între fraţi asigură o promovare socială, uneori în detrimentul aspiraţiilor personale. Oricare ar fi voinţa indivizilor, familia japoneză este mereu prezentă şi de multe ori suverană, chiar şi în aglomerările a căror creştere tentaculară favorizează anonimatul şi multiplică numărul celor dezrădăcinaţi şi izolaţi. Această lume distrugătoare pare, la prima vedere, să fi nimicit primatul familial; dar la o cercetare, pe termen lung, el îşi recapătă toate drepturile, justificând adeseori comportamente care, fără el, nu ar avea niciun sens.

Familia japoneză, în ciuda modernismului care, aici ca şi în alte părţi, este pe cale să schimbe totul, rămâne, în majoritatea cazurilor, de tip patriarhal. Condiţionată de evoluţia economică fulgurantă, dar relativ recentă a ţării, ea apare încă, într-o oarecare măsură, foarte apropiată de o stare care a fost cea a familiilor europene de altădată. Înainte ca revoluţia industrială şi dezvoltarea individualismului filosofic să spargă, cel puţin parţial, vechile tipare. Unii istorici niponi merg chiar până la a afirma, nu fără umor, că vestita Cetate antică a lui Fustei de Coulanges (1864) ar putea, cu ajutorul unei simple substituiri de termeni, să treacă drept un minunat studiu al familiei japoneze.

Puternic legată de descendenţa masculină şi de sanctuarul său (casă familială unde sunt păstrate amintirile morţilor), organizarea familială nu poate fi bine înţeleasă în furnicarul urban care o desfigurează. Pentru a-i înţelege caracterul şi pentru a desluşi, treptat, iţele legăturilor de sânge şi ale implicaţiilor lor morale, trebuie să mergem la ţară.

Locul unde s-au păstrat cel mai bine tradiţiile familiale este. fără îndoială, îndepărtatul Tohoku. mai bine ocrotit decât Sudul ţării de trepidaţiile care, de-a lungul istoriei şi chiar în preistoria japoneză, au însoţit, de la coastele Kyushu şi până la actualul golf Tokyo, mutaţiile

succesive ale civilizaţiei. Locuinţa din satul ancestral (furusato no sumai) poate fi mai mult sau mai puţin întinsă, mai mult sau mai puţin bogată, dar configuraţia ei generală este întotdeauna aceeaşi: o sală comună flancată de odăiţe, sau un grup de încăperi principale ce comunică unele cu altele prin uşi glisante (j'usuma) şi care dau. datorită unor pereţi subţiri culisanţi (shoji). Într-o galerie-verandă ce, parţial sau total, înconjoară clădirea. Uneori, aceasta leagă clădirea centrală de construcţii anexe ce înmulţesc în acest fel unităţile de habitat, după importanţa şi bogăţia familiei. Ea poate fi situată în mijlocul unei curţi îngrădite sau, strânsă între locuinţele vecine, la marginea străzii; alcătuită adeseori numai dintr-un parter, poate avea şi un etaj, veritabil sau în panta acoperişului. Acesta este Însuşi simbolul casei; făcut din olane sau paie, el poate fi ilicpt şi ridicat la colţuri, sau foarte ascuţit şi subliniat de o grindă ce se înalţă trufaş; de asemenea, cele două forme pot fi combinate, aşa cum se făcea în secolul al XIII-lea. Acoperişului i se opune pardoseala, ridicată pe nişte pari, uneori prevăzută cu o rampă joasă care subliniază formele, adeseori asimetrice, ale planului, între acoperiş şi podea, în al treilea rând, am putea spune, se află pereţii, subţiri, din lemn sau din pământ văruit sau colorat şi, în toata cazurile, un solid schelet din lemn, ale cărui grinzi mai păstrează încă neregularităţile trunchiului originar şi a cărui asamblare este un joc savant de îmbinări – capetele ascuţite ale grinzilor intrând în altele scobite –, îmbinări întărite uneori prin funii înnodate. În casă se pătrunde printr-o uşă exterioară culisantă (koshidaka shoji), găurită şi prevăzută cu o bază înaltă din lemn plin. Se intră într-o sală mare, concepută de obicei pentru o dublă folosinţă, ca încăpere de zi şi de lucru. În unele cazuri, aria rezervată muncilor agricole rămâne din pământ bătătorit şi numai spaţiul de locuit este acoperit cu rogojini din pai (tatami) sau parchetat. În timpul, verii, pereţii culisanţi care pot separa o suprafaţă de alta sunt, în general, deschişi, pentru a favoriza ventilaţia şi circulaţia. Aceşti pereţi subţiri, deschişi sau închişi, sunt atât de

uşori, încât ei nu constituie nişte bariere interioare: unitatea casei este conferită de acoperiş şi nu de încăpere, căci acoperişul dă imaginea casei, aşa cum căminul evocă locuinţa din Occident. Nu pentru că nu ar exista un cămin, dimpotrivă, există trei. Mai întâi un brasero (hibachi), o oală mare din ceramică umplută cu nisip pe care se pun câţiva cărbuni, mijloc de încălzire mobil ce poate fi daplasat dintr-un loc în altul, dar a cărui eficacitate nu o depăşeşte pe aceea a unei cutii portative cu jeratic. Mai există o sobă obişnuită (irori), unde se aprinde focul domestic şi pe care se pregătesc alimentele şi se fierbe apa. Dar adevăratul cămin, cel ce poate fi comparat cu cele din Occident, este kotatsu. Este o groapă dreptunghiulară, făcută în pământ, prin podea sau prin tatami. În sala comună. Pe marginea acestei gropi pot să se aşeze, cu picioarele atârnate, şase până la opt persoane; deasupra, golul este acoperit cu o masă joasă, peste care se întinde o învelitoare mare, ce maschează toate deschiderile laterale. În fundul acestei gropi, al acestui buzunar s-ar putea spune, se pune jeratic ce iradiază căldură şi încălzeşte picioarele persoanelor aşezate. Inyelitoarca de pe masă servind drept clopot ce menţine căldura, koiatsu, este singurul loc din casă unde iarna poţi găsi o oarecare protecţie împotriva frigului care răceşte pereţii prea subţiri şi trece prin toate uşile, ce sunt prost îmbinate. Gruparea întregii familii în jurul kotatsu-\u\ conferă acestuia din urmă o vaâoare deosebită: aici se manifestă cel mai limpede ierarhia sexelor şi a generaţiilor.

Deşi astăzi protocolul este din ce în ce mai uitat, mai ales în prezenţa unui oaspete străin, el mai e încă respectat când familia şi invitaţii se aşază lângă kotatsu. Locul principal sau central (okoza) este ocupat de tată; lateral se află locul ocupat de soţie (kakaza); în faţa ei. se află locul invitatului (kyakuza): pe cea de-a patra latură, în faţa tatălui, stă soţia fiului familiei, loc ţinut la mai mică cinste (yomeza). Raporturile familiale, materializate astfel prin aşezarea persoanelor, se precizează prin vocabular. Folosirea termenilor diferiţi aminteşte mereu locul

fiecăruia în familie. Din vechile relaţii. În Occident nu mai subzistă decât cuvintele prin care oamenii se adresează celor mai în vârstă decât ei: tată, mamă, bunic, bunică, unchi, mătuşă; legăturile de egalitate sau de inferioritate de vârstă dintre copii nu se mai exprimă. În schimb. În Japonia, fără îndoială din pricina rigorii strictei codificări practicate de cei din familia Tokugawa. semnul locului pe care îl ocupă fiecare în societate se păstrează, încă şi acum, în mare măsură. În familie, fiecare membru este desemnat enunţându-i-se poziţia în interiorul comunităţii. Niciodată fraţii şi surorile nu-şi spun pe nume. Nu se vorbeşte decât despre fratele mai mare (o-nisan) sau fratele mai mic (ototosan), despre sora cea mare (o-nesan) sau sora cea mică (imotosan). De ia un copil la altul raportul variază, în chip firesc, după cum fratele mai mare al unui copil mai mic este el însuşi fratele mai mic al unei fiice sau al unui fiu mai mare. În acest fel se subliniază ordinea eventualei succesiuni la calitatea de cap al familiei. Urmele acestor preocupări sunt încă vizibile în cuvintele care au devenit cele mai obişnuite nume masculine: Ichiro (Primul Fiu), Jiro (Fiul al Doilea), Saburo (Fiul al Treilea), şi aşa mai departe. Numele fetelor nu prezintă aceleaşi caracteristici, căci primatul descendenţei masculine le răpeşte orice importanţă.

Ierarhia familială, definită astfel verbal, se traduce în fapte prin atribuirea unui număr de funcţii a căror împlinire este atât o datorie, cât şi o onoare. Orice modificare adusă în împărţirea sarcinilor în interiorul familiei implică o schimbare în poziţia indivizilor; de aceea ea nu are loc, în general, decât în cazuri de forţă majoră, boală sau deces. Fiind un lanţ lung de îndatoriri, dar şi al solidarităţii, această ierarhie nu exprimă, în niciun caz. aservirea individului; dimpotrivă, ea este pentru toţi o garanţie de securitate, viaţa şi responsabilităţile fiecăruia fiind sprijinite întotdeauna pe cele ale celuilalt. Acelaşi sentiment acţionează şi în relaţiile dintre patroni şi funcţionari, în interiorul unei întreprinderi: o ajutorare reciprocă de tip familial leagă indivizii în sânul grupurilor

industriale. Se spune că acela care a fost angajat de o firmă nu o va trăda niciodată şi nu va fi niciodată abandonat.

FEMEIA

Organizarea comunitară a familiei şi solidaritatea sa conferă căsătoriei o importanţă socială deosebită. Coabitarea mai multor generaţii sub acelaşi acoperiş fiind regula cea mai frecventă, asentimentul familiei în alegerea soţului şi soţiei prevalează asupra „argumentelor afective". Aşa se face că tânăra soţie, pără-sindu-şi propria familie pentru a intra în cea a soţului, e mai adeseori noră decât tovarăşă de viaţă. Căsătoria tradiţională. Încă foarte frecventă, se bazează pe prezentarea (mi-ai sau kikiawase) viitorilor soţi prin grija unor intermediari (nakodo sau baishakunin), ce sunt străini faţă de ambele familii: este un procedeu care permite – pretutindeni unde a fost folosit în lume – să se întreprindă, fără nicio jenă, cercetări şi negocieri preliminare, menajându-se susceptibilităţile fiecăruia în caz de nereuşită a tratativelor.

Căsătoria este şi acum, aşa cum a fost şi altădată, un act religios de mare importanţă. Riturile sale, de o foarte mare simplitate, se aseamănă cu acelea care, în lumea noastră antică, simbolizează trecerea, pentru o femeie, dintr-o familie în alta. Această mare sobrietate a riturilor este rezultatul unei îndelungate tradiţii: în practică nu există decât o singură formă de căsătorie religioasă, aceea a căsătoriei shintoiste, care implică simplitate şi reţinere. În zilele noastre, unii clerici budişti şi religiile noi se străduiesc să răspândească o concepţie şi un ritual nou al căsătoriei, inspirate adeseori, dacă nu deschis, cel puţin în mare măsură, de personalismul şi fastul creştinismului. Extinderea şi frecvenţa acestor ceremonii cresc pe zi ce trece, dar nu au ajuns încă, nici acum, să dezmintă dictonul popular conform căruia oamenii se căsătoresc după ritualul shintoist şi mor după cel budist.

Simplitatea nu exclude nici solemnitatea şi nici notorietatea; acestea din urmă sunt cele mai sigure garanţii ale angajamentului pe care şi-l iau cei doi soţi. Şi

acum încă, validitatea legală civilă a unei căsătorii nu are în Japonia caracterul imperios ce se acordă la noi trecerii pe la primărie. Înregistrarea căsătoriei care, intr-o oarecare măsură, nu este decât secundară, se face prin simpla expediere la primărie a unei declaraţii, importantă este intrarea în familie, pentru că ea este aceea care, la urma urmei, face sau desface căsătoriile. De aici vin şi costisitoarele ceremonii, bogate în scene pitoreşti şi atât de dese în anumite perioade ale anului considerate a fi foarte potrivite pentru punerea la cale a căsătoriilor.

Familia care o primeşte pe tânăra soţie trebuie să-şi manifeste asentimentul. Prezentându-şi nora, orice soacră pricepută îşi va exprima bucuria de a-şi vedea familia mărindu-se printr-o unire aleasă, după tradiţie, mai mult pentru virtuţile sale domestice decât pentru calităţile sale estetice şi intelectuale. Căci este vorba de o coabitare sub acelaşi acoperiş şi înclinaţiile personale trebuie să cedeze locul necesităţii unei bune înţelegeri generale. Aşa se explică şi faptul că – în caz de nereuşită sau dacă soţia a fost impusă familiei de un fiu emancipat – se ajunge, când tensiunea atinge paroxismul, la scene ce pot să pară tragi-comice: au existat, de exemplu, familii care au realizat divorţul unui om mort. Trebuie să vedem aici nu atât înverşunarea familiei împotriva norei nedorite, cât reacţia de apărare a unei comunităţi ce nu izbuteşte să coabiteze cu o fiinţă neadaptată ei. Puterea coabitării, mai ales la oraş, este, într-adevăr, uneori, tot ceea ce mai rămâne – formă ultimă şi degenerată – din vechea celulă familială ale cărei legături erau puternice atunci când fiecare îşi avea rolul său în sânul a ceea ce alcătuia o unitate de producţie. Devenită în economia burgheză o unitate de consum, familia a pierdut, în chip firesc, noţiunea de valoare-muncă a membrilor săi, fără ca legăturile sentimentale şi personale să fi avut cu adevărat vreme să o înlocuiască.

În zilele noastre această noţiune îşi capătă din nou un sens, căci înmulţirea şi acceptarea unor funcţii pentru femei au tendinţa să revalorizeze capitalul-muncă pe care

îl reprezintă femeia. Este pe cale că se creeze un nou echilibru. În ciuda problemelor numeroase pe care le pune – în Japonia, ca şi în alte părţi – îmbinarea muncii impuse de funcţiile remunerate cu activităţile casnice. În general, viaţa modernă, caracterizată prin preeminenţa societăţii industriale şi a lumii oraşelor, nu a schimbat în profunzime rolul bărbatului faţă de familie, căreia, astăzi ca şi în trecut, el îi asigură, cu prioritate, cele necesare traiului. Oricare ar fi argumentele pe plan ideologic, cele mai importante schimbări se produc astăzi, fără îndoială, în funcţie de răsturnările ce transformă, din punct de vedere material, rolul şi statutul femeii. Aceste schimbări, deşi într-un spirit radical diferit, nu sunt atât rezultatele unor transformări complete, ’cât efectul unei extinderi, în lumea oraşelor, a unuâN lucru ce exista dinainte, în mod curent, cu părţile Kii. ţ>une şi rele, în societatea ţărănească. Orice membru al familiei ţărăneşti, indiferent de sex, a fost întotdeauna un capital-muncă, apreciat ca atare. Şi nimic nu s-a schimbat în această privinţă, nici chiar când e vorba de a se uşura munca grea a femeii,. şi cu toată strădania funcţionarilor de la Planul de asistenţă publică din Ministerul Sănătăţii, însărcinaţi să sugereze, printre altele, unele amendamente care să îngăduie să i se asigure norei acel minimum de odihnă şi de libertate de care are nevoit pentru îndatoririle sale de procreaţie. Nu este vorba, din nefericire, de raporturi familiale, ci de greutăţile de tot felul din micile gospodării, care sunt cele mai numeroase. Nu organizarea familiei este în discuţie, ci factori de ordin economic.

Adeseori, unele transformări limitate la grupările urbane maschează realitatea fenomenelor majoritare. Aşa se întâmplă în Japonia cu problema femeii. Toate ideile rezultate din contactul cu familiile de la oraş se prăbuşesc de îndată ce te duci în lumea satului şi a ţăranilor. Fiecare echipă de muncitori rurali, cultivator} şi lucrători de terasamente, se compune. În general, din bărbaţi şi femei, ceea ce este adevărat şi pentru cei ce muncesc în domeniul lucrărilor publice. La sat, femeile sunt mici siluete

îmbrăcate într-un pantalon bufant şi un kimono scurt de pânză albastră decorată cu motive geometrice sau florale: cochetărie vestimentară care aminteşte oarecum de îmbrăcămintea ţăranilor noştri, croită din stofă groasă şi lucioasă. Faţa le este ascunsă de o pălărie mare şi de o cârpă mică şi albă. cu care îşi leagă întotdeauna fruntea muncitorii manuali. Încălţate cu sandale uşoare, caracteristice pentru muncitori, cu degetul mare de la picior despărţit de celelalte, cu mâinile în mânuşi fără degete, ele mânuiesc la fel de bine atât sapa şi hârleţul. cât şi tractorul. În multe cazuri, ţinuta lor e completată de un şorţ mare. cu mâneci, împodobit cu un volan: prospeţimea gospodinelor însufleţeşte astfel ogoarele şi nu eşti surprins când descoperi, sub o pălărie, tinereţea şi vioiciunea unui obraz pe care zbârciturile îl vor ofili, desigur, repede, fără însă ca faţa să-şi piardă acea strălucire inteligentă pe care o dă activitatea acceptată şi neimpusă. Căci aici începe misterul: aceste ţărănci. tinere sau bătrâne, zdrobite de muncă şi aparent aduse la condiţia de animale de povară, surâd vieţii şi se bucură de foarte mult respect din partea tovarăşilor lor de sex masculin. Ele par a fi ilustrarea vie a vechilor societăţi agrare în care băieţi şi fete făceau, bucurându-se de aceeaşi cinstire, treburi comparabile.

Societatea japoneză modernă se compune deci din două ansambluri, a căror suprapunere marginală este vagă. Pe de o parte, societatea urbană, comparabilă cu recentele burghezii din Occident, dar în care mai cântăreşte încă foarte mult ierarhia tradiţională; pe de altă parte, societatea rurală, ce aminteşte de echilibrul vechilor civilizaţii agrare. Recent. Înainte de a fi avut li mp să cuprindă societatea rurală, societatea urbană a fost puternic zdruncinată. Într-adevăr, cel de-al doilea război mondial, adevărată rană vie, fără precedent în istoria japoneză, a provocat, prin brutalitatea şi înverşunarea sa, modificând repartiţia demografică, o reformă a sarcinilor şi a responsabilităţilor familiale tradiţionale. De atunci, situaţia femeii s-a transformat şi acest lucru este pe cale

să schimbe complet temeliile familiei japo-neze. Femeile, devenite electorat şi, în toate privinţele, egale cu bărbaţii, sunt, după sfârşitul războiului, obiectul unei mari solicitudini din partea conducerii ţării. Adeziunea Japoniei, în 1955, la „Tratatul internaţional cu privire la drepturile politice ale femeii”, a desăvârşit ansamblul de măsuri luate imediat după sfârşitul războiului şi definitiv puse în aplicare prin promulgarea, în 1947, a unui nou cod civil. Patriarhatul, dreptul primului născut, incapacitatea recunoscută a femeilor erau, dintr-o dată, legal suprimate, în timp ce noua constituţie afirma, în schimb, imprescriptibilitatea demnităţi umane şi principiul egalităţii sexelor, l0 aprilie 1946, japonezele au participat pentru prima oară la alegeri şi au desemnat treizeci şi nouă de femei pentru a lucra în Dietă alături de colegii lor de sex masculin.

Această emancipare, copiată după cea a occidentalilor, deschide o cale nouă. căci se poate spune că starea preindustrială a familiei s-a perpetuat până în 1945. O serie de reguli seculare fuseseră totuşi abolite prin codul civil Meiji, promulgat în 1898; începând din 1873, femeilor li se recunoaşte dreptul de a cere ele înseşi divorţul, dar atunci era vorba mai mult de o spectaculară punere în acord cu situaţia internaţională decât de o reformă în adâncime. De fapt autoritatea şefului familiei nu era abolită, dreptul primului născut mai avea curs legal, iar soţia nu putea să dispună de bunurile sale fără aprobarea soţului. Femeia trebuia să asculte de toată lumea, de tată, de soţ. de fiu; o dată cu trecerea diferitelor etape ale vieţii, mama, devenită văduvă, găsea lângă fiul ei mai mare protecţia de care se bucura altădată lângă soţul ei, sau lângă tatăl ei, pe vremea când era necăsătorită. Învăţătura dată femeilor a fost. până la înfiinţarea şcolii obligatorii pentru toţi (1872). consemnată în lucrarea anonimă, de mici proporţii, celebra carte „Marele manual pentru femei”

(Onna daigaku). Morala confucianistă, transpusă în Japonia de către Kaibara Ekken (1630-1714), inspirase preceptele transcrise aici. Cu siguranţă că educaţia

femeilor, redusă timp de mai multe secole la studierea faptelor pe care nu trebuiau să le facă, nu a fost propice dezvoltării unor talente intelectuale. Acestea au fost doar apanajul gheişelor (literal, cele care practică artele). Aceste artiste foarte cultivate, experte în muzică şi dans, în poezie şi în caligrafie, precum şi în jocurile inteligenţei celei mai rafinate, au fost întotdeauna complementare şi numai rareori concurente în raport cu discretele femei de acasă. Acestea manifestaseră dintotdeauna calităţi sufleteşti mai substanţiale şi acumulaseră comori de abnegaţie şi modestie care, înfrumuseţate astăzi prin luminile unei noi ştiinţe, formează, şi acum, partea esenţială a farmecului lor.

COPILUL

Dacă. În Japonia, situaţia femeii este adeseori grea, trebuie să arătăm că ea cunoaşte şi momente de glorie. Femeia îşi dobândeşte demnitatea prin muncă şi maternitate; trecerea anilor şi a tinereţii transformând-o întâi în mamă a viitorului şef de familie şi apoi în soacră, îi va da, în compensaţie, realitatea puterii asupra întregii case.

Căsătoria japoneză are, într-adevăr, ca punct central şi ca scop copilul, fie că, aşa cum se întâmplă astăzi, el este considerat ca o fiinţă ale cărei drepturi individuale sunt de aceeaşi esenţă cu acelea ale adulţilor, fie. aşa cum era înainte de ultimul război mondial, ca o comoară ce aparţine mai mult patriei şi familiei decât lui însuşi. Pentru a se putea integra din plin în noua familie, tânăra soţie va trebui să se contopească cu ea printr-o legătură de sânge, dându-i, dacă e cu putinţă, un fiu ce-i va continua numele şi devoţiunea faţă de strămoşi. Aşa cum era altădată şi în ţările noastre, căsătoria se desăvârşeşte prin procreaţie. Sterilitatea unei femei este şi acum o cauză obişnuită de divorţ, tot aşa cum este – să nu uităm – în anumite cazuri precise, un motiv de anulare a căsătoriei la Vatican. Această situaţie nu corespunde atât unui anume dispreţ faţă de femeie, cât unei vechi concepţii despre familie: scopul ei era mai mult continuitatea şi progresul speciei

decât potolirea dorinţelor şi căutarea fericirii personale.

Dar această autoritate ce-i este recunoscută mamei, reală sau legală, sau amândouă laolaltă, nu se explică numai prin forţa unui elan pe care îl impune transmiterea vieţii; ea este susţinută şi de necesitatea imperioasă de a asuma amintirea sufletelor morţilor. Chiar dacă astăzi această idee se estompează, ea se traduce, totuşi, prin perenitatea anumitor obiceiuri rurale. Astfel, uneori, când coexistă patru generaţii din aceeaşi descendenţă – străbunicii, părinţii şi copiii – şi dacă există printre copii un băiat care să aibă vârsta la care ştie să meargă, membrii familiei, în cadrul unei solemnităţi, trec podul de peste râu: este o dovadă de fericire pentru întreaga comunitate sătească.

În chip legal, urmările sterilităţii pot fi remediate prin practica adopţiunii. Această practică nu trebuie înţeleasă în sensul modern al înfierii unor orfani sau a unor copii părăsiţi, ci în sensul pe care-l avea în societatea antică greacă şi romană. O familie ce vrea să aibă o descendenţă masculină care-i lipseşte, poate adopta drept fiu un tânăr puber: acesta ia, din toate punctele de vedere, locul ce i-ar reveni dacă ar fi un fiu adevărat, cu deosebirea că, în loc să se căsătorească în exterior, el o ia în căsătorie pe fiica cea mai mare a familiei care l-a adoptat. Teoretic, nimic nu-l deosebeşte de un fiu legitim. În practică, lucrurile sunt adeseori oarecum diferite; el trebuie să dovedească, precum o noră, prin munca şi calităţile sale, că intrarea sa în familie este justificată: poziţia sa de fiinţă adusă din afară în sânul unei descendenţe stabile îi conferă, într-adevăr, o oarecare analogie cu cea a femeilor. Cuplurile care nu au deloc copii, nici chiar fete, încep, în general, prin a adopta o fetiţă, dacă se poate o rudă a soţului. Mai târziu, viitorul ei soţ va fi la rândul său adoptat după procedura cea mai obişnuită. Fie că a fost sau nu înainte de adopţiune o rudă apropiată sau îndepărtată a părinţilor săi adoptivi, copilul adoptat aduce cu sine. dintr-o familie în alta, legăturile sale de rudenie.

Oricare ar fi mijloacele alese, copilul este întotdeauna punctul central al familiei. Acest primat al său corespunde atât intereselor materiale pentru păstrarea bunurilor familiale, cât şi unei dorinţe sentimentale de a asigura o perenitate spirituală succesiunii fiinţelor omeneşti. Această atitudine nu vine deloc în contradicţie cu campaniile moderne pentru contracepţie şi limitare a naşterilor, ele urmărind doar să restrângă numărul copiilor şi niciodată să altereze în vreun fel importanţa principiului indispensabilei fecundităţi. Libertatea actuală a practicării avortului, curentă după 1952 într-o ţară care, de altfel, e atât de legată de ideea supravieţuirii rasei, nu este un fenomen nou. Avortul era răspândit încă din secolul trecut când, apăsat de vreo zece decenii de marile greutăţi pricinuite de dezechilibrul crescând dintre mărirea populaţiei şi cea a producţiei, poporul ajunsese să practice, de la sine, o reglementare a naşterilor. Amploarea fenomenului a pricinuit, de altfel, reacţii puternice, cum au fost acelea ale lui Sato Nobuhiro (1769-1850). „începând din Evul Mediu, conducătorii s-au ocupat din ce în ce mai puţin de dirijarea agriculturii în diferite provincii, în care nu au mai fost numiţi acei experţi ce trebuiau să studieze la faţa locului şi să ajute poporul să dezvolte resursele naturale. Astfel, în ciuda frumuseţii ţării noastre şi a bogăţiei pământurilor fertile, sărăcirea solului şi lipsa inovaţiilor au condus la rărirea produselor, care de abia mai ajung pentru a hrăni şi a îmbrăca populaţia ţării. Această situaţie a dus, la rândul ei. la [mari] greutăţi în hrănirea copiilor şi la practicarea secretă a infanticidului. Această practică este răpândită mai ales în Nord-Est şi în regiunile orientale. Ea este răspândită şi în regiunile Mării Interioare, în regiunile Shikoku şi Kvusku, unde copiii sunt însă omorâţi înainte de naştere, spre a se lăsa impresia că nu-i vorba de un infanticid. Locul unde infanticidul pare a fi extrem de rar este Echigo, în schimb aici se practică, pe scară largă, vânzarea fetelor, la vârsta de şapte sau opt ani. unor cumpărători din alte provincii, pentru prostituţie. Într-adevăr, fetiţele menite prostituţiei sunt un fel de

«specialitate» a regiunii Echigo din miazănoapte. Unii oameni consideră că această practică este inumană, dar a gândi astfel este o mare greşeală. Este mult mai umană decât avortul sau infanticidul… Numai în regiunile Mutsu şi Dewa, numărul copiilor omorâţi anual depăşeşte şaizeci sau şaptezeci de mii… Consider că este o stare de lucruri incalificabilă… Faptul că infanticidul este atât de răspândit în diferite provincii ale ţării trebuie atribuit conducătorilor ce sunt lipsiţi de compasiune, nu-şi fac jatoria lor de oameni cărora Cerul le-a dat sarcina să iijtitc poporul, nu studiază ştiinţa dezvoltării bogăţiilor naturale, nu numesc experţi în ale agriculturii şi nu elaborează un program agricol care să-i încurajeze pe lennieri să muncească tot mai bine… Dacă această stare de lucruri continuă, pedeapsa divină este inevitabilă. Conducătorii ţării trebuie să adopte metode pentru realizarea prosperităţii naţionale” (Sato Nobuhiro, Keizai laiten, voi. XVIII, p. 433-434). Deşi poporul era sărac, acest apărător al natalităţii ştia cum să emoţioneze şi să Facă apel la adânca iubire a oamenilor faţă de copii. Nicăieri în lume societatea nu acordă copilului atâta grijă ca în Japonia; de la cea mai modestă căsuţă şi până la cel mai mare palat, el este pretutindeni binevenit; neastâmpărul său firesc nu supără şi nu scandalizează pe nimeni.

Familia japoneză oscilează între polii familiei tradiţionale şi cei ai familiei moderne. Este greu să găsim un model tipic. Oricum. Într-o măsură mai mare sau mai mică. constatăm persistenţa unor elemente vechi şi chiar antice. Imaginea familiei de odinioară îi conturează caracteristicile cele mai durabile.

FAMILIA

Orbiţi de progresele noastre tehnice, foarte dornici de recorduri, arogându-ne merite superioare celor ale predecesorilor noştri, crezând că am accelerat mersul istoriei, uităm că familia japoneză de astăzi, ca şi cea de pretutindeni, nu face decât să-şi urmeze. În etape succesive, lunga-i evoluţie. Încă din epoca Edo. sub dinastia Tokugawa (secolul al XVII-lea – secolul al XIX-lca).

organizarea familiei a suferit toate loviturile date de o economie şi o demografie la fel de nesigure. Cu toate că satele aveau de înfruntat tot felul de greutăţi, de întârzieri, de perioade de foamete ucigaşă. agricultura japoneză era totuşi cea mai bună din Asia. Multe dintre micile gospodării, chiar dacă foarte modeste, ajunseseră, începând din această epocă, să asigure subzistenţa celor ce trăiau de pe urma lor, fără să fie nevoie să se recurgă.

ca altădată, la ajutorul rudei celei mai bogate sau al fostului stăpân, din a cărui clientelă ţăranul făcuse parte multă vreme. De aici rezultase o fărâmiţare a vechii gens, în care, altădată, intrau rudele directe, cele colaterale, persoanele dependente şi servitorii. Familiile de obârşie au fost eliberate de sarcina apăsătoare pe care o reprezenta asigurarea hranei unui mare nuraăr de rude. Indivizii au cunoscut o anumită independenţă şi, o dată cu ea. mobilitatea: când braţele lor nu erau necesare la munca ogoarelor, ei plecau să îngroaşe mediile artizanale – săteşti sau orăşeneşti –, în timp ce surplusul capitalurilor marilor familii putea fi investit în industria ce se afla la începuturile ei. Fărâmiţarea familiei de tip antic, mult accelerată în zilele noastre, este în Japonia un fenomen relativ vechi. Primele ei manifestări se fac simţite începând din secolul al XVII-lea, în împrejurimile oraşelor Kvoto şi Osaka, deşi ea nu s-a generalizat decât în secolul al XIX-lea.

Această familie, redusă în comparaţie cu marele corp ancestral, poartă numele de ie sau casă de obârşie şi a precedat moderna kazoku, încă şi mai restrânsă ca întindere şi prerogative. Această casă de obârşie era strâns legată de şeful ei. iar nesupunerea faţă de voinţa acestuia putea duce la ruptura legăturilor existente. Dar nu orice formare a unei noi familii – fenomen conform dezvoltării vieţii – a fost supusă unor asemenea raporturi de opoziţie sau chiar condamnată. Problema apartenenţei sau a neapartenenţei la familia imperială fusese pusă şi rezolvată foarte curând. După un proces de natură asemănătoare, şeful unei familii devenite prea numeroase

putea, cu acordul autorităţilor shogunale, să considere că este bine să dea unuia dintre descendenţi o parte din bunurile sale, ca şi numele de familie, dacă exista unul.

Odată desprinsă de matcă, noua familie, numită makke, rămânea totuşi dependentă de ramura-mamă numită honke. Acestei fărâmiţări îi corespunde încă o împărţire a ansamblului familial: chiar în sânul fiecărei familii se deosebeau trei grupuri de rude. cu prerogative sociale şi juridice diferite. Aşa-numiţii shinrui. pe care îi lega comunitatea de sânge până la primele trei grade ale descendenţei după tată şi bunic, formau familia în adevăratul sens al termenului şi erau datori să poarte doliu unii după alţii. Orice afacere juridică ce atingea familia nu putea fi reglată fără ca ei să fie consultaţi; derogări şi excepţii de la această regulă se puteau întâlni numai în cazurile de crimă. Urmau apoi rudele de sânge, de un grad mai îndepărtat, aşa-numiţii enrui; deşi purtau numele familiei – în cazul că exista unul –, aceste rude nu erau obligate să poarte doliu şi nu luau parte decât în foarte mică măsură la afacerile juridice ale familiei; sub numele de enja, se grupau rudele prin alianţă, rolul lor juridic fiind practic nul.

Pe aceste baze generale, legislaţia s-a îmbogăţit cu dispoziţii complexe şi abundente, căci stăpânirea sho-gunală supraveghea cu mare atenţie evoluţia populaţiei şi, mai ales, evoluţia familiilor militarilor. Inspirată de confucianism, care sub dinastia Tokugavva a colorat întreaga viaţă japoneză, ea a impus familiei astfel stabilite un puternic cadru moral. Ca, de altfel, în toate instituţiile de stat, accentul se punea pe supunere; şi. dacă e adevărat că femeia trebuia, mai mult decât oricine, să fie umilă şi răbdătoare, bărbaţii erau legaţi, şi ei. printr-un lanţ asemănător, atât social, cât şi familial, de supunere şi autoritate. Dincolo de sâcâielile unei ierarhii ale cărei presiuni puteau să creeze revolte sau. dimpotrivă, să tocească voinţele, această ordine se integra într-o concepţie cosmică a lumii:, “Toţi oamenii îşi datorează viaţa părinţilor lor, dar o gândire mai adâncă asupra

originilor lor ne arată că existenţa oamenilor are drept cauză legile vieţii naturii. Astfel, toţi oamenii din lume sunt copii născuţi din Cer şi din Pământ; Cerul şi Pământul sunt părinţii noştri, superiori tuturor… Propriii noştri părinţi sunt. cu adevărat, părinţii noştri; dar Cerul şi Pământul sunt părinţii fiecărui om din lume… Datoria omului nu constă numai din a face cum poate mai bine pentru a-şi sluji părinţii, ceea ce i se pare cel mai mic dintre lucruri, ci şi din a sluji întreaga-i viaţă natura, pentru a-şi plăti uriaşa sa datorie faţă de ea… Virtutea de umanitate (jen în chinez;! fin în japoneză) pusă în slujba naturii şi pietatea filială sunt, în principiul lor, unul şi acelaşi lucru… Toţi oamenii ce trăiesc în casa părinţilor lor trebuie să se consacre slujirii filiale a tatălui şi a mamei; slujindu-şi stăpânul, ei trebuie să manifeste faţă de el o loialitate deplină. În acelaşi fel, trăind în sânul naturii, trebuie să slujim natura şi să ne dovedim, în plinătatea ei, virtuţile noastre de oameni… Printre obligaţiile noastre de oameni, prima îndatorire este aceea de a ne iubi familia, apoi aceea de a arăta simpatie tuturor fiinţelor omeneşti şi, în sfârşit, de a nu chinui păsările şi animalele sau ori' " ullet. alte lucruri însufleţite… A iubi alţi oameni şi a-ţi neglija părinţii, sau a iubi păsările şi animalele şi a neglija fiinţele omeneşti nu sunt comportări ce ţin de virtutea de om" (Kaibara Ekken, Ekken zenshu, voi. III, p. 2-3).

Acestea erau preceptele de bază ale noţiunii de familie, aşa cum fusese ea elaborată în primele perioade ale feudalităţii.

Familia actuală este, într-adevăr, o moştenire lăsată de samurai, a căror putere a dat organizării familiale cadrele eficace potrivite pentru a-şi putea îndeplini rolul militar ce-i revenea. Mai mult decât oricare alta, clasa militară era legată de soliditatea şi de preeminenţa descendenţei masculine căci, în sânul aceluiaşi grup. nu avea niciodată prea mulţi combatanţi. Începând din epoca Kamakura, legăturile dintre indivizi erau supuse, şi ele. imperativelor gestiunii şi protecţiei: familia devenea tributara unui nou tip de eficacitate, care avea să-i dea

orientarea ce se mai păstrează încă şi în zilele noastre.

Femeile moştenitoare ale unei funcţii şi ale unei bucăţi de pământ aveau neapărat nevoie de un bărbat care să-şi asume îndatorirea militară, fie chiar şi numai pentru un timp şi în aşteptarea majoratului fiului natural. Autoritatea supremă era concentrată în mâinile şefului familiei, care asigura legătura cu guvernarea shogunului, în faţa căruia el reprezenta, prin propria-i persoană, întreaga casă. Pentru aceşti războinici austeri, ce trăiau mereu sub ameninţarea unei eventuale mobilizări, bucuriile cărnii sau ale vieţii galante nu erau prea importante: o unică tovarăşă de viaţă era atât soţie, cât şi mama urmaşilor. Desigur că sterilitatea femeii, ce punea în primejdie securitatea grupului, l-a obligat uneori pe soţ să caute în afara familiei indispensabila fecunditate; dar foarte curând – începând din secolul al XV-lea – s-a recurs la artificiul adopţiunii, a cărei practică, instaurată în epoca Nara în favoarea unei singure persoane de sex bărbătesc, a luat, în epoca Kamakura. importanţa pe care o are şi astă/…

Monogamia, fundament legal al familiei contemporane, nu este, în Japonia, un lucru nou; de mai multe secole, ea era tradiţională în straturile cele mai impor-lante. din punct de vedere numeric, ale societăţii, oamenii de rând fiind întotdeauna – din motive practice -de aceeaşi părere cu samuraii. Mai mult încă, în timpul dinastiei Tokugavva, bigamia a fost nu numai interzisă, dar chiar pedepsită cu cruzimea proprie dreptului penal al epocii, aşa cum relatează romanele lui Saikaku (1642-1693): regimul shogunal ţinea să supravegheze echilibrul demografic al familiilor militare. Iar puternicul curent de puritanism confucianist ce impregna întreaga viaţă din epocă nu favoriza o morală frivolă. Din acest punct de vedere, legile de azi se acordă deci, fără greutate, cu obiceiurile din perioada Kamakura.

Cu toate acestea, practicarea concubinajului rămâne în Japonia, dacă nu mai frecventă, cel puţin mai deschisă decât în Occident. Pentru a se schimba într-un suveran de

tip occidental. Împăratul Meiji, de exemplu, a trebuit să aleagă o împărăteasă eh titre dintre diferitele soţii imperiale. Vestitul Fukuzavva Yukichi* (1834-19Ol) începu lupta împotriva poligamiei, fiind însă pe deplin conştient că atacă un bastion puternic: „Doctrina monogamiei nu este o pedanterie. Şunt sigur că majoritatea poporului japonez de astăzi este cucerit de ea, şi mai ales doamnele din înalta societate, care sunt toate de partea mea. De aceea am intenţia să lupt. cât voi trăi, pentru abolirea acelui obicei nesănătos. Nu arc importanţă pe cine va trebui să înfrunt. Vreau să încerc să fac ca societatea noastră să fie mai arătoasă, cel puţin la suprafaţă”. (Fukuzavva Yukichi. Autobiographv. p. 327-328)

Existau deci două tradiţii, la fel de vii. Regimul războinicilor s-a opus, într-adevăr, întotdeauna celui al aristocraţiei de la Curte sau al aristocraţiei provenite de aici. În aceste familii s-au perpetuat obiceiurile mai suple ale palatului, din timpul splendorii sale. Aristocratul din epoca Heian avea o soţie principală, al cărei prim fiu devenea moştenitorul neamului. Dar el dispunea, în mod foarte legitim, de un număr de soţii secundare, în general de rang inferior rangului său, fete din familii bune. date de tatăl lor. La aceste soţii oficiale se adăugau femeile de origine modestă – de cele mai multe ori membre ale personalului casei pe care stăpânul le făcuse mame sau numai le onorase cu favorurile sale trecătoare. Supremaţia soţiei oficiale era totuşi clar marcată în ceremonialul respectat în caz de deces: „în ceea ce priveşte soţia principală, dacă ea moare, familia trebuie să poarte doliu, chiar dacă aceasta nu a avut niciodată copii. După aceea, chiar în cazul în care este vorba de mama mai multor copii, doliul nu se mai impune, pentru că un soţ nu poartă de două ori haina de doliu pentru soţie”. (F. Jouon des Longrais. Estul şi lestul, p. 328) Totul se petrece deci ca şi cum în mediile de la Curte ar fi existat de fapt o poligamie, dar numărul soţiilor nu pare să fi fost mare, căci nu s-a ajuns niciodată, ca în China, la constituirea unor seraiuri încredinţate pazei eunucilor.

Această preeminenţă marcată a soţiei principale era, de fapt, o noţiune chineză introdusă de codurile erei Taiho (7Ol) şi ale erei Yoro (718). În dreptul chinez, soţia, ale cărei prerogative erau recunoscute, era pusă în opoziţie cu aşa-numitele concubine, ce erau lipsite de drepturi deosebite. Această segregaţie severă nu s-a bucurat însă niciodată de prea multă trecere în Japonia, niponii având întotdeauna tendinţa să protejeze într-o oarecare măsură drepturile femeii, oricare ar fi fost poziţia sa legală.

Cine zice familie zice „nume de familie”, fie că el este patronimic sau nu. În Japonia, extinderea stării civile la toate straturile societăţii este_ un lucru recent, pentru că ea nu urcă dincolo de 1867. Înainte, purtau un nume numai familiile ce aparţineau nobilimii de la Curte şi clasei militare sau acelea care – deşi de rând – fuseseră onorate cu o permisiune specială din partea ocârmurii. Spre deosebire de ceea ce sc petrecea în societăţile occidentale, împăratul nu făcea parte din această pătură privilegiată a populaţiei: precum cel mai sărac dintre ţărani, dar pentru că el era moştenitorul zeilor, împăratul nu avea nume; reîntoarcerea prea numeroşilor săi descendenţi ia condiţia omenească se traducea tocmai prin dobândirea unui patronim care era, în general, numele ţinutului în care aceştia se stabileau. Societatea se împărţea deci în o masă anonimă de oameni ai muncii şi de slujitori, pe de o parte, şi, pe de altă parte, o aristocraţie care îi proteja şi ai cărei membri posedau un nume şi realitatea puterii.

Sub influenţa concepţiilor chineze, această parte a populaţiei a înţeles, foarte curând, interesul pe care-l avea în a stabili genealogii corecte: numai acestea puteau să clarifice dificilele probleme de succesiune la înaltele funcţii ale Curţii şi ale stăpânirii. Această grijă, manifestă în kojiki (data tradiţională: 712), apare clar în „Noua Compilaţie a registrului familiilor” (Shinsen shoji-roku), publicată în 815. Urcând pe firul vremurilor, putem astfel urmări genealogia marilor familii până la începuturile perioadei Heian. Indivizii sunt împărţiţi în trei categorii: descendenţii divinităţilor cerului şi pământului; împăraţii şi

familia imperială: străinii, adică, pentru acea epocă, familiile originare din China şi din Coreea. Este important de remarcat că aici vechimea este luată în consideraţie mai mult decât distincţia descendenţelor, ceea ce îl plasează pe împărat în rangul al doilea, fără să se conteste totuşi esenţa autorităţii sale. Desigur că aceste genealogii, reconstituite în secolul al IX-lea, sunt toate teoretice şi este greu de verificat gradul lor de exactitate. Asta nu înseamnă însă că prefaţa acestei culegeri nu constituie un document preţios pentru înţelegerea raporturilor ce au existau mult timp între familiile din înalta societate japoneză. După evocarea implantării în Japonia a primilor imigranţi coreeni -adevăraţii artizani ai transformării Japoniei preistorice în ţară civilizată -. autorul continuă astfel: „în timpul domniei lui Inkyo (411-453), relaţiile familiale erau foarte confuze. Ca urmare, s-a promulgat un edict ce prevedea ca jurămintele să fie supuse probei apei clocotite. Cei ale căror jurăminte erau adevărate au rămas sănătoşi, în timp ce sperjurii s-au opărit. Începând din această epocă, clanurile şi familiile au fost corect stabilite şi nu au mai existat impostori. Râurile şi-au urmat cursul lor normal”.

Pe vremea când Kogyoku (642-645) se afla în posesia însemnelor imperiale, toate arhivele provinciale au fost arse: oamenii tineri şi fără apărare nu au mai avut posibilitatea să dovedească care le sunt strămoşii. Intriganţii şi cei ce deţineau puterea şi-au înmulţit falsele revendicări. În timp ce moştenitor prezumtiv era împăratul Tenchi, Eseki, un arhivar al familiei Funava prezentat la Curte resturile carbonizate ale arhivelor. În anul metalului şi al calului (670), s-au reconstituit registrele familiilor şi s-au clarificat toate înrudirile clanurilor şi familiilor. Începând din această epocă, suveranii care s-au succedat au efectuat mereu, din când în când, revizuirile necesare.

În timpul perioadei Tempyo Shoho (749-756), printr-o favoare specială a Curţii, toţi străinii care ceruseră au primit nume de familie. Imigranţilor li s-au dat nume asemănătoare celor ale familiilor japoneze: nu se mai

putea şti care familii erau de origine străină şi care erau de origine autohtonă. Au apărut, peste tot, oameni de rând ce pretindeau că sunt VIăstare ale unor familii nobile şi puternice şi imigranţi străini din provinciile Coreei ce susţineau că sunt urmaşii unor divinităţi japoneze. Pe măsură ce timpul trecea şi oamenii se schimbau, nu a mai rămas aproape nimeni care să ştie adevărul.

“în timpul ultimei părţi a erei Tempyo Hoji (757-764). controversele asupra acestor subiecte au devenit mai numeroase decât oricând. Un număr de savanţi străluciţi au fost însărcinaţi să facă un registru al familiilor. Dar. Înainte ca munca lor să fi ajuns la jumătate, ocârmuirea a întâmpinat anumite dificultăţi. Savanţii au fost împrăştiaţi şi munca de refacere a registrului nu a mai fost reluată…

Suveranul nostru de azi (Saga. 809-823). de glorioasă reputaţie, şi-a exprimat dorinţa ca munca să fie reluată de unde fusese părăsită… În această lucrare sunt incluse numele a o mie optzeci şi două de familii… Ea nu-i menită să placă la lectură… Totuşi, fiind o cheie pentru relaţiile umane, este un instrument esenţial în mâinile naţiunii” (Kogaku sosho. voi. IV, p. 123-124.)

Acest text arată, până şi în alcătuirea familiilor, existenţa unei dualităţi frecvente în civilizaţia japoneză, în care aporturile străine, deşi asimilate şi onorate, sunt pe cât e cu putinţă păstrate separat, ele necontopindu-se niciodată complet cu elementele autohtone. Din acest text se vede, de asemenea, cât de strâns erau legate primele identităţi ale grupărilor familiale de rolul şi de rangul familiei în societate. Începând din epoca Heian, aşa-zisele kabeme. nume derivate din titlurile oficiale, aveau rolul de a preciza vechile nume de clanuri (uj’i), care se aplicau unui prea mare număr de persoane. Mai mult decât un ansamblu de individualităţi legate prin sânge, aşa-numitele kabane^ desemnau un mecanism important al corpului social. Începând de atunci, oamenii de jos, categorie lipsită de responsabilităţi şi uşor de înlocuit, plasată în afara politicii, erau prin însuşi acest fapt îndepărtaţi de identitate. Triumful democraţiei, suple sau autoritare, a

dat fiecărei celule umane un nume, asigurându-i astfel o fiinţă civică. Totuşi, în multe sate, urmele vechilor grupări în jurul unui conducător sunt încă vizibile: doar unul sau două nume desemnează ansamblul populaţiei care, nevoită să-şi aleagă un patronim, s-a plasat sub vocabula vechilor kabane locale. Astfel trecutul se uneşte cu prezentul.

Dacă familia japoneză a putut deci să apară, timp îndelungat, ca o uriaşă maşină de sfărâmat indivizi, întemeiată pe zdrobirea celor slabi şi a femeilor, trebuie să subliniem şi părţile ei blânde, autentice sau relative. Civilizaţia japoneză a oscilat întotdeauna între doi poli. Ea a admirat fără încetare imaginea unui model chinez, ale cărui riguroase temelii legale erau reflectarea etatismului ce conducea ansamblul ţării; dar ea a trebuit întotdeauna să se plece în faţa necesităţilor vieţii feudale care, de fapt, era viaţa sa. Urmările acestei dualităţi se văd atât în organizarea familială, cât şi în cea a conducerii. Dacă legile păstrau ceva din gândirea etatistică, raporturile umane erau de tip feudal. Ierarhia este subliniată încă şi astăzi, arhaic, prin politeţea de fiecare zi, care cere să se vorbească cu cea mai mare discreţie despre lot ceea ce vine în atingere cu propria familie. Cum stau lucrurile de fapt? Este foarte greu de spus, libertatea şi fericirea traducându-se, la nivelul indivizilor, prin aprecierea foarte personală şi relativă a unor simple şi minime evenimente zilnice.

Capitolul V FIINŢA IMPERIALĂ

Când, recent, el şi-a părăsit pământul şi poporul, împăratul Japoniei rupea cu o tradiţie la fel de veche ca şi ţara sa: niciodată tenno nu părăsise pământul sacru al insulelor, nici măcar pentru o clipă. Totuşi, suveran modern, împăratul Hiro-hito a trebuit şi el să accepte nebunia călătoriilor, refăcând în pelerinaj periplul tinereţii sale. evocare a timpurilor îndepărtate când nu era însă decât prinţ moştenitor. În zilele noastre, o asemenea hotărâre nu i-a mirat, fără îndoială, pe mulţi, în Japonia s-a spus însă, cu umor, dar şi cu puţină emoţie, că soarele ce numai rareori lipseşte de pe cerul nipon în această

perioadă atât de blândă a toamnei, revenise pe cer după două săptămâni, o dată cu întoarcerea împăratului. Ne putem totuşi pune întrebarea dacă această călătorie în Europa a servit cu adevărat cauza imperială în ochii străinătăţii. Dar oare discretul suveran nipon avea vreo şansă să fie apreciat în aceste ţări unde şeful statului, oficial sau real, se doreşte când tribun, când profet, când vrăjitor, dar întotdeauna mai mult sau mai puţin plin de strălucire? Comentariile presei nu au fost prea bogate şi. În ansamblu, nici prea entuziaste. Amintirile din ultimul război mondial nu se risipiseră; fantomele morţilor căzuţi în numele patriotismului şi al împăratului se constituiau într-o escortă funebră a acestuia.

În ciuda vremurilor şi a afirmaţiilor unei legislaţii democratice. Împăratul nu este încă un om asemenea celorlalţi. El nu aparţine nici acelor descendenţe regale devenite familiare poporului printr-un contact îndelung. Regele Franţei se năştea şi murea în public. Mulţimile populare se îngrămădeau la Versailles în anumite zile pentru a-l vedea pe rege cum mănâncă. Chiar când este aruncat printre oameni, aşa cum a fost, cu brutalitate, prin înfrângerea din 1945, împăratul Japoniei rămâne o fiinţă ieşită din comun; dacă nu mai este un zeu în viaţă, el nu-i nici primul dintre cetăţeni.

Şi totuşi imaginile vieţii sale cotidiene sunt mult publicate; marile calităţi umane ale împărătesei au făcut ca fiecare japonez să iubească această familie ce se străduieşte să se identifice, prin gustul pentru bucuriile liniştite, cu tradiţia sănătoasă a poporului său. Dar împăratul, astăzi ca şi odinioară, scapă regulii comune. EI nu reprezintă, ca regii noştri din Europa, vârful unei ierarhii, fie ea şi doborâtă sau contestată. Fiinţa sa, spirituală ca însuşi spiritul naţional şi materială precum pământul nipon, constituie un intermediar între oameni şi necunoscutul de dincolo, care înglobează tot ce nu poate fi înţeles; este forma omenească luată de spiritul Japoniei, aşa cum în fiecare templu shinto un zeu se ascunde într-un anumit suport – o sabie, o oglindă – în care se recunosc

două dintre vestitele embleme imperiale, în ciuda frecvenţei, pentru a nu spune permanentei contaminări cu teorii imperiale străine, împăratul Japoniei rămâne un element al credinţei shinto: zeu sau nu, om sau nu, faptul nu are, în definitiv, prea mare importanţă, noţiunile nefiind antinomice.

În Japonia, prezenţa tutelară a împăratului este la fel de uşor de simţit şi la fel de greu de definit ca aceea a credinţelor shinto. În amândouă cazurile, nu-i vorba atât de un om, de o constituţie sau o religie, cât de o stare de spirit. Calea zeilor, shinto, cuprinde un ansamblu eterogen de credinţe şi de pseudo-divinităţi, al căror număr este tot atât de mare ca şi acela al izvoarelor cântătoare sau al copacilor stufoşi, centri ai unei vieţi tumultuoase şi necunoscute. Tot ceea ce se află „deasupra” (kami) şi este de neînţeles, în parte sau în întregime, aparţine credinţelor shinto. Înşişi aşa-nuniiţii haini nu sunt definiţi în chip foarte riguros şi uneori plutesc la graniţele morţii. Tot ceea ce scapă controlului direct al omului este kami: elementele şi forţele naturii, atât de proaspătă şi de vie în Japonia, fiinţele ciudate, morţii, ale căror suflete eliberate de învelişul lor trupesc s-au dus nu se ştie unde. Primul dintre toţi aceşti kami este, în chip foarte firesc, soarele, a cărui apariţie şi dispariţie ritmează şi condiţionează viaţa. Kami a existat şi kami va rămâne, cu siguranţă, mult timp în viitor, căci a explica ştiinţific un fenomen nu înseamnă a-i nega puterea. Aceeaşi observaţie este valabilă şi pentru împărat: cu siguranţă că el nu mai este un zeu – a afirmat-o el însuşi a doua zi după înfrângere -. dar rămâne şi trebuie să rămână, pentru ca fiinţa naţională să nu se piardă, centrul universului nipon. Fiind un fel de punct virtual, el explică şi coordonează eforturile unei ţări întregi. În fond. persoana umană a suveranului nu are mare importanţă şi nu a avut mare importanţă niciodată. Noţiune aproape de netradus în japoneză, „personalitatea” noastră occidentală, făcută din individualitate şi singularitate, îşi pierde tot sensul când este vorba de un împărat al Japoniei. Oricare ar fi calităţile – adeseori

remarcabile -şi defectele sale, ele nu schimbă cu nimic natura sa adâncă de simbol, de intermediar între zei şi oameni; împăratul există, el nu are nevoie să se afirme. Nicio intervenţie străină nu poate distruge fiinţa imperială, el este în stat alfa şi omega: numai japonezii pot să-i definească şi să-i modifice conţinutul tainic.

Funcţiile aşa-numitului tenno sunt definite juridic. Ultima definiţie datată, aceea din 1946-947, i-a retras realitatea guvernării. Totuşi, participarea sa la anumite evenimente importante ale vieţii naţionale arată caracterul său fundamental de simbol al statului şi al unităţii poporului: numirea primului ministru şi a celui mai important magistrat de la înalta Curte de justiţie, promulgarea amendamentelor aduse constituţiei, a legilor, a deciziilor Cabinetului şi a tratatelor; convocarea Dietei; dizolvarea Camerei reprezentanţilor-

23. SABLE PURTÂND INSCRIPŢII, CU ŞAPTE RAMURI Isonokami jingu, sanctuar shintoist construit, se spune, de împăratul Sujin şi a cărui pază a fost încredinţată familiei Mononobe, are drept comoară această sabie cu şapte ramuri, însăşi aceea, după cum povesteşte legenda, pe care Amaterasu i-a încredinţat-o împăratului Jimmu. Sabia, de fier, este împodobită pe cele două feţe cu o inscripţie chinezească sub forma unor caractere de aur încrustat; semnificaţia acestei inscripţii poate fi următoarea; pe avers: „La prânz, în a unsprezecea (sau a şaisprezecea) zi a celei de a cincea (sau a primei) luni a celui de al patrulea an Taiho, a fost terminată sabia cu şapte ramuri, din fier călit de mai bine de o sută de ori; ea îndepărtează primejdia în toiul bătăliilor; este vrednică de prinţi şi de regi; a fost făurită de…”; pe revers: „N-a mai existat asemenea sabie din timpuri străvechi, dar regele din Wa a poruncit să fie făurită aceasta pentru că Regele şi Prinţul moştenitor din Paektche se află sub protecţia sacrei Voastre virtuţi. Fie ea transmisă generaţiilor viitoare, din secol în secol.”

dar nu a Senatului; proclamarea alegerilor generale în Dietă; atestarea numirii miniştrilor de stat şi primirea

eventualelor demisii; primirea miniştrilor străini şi a scrisorilor de acreditare a ambasadorilor, hotărârea amnistiilor, comutarea pedepselor, privarea de drepturi civice şi restituirea lor; instituirea de distincţii onorifice; semnarea documentelor diplomatice a căror listă este fixată de lege. Această lungă enumerare nu trebuie să ne înşele cu privire la puterea adevărată a împăratului: în niciun domeniu statal care cere intervenţia împăratului, aceasta nu se poate exercita fără avizul favorabil al Cabinetului. Rolul politic real al împăratului este, dacă nu total redus la zero, cel puţin atent supravegheat; dictatorii shoguni nu mai există, dar reprezentanţii poporului şi-au arogat aproape toate prerogativele lor. Totuşi, astăzi, ca şi altădată, importanţa şi valoarea spirituală a persoanei şi a ideii imperiale îşi păstrează prestigiul lor de referinţă supremă. Asemenea îndepărtaţilor săi străbuni din epoca Heian, împăratul este,

24. OGLINDĂ CU CHOKKOMON Elegantul motiv alcătuit din linii drepte şi curbe (chokkomon) care ornează această oglindă ce provine din Shinyama-kofun, de lângă Nara, este cel mai specific din repertoriul grafic nipon şi îşi are originea în vârsta de fier. El apare atât pe lespezile sau pe pereţii mormintelor ornate din Kyushu, cât şi pe obiecte din os, pe sarcofage sau pe piese din bronz, cea mai celebră fiind această oglindă din colecţia imperială (două alte oglinzi de acest tip au fost găsite în acelaşi mormânt). Principiul motivului chokkomon constă în repetarea, prin decalare sau inversare, a aceluiaşi motiv alcătuit din curbe geometrice, în interiorul a patru sectoare definite printr-o cruce. Această dispunere, uşor de respectat pe suprafaţa zidurilor sau a lespezilor, este modificată când trebuie adaptată limitelor strâmte ale unui obiect: motivul chokkomon devine atunci atât de plat încât se confundă cu o friză. Motivul chokkomon, care împodobeşte întotdeauna obiecte legate de ritual, avea probabil o semnificaţie religioasă sau magică. Termenul de chokkomon a fost creat de celebrul arheolog Hamada Kosaku (1881-1938).

totodată, actorul şi sufletul unui număr de ceremonii a căror celebrare reprezintă, fără îndoială, cea mai liberă şi mai importantă dintre funcţiile imperiale. Elementul spiritual nu şi-a pierdut nimic din forţa sa şi naţiunea japoneză crede în împăratul ei.

În anii care au precedat războiul, s-a afirmat o cu totul altă stare de spirit. „Spiritul naţional îşi afundă rădăcinile sale politice în conceptul conform căruia naţiunea întreagă alcătuieşte o singură familie care l-a avut întotdeauna pe împărat drept patriarh, concept care exclude individualismul şi conştiinţa de clasă a Occidentului” (Matsuoka Yosuke, Contemporany Japan, voi. II, p. 663).

Poate că, mai mult ca oricând în istoria japoneză, împăratul a devenit atunci un drapel pe care fiecare şi-l însuşea, o oglindă a ambiţiilor particulare, o mască extravagantă cu care se împodobea un naţionalism ce-şi împingea la extrem implacabila logică a deducţiilor şi a concluziilor. Această stare de lucruri rezulta dintr-o reacţie naţionalistă faţă de ideile străine propovăduite mai ales de împăratul Meiji. Din 1925, începuse o alunecare clară a regimului reprezentativ stabilit prin constituţia din 1889, spre un regim birocratic mai apropiat de anumite tradiţii vechi. Într-adevăr, după această constituţie, împăratul, redevenit conducătorul activ al statului după prăbuşirea regimului shogunal. dispunea, în teorie, de toate puterile politice. Realitatea se dovedea a fi mult mai nuanţată: exercitarea puterii legislative a împăratului era supusă asentimentului Dietei imperiale; puterea sa administrativă trebuia să ţină cont de părerile miniştrilor de stat; în sfârşit, puterea judecătorească era exercitată, de fapt, în numele împăratului, de către Curtea de justiţie. Funcţionarea complexă a acestor mecanisme lăsa o libertate destul de mare jocurilor de influenţe posibile ale diverselor clanuri ce apărau grupuri de interese diferite. Această situaţie a dus la tulburări şi la acţiuni brutale, ce s-au conjugat cu dominarea militarilor. Expansiunea asiatică a Japoniei în afara frontierelor sale, neliniştitorul

şi teatralul „incident din Manciuria” (1931), venirea la putere a staâului-major, răzvrătirea militarilor de la 15 mai 1932 prefigurau angajarea politică a unei armate pregătite mai curând pentru o sinucidere naţională decât pentru un eşec. Aceste evenimente au avut loc independent de voinţa imperială, al cărei asentiment, deşi dorit, nu a fost considerat niciodată ca fiind indispensabil. Şi totuşi, după cum amintea constituţia Meiji, persoana imperială era sacră şi inviolabilă. Dar, fără îndoială, cuvântul „persoană” nu implica aici nici spiritul şi nici voinţa.

Împăratul, coborând din zeii care au creat Japonia, avea drept străbun soarele. Această idee, aberantă la prima vedere, nu este de neînţeles: ea reprezintă extrapolarea legendară a perenităţii efective a unei descendenţe ce vine cu adevărat, din epoca protoistoriei nipone, şi care deci poate fi considerată, împreună cu cea a Etiopiei, ca fiind cea mai veche familie domnitoare. Apartenenţa solară a dinastiei putea fi deci concepută, de către idealişti, ca o imagine emoţionantă a vechii unităţi culturale naţionale. Nu avea importanţă că se ajungea până la fiinţa cu puteri supranaturale; lanţul uman. pe care istoria şi arheologia contemporane îl dau ca fiind de cel puţin o mie cinci sute de ani, se dovedea a fi destul de lung pentru a crea o legătură efectivă. Esenţială era ideea unei continuităţi ce venea dintr-un timp atât de îndepărtat încât nu i se putea fixa începutul, ideea liniştitoare a unei legitimităţi fără sfârşit, pe care niciun argument nu putea să o clatine, pentru că ea îşi afunda rădăcinile într-un infinit ce depăşea raţiunea şi pe care numai soarele, în aparenta sa eternitate, îl putea figura. Dar interpretarea vulgară sau deformarea tendenţioasă a aceleiaşi idei în scopuri politice precise se arătau a fi cu totul altceva; astfel s-a format tenoismul, a cărui amintire, contestată de toată lumea, aduce încă şi astăzi prejudicii împăratului. Instituirea religiei shinto ca religie de stat (1870). o mândrie naţională pe care nicio invazie nu a doborât-o vreodată, o înclinaţie tradiţională pentru înalte fapte militare, exacerbarea pasiunilor sub efectul greutăţilor

economice au condus, treptat, la adorarea împăratului ca zeu în viaţă. În spiritul înalţilor funcţionari ce izbutiseră să ţină în frâu instituţiile democratice, tenno era menit să conducă lumea întreagă. În 1933, ministrul Matsuoka Yosuke dădea, de la tribuna Ligii Naţiunilor, următorul avertisment: „Peste câţiva ani vom fi înţeleşi de lume aşa cum a fost Isus din Nazaret… Misiunea Japoniei este să conducă lumea, spiritual şi intelectual… Japonia va fi leagănul unui nou Mesia”.

Prăbuşirea din 1945 a fost pentru japonezi cu atât mai dură. Împăratul nu le-a mai apărut ca fiind suveranul luminat din perioada Meiji, ci sub înfăţişarea pe care i-o dăduseră ultimele guvernări, ca despot – în sfârşit – detronat; sinuciderile militarilor se ţineau lanţ; străinii nu s-ar fi mirat dacă împăratul ar fi făcut la fel. Ei nu puteau înţelege că împăratul este singurul om din Japonia care nu se poate refugia în moarte: reprezentant al fiinţei naţionale, lui îi revine greaua sarcină de a nu putea rupe, în mod artificial, durata vieţii şi de a trebui să suporte toate umilinţele cu resemnare, fără să poată recurge la sinuciderea rituală ce salvează demnitatea oamenilor de rând.

ÎMPĂRATUL SACRALIZAT

Foarte dezvoltată începând de la sfârşitul secolului al XIX-lea, venerarea religioasă a familiei imperiale avea rădăcini adânci în epoca Edo. Kamo no Mabuchi (1697-1769). Motoori Norinaga (1730-18Ol), Hirata Atsutane (1776-1843) fuseseră principalii instigatori ai dezvoltării ideii de sonno, devoţiunea absolută faţă de casa imperială, pe care Motoori Norinaga o exprima cu o deosebită forţă: „[Ţara noastră] este o ţară de baştină a zeiţei care străluceşte pe cerul ce îşi revarsă lumina peste toate ţinuturile din cele patru mări. De aceea ţara noastră este izvorul şi originea tuturor ţărilor şi, în toate, mai presus decât celelalte… Casa imperială din ţara noastră, ce-şi răspândeşte lumina peste întreaga lume, este urmaşa zeiţei ce străluceşte pe cer. Şi, în conformitate cu mandatul pe care i l-a dat zeiţa de a domni veşnic, cât va fi

cerul şi pământul, casa imperială este menită să conducă naţiunea la nesfârşit, atât cât va trăi universul. Aceasta este însăşi temelia Căii noastre” (Motoori Norinaga zenshu, voi. VI, p. 3-6).

Ideea de sonno corespundea unui reflex de mândrie naţională; era o tresărire bruscă a marelui corp nipon, ca reacţie la neoconfucianismul a cărui rigiditate politică izgonise din viaţa socială romantismul dramelor şi răsturnărilor de altădată. Pe măsură ce se dezvoltau premisele filologiei şi studiul clasicilor japonezi, oamenii de litere niponi îşi puneau problema cercetării formelor vechi ale credinţei shinto (ko-shinto), aşa cum fuseseră ele înainte de a fi deviate de la natura lor originară, pe vremea îndepărtată când nici budismul şi nici confucianismul nu le induseseră încă în categoriile lor. Era, de asemenea, o neîncredere în mecanismele feudale: suika shinto a lui Yamazaki Ansai (1618-1682) punea în evidenţă venerarea familiei imperiale. Cei din familia Hayashi, de asemenea, deşi erau în slujba celor din neamul Tokugawa, şi modele ale ortodoxiei confucia-niste, pledau, la Kyoto, pentru respectul suprem datorat împăratului.

De fapt, ideea nu se bucura de un succes atât de mare decât pentru că mişcarea de reevaluare a valorilor naţionale şi curentul de expansiune a civilizaţiei chineze găseau aici un teren prielnic: primele monumente ale literaturii japoneze şi filosofia chineză se învârteau în jurul noţiunii de şef. Văzute din perspectiva acestor precedente istorice, peripeţiile din secolul al XX-lea nipon ne uimesc mai puţin. În Extremul Orient, nu s-a făcut niciodată, ca în Occident, distincţia netă între Cezar şi Zeu, în măsura în care această împărţire a fost vreodată cu adevărat respectată, chiar şi în ţările care au conceput acest principiu. Noţiunea japoneză de împărat a suferit astfel întotdeauna de o ambiguitate ce a constituit în decursul timpurilor sursa a numeroase neînţelegeri, adeseori dramatice. Împăratul Japoniei trăia prea aproape de omologul său chinez pentru a nu suferi, ca şi supuşii săi, atracţia acestuia.

În concepţiile chineze, confucianiste sau legiste, împăratul, considerat „fiu al Cerului”, era în acelaşi timp un om. Dar era un om care; pentru valoarea sa personală, meritase să fie învestit cu „mandatul Cerului”: fiind primul dintr-o umanitate care, în ansamblul ei, constituia îegătura dintre pământul pătrat şi cerul rotund, împăratul chinez forma pivotul universului; el era simbolizat prin arborele Kien, aşezat chiar în centrul cerului şi al pământului, acolo unde, la amiază, nu există nici umbră şi nici ecou. El avea drept misiune sacră ss asigure bunul mers al mecanismelor lumii, reprezentate, sub forma lor desăvârşită, de cetatea oamenilor. Ei era, bineînţeles, un conducător religios, dar religia se confunda pe atunci cu bunul mers al treburilor statului: calităţile – chiar virtutea – şi practicile religioase erau considerate tot atâtea reţete ale unei reuşite ce au dispreţuia aspectele ma-teriale. Fiul Cerului era învestit cu o autoritate omnipotentă şi omniprezentă. În el trebuiau să fie concentrate toate virtuţile, iar bunul mers al treburilor ţării depindea de mai marea sau mai mica lui înţelepciune: „pentru a guverna lumea şi imperiul, nu există nimic mai [eficace] decât virtutea şi nimic mai [activ] decât practica echităţii. Datorită virtuţii şi echităţii, poporul se dovedeşte a fi muncitor, fără [să fie nevoie de] pedepse. Aceasta era forma de guvernare a lui Chen-nong şi a lui Huang-ti. Datorită virtuţii şi echităţii, întinderea nesfârşită a celor patru mări, apele râurilor şi ale fluviilor nu se pot arăta ameninţătoare. Înălţimea muntelui Tai-hua şi primejdioasele prăpăstii ale muntelui Huei nu mai sunt piedici. Iată de ce virtutea vechilor regi cuprindea paşnic întreaga lume şi se întindea paşnic până la cele patru mări” (Lu Pu-wei, Lu che tch’ ouen ts’ieu, cap. XIX).

Marasmul economic, cataclismele, foametea, epidemiile erau considerate în China tot atâtea avertismente ale naturii: ele arătau supuşilor şi însuşi împăratului că acestea nu mai era în acord cu puterile cosmogonice. „Când munţii se prăbuşesc şi cursurile apelor seacă, natura dă de veste oamenilor că statul merge

spre distrugere” (Sseu-ma Ts’ien, Che-ki). Din acel moment, răsturnarea dinastiei incapabile era legitimă. Din această mare tulburare se ivea un om nou care avea să lase urmaşi şi care se vădea – fie şi numai pentru scurt timp -demn de mandatul Cerului. Aduse o dată cu confucianismul, încă din epoca Asuka, aceste noţiuni nu încetaseră să influenţeze, într-o oarecare măsură, purtarea împăratului nipon ca şi pe aceea a supuşilor săi.

În epoca Edo, în acelaşi sens mergea şi dezvoltarea unui spirit istoric constructiv, preocupat de „lecţii” morale şi demonstraţii. În secolul al XVII-lea începuse o eră nouă, aceea a unei viziuni mai istorice asupra trecutului japonez. Acesta nu mai trebuia să fie privit sub aspectele sale fabuloase, ci cu rigoarea narativă a analelor chinezeşti, în 1657, Tokugawa Motsukuni (1628-17Ol) – nepot al primului shogun din casa Tokugawa şi unul dintre principalii sprijinitori ai neoconfucianismului – a adunat pe pământurile sale de la Mito un comitet ce avea sarcina să reconsidere în întregime istoria Japoniei, în lumina principiilor istoriografice chineze, atât de mult timp prost înţelese. Trebuia să se descopere ce realităţi omeneşti se ascundeau sub miturile de altădată; departe de a căuta aici justificarea unei eventuale revoluţii, se spera – dimpotrivă – să se întărească morala şi ordinea socială, care, gândeau oamenii, trebuiau să decurgă din fapte. „Scrieţi istoria cu fidelitate, pe baza faptelor, şi implicaţiile morale vor apărea de la sine. Din antichitate şi până în prezent, obiceiurile şi deprinderile poporului, rafinate sau vulgare, ca şi conducerea şi administraţia din epoci succesive, ce l-au condus la prosperitate sau la ruină, vor fi puse negru pe alb la fel de limpede ca şi cum le-am avea în faţă. Acţiunile bune îi vor inspira pe oameni şi cele rele îi vor face să se stăpânească, astfel că rebelii şi trădătorii vor tremura de frică în faţa judecăţii istoriei. Educaţia şi menţinerea ordinii sociale vor trage de aici mari foloase.” (Dai Nihon shi, voi. I, prefaţă).

Urmând exemplul chinez al „Istoriei Marilor Ming” (Ta Ming che), aceste lucrări aveau să ducă la elaborarea

unei „Istorii a marii Japonii” (Dai Nihon shi), ale cărei prime volume au apărut în 1715. Morala însemna acum atât de mult. Încât nu s-a schimbat nimic în vechile cronici mitologice. Ideea loialităţii datorate casei imperiale ieşea întărită, fără însă ca aceasta să implice conducerea efectivă a treburilor statului de către împărat.

Adepţii istoriei ştiinţifice şi-au concentrat atenţia atât asupra problemei imperiale, cât şi asupra originilor sale. Unul dintre aceştia, Arai Hakuseki (1657-1725), istoric, filosof şi om politic de talent, a arătat o deschidere atât de mare faţă de aspectele nefeudale ale gândirii chineze, încât nu a fost pe placul shogunului Yoshimune şi a căzut în dizgraţie. Inactivitatea forţată, care a urmat acestei dizgraţii, i-a lăsat timp să reflecteze la originile fabuloase ale Japoniei, a căror prezentare era menită să întărească prestigiul imperial. Clarviziunea sa nu l-a scutit de o serie de necazuri, căci ea nu convenea de fapt nimănui, nici cenzorilor shogunatului şi nici partizanilor unei reevaluări a noţiunii imperiale, cele două stări de spirit nefiind, de altfel, incompatibile: “Este adevărat că sursele japoneze pentru această perioadă (antichitatea) sunt rare, dar în istoriile chinezeşti, începând cu «Istoria Hanilor posteriori», există fapte care privesc ţara noastră şi se dau multe informaţii preţioase. Ele sunt însă considerate simple poveşti şi minciuni ce vin din surse străine, trecându-se peste ele cu uşurinţă, fără să li se dea vreo atenţie sau să fie studiate. Mai mult încă. cele trei state

Han din Coreea au fost domeniile de dincolo de mare ale ţării noastre timp de patru sute de ani şi adeseori arhivele lor ne confirmă sau completează informaţiile, dar şi acestea sunt dispreţuite. Astfel, istoricii din Mito se sprijină pe «Cronici» şi pe nimic altceva; în acest fel, istoria ţării noastre devine o poveste de vis spusă în vis... De obicei, oamenii doresc să fie cunoscuţi pentru ştiinţa şi pentru buna lor reputaţie; dar, după ce reputaţia ştiinţei mele a ajuns în China, Coreea, Ryukyu şi chiar în Olanda, vizitatorii din aceste ţări cer, din când în când, veşti despre mine şi acest interes al lor faţă de mine a fost una din

pricinile necazurilor mele. Dată fiind vârsta mea înaintată, trebuie să mă gândesc la faptul că fiii şi nepoţii mei riscă să sufere din această pricină. De şapte sau opt ani. am încercat să mă ţin departe de luminile rampei şi mi se spune că oamenii care mă critică sunt mai puţin numeroşi. Din aceste motive, ezit mult să las să-mi apară scrierile. Sincer vorbind, îmi pun nădejdea în judecata oamenilor ce vor trăi un secol sau două după moartea mea”. (Arai Hakuseki zenshu, voi. V, p. 517-520) Nu era vorba deci de dispute între eruditţi, ci de o opoziţie filosofică între două teorii despre stat.

De fapt, în Japonia, mai mult, poate, decât în alte părţi, puterea foloseşte oamenii, şi întreaga istorie niponă nu-i decât un lung şir de qui pro quo-uri între legalitatea şi realitatea autorităţii. Marile modificări legislative şi răsturnările transcrise în litera codurilor nu datează – fiind făcute sub influenţa Occidentului – decât din ultimul secol, care a reluat mania codificatoare, după moda chinezească, a secolelor antice: la o distanţă de douăsprezece secole, Orientul şi Occidentul i-au pus istoriei japoneze. În chip paradoxal, o pecete identică. De altfel, dispoziţiile legale moderne nu au fost nişte inovaţii, căci Baba Tatsui (1850-1888) scria, încă din secolul al XIX-lea: „Dată fiind natura ideii de stat, suveranitatea trebuie să aparţină poporului. Ea poate să se afle în mâinile împăratului, după timp şi împrejurări, dar, o dată cu progresul făcut de popor în domeniul cunoaşterii şi o dată cu prosperitatea ţării, ea trebuie, în cele din urmă, să aparţină poporului... În Japonia, ea rezidă, fără îndoială, de două mii cinci sute de ani, în persoana împăratului; peste câteva sute de ani, când soarta ţării se va fi schimbat şi când poporul va dori, în unanimitate, să transforme monarhia în democraţie, ea va trebui însă dată în mâinile poporului, la cererea acestuia” (Baba Tatsui, Autobiografia lui Kaneko Kentaro).

DUALITATEA PUTERII

Conflictul dintre puterea legală şi puterea reală este, desigur, trama istoriei instituţiilor japoneze. Am văzut acest lucru în primele capitole, dar este bine să revenim

asupra principalelor fapte, pentru a putea arăta mai bine continuitatea procesului. Timp de aproape trei secole, shogunii Tokugawa au domnit peste un stat feudal centralizat în care împăratul nu juca decât un rol neînsemnat. Această mare putere venea, de fapt, dintr-o renaştere feudală. În tot timpul epocii Muromachi (secolul al XIV-lea – secolul al XVT-Iea), feudalitatea cunoscuse un proces de fărâmiţare care trebuia să ducă la dispariţia sa. Este o perioadă plină de evenimente şi de schimbări. În aceste timpuri de tulburări şi de războaie civile, delegaţii militari, shugo sau j'ito, devin treptat seniori regionali, în timp ce între ei şi războinici se înnoadă legături de vasalitate. În secolul al XV-lea, aceşti seniori se subordonează unor shugo puternici, care devin mari feudali (daimyo), iar în secolul al XVI-lea marii feudali se pun, ei înşişi, în subordinea shogunului. Această lentă unificare, care a beneficiat de o oarecare dezvoltare economică, s-a făcut în folosul suzeranului şi nu în cel al împăratului. Ar fi fost de-ajuns ca un mare suveran să ia puterea din mâinile shogunului pentru ca situaţia să devină comparabilă cu aceea a feudalităţii europene din acelaşi secol.

Dar s-a întâmplat altfel şi shogunii Ashikaga au fost înlocuiţi de oameni noi. Nobunaga şi Hideyoshi, care şi-au asumat sarcina să contopească centralizarea administrativă (gun-ken) cu autonomia feudală (ho-ken). Fără îndoială că eşecul lui Go-Daigo era încă prezent în memoria fiecăruia. Confuzia domnea atunci pretutindeni, şi ţara se afla pradă veleităţilor brutale şi anarhice ale şefilor de clan. Japonia, lăsată în voia ei, nu a suprimat niciodată nimic. Puterea era dată de deprindere, şi nu de litera unei legislaţii ce devenise din ce în ce mai obscură prin jocul grupărilor religioase, familiale sau pur feudale. Feudalitatea este întotdeauna pragmatică: omul, obiceiul, deprinderea sunt cele ce au importanţă şi nu o lege a cărei abstracţie nu mai este înţeleasă. Aşa se face că, în secolul al XVI-lea, stăpânirea devenise policéfala: împăratul şi al său kampaku, shogunul şi al său shikken. Kampaku, regent

a cărui funcţie fusese încredinţată, după 882, familiei Fujivvara, s-a interpus întotdeauna ca un ecran între suveran şi mecanismele administraţiei. Aşa-numitul shikken era delegatul shogunului: încredinţată, de la începutul secolului al XIII-lea. familiei Hojo, această sarcină consta în exercitarea funcţiilor civile şi militare; cei din familia Hojo au strălucit multă vreme, aducând tinerei stăpâniri de la Kamakura prestigiul lor de oameni cu feude în jurul capitalei pustiite de reformatori; dar acest avantaj avea şi inconvenientele ce rezultă dintr-o participare forţată la toate intrigile care se urzeau în jurul Curţii; în mod paradoxal, cei din familia Hojo pierduseră, în măreaţa lor rezistenţă împotriva mongolilor, ceea ce le mai rămânea din autoritate: nimeni nu a înţeles atunci cum de războiul nu a fost urmat de cuceriri şi de prăzi. În epoca familiei Arhikaga. shogunul nu mai era decât un om lipsit de putere reală, neexercitându-şi eventuala autoritate decât prin intermediul unor vasalităţi alambicata şi multiple, sistemul vasalităţilor directe, inaugurat de cei din dinastia Minamoto, spulberându-se aproape imediat. Vrând să profite de această stare de lucruri, Go-Daigo (1318-1338) a recurs la arme: folosindu-se de shogun împotriva aşa-numitului shikken, el era cât pe ce să pună mâna pe putere. Dar încercarea sa, pe care unii istorici o socotesc disperată, ba chiar oarbă şi nebunească în starea feudală a Japoniei din acea epocă, s-a sfârşit printr-un eşec răsunător. Or, fapt semnificativ, judecăţile ulterioare, chiar îndulcite de admiraţia pe care o aveau unii istorici faţă de puternica personalitate a împăratului, aveau să fie destul de aspre. Lovitura răsunătoare dată de Go-Daigo, ce era înzestrat totuşi cu toate virtuţile unui conducător, s-a terminat printr-o serie de drame: scindarea în două dinastii imperiale concurente, războaie fără de sfârşit, sărăcirea şi ruinarea poporului. Toate aceste fapte au apărut curând ca fiind consecinţa dezastruoasă a unei imixtiuni inoportune a împăratului în treburile vremii. Simbol şi speranţă naţionaăă, împăratul nu trebuie să se amestece în luptele din această lume. Din clipa când se

implică în ele, el pierde, orice cauză omenească fiind, prin natura ei, contestabilă; or, împăratul nu trebuie să se pună în situaţia de a fi judecat.

De altfel, acest mod de a vedea lucrurile nu apare o dată cu tentativa lui Go-Daigo, căci asemenea judecăţi fuseseră emise de către istorici încă din momentul când, în mod ireversibil, organizarea feudală a shogunatului înlocuise sistemul imperial. Prima etapă a acestei schimbări a fost sancţionată de codul din 1232. Împăratul rămânea şeful statului, învestit cu toate puterile, dar el nu mai era conducătorul războinicilor. Acest rol îi fusese luat de către feudali – care, după cuceririle şi pacificările provinciilor orientale, îşi ţineau bine în mână trupele şi alcătuiau o aristocraţie militară ce, deşi se voia legitimă, dorea să scape de autoritatea imperială. Începând din secolul al VIâl-lea, „generalissimul pacificator al barbarilor” sau sei-tai-shogun juca un rol preeminent în treburile militare, dar în l192, acest titlu decernat de către împărat lui Yoritomo a făcut din titularul său şeful militar cu delegaţie imperială. De atunci, şeful feudal. În calitate de shogun, a controlat, în mod legitim, forţele militare. Împăratului nu-i mai rămânea decât exercitarea puterii asupra civililor. Stăpânirea centrală era deci dualistă, administraţia imperială avându-şi reşedinţa la Kyoto, iar administraţia shogunală la Kamakura. Începând din secolul al XIII-lea, guvernatorii generali (fandai), guvernatorii din provincie (shugo) şi intendenţii fiscali O’ito), numiţi de shogunat cu autorizaţia împăratului, au luat locul agenţilor civili ai acestuia din urmă, dând o putere reală numai shogunului. Trebuie să mai spunem că aceasta a trecut curând în mâinile aşa-nu-miţilor. s/7/Me «sau regenţi ai shogunului.

Acest sistem în care un regent (shikken) exercita puterea în numele unui dictator (shogun), a cărui sarcină este conferită de împărat, nu constituie o noutate feudală. Grija înţeleaptă de a nu-i lovi pe adversari făţiş, nici chiar dacă sunt slăbiţi, îi făcuse pe împăraţi, după l073, să abdice în favoarea fiilor lor. păstrându-şi, în acelaşi timp,

puterea. Încredinţând împăratul-copil în mâinile regenţilor (sessho) din familia Fujiwara, împăratul retras (joko) se refugia într-o mănăstire; aici, devenit şef (ho-o*), eliberat de apăsarea pe care o exercitau marile familii, el îşi exercita puterea beneficiind de conducerea mănăstirii (insei), ale cărei ordine se bucurau de aceeaşi autoritate ca acelea ale palatului. Era deci o conducere dualistă care, de bine de rău, asigurase un secol de relativă pace în Japonia (l086-l181). Împăratului începeau să-i scape de sub control bătăliile pentru putere: în luptele sălbatice pe care le dădeau, la Curte, marile familii, se schiţa un prefeudalism. Rolul împăratului se prefigura aşa cum va deveni mai târziu: cel al unui diplomat silit să se folosească de fineţe şi de seducţie.

Sfaturile date de Fujiwara no Koremichi (l093-l163) foarte tânărului împărat Rokujo (l165-l168) sunt deosebit de semnificative pentru atitudinea bazată pe modestie şi politeţe pe care oamenii o aşteaptă de la un bun împărat: „Suveranul trebuie să caute să audă vorbindu-se despre treburile ţării. Căci cum ar putea săvârşi fapte frumoase dacă nu aude vorbindu-se despre ele? În vechile legi este vorba mai ales de îndreptarea lucrurilor rele. Pentru a-şi putea împlini menirea, trebuie ca. ascultând ceea ce se spune despre treburile ţării, să-i întrebe pe oameni ce ar trebui să facă spre a le îndrepta. Suveranul trebuie să-i primească atent pe cei care i se înfăţişează şi să-i trateze cu bunăvoinţă. Dacă veţi face astfel, cei care au intenţii rele nu vor îndrăzni să vă vor-bească despre treburile ţării. Cei care nu «u venit cu un scop precis sau care spun lucruri anodine, vă vor vorbi despre ele în chip spontan. Trebuie să puneţi oamenilor întrebări despre lucrurile pe care ei lc iubesc. Dacă sunt talentaţi sau inteligenţi, despre literatură; celor cc iubesc poezia waka, întrebări în acest domeniu: celor ce iubesc arcul şi calul, despre aceste subiecte: celor cărora le place muzica instrumentală, despre aceasta; celor care nu au nicio predilecţie, le veţi pune întrebări anodine. În timpul acestor convorbiri, veţi fi pus la curent cu toate lucrurile; acest fapt va plăcea şi

curtenilor care au veni’ la palat, aşa că ei vor reveni aici zilnic, chiar fără să fie chemaţi: treburile Curţii vor deveni uşor de rezolvat, iar la palatul imperial va veni lume multă”. (Zbicii gunsln ruij’u, nr. 489. voi. XXI, p. 411-420).

Dualitatea ce a apărut, începând din secolul al IX-lea. Între un sistem imperial şi un sistem feudal, se explică, fără îndoială, prin faptul că instituţiilor japoneze le-au fost impuse legi străine. Shotoku taishi. regent al împărătesei Suiko din 592 şi până în 622, a inslituţionalizat rolul împăratului, după modelul chinez. El a reorganizat Curtea şi, pentru a consolida clanul imperial, a împărţit aristocraţia în douăsprezece ranguri. Marea reformă a lui Taika a consfinţit, în 645, ridicarea unei noi birocraţii menite să întărească legăturile suveranului cu supuşii săi. Confederaţia clanurilor a fost abolită, dar şefilor de clan li s-a rezervat, în lipsa puterii politice, un rang în ierarhia aristocratică. Clanurile au fost înlocuite prin provincii (kuni) şi arondismente sau districte (kori). Populaţia de sub ordinele împăratului trebuia să se supună impozitelor şi corvezilor, în timp ce comunităţile religioase erau plasate sub autoritatea imperială şi beneficiau de scutiri substanţiale. După tradiţia chineză, împăratul a devenit şeful suprem al statului, iar după cea japoneză, funcţia sa a rămas ereditară. Virtuţii mandatului ceresc, pe care niciun împărat chinez nu a putut să-l nege, îi corespunde astfel virtutea ereditară a şefului suprem, pe care nicio familie niponă nu a îndrăznit vreodată să o conteste. Mobilităţii dinastiilor chineze^ i s-a opus stabilitatea descendenţei imperiale japoneze. În ciuda meritelor sale iniţiale, prea marea plagiere a legilor chineze de către instituţia japoneză a blocat mecanismele administrative, căci realitatea socială rămânea supusă vechilor tradiţii de independenţă ale şefilor de clan. Structura statului japonez era deci caracterizată, de la origine, prin separarea unei puteri centralizatoare de unele puteri locale. Suveranul fusese întotdeauna şeful federaţiei clanurilor. Fiecare uji constituia o comunitate religioasă, socială şi politică. Membrii săi, uniţi prin legături de sânge, aveau un strămoş

comun, iar conducătorul ei (uji-no-kami) era, în acelaşi timp. judecător şi războinic. Şeful federaţiei era conducător suprem, dar el nu avea decât o autoritate morală şi religioasă; suveranitatea asupra pământurilor şi a indivizilor aparţinea fiecărui şef de clan. Din punct de vedere politic, rolul său se mărginea la folosirea întregii sale diplomaţii, pentru ca neînţelegerile dintre şefii de clan să nu degenereze în război civil. În caz de nereuşită, el putea fi asasinat şi înlocuit cu un membru din familia sa. Suveranii făceau deci parte, mereu, din acelaşi clan, care era, prin definiţie, clanul conducătorului suprem. Niciodată vreunui şef de clan nu i-a trecut prin minte să ia locul moştenitorului clanului domnitor. Zeii constituiau o familie sacră şi, oricare ar fi fost conflictele, disensiunile şi luptele lor, ei domneau păstrându-şi harul divin. Fără îndoială că această concepţie, chiar înainte de a fi exprimată, a făcut ca familiei imperiale să i se rezerve, pentru totdeauna, magistratura supremă.

FIINŢA CULTURALĂ

I

Mai curând decât să dea un impuls, o orientare vieţii ţării sale, împăratul Japoniei trebuie să reflecte în ea spiritul sau curentele dominante ale vremii. Astfel, în secolul nostru tehnologic, Japonia are un împărat-savant, cunoscător al metodelor biologiei occidentale. Curtea trebuie să rămână o lume închisă unde, la adăpost de agitaţia constantă a actualităţii, se decantează substanţa secolelor. Acest lung travaliu de sedimentare culturală impune o anumită scleroză, dar, în acest caz. calitatea şi viaţa au mai puţină importanţă decât simbolul. Împăratul Meiji, legătură între două lumi, a ştiut să-şi dezvolte o dublă personalitate. Împărat cu adevărat modern, sub domnia căruia au fost promulgate carta şi constituţia, el se îmbrăca după moda occidentală şi, cu toate că persoana împăratului a fost întotdeauna sacră şi invizibilă, nu se temea să arate lumii imaginea sa fotografică. Dar el vorbea ca regii înţelepţi de altădată; se referea fără încetare la valorile morale consacrate de tradiţie şi manifesta un

interes constant faţă de educaţia membrilor casei sale. Prin discreţia sa voită şi prin atenţia profundă şi bine chibzuită pe care o acorda părerilor lor. el a ştiut să câştige admiraţia şi încrederea consilierilor săi. Conform definiţiei confucianiste a suveranului iscusit, el asculta cu egală bunăvoinţă opiniile cele mai contradictorii. Cum acest lucru se practicase de secole, totul se făcea în numele său, fără ca el să caute să acţioneze direct. Dar această disponibilitate permanentă şi aparenta ştergere a personalităţii sale au contribuit mai mult decât orice la întărirea tronului, inculcându-le miniştrilor şi grupurilor decise, cu orice preţ, să realizeze o reformă radicală a ţării, o idee măgulitoare asupra rolului bine conceput al unui împărat eficient. El a ştiut să fie oglinda timpului său.

În epoca dinastiei Tokugawa, şi în ciuda aparentei rezerve a casei imperiale, Curtea, prin ansamblul rafinat, discret şi auster al reşedinţei Katsura, a ştiut să păstreze esenţialul dintr-o artă şi o arhitectură pe care le nega fastul bogat al marilor feudali şi al negustorilor. Astăzi, în acest ansamblu din secolul al XVII-lea (1620-1624),

25. MAGATAMA (RECONSTITUIRFA UNUI COLIER) Aceste pandative în formă de gheare sau de colţi de fiară ap;<r în Japonia încă din epoca Jorftbn'; e vorba de colţi de animale mai mult sau mai puţin prelucraţi sau de replica lor în piatră, începând din epoca Yayoi, aceste magatama capătă în mod curent forma regulată a unui C; ele sunt tăiate într-o piatră tare sau bine mulate din sticlă, precum cele ce au fost găsite la Sugu (Fukuoka-ken). Foarte răspândite şi de bună calitate în epoca kofun, aparţin repertoriului iconografic al obiectelor din bronz: o mare oglindă (cu diametrul de 36 cm) găsită la Shikinzan-kofun (Osaka-fu) este oniată, pe coroana exterioară, cu o friză de treizeci şi cinci de magatama. În cele din urmă, aceste magatama dispar treptat: cele ce se păstrează în tezaurul din Todaiji sau din Shosoin sunt anterioare epocii Nara. Totuşi, folosirea lor nu s-a pierdut complet în Japonia; sunt încă utilizate în decursul ceremoniilor shintoiste şi de către femeile-şaman din Ryukyu.

unde omul şi natura se contopesc, descoperim cu uimire o bună stăpânire a celor mai interesante inovaţii ale arhitecturii comtemporane. Mesajul fusese lansat acum trei secole de către familia imperială niponă.

Întreaga poezie veche, odor de preţ al literaturii naţionale, s-a făcut sub înalta protecţie a împăratului şi la Curte. Într-adevăr, limbajul de aici era cu totul deosebit. Iar poezia, care reprezintă, fără îndoială, curentul cel mai viu şi cel mai original al literelor japoneze, a constituit, prin tradiţie, obiectul unei griji extreme. Cele mai frumoase trei culegeri de poezii ale literaturii naţionale: Man'yoshu, Kokinshu şi Shin Kokinshu au fost puse în valoare şi făcute sub oblăduirea împăraţilor.

Măreţia şi strălucirea imperială au fost celebrate şi de către pictura numită „în mameia japoneză" O'omato-e), în perioada ei de cea mai mare dezvoltare.

Împăratul-savant, împăratul-reformator plin de înţelepciune^ împăratul-arhitect. Împăratul-poet, împăratul-pictor... În fiecare epocă, împăratul a simbolizat tot ceea ce acea epocă a avut mai bun.

Esenţa misterioasă a demnităţii imperiale s-a refugiat în forma simbolică a trei obiecte sacre: oglinda, sabia şi giuvaerul. Moştenite chiar de la zeiţa soarelui sau de la prcaântreprinzătorul său frate Susanoo. oglinda în formă de floare cu opt petale, sabia găsită în coada şarpelui cu opt capete care îl teroriza pe Izumo, şi giuvaerul în formă de gheară pe care îl poartă încă şamanii din Siberia nu au astăzi o existenţă materială. E multă vreme de când au trecut în legendă. Dar, apărând mai întâi în urcioarele funerare din epoca Yayoi (calcolitică), apoi în mormintele pline cu obiecte de folosinţă zilnică din epoca Marilor Morminte (epoca de fier), ele reprezintă, în mod foarte autentic cele mai frumoase mărturii arheologice din epoca preistorică. Fascinaţia secretă a oglinzii, puterea directă a săbiei, acţiunea posesivă a ghearei animale, temperată de fineţea materialului, au îngăduit să i se atribuie fiecăruia dintre aceste obiecte o virtute simbolică specifică. Kitabatake Chikafusa (1293-1354) spunea astfel: „Atunci

Marea Zeiţă, luând în mâinile sale preţioasa oglindă, o dădu nepotului ei, zicându-i: «Nepoate, când vei privi această oglindă va fi ca şi cum m-ai privi pe mine. Păstreaz-o cu tine, în acelaşi pat, sub acelaşi acoperiş, ea este oglinda ta sacră». I-a mai dat giuvaerul aducător de mare prosperitate, curbat, şi sabia norilor groşi, completând astfel cele trei comori. Şi i-a mai spus: «Luminează lumea întreagă cu o strălucire asemănătoare cu aceea a acestei oglinzi. Domneşte peste lume cu o putere asemenea puterii minunate a giuvaerului. Supune-i, mânuind această sabie divină, pe cei care nu te vor asculta»... Simbolurile imperiale au fost date Japoniei ca soarele, luna şi stelele de pe cer. Oglinda are forma soarelui; giuvaerul conţine esenţa lunii; iar sabia are în ea substanţa stelelor... Oglinda nu are nimic în ea însăşi, dar, fără nicio dorinţă egoistă, ea reflectă toate lucrurile, arătând adevăratele lor calităţi. Virtutea oglinzii constă în reacţia sa faţă de calităţile [lucrurilor] şi reprezintă astfel izvorul oricărei onestităţi. Virtutea giuvaerului stă în blândeţea şi modestia sa; el este izvorul compasiunii. Virtutea săbiei rezidă în forţa şi hotărârea sa; ea este izvorul înţelepciunii” (Kitabatake Chikafusa, Jinno Shoto-Ki, p. l -22).

Acest text evocă vechile legături cu continentul: soarele, luna sunt, într-adevăr, în cosmogonia chineză, entităţile dublului principiu masculin şi feminin, yang şi vin, a căror opoziţie sau alternanţă ciclică creează viaţa. Mai mult decât un simbol al suveranităţii, aceste trei talismane alcătuiesc un simbol cosmic şi amintesc, din acest punct de vedere, de vechea legendă chineză a căl-dăruşelor. a celor nouă vase cu trei picioare, din bronz, embleme ale celor nouă provincii ale Chinei antice: “Yu [marele rege legendar. Întemeietorul primei dinastii regale chineze] a topit cele nouă vase cu trei picioare. Cinci, ca să răspundă legii lui Yang, patru, ca să figureze numărul lui Yin. El a poruncit meşterilor să facă vasele vin din metal femelă şi vasele yang din metal masculin. Aceste vase erau mereu umplute, pentru [a îngădui] ca să se proorocească

dacă împrejurările vor fi faste sau nefaste. Pe vremea lui Kie din dinasfia Hia, apa din vase a început, dintr-o dată, să fiarbă. Când cei din dinastia Tcheu s-au stins, cele nouă vase s-au clătinat, ceea ce este întotdeauna semn de dezastru. "(Wang kia [?], Che-yi-kL cap. II).

Rolul împăratului este, înainte de toate, să oficieze mai multe ceremonii. Ritmul lor îl urmează pe cel al anotimpurilor şi marchează, încă şi astăzi, discret ascunse de zarva evenimentelor politice sau economice.

pulsaţiile adânci ale unei vieţi ce nu are vârstă. Sunt, în primul rând, cu prilejul Anului Nou, în prezent poate cea mai importantă dintre sărbătorile familiale şi cosmogonice din Japonia, „Discuţiile literare ale Anului Nou", ca şi „Reuniunea poetică a Anului Nou". De Anul Nou, împăratul face urări de sănătate mulţimii, care se adună în faţa palatului, în haine de sărbătoare, mai ales femeile, ce se îmbracă în cele mai frumoase kimonouri. Acelaşi schimb de vorbe bune între împărat şi popor are loc şi primăvara, cu prilejul aniversării suveranului (la 29 aprilie pentru împăratul ce domneşte). Tot în aprilie are loc şi ceremonia simbolică a „Plantării arborelui", care se desfăşoară, în fiecare an, într-un alt colţ al ţării. Toamna este marcată de „Sărbătoarea sporturilor", care se desfăşoară şi ea în diferite locuri. La aceste sărbători proprii civilizaţiei japoneze se adaugă numeroasele manifestări diplomatice – precum nelipsitul garden-party imperial sau vestita vânătoare de raţe –, manifestări culturale, naţionale sau filantropice pe care orice şef de stat trebuie să le prezideze.

Persoana împăratului nu poate fi disociată de un fenomen încă foarte viu în Japonia: serbarea, matsuri. Pe timpul Curţii de la Yamato. termenul de matsuri goto folosea, de altfel, la desemnarea stăpânirii, implicând astfel identitatea celor două noţiuni. Şi dacă. În zilele noastre, guvernarea, în sensul modern al termenului, nu mai reprezintă menirea împăratului, se poate spune că acesta îşi păstrează ceea ce a fost, la origine, raţiunea de a fi a funcţiei sale: serbările.

Viziunea Japoniei moderne dă acestui termen o rezonanţă ciudată, teatrală şi totodată lipsită de religiozitate, uneori chiar vulgar comercială. Serbările sunt una din principalele atracţii turistice ale Japoniei; înşişi japonezii se duc la ele ca la un spectacol şi, bineînţeles, şi vizitatorii străini. Pentru a atrage vizi-tatorii şi masa monetară pe care ei o reprezintă, japonezii n-au ezitat, dacă s-a ivit prilejul, că creeze noi festivităţi, precum vestitul „Festival istoric" (Jidai matsuri) de la Kyoto. Cu toate acestea, în Japonia, o serbare, oricât de alterată, păstrează ceva din vechea emoţie care făcea să trăiască, un răstimp, în acelaşi ritm, comunitatea celor vii, cea a morţilor şi cea a zeilor. Noţiunea de ritm este deosebit de importantă; muzica de la o serbare nu este atât o armonie, cât bătaia unei cadenţe, am fi înclinaţi să spunem bătaia inimii colective care se traduce prin mişcări a căror repetare. creează un fel de beţie. Astăzi, multe scene ce exprimă extazul colectiv sunt edulcorate şi voalate de o nuanţă de puritanism importat din Occident. Nudităţi, tumult, sălbăticie, obscenitate, toate aceste vestigii ale derulărilor ţărăneşti dintre două serii de munci sezoniere s-au redus la starea de simulacru, căci ele nu-şi mai au rostul în uniformitatea cenuşie şi automatizată a lumii industriale. Cu toate acestea, nimeni nu rămâne nepăsător în faţa misterului care se desfăşoară atunci. Există un moment ciudat în care se încheie socotelile între lumea noastră şi cea de dincolo. Oamenii îi câştigă pe zei de partea lor; ei organizează superioritatea principiilor faste al naturii, pentru a întări viaţa colectivă, din care izgonesc elementele rele, căci, oricât de slab ar fi el şi oricât de nesigură i-ar fi izbânda, omul este, poate, totuşi, taumaturg. Şi cel mai mare dintre oameni este împăratul.

Or, după ce Japonia, odinioară îndreptată aproape exclusiv spre mare, a părăsit viaţa rătăcitoare a vână-torilor-pescari din Jomon. ea a devenit treptat grădina Asiei. Nu exagerăm spunând că statul nipon s-a născut din câmpurile de orc/., sursă de hrană şi centru al vieţii sociale. Astăzi, orezăriile sunt prezente peste tot, deşi

devorate fără milă de necesităţile urbanizării. Dar la marginile oraşelor, în acele locuri nedefinite unde stau alături două lumi, ele apar parcă furişate, anacronice şi totuşi vii. Loc în care se amestecă pământul şi apele, unde sar broaştele, unde se oglindesc mânia şi seninătatea cerului, câmpul de orez este, în sine. un microcosmos. El implică cooperarea dintre oameni şi a oamenilor cu elementele naturii, mai mult decât culturile ce cresc pe pământ uscat. Digurile, canalele şi circuitele de apă sunt pentru societate ceea ce fluxul sângelui este pentru corpul omenesc. De aceea ceremoniile făgăduinţelor – angajament luat cu privire la fertilitatea solului – şi a primelor roade – consumarea orezului nou – au avut întotdeauna în civilizaţia japoneză un loc prioritar, estompat astăzi de influenţele occidentale şi de dezvoltarea industrială. Dar şi azi încă. Împăratul ajunge la deplinătatea demnităţii fiinţei sale prin împlinirea unui ritual agrar venit din străfundurile vremurilor. El nu numai că trebuie, aşa cum tăcea odinioară omologul său chinez, să tragă primul, în fiecare an, brazda simbolică ce inaugurează fertilitatea regăsită a pământului, dar nu-şi dobândeşte cu adevărat demnitatea decât prin celebrarea unui banchet-ceremonial: cel mai important fel de mâncare ce se serveşte aici este alcătuit din primul orez din vremea domniei sale şi, invizibili, singurii oaspeţi ai împăratului sunt zeii. Versiune solemnă a ritului celebrat în fiecare toamnă de către fiecare familie, fiecare sat, fiecare sanctuar şi de însuşi împăratul, această ceremonie are virtutea sacră a unei ceremonii de încoronare. Semnificaţia sa este atât de profundă încât, până în 1945, ritualul majorităţii aranjamentelor de detaliu se transmitea secret şi oral. Desigur, înfrângerea a schimbat toate astea, Curtea s-a deschis şi acum, în fiecare an, împăratul cere poporului să-i trimită orez ca să împlinească ritualurile anuale ale primelor roade: el a renunţat la privilegiul culturii orezului sfinţit.

Fără îndoială, după acelaşi principiu. Întronarea următorului împărat se va face conform unui protocol

modificat, dar aceste agape solemne (Daijoe), care nu au loc decât o singură dată într-o domnie, au dominat viaţa japoneză până în zilele noastre. Totuşi, de la sfârşitul secolului al XV-lea şi până în crjoca Genroku (1688-1703), războaiele ce au marcat sfârşitul feudalităţii aduseseră la Curte o asemenea sărăcie încât ceremonia nu a putut fi celebrată. Dar totul s-a petrecut ca şi cum demnitatea imperială adormită ar fi aşteptat zile mai bune. Ele au venit, în chip paradoxal, o dată cu familia Tokugawa: aceasta l-a ţinut pe împărat izolat de viaţa religioasă şi mondenă, dar i-a păstrat prestigiul religios de altădată.

Ceremonia Daijoe constă în două banchete solemne, în timpul cărora împăratul oferă orez nou zeilor şi mai ales zeiţei Amaterasu. Acest orez pentru ofrandă trebuia să fi fost cultivat pe două arii sacre, desemnate sub numele deyuki şi de suki: situate în două regiuni distincte, ele simbolizează partea orientală şi cea occidentală a Japoniei. Pentru banchete se înalţă pavilioane speciale, ce poartă numele câmpurilor sacre. Se pregătesc două serii de paravane: prima se compune din şase paravane ce reprezintă ţinuturi vestite şi munci agricole, tratate în stilul puternic colorat al picturii în manieră japoneză

26. PLUG PRIMITIV (NE NO HI NO

TEKARA SUKI) Cu ajutorul acestui plug primitiv ce datează din 759 (Tempyo Hoji ni nen), împăratul, în prima zi a şobolanului din prima lună a anului, trăgea, în fiecare an, cea dintâi brazdă simbolică, aşa cum se obişnuia şi în China, încă din epoca dinastiei Tcheu. El inaugura astfel noul an şi consacra fertilitatea reînnoită a pământului, căci odinioară noul an coincidea cu întoarcerea primăverii.

(Yamato-e); cea de-a doua serie este alcătuită din patru paravane pe care sunt înscrise poeme, texte faste extrase din clasicii chinezi, ale căror teme, ilustrate de picturi executate de data aceasta în maniera chinezească (ka-ra-e), sunt dispuse în ordinea succesiunii celor patru anotimpuri. Operele astfel adunate, roade ale colaborării celor mai buni artişti ai timpului, poeţi, savanţi, pictori sau caligrafi, sunt mărturia caracteristicilor esenţiale ale artei

specifice unei anumite domnii. Prin virtuţile ceremonialului imperial, trecutul şi prezentul realizează o sinteză.

Astfel, urmând, în 1926, după împăratul Taisho. actualul suveran a fost învestit în funcţia sa doi ani mai târziu, în 1928, în cadrul ceremoniei solemne a încoronării: aceasta, conform tradiţiei, a avut loc la Kyoto. care nu mai era însă, din 1868, capitala oficială a ţării, particularitate ce subliniază, dacă mai era nevoie, rolul mereu actual al oraşului Kyoto în viaţa morală a naţiunii. Fără îndoială că astăzi, ca pretutindeni, aceste ritualuri izvorâte din trecut şi-au pierdut mult din vechea lor importanţă.

Adâncul conţinut simbolic şi religios al acestei ceremonii contrastează cu aspectul protocolar şi cu totul administrativ a! ritualurilor încoronării şi întronării.

Ritualul încoronării constă, în esenţă, în aceea că se dau împăratului un număr de obiecte ce simbolizează diferitele funcţii pe care el trebuie să le îndeplinească: acestea sunt, în afară de cele trei atribute – sabie, oglindă, giuvaer –, jetoanele de învestire (kei), lada cu clopoţei (sufu) şi pecetea (in) imperială, planşetele orelor (toâci no fuda) şi planşele ce marchează rangurile (hani). După o lună, are loc ceremonia întronării: noul împărat se instalează în chip solemn în palatul imperial al Marii Incinte (Dai Dairi) şi procedează la mai multe numiri. Aceste ritualuri se desfăşoară după un protocol minuţios reglat ale cărui detalii sunt foarte complicate şi monotone pentru cel ce nu cunoaşte rivalităţile şi traficul de influenţă ce se ascund sub învelişul etichetei. Aceasta, desigur, a evoluat în decursul secolelor, dar destul de puţin în ansamblul ei, iar arhaismele ce au supravieţuit fac ca studiul acestor ceremonii, ce nu valorează de fapt decât prin sensul lor adânc, să fie dificil.

Unul din rolurile esenţiale ale împăratului este acela de a asigura bunul mers al universului său prin practicarea abstinenţei şi a purificării, prima urmărind să evite întinările, iar a doua să le şteargă. Înainte de a începe orice ceremonie, împăratul, mai mult decât oricare dintre supuşii săi, trebuie să se ferească de orice întinare. Astfel,

ofranda primelor roade este precedată de o mare purificare shintoistă (ori inisogi): cu o lună înainte de sărbătoare, împăratul se duce pe malurile râului Kamo, la Kyoto; în apele vijelioase ale acestui torent de munte, abia domolit după ce a străbătut câmpia unde se întinde oraşul, sunt aruncate obiectele simbolice în care s-au concentrat. În prealabil, toate impurităţile palatului.

Noţiunea de întinare, de pur şi de impur, condiţionează în mod inconştient fiecare act al vieţii cotidiene. Izvorâtă din adâncul timpurilor, împărţirea într-o categorie sau în alta se întemeiază mai întâi pe o senzaţie pur prozaică: întinarea este. În mod esenţial, murdăria fizică. Urmează repulsia instinctivă pentru orice atingere adusă integrităţii trupului: vederea sângelui ce ţâşneşte dintr-o rană este resimţită ca un lucru deosebit de grav; aceasta explică multe din greutăţile întâmpinate de către primii misionari creştini care, purtând în mâini imaginea îui Cristos pe cruce, ofereau credincioşilor sau celor ce-i ascultau imaginea odioasă a unui trup mutilat. Din aceeaşi stare de spirit izvorăşte groaza de moarte: precum odinioară în Grecia, la Delos, în Japonia nu trebuia nici să naşti şi nici să mori într-o incintă sacră. Noţiunea de impuritate, părăsind domeniul strict material, se extinde de aici la tot ceea ce pricinuieşte un rău, o distrugere, cea mai gravă dintre toate fiind distrugerea ordinei sociale. Rugăciunea marii purificări (O-harai no norito) rezumă astfel principalele acte de întinare: a distruge digurile şi sistemul de irigare al orezăriilor; a face două însămânţări consecutive în acelaşi loc, ceea ce dăunează fertilităţii pământului; a marca în mod arbitrar hotarul unui teritoriu; a răni un animal care nu-ţi aparţine, ceea ce aduce prejudicii proprietăţii; a pricinui, cu voie sau fără, un incendiu; a fura, a-ţi neglija datoria. Este vorba, de fapt, de fiecare dată, de crime împotriva societăţii. E deci foarte firesc ca împăratul să fie primul dintre toţi purificatorii.

Tot el este şi trupul prin excelenţă, cel în care sunt adunate cât mai multe spirite, al căror fericit amalgam îi îngăduie să reziste mai bine la influenţele nefaste.

Aceleaşi noţiuni evidenţiază numeroasele interdicţii de direcţie cărora împăratul avea datoria să le opună iscusinţa sa de geomant. În anumite locuri se manifestă uneori influenţe rele, se întâmplă ca. Într-o anumită perioadă a calendarului, unele direcţii să fie pri-mejdioase: este bine să te fereşti de ele, să le schimbi cu dibăcie, să ştii să te orientezi, în acest labirint de drumuri posibile. În aşa fel încât să fii aşezat mereu într-o poziţie fastă în raport cu roza vânturilor. Cu aceeaşi prudenţă trebuie să se acţioneze în orice construire de locuinţe şi chiar în cazul celei mai simple reparaţii: trebuie să ştii să aştepţi, să te deplasezi, să găseşti un alt drum: mai mult decât oricare dintre supuşii săi. Împăratul, încă din epoca Edo. avea datoria să facă un anumit număr de peregrinări (kata-tagae gyoji), a căror respectare minuţioasă a fost multă vreme una din ocupaţiile esenţiale ale vieţii de la curte. Această practicare a aşa-nu-mitelor kata-tagae îţi îngăduie să te eliberezi de interdicţiile ce apasă periodic pe o direcţie sau alta datorită mişcărilor anumitor zei. Ele constau în a te duce. pentru un timp variabil şi fixat de prezicători sau de specialiştii în calendar. Într-un alt loc. de unde ai. faţă de zei, o poziţie diferită. Dispoziţiile şi interpretarea acestor interdicţii erau foarte dificile, după cum se vede din explicaţiile următoare:

“în anul acesta (1114). direcţia lui Konjin este spre sud. De aceea, în timp ce construiesc pagoda de la Kasuga, trebuie să merg o dată, în cea de-a patruzeci şi cincea zi, spre Kuga, pentru a face kata-tagae exact în acea direcţie. Or, în următoarea zi de 15, iată că cele patruzeci şi cinci de zile se vor fi împlinit. Şi. În acest timp, eu nu am [putut] ieşi pentru a merge [la Kuga]. De aceea am cerut părerea unui specialist în Yin şi Yang.

Mitsuhira a vorbit [astfel]:

— Răposatul Michikoto Ason dădea următorul sfat: «într-o perioadă în care schimbăm interdicţia direcţiei în cea de-a patruzeci şi cincea zi, dacă, din uitare, am lăsat’ să treacă acest soroc, în intervalul [de patruzeci şi cinci de zile care urmează] ne oprim din a mai scormoni pământul

şi din a construi. Apoi. după ce. În a patruzeci şi cincea zi următoare, vom fi schimbat interdicţia direcţiei, vom putea începe [din nou] să scormonim pământul şi să înălţăm construcţia.» Gândiţi-vă că pentru Konjin, ca şi pentru Daishogun, există aşa-numitele kata-tagae din cea de-a patruzeci şi cincea zi. Chiar dacă uiţi o dată să faci kata-tagae. după ce ai lăsat să treacă intervalul ce urmează. * îţi vei putea construi pagoda.

|Atunci] am spus: – lată un lucru cum nu se poate mai înţelept. Mai ales că. de la începutul verii existând interdicţia «Seninului Strălucirii», noi am oprit construcţia, în chip foarte firesc, după ce va trece vara. la toamnă, vom putea efectua lucrările” (Fujiwara no Tadazane. Denreki, anul 1114).

După cum arată referinţa la Yin şi Yang, aceste ritualuri de inspiraţie shinloistă erau. ca shintoismul însuşi, puternic impregnate de noţiuni cosmogonice chinezeşti.

Ceremoniile budiste ocupau şi ele, în vremurile vechi, o mare parte din viaţa de la Curte. Cea mai solemnă dintre ele. Go-saie, inaugurată în anul 767. consta în explicarea unui text sacru. Sărbătoarea naşterii lui Buddha (Busshoe) sau sărbătoarea stropirii lui Buddha (Kaributsue) – căci ritualul consta în stropirea statuii lui Buddha cu apă parfumată – se desfăşura, din

12 mai 840, după cum spune tradiţia, la Seiryo Den (clădire unde stătea, de obicei, împăratul). După 833, se celebra Sărbătoarea lui Monju, cu care prilej se făceau, danii săracilor. Începând din anul 720, s-a practicat slobozirea unor animale vii (Hojoe), ce semnifica extinderea compasiunii budiste la toate fiinţele. Una din marile dificultăţi consta atunci în a împăca aceste ceremonii diferite cu îndeplinirea numeroaselor ritualuri shintoiste, căci riturile celor două religii nu puteau, în teorie, să fie celebrate de împărat în aceeaşi zi. Dar, în epoca Tokugawa, declinul şi dizgraţia budismului au favorizat înmulţirea ceremoniilor shintoiste, aproape până la excluderea celorlalte.

DINASTIA IMPERIALĂ

Practica poligamiei, respectată până în 1868, încurcă mult genealogiile imperiale. Supleţea noţiunii de „legitimitate”, o reţea complexă de legături naturale şi administrative, alegerea unui moştenitor dintre fiii soţiilor secundare în cazul sterilităţii soţiei principale complică înrudirile pe linie feminină. Încă din epoca Heian. titlul de soţie imperială tindea să devină un grad acordat fiicelor celor cinci mari familii (Go-sekke) care, prin naştere, puteau pretinde această înălţare în rang.

Descendenţa masculină nu este nici ea întotdeauna uşor de determinat. Obiceiul, frecvent în secolele al V-lea şi al VI-lea, de a se moşteni tronul de la frate la frate, practica abdicărilor, consimţite sau impuse, şi aceea a adopţiunilor. În cazul – e adevărat, puţin obişnuit – de sterilitate a împăratului, au dat naştere, treptat, la delicate probleme dinastice. Proliferarea stânjenitoare sub raport politic a copiilor a făcut ca, foarte repede, ramurile care nu moşteniseră demnitatea supremă să fie despărţite de ascendenţa lor superioară. Cei mai vechi sau cei mai puternici reprezentanţi ai caselor astfel constituite deveneau şefii clanurilor noi. Ei primeau atunci un patronim, în general numele pământului pe care se fixau. Tot astfel, instalarea unui grup familial departe de Curte ducea, de la sine. cum se întâmplase cu cei din familia Minamoto şi Taira în secolul al IX-lea, la ruptura legăturilor cu descendenţa imperială. Casele nobiliare astfel formate păstrau totuşi posibilitatea de a rămâne, prin femei, direct unite cu ramura domnitoare: fiecare dinast putea, într-adevăr, dacă izbutea să facă din fiica sa o soţie imperială, să spere să devină bunicul viitorului împărat.

Şi dacă putem afirma, pe bună dreptate, că actualul împărat al Japoniei – al o sută douăzeci şi patrulea de la legendarul Jimmu – descinde, incontestabil, din suveranii ce odihnesc sub misterioşii tumuli din câmpia Osaka, în schimb, în mod paradoxal, filiaţia sa nu poate fi stabilită cu toată precizia dorită. Deci nu-i deloc ui-mitor că originile

sale se confundă cu acelea ale umanităţii şi că împăratul, a cărui ascendenţă se pierde în noaptea timpurilor, nu are nu ie de familie.

Capitolul VI

GÂNDIREA RELIGIOASĂ

Sanctuar al unui miracol economic ale cărui Casandre îi dau la iveală, în fiecare zi. zădărnicia pretinsă sau reală, Japonia pare să se fi dedat, trup şi suflet, materialismului. Aici betonul curge în cascade, invadând mări şi reliefuri şi acoperind câmpii şi oraşe. Acţiuni zgomotoase de propagandă şi publicitate, urbane sau rurale, epuizează puterile vederii şi auzului. Costume excentrice şi păr lung. ghitare electrice şi vehicule rapide înveselesc valurile bulevardiere al căror ritm de scurgere este scandat zilnic de acele demo, manifestaţii violente sau paşnice, după natura demonstraţiei şi a contestaţiei. La toate colţurile de stradă omniprezentul base-ba11 şi aşa-numitele pachinko se bucură zilnic de unanimitatea entuziastă a maselor, satisfăcând înclinaţia sportivă a unora şi gustul altora pentru jocurile mecanice de noroc, în majoritatea cazurilor prima neexcluzându-l pe al doilea.

Susţinute de o literatură facilă, aceste noi clişee ale unei agitaţii mereu zgomotoase şi uneori exagerate par a exclude orice viaţă spirituală. Unde este înţelepciunea asiatică de odinioară? Unde-i gândirea orientală? Unde sunt acele valori pe care le laudă în străinătate exploatarea adeseori abuzivă a anumitor etichete, filosofice – precum zenul – sau culturale – ca ikebana. aranjament floral, sau ca acea cha-no-yu, ceremonie a ceaiului?

Un răspuns parţial ne este dat, poate, de sinuciderea a doi scriitori vestiţi, idealişti fiecare din alte motive. Angajaţi, mai mult sau mai puţin recent, în acţiunea politică, ei par a se fi izbit de aceeaşi disperare şi de acelaşi dezgust cu privire la viitorul nipon. Subliniat de sinuciderea lui Kawabata Yasunari (1899-1972), laureat al premiului Nobel, spectaculosul seppuku (denumit popular hara-kiri) al lui Mishima Yukio (1925-1970) ia, deodată, un

relief pe care formele sale, extravagante pentru vremea noastră, îl făcuseră pentru o clipă uitat. Fără îndoială că nu este decât o coincidenţă tragică; fără îndoială că e foarte greu, dacă nu imposibil, să înţelegi adevăratele motive ale unei sinucideri; totuşi, un asemenea act, săvârşit de personalităţi importante, contează mai puţin prin sensul său real şi mai mult prin ecourile pe care le stârneşte. De ce repetarea dramatică a aceluiaşi gest survine în plină prosperitate, când aceiaşi oameni şi alţii dintre cei mai mari au îndurat cu vitejie hărţuielile poliţiei, ale războiului şi ale înfrângerii? E ca şi cum. pentru unii, ascensiunea actuală a Japoniei ar fi mai rea decât haosul din 1945.

Şi ţâşnesc cuvinte. Vidul şi Neantul, Iluzia şi Realitatea. Sufletul şi Lumea. Aceste acte sublime sunt, poate, nu atât un semn al morţii spiritului, cât manifestarea extraordinarei sale vitalităţi. Japonia nu este singura ţară din lume unde scopul esenţial al vieţii este o moarte reuşită. Într-o civilizaţie care admite autodistrugerea, nu-i deci absurd să-ţi pui capăt zilelor o dată ce crezi că opera întreprinsă este terminată. Împlinită sau imposibilă, aici se află toată drama.

De fapt, aceste agitaţii adeseori superficiale şi tragediile adeseori izolate care constituie aspecte bătătoare la ochi şi spectaculoase ale vieţii actuale, sunt legate de o realitate adâncă. Mai întâi pentru că ele nu sunt numai fructul lumii de astăzi, ci şi una din consecinţele temperamentului japonez; apoi. pentru că ele poartă marca substanţei şi a substratului mentalităţii japoneze, ale cărei manifestări prezente sunt, adeseori, în mod inconştient, bogate încă în învăţăminte ale trecutului şi puternic impregnate de multiple credinţe tradiţionale.

Acestea continuă să hrănească viaţa religioasă şi intelectuală a Japoniei sub forma unui sincretism ale cărui elemente au venit din cele mai diferite extremităţi ale Eurasiei. Se poate spune că, într-o oarecare măsură, prin bogăţia şi întinderea izvoarelor sale, Japonia este cel mai mare creuzet religios al lumii. Odinioară, asimi-liarea elementelor străine se făcea cu toate porţile închise, într-

un moment de întoarcere spre sine ce urma unei mari deschideri; astăzi, dobândirea şi asimilarea elementelor noi, reflexia asupra lor se fac în acelaşi timp şi în mod permanent; de aici se naşte uneori o anumită confuzie a spiritului şi a riturilor. Mai mult încă, psihologia naţională, un veşnic compromis între un puternic simţ moral, o emotivitate adâncă şi un pragmatism lucid, a făcut ca, în practică, religia, politica şi filosofia să fie, istoric, contopite.

În efervescenţa gândirii japoneze actuale se disting net două curente, la fel de politizate. Unul, adânc legat de valorile propriei civilizaţii naţionale, înclinat spre întoarcerea în trecut (fukko-cho), propovăduieşte independenţa şi glorificarea Japoniei dintotdeauna. Celălalt, angajat în luptele generale pentru emanciparea şi comu-nizarea Asiei, se inspiră direct din ideologia marxistă. În. mândouă cazurile, preeminenţa sau, cel puţin, rolul important al Japoniei în ansamblul naţiunilor moderne este subliniat cu convingere. Umbrele japonismului (Nippon shugi) şi ale teoriilor Marii Asii Orientale (Dai "oa), nimicite de înfrângere, au luat o formă economică, ntelectuală sau politică şi nu una războinică. Ne întoarcem astfel la problema esenţială a lumii actuale care este aceea a materializării unei etici.

NOILE RELIGII

Desigur, ne putem întreba dacă Japonia s-a ridicat din adâncul abis moral în care a scufundat-o înfrângerea din 1945. Sub bombă, atât spiritele, cât şi trupurile s-au dezintegrat. Iar Japonia contemporană nu poate fi înţeleasă dacă trecem sub tăcere marea şi multipla mişcare religioasă care a reprezentat atunci, pentru mulţimile mult încercate, refugiul imediat. Popor de luptători plini de nerv, încăpăţânaţi, dar versatili, japonezii au găsit, în optimismul pus la îndemâna maselor, sămânţa viitoarei lor puteri în care, neîndoielnic, ei nu au încetat niciodată să creadă: înfrângerea, acceptată cu demnitate, nu era decât rezultatul firesc al unei serii de greşeli. Ideologiile oficiale îşi dovediseră ineficacitatea; trebuia

găsit altceva: acest altceva au fost „noile religii”; ţinute la o parte în timpul deceniilor precedente, sau chiar persecutate, ele au dus la renaşterea speranţei. Erau accesibile fie căruia, atât prin reducerea extremă şi adeseori totală a ritualurilor de intrare în comunitate, cât şi prin simplitatea doctrinelor. Cel puţin la început, ele nu căutau să-i convingă nici pe intelectuali şi nici clasele înstărite sau luminate ale populaţiei. Vorbeau maselor, săracilor, majorităţii acestei lumi: ţăranilor şi muncitorilor care, după sfârşitul primului război mondial, luptau împotriva şomajului şi a salariilor ce de-abia le ajungeau pentru a-şi asigura existenţa.

Această nevoie de credinţă a Japoniei moderne nu este clară, la prima vedere, decât poate în povestirile plebeiene ale sectei Soka Gakkai, renaştere actualizată a vechiului budism naţionalizat şi combativ al lui Nichi-ren. Durata istorică, omogenitatea aparentă a budismului şi shintoismului, mereu vii, în ciuda momentelor grele, eclipsează, prin strălucirea lor, flacăra tânără şi expresia adeseori naivă a religiilor numite noi, deşi ele nu sunt noi nici prin formă şi nici prin conţinut: ele sunt tot atâtea sinteze originale, monoteiste sau politeiste, alcătuite din cele mai diferite elemente, împrumutate atât din religiile naţionale, cât şi din sistemele de gândire aduse de mult din afară, cum sunt doctrinele chinezeşti Yin şi Yang, sau, relativ recent, creştinismul. Varietatea surselor se manifestă perfect în arhitectură, deşi sanctuarele, adeseori impunătoare, se pierd în masa diversă a clădirilor oficiale de astăzi şi de odinioară. ^Ele sunt clădite conform tradiţiei Extremului Orient. În China, confucianismul, închizând în acelaşi ansamblu înţelepciunea, religia şi administraţia, a făcut ca palatul divinităţii să fie întotdeauna aproape la fel cu acela al prinţului. Din China, modelul a trecut în Japonia, unde arhitectura s-a spiritualizat uneori în funcţie de un cult ce rămânea mereu viu. Cu excepţia peceţii puse de viat; monahală, când e vorba de construcţii cu caractei mănăstiresc, specificitatea clădirii religioase nu este totuşi prea mare; nu a existat

niciodată o trecere, ca îr Occident, de la simpla casă de întrunire a primilor creştini la zborul avântat al catedralelor. La. moartea întemeietorului, multe case ale seniorilor au devenit temple; în acest caz frumosul, mai mult decât structura, pare a fi constituit criteriul de sacralizare.

Sanctuarele principale ale noilor secte sunt vaste. Unele se inspiră din arhitectura tradiţională, precum cele ale sectelor Tenri, Reijoikai, Omoto. Sekai Kyusei sau Ittoen. Galbenul deschis al rogojinilor din pai, nuanţa caldă a lemnului, lumina lăptoasă difuzată prin ferestrele culisante cu ochiuri din hârtie îl cufundă pe credincios în atmosfera blândă şi familiară a casei sale. a trecutului său, a trecutului întregii sale ţări, în timp ce dimen-siunile adeseori grandioase ale sălii adaugă acestor elemente liniştitoare solemnitatea unui spaţiu necunoscut. Alte secte, precum puternica Soka Gakkai. Îşi exprimă forţa şi adaptarea la lumea contemporană, prin construcţii îndrăzneţe, din sticlă şi beton. Mai există şi altele care se străduiesc să realizeze sinteza dintre trecut şi prezent: aşa sunt „observatoarele” sectei Ananai. cu acoperişuri de formă chinezească aşezate pe clădiri moderne, simple şi masive; aşa este şi uimitorul cartier general al sectei Rissho Koseikai. ansamblu circular cu alternanţe paralele din sticlă şi din ciment armat, flancat de turnuri şi având un acoperiş de templu indian, de forma unui dom turtit, prevăzut. În vârful stupei. cu un fel de fronton. Aceste clădiri sunt concepute atât pentru a inspira respectul şi siguranţa, cât şi pentru serbări fas-tuoase, supape colective împotriva monotoniei vieţii rutiniere. Aici, în sânul unei mase ce nu mai este anonimă, ci personalizată şi polarizată prin adeziunea la o credinţă comună, orăşeanul lipsit de căldură omenească sau ţăranul istovit de muncă văd cum li se oferă, dintr-o dată. posibilitatea nesperată de a acţiona asupra propriului destin.

Zeii acestor religii au fost mai întâi făcători de minuni. Credincioşilor, celor cu sufletul bolnav, întotdeauna, şi celor cu trupul bolnav, adeseori, trebuia să

li se dea speranţa unei vindecări şi. pentru a-i face să aibă încredere, să li se spună că remediul se află în ei înşişi. Sub influenţa oficial ocultă, dar cu siguranţă foarte vie. a aşa-numitei Christian Science americane, s-a propovăduit, o vreme, virtutea tămăduitoare a religiei care, în cazurile disperate, rămâne mai puternică şi mai sigură decât judecata şi ştiinţa medicilor. Întemeiate pe un optiinism sistematic, făcut să reziste la toate încercările, aceste „noi religii” pot fi considerate tot atâtea forme de fericire prin autosugestie. Impregnate puternic de reminiscenţe creştine – fie că această origine este mărturisită sau nu –, ele se străduiesc să impună triumful, încă de pe pământ, al regatului lui Dumnezeu. Acesta este sensul „scrierilor”, adeseori pline de elocinţă, a căror redactare a constituit preocuparea întregii vieţi a fondatorilor.

Rolul fondatorilor – bărbaţi şi femei, căci aceste „noi religii” nu sunt misogine – este de primă importanţă. Comunitatea se cristalizează în jurul personalităţii lor, în aşa măsură încât, adeseori, moartea lor pune probleme dificile de succesiune, uneori fiind cauzele unei fărâmiţări în secte-fiice. Una dintre cele mai marcante figuri a fost, desigur, aceea a lui Deguchi Onisaburo (1871 -1948), fiu adoptiv, ginere al fondatoarei şi cofon-dator, el însuşi, al religiei Omoto, religie a Marii Origini. După ce a fost câţiva ani elevul celebrului filosof spiritualist Nagasavva Katsutate, el a întemeiat, în 1898, împreună cu soacra şi mama sa adoptivă,. ţăranca inspirată Deguchi Nao, o sectă ce vestea reconstrucţia lumii după ziua Marii Judecăţi. Antirăzboinic convins, Deguchi Onisaburo nu a scăpat nicio ocazie pentru a critica politica niponă; el nu a ezitat să-şi schimbe numele său real de Kisaburo în Onisaburo, care trebuia scris cu ajutorul unor caractere rezervate, prin tradiţie, numelor imperiale; trimis în Manciuria pentru a-şi face serviciul militar, el s-a prezentat în chip de „salvator al lumii”; a îndrăznit chiar să călătorească pe un cal alb, privilegiu rezervat împăratului. Nu trebuie deci să ne mirăm că două acţiuni îndreptate împotriva lui, în 1921 şi în 1935. ce l-au lovit atât pe el, cât şi pe soţia sa, au

distrus sanctuarele comunităţii. Dar Onisaburo ştiuse să se ridice la nivel internaţional; el introdusese în programul sectei limba esperanto; se pusese în legătură cu alte grupuri religioase din Extremul-Orient; crease Asociaţia pentru iubire universală şi fraternitate, ce există şi astăzi (mai cunoscută sub sigla sa engleză U.L.B.A). Era greu să fie eliminat şi, în 1942, Onisaburo a fost eliberat sub supraveghere; şi-a petrecut restul zilelor practicând, în mod strălucit, artele grafice şi ceramice.

În aspiraţiile lor spre o lume mai bună, multe dintre.. noile religii” dau o importanţă cu totul deosebită artei.

Aceasta poate fi concepută ca o contemplare: ea duco atunci la constituirea de muzee importante, ca acelea alo sectei Tenri, sau la organizarea de grădini, adevărate mici raiuri pământeşti, ca acela al sectei Sekai Kyusei, de la Hakone. Ea poate fi privită şi ca indisolubil legată de viaţă, exercitarea sa fiind drumul ce duce la Dumnezeu: aşa ne învaţă secta Omoto şi, derivată din aceasta rădăcină comună, secta Libertăţii permanente (mai cuJ noscută sub sigla sa engleză P.L.). În cartierele generale ale sectei Omoto, s-au amenajat ateliere: ele dau oricui posibilitatea ca, în orele libere, să fie pictor, olar sau pur şt simplu artizan, căci, în epoca maşinismuâui, credincioşii sunt fericiţi să găsească, într-un loc liniştit, bucuriile unei munci migăloase, ce-şi propune, ca singur scop, căutarea perfecţiunii. Această îmbinare intimă dintre artă şi viaţă, formă de rugăciune, îngăduie omului de astăzi să înnoade firul tradiţiilor multiseculare ale religiilor naţionale care au impregnat cu spiritualitate până şi cele mai umile gesturi ale vieţii cotidiene.

Aportul cel mai original al acestor secte constă, fără îndoială, în importanţa cu totul deosebită acordată, recent, personalităţii individului: ea nu mai este contopită în sânul unui grup de preafericiţi anonimi, şi nici condusă spre o dizolvare considerată de o lege inexorabilă ca fiind binele suprem, ci acceptată ca o fiinţă liberă şi stăpână pe propriile sale opţiuni. Preoţii şi întreaga comunitate se interesează de greutăţile fiecăruia şi se străduiesc să

aducă alinare. Fiecare caz particular este un exemplu pentru drumurile sinuoase ale vieţii. Sigur că sistematizarea, uneori cam simplistă, a acestui optimism poate să aducă unele deziluzii; dar personalizarea raporturilor umane şi aceea a relaţiilor dintre om şi divinitate sunt pe cale să modifice adânc natura legăturilor sociale tradiţionale din Japonia. Astfel, într-o epocă în care determinismul economic organizează aproape o jumătate din lume într-un vast şantier în care individul trebuie să se uite pe sine pentru a asigura supravieţuirea materială a comunităţii, într-o mare parte a societăţii japoneze lucrurile se produc invers: ruptă de foarte mult timp de practicile vieţii comunitare, ea se dezvoltă astăzi într-un personalism cu reminiscenţe creştine. Ea găseşte aici o speranţă de fericire şi acea scânteie de încredere în sine pe care filosofiile trecutului, prea impersonale, le făceau precare, în ciuda unei compasiuni pline de sensibilitate umană.

Insulă sentimentală într-o Asie raţională, Japonia, astăzi, ca şi altădată, caută o supapă pentru materialismul moralizator al intelectualilor săi. În zilele noastre, ca şi odinioară, opoziţia constă între raţionalismul codificator al straturilor superioare pe care îl inspiră o gândire străină, şi nevoia de tandreţe şi de simpatie imaginativă a maselor. De fapt, se exclud oare diferitele doctrine? Aşa cum coexistă cu religiile stabilite în vechime, noile secte – cu excepţia sectei Soka Gakkai, ale cărei deziderate politice sunt precise – vor şti, fără îndoială, să colaboreze, mai mult sau mai puţin, cu toate ideologiile. Departe de a distruge religiile tradiţionale, eâe le vor ajuta să se adapteze şi mai bine la lumea de astăzi şi, astfel, le vor salva, poate, de la desuetudine. Ele reprezintă unul din noile aspecte ale toleranţei, atât de dragă Asiei. Chiar şi sub forma sa cea mai simplă, ele cruţă acea parte secretă şi vitală a spiritului uman care este imaginaţia Dar, în loc să facă din ea un factor de revoltă, o integrează în viaţa socială. În acest sens, Japonia nu a încetat să fie confucianistă.

ullet

ETICA CONFUCIANISTĂ

După război, confucianismul a fost izgonit în mod oficial din învăţământul şcolar, căci servise, cu stângăcie, drept acoperire spirituală pentru nebunia războinică ce a dus la înfrângere. Atunci s-a produs unu! dintre paradoxurile istoriei: în acelaşi timp, două regimuri opuse, stabilite pe cele două maluri ale Mării Chinei, aruncau, din motive similare, anatema asupra aceleiaşi ideologii. Dintr-o dată, întreaga Asie părea că se scutură de moştenirea vechii Chine. Astăzi, pasiunile s-au mai liniştit. Studiul confucianismului, despuiat de incidentele sale politice, ca şi cel al clasicilor chinezi este iarăşi la mare cinste; şi deşi confucianismul nu mai este, oficial, fundamentul filosofic al guvernării japoneze, legătura cu tradiţia a fost totuşi restabilită.

De fapt. este vorba mai ales de neoconfucianismul fondat de Tchu Hi (l130-1200), filosof chinez. Acesta a fost novatorul vechii gândiri a lui Confucius, iar şcoala sa (Li hiue) a dominat sistemele filosofice chinezeşti până în secolul al XX-lea. Din 1313 şi până în 1905, antologia sa de texte clasice confucianiste comentate, „Cele patru cărţi” (Sseu chu) a rămas manualul şcolar al unui şir de generaţii şi materia fundamentală pentru diferite examene. În Japonia, scrierile lui Tchu Hi au fost cunoscute începând din momentul când nişte călugări le-au adus, în secolul al XIII-lea, din China; ele s-au bucurat însă de mare cinste şi au fost oficializate de guvernarea shogunilor Tokugawa numai la sfârşitul secolului al XVI-lea, cu prilejul intenselor schimburi de idei suscitate de războiul coreean.

Într-o ţară pe care excesele feudalismului o trecuseră prin foc şi sânge, riguroasele clasificări morale şi sociale ale confucianismului ofereau un inalterabil cadru logic de interdependenţă. Recunoscut de către cel mai puternic dintre feudali – în acest caz shogunul –, confucianismul îi dădea în schimb o neclintită scară a valorilor în funcţie de care puteau fi rezolvate toate problemele. Mai mult încă, el îi îngăduia să laicizeze gândirea şi. În acest fel, să şi-o

însuşească. Aceasta fusese, până atunci, apanajul mănăstirilor. Ea a fost scoasă din mănăstiri de călugărul Fujiwara no Seika (1561-1619) care. după ce a părăsit ordinele budiste ale sectei zen Rinzai, s-a ocupat de răspândirea învăţăturilor filosofilor fericiţi din epoca Song. Aşa a apărut vestita şcoală japoneză a lui Tchu Hi (Shushi gaku). Gândirea chineză venea dintr-o dată să acopere totul cu logica sa, silind emoţia japoneză să curgă prin canalele sale. Dar originalitatea naţională nu dispărea. Aceşti noi filosofi erau călugări budişti pocăiţi; cât priveşte noua lor orientare spirituală, ea nu reprezenta decât sistematizarea unui proces curent: începând din secolul al IX-lea, shinto, budismul şi confucianismul uneau vechile credinţe locale cu cele aduse treptat dintr-o Chină din când în când prezentă.

Scopul neoconfucianismului era acela de a-i învăţa pc oameni modul de a desăvârşi înţelepciunea confucia-nistă. Opunându-se budismului, care căuta salvarea în afara lumii fiinţelor omeneşti, el îşi plasa idealul în interiorul societăţii umane. În această privinţă, profita mult de învăţăturile tch'aniştilor (zeniştilor) care propo-văduiau simplitatea purificatoare a acţiunilor obişnuite. Metoda aminteşte de nonefortul. de nonacţiunea (wu-wei) acestora, punând accentul comportamental pe lipsa poftelor şi pe lipsa dorinţei (wu-yu), şi având ca precept de bază: să trăieşti şi să acţionezi în mod firesc. Cele două şcoli chineze ale neoconfucianismului, aceea a spiritului (Sin hiue) şi aceea a Legilor şi principiilor (Li hiue), au avut în Japonia, drept apărători, prima pe Hayashi Razau sau Doshun (1585-1659), şi a doua pe Yamazaki Ansai (1618-1682). Diferenţa fundamentală dintre ele. sursă de divergenţe în atitudinile intelectuale, dar nicidecum în comportamentul moral, este marcată de prioritatea dată Principiului (Li) sau Spiritului (Sin) în acţiunea lor asupra substanţei (K'i). K'i este materia primă nediferenţiată, gaz sau eter, din care este format orice lucru. Este un „aer rătăcitor" pe care îl influenţează forţele complementare Yin şi Yang, ce duc la o condensare sau la o dispersare, la

formarea unor lucruri concrete sau la dizolvarea aceloraşi lucruri. Oamenii nu sunt, deci. decât părţile unui tot şi trebuie, aşadar, să respecte o condiţie morală impregnată de dragoste pentru întreaga societate.

Pentru Tchu Hi şi şcoala Principiului (Li hiue). există o lume abstractă dominată de Principiu şi o lume concretă făcută din Substanţă: totul este realizarea unei legi. a Principiului ce acţionează Jţsupra materiei, asupra Substanţei. Pentru prietenul său Lu Kieu-yuan (l138-l194) şi şcoala Spiritului (Sin hiue) nu există două lumi ierarhizate, ci numai una. aceea a Spiritului: „Universul este spiritul meu şi spiritul meu este universul”. Nu există deci o natură independentă şi separată care să fie Principiul. Spiritul omniprezent. Pentru Wang Yangming – în japoneză Oyomci – (1473-1529). În mod asemănător. Principiul nu ar putea exista fără Spirit. Spiritul, legislator al universului, alcătuieşte o lege care e Principiul. Mai mult încă. „ştiinţa comandă acţiunea şi acţiunea iniţiază ştiinţa”. Orice om. printr-o disciplină intelectuală, poate săvârşi unirea dintre ştiinţă şi acţiune; el devine atunci un om de seamă, unitate care străbate totul, fiind una cu cerul, cu pământul şi cu toate fiinţele. Prin această afirmaţie, filosoful, foarte preţuit în Japonia. Îmbină unitatea metafizică a budismului cu aceea a taoismului. accentuând curentul sincretismului religios.

În practică, pentru şcoala Spiritului şi pentru Hayashi] Razan, principalul este să ştii, să pătrunzi legile naturii. I Această căutare conduce la intelectualisr la raţionalism] şi la studii savante însoţite de reguli cu ce mereu | revizuite. Pentru şcoala Principiului şi pentru Yamazaki \ Ansai experienţa personală este mai importantă decât I erudiţia, iar cunoaşterea poale veni subit, căci trebuie să înţelegi tu însuţi Principiul, ordinea universală şi i permanentă. Acest idealism implică o disciplină etică şi un anume stoicism în urmărirea virtuţii ce ne face capabili să ajungem Ia cunoaşterea Principiului.

Cele două curente ale gândirii neoconfuciamste au contribuit la modelarea mentalităţii japoneze. Efe au dus,

mai ales, la un avânt intelectual şi spiritual care le conferă un rol de prim plan, după cum subliniază Abe Yoshio, în reuşita reformelor lui Meiji, în secolul al XIX-lea. Neoconfucianismul a avut, desigur, un rol negativ atunci când, de exemplu, Hayashi Razan a fost însărcinat cu controlul legal al vieţii spirituale a naţiunii, funcţie de cenzură oficială pe care familia Hayashi a păstrat-o până la sfârşitul shogunatului. Dar, în acelaşi timp, această familie, prin calitatea intelectuală a elevilor săi, a impus un spirit suplu şi enciclopedic care a dus la o deschidere spirituală de care au profitat reformatorii. La rândul ei, şcoala lui Yamazaki a dat regimului, prin vigoarea moralităţii sale, o ordine socială stabilă. În sfârşit, un gânditor original. Ogyu Sorai (1666-1728), a orientat calea înţelepciunii confucianiste spre scopuri utilitare, supunându-i literatura, istoria şi politica: învăţătura nu trebuia să asigure salvarea fiecăruia, ci securitatea şi bunăstarea poporului.

În secolul al XIX-lea, rolul neoconfucianismului a avut în Japonia un efect contrar celui pe care l-a avut în China. În timp ce pe continent confucianiştii, corp de literaţi, constituiau o pătură socială, participând la putere şi formând un grup puternic de presiune politică, în Japonia, situaţi ierarhic după samurai şi provenind din toate straturile sociale, ei nu au jucat decât rolul de consilieri şi au fost doar arareori în măsură să acţioneze solidar asupra politicii. Rămânând în afara mişcărilor directe din mediile guvernamentale, învăţătura, criticile. acţiunea lor puteau pătrunde atât în elită, cât şi în mase, care le datorează educaţia. Ei au fost, prin dezinteresul lor, o cauză de înviorare şi nu de scleroză.

Neoconfucianismul, atât de defăimat în zilele noastre, a exercitat deci în secolul al XIX-lea o influenţă determinantă asupra diferitelor clase sociale. Pentru fiecare dintre ele au fost elaborate doctrine: atât pentru samurai, cât şi pentru ţărani şi negustori; cea mai cunoscută este însă elaborată pentru samurai. Ea încerca să asimileze conduita războinicului cu aceea a literatului, model al virtuţilor confucianismului, dându-i un sens al

altruismului necunoscut încă până atunci.

Yamaga Soko (1622-1685) pusese accentul pe necesitatea pe care o simţea fiecare samurai de a aplica cele cinci reguli de bună purtare ale oricărui om de onoare: „Stăpânul a zis într-o bună zi: «Zămislirea oamenilor şi a lucrurilor în univers se săvârşeşte prin mijlocirea minunatei interacţiuni dintre cele două forţe (yin şi yang)». Dintre toate creaturile, omul este cel mai înzestrat cu talente şi în el culminează toate lucrurile. Generaţie după generaţie, oamenii şi-au extras cele tic* buitoare existenţei din cultivarea pământului, au imaginat şi au fabricat unelte, au realizat profituri făcând tot felul de schimburi, în aşa fel că şi-au satisfăcut necesităţile. Astfel, munca fermierului, a meseriaşului şi a negustorului s-au dezvoltat din necesitate, în mod com-plementar. Samuraiul mănâncă fără ca, totuşi, să producă hrană; foloseşte obiecte fără să le fabrice şi realizează profituri fără să cumpere sau să vândă. Care este justificarea sa?… Sarcina samuraiului constă în a reflecta asupra propriului său loc în viaţă. În a-şi sluji în chip loial stăpânul, dacă are unul, în a-şi spori fidelitatea faţă de prieteni şi, conform propriei poziţii, în a se dedica, mai presus de orice, datoriei… În exterior, el este gata, din punct de vedere fizic, să răspundă la orice apel, iar în interior se străduie să se poarte cum trebuie, după legile ce cârmuiesc raporturile dintre stăpân şi supus, dintre prieteni, dintre tată şi fiu, dintre fratele mai mare şi cel mai mic, dintre soţ şi soţie. În imma sa domneşte pacea, dar în exterior el îşi păstrează armele gata de folosinţă. Cele trei clase din popor îşi fac din d profesor şi îl respectă. Unnându-i învăţărainteie, oamenii pot să înţeleagă ce este fundamental şi ce este secundar” (Yamaga Soko bunshu, p. 45-48).

Aşa era exprimat în mod sistematic acel ceva ce mai târziu avea să devină celebru sub numele de „Calea războinicului” (bushido). Dintr-un spadasin inveterat, războinicul devenea un moralist. De aici şi până la a-i transforma într-un fin literat nu mai era decât un pas. care

a fost făcut spre sfârşitul shogunatului de către Yoshida Shoin (1830-1859). Idealul extrem-oriental al înţeleptului a îmbinat întotdeauna omul de acţiune cu gânditorul. Marile figuri ale lumii moderne sunt, din acest punct de vedere, eminamente coirJfucianiste.

Dar aceste căi elevate şi rezonabile ale gândirii erau, desigur, puţin propice alinării durerilor şi satisfacerii dorinţelor simple ale claselor de jos. Totuşi, ele nu puteau fi lăsate în afara acestui curent de gândire, căci apărea riscul prăbuşirii întregului edificiu social. Confucianismul le-a fost deci prezentat ca fiind fundamentul intelectual al vechilor precepte ale budismului şi shin-toismului. În acelaşi timp. indivizii cei mai evoluaţi din rândul negustorilor şi al agricultorilor – a căror ascensiune şi relativă bunăstare erau favorabile ridicării spirituale – au găsit, mai ales în filosofia chinezului Wang Yang-ming, elementele unei religii care. com-binându-se cu elemente shintoiste, s-a răspândit repede printre ei. Nakae Toju (1608-1648) şi Kumazawa Banzan (1619-1691) au realizat acea sinteză originală care acorda conştiinţei umane o valoare oarecum uitată de rigoarea ortodoxiei confucianiste: „Seniorul suprem este infinit şi totuşi El este sfârşitul ultim al oricărui lucru. El este adevăr absolut, spirit absolut” (Nakae Toju. Tojusenseizenshu, \o\. I, p. 128-138).

Totul pare să se fi petrecut ca şi cum păturile cele mai evoluate ale poporului şi-ar fi făurit un substitut al creştinismului pe care altădată îl susţinuseră în mare măsură şi a cărui scurtă, dar relativ mare expansiune, le-ar fi dezvăluit, pentru un timp, orizonturi necunoscute.

APELUL CREŞTINISMULUI

În vremurile noastre de toleranţă, numeroasele grupuri creştine din Japonia, fie că sunt protestante, romano-catolice sau ortodoxe, sau chiar independente, adică pur japoneze, trăiesc şi predică în mod liber. În general, opera acestora este, înainte de orice, socială şi educativă: acest lucru nu este lipsit, de altfel, de neajunsuri, căci acţiunea lor este uneori legată. În chip

prea exclusiv, de democratizarea ţării, ceea ce face ca, în ochii celor ce nu sunt creştini, influenţa creştinismului să fie limitată la un program politic. Este adevărat că, în pragul secolului al XX-lea. cl a constituit fermentul principal al evoluţiei spre o societate mai egalitară: socialismul nipon a fost întemeiat de un creştin, Abe Isoo (1865-1949). Japonia combativă de dinainte de război, cea naţionalistă, din timpul victoriei din 1905 asupra ruşilor, cea a dinastici Tokugawa nu aveau motive, dintr-un punct de vedere pur administrativ, să izgonească creştinismul sub toate formele sale: acesta din urmă a făcut să explodeze vechea ordine socială fondată pe o inegalitate şi o ierarhie strict codificate. Totuşi, drama socială a creştinismului din Japonia, culminând cu represiunea uriaşei revolte ţărăneşti de la Shimabara (1637), nu-i mai mare decât cea a persecuţiilor şi a retractărilor smulse prin frică. În nesocotirea plină de dispreţ a aşa-numitului fuini-e, în renegarea spectaculoasă ce li se cerea oamenilor suspecţi de afinităţi faţă de o doctrină subversivă „speranţa unei sinteze de culturi se prăbuşea mai mult chiar decât demnitatea unui martir ratat. Drama cretinismului din Topr*r*iq r>cr<= acc^a 3 neiri^le^e*”! i dir^tre două civilizaţii la fel de rafinate, pe care nişte spirite superioare s-au străduit, în zadar, să le contopească în una singură. Necazurile ce au decurs de aici şi consecinţele acestui eşec au fost durabile.

Întâlnirea creştinismului şi a budismului în Japonia a stat, într-adevăr. În secolul al XVI-lea, la originea celei mai adânci neînţelegeri dintre Orient şi Occident. Este istoria unei nemiloase deziluzii. Francois Xavier, ajungând în Japonia, în 1549, a ascultat aici, cu uimire, învăţătura morală a budismului, atât de apropiată, în aplicaţiile sale, de învăţătura lui Isus. Apostolul lui Cristos a stârnit atunci un entuziasm nebun şi un vis mistic de fraternitate universală. Situat în mijlocul acţiunii, lui. ca şi tovarăşilor săi, le venea greusă-şi păstreze scepticismul senin al confraţilor săi. iezuiţii din Occident. Speranţa era atât de frumoasă şi atât de cuprinzătoare. Încât a umplut inimile

oamenilor până în îndepărtata Europă: orientalistul Guillaume Poştei a văzut aici un ferment de reînnoire şi de reformare a obiceiurilor înrăite ale Occidentului. Lucrarea sa Despre minuaiU /utilii Ü552) cuprinde o scrisoare pe care călugărul Lancilotto o trimisese, de la Cochin, lui Ignaţiu de Loyola: budismul se făcea astfel cunoscut în lumea creştină. Şi totuşi. În acelaşi moment. Însuşi François Xavier începea să-şi piardă iluziile. De îndată ce au pătruns mai bine în subtilităţile limbii japoneze, la început învăţată în grabă în şcolile misionarilor din Macao, preoţii au descoperit câtă neînţelegere şi politeţe intrăm consimţământul atât de facil al japonezilor. Sub două morale ciudat de asemănătoare, ei au găsit treptat două concepţii radical opuse asupra lumii. Decepţia şi ranchiuna au invadat sufletele de amândouă părţile, iar compromisurile cu negustorii şi luptele intestine dintre preoţii europeni de diferite obedienţe au desăvârşit această stare de lucruri. În ziua de 5 februarie 1597 au fost executaţi primii douăzeci şi şase de martiri din Nagasaki; era începutul urii. Dincolo de morţi, nu mai exista speranţă:, -V-am spus-o. Japonia nu e făcută

27. DESCOPERIREA JAPONIEI DE CĂTRE OCCIDENT.

VALUL CREŞTIN Creştinismul, adus pe vasele portugheze, a găsit o vreme, în Japonia, un pământ privilegiat: asemănarea dintre contextele sociale, organizate în Japonia ca şi în Europa, conform regulilor feudalităţii, ca ţi analogia dintre sentimentele de milă creştine şi budiste au favorizat primele contacte. Ingeniozitatea tehnică a europenilor a stârnit, de asemenea, un mare interes. Portughezii au ajuns pe msula Tanegashima în 1543. Francois Xavier a debarcat în 1549 la Kagoshima. Primul daimyo convertit la creştinism, Omura Sumidata, a fost botezat în 1563. Dar valul creştin a fost de scurtă durată.

pentru creştinism, care nu poate prinde aici rădăcini... Care e diferenţa dintre mila. Dumnezeului creştin şi aceea a lui Buddha? Căci. În Japonia, oamenii

slabi şi disperaţi, se lasă cu totul în seama milei lui Buddha. Un preot mi-a spus că mântuirea unui creştin nu depinde numai de faptul că el se încredinţează milei divine. Credinciosul trebuie să-şi păstreze şi tăria sufletească. Tocmai în această privinţă învăţătura creştină a fost distorsionată în mlaştina numită Japonia… Creştinismul pe care l-aţi implantat în Japonia s-a denaturat, pentru a deveni ceva ciudat, spune seniorul de Chikugo, suspinând adânc. Asta-i Japonia. Da, părinte" (Endo Shusaku, Tăcere, p. 255-257).

Budismul, mai viu în Japonia decât oriunde în Asia, a fost făcut responsabil de nenorocirile misiunilor creştine; el a devenit duşmanul lor, o idolatrie crudă şi ridicolă. Şi deşi Mothe le Vayer a vorbit, primul, despre „o sublimă filosofie". el acţiona, prin orice mijloc, mai mult în favoarea gândirii liberale decât pentru o ideologie care-i rămânea cu totul străină. Prima întâlnire dintre cele două lumi dăduse greş. Cine poate spune dacă rănile, deschise atunci, s-au închis vreodată? Orbirea primilor misionari şi iluzia lor cu privire la o cale secretă a creştinismului până în aceste locuri îndepărtate nu erau. totuşi, lipsite de fundament. În Japonia, ca şi în Occident, triumfa o religie a milei şi a mântuirii. Concordanţa este atât de izbitoare încât, chiar şi acum. se caută, dar se parc. fără succes, urma unei prelungiri îndepărtate a nestoria-nismului.

BUDISMUL Origini

Budismul japonez, coborând din budismul chinezesc, ce provine el însuşi dinlr-o religie indiană, nu poate fi înţeles fără să se apeleze la absolutul metafizic al brah-manismului. Împotriva căruia s-a ridicat. În mijlocul primului mileniu de dinaintea erei noastre. Buddha Sakyamuni.

India brahmană crede într-un Dumnezeu infinit şi unic. căruia nu-i poţi imputa o lume finită şi reală; lumea noastră nu este deci decât un miraj, un gol (inaya). Într-adevăr de ce să existe un Dumnezeu şi. În afara sa, o lume reală? Ceea ce vedem nu-i decât o aparenţă, aşa cum sunt formele trecătoare ale valurilor pe care le zămisleşte o

mare eternă şi de necuprins. Această lume pe care noi o putem percepe are drept substanţă sufletul (atman), a cărui formă unică şi impersonală este Dumnezu (Brahman). De aici, ideea că mântuirea fiecămia se face prin întoarcerea sufletului la masa iniţială, contopindu-se cu aceea a lui Dumnezeu. Această contopire nu se poate face înainte de a se fi parcurs un drum lung şi înainte de a fi străbătut multiplele etape ale vieţilor succesive, de-a lungul lanţului renaşterilor impuse de ciclul metempsihozei. Fiecare act al vieţii aducând după sine o răsplată, bună sau rea, fiecare fiinţă reuşeşte într-un trup al cărui destin este mai mult sau mai puţin fericit. Trebuie deci să ştii să-ţi duci viaţa în aşa fel încât să te înalţi mereu pentru a atinge starea care îţi îngăduie să te contopeşti cu Dumnezeu. Această ştiinţă a felului cum trebuie să trăieşti nu este posibilă decât urmând învăţăturile brahmanilor, ale preoţilor, care sunt singurii mijlocitori între Dumnezeu şi om.

În opoziţie cu acest ultim principiu, justificare a oricărei aristocraţii, primii budişti au proclamat, în mod democratic, că izbăvirea este la îndemâna tuturor. Sakyamuni. În predica sa din Benares. Îi ignorează pe preoţi, înlătură riturile şi sacrificiile, neagă existenţa sufletului şi reîntoarcerea sa la o Fiinţă unică. Pentru el. trans-migraţia este opera unui determinism riguros, dirijai de legea cauzelor şi a efectelor. Pentru a scăpa din ciclu este de ajuns să fii conştient de Cele Patru Adevăruri. Viaţa nu e decât suferinţă, pentru că ea se sprijină pe vremelnicia oricărui lucru: acesta este primul adevăr. Singura realitate este aceea a durerii, a cărei cauză e dorinţa, setea de viaţă: acesta este cel de al doilea adevăr. Supunând dorinţa, ne eliberăm de durere; nu mai există nici naştere, nici viaţă şi nici moarte; acesta este cel de al treilea adevăr. Urmând drumul lui Buddha. ajungem la înlăturarea dorinţei; acesta este cel de al patrulea adevăr, în gândirea indiană, simţurile ne înşală şi. pentru a ajunge la adevărata cunoaştere, trebuie să renunţăm la ele. Mântuirea este. astfel, mai mult fructul unui raţionament

decât cel al unei credinţe.

Primii budişti indieni propovăduiau deci un mod de viaţă valabil pentru toţi. fără intervenţia unui mântuitor din afară, ci cu ajutorul celui ce se prezenta ca un instructor sau un monitor, care deschisese calea, dar ale cărui cuvinte nu prezentau esenţa sistemului. Multe învăţăminte fecunde puteau să explice şi ele ceea ce spusese el sau să reveleze ceea ce el nu zisese. În India, primele comunităţi budiste i-au grupat pe cei care ieşeau din viaţa temporală recitând formula Celor Trei Juvaerurif „Mă refugiez lângă Buddha, mă refugiez lângă doctrina sa. mă refugiez lângă comunitatea sa”. Călugări şi călugăriţe urmau atunci, întru mântuirea lor. caiea Celor Opt Ramuri care. printr-o disciplină personală, le îngă-l duia să ajungă la Dreapta Meditaţie, suprimând toatei poftele, practicând bunătatea, altruismul, cultivând detaşarea şi sângele rece, seninătatea şi impasibilitatea: însăşi meditaţia comportă mai multe grade: începi prin a renunţa la diferite dorinţe pentru a nu păstra decât noţiunea de lucruri, apoi trebuie să pierzi această noţiune pentru a te elibera de orice senzaţie şi, în sfârşit, trebuie să ajungi la suprimarea percepţiei şi a sentimentului; atunci te afli pe pragul nirvanei. acea stare de linişte şi de repaus a aşa-numitelor dharnia, elemente ale căror mişcări dau naştere lanţurilor de existenţă. Natura nina-nei. stare de fericire sau neant, nu fusese definită de Sakyamuni; ea era numai suprimarea completă a oricărei conştiinţe fizice, a oricărei gândiri, voinţe, senzaţii.

Acest drum greu spre un destin auster nu putea fi urmat decât de sufletele foarte puternice. Caracterul egocentric al unei cercetări conduse de tine însuţi, pentru tine însuţi, nu a rezistat la nevoile mai puţin intelectuale ale maselor populare. Un cult al sfintelor moaşte încununează exigenţele legitime de veneraţie şi adoraţie; Urmele roţii sau amprentele paşilor ce simbolizau persoana „nirvanată” a lui Sakyamuni au fost înlocuite cu imagini şi, în decursul anilor, cu un întreg panteon de sfinţi, discipoli sau eroi. Doctrina a fost explicată şi

comentată şi. pentru a-i linişti pe cei mai puţin curajoşi, s-au ivit mulţi intercesori şi s-au creat stadii accesibile fiecăruia. Budismul ateu a devenit astfel un budism cu mulţi zei. La Calea mântuirii personale, lungă şi grea. ale cărei învăţăminte au fost înglobate sub numele de Mic Vehicul (Hinayana). s-a adăugat calea mai largă, mai sensibilă, mai puţin dură şi mai puţin raţională a Marelui Vehicul uMahayana). De atunci, porţile au fost deschise învăţăturilor noi pe care le autoriza doctrina originară: posibilitatea de a îngloba culte şi divinităţi locale ca intermediari a dus la o mai mare răspândire a budismului, care a cucerit China şi. de aici. Japonia.

Budismul japonez modern

Japonezii, puţin înclinaţi spre intelectualitatea egocentrică a Micului Vehicul, ale cărui riguroase principii de viaţă monahală se adaptau cu greu la societatea şi la climatul arhipelagului lor, au preferat învăţătura altruistă şi mai sentimentală a Marelui Vehicul, al cărui caracter, simplu şi democratic, a dus la adeziunea majorităţii.

Astăzi, o practică mai mult decât milenară, vie încă. În ciuda vicisitudinilor seculare, îmbină strâns budismul nipon cu diferitele evenimente sociale sau familiale. Astfel, această religie îşi asumă greaua sarcină a morţilor, chiar dacă astăzi registrele stării civile nu-i mai sunt încredinţate, ca în secolul trecut, în epoca Edo. Săvârşirea funerariilor şi a serviciilor de comemorare (hoji) o leagă constant de toate familiile. Desigur că doctrina budistă primitivă a suferit multe transformări. Drumul budismului s-a îmbogăţit cu etape intermediare şi cu multe paradisuri, adaptări care, abordând fondul credinţelor ancestrale, protejează sensibilitatea umană. Micul altar budist familial (butsudan) adăposteşte tăbliţele ce poartă numele postum ale morţilor, ca şi portretele celor dispăruţi recent: cei a căror amintire este încă foarte prezentă în spiritul părinţilor şi «al prietenilor lor, cei pe care oamenii vin să-i salute şi cărora li se povestesc ultimele evenimente din familie. Căci sufletele rătăcitoare sau triumfătoare ale celor ce nu mai sunt -suflete care au străbătut o etapă spre

buddhcitate – nu sunt complet despărţite de cei vii. În fiecare an. În cursul lunii a şaptea (13-15 iulie), ele se întorc în casa lor. Este celebrarea uneia dintre cele mai vechi sărbători budiste, numite Urabon-e sau. mai simplu. Bon. sau. Încă. Sărbătoarea felinarelor, căci o flăcăruie, aşezată în faţa intrării locuinţei, primeşte sufletele; după două zile, o nouă flăcăruie le conduce spre ieşire. Altădată. În timp ce se citea Avalambana suim. Împăratul îi invita pe credincioşi să se adune în temple. Evenimentul major era un dans inspirat din istoria unui discipol al lui Buddha. La sfârşitul anotimpului ploilor, acesta s-a rugat lui Buddha şi a împărţit multe daruri întregii comunităţi. El a văzut atunci cum mama sa este salvată de groaznicele dureri ale uneia din cele şase lumi ale suferinţei. Această salvare a stârnit o bucurie fără margini, bucurie pe care dansul are menirea să o perpetueze. Acest dans este însoţit de lectura unor texte biblice, de prezentarea unor ofrande făcute părinţilor şi prietenilor defuncţi, de vizitarea mormintelor care înnoadă legăturile afective dintre locuitorii pământului şi cei de dincolo. Este un moment de veselie care le aminteşte celor vii de fericirea celor care îşi urmează drumul budist al destinului lor. Memoria morţilor este evocată şi în ziua echinocţiilor (higan), în timp ce cele o sută opt de dangăte ale clopotelor şterg, la sosirea primăverii, cele o sută opt pasiuni prea omeneşti pe care ie ia cu el anul ce s-a scurs şi căruia morţii i-au cercetat urmările. Pe marginea drumurilor, bunul Jizo-sama, mijlocitor între cele două lumi, a cărui statuie frustă este acoperită cu un şorţ roşu, conduce sufletele spre regatul morţilor.

Influenţa budismului pătrunde adânc în toată viaţa cotidiană. Şi astăzi încă nota de discreţie care dă arhitecturii japoneze – fie ea chiar şi „în stil american” - aspectul său specific, păstrează amintirea rafinamentului budist ce ascultă de cele trei criterii pe care le propovăduieşte aşa-numitul zen: wobi, liniştea, seninătatea, starea de tihnă, sabi, patina vârstelor, ceea ce a fost trăit, experimentat, şi karumi, uşurinţa, discreţia, tactul. Cere-

monia ceaiului, dragă esteţilor de inspiraţie zen în epoca Muromachi, a dezvoltat în întreg poporul gustul faţă de lucrurile cu o frumuseţe lipsită de ostentaţie, aprecierea gestului îndelung pregătit şi obiceiul de a amenaja în fiecare încăpere un alcov special pentru contemplare (tokonoma). Buchetul simplu sau somptuos, ce împodobeşte casa, este alcătuit în chip savant: principiile acestei aranjări au fost elaborate demult, pentru a aşeza florile în faţa statuilor lui Buddha. Literatura, pictura, toate activităţile mâinii sau ale spiritului păstrează şi ele semnul indelebil al budismului, încât până şi puternicul confucianism al celor din dinastia Tokugawa a fost repus în valoare, la început, de bonzii sinologi din cei Cinci Munţi (Gosan): într-adevăr, budismul a fost întotdeauna vehiculul privilegiat al influenţei chineze în Japonia, ceea ce a făcut din el, în mare măsură, un simbol al culturii continentale şi, în acelaşi timp, instrumentul acli-matizării sale.

Fondat pe învăţătura Marelui Vehicul, ce autorizează comentariile şi interpretările posterioare textelor primitive, budismul japonez, mai mult încă decât budismul chinez, s-a diversificat în numeroase secte cu diferite culte. În zilele noastre, el este împărţit, în mod oficial, în treisprezece secte şi cincizeci şi şase de culte. Dacă sectele cele mai vechi – Hosso, Kegon şi Ritsu -şi-au pierdut orice influenţă, nu acelaşi lucru s-a întâmplat şi cu formele mai recente ale budismului. Acestea sunt în prezent foarte vii, în ciuda greutăţilor economice în care le-a scufundat reforma agrară din 1945, care a luat templelor proprietatea asupra marilor întinderi de pământ, de unde acestea îşi scoteau bogăţia. Sigur că actualii responsabili ai parohiilor trăiesc mai mult din generozitatea credincioşilor decât din bunurile clerului. Dar adevărata lor forţă stă în puterea şi mai ales în calitatea învăţăturii lor.

La sfârşitul celui de al doilea război mondial, şcolile şi sectele recunoscute înainte de către guvernul japonez graţie noilor libertăţi acordate mişcărilor religioase explodau în vreo două sute cincizeci de secte, ce însumau

aproape patruzeci de milioane de credincioşi. Studiul budismului a înflorit în toate universităţile unde i se consacrau aproximativ 22% din catedre. Şase mari universităţi budiste şi şase instituţii specializate (kotogaku) predau un învăţământ de înalt nivel; li se adăugau numeroasejnstituţii caritabile, centre medicale, sociale şi culturale. În întreaga Asie au apărut mişcări de regrupare, la care Japonia luă parte în mare măsură. În 1952 s-a reunit la Tokio, la Honganji, centrul sectei amidiste Shin, o mare conferinţă budistă la care asistau repre-zentanţi din optsprezece ţări străine. Activităţile budiste japoneze au fost centralizate de către ramura japoneză a Asociaţiei mondiale a budiştilor; după modelul anumitor organizaţii creştine, au fost fondate Federaţia tinerilor budişti japonezi (J.Y.B.F.) şi asociaţia femeilor budiste din Japonia (J.B.W.A.). Paralela nu este întâmplătoare căci, de multă vreme, japonezii simţeau că, pentru a se măsura cu creştinismul – şi acesta a fost rolul budismului în timpul întregii perioade Tokugawa -. trebuiau să se inspire din metodele şi din organizarea sa. Filosofia budistă este studiată în lumina filosofiilor occidentale, căci japonezii recunosc deschis tot ceea ce ei datorează Occidentului în această privinţă. Renaşterea budistă actuală este opera unor intelectuali specializaţi în studii indiene pe care i-au descoperit datorită unor orientalişti de cultură franceză, ca Eugene Burnouf. Sylvain Levi sau Louis de la Vallee Poussin. savanţi care le-au revelat, printre altele, existenţa canonului pali şi documentele autentice ale Micului Vehicul. Încă din 1873. Shimaji Mokurai ne vizita bisericile şi universităţile, analizând creştinismul pentru a asuma mai bine studiul şi expan-siunea budismului. Tot în acest sfârşit de secol, Nanjo Bunyu mergea la Oxford să înveţe sanscrita şi să urmeze cursurile ce se predau aici despre budismul japonez. Toată această efervescenţă, manifestată prin studii şi reevaluări, a dus la o ridicare spirituală de care budismul actual a profitat din plin. nu numai în Japonia, ci şi în întreaga Asie.

Asemenea situaţie favorabilă nu exista în perioada dintre cele. două războaie şi nici imediat după Renovarea Meiji. căci în acele epoci budismul rămânea în umbră, întrecut, fără îndoială, de dezvoltarea oarecum forţată a naţionalismului şi a shintoismului. Întronarea acestuia din urmă ca religie de stat fusese facilitată de lunga campanie de denigrare dusă împotriva budismului, ce a avut drept consecinţă un declin care s-a accentuat de-a lungul perioadei multiseculare Edo. La sfârşitul regimului dictatorilor (hakafu) existaseră în fiefuri (han) importante precum cele din Mito. Aizu sau Satsuma. partide ce preconizau pur şi simplu abolirea unei religii, care părea că s-a golit de conţinutul ci. Mărginindu-se vreme prea îndelungată numai la contabilizarea documentelor de stare civilă, ea nu mai era decât amintirea unei parăzi în momentul expansiunii secrete a creştinismului, ţinută în şah graţie înscrierii obligatorii a populaţiei în registrele templelor budiste de cartier. În ciuda rolului său oficial, budismul a fost privit întotdeauna cu o mare neîncredere de către dictatorii Tokugawa. De fapt. aparenta încredere venea dintr-un sistem de control al instituţiilor sale. În secolul al XVII-lea, ocârmuirea din Edo a reorganizat toate sectele: fiecare dintre ele avea două temple principale, putând fi slăbită prin favorizarea rivalităţilor. La această participare forţată la treburile administrative ale statului, ocârmuirea a adăugat interdicţia altor studii filosofice în afară de confucianism, a cărui etică îi întărea puterea.

Punerea budismului sub tutelă şi restricţiile impuse gândirii religioase au corespuns unor ani îndelungaţi de pace şi de prosperitate economică. Ţărani, meseriaşi şi negustori se gândeau mai puţin la mântuirea lor şi mai mult la felul cum să se bucure de bunurile acestei lumi. Sentimentul vremelniciei lucrurilor mergea mână în mână cu nepăsarea, în viaţa acestei „lumi trecătoare”, lume pe care stampele aşa-numitului ukiyo-e au popularizat-o atât de mult. Nu înseamnă însă că sentimentele religioase lipseau. Credincioşii sectei naţionaliste a lui Nichiren îşi continuau lupta, în timp ce zcniştii riguroşi şi amidiştii

milostivi se mai bucurau încă de succes, unii printre cei puternici, alţii în rândul maselor populare. Dar virtuţile cardinale ale doctrinei lor erau difuzate numai de moştenirea lor etică. Adepţii lui Nichiren pro-propovăduiau credinţa în Buddha Sakyamuni şi cereau să se urmeze exemplul stăpânului lor. a cărui viaţă zbuciumată ilustrează, prin fiecare faptă zilnică, virtuţile răbdării, ale tenacităţii şi ale fervoarei sufleteşti. Zeniştii propovăduiau, în paralel cu meditaţia, o viaţă activă în care să prevaleze virtuţile puterii de a îndura greutăţile, ale disciplinei, ale puterii de concentrare şi de detaşare. Amidiştii îl invocau pe Buddha Amida. fără să caute un alt mod de mântuire printr-un efort personal. Totul mai era încă impregnat de amintirea războaielor civile din secolele al XV-lea şi al XVI-lca. Laicii elaboraseră atunci o noţiune îngustă privitoare la legăturile dintre vasal şi suzeran: samuraii ajunseseră să se uite cu adâncă nepăsare la propria lor moarte şi. cu şi mai multă nepăsare, la moartea celorlalţi, iar călugării se făcuseră soldaţi, găsind în sabie sau bâtă argumente mai eficace decât cele ale elocinţei.

Declinul budismului sub dinastia Tukugavva îşi are rădăcinile în această confuzie. Prea compromisă prin dramele feudalităţii, prea angajată în evenimentele secolului, această religie, care ar fi trebuit să dea prioritate totalei detaşări, s-a lăsat, dimpotrivă, târâtă de vicisitudinile unei societăţi cu care se identificase. Budismul nu a putut niciodată să-şi revină pe deplin din lovitura pe care i-au dat-o. În secolul al XVI-lca. Oda Nobunaga şi Tovotomi Hidcyoshi. punând capăt, cu brutalitate, puterii sale şi spoliindu-l de o mare parte din pământuri. Mai multe secole de slăbire treptată, fără nicio reînnoire filosofică, explică ardoarea cu care, astăzi, preoţii japonezi caută, pe de o parte, cauzele profunde ale vitalităţii creştinismului şi, pe de altă parte, să se întoarcă la surse pentru a regăsi marele elan religios ce dăduse vieţii spirituale a Japoniei şi budismului, aşa cum se dezvoltase el aici, o valoare umană universală.

Cele trei feluri de budism japonez

Renaşterea actuală a budismului, izvorâtă din mari răsturnări, se bazează deci mult mai mult pe filosofia epocii lui Kamakura decât pe aceea a secolelor care au neglijat esenţialul doctrinelor. Mutaţiile din vremea lui Kamakura încununau ascensiunea celor mai puţin mari, a celor care erau excluşi de la înaltele demnităţi ale unei Curţi rafinate. Cei care posedau realitatea puterii -militarii – se consolau impunându-şi prin forţă deciziile pornite din ambiţiile lor. Poporul de rând muncea şi suferea. Nesiguranţa şi teama domneau pretutindeni. Mai mult ca oricând, viaţa părea efemeră şi dureroasă. Nu exista leac, învăţătura vechilor secte şi energia oamenilor de la Curte se înnămoliseră în practicile magiei sau în cele ale unui estetism în afara timpului şi al oamenilor. Era vârsta de aur a ideologiilor, ce dădeau mai multă importanţă sentimentelor decât aprofundării ceremoniilor^ doctrinelor şi comentariilor asupra scrierilor sfinte. Intre secolele al XIl-lea şi al XIII-lea, tendinţele spre naţionalism, misticism şi altruism au dus la formarea sectei lui Nichiren. a şcolii Zen şi a amidismului.

Nichiren, care a trăit între anii 1222 şi 1282, este fără îndoială personajul religios cel mai apropiat de anumite figuri contemporane care îşi consacră întreaga viaţă apărării unei cauze. El era singur, dar, profund pătruns de credinţa sa, căuta să-i schimbe pe oameni şi să refacă lumea, înflăcărând spiritele puternice şi înlăturându-i pe cei ce-l stinghereau. Cauza sa, foarte atrăgătoare, reprezintă apogeul japonizării budismului. Însufleţit de gustul pentru simplitate ce caracterizează spiritul japonez, Nichiren elimină toate doctrinele eterogene şi subtilităţile dogmatice ca fiind prea obscure pentru a fi

28. MANDARA Mandara, reprezentare simbolică a universului, este un tip iconografic propriu sectelor budiste ezoterice. Divinităţile – al căror număr a fost multiplicat de Shingon – sunt reprezentate aici grupate în jurul Vairocanei, când în formă de cerc – ele evocă atunci Lumea Raţiunii (Garbhabhatu), cândân „caziere” – şi în

acest caz simbolizează Lumea înţelepciunii (Vajrabhatu). Mandara figurează şi cele două aspecte ale cosmosului: cel al lumii spirituale şi cel al lumii materiale. Fiecare parte din mandara este presupusă a avea o putere specifică. Kukai a adus din China în Japonia două mari mandara policrome, care i-au inspirat pe artiştii japonezi. Prin extensie, sunt numite mandara şi unele mari compoziţii care reproduc în totalitatea lor subiecte mistice sau paradisuri. Născute din speculaţia mistică şi din ritual, aceste mandara îi ajută pe oameni să se îndrepte către mântuire, atrăgând totodată asupra lor favoarea zeilor.

Înţelese de fiecare. Inspirat de învăţătura pe care o primise în calitate de călugăr de la vechea sectă Tendai, el proclamă că Sutra Lotusului Bunei Legi este textul final ce conţine revelarea adevărului, făcând din această scriere, spre deosebire de celelalte secte budiste, singura-i biblie. Acest text explică natura omului şi natura lui Buddha. Omul ar avea posibilităţi nelimitate de a atinge atât răul, cât şi binele, ajungând, după caz, în infern sau în paradis. Deci fiecare om poate deveni Buddha; trebuie să urmezi calea aşa-numitei bodhisattva şi să te comporţi întotdeauna cu generozitate şi altruism. Pe de altă parte, Buddha istoric este acelaşi cu cel al Adevărului Etern ce poate fi în noi, după cum este şi în el. Nu trebuie deci să căutăm o altă lume sau vreun paradis. Totul nu-i decât aparenţă subiectivă; dacă se află în armonie cu natura reală a lumii, orice om poate să se simtă în unire cu Buddha; atunci viaţa nu mai este suferinţă, ci bucurie. În fiecare dintre noi există deci posibilitatea de a trăi. aici pe pământ, ca în infern sau ca în paradis. Deşi doctrina, prin fondul său, se integrează perfect în gândirea budistă, ea îmbracă totuşi o formă foarte specială, căci implică şi chiar cere o identificare totală între viaţa religioasă şi cea naţională. În acest scop, este neînduplecată în privinţa a tot ce ar putea stânjeni învăţarea sutrci de către fiecare cetăţean. Impregnată de acest globalism. secta lui Nichiren simbolizează unitatea prin reprezentări mistice (mandara) care, sub forma unor imagini cosmice, sunt

încărcate de o putere absolută.

Învăţătura autoritară, convingerea mistică şi vocaţia naţionalistă nu constituie singurele dispoziţii testamentare ale lui Nichiren. Mai există şi curajul şi spiritul său de sacrificiu. Un pasaj din sutra Lotusului prezice că multe nenorociri îi vor lovi pc cei ce vor vrea să răspândească aceste învăţături în epoca dege-nerescentei (niappo). În secolul al XIII-lea. mulţi credeau că lumea intrase în această eră blestemată. De îndată ce Nichiren a început să-şi proclame credinţa în Lotusul Bunei Legi. cerând suprimarea tuturor celorlalte secte religioase, asupra lui s-au abătut lot felul de persecuţii. Confirmat astfel în alegerea textului său sacru, el a început o existenţă în care nu a fost cruţat de nimic, nici chiar de condamnarea la moarte, moarte de care a scăpat în ultima clipă: se afla cu gâtul întins sub sabie când, ieşind din furtună, un bulgăre de foc i-a convertit pe călăi. Exilat, a îndurat vitejeşte frigul şi foamea. Îh ciuda tututor greutăţilor, a ştiut întotdeauna să fie un exemplu de bucurie şi măreţie sufletească, de zel şi speranţă ale celui ce-şi realizează din plin viaţa urmând sutra Lotusului Bunei Legi.

Socotindu-se îndreptăţit ca iniţiator, Nichiren considera că Japonia trebuie să devină centrul budismului, uitat sau persecutat în locurile sale de baştină sau în locurile unde se stabilise mai demult. Confirmarea prezicerilor sale – ca. de exemplu, cea a unei invazii barbare, pe care mongolii au fost cât pe ce să o transforme într-o realitate – a contribuit la a face din el un protector al patriei japoneze; budismul care s-a născut astfel, impregnat de sentimentul măreţiei naţionale şi combinat curând. Într-o oarecare măsură, cu credinţe shintoiste (hokke shinto). şi-a tras de aici o mare parte din originalitatea sa. Războinici şi oameni din popor s-au unit întru acelaşi elan de energie. În căutarea unor aplicaţii practice. Încă şi astăzi, adepţii lui Nichiren se recrutează dintre oamenii simpli care se exaltă repetând în cadenţă aşa-numitul dahnoku (rugăciune proprie sectei lui Nichiren): „Namu Myoho Renge Kyo’\.. Mă dedic sutrei

Lotusului Bunei Legi”, cuvinte ritmate de bătaia tobelor. Adepţii lui Nichiren, prin caracterul global al vieţii religioase şi politice şi prin hotărârea lor implacabilă de a învinge – adăugate la atracţiile naţionalismului –, alcătuiesc secte al căror rol politic creşte, ca în cazul puternicei secte Soka Gakkai sau al unor secte mai puţin importante, ca aceea_a lui Reiyukai sau Rissho Koscikai.

Răspândirea vieţii religioase în întreaga naţiune şi o atitudine sectară faţă de celelalte doctrine conferă budismului lui Nichiren un aspect specific. Adepţii credinţei zen nu ajunseseră atât de departe. Ei preconizau. Într-adevăr, identificarea vieţii religioase cu viaţa cotidiană, dar la scară individuală, şi eliminau încărcătura de texte şi de imagini, fără ca totuşi să le dispreţuiască sensul adânc. Diferenţa de nuanţă este mare: naţionalismului şi intoleranţei unora li se opune universalismul şi liberalismul celorlalţi.

Spiritele puternic intelectuale, pe care ambiţia marilor cauze nu le chinuia, se simţeau atrase de meditaţia dhyaha, de aşa-numitul tch’an chinezesc şi de zenul japonez. Găseau aici o căutare personală a mântuirii, bazată numai pe forţele naturii lor şi independentă de o îndelungă practicare a textelor. La întoarcerea lor din China, patriarhii Eisai (l142-1215) şi Dogen (1200-1252) au introdus-o sub formele corespunzătoare sectelor Rinzai şi Soto. Învăţătura lor implica o severă disciplină personală, asemănătoare celei propovăduite de Hinayana. Dar, spre deosebire de aceasta, ea nu se practica numai într-un scop personal, ci şi în folosul tuturor, în spiritul mahayanismului. Căci idealul zenistului nu este să se despartă de societate; deşi el are drept scop iluminarea personală, obiectivele sale includ, totodată, meditaţia, acţiunile zilnice şi operele dezinteresate şi altruiste. Ca şi alţi budişti, zenistul îşi găseşte refugiul în Cele Trei Juvaeruri: Buddha, Legea şi Comunitatea. Dar pentru el Buddha este Sakyamuni, personaj istoric, care este adevăratul stăpân şi a cărui natură se află în noi. El venerează pe toţi cei care-i ajută pe alţii să atingă

buddheitatea, de unde şi cultul aşa-numiţilor bodhisattva, arhaţilor şi patriarhilor. Atitudinea sa faţă de scrierile sfinte este aceea de respect pentru sensul iniţial al textului, care arată o direcţie ce trebuie urmată şi nu este o sumă de învăţături. Acestea nu pot fi transmise decât prin mijloace indicibile, prin meditaţie, direct pe calea spiritului şi nu pe cea a judecăţii. De unde şi lectura sutrelor în cadrul ceremoniilor, dar numai ca punere într-o anumită stare, ca punere în contact cu gândirea budistă. Sunt mai ales practicate dialogurile dintre maestru şi discipol, în care paradoxul (koan) este folosit ca terapeutică împotriva rigorii logicii, cu scopul de a pătrunde mai bine în lumea iraţionalului, unde totul poate fi înţeles prin intuiţie şi iluminare. Faţă de imagini, atitudinea sa este aceeaşi; picturile, sculpturile ce-i împodobesc templele nu sunt nicidecum idoli, ci semnale prin care se iniţiază meditaţia. Un patriarh chinez nu a ezitai să ardă o statuie de lemn numai pentru a se încălzi.

Libertatea totală a spiritului, lipsa de respect faţă de cărţi şi de statui ar putea să treacă, în ochii unui observator superficial, drept semnul unei conduite anarhice. Or, dimpotrivă, zenistul este un om al ordinii şi un mare altruist, care caută mântuirea tuturor printr-o disciplină riguroasă şi un mod de viaţă exemplar. De fiecare dată când un adept al credinţei zen ajunge la iluminare, de fiecare dată când spiritul său ajunge în lumea buddheităţii, el se întoarce pe dată pe pământul nostru, se amestecă în viaţa tuturor, lucrează cu mâinile sale spre a-şi ajuta aproapele să trăiască, pentru ca la început să poată medita şi apoi să cunoască, asemenea lui, elevaţia supremă. El respectă toate actele vieţii cotidiene, pe care se simte dator să le îndeplinească, fiindcă aşa trăieşte el budismul. De aici şi acea etichetă riguroasă, care reglează, de exemplu, gesturile ceremoniei ceaiului, ca şi pe acelea ale tuturor ceremoniilor, gesturi făcute întotdeauna cu profundă pietate şi multă solemnitate; de aici şi entuziasmul samurailor, care apreciază arzătoarea şi uneori brutala simplitate a credinţei zen, precum şi acela

al nobililor şi al oamenilor cultivaţi ce-i gustă eleganţa şi rafinamentul, de aici şi cele patru virtuţi, modestia, simplitatea, profunzimea şi puterea, ce par a fi pătruns în întreaga cultură japoneză şi în artele sale, fără ca totuşi să o definească pe deplin.

Pentru a ne da seama care este influenţa credinţei zen, trebuie să disociem doctrina de atitudini. Doctrina este specifică; ea a putut fi definită ca o sinteză a materialismului şi a spiritualismului; de asemenea, s-a spus că este o combinaţie» ullet” ullet. ~uuura intelectuală a Indiei, cultura pragmatică a Chinei şi cultura sentimentală a Japoniei. Dar atitudinile sale sunt adeseori acelea pe care. pe alte căi, civilizaţia japoneză le-a moştenit de la India sau de la China, de la alte secte budiste, sau de la confucianism şi taoism. Aşa se explică faptul că în credinţa zen se pot găsi multe componente ale civilizaţiei japoneze şi că, pe de altă parte, multe elemente esenţiale ale credinţei zen se regăsesc în civilizaţia japoneză, fără ca manifestările lor să fie aceleaşi.

Budismul politizat al lui Nichiren poate fi conceput şi ca făcând apel la acela, socializat, al zenului, dar este departe de amidism, care e pe de-a-ntregul impregnat de tandreţe şi de compasiune. Amida, al cărui nume sanscrit evocă „Viaţa eternă” sau „Lumina eternă”, era un călugăr ce a refuzat să intre în buddheitate atâta timp cât întreaga umanitate nu va fi fost mântuită. El era cunoscut de multă vreme în India, în China, în Tibet, şi chiar şi în Japonia, căci vestitul călător Ennin (794-864) adusese, din lunga sa călătorie în China, practica meditaţiei asupra numelui său. Dar Amida a rămas o divinitate secundară timp de mai multe secole, şi anume până în epoca (secolele al X-lea şi al XI-lea) în care vitregiile istoriei au devenit atât de greu de îndurat încât s-a născut un curent de gândire ce propovăduia existenţa unei lumi mai drepte şi mai caritabile, în care fiecare avea să fie răsplătit după faptele sale. Acest liman de dreptate şi fericire se numea Pământul pur (Jodoj, îndepărtatul Paradis din Apus, Lumea supremei plăceri (Gokuraku sekai); aici se duceau

sufletele, cele pure sau cele pocăite, ce căutaseră în Amida ultima mântuire pe care slăbiciunea naturii lor omeneşti nu le îngăduia să o găsească în ele. Conştiente de slăbiciunea lor, ele preferau să se încredinţeze intervenţiei eficace a unui mijlocitor.

Treptat se răspândise ideea că sfârşitul lumii, marea răsturnare (mappo) erau după calculul nostru, aproape: această prăbuşire trebuia să înceapă în anul l052. Singurele lucruri ce mai puteau fi făcute erau să crezi şi să speri. Încă din secolul al X-lea. Kuya (903-972), un călugăr de pe muntele Hiei, de lângă Kyoto, străbătea oraşele şi târgurile, propovăduind mântuirea întru Amida; Genhshin (942-l017), călugăr de la aceeaşi mănăstire, stabilea în scrierile sale eficacitatea filosofică a rugăciunii. Ryonin (l072-l132) întemeia, la scurt timp după aceasta, o nouă sectă de tendinţă amidistă. Yuzu-nembutsu (rugăciunea în comun), a cărei răspândire a fost favorizată de împăratul Shirakawa. Dar cel care a instituit în l174 secta Pământului pur (Jodo-shu) a fost Honen (Genku sau Enko daishi. l133-1212). Hunen nu credea în mântuirea prin efortul de meditaţie sau reflecţie, ci în intervenţia unei puteri exterioare şi în eficacitatea credinţei prin ea însăşi. Era de ajuns deci să invoci numele lui Amida sub forma unui scurt apel: „Narnu Amida Butsu”, „Omagiu lui Buddha Amida”, şi să respecţi regulile budiste obişnuite, pentru a fi chemat să renaşti în paradisul lui Amida.

Învăţătura lui Honen se baza pe trei sutre ale căror texte evocă viaţa călugărului Dharamakara – viitorul Amida –, pe aceea a reginei Vaidehi şi, în sfârşit, lumina Paradisului din Apus, toate amintind de importanţa invocaţiilor multiple şi a unei credinţe sincere. În 1224, Shinran (l174-1263) simplifica încă şi mai mult practicarea credinţei Jodo-shu, instituind generoasa formă Jodo-shin-shu, prescurtată în Shin-shu. Pentru Shin-shu era inutil până şi să se pună în practică unele precepte, fiind de-ajuns să se invoce, cu adâncă sinceritate, numele lui Amida. Pentru a-ţi păstra inima curată, trebuia să renunţi la toate superstiţiile, de bun şi rău augur, la virtuţile

direcţiilor faste sau nefaste, la astrologie şi la rugăciunile adresate unor zei şi spirite. Virtuţile propovăduite: simplitatea vieţii şi curăţenia inimii i-au adus credinţei Shin-shu o popularitate care nu se dezminte nici în zilele noastre.

“Tathagata Sakyamuni a fost revelat lumii numai pentru că trebuia să proclame oceanul fără sfârşit a; Voinţei fundamentale a lui Amida. Oamenii, la fel de numeroşi ca şi valurile oceanului, supuşi celor Cinci Obstacole şi căzuţi pradă demonului, trebuie să asculte orbeşte de adevăratele cuvinte ale lui Tathagata.

… Dacă se naşte în noi. o dată, un, singur gând d’ bucurie şi de iubire, atunci, aşa cum suntem, cu păcatele noastre, tindem cu toate forţele spre nirvana. Mirenii şi sfinţii, chiar şi cei care au săvârşit cele cinci păcate capitale şi au batjocorit legile sfinte ale lui Buddha. vor putea totuşi, prin credinţa în puterea lui Tathagata. să se bucure de mila sa, tot aşa cum apa torentului de munte ajunge până la urmă în ocean şi devine sărată…

… [Tan-luan a învăţat] lumea că harul renaşterii în paradis, ca şi acela prin care ne putem întoarce pe pământ ca să ne ajutăm semenii, este un dar pe care-l primim prin puterea lui Buddha şi că pricina reală a revelării Pământului pur stă în sufletul care crede. Aşa se face că dacă. orbi şi păcătoşi fiind, trezim în noi sufletul ce crede, putem întrezări nirvana încă din această viaţă. Apoi. vom ajunge fără greş pe Pământul pur al luminii fără sfârşit şi. spunând tuturor creaturilor sensibile că suntem prinşi în nefericirea pământului. Ie vom conduce spre mântuire…

… Genshin a stabilit diferenţa dintre o credinţă curată şi o credinţă impură, una fiind profundă şi cealaltă superficială. El a mai spus şi că există două forme de paradis, ca locuri de odihnă destinate celor care au o credinţă adâncă sau o credinţă superficială. O, muritor păcătos, evocă-l doar o singură dată pe Amida-Buddha! El ne ajută. Cu toate că ochii noştri de carne nu pot să-l vadă limpede din pricina păcatelor noastre, mila sa e mereu prezentă şi ne luminează spiritul.

Învăţătorul meu Genku (Honen), care a aruncat marea lumină asupra budismului, avea o adâncă milă pentru laici, fie ei buni sau răi. El este cel care a inaugurat învăţăturile Adevăratei Secte în această ţară şi tot el a răspândit în această lume perversă doctrina închinăciunii către Amida.

Genku spunea că oamenii se întorc mereu la casa greşelilor [expresie ce, desemnează viaţa actuală] pentru că sunt chinuiţi de îndoială. Pentru a putea intra de-a dreptul în lăcaşul liniştit şi etern al nirvanei avem nevoie de un suflet care crede” (Shinran, Shoshin nembutsu ge).

O întreagă doctrină a harului (j’iriki. mântuirea prin tine însuţi, şi tariki, mântuirea prin mijlocire) aducea oamenilor slabi consolare şi speranţă. Amidismul instaura un puternic curent monoteist, care se opunea politeismului sectelor ezoterice, al căror multiplu simbolism divin dispersase, până atunci, viaţa religioasă japoneză.

Vechiul budism

Învăţăturile, metodele şi credinţa epocii Kamakura, a cărei strălucire a iluminat gândirea, artele şi viaţa cotidiană, au marcat apariţia unui budism japonez care, treptat, eliminase aproape specificitatea chineză a vechiului budism din epocile Heian şi Nara. Aproape o eliminase, pentru că întotdeauna mai rămânea ceva din ea. Nichiren avea să se inspire mult din învăţătura chineză a sectei Tendai şi chiar Shinyon, iar zeniştii nu puteau nega legătura lor cu şcoala subtilistă a filosofiei chineze, sursă a aşa-numitului tch’an. Amidiştii ştiau că îşi legaseră propria sentimentalitate de ceva care, încă de multă vreme, uşura suferinţa vecinilor lor. Vechiul budism era deci mereu prezent, sub o formă sau alta.

Desigur, învăţămintele complexe şi abstracte nu puteau satisface decât o elită politică sau clerul cel mai înalt şi se adresau adeseori mai mult celor din conducerea ţării decât mulţimii. Astfel că se poate vorbi de un budism de Curte şi mănăstiresc. Cel din epoca Heian (794-l185) a fost marcat de înfiinţarea a două secte ce-au cunoscut pe atunci în China o mare popularitate: secta T’ien-t’ai (în

japoneză Tendai) şi secta Tchen-Yen (în japoneză Shingon), care au primit mai întâi sprijin de la Curtea niponă recent fixată la Heian kyo – astăzi Kyoto.

Întemeietorul sectei Tendai, Saicho (767-822), era convins, ca şi maestrul său spiritual, chinezul Tche-yi (538-597), că sutra Lotusului Bunei Legi era opera finală a lui Sakyamuni şi că toate învăţăturile fuseseră revelate treptat, pe măsura înţelegerii lor de către auditori, de la cea mai simplă până la cea mai completă, de la textele Hinayana la textele Mahayana. El perpetua astfel tradiţia maestrului indian Nagarjuna (secolul al VH-lea), conform căreia există trei feluri de activităţi mentale: prima este actul de afirmare, a doua este actul de negaţie a primului act, iar a treia, numită dubla iluminare şi dubla obstrucţie, este depăşirea primelor două. Nimic nu există în mod independent, totul este interdependent, deci fiecare element mi este nimic prin el însuşi şi toate lucrurile sunt vide. Acest vid nu înseamnă non-existenţă, ci existenţa temporară a unei schimbări perpetue. Fiecare lucru are în el o afirmaţie şi o negaţie înglobate într-o a treia propoziţie: sunt Cele Trei Adevăruri ale Vidului, Temporaâului şi Mediului. Pentru a ajunge la buddheitate şi a înţelege că „viaţa şi moartea sunt nirvana”, e bine ca, în viaţa cotidiană, să fim conştienţi de Cele Trei Adevăruri. Coexistenţa contrariilor şi unitatea lor explică una dintre trăsăturile contemporane ale sufletului japonez, ce se fereşte să se lase prins în jocul extrem al logicii.

O altă mare operă a lui Saicho a fost modernizarea hirotonisirii preoţilor. El nu admitea ca învăţătura sa mahayanistă să fie consacrată printr-o hirotonisire hinayanistă. Şi totuşi aşa se întâmpla, căci ritualurile de hirotonisire nu se mai schimbaseră de mai bine de treisprezece secole: secta hinayanistă Ritsu din Nara deţinea monopolul asupra hirotonisirii tuturor preoţilor budişti japonezi. S-a crezut curând că Marele Vehicul trebuia, prin definiţie, să înglobeze Micul Vehicul. Victoria lui Saicho a fost postumă, căci numai în 822, la o săptămână după ce murise, mănăstirea sa, aşezată pe

muntele Hiei, a primit autorizaţia să hirotonisească după voia sa. Discipolii lui Saicho câştigaseră fiindcă ştiuseră să denunţe primejdiile spirituale ale budismului urban şi metropolitan şi îi convinseseră pe oameni că natura este templul gândirii. Impulsul fusese dat, modernizarea şi adaptarea se puteau dezvolta. Cu tot respectul adânc faţă de maeştrii lor indieni şi chinezi, insularii îşi luau dreptul de a adapta propriilor lor nevoi, de îndată ce se ivea necesitatea, elementele religiei străine. Hiei-Zan, leagăn de unde a început prodigioasa dezvoltare a credinţei, în epoca dinastiei Kamakura, şi unde s-a făurit budismul japonez, a rămas, de atunci, centrul unei vieţi religioase fecunde.

Budismul ezoteric sau mikkyo nu era propovăduit în China de o sectă anumită. Practicile sale erau răspândite aproape pretutindeni, iar secta T'ien-t'ai se interesa de ele în mod deosebit; Saicho a adus şi el unele elemente noi şi i-a încurajat răspândirea. Tovarăşul Său de călătorie Kukai, numit şi Kobo daishi (774-835), a întemeiat o sectă închinată cu totul ezoterismului, secta Shingon. Kobo daishi studiase atât confucianismul, teoismul şi gândirea indiană, cât şi budismul Micului şi Marelui Vehicul. El a arătat că dezvoltarea religioasă începe de la o fiinţă simplă, fără educaţie, ce primeşte o formaţie etică pentru a trăi în societate, trecând apoi la studiul care îi îngăduie să atingă treptat cele mai înalte niveluri. Doctrinele religioase puteau fi deci clasificate după profunzimea gândirii lor. După ce începea cu Confucius şi Lao-tse şi parcurgea apoi diferitele secte budiste, printre care secta Tendai, Kobo daishi ajungea la doctrina Shingon, singura care, după el, propovăduia adevărul absolut. Cea mai înaltă înţelegere a lui Buddha nu poate fi atinsă decât de un spirit în perfectă stare de repaus, prin ritmurile cântecelor, prin gesturile mâinilor şi mişcările diferitelor părţi ale trupului. Alte ritualuri impun contemplarea unor diagrame cosmice sau turnarea de apă sfinţită pe cap. Dar aceste ritualuri, suporturi ale unei nobile elevaţii spirituale, au degenerat destul de repede în practici magice, exercitate mai mult

din superstiţie decât din credinţă.

Ca şi secta Tendai, secta Shinjon avea să cunoască un mare succes, datorat, fără îndoială, faptului că întemeietorii lor le japonizaseră puternic, prezentându-le ca fiind expresia universală şi desăvârşită a vechilor credinţe locale. Alături de aşa-numitul sannoichijitsu shinto din doctrina Tendai, Kobo daishi a expus doctrina conform căreia zeii shinto sunt reîncarnări ale lui Buddha: i-a dat numele de ryobu shinto şi importanţa sa nu se stinsese încă. Dar curând magia o luă înaintea filosofiei şi cele două secte au început să practice farmecele şi exorcismele. Exista un ritual special pentru fiecare lucru: sokusai ho îndepărta influenţele demonice; zoyaku aducea fericirea; kuso atrăgea puterile benefice; gohuku îi dobora pe duşmani; kyoai atrăgea protecţia iui Buddha şi a bodhisattvei; emmei asigura o viaţă lungă. Practicarea lor va ocupa o mare parte din viaţa de la Curte. Budismul ezoteric a cunoscut o atât de mare dezvoltare tocmai datorită protecţiei de care se bucura din partea aristocraţiei: în ciuda unor greutăţi, el a dobândit de la bun început protecţia oficială a stăpânirii, căci servea drept pavăză în faţa atotputerniciei conducătorilor religioşi, a căror purtare îl constrânsese pe suveran să-şi părăsească frumoasa capitală Nara.

La început, credinţa budistă se instalase şi se întărise la Nara: tot aici. clerul se impusese, puternic, după ordonanţa lui Shotoku taishi care. În 594. a decretat adoptarea şi practicarea noii religii: vestitul regent, el însuşi aulor de tratate despre suire, vedea în asta un mijloc foarte potrivit pentru ca în Japonia să fie asimilată cultura rafinată a continentului. Au fost înălţate temple şi edificii budiste atât în onoarea lui Buddha. cât şi în onoarea împăratului şi a străbunilor: tiparul naţional era omogen. Pentru a folosi această putere, factori virtuali de unificare. Împăratul Shomu a ordonat, în 737 sau în 741. să se construiască un templu de stat (kokuhunji) în fiecare circumscripţie administrativă şi să se întemeieze mănăstiri pentru femei (kokubu amadera). Dispoziţiile prinţului

Shotoku nu despărţeau viaţa religioasă de viaţa laică şi nu impuneau celibatul: noua religie a condamnat astfel aspectul familial care caracterizează, şi astăzi, budismul japonez.

Sub impulsul unor monarhi pioşi, viaţa budistă s-a contopit cu viaţa imperială. Implantarea doctrinală s-a făcut prin mijlocirea celor treisprezece misiuni care, în secolele al VIII-lea şi al IX-lea, au vizitat capitala dinastiei T'ang din China, de unde s-au întors însoţiţi de savanţi chinezi şi încărcaţi de texte. Serviciile, învăţământul şi hirotonisirile se făceau sub controlul Curţii, care recunoştea oficial două secte minore (Jojitstu şi Kusha) şi patru secte majore (Sanron, Hosso, Kegon şi Ritsu). Erau secte ce reluau învăţăturile sectelor chinezeşti corespunzătoare, dedicate studiului diferitelor sutre care tratau, după caz, despre valoarea şi rolul noţiunilor de vacuitate sau de conştiinţă dincolo de logică.

Secta Kegon are meritul de a fi stabilit, după Avatamsaka sutra, că toate fiinţele din univers pot ajunge la buddheitate. Secta Ritsu, prin răspândirea principiilor de disciplină (vinaya pitaka), şi prin insistenţa de a impune noţiunea sacră a oricărei forme de viaţă, a contribuit din plin la ameliorarea comportamentului etic şi moral al credincioşilor, punând accentul pe respectul datorat stăpânului, pe recunoştinţa datorată părinţilor, pe compasiunea faţă de toată lumea şi pe modestia exigenţelor fiecăruia faţă de celălalt. Secta Hosso. importată de Dosho în 660 şi care număra la Curte un număr mare de credincioşi, dat fiind sprijinul pe care doctrina sa îl dădea noţiunii de ierarhie, a introdus, în Japonia, incinerarea: după moarte, fiinţa umană, aglomerat din pământ, apă, foc şi aer, lăsa elementele, a căror asociere vremelnică o alcătuise pentru un timp, să se întoarcă la starea lor primitivă. Nu mai era nevoie să se înalţe puternicilor acestei lumi morminte bogat împodobite, grăitoare pentru vanitatea lor, depozite de comori furate de la cei vii, ce arată încă şi astăzi strălucirea epocii Marilor Morminte (secolele al IV-lea -al

VTII-lea). Şi în această privinţă orgolioasa Curte a lui Yamato, schimbată brutal într-un stat de tip chinezesc, nu se supunea fără discernământ deprinderilor şi obiceiurilor continentului, nepăsându-i că în China continuau să se construiască pentru morţi locuinţe subterane, în 646, împăratul Kotoku a limitat sever importanţa mormintelor monumentale care, de acum încolo, au devenit din ce în ce mai rare şi, în cele din urmă, au dispărut, chiar dacă există şi câteva excepţii – toate privitoare la împărat – întârziate şi admirabile, aşa cum o dovedeşte recenta descoperire de la Takamatsuzuka*. Budismul aducea cu el noţiunile de relativitate şi umilinţă. Fiecare provincie şi fiecare templu era pus sub protecţia specifică a unui Buddha; Nara, capitala, se afla sub aceea a lui Mahavairocana, un Buddha infinit de puternic, care era el însuşi stăpânul a mii de Buddha Sakyamuni, răspândiţi în fiecare din cele zece miliarde de lumi. În sânul acestei cosmogonii prodigioase, pământul nu alcătuia decât o unitate. Sentimentul apartenenţei la această ierarhie universală inspira mândrie şi totodată modestie. Budismul afla în el toate calităţile unei bune religii de stat, iar viziunea sa cu privire la pluralitatea lumilor putea să se îmbine, cu timpul, cu noţiunile unui shintoism polimorf.

SHINTOISMUL

Shintoismul, mereu prezent în Japonia, deşi oarecum deformat de exploatarea turistică a manifestărilor sale, este greu de definit. Nu este o religie revelată: nu are nici profet, nici întemeietor, şi nu se sprijină pe niciun text. Este, înainte de orice, o atitudine în faţa vieţii: expresia glorificată şi sistematizată a respectului faţă de natură, admirată pentru forţa şi frumuseţea sa. Până şi în inima oraşelor moderne, sanctuarele shinto se străduiesc să reprezinte un spaţiu de linişte, chiar dacă se află la capătul unei alei de ciment, între două ziduri din beton, fiind ultima manifestare a unui sentiment ameninţat, poate, de întinderea tentaculară a oraşelor. Adevăratuî sanctuar shinto este natura, neviolată sau reconstituită. Zeii se află aici în impunătoarele frunzişuri ale criptomerelor, în

curgerea râurilor. În valurile furioase sau liniştite, în fulgerele furtunii, în gura vulcanilor sau în apa adormită a orezăriilor. Izolându-le de zgomotele lumii, o barieră vegetală – peste care trec drumuri de-a lungul cărora se află aşa-numitele torii*, porticuri ce marchează sacralizarea – adăposteşte locurile de cult. Acestea constituie tot atâtea replici, impunătoare sau discrete, la incintele sacre din Ise şi Izumo, simboluri istorice ale celor două centre civilizatoare, a căror dezvoltare a însoţit Japonia pe drumul ce a dus-o din preistorie în istorie. Mai mult decât detaliile unei arhitecturi ce reproduce bordeiele din paie ale vârstelor primitive, mai mult decât labirinturile unui panteism uneori vag sau al unui deism multiform, contează spiritul.

În schimb, în raporturile sale cu statul, shintoismul beneficiază dintotdeauna de un loc privilegiat, căci el este singura religie care se sprijină pe o bogată mitologie naţională. Textele cele mai vechi, datate din secolul al VUI-lea. Kojiki şi Nihongi, sunt povestiri, mituri sau legende, ce ilustrează cronologia imperială al cărei personaj central este Amaterasu, soarele ce luminează cerul. În prezent este greu să desprindem temele, provenienţa şi semnificaţia lor. Ca şi toate celelalte ţări. Japonia şi-a făurit mulţi zei şi eroi ale căror lupte epice jalonează lentele transformări care i-au însoţit pe japonezi, de la început şi până la întemeierea statului lor. În ciuda tuturor protecţiilor ce au fost acordate de suveranii niponi diferitelor religii, shintoismul. prin dragostea sa nemărginită faţă de natură, de puritate şi de măreţie, prin iubirea sa faţă de patrie. Însufleţeşte inima fiecărui japonez. Ca răspuns la atacurile celor care-i reproşau că suferă prea multe influenţe străine. Shotoku taishi, întemeietorul Japoniei istorice, compara shintoismul cu rădăcinile, confucianisuml cu trunchiul şi cu ramurile şi budismul cu florile, lăsând astfel să se subîn-ţeleagă că dacă străinii putuseră să aibă influenţă asupra atitudinii morale şi sentimentale, fondul. În întregime naţional, controla, pentru totdeauna, atitudinea viscerală.

Astăzi, shintoismul este organizat din punct de vedere administrativ. Lipsite după război de sprijinul guvernamental care. din 1868 şi până în 1945. glorificase şi instituţionalizase shintoismul templelor, opus celui al sectelor, diferitele sanctuare s-au regrupat şi ierarhizat în sânul organizaţiei Jinja Honcho. Această organizare practică şi geografică a shintoismului. Înzes-trat cu un centru religios oficial în fiecare prefectură şi grupat în jurul lui Ise Jingu. aminteşte. În mod paradoxal, de organizarea budismului în secolul al VU-lea. Totuşi. În prezent, shintoismul nu are dificultăţi decât în plan material şi politic.

Numeroşi credincioşi vin mereu să bată din mâini şi să sune din clopoţelul sanctuarelor spre a atrage atenţia divinităţii care se află în incintă sub forma abstractă a unei săbii şi a unei oglinzi. Nu au importanţă detaliile şi frecvenţa ceremoniilor; ideea purităţii şi omniprezenţei sacrului dăinuie: „Budismul are o teologie voluminoasă, o filosofie profundă, o literatură vastă ca marea. Shintoismul nu are filosofic nici cod etic, nici metafizică: şi totuşi. În însuşi numele imaterialităţii sale. el este în stare să reziste invaziei gândirii religioase occidentale, aşa cum nu poate rezista nicio altă credinţă orientală. Shintoismul acceptă cu dragă inimă ştiinţa occidentală, dar rămâne un oponent irezistibil faţă de religia occidentală; şi zeloşii străini care vor lupta cu el. vor fi uimiţi întâlnind o forţă care face zadarnice cele mai mari strădanii ale lor, o forţă nedefinită precum magnetismul şi invulnerabilă precum aerul... Realitatea credinţei shinto nu se află nici în cărţi, nici în ritualuri şi nici în regulile sale. ci în spiritul naţional, nemuritor şi mereu tânăr, a cărui emoţie religioasă o exprimă în cel mai înalt grad. Sub o încărcătură superficială de superstiţii ciudate, de mituri lipsite de artă şi de magie fantastică, freamătă o puternică forţă spirituală şi tot sufletul unei rase cu toate impulsurile, puterile şi intuiţiile sale. Cel care ar vrea să ştie ce este shintoismul ar trebui să înveţe să cunoască acest suflet misterios în care sensul frumuseţii, forţa artei, foctil

eroismului, magnetismul dreptăţii, emoţia credinţei au devenit inerente, imanente, inconştiente, instinctive” (Lafcadio Hearn, Glimpses of’un faini Har. lapon. p. 87-88).

Capitolul VI! ÎNVĂŢĂMÂNTUL

Una dintre primele ţări din lume prin procentul celor alfabetizaţi, Japonia trăieşte sub farmecul cuvântului magic „cultură”. Şi astăzi, cu toate că pretinsul conflict dintre generaţii nu este aici mai puţin violent decât în alte părţi, magistrul (sensei în japoneză, sien-cheng în chineză) se bucură, prin esenţa sa, dacă nu întotdeauna prin el ca individ, de admiraţia afectuoasă de care beneficiază tatăl de familie; aşa se traduce în sentimente regula protocolară conform căreia profesorul academician (hakase) este situat la cel mai înalt nivel al ierarhiei sociale, înscriindu-se, ca şi împăratul şi în ciuda caracterului său cu totul uman, în rangul aşa-numiţilor kami, adică al celor ce se află deasupra oamenilor obişnuiţi. Este poate un vestigiu al vechii tradiţii religioase şi anume al amidismului milostiv, conform căruia omul poate fi sabat întotdeauna de către un alt om şi vechea solidaritate umană pe drumul cunoaşterii continuă să fie resimţită ca atare.

Mulţimea de şcolari care, fără încetare, brăzdează insulele, descoperindu-le, uimiţi, curiozităţile şi trecutul, ne dau imaginea vie a unei ţări pentru care ştiinţa constituie de mult timp o pasiune, şi chiar un reflex. Gustul pentru cărţi al japonezilor, bine cunoscut, se traduce prin bogăţia, calitatea şi epuizarea imediată a publicaţiilor din librării: simple, rafinate sau somptuoase, ele sunt, în majoritatea cazurilor, vândute la preţuri care le pun la îndemâna unui public larg. Muzeele şi expoziţiile formează obiectul unei frecventări ce nu poate fi explicată numai prin densitatea populaţiei. Şi, deşi unele spirite pesimiste preferă să vadă în asta o bulimie intelectuală oarbă şi gregară, şansele de emoţie şi de deschidere se înmulţesc în funcţie de numărul persoanelor puse în contact cu elementele de cultură.

Fără îndoială că astăzi, contextul politic schimbă natura exprimării şi a predării ştiinţei şi a artelor. În lumea

noastră, care se vrea solidară şi umanitară, nu se mai concepe izolarea umanistului. De fapt, trebuie să ne întrebăm dacă aceasta a existat în mod real vreodată şi dacă nu cumva astăzi ponderea actualităţii este doar mai zgomotos afirmată. Japonia nu a aşteptat recentele şi spectaculoasele mişcări contestatare pentru a descoperi puterea socială a intelectualilor. Aceasta este tradiţională în Asia caracterelor unde, din toate timpurile, fie că braţul le-a fost înarmat sau nu, ei au condus reformele şi au asigurat succesul revoluţiilor. Nobilii războinici din epoca Edo ştiau bine lucrurile acestea şi, pentru a-şi păstra aura, se identificau cu clasa confucianistă a funcţionarilor literaţi. Tânăra intelectualitate japoneză se manifestă împotriva războiului din Vietnam şi se înflăcărează pentru sau împotriva maoismului venit din China, ea fiind prin tradiţie aducătoarea civilizaţiei ce frământă spiritele. Spre deosebire de China, în Japonia triumfa un capitalism ale cărui defecte sunt compensate printr-un anumit simţ al responsabilităţilor sociale. Mariie societăţi comerciale sprijină artele şi răspândirea cunoştinţelor cu mijloace generoase şi adecvate. În mijlocul conflictelor ce rezultă din juxtapunerea acestor elemente diferite, în faţa elaborării unei culturi ce se vrea nouă, atât sub aspectele sale filosofice, cât şi pe plan material, responsabilii cu învăţământul încearcă să-şi păstreze o relativă seninătate.

Dar asta nu-i întotdeauna uşor, iar brutalitatea, devenită sistem de acţiune, îi demoralizează pe unii profesori şi chiar elevi, pe care îi neliniştesc violenţele verbale sau fizice şi distrugerile de colecţii. De fapt, răul, ce se manifestă mai ales astăzi, când se înscrie în curentul unui fenomen din întreaga lume, s-a dezvoltat imediat după cel de al doilea război mondial. Punctul său de plecare a fost, şi aici. adânca deziluzie ce a urmat după înfrângere: aceasta a fost resimţită puternic de către tineret care, entuziast şi dornic, în mod firesc, să îmbrăţişeze cauza patriotică a supremaţiei naţionale, fusese încurajat în aceste simţăminte şi de politica guvernamentală. Derutei morale i se adăugau frecventele

lipsuri materiale care, în acele vremuri grele din punct de vedere economic, făceau ca viaţa şi viitorul studenţilor, ale căror familii fuseseră adeseori ruinate de război şi de dispariţia pieţelor externe de desfacere, să fie slab asigurate. O neînţelegere, poate inevitabilă, a dus lucrurile până la capăt: poliţia de ocupaţie favorizase, Ia început, emanciparea studenţilor împotriva autorităţilor, educatoare naţionale adeseori prea mult modelate de puternicul curent şovin ce dusese la război. Dar libertatea astfel oferită a favorizat mai mult decât orice altceva dezvoltarea comunismului înarmat cu puternica organizare proprie partidului: interzis şi persecutat între cele două războaie, el a profitat de liberalismul general pentru a se dezvolta în toate sferele de acţiune ce i se ofereau. Această stare de lucruri a dus din partea autorităţilor americane, mai ales o dată cu deschiderea ostilităţilor în Coreea, la o înăsprire care a fost pentru studenţi sursa unui adânc sentiment de ură: însăşi libertatea le-a apărut ca o momeală, pentru că ea nu se putea exercita decât în anumite condiţii. Trebuia deci distrusă orice autoritate, atât a învinşilor, cât şi a învingătorilor. Societatea întreagă era pusă din nou în discuţie şi nu-i lipsit de interes să amintim că, începând din ianuarie 1947, în parcul Hibiya, studenţii japonezi au încercat să facă front comun cu mişcarea muncitorească. Un timp. foarte scurt, s-a întrevăzut revoluţia. În anul următor. În 1948, a fost întemeiată Asociaţia studenţilor japonezi, devenită celebră sub numele de Zengakuren. Treptat, conflictul ieşea din universităţi şi din problemele lor şi se rezolva într-o opoziţie sistematică faţă de ocupant, oricât ar fi fost cl de blând. Punctul culminant al tensiunii s-a situat în 1951, când a fost semnată pacea dintre vecinii beligeranţi. Dar disensiunile din sânul partidului comunist nu i-au îngăduit să desfăşoare atunci o acţiune foarte eficace. În ciuda spectaculoaselor manifestări de stradă, a încercuirii trăsurii în care se afla împăratul şi a încăierărilor din mai 1952. din faţa palatului imperial. În 1954. părea că totul s-a liniştit pentru o vreme şi acest calm relativ va dura cam

zece ani. Situaţia actuală de tensiune extremă nu apărea ca un vârtej imprevizibil născut din incidente nefericite, ci ca dezvoltarea logică şi concentrată, deşi întârziată, a unei mişcări începute, în linii mari, cu mai bine de douăzeci şi cinci de ani în urmă. Astăzi, şi dincolo de luările de poziţie diferite, scopurile generale ale mişcărilor contestatare sunt pe cât de simple pe atât de radicale: să distrugă ordinea socială actuală şi să facă vid pentru a provoca naşterea unei lumi noi. Încă necunoscute. În Japonia, ca şi în restul lumii, această uriaşă mimodramă a unui război de stradă provocat ca să elibereze energia unui tineret poate prea lipsit de ocupaţie se inspiră mai ales din gândirea lui Herbert Mar-cuse. După cum spune K. Luhner, vicepreşedintele universităţii creştine Sofia din Tokyo. Într-un recent articol al său. această mişcare nu este decât o ramificaţie a unor curente internaţionale; specificitatea anumitor mijoace de acţiune dă mişcării un relief foarte teatral: slogane pictate în culori vii sub forma unor uriaşe ideograme: ritmurile puternice ale unor strigăte scandate prin amplificatoare: înşiruirea unduioasă şi cadenţată a unor lungi coloane de manifestanţi, ce improvizează astfel un modern.. dans al dragonului”. Mult mai importantă este reala puritate a intenţiilor unor studenţi al căror fanatism iraţional şi contagios ar putea – recent chiar a putut uneori – să conducă Ia nefericite holocausturi. Totuşi, după cât se pare. extremiştii nu au încă mari şanse să izbândească: grijile materiale sunt mai puternice decât speculaţiile. Controlul activităţii universităţilor de stat de către autorităţi a dovedit-o din plin: o lege votată la 3 august 1969 prevedea o micşorare cu treizeci de procente a salariului profesorilor, în cazul închiderii momentane a universităţii: legea prevedea concedierea lor în cazul închiderii sine die. Necesitatea a făcut ca profesorii că cheltuiască energii uriaşe şi să restabilească în cele din urmă situaţia. De altfel, este adevărat – şi acest fenomen nu are loc numai în Japonia – că situaţia intelectualilor şi. mai ales. a profesorilor este. după război, deloc confortabilă. Este sigur că Uniunea Japoneză a profesorilor

şi institutorilor (Nikkyoso) reprezintă o mare forţă politică cu tendinţe de stânga. Dar, lipsit de încrederea guvernului care doreşte să-i controleze activitatea, şi situat în afara pieţii generale a muncii, profesorul universitar profită doar în mică măsură de prosperitatea economică generală şi trebuie, spre a face faţă nevoilor zilnice, să scrie articole în grabă sau să le lungească, deoarece fiecare cuvânt reprezintă bani în plus. Rezultatul este o amărăciune perfidă, contagioasă, foarte gravă, căci ea îi face pe studenţi să devină, treptat, sceptici şi neîncrezători; astfel, nedân-du-se profesorilor cinstea ce li se cuvine, se făuresc generaţii de revoltaţi pesimişti sau de cinici. O dată cu înfrângerea din 1945, profesorul universitar şi-a pierdut prestigiul său moral ca educator. O anumită neîncredere faţă de el ar putea avea consecinţe în viitor. Totuşi, atâta vreme cât japonezul de rând se bucură, ca acum, de dezvoltarea facilităţilor de viaţă, iar o criză economică sau politică importantă nu apasă prea greu asupra existenţei sale, atracţia faţă de ideologiile extremiste şi faţă de partizanii lor rămâne moderată.

EPOCA CONTEMPORANĂ

O reglementare recentă, ce datează din iunie 1968, a despărţit sarcinile privitoare la educaţie, în funcţie de legătura lor, mai directă, cu problemele generale ale culturii sau cu acelea specifice învăţământului. Oficiul afacerilor culturale, despărţit de Ministerul Educaţiei, cuprinde o secţie a afacerilor culturale, căreia îi revine obligaţia de a dezvolta şi de a răspândi cultura; o secţie a protecţiei bunurilor culturale; în sfârşit, un secretariat al directorului general, însărcinat mai ales cu raporturile şi schimburile cu străinătatea. Acest nou organism grupează serviciile încredinţate altădată Minsiterului Educaţiei – dezvoltarea şi răspândirea culturii –, Comisiei naţionale, creată în 1950, pentru protecţia bunurilor culturale (Bunkazai) şi. În sfârşit, Ministerului afacerilor externe atunci când e vorba de acorduri cu străinătatea. Este interesant de notat că, problemele religioase trec în domeniul Oficiului afacerilor culturale. În practică.

Ministerul Educaţiei, Oficiul afacerilor culturale şi secţiile culturale ale Ministerului afacerilor externe lucrează, evident, împreună. La nivelul localităţilor, administrarea culturii se face prin comisiile de învăţământ ale prefecturilor.

Aproape fiecare oraş, mare sau mic, fiecare târg şi fiecare sat au un komin-kan, centru socio-educativ, unde se ţin. pe diferite subiecte, cursuri destinate tinerilor

(seinen gakkyu), femeilor (fujin gakkyu) sau adulţilor (seijin gakkyu). Aceste centre sunt deosebit de vii la sate, de unde şi numele de cămine rurale, ce li se dă adeseori. Sătenii se adună aici şi, cu ajutorul personalităţilor locale laice sau religioase, îşi organizează propriile activităţi culturale – pictură, ceremonia ceaiului, artă florală, bucătărie, compoziţie poetică, pentru a nu le cita decât pe cele mai tipic japoneze. Din 1967, guvernul face un mare efort pentru a înzestra ţara cu o reţea de case de cultură (bunka kaikan), de centre culturale generale (sojo bunka center), de case cetăţeneşti (shimin kaikan) şi de case ale poporului (kemmin kaikan). Aceste localuri au dubla destinaţie de săli de spectacole şi de centre de învăţământ cultural sau de expoziţii; în anumite cazuri, aici se celebrează şi căsătoriile. În ciuda marilor dificultăţi întâmpinate din pricina urgenţei şi numărului sarcinilor pur şcolare, care le absorb toată energia, activitatea comisiilor regionale pentru educaţie este extrem de diversificată şi nu se limitează, când lucrul este cu putinţă, numai la problemele şcolare. Ea se extinde, de asemenea, la un ansamblu foarte variat de preocupări, cum ar fi istoria localităţii sau săpăturile arheologice. Se fac mari eforturi mai ales pentru dezvoltarea bibliotecilor şi muzeelor. Una dintre cele mai frumoase iniţiative a dus, recent, la crearea multor muzee municipale, ce grupează într-un centru bogăţiile istorice, artistice şi etnografice ale regiunii. Oraşe sau târguri mari care mai au încă – ele sunt rare – sau aveau altădată un castel pornesc să-l refacă, în modul cel mai fidel cu putinţă, după planurile iniţiale. Ceea ce în Europa ar putea să pară a fi căutarea unui decor de

prost gust nu şochează pe nimeni în Japonia, căci preponderenţa construcţiilor din lemn i-a obişnuit pe oamenii de aici să reproducă secole de-a rândul, cât mai exact, la intervale de timp regulate, toate sau o parte din edificiile pe care fragilitatea materialelor le făcea, periodic, să dispară. Din acest motiv, japonezul caută la un monument mai mult perenitatea unei forme decât autentica vechime a unui material. Astfel vedem cum renasc, dominând câmpiile din jur, corpurile albe ale castelelor făcute altădată din lemn şi vălătuci, castelele ce se înalţă pe fundaţii ciclopeene concepute să reziste armelor de foc. Succesivele lor galerii dreptunghiulare, din ce în ce mai mici spre vârf. sunt foarte potrivite pentru prezentarea diferitelor colecţii.

Învăţământul japonez actual este definit de preambulul legii fundamentale a educaţiei (1947) astfel:.. Trebuie să respectăm demnitatea fiecăruia şi să formăm indivizi ce iubesc adevărul şi pacea, să răspândim cât mai departe şi mai în profunzime o educaţie care vizează crearea unei culturi universale, dar şi puternic individualizate”.

Fie că este naţional, public, de importanţă locală, sau privat. Învăţământul este sistematic descentralizat; el comportă trepte succesive începând cu şcolile primare (shogakko) medii (chugakko) şi superioare (kotogakko) şi se continuă în universităţile cu ciclu lung (daigaku) sau scurt (tahki daigaku). ca şi în colegii tehnice. Este vorba de o replică, adaptată Japoniei, a organizării americane. Satele şi oraşele îşi au. toate, comisia lor pentru educaţie (kyoiku-kai). a cărei autonomie faţă de administraţia generală a ţării a fost prevăzută şi garantată de legile din 1956. 1952 şi cea din 1948. care a enunţat acest principiu. Ministrul educaţiei este numit de primul ministru, dar îşi alege singur ministrul adjunct şi membrii ministerului. Acest minister cuprinde trei secretariate – instrucţia primară, secundară şi superioară – şi şase birouri – educaţie, ştiinţe, educaţia socială, educaţie fizică, cercetare şi administrare. De acest corp central sunt

legate direct un număr de alte organisme precum: Comisia naţională Uncsco. Muzeul naţional al ştiinţelor, muzeele naţionale din Tokyo şi Kyoto. Muzeul naţional de artă modernă ctc. Rolul ministrului este. În teorie, pur consultativ, dar posibilitatea de a acorda asistenţă financiară şi dreptul recunoscut de a cere rapoarte asupra unor probleme ce-l interesează îi acordă o anumită autoritate. El este deci elementul neutru, coordonator şi regulator al nenumăratelor comisii pcntni educaţie. Ca în vechea administraţie japoneză, libertăţile locale sunt respectate şi autoritatea supremă este mai mult un factor de echilibru decât de guvernare. Dacă epoca de după război a reprezentat o răsturnare completă, aceasta s-a făcut uneori în sensul cel mai vechi al istoriei japoneze, sens pe care îl inversaseră, pentru o v reme, necesităţile reluării puterii imperiale.

MEIJI

Actuala organizare se opune aşadar puternicei centralizări ce prevala înainte de război. Acest sistem, abandonat oficial în 1947, urca, prin concepţia sa, până la deplina maturitate din epoca lui Meiji. cel ce crease condiţiile pentru ascensiunea Japoniei moderne. Şi acum, încă, Japonia datorează în fapt o bună parte din opţiunile sale privitoare la educaţie sau cultură foarte generosului impuls ce li s-a dat începând din această epocă. Noţiunea de maestru, tradiţională în Extremul Orient şi mereu foarte vie, se extinsese până ajunsese să înglobeze întreaga lume. Aşa cum altădată spiritele copleşite de filosofie străbăteau drumurile vechii Japonii in căutarea înţeleptului care le-ar duce la iluminare, tinerii noului imperiu se îmbarcau spre Occidentul îndepărtat: ei sfărâmau astfel izolarea care. de fapt sau de drept. era. de patni sute de ani. proprie fiecărui supus nipon. Carta în cinci articole (1868) proclama faptul că trebuie.. să cauţi cunoaşterea în întreaga lume. pentru a întări bazele regulii imperiale". Era vorba de o sistematizare a politicii timid inovată de shogunat sau de anumiţi hon. sub presiunea evenimentelor care aveau să ducă la renovare. În 1862. Enomoto Takeaki

(1836-1908). viitorul amiral, fusese trimis în Olanda de către guvernul de la Edo. În timp ce în 1863 Choshu îl trimisese grabnic pe Inoue Kaoru (1835-1915) în Anglia, iar doi ani mai târziu. Satsuma pe Mori Arinori (1847-1889). În câteva luni sau în câţiva ani. aproape toţi fondatorii noului stat nipon – zece din cei doisprezece cu adevărat importanţi -făcuseră experienţa Occidentului în Europa sau în Statele Unite, în anii de tinereţe şi deplină maturitate.

Dar mişcarea inversă a fost şi mai puternică. Erau invitaţi în Japonia experţi străini capabiâi să formeze la faţa locului cadrele intelectuale şi tehnice indispensabile pentru a se realiza alinierea economică a Japoniei la nivelul marilor puteri. Începută înainte de Renovare, această plată a talentelor venite din exterior a ajuns să reprezinte cea mai mare parte a cheltuielilor bugetare, ca. de exemplu. În 1879. trei cincimi din bugetul ministerului industriei. Totuşi acest efort nu a putut continua foarte mult timp: savanţilor expatriaţi trebuia să li se asigure un nivel de viaţă care a părut repede prea costisitor în comparaţie cu regimul frugal al japonezului tradiţional; treptat şi de îndată ce se putea, ei erau înlocuiţi prin elevii lor autohtoni, astfel că, la sfârşitul secolului, instructorii străini rămaşi în posturi erau puţini. Totuşi, într-un timp scurt, unii dintre ei dobândiseră recunoştinţa, de nezdruncinat şi astăzi încă, a poporului nipon: filosoful Ernest Tenollosa, din Boston, care a ştiut să amintească japonezilor înşişi virtuţile culturii şi artei lor ancestrale, oarecum uitate şi răvăşite de uraganul istoriei; sau celebrul profesor E. S. Morse, de la Harvard, fondator al arheologiei ştiinţifice şi al antropologiei nipone, descoperitor al vestitei îngrămădiri de scoici (kaizuka) din Omori, a cărei descoperire a constituit primul jalon solid din preistoria japoneză.

În această muncă de aşezare a ţării lor la nivelul internaţional, reformatorii avuseseră rara posibilitate de a şterge trecutul, cel puţin în teorie, lucrând totuşi pe un teren fertilizat de o lungă tradiţie culturală. Ei au izbutit

deci să se plaseze în vârful inovaţiilor; acesta este motivul pentru care sistemul pe care ei l-au pus în loc a putut să dăinuie atât de mult timp, cu diferite adaptări, dar nu cu răsturnări.

Din 1885 până în 1897, instituirea oficială succesivă a cursurilor elementare, a cursurilor superioare şi a universităţilor, ca şi fondarea şcolilor normale, marcase-ră împământenirea noului sistem, foarte influenţat de cel ce domină în Franţa, al cărui principiu fusese proclamat solemn în 1872: crearea şcolii moderne, deschisă tuturor, independent de categoria socială. Frecventarea obligatorie a trei ani de şcoală, apoi a patru ani. În 1900, şi, în sfârşit, a şase ani, în 1908, dusese încă de la începutul secolului al XX-lea la şcolarizarea a nouăzeci la sută din populaţia de vârstă şcolară şi apoi, curând, la un procent de nouăzeci şi cinci la sută. În aceiaşi timp, se dezvoltase educaţia femeilor graţie şcolilor private şi misiunilor religioase. Japonia se bucură de cinstea de a fi fost, aşa cum am mai spus, una dintre ţările cel mai timpuriu şi mai complet alfabetizate.

În acelaşi timp se dezvoltau numeroase şcoli tehnice destinate să formeze toate cadrele intermediare cerute de dezvoltarea şi de calitatea unei industrii diferenţiate; marile universităţi, în număr de opt, al căror prestigiu, încă şi acum, este în funcţie de ordinea fondării lor, formau pe cei ce aveau să fie marii funcţionari ai statului şi deveneau înaltele foruri ale ştiinţei pure. Această piramidă puternic ierarhizată se opune, în principiu, dacă nu totdeauna în fapte, regionalizării de astăzi. Totuşi, la început, lupta pentru occidentalizarea învăţământului, dusă cu străşnicie de Fukuzavva Yukichi împotriva „reacţiilor” confucianistă şi shintoistă, ar fi putut la fel de bine să ducă la liberalism. Începând din 1879, după un stagiu făcut de Fukuzavva şi de Mori Arinori la Washington, fusese pus la punct un plan pentru completa descentralizare a învăţământului. Deşi acest plan nu a fost aplicat niciodată, el ne dovedeşte, totuşi, încă o dată, că organizarea actuală nu constituie o revoluţie impusă din

exterior, ci o simplă reîntoarcere a lucrurilor, aşa cum se întâmplă de multe ori în istorie, şi reabilitarea unei ideologii vechi care trezise un anume interes. Să mai adăugăm şi că, chiar şi în cele mai frumoase timpuri ale centralizării, liberalizarea nu era un lucru necunoscut în Japonia: ea era aplicată în universităţi private ca Keiogijuku, întemeiată de Fukuzavva Yukichi (1834-19Ol), sau Waseda, fondată de Okuma Shigenobu* (1838-1922), ca şi în şcolile creştine ca Doshisha. Întemeiate în general cu scopuri mai tehnice decât universităţile imperiale, pe care îşi propuneau mai mult să le completeze decât să le concureze, aceste universităţi private au sfârşit repede, în fapt, prin a se specializa: de exemplu, la Waseda se întâlnesc principalele figuri ale teatrului şi ziaristicii. Din 19Ol, Okuma expunea celor care dispuneau de fonduri necesitatea unui învăţământ privat alături de cel de stat: „Cu toate că statul face mari eforturi pentru educaţia comună, este îndoleinic că educaţia superioară s-ar putea face bine în instituţiile de stat. Statul are puterea de a face astfel, dar există momente în care scopurile statului sunt în realitate cele ale guvernului de la putere şi nu sunt cu adevărat reprezentative pentru scopurile poporului. Există de asemenea momente în care scopurile statului sunt eronate. Dacă un stat este creaţia unei adunări de persoane, este greu să faci ca el să nu cadă, cu vreun prilej, în greşeală. Acesta este motivul pentru care mi se pare că toate felurile de şcoli sunt necesare – guvernamentale, publice şi private. Şi cum, în căutarea adevărului, aceste şcoli intră în concurenţă, ele vor lumina adevărul şi vor da naştere unor noi doctrine. Sunt convins că universitatea din Waseda îşi va dezvolta, într-un grad mai mare sau mai mic, caracteristicile sale în raport cu universitatea imperială şi cu alte instituţii şi că, în competiţia pentru studiu şi cercetare, ea va exercita o influenţă asupra eucaţiei în general”. (Okuma ko hachijugonen-shi, voi. II, p. 547)

Este sigur totuşi că, deşi nu s-a stins cu totul niciodată, această voce liberală a devenit din ce în ce mai

discretă, pe măsură ce evoluţia politică accentuase ponderea statului. Până la sfârşitul celui de al doilea război mondial, vestitul ordin imperial din 30 octombrie 1890, citit în fiecare zi în şcolile din întreaga ţară. sublinia cu o autoritate tot mai mare fundamentul educaţiei naţionale:

“Străbunii noştri imperiali au întemeiat imperiul nostru pe o bază largă şi durabilă şi au implantat, adânc şi puternic, virtutea: supuşii noştri, uniţi întotdeauna în dreptate şi pietate filială i-au ilustrat, din generaţie în generaţie, frumuseţea. În aceasta stă gloria caracterului fundamental al imperiului nostru şi tot aici se află izvorul educaţiei noastre. Voi. supuşii noştri, arătaţi-vă simţămintele filiale faţă de părinţii voştri şi iubiţi-vă fraţii şi surorile; între soţ şi soţie să domnească armonia, între prieteni sinceritatea; trăiţi în modestie şi moderaţie, fiţi binevoitori cu toată lumea; studiaţi şi cultivaţi artele şi, în felul acesta, dezvollaţi-vă facultăţile intelectuale şi pcrfecţionaţi-vă puterea morală; faceţi să progreseze binele public şi favorizaţi interesele comune; respectaţi întotdeauna constituţia şi legile: dacă se iveşte vreo primejdie, oferiţi-vă statului serviciile, cu mult curaj: păziţi şi menţineţi prosperitatea tronului nostru imperial, veşnic precum pământul şi cerul. Astfel, voi nu veţi fi numai supuşii noştri buni şi loiali, ci veţi face să devină vestite cele mai bune tradiţii ale străbunilor.

Calea înfăţişată aici este aceea a învăţământului promovat de străbunii noştri imperiali, el trebuie respectat aşa cum este. de către urmaşii lor şi de către supuşi, căci este infailibil pentru toate vremurile şi locurile. Jurăm că, împreună cu voi. supuşii noştri, îl vom cinsti în sufletele noastre, pentru a ajunge cu toţii la aceeaşi virtute.” (Yoshida K. şi Kaigo T.. Japcmese education. p.2-3)

Astfel, în paralel cu modernismul maşinilor, a căror eficacitate nu mai trebuie demonstrată, se perpetua, aşa cum arată formularea şi gândirea ordinului imperial, un scop moral moştenit printr-o tradiţie care nu murea.

Desigur că aceasta se înscrisese în însăşi istoria transformărilor: universitatea din Tokyo, cea mai veche

dintre toate, numită astfel în 1877, dar care exista încă din 1869. cuprindea de fapt vechea şcoală confucianistă din Edo, şcoala shogunală de medicină şi Institutul pentru studierea cărţilor străine (Bansho-shirabe-sho), specializat în predarea limbilor străine. Peste tot, vechile cadre de învăţământ, cu excepţia celor din principalele şcoli shogunale, mult prea compromise din pricina legăturilor lor cu regimul feudal, au fost împrospătate şi folosite din nou. În acest domeniu, mai curând decât despre o revoluţie, s-ar cuveni să vorbim de o puternică centralizare şi de o acceptare a autorităţii imperiale pe care inconvenientele compartimentării susţinute de dinastia Tokugawa. de-a lungul unei mari perioade de timp. le făcuseră necesare. Dar.. ieri ca şi astăzi, era vorba de reorganizarea moştenirii trecutului şi nu de negarea ei.

EDO

Se poale spune că. o dată cu epoca Edo, învăţământul poseda cadre proprii care. oricât de înapoiate ar fi putut părea la jumătatea secolului al XIX-lea, au format oameni care au făcut din Japonia cea mai avansată ţară din secolul al XVIIl-lea. Dar acest învăţământ se adresa numai băieţilor şi varia în funcţie de categoria socială căreia aceştia îi aparţineau. El răspundea nevoilor fiecărei clase fără să se preocupe de o eventuală schimbare a stării sociale, deoarece orice mobilitate socială rămânea în principiu interzisă. Această situaţie, de fapt sau de drept, nu era. de altfel, specifică Japoniei. O regăsim în toate ţările în perioada premergătoare industrializării lor. Fiii războinicilor, adică tânăra aristocraţie, avea acces la o reţea variată de şcoli publice sau private, atât pe domeniile shogunilor, unde înflorea la Edo vestita shoheiko, întemeiată odinioară de familia Hayashi. cât şi în diferite feude. Programa cuprindea studiul clasicilor chinezi, al artelor militare şi al medi-cinei. Treptat, guvernul organiza în paralel sau favoriza crearea şcolilor specializate, deosebit de înfloritoare şi de numeroase la sfârşitul shogunatului: şcoala Wagaku-sho (1793) pentru studiul literaturii şi tradiţiilor naţionale, Igaku-kan, care s-a

consacrat în mod special studiului medicinii japoneze şi chineze, în vreme ce Igaku-sho 1859), supranumită şcoala de medicină olandeză, expunea extraordinarele descoperiri fiziologice ale Occidentului; la Rikugunsho se predau strategia şi artele marţiale; exista de asemenea o şcoală de marină Kaigun-sho. În fine, trebuie menţionată şcoala Bansho-shirabe-sho, destinată traducerii lucrărilor occidentale considerate folositoare (1811); ea asigura predarea limbilor străine. Fiecare feudă relua, într-o măsură mai mare sau mai mică, după iniţiativa aşa-numitului daimyo care avea această sarcină, dispoziţiile adoptate pe domeniile shogunale. Daimyo-ii din Mito, Satsuma, Owari, Hizen, Choshu şi, mai ales, Echizen au dat o deosebită atenţie calităţii învăţământului din şcolile oficiale de pe domeniile lor.

Viaţa şcolară a tânărul samurai începea la aproximativ' şase ani. Îndrumându-i penelul ce i se încredinţa la această vârstă, învăţătorul începea cu el lunga ucenicie a scrisului. Înainte de a şti să stăpânească supleţea instrumentului său, ce îngăduia toate nuanţele, ca şi trasarea corectă a fiecărei litere, copilul mâzgălea foi după foi din acea hârtie, parcă vie. suplă şi subţire şi totuşi rezistentă, avidă de cerneală, fabricată în Extremul Orient. Primele cărţi de citire ale şcolarilor conţineau câteva texte simple extrase din clasicii chinezi: copilul învăţa, în acelaşi timp, atât pronunţia, cât şi sensul fiecărei ideograme. Treptat, manualele erau înlocuite cu unele cărţi mai grele; elevul se deprindea să le explice şi să le comenteze în limbajul curent. De fapt, până la vârsta de nouă ani, învăţământul făcea apel mai ales la memorie: fie că era vorba de regulile de purtare, de morală sau de poezie, şcolarul înmagazina materia viitoarei sale reflecţii. Începând de la vârsta de nouă ani, el trecea la studiul chinezei clasice, programa fiind consacrată, în esenţă, filosofiei.

Cursurile începeau pe la ora şapte sau opt dimineaţa şi continuau până la patru după-amiaza. La începutul zilei, elevii aceleiaşi şcoli – în general, trei sau patru sute – se

reuneau toţi într-o sală mare unde un profesor le citea şi le comenta un text ales; comentariul era urmat de câteva recomandări morale inspirate din textul zilei; fiecare elev trebuia să aibă în mână o copie a acestui text, pentru a putea urmări bine expunerea. După ce se termina acest exerciţiu, colegienii sau elevii se împărţeau pe clase, fiecare clasă fiind supusă autorităţii unui profesor: lecturile şi comentariile continuau, întrerupte din când în când de întrebările pe care profesorul le punea auditoriului său.

Se trecea apoi la cursurile de caligrafie şi de poezie chineză şi japoneză: performanţele la aceste materii aveau cea mai mare importanţă socială, căci ele constituiau testele ce îngăduiau să se emită judecăţi asupra distincţiei spirituale a elevilor.

Sfârşitul zilei era consacrat exerciţiilor fizice: tragere cu arcul, alergări, călărie, scrimă. Toate studiile, morala (morala socială confucianistă), artele militare şi medicina trebuiau, la origine, să alcătuiască un învăţământ practic, destinat să formeze soldaţi loiali şi cu acţiuni eficace. Preocupările literare dezinteresate nu au apărut decât treptat, pe măsură ce liniştea generală şi savant întreţinută făcea să treacă pe pLinul al doilea utilitatea pur războinică a samuraiului.

Durata acestui ciclu superior de învăţământ nefiind limitată, oamenii maturi îşi puteau continua studiile, pentru îmbogăţirea culturii lor personale. Studiile lăsau puţin timp pentru vacanţe, constituite din sărbătorile naţionale sau locale şi numai din câte două săptămâni la fiecare echinox, date la care aveau loc ceremonii în onoarea lui Confucius.

În lumina acestui pragmatism ce inspira întregul învăţământ, înţelegem mai bine cum a putut să se dezvolte. În ciuda ostracismului guvernamental, vestita „cultură olandeză” (rangaku), vehicul al uimitoarelor tehnici europene. Atracţia faţă de aşa-numitul sa-voir-faire sfârşise prin a întrece intransigenţa doctrinei şi. treptat, se pregătise deschiderea faţă de Occident: de la simpla

apreciere a ingeniozităţii sale tehnice, se trecuse la preţuirea unei anumite calităţi intelectuale a ştiinţei sale. Ca şi negustorii chinezi, olandezii, ce urmaseră după portughezii îndepărtaţi în 1639, erau cantonaţi la Nagasaki. Le era rezervată insula Deshima, care reprezenta singura fereastră deschisă spre lumea nonasiatică. Fără să-şi dea seama, nici ei şi nici japonezii, olandezii – şi toţi cei pe care îi înglobau în activitatea lor comercială – aveau să facă posibilă pe termen lung, dezvoltarea Japoniei în epoca Meiji.

În secolul al XVflI-lea, creştinismul îi înspăimânta mai puţin, fiind definitiv înecat, după cum se părea, în baia de sânge de la Shimabara (1637) (înşişi olandezii participaseră la bombardarea fortăreţei). Dovadă că vestitul Arai Hakuseki a putut. În „Relaţia cu Occidentul” (Seiyo Kibitn), să-şi exprime sincera admiraţie pe care i-o inspira progresul ştiinţelor occidentale. Fapt semnificativ, el deţinea informaţiile de la un preot italian, părintele Sidotti. care încercase. În 1708, să pătrundă. În mod secret. În Japonia. Descoperit, preotul. În loc să fie condamnat imediat la moarte, aşa cum cerea legea, a avut posibilitatea să se întreţină cu unul dintre oamenii cei mai distinşi din Japonia acelor vremuri. Situaţia evoluase atât de mult faţă de secolul precedent încât, câţiva ani mai târziu. În 1720. shogunul Yoshimune ridica interdicţiile ce loveau, fără deosebire, toate cărţile străine şi nu le menţinea decât pentru scrierile pur religioase. EI a încurajat pe faţă studiul culturii occidentale: în 1745. a apărut primul dicţionar olandezo-japonez. Câţiva savanţi au venit la Nagasaki şi. alăturându-se interpreţilor oficiali, au început să studieze această civilizaţie nouă. Interesul lor se îndrepta în chip foarte firesc spre medicina europeană; un asemenea tratat avea să fie tradus de Sujita Gcmpaku (1733 – 1817). De la medicină, civilizaţia niponă s-a extins curând Ia fizica occidentală. Fermentul se răspândea, sugerând lucruri noi chiar şi celor care nu se aflau în contact direct cu olandezii: o încercare interesantă, de exemplu, este aceea a lui Ino Chukei (sau

Tadayoshi. 1745-1818 sau 1821) care a conceput prima hartă generală a Japoniei.

Mai decisivă încă apare evoluţia dalorată marilor descoperiri astronomice. Aproape că se poate spune că „spusele despre cometă” au deschis către europeni sufletul japonez. Sistemul lui Copernic. plasând soarele în centrul lumii noastre, a apărut ca o confirmare neaşteptată a vechilor legende cosmogonice ale arhipelagului; şovinismul japonez, în plină renaştere, şi-a găsit aici curând argumentele, iar peretele despărţitor dintre cele două învăţături a devenit mai puţin etanş: lumea occidentală a izbutit chiar să trezească admiraţia unui Hirata Atsutane (1776-1843), filosof înverşunat naţionalist:

“Oamenii din ţările Europei navighează cum vor, în jurul globului, în vapoare pentru care nu există graniţe. În mica Olandă, una dintre ţările Europei, astronomia şi geografia sunt cele mai importante obiecte de studiu căci, dacă nu cunoaşte bine aceste ştiinţe, un căpitan de vapor nu poate să navigheze, după plac, în toate părţile lumii. Olandezii au o minunată caracteristică naţională: studiază lucrurile, cu mare răbdare, până în străfundul lor. Cu scopul de a face asemenea studii, ei au conceput instrumente de observaţie precum telescoapele şi helioscoapele, folosite pentru a cerceta soarele, luna şi stelele. Au conceput şi alte instrumente, pentru a determina mărirea corpurilor cereşti şi distanţele la care se află. Ca să duci la bun sfârşit asemenea cercetări, ai nevoie de cinci sau zece ani de muncă, ba uneori chiar de o viaţă întreagă: când problemele nu pot fi rezolvate într-o viaţă, savanţii pun pe hârtie cercetările lor personale şi lasă fiilor, nepoţilor şi discipolilor sarcina descoperirii soluţiei, căci o asemenea treabă poate cere strădania unui şir de generaţii.

Cu instrumentele lor ştiinţifice, olandezii se străduiesc să determine proprietăţile lucrurilor. Spre deosebire de China. Olanda este o ţară splendidă, unde oamenii nu se mulţumesc cu ipoteze superficiale. Când olandezii se izbesc de lucruri pe care, oricâte eforturi ar

depune, nu le pot înţelege, ei spun că e vorba de lucruri ce depăşesc puterea de cunoaştere a fiinţelor umane, lucruri ce aparţin lui Gotto [Dumnezeu] şi că numai puterile divine ne îngăduie să le înţelegem. Olandezii nu se mulţumesc cu ipoteze neprecise. Descoperirile lor. rezultat al strădaniilor a sute de persoane ce studiază problemele ştiinţifice de o mie sau de două mii de ani. sunt descrise în cărţi ce au fost prezentate în Japonia. Le-am văzut şi aşa se face că pot să scriu despre acest subiect.” ’ (Hirata Atsutane zenshu, voi. I, p. 53)

Totuşi învăţăturile Occidentului nu au fost privite niciodată cu ochi prea buni. mai ales în perioada sfârşitului agitat al shogunatului, căci ele favorizaseră, treptat, naşterea unui spirit critic care se exercita uneori în chip supărător faţă de putere: aşa se face că Takano Choei (1804-1850) avea să sfârşească în mod tragic pentru că scrisese „Povestire de vis” (Yume monogatari), în care critica feudalitatea niponă şi ostilitatea de care ea dădea dovadă faţă de civilizaţia europeană. Watanabe Kazan (1793-1841), un alt adept vestit al deschiderii faţă de Occident, a ajuns, şi el, la sinucidere.

Totuşi, cu toate că lista victimelor acestor persecuţii este lungă, poarta spre Occident nu a mai fost niciodată complet închisă. Aşa se explică „saltul” ştiinţific făcut de Japonia în momentul când ea s-a deschis cu adevărat spre Occident: era una dintre puţinele ţări din Asia care poseda, încă de două sau trei secole, fermentul intelectual al ştiinţei moderne. Curiozitatea şi gustul concre-teţei, proprii japonezilor, le-a îngăduit să scape de dogmatismul „învechit” şi îngust naţionalist care a marcat în mod atât de dur prăbuşirea şi transformările din bătrâna Chină.

Oamenii obişnuiţi continuau totuşi, în majoritatea cazurilor, să fie ţinuţi în afara studiilor rezervate elitei, singura ce avea acces la şcolile oficiale. La început total neglijată, instrucţia se răspândise totuşi printre ei începând din secolul al XVIII-lea, sub influenţa din ce în ce mai mare a negustorilor, care a modificat evoluţia generală a culturii şi a societăţii. Pentru instruirea oamenilor de

rând, călugării’ au început să-şi dezvolte micile lor şcoli de pe lângă temple (terakoya) unde, încă de câteva secole. Îi adunau pe copiii din vecinătate. În schimbul unei retribuţii, călugării îi învăţau să citească, să scrie, să socotească şi le predau cunoştinţe practice menite să-i ajute în viaţa de zi cu zi. Aceste mici şcoli de „prezbiteriene” – la sfârşitul shogunatului se numărau aproximativ cincizeci de mii – au fost precursorii îndepărtaţi ai învăţământului primar modern. În paralel, existau şi cursuri private unde se preda confucianismul. Aici se întâlneau fiii din mica nobilime şi cei ai oamenilor de rând: prin intermediul acestor instituţii s-a făurit unitatea spirituală a diferitelor clase sociale japoneze.

Deşi educaţia femeilor nu făcea obiectul nici unei organizări deosebite, printre oamenii de rând mai cu dare de mână se răspândise totuşi obiceiul de a-şi încredinţa fetele, spre educare, familiilor aşa-numiţilor bushi locali: adolescentele învăţau în acest fel, în contact cu aristocraţia – fără să aibă totuşi dreptul să se amestece cu ea –, să vorbească foarte corect şi să deprindă manierele elegante. Fetele simple din popor puteau să frecventeze şcoli de croitorie şi de broderie, unde învăţau, printre altele, rafinamentele meseriei lor de stăpâne ale casei.

În toate straturile sociale cu venituri medii prevala deci o educaţie destul de puţin diferenţiată şi încă şi mai puţin codificată. Iniţiativele templelor şi ale particularilor jucau, în acest domeniu, un rol esenţial. Vechile instituţii., de tip chinezesc” nu mai existau de mult.

EVUL MEDIU

În chip fericit şi compensând în parte lipsa de participare a civililor, călugării salvaseră totuşi situaţia. Călugării zen de la mănăstirile celor Cinci Munţi (Goscm) din Kyoto ştiuseră să păstreze o tradiţie intelectuală într-o perioadă când viaţa gândirii suferea mult din pricina agitaţiei, a războiului şi a mizeriei generale. Preocupaţi ei înşişi de poezia şi de istoria chineză % echivalente în Japonia cu formaţia de neînlocuit pe care o dă la noi studiul scrierilor greceşti şi latine –, fuseseră numiţi, încă

de la începutul secolului al XV-lea. În conducerea vestitei şcoli Ashikaga (Ashikaga gakko): bibliotecă întemeiată cam în anul l190, în templul Kenchoji din Kamakura, ea fusese transportată în 1394 la Ashikaga, în Shimotsuke (în actualul Tochigi-ken), ţinut ancestral al noii dinastii a shogunilor aflaţi la putere. Sub patronajul lui Uesugi Norizane (1410-1466). ea devenise o şcoală strălucită. În care se predau clasicii chinezi, zen-ul şi medicina. Aici veneau savanţi chinezi şi se spune că un portret al lui Lao-tse împodobea una din săli. Un secol mai târziu, pe la 1550. Învăţau aici vreo trei mii de elevi care. originari din regiunile cele mai îndepărtate, veneau să se adape la izvoarele ştiinţei filosofice. Ca dovadă concretă a marelui său renume, misionarii creştini din secolul al XVI-lea, care nu au trecut totuşi de Kyoto. o menţionează sub numele de

Universitatea Bando (Bando era numeie dat odinioară provinciilor situate la est de bariera Osaka).

Acelaşi Uesugi Norizane, om cu totul remarcabil, se va preocupa şi de destinele bibliotecii din Kanazawa (Kanazawa bunko), întemeiată prin 1270 de către Hojo Sanetoki în Musashi (actualul Kanagavva-ken) Instalată în incinta unei mănăstiri construite în acest scop -Shomyoji –, ea cuprindea un mare număr de cărţi chinezeşti şi reprezenta, în epoca Kamakura, una din ultimele fortăreţe ale culturii clasice.

În epoca de răsturnări sociale Kamakura. literele şi filosofia deveniseră, în exclusivitate, domenii ale călugărilor, cum nu fuseseră niciodată mai înainte. Şi totuşi niciodată în istoria anterioară a Japoniei nu existase un asemenea cult pentru scrieri. Fiecare act al vieţii feudale era autentificat printr-un hrisov sau se referea la o culegere de obiceiuri, redactată într-o limbă dispreţuită de purişti, aşa cum era şi latina vulgară, la jumătatea drumului dintre o chineză clasică prost stăpânită şi limba vorbită, singura pe care, adeseori, nobilii feudali o puteau înţelege, incapabili să scrie ei înşişi, aceştia recurseseră la penelul călugărilor. Pentru prima oară în istoria Asiei Extreme, cultura scăpa din mâinile adminis-tratorilor, ale

celor ce deţineau cu adevărat puterea.

Evoluţia feudală şi dezinteresul faţă de vechile valori culturale, îngrădite în limitele strâmte ale vieţii de Curte, care se golea, puţin câte puţin. În fiecare zi, de conţinutul său real, dăduseră naştere unei anumite indiferenţe faţă de vechea educaţie moştenită odinioară de pe continent. Oricât de rafinat – şi desigur că Yoritomo era -shogunul. era, la origine, un om de acţiune, ca şi funcţionarii săi. Pentru aceşti reformatori activi, sabia poseda cel puţin tot atâtea virtuţi cât şi penelul. Îndelungile conflicte dintre familiile Taira şi Minamoto impuseseră, treptat, supremaţia forţei asupra culturii. Şi totuşi în această epocă brutală s-au dezvoltat primele grupuri de scriitori. Scleroza oficială a unei elite prea rafinate care nu ştiuse să se adapteze la lumea nouă masca dezvoltarea unei instruiri mai larg şi social diversificate. Deşi vechile cadre se devalorizau – vechea universitate din Kyoto s-a închis chiar în epoca Kamakura –, gustul pentru o ştiinţă. nouă venea să salveze totul, favorizând, prin intermediul religiei, adoptarea unor anumite forme ale gândirii şi studiilor chineze: călugării zen din Kyoto au fost primii renovatori ai confucianismului introdus odinioară, în epocile Asuka şi Nara. Se spune că Shunjo (l166-1227) s-a dus în China, de unde a adus două sute cincizeci şi şase de volume confucianiste.

În timp ce literele japoneze nu făceau decât să cânte şi să transmită posterităţii faptele de arme ale nobililor, pe care triumful feudalităţii nu-i domolise, educaţia se populariza extinzându-se în afara înaltelor sfere ale gândirii şi ale administraţiei. Călugării înşişi, contaminaţi de câimatul general, se făceau soldaţi şi nu se mai temeau să se angajeze în problemele tulburi ale secolului. Recurgând atât la sabie, cât şi la rugăciuni, ei se aflau mai aproape de popor, atenţia conducătorilor religioşi îndreptându-se astfel spre păturile de jos ale societăţii.

Pentru a îngădui fiecărui om să aibă acces la cunoaştere şi la meditaţia asupra scrierilor sfinte, clerul budist redacta sutrele numai cu ajutorul aşa-numitelor

kana*. fără să recurgă la savantele şi complexele ideograme. De aici decurgea o nouă formă de cultură simplă. Iniţiativa personală şi metoda repede adaptată la un context social şi naţional necunoscut până atunci făceau minuni.

Încă din epoca Heian, pentru a combate insecuritatea socială, şefii marilor familii înmulţiseră şcolile familiale unde se transmiteau, din generaţie în generaţie, taine bine păstrate, şi creaseră şcoli particulare care completau învăţământul din vechi instituţii de stat ca universitatea din Kyoto sau şcoala regională (kokugaku) din Dazaifu. Strălucirea acestora din urmă pălise foarte repede, începând de la sfârşitul secolului al VIH-lea. Iată proba concretă a acestei decadenţe: orezăriile rezervate hrănirii profesorilor şi studenţilor lor nu mai erau cultivate. Sărăcia însoţea golirea instituţiilor oficiale de învăţământ. Începând din secolul al IX-lea sau chiar din secolul al VHI-lea, s-au întemeiat primele şcoli private: cea mai originală a fost, fără îndoială, „Institutul tuturor artelor care seamănă înţelepciunea” (Shugei-shuchi-in), înfiinţat la Kyoto, în 827, de către celebrul Kukai sau Kobo daishi, fondatorul budismului ezoteric; instituit după modelul şcolilor chinezeşti de la sate, el avea să răspândească printre oamenii de rând atât principiile elementare ale confucianismului, cât şi pe cele ale budismului; dar această inovaţie democratică nu s-a menţinut mult timp.

În schimb, mai durabile şi mai celebre se dovedeau a fi şcolile în care, prin studiul unui program comun în marile sale opţiuni, se forma tânăra aristocraţie; numele lor e luat după modelul chinezesc: Kobun-iu (Institutul pentru propagarea literelor), înfiinţat în incinta universităţii, la graniţa dintre secolele al VUI-lea şi al IX-lea, de către Wake no Hiroyo, cu intenţia vădită de a naţionaliza studiile pe care Curtea le menţinea încă, în prea mare măsură, sub influenţa străinătăţii; Kangaku-in (Instititul pentru încurajarea la studii), fondat în 821, tot în incinta universităţii, de către şi pentru cei din familia Fujiwara; Gakukan-in (Institutul pentru dezvoltarea

cunoştinţelor) creat la mijlocul secolului al IX-lea la îndemnul împărătesei Dammori, născută Tachibana, pentru a educa progeniturile familiei sale şi pe protejaţii acesteia; Shogaku-in (Institutul pentru promovarea studiilor), curând anexat de universitate, organizat în 881 după modelul institutului Kangaku-in, de către Ariwara no Narihira (825-880), al cărui talent poetic şi ale cărui aventuri amoroase au inspirat, se spune, celebrul Ise monogatari. În tot acest învăţământ, puternic influenţat de principii chineze, budismul juca un rol mult mai important decât pe continent, aşa cum o dovedeşte, încă de îa origine, crearea de către Kibi no Makibi (693-775) a vestitului Institut al celor două doctrine (Nikyo-in). cea mai veche şcoală particulară. Acestea din urmă, destinate nobilimii din epoca Heian, sunt înglobate sub termenul general de „case de studiu” (gaku-ie); treptat, această expresie, deturnată de la sensul iniţial, va desemna seminarul, şcoala templului, sau pur şi simplu dormitorul elevilor din oricare instituţie şcolară.

Oricare ar fi fost caracteristicile lor particulare, toate aceste şcoli aveau în comun un principiu de dualitate filosofică, întotdeauna foarte viu în Japonia, unde originea familiei avea mai mare importanţă decât alegerea gândirii; aşa se explică şi de ce sistemuî de examene, de tip chinezesc, implicând existenţa unui tipar intelectual echilibrat, în teorie, de o mare mobilitate socială, nu a putut fi aplicat niciodată pe scară largă. Contau numai omul, familia şi funcţia sa în societate.

NARA

Această înflorire a iniţiativelor particulare urmase sau se suprapusese unei vechi organizări statale a învăţământului, dezvoltată după modelul chinez, ca şi toate celelalte cadre ale primului stat istoric nipon. Prefigurarea antică a ceea ce s-a patrecut în epoca Meiji, însuşirea rapidă a unei culturi şi scrieri atât de complexe ca acelea ale Chinei de către o ţară pe care multe caracteristici o ţineau încă în preistorie, impuseseră foarte curând necesitatea unei educaţii elaborate. Atunci, ca şi în

timpurile moderne, a avut loc un lung exod al minţilor luminate spre Occidentul constituit de uriaşa China, percepută şi ca extremitate. Setea de cunoaştere era atât de violentă încât era dată uitării până şi teama de moarte, atât de des întâlnită la aceşti oameni ce nu puteau fi purtaţi dincolo de mări decât de corăbii nesigure, cu fundul plat. Naufragiul reprezenta un lucru obişnuit, iar reuşita era o excepţie. Să ne amintim că, din cele şaisprezece expediţii încercate în secolele al VIII-lea şi al IX-lea, jumătate au eşuat, soldându-se cu pierderea parţială sau totală a oamenilor şi a bunurilor. Cei care scăpau din primejdiile acestei duble călătorii pe mare se întorceau în Japonia să le predea celorlalţi ceea ce învăţaseră ei înşişi. Astfel se dezvoltaseră, treptat, şcolile a căror relativă proliferare avea să ducă la numirea, de către împăratul Tenchi (668-671), a unui director însărcinat să coordoneze dezvoltarea lor, aşa-numitul fuinu-yatsukasa-no-kami.

Curând, împăratul Temmu (673-686) a întemeiat în capitală o universitate (dăigaku) \ în acelaşi timp, el a ordonat să se fondeze câte o instituţie similară în fiecare kitni. Celebrul cod al erei Taiho (7Ol), ce proclama că ar fi bine ca în fiecare clan să se promoveze iubirea pentru studiu, consacra crearea unei reţele naţionale de şcoli al căror program va fi definit în mod oficial. Universitatea din capitală – pe atunci capitala era Nara – nu primea decât un număr limitat de studenţi, şi anume patru sute cincizeci.

În cazul când rămâneau locuri libere, ele puteau fi ocupate de copiii din clasele obişnuite. Aşa-numiţii kuni-hakase şi i-hakase profesau aici, după anumite directive, filosofia chineză şi, respectiv, medicina; tot aici se preda şi istoria (kiden-do), dreptulJtnyoho-do), matematicile (san-do) şi. scriitura (sho-do). În fiecare provincie, şcoala, bazată pe acelaşi model (kokugaku), oferea o educaţie asemănătoare.

Universităţii (daigaku) îi revenea sarcina dificilă de a veghea la educarea copiilor din familiile mai vechi de cinci generaţii, adică. În fapt, a funcţionarilor, ca şi la educarea

celor din grupul aşa-numiţilor fubito-be, descendenţi ai literaţilor coreeni Achiki şi Wani care, după Nihonshoki. se stabiliseră în Japonia la începutul secolului al V-lea. Aceşti primi cunoscători ai scrierilor de pe continent au fost însărcinaţi oficial. În Japonia, să redacteze compoziţiile literare.

Desigur că existenţa lor istorică este greu de stabilit. Totuşi, descoperirile arheologiei moderne ne îngăduie să afirmăm că scrierea a fost cunoscută în Japonia prin secolul al V-lea. Primele exemple de obiecte care poartă inscripţii ce folosesc caractere chinezeşti apar la mijlocul secolului al V-lea: o sabie din tumulul lui Funayama (de la Kumamoto-Ken) şi. În secolul al VI-La. o oglindă aparţinând lui Sumida Hachiman gu (Wakayama-ken).

Trebuie totuşi să constatăm că. În tânărul stat nipon, existau două clanuri specializate în caligrafie. Această grupare familială a specialiştilor într-o aceeaşi activitate non-administrativă şi care poartă acelaşi patronim constituie aşa-numitul be, adică clanul văzut sub unghiul competenţei într-un anumit domeniu; nu putem încă vorbi de corporaţii. În epoca Nara. se distingeau aşa-numitul fubito-be din Kawachi. ce-i reunea pe descendenţii îndepărtatului Wani. şi cel din Yamato. Membrii lor se bucurau de un mare prestigiu. Studiile medicale erau apanajul bărbaţilor din kusuri-be, adică din clanul medicilor. În timp ce specialiştii în astrologie se recrutau din sânul familiilor ce practicau, din tată-n fiu. divinaţia (ura-be).

Supravieţuirea termenilor – de origine chineză - utilizaţi pentru a desemna aceste prime forme de învăţământ nu trebuie totuşi să ne creeze iluzii. În statul tânăr şi însetat de cunoaştere, reprezentat de Curtea din Yamato. nu era vorba de ştiinţă pură. dezinteresată, de.. cercetare”, pentru a folosi un cuvânt la modă. Importantă era formarea de administratori, adică, în acest caz. de funcţionari, a căror pricepere în a face ceva concret era, fără îndoială, mai necesară pentru buna funcţionare a mecanismelor statului decât cunoştinţele teoretice.

Existenţa, la “universitate”, a unui departament special pentru studierea şi confecţionarea calendarului este. În această privinţă, semnificativă: într-adevăr, în China, orice bună stăpânire începea prin verificarea ciclurilor lunare şi prin punerea la punct a unui bun calendar, pentru ca faptele şefului statului şi ale poporului său să se integreze în ritmul cosmic universal. Astrologia făcea şi ea obiectul unui învăţământ special, căci Japonia moştenise tradiţia chineză în materie de divinaţie, pe care o folosea pentru a influenţa viitorul sau pentru a se deprinde cu el. Totuşi, cultura şi administraţia nu constituiau două noţiuni antinomice, mai ales în tradiţia vechii Chine. În care bunul administrator trebuia să fie. În acelaşi timp, un bun teoretician şi practician, enciclopedist şi umanist.

Nu putem sublinia îndeajuns rolul maeştrilor chinezi şi mai ales coreeni în elaborarea primei culturi nipone: respectul faţă de maestru. Încă atât de viu în arhipelag, nu trebuie să ne mire. dacă ne gândim că. timp de mai multe secole. Japonia a fost. prin propria-i voinţă, eleva puternicei sale vecine. China, şi a reprezentantei sale. Coreea. Desigur că asimilarea valorilor străine, oricât de completă, se făcea întotdeauna cu intermitenţe şi. uneori, cu diferite deformări. După cum Japonia se alinia cu unul sau cu altul dintre statele coreene, ideile şi artele chineze ajungeau în ea sub aspecte diferite. Când izbucnea un război sau se modifica o alianţă, aporturile exterioare se schimbau, se încetineau sau chiar se opreau cu totul. De asemenea, fiecare moment al istoriei chineze exporta în Japonia o imagine diferită a ei înseşi. Deşi pe post de discipol. Japonia făcea întotdeauna, pe termen scurt sau lung. o selecţie precedată adeseori de o experimentare mai mult sau mai puţin durabilă a ideilor şi a tehnicilor noi.

Primul instigator cunoscut al acestei politici sistematice de împrumuturi şi de ucenicie a fost vestitul prinţ Shotoku. a cărui figură, nelipsită din cărţile populare şi pentru copii, aminteşte de cea a lui Carol cel Marc din Occident. Discipol al unui bonz coreean, şi bun filosof.

comenta el însuşi sutrele. În anul 607, a luat

iniţiativa de a trimite în China o primă delegaţie japoneză, atât diplomatică, cât şi culturală, ce se află la originea întregii evoluţii a culturii şi învăţământului nipon.

Partea a treia

MATERIA

Capitolul VIII SPAŢIUL

Tokyo se sufocă din pricina propriei sale proliferări. În acest oraş viu se desfăşoară o chirurgie ciudată. Dcmodându-se aproape imediat după ce au fost construite, clădirile mor pentru că nu s-au adaptat la lumea schimbătoare a comerţului şi a plăcerilor, lăsând loc altora, mai înalte şi mai îndrăzneţe. Reţeaua de autostrăzi înaintează tot mai departe, nimicind tot ce-i stă în cale. Din acest labirint aşezat la înălţime se iveşte uimitoarea colcăială a unui oraş în continuă distrugere. Chiar Sumida. fluviu imortalizat printr-un no celebru, chiar şi apele liniştite ale portului dispar, secătuite, încălecate, surghiunite în lumea subterană. Cerul şi pământul se confundă, mai întâi în ceaţa nesănătoasă a fumului şi apoi în uniformitatea arhitecturii. În gara centrală din Tokyo sau în cea din Shinjuku, cine poate spune dacă sub pământ se află trei etaje sau dacă deasupra sunt cincisprezece? Cadrul artificial de viaţă se adânceşte atât în materia pufoasă a cerului, cât şi în cea, rezistentă, a solului. Aceeaşi atmosferă luminoasă şi călduţă, aceleaşi magazine, aceleaşi străzi, aceleaşi restaurante recreează în eprubetă condiţiile ancestrale de viaţă. E o lume infernală sau un nou paradis? Contrastând cu acest spaţiu închis, unde nu se vorbeşte decât despre.. futurologie” şi despre era “postindustrială’ “. se întinde, foarte aproape, o ciudată margine de oraş: un ansamblu pestriţ, eteroclit de mici imobile, de pavilioane tradiţionale din lemn, de supermagazine. de grădiniţe cu plante pirpirii, cultivate, ca odinioară, cu mult drag. El se întinde de-a lungul drumului spre Tokaido, înghite colinele distruse cu buldozerul şi se pierde în noua colcăială verticală a oraşului următor, realitate zgomotoasă şi cenuşie, încă nedesprinsă din pământul şantierelor, unde omul,

neadaptat, îşi continuă, cu nostalgie, străvechi vise bucolice. Totuşi, dacă te aventurezi în ceţurile din Yoshino. sau dacă urci spre Nordul ocrotit de graniţe muntoase, sau dacă vei coborî tot mai la sud. În Kyushu. Îţi apare lumea uitată a orezăriilor, a fermelor pitite la poalele înălţimilor şi a pădurilor adânci, unde unitatea de timp este de nouăzeci de ani: este timpul de care are nevoie un criptomer pentru a trăi şi a creşte, până să cadă sub securea pădurarului. Zgomotul mării ce se aude în câmpiile cu iarbă bogată din Miyazaki. şi cântul torenţilor ce curg în adâncul văilor din Yoshino amintesc de existenţa unui spaţiu vegetal şi mineral, cel în care omul de odinioară se contopea cu bucurie. În ciuda ca-priciilor unei naturi deloc milostive. Căci spaţiul japonez este dublu: cel vechi, în care totul începea şi se termina cu natura, şi cel actual, mai bătător la ochi şi uneori şi mai dezamăgitor, dar care reţine totuşi ceva din primul.

Trăsătură intelectuală specifică oamenilor din Extremul Orient, respectul faţă de natură a cunoscut. În China şi Japonia, destine diferite. Pe continent, natura, teoretic venerată, a fost. În practică, supusă în chip nemilos devastărilor săvârşite de oameni. Nu acelaşi lucai s-a întâmplat în arhipelag, unde poate că micimea locurilor sau compasiunea budistă pentru orice viaţă, fie ea şi la limita mineralului, i-a învăţat pe oameni cu economia şi compensarea cheltuielilor. Spaţiul japonez tradiţional este vegetal, contopit în natură şi deschis spre ea. Acelaşi principiu însufleţeşte arhitectura niponă contemporană, făcută toată din elemente suple şi deschise spre un exterior adevărat sau recreat. Căci deşi materialele s-au schimbat, ele continuă să fie alese şi îmbinate în funcţie de unele caracteristici determinate după o profundă gândire. Şi aceasta din urmă. de^a lungul multelor epoci, cu toată diversitatea locurilor, a influenţelor, a utilizărilor, a prezentat întotdeauna o uimitoare omogenitate. Contopite într-un cadru pentru care sunt. totodată, o parte fără importanţă şi pol ce dă sensul său ansamblului, clădirile japoneze reprezintă o atmosferă, o aluzie la fericirea

omului situat în inima unei naturi uneori violente, dar întotdeauna frumoasă şi dătătoare de hrană. Redusă la cea mai simplă expresie a sa – un sol menţinut uscat printr-un acoperiş –, arhitectura niponă este mai întâi un semn, notificarea unui peisaj. Ca atare, şi impregnată de legile naturii, ea nu are cultul duratei materiei. În fiecare an frunzele cad, iarba se îngălbeneşte şi florile îşi lasă în voia vântului petalele ofilite. La fel, valoarea unui obiect sau a unei arhitecturi nu este legată de durata fizică a lucrurilor, spiritul valorează mai mult decât rămăşiţa pământească şi, în artă, forma este mai importantă decât materia. Astfel, în partea modernă a oraşului Tokyo, noul Teatru naţional (Kokuhtsu gokijo, 1969) reproduce, voit, liniile şi proporţiile clădirii Shosoin, în timp ce Pavilionul sporturilor militare (Buâokan, 1962), al cărui director a fost scriitorul Mishima Yukio. nu ascunde faptul că se inspiră după Yumedono Horyuji. Nu-i vorba de plagiate; această asemănare nu este expresia secătuirii tragice a unei inspiraţii ajunsă la epuizare: ca demonstrează. În spaţiul urban al erei industriale, eterna tinereţe a normelor alese în timpurile îndepărtate în care înflorea Nara. Legate de noile materiale – fierul, betonul, sticla, cabluri de oţel –, transpuse şi adaptate la nevoile contemporane, liniile torsionate ale vaselor Jomon. temperate de clanul orgolios al acoperişurilor shinto, l-au inspirat – o spune el însuşi – pe celebrul Tange Kenzo atunci când a conceput, la Tokyo, piscina şi terenul de gimnastică olimpice; poate că i-au influenţat mâna mai puţin direct când a desenat catedrala, pasăre sau avion de ciment şi de metal, versiunea modernă a „navei” lansate, în vremurile medievale, pe oceanul vieţii. Chiar o lucrare nu atât de vădit îndrăzneaţă ca sala municipală de festivităţi din Ueno (Tokyo bunka kaikan), făcută de Macka-vva. păstrează în felul cum sunt îmbinate multiplele sale „celule” de spectacol sau de muncă ceva care nu-i împrumutat numai de la Le Corbusicr, unul dintre maeştrii marilor arhitecţi niponi contemporani. Exemplu emoţionant al bogăţiilor născute dintr-o cooperare

inteligentă între Orient şi Occident, Ic CGrbusier a pus din nou în valoare în Japonia vechile relaţii dintre structură, formă, funcţie şi estetică, echilibrate odinioară de arhitecţii niponi şi care, din arhipelag, trecuseră în domeniul internaţional. Distrus de ultimul război mondial, ca şi de îngrozitorul cutremur de pământ din 1923, Tokyo uită de vechile sale greutăţi de adaptare la lumea occidentală; martorii, uneori burlesci, ai primelor încercări de arhitectură „în maniera occidentală”, dispar treptat, cu fiecare zi ce trece; modelele importate atunci erau de calitate cu totul inferioară acelora, de frumoasă tradiţie, care constituiseră gloria Occidentului. Vechiul „Hotel imperial”, clădit în stil „inca” de către Frank lloyd Wright ce se dusese în America centrală să caute tainele unei tehnici care să reziste cutremurelor de pământ, a dispărut de curând (1970): măturat de viaţă, de expansiunea economică, această ultimă amintire a unei epoci uitate este probabil reconstruită în altă parte, curiozitate istorică salvată de la noua maree. Martorii timpului în care maniera naţională şi manie/a occidentală se alăturau fără să se contopească niciodată altfel decât în urâciune nu mai sunt astăzi decât emoţionantele amintiri ale unui efort care. În cele din urmă. nu a fost zadarnic. Căci arhitectura actuală, ce invadează totul. În chip prea trist cunoscută uneori doar prin formele sale vulgare, ţipătoare, stângace, a realizat totuşi, prin cea mai bună producţie a sa. sinteza trecutului şi a prezentului.

Adevărata răsturnare datorată concepţiei contemporane a spaţiului rezidă în utilizarea prioritară a liniilor verticale. Până atunci, de la umila colibă, ţărănească şi până la marele palat Nijo din Kyolo – orgoliu al dictatorilor -. locuinţa japoneză se întinsese întotdeauna la nivelul solului, simplu sau amenajat, urmărindu-i neregularităţile. sursă suplimentară de frumuseţe. A doua revoluţie: apariţia cercului. Unitatea tradiţională de construcţie era grinda, de pin. de cedru, de criptomer sau de chiparos; cu excepţia câtorva experienţe de plan poligonal ca în cazul vestitului Yumcdono din Horyuji. cel

mai comod şi singurul folosit în mod curent era planul dreptunghiular. Apariţia omului japonez în economia unui peisaj se traduce deci. Întotdeauna, prin existenţa unor linii frânte care. savant combinate, tind să se contopească în suplele şi multiplele curbe naturale cărora le răspunde – ca singură excepţie la regulă – curbura concavă a acoperişurilor de tip chinezesc.

Lemnul, în chip paradoxal, nu arc supleţea pietrei. Curbele şi ogivele, bolţile şi cupolele, pilaştrii foarte puţin reliefaţi, coloanele, nervurile sunt tot atâtea jocuri proprii pietrei. Arhitectura lemnului, când nu trebuie, ca în Rusia, să protejeze în întregime un spaţiu de furtunile de zăpadă şi de ger, reduce elementele de construcţie la strictul necesar. Nu mai rămâne decât scheletul clădirii, joc de antablamente. de coloane, de grinzi transversale şi de console de susţinere. Aceste elemente, în Japonia, prezintă întotdeauna o mare simplitate: numai consolele (inasu-gumi), echivalentul capitelurilor noastre occidentale, se pretează la o multiplicare geometrică al cărei efect decorativ este cu atât mai utilizat cu cât epoca este mai apropiată de cea a noastră. După ce s-a ridicat scheletul edificiului, nu mai rămâne decât să se umple spaţiile dintre coloane cu un material uşor. ce nu are rol de susţinere: lut. lemn sau shinkabe (o plasă fină de bambus acoperit sau nu de argilă amestecată cu paie). Aşa mai lucrează încă artizanii din zilele noastre şi modestele căsuţe de la marginea oraşelor reproduc astfel, în mod ciudat, structurile înaltelor carcase ale zgârie-norilor contemporani.

În aceste construcţii, reduse la cea mai simplă expresie, deschiderile pot fi plasate oriunde şi închise în mod variat: uşă fixată pe un ax vertical, volcle pliante (shitomido) sau panouri glisante. În arhitectura domestică, clementele de închidere sunt. aproape în toate cazurile, glisante, uneori opace (fusuma). alteori translucide (shoji). Lumina este reglată astfel prin jocul clemen-telor de închidere: casa nu are ferestre, cu excepţia unor rare deschideri practicate ocazional în peretele vreunei odăiţe

sau în camerele de tip occidental – ca bucătăria sau salonul de recepţie -. atunci când este vorba de o locuinţă se împacă sau încearcă să împace stilurile şi avantajele celor două moduri de viaţă. Arhitectura tradiţională este adaptată uimitor de bine la lumea contemporană, atât în generai, cât şi prin practica multiseculară a standardizării măsurilor şi a pieselor de montaj esenţiale: unitatea de măsură este aşa-numitul ken sau semi-Ăen a cărui lungime variază însă după regiune; se distinge astfel kyonta, sau măsura de la Kyoto. şi inakd'ma, sau măsura din provincie. Rogojinile de pai (tataini) au. lucru bine cunoscut, un format standard, stabilit în funcţie de talia medie a unui om şi de spaţiul de care are nevoie ca să poată dormi confortabil: mobilele – puţine la număr – sunt fabricate ţinându-se seama de aceiaşi moduli. Deşi organizarea artizanală a întreprinderilor este încă foarte răspândită, chiar şi în oraşe şi târguri, şi cu atât mai mult la sate. practica ancestrală a standardizării favorizează mult stabilirea unei planificări la nivel industrial. Acest fenomen este cu atât mai accentuat cu cât în Japonia nu există variaţii mari în privinţa habitatului de la o provincie la alta. cum se întâmplă în Franţa, de exemplu. Doar nuanţele pe care le impun particularitatea anumitor materiale şi adaptarea la natura locală se schimbă, subtil, de la o regiune la alta: spaţiul japonez rămâne fundamental acelaşi, din nordicul Honshu şi până în sudicul Kyushu. Din această pricină, satele nipone au o înfăţişare asemănătoare; dar această cvasiuniformitate. acest veşmânt naţional nu distruge originalitatea unei multitudini de celule etnologice diferite.

Printre altele. În cazul caselor particulare, căutarea sistematică a asimetrici evită orice monotonie pentru cel ce ştie să vadă dincolo de constantele născute din extinderea veche a unei culturi unificate in ciuda vivacităţii tradiţiilor locale.

Spaţiul casei japoneze este un spaţiu mobil: dacă exceptăm spaţiile de lucru – domo. unde se află cuptoarele şi proviziile, şi //// ullet <>. unde se află cada de baie -.

Încăperile de locuit nu au o destinaţie» bine definită. Desigur că există o sufragerie (chanomt. c cameră de primire (zashiki). camera de dormit a stăpânului casei (nana), dar aceste destinaţii nu sunt destul de marcate pentru a crea o diferenţiere arhitecturală. Mobilele fiind reduse la strictul necesar, utilizarea camerelor poate varia. Pe podeaua acoperită cu împletituri moi din pai (talanii), o saltea simplă (futon). aruncată scara şi pusă dimineaţa in dulapurile din pereţi, alcătuieşte un pal confortabil, nu există scaune, ci perniţe: mesele sunt joase şi uşoare: totul poate fi dus cu uşurinţă dintr-un loc într-altul. Spaţiul de locuil al casei este deci mobil şi singurele sale limite adevărate sunt cele ale pereţilor exteriori; în interior, deschiderea sau închiderea panourilor schimbă, după voie. suprafaţa locuibilă, aspectul său. ca şi calitatea luminii. Originalitatea acesteia vine dintr-o aşezare inversă faţă de cea practicată curent în arhitectura occidentală: în Japonia, plafoanele sunt de lemn şi culoarea lor. cu trecerea

29. CASELE REGIONALE Casele regionale japoneze posedă toate pereţi de lemn şi din pământ, peste care se ridică un acoperiş capabil să reziste intemperiilor. Aceste caracteristici generale nu exclud particularităţi provinciale net afirmate. Casele din Tohoku sunt adeseori construite după un plan în formă de L. Cele din Niigata-ken, ce stau multă vreme sub zăpadă, sunt apărate de porticuri. Casele de la munte, din Nagano-ken, cu acoperişul, în două ape, lin şi acoperit cu ţiglă, posedă adeseori un etaj cu ferestre care se deschid sau nu către galerii sau către un etaj – interioare în timp ce alte locuinţe au, asemenea cabanelor noastre alpine, acoperişuri grele de lose. Casele din Gifu-ken se adăpostesc sub un acoperiş înalt de stuf, în două ape, ce se sprijină pe o puternică bârnă centrală; toate construcţiile ce urmează a fi locuite sau unde au loc diferite activităţi sunt grupate după un plan dreptunghiular. Ca să reziste mai bine violentelor vânturi marine, casele din Wakayama-ken sunt înconjurate de ziduri groase care protejează construcţia, deviind vânturile

puternice. Planul fermelor din regiunea Saga sau din regiunea Fukuoka are adesea forma unui U; curtea interioară, situată la nord, este în general descoperită, dar poate fi şi acoperită, în totalitate sau în parte, de prelungirea acoperişului principal; doma (partea nepardosită) ocupă o întreagă aripă a casei.

anilor, se închide; în acelaşi timp se patinează şi nervurile lemnoase; în schimb, podelele îşi păstrează prospeţimea uşor aurită a paiului schimbat la intervale regulate de timp. Lumina vine deci dinspre podea şi omul, aşezat pe tatami, stă cât mai aproape de sursa sa.

CASTELE Şl ZIDURI DE APĂRARE

Într-o ţară veşnic şi adânc modelată de o organizare social-militară, este uimitor să constaţi cât de puţine urme au lăsat asupra peisajului luptele pe care le dădeau paladinii de odinioară. Aici nu există, ca în Europa sau în China învecinată, acele ziduri de apărare al căror traseu neregulat sau geometric delimita o zonă de siguranţă în care se putea dezvolta, la adăpost de invaziile străine, o mare civilizaţie urbană. Insulară, Japonia nu a a\ut a suferi, înainte de secolul al XX-Iea, de ocupaţia vreunui învingător. Unificată, de foarte mult timp. sub autoritatea morală, dacă nu materială, a împăratului din Yamato, ea nu a cunoscut acele rivalităţi ale statelor mici, destul de puternice pentru a supravieţui, dar prea slabe pentru a le domina pe altele, rivalităţi care au împiedicat, până în secolul al XIX-lea, realizarea unităţilor naţionale europene. Luptele ce au însângerat totuşi Japonia timp de mai multe secole nu puneau în joc decât forţele şi ambiţiile personale ale unei mulţimi de nobili mari şi mici sau de războinici. Era vorba, întotdeauna, de o succesiune de fapte de arme, de mai mare sau mai mică importanţă, ale căror grele consecinţe erau suportate de oamenii simpli, fără ca aceştia să sprijine pe vreunul dintre adversari. Elementele strategiei clasice decurgeau dintr-o utilizare ingenioasă a aşezării naturale a terenului: în această ţară cu relief atât de variat, nu era greu să stabileşti într-un loc râpos un refugiu în care înălţarea câtorva movile de pământ şi a

unor îngrădituri să-l facă inexpugnabil. Lucrările de apărare, pe teren plat, protejate de un şanţ şi de un meterez făcut din pământul scos prin săparea şanţului, erau destul de asemănătoare cu un vallum roman şi au rămas, în orice caz, prea rare pentru a duce la elaborarea unui sistem perfecţionat de fortificaţii.

În ştiinţa utilizării terenului, japonezii au fost elevii coreenilor, împotriva cărora, în chip paradoxal, fuseseră ridicate, în secolul al V11-lea, fortăreţele de la Ono, Kii şi Ito, menite să protejeze oraşul Dazaifu. sediul administraţiei din insula Kyushu. Ele nu mai formează astăzi decât o lungă linie agăţată de coasta muntelui, a cărui pădure înconjurătoare lasă să se vadă, pe alocuri, pietrele ce domină câmpia apropiată.

În partea de nord-vest a insulei Kyushu, dar de data aceasta la malul mării, urmele zidurilor ridicate pentru a rezista mongolilor apar astăzi la fel de puţin inpresionante. Făcute din pietre cioplite şi împreunate sau din materiale eteroclite. ele sunt totuşi, prin diversitatea lor. mărturia unui elan comun: fiecare „ţinut” îşi plătea lungimea sa de zid. Treptat, aici s-a îngrămădit nisipul şi au crescut pinii de mare. cerul şi marea cu nuanţele ci intense te fac să uiţi uşoara ondulare, ce reprezintă singura urmă a unei invazii neizbutite care a schimbat totuşi cursul istoriei japoneze. A evoca freamătul melancolic al ierburilor înalte, singurele care îşi mai amintesc de eroii de altădată, este o temă literară clasică. Etica cavalerească şi practicarea desăvârşită a artelor marţiale favorizau lupta dintre doi războinici. Manie bătălii ale Japoniei, cea de la sfârşitul shogunatuhri familiei Tokugavva. cea de la Sckigahara (1600) care le hotărâse victoria, cea de la Dan-no-Ura (l185) care îngăduise venirea dinastiei Minamoto. au fost toate lupte în mişcare, ce comportau lungi urmăriri, pe pământ sau pe mare, înfruntări violente şi. numai episodic, asedii. Fiind o ţară a cutremurelor de pământ. Japonia a respins întotdeauna ideca de a înălţa construcţii voluminoase şi greoaie, precum cetăţile, care s-ar fi prăbuşit în chip catastrofal la

prima zguduitură. Regimul din Edo. limitând numărul castelelor la unul pe fiecare domeniu, a răpit cetăţii rolul său pur militar şi a făcut din ea sediul administraţiei regionale şi simbolul autorităţii aşa-nu-miţilor daiinyo. reprezentanţi ai shogunului. Căci să nu uităm că Japonia nu a cunoscut niciodată o stăpânire mai paşnică prin scopurile sale. dacă nu întotdeauna şi prin metodele sale. ca acest sever regim militar. Dramele din secolele al XV-lea şi al XVI-lea. pricinuite sau amplificate de schisma dinastică zisă a Dinastiilor din Sud şi din Nord. demonstraseră din plin gravele primejdii pe care le constituia pentru viaţa generală a ţării implantarea prea densă a unor puncte de rezistenţă fixe.

Ajunsă la apogeu prin construirea grandioaselor castele ale dictatorilor – Osaka, Himeji, Monoyama. Azuchi –, arhitectura militară se dezvoltase în timp ce prolifera feudalitatea anarhică, după retragerea vestitului împărat Go-Daijo în munţii Yoshino. Planul clasic al acestor castele se compune dintr-un donjon (tenshu) înconjurat de o incintă adeseori dublă – interioară, fuchi-bori) şi exterioară (sotobori) –, dispuse în funcţie de topografia şi de avantajele strategice ale terenului.

Cu prilejul unor lucrări de restaurare s-au găsit. În repetate rânduri, schelete de oameni morţi în picioare, oameni ce fuseseră zidiţi de vii pentm a transmite construcţiei puterea lor vitală. Li se spunea „stâlpi umani” (hito-bashira) şi existenţa lor nu este specifică numai Japoniei.

Clădirile înălţate deasupra meterezelor erau văruite cu ajutorul unui amestec din var şi praf de cochilii. Spre deosebire de practica europeană curentă, podurile mobile (hanebashi) erau rare. Nişte pasarele fixe. din lemn, se înălţau peste şanţuri; în caz de asediu, erau distruse, pentru a se evita intrarea duşmanilor. Erau protejate şi de deschideri ascunse (masugata) ce constau dintr-o curticică înconjurată de ziduri de piatra, cu două porţi secrete, una deschizându-se spre exterior, iar cealaltă spre interiorul castelului. Aceste mici curţi constituiau locuri întărite unde

putea fi atras şi blocat asediatorul. În scopul de a-l nimici din înaltul meterezelor. Două constnicţii de pază, una la apus şi alta la răsărit, supravegheau interionil fortăreţii, unde se aflau locuinţa şi serviciile administrative ale stăpânului. Nu puteai ajunge la donjon decât după ce treceai de o intrare impozantă cu două etaje. Închisă cu porţi grele, de lemn ferecat, şi după ce traversai o a doua curticică. unde orice v izitator nepoftit se^ afla în bătaia puştii sau a săgeţilor oamenilor de pază. În sfârşit, ajungeai la donjon. trecând printr-un coridor îngust şi sinuos, mărginit de ziduri înalte şi apărat de zece „intrări” succesive, ce constituiau lot atâtea puncte de observaţie şi baze de tragere. Din turnurile de la colţuri (sumi-yaguro) era supravegheat fiecare punct strategic: permiţând accesul în donjon. erau legate intre eie printr-un zid de pământ (dobei) sau prin

30. FORTĂREAŢĂ TRADIŢIONALĂ Fortificaţiile japoneze tradiţionale erau construite din lemn, paie şi pământ, elemente ce rezistau mai bine la cutremure decât greoaiele ziduri de piatră introduse de coreeni. Jn caz de adevărat război, nobilul îşi adăpostea bunurile şi familia în fortăreaţa din munte, complementară locuinţei sale obişnuite. Acest refugiu, aşezat pe un vârf destul de abnipt sau pe un contrafort sprijinit de munte, este apărat în primul rând prin poziţia sa şi prin topografia terenului. Apărarea naturală este completată prin defrişarea vârfului sau crestarea adâncă a contrafortului până când sc obţine o terasă pe care sunt înălţate construcţiile. Această terasă este uneori inaccesibilă, cel puţin în punctele cele mai expuse, datorită unui ziXI de pământ, cu sau tâiră gard, cu sau tară turn de lemn. În incinta însăşi, construcţiile nu sunt decât cele ale unui templu obişnuit, servind în mod accesoriu drept loc de refugiu în caz de război...” (F. Guillain, Fortăreţe japoneze, p. 21-22) Aceste fortăreţe modeste au fost înseşi locurile unde s-au destăşurat nenumăratele războaie nipone, până în epoca dictatorilor, la sfârşitul secolului al XVI-lea, când introducerea armelor de foc şi regruparea armatelor sub autoritatea câtorva

mari nobili au dat cu desăvârşire peste cap, şi cu totul pe neaşteptate, organizarea apărării.

galerii fortificate. Ca o ultimă precauţie, exista un labirint ce-i făcea să se rătăcească pe asediatorii care, datorită norocului sau dibăciei, scăpaseră de săgeţile, gloanţele sau pietrele (ishiotdshi) ucigaşe aruncate de cei asediaţi.

Văzute de departe, cetăţile, albe edificii ce se înalţă cu mândrie pe masa ciclopeeană a zidului împrejmuitor din pietrele cenuşii, au o frumoasă înfăţişare. Înălţimea lor. rară într-o ţară în care se utilizează de predilecţie linia orizontală, le conferă un rol de faruri: oraşul parc că s-a grupat în jurul lor. La începutul timpurilor moderne, aceste castele au contribuit. În mare măsură, la înnoirea urbanismului. Asemenea vechilor cetăţi geometrice, de tip chinezesc, create cu autoritate şi după un plan precis, castelul avea să adune în jurul castelanului meseriaşii ale căror activităţi diferite erau necesare vieţii comunităţii. Născute sub presiunea împrejurărilor, aceste oraşe, ce înfloreau înlăuntrul sau în jurul unei cetăţi, nu se constituiau, totuşi, în chip anarhic. Orânduirea ansamblului era determinată de o aşezare ierarhică strictă, hotărâtă de stăpânul castelului. În vecinătatea imediată a castelului se aflau casele samurailor; apropierea acestor case faţă de castel era precis determinată de rangul proprietarilor lor. Dincolo de casele samurailor se înghesuiau orăşenii, negustori şi meseriaşi, grupaţi pe profesii. Fiecărui cartier al oraşului, dezvoltat, ca odinioară, după un plan geometric. Îi corespundea o anumită activitate: astfel exista cartierul armurierilor, cel al dulgherilor, cel al negustorilor de vinuri, cel al vânzătorilor de peşte; suprafaţa urbană prezenta întreg eşantionul unei economii pe cale de industrializare.

Minunat dezvoâtate în timpul păcii de la Edo, castelele Nijo din Kyoto şi Himeji (Hyogo-ken) arată că aceste fortăreţe se puteau transforma cu multă eleganţă în locuinţe grandioase, care îmbinau efemera splendoare a prunilor sau a cireşilor cu sălbăticia ostentativă a tigrilor

ce săreau pe zidurile de aur ale aşa-numitclor fusuma. Mărite în perioada ce a urmat după războiul de la Onin (1467-1477). Întărite şi construite din materiale dure şi conform unui plan mai complex, după introducerea armelor de foc de către portughezi. În secolul al XVI-lea. slăvite de dictatori şi pacificate de dinastia Tokugawa. castelele au îngăduit Japoniei secularizarea unei arhitecturi care rămăsese. În esenţa ei. religioasă, chiar şi în aspectele sale administrative. Căci China învăţase Japonia să nu despartă net arhitectura religioasă de arhitectura civilă.

PALATE Şl LOCUINŢE

Arhitectura de astăzi derivă din casele nobiliare (buke-yashiki) adânc influenţate de stilul castelelor şi codificate după rangul social al proprietarului de către Iemitsu (1623-1651). al treilea din shogunii Tokugawa. Alcătuirea caselor orăşeneşti ale aşa-numiţilor daimyo făcea obiectul unei reglementări minuţioase. Principalul semn exterior de putere era poarta de la intrare, situată în general la estuî sau la vestul proprietăţii, spre a lăsa liberă faţa sudică. Simbol al statutului social al stăpânului, poarta putea fi monumentală, prevăzută cu un acoperiş şi flancată de gherete pentru paznici; când era mai puţin impozantă, nu avea deasupra ei decât o traversă (kabukimon); când era mai modestă, se afla integrată în corpul clădirilor (nagayamon). Oamenii de rând nu aveau în niciun caz dreptul să-şi construiască o poartă, ca de altfel – în teorie cel puţin – nici săli de lux (tsuke-shoin); ei nu aveau voie să-şi împodobească locuinţa cu o grindă decorativă (nageshi) şi nici să posede ecrane, paravane sau închideri culisante decorate cu foiţe de aur.

Locuinţele particulare nu s-au prea schimbat după epoca Edo; în construcţie se distinge întotdeauna dualitatea originii lor: o grandoare militară, puţin cam teatrală, conjugată cu o sobrietate serioasă şi caldă, moştenire a tradiţiei mănăstireşti.

Sursă de fantezie dinamică, neregularilatca prevalează în aceste ultime prelungiri ale aşa-numilului

shoinz'u-kuri (literal, arhitectura sălii de lectură), care a caracterizat, în epoca modernă, dezvoltarea urbană şi triumful centralizării militare: nercgularitatea este regula fundamentală în siikiyozukuri (literal, arhitectura căsuţei de bun gust), derivată din agrestele pavilioane de ceai (chashiisii sau chaseki), în care oamenii se reunesc, îmbinând bucuriile prieteniei cu plăcerile rafinate ale emoţiei estetice. Frumuseţe simplă, in care lipsa ornamentelor devine ornament; frumuseţe lipsită de ostentaţie, în care proporţia, echilibrul şi perfecţiunea în executarea diferitelor părţi demonstrează. În chip mai sigur decât dimensiunile foarte mari. distincţia locuitorilor.

Începând din secolul al XVIII-lea. casa particulară îşi terminase evoluţia. Îmbinând măreţia uneori severă a locuinţelor senioriale cu nisticitatca rafinată a pavilioanelor de ceai. Alcătuirea generală devenise atât de clasică şi chiar de stereotipă. Încât se publicau cărţi de schiţe (hinagatahon), un fel de manuale spre uzul amatorului dornic să-şi construiască el însuşi, repede şi ieftin, o casă pe gustul său. Era o soluţie originală, chiar dacă nu întotdeauna fericită, căci nu te poţi chiar atât de uşor impoviza arhitect; dar ca făcea posibilă accelerarea dezvoltării citadine moderne. Locuinţa nobilului de odinioară, redusă la componentele ei esenţiale, se democratizase. Generalizată la negustorii şi meseriaşii din oraşe, această democratizare se dezvoltase foarte de timpuriu – încă de la sfârşitul Evului mediu – la Kinki; autorii ei erau conducătorii satului: obligaţi de funcţiile lor să primească diferiţi militari şi funcţionari, ei luaseră obiceiul să clădească săli de recepţie al căror lux, conform etichetei şi bunului gust al claselor nobile, se potrivea cu rangul vizitatorilor lor.

Casa nobililor era împărţită, începând cu epoca Muromachi, în două părţi: partea dinspre nord, unde se desfăşura viaţa cotidiană, şi partea sudică, rezervată recepţiilor şi ceremoniilor. Aceasta din urmă se deschidea către o grădină şi putea fi modificată, sub raportul mărimii şi al înfăţişării, cu ajutorul unor uşi culisante, după cum

gazda voia să-şi primească oaspeţii cu mai mult sau mai puţin fast. Această specializare mondenă a încăperilor ce se deschideau spre sud dusese la gruparea elementelor decorative în aripa meridională. Principalul element decorativ este tokonoma sau toko – cuvântul apare în secolul al XIV-lea –, alcov a cărui formă reprezenta evoluţia şi transformarea arhitecturală a aşa-numitei oshiita (masă joasă aşezată în faţa unui perete pe care era atârnată o pictură). Pe chigaidana sau tona, etajere aşezate asimetric, erau expuse unul sau mai multe obiecte de artă, de dimensiuni mici, după moda venită din China. Combinaţia dintre vechea etajeră dublă (nikaidana) şi micul dulap cu despărţituri (zushidana) s-a făcut treptat, fără îndoială, în secolul al XV-lea, ducând la etajerele alternate aşa cum ni se înfăţişează ele astăzi, în aceeaşi epocă a apărut şi elementul care avea să dea numele tipului de clădire din care se trage arhitectura japoneză modernă: tsuke-shoin sau shoin. Fiind la început o formă elaborată a chiliei călugărului budist, încăperea de tip shoin comportă o masă încorporată în peretele exterior, precum şi câteva etajere, agăţate de un perete lateral. Tokonoma se situează între acestea două. iar rogojinile din pai pe care stă ghemuită persoana ce lucrează la masă se află la un nivel mai ridicat decât pardoseala încăperii. Masa este luminată de o fereastră în acoladă, protejată de o împletitură fină din bambus. Cu timpul, shoin-ul a devenit mai mult cameră de primire decât birou de studii, iar plafonul său este, în general, împodobit cu chesoane, cu atât mai lucrate cu cât casa este mai bogată. Aşa-numitele fusuma, ce despart shoin-u\ de celelalte încăperi, sunt şi ele obiectul unei decoraţii deosebit de elaborate.

Despărţite de verandă prin porţi culisante translucide (shoji), încăperile sunt, începând cu epoca Edo, relativ luminoase: invenţia jaluzelelor din lemn (amado), ce ziua pot fi strânse prin alunecare într-un fel de ladă încorporată în perete, a îngăduit luminarea verandei printr-un rând de shoj\ exterioare, astăzi prevăzute, în general, cu geamuri. În acest fel se evită atmosfera adeseori întunecată ce

domnea. În sezonul rece, în casele de odinioară, unde lumina nu pătrundea decât printr-un singur perete exterior din trei.

CAPITALELE

Naşterea şi îmbogăţirea unei burghezii amatoare de lucruri frumoase aveau să provoace amenajarea unui cadru de viaţă urban ale cărui dimensiuni şi a cărui alcătuire constituiau, pe atunci, o mare noutate. Densitatea mărită a populaţiei concentrate într-unui şi acelaşi punct, la Edo, unde se ţineau lanţ cortegiile dainiyn-\or, dusese la construirea unor case ce aveau adeseori un etaj, ca şi la dezvoltarea măsurilor de securitate împotriva incendiilor. Aşa cum se întâmplă şi astăzi, în cartierele vechi incendiul era un lucru atât de obişnuit. Încât era numit în mod curent „floarea din Edo”. Spaţiul urban a fost împărţit în zone de intervenţie, pentru ca, atunci când se anunţa că focul izbucnise undeva, să poată fi circumscris. A fost încurajată folosirea materialelor ce rezistă la foc: ipsosul pentru ziduri, olanele pentru acoperişuri. Problema s-a pus în modul cel mai presant mai ales după incendiile din 1656 şi 1657. Treptat, se răspândise folosirea olanelor în formă de S (sangawara): acest procedeu, mai puţin costisitor decât vechiul acoperiş făcut din olane concave îmbinate între ele prin elemente semicirculare (hongawara), asigura o protecţie la fel de bună. Astfel, cu toate că aceste materiale rămăseseră scumpe – ceea ce limita răspândirea lor –, soliditatea construcţiilor se ameliorase. În secolul al

XVIII-lea, toate casele ce mărgineau marile străzi din Edo respectau normele de securitate.

Această muncă de organizare constituia o mare performanţă, căci. Încă şi acum. nu există oraş în lume în care să te poţi pierde atât de repede ca în Tokyo. adevărat labirint de străduţe cu traseu imprecis. În care se înghesuiesc case ce pot atât de uşor să ia foc. Aşezat pe insulele estuarului Sumida şi în câmpia mlăştinoasă a râului Musashi – vestit în istoria feudală -. modernul Tokyo (vechiul Edo) a înghiţit treptat marea şi a secat mlaştinile.

Situat în jurul vechiului castel Ota Dokan (secolul al XV-lea), el s-a bucurat, o dată cu triumful dinastiei Tokugawa. de o mare glorie politică. Actualul palat imperial se înalţă pe locul palatului Nishimaru. construit în 1592 din ordinul lui Ieyasu. care se gândea să-şi stabilească aici reşedinţa la bătrânele. Mărit de Hidetada, avea să devină curând un măreţ donjon (Homnaru), înalt de şaptezeci de metri. Eleganţa acoperişurilor ridicate la colţuri şi acoperite cu olane de plumb, era sporită, conform unei practici curente, de prezenţa a doi delfini auriţi a căror coadă părea că bate văzduhul. În 1657. această măreaţă clădire a dispărut aproape cu desăvârşire. Într-un incendiu; ea nu avea să fie niciodată reconstniită. deoarece sliogunii au ezitat întotdeauna în faţa uriaşei cheltuieli ce trebuia făcută. Din acest palat nu se mai văd astăzi decât şanţurile impunătoare, a căror calmă înfăţişare aminteşte. În mijlocul modernului Tokyo. de timpurile măreţe de odinioară.

În jurul stăpânirii centrale şi a daimyo-lor care. de bună voie la început şi apoi cu forţa. Îşi stabiliseră reşedinţa în capitală, se dezvolta o întreagă societate religioasă, meşteşugărească şi de negustori. Pentru a face faţă eventualelor răzmeriţe, care de altfel începuseră să se producă începând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. shogunii împărţiseră oraşul în cartiere, incluse de bariere. În care oamenii se grupau după meserii. Stăpânirea interzicea divulgarea planului general al oraşului, ce era păstrai secret pentru facilitarea operaţiilor poliţieneşti. De îndată ce ieşea din îngustul perimetru în care locuia, orăşeanul nu mai ştia unde se aflã. Drept puncte generale de reper nu-i puteau servi decât templele, sanctuarele şi casele daimyo-lor; de asemenea, avea posibilitatea să se orienteze cu ajutorul unor elemente naturale ca: râul (kawa), pădurea (mori), eleşteul (ike) sau orezăria (ta), a căror menţiune apare încă şi astăzi în multe toponime. Dar pe aceste repere nu te puteai baza prea mult, pentru că Edo era un oraş împănat cu pădurici, câmpii şi ape curgătoare sau stătute; din toate locurile se

vedea muntele Fuji. ireală siluetă albă sau divinitate strălucitoare, după ora zilei. Dar de câţiva ani încoace, muntele Fuji nu mai ocroteşte oraşul Tokyo: fumul şi zgârie-norii l-au izgonit din această lume.

Furnicarul din Edo se opunea planului geometric al oraşului Kyoto. Împărţit în pătrate care se întindeau spre sud. palatul imperial (Dai Dairi). situat la nord. ocupând poziţia cheie. Conceput ca şi vechiul Nara. după modelul capitalelor imperiale chineze, oraşul nu era numai expresia unei atitudini politice sau administrative, ci şi un simbol cosmogonic, o mandala cu trei dimensiuni. În Extremul Orient al caracterelor, oraşul trebuia, prin tradiţie, să reflecte organizarea lumii în acest sens. putem pretinde, fără exagerare, că Kyoto este un,. oraş sfânt': cu toate că nu se petrecuse aici niciun miracol, el reprezenta, la origine, expresia unei credinţe şi alcătuirea sa avea o virtute magică. Totuşi, la Kyoto. templele şi sanctuarele fuseseră ridicate la periferie, la poalele munţilor ce înconjurau din trei părţi, câmpia centrală: dificultăţile din epoca Nara îl determinaseră pe împărat să încerce să scape de influenţa prea imediată şi prea temporală a marilor mănăstiri Oraşul Kyoto ilustrează deci efortul depus pentru a-i face pe călugări şi laici să trăiască în armonie şi în bună înţelegere într-un oraş a cărui alcătuire subliniază dubla sa vocaţie.

GRĂDINILE

Parte integrantă a locuinţei tradiţionale, „grădina japoneză" este universal cunoscută, sub o formă sau alta. fie ea şi caricaturală, iar elementele sale specifice constituie tot atâtea simboluri generatoare de visuri exotice. Există, mai inlâi. podul de lemn sau de piatră, acel vestit pod arcuit a cărui curbură este uneori exagerată pentru ase lăsa liberă trecere ambarcaţiunilor; dar mai există şi podul plat. podul în zigzag (yat&u-hashi) ce se desfăşoară, nervos, din stâlp în stâlp, sau podul acoperit cu un acoperiş, apărut în secolul al XIV-lea, sub influenţa arhitecturii zen. Cale aruncată sau aşezată delicat peste ape ce dorm, el îşi îngăduie să te aventurezi fără greutate

pe oglinda lacului, punct central al oricărei grădini ceva mai mari. Căci nu se poate concepe un peisaj japonez fără prezenţa apei şi, mai ales, a mării. În această ţară cu ţărmuri sfârtecate şi în întregime deschisă valurilor, reconstituirea armoniei unui mal – tradiţie venită din China şi Coreea – avea să cunoască o dezvoltare deosebită. Acest principiu a fost dus până la extremele-i consecinţe la Kavvara-no-in din Kyoto. locuinţă a lui Minamoto no Toru* (822-895): aici se aducea în fiecare zi apă de mare ce era pusă la evaporat pe un foc de lemne pentru a se extrage sarea, după procedeul folosit în micile sate de pe coastă, ascunse în fundul golfurilor a căror micime naturală evocă miniaturizarea artificială a grădinilor. Începând din secolele al IX-lea şi al X-lea, japonezilor le place să reproducă locuri celebre precum Matsushima*, puzderie de mici insule legănate de scânteierea mării, sau Ama-no-Hashidate, lungă bucată de pământ împădurită, fâşie îngustă aruncată între două întinderi marine, imortalizată de Sesshu*. Lacul, a cănii formă este simbolică, poate lua aspectul unei litere, să reprezinte, de exemplu, o inimă, ca în celebra grădină Saihoji* din Kyoto, şi trebuie, după tradiţie, să aibă una sau mai multe insule. Acestea copiază, sistematizându-le. aspecte din natură: există de exemplu, insula muntoasă fyamajima) şi insula de câmpie (no-jima), insula împădurită (mori-shima) şi insula de coastă (iso-shima). Versiuni japoneze ale legendei taoist-chineze a Celor Trei Munţi sacri, unde trăia, dincolo de mări, pustnicul posesor aî elixirului de viaţă lungă, insulele constituiau obiective ale plimbărilor cu barca; puteau veni aici şi muzicanţi: simbolismul făcea atunci loc sărbătorii. Apelor adormite ale lacului li se adaugă apele muzicale ale unei cascade. Începând din secolul al X-lea, inginerii niponi au cheltuit comori de ingeniozitate întru utilizarea diferenţelor naturale de nivel. În epoca Edo, s-a recurs, la nevoie, la mecanică: astfel, cascada Koraku-en* din Tokyo, proiectată pentru Tokugavva Mitsukuni (1628-17Ol), încă şi acum un loc retras şi calm, situat între un uriaş complex feroviar şi un modern Luna-Parc, era alimentată cu

ajutorul unei roţi.

32. PALATUL IMPERIAL (DAI DADRI) DE LA HEIAN Construit în secolul al EX-lea, dar inspirat din palatele chinezeşti din secolul al VI-lea, palatul imperial cuprinde, în partea sa nord-estică, reşedinţa imperială (Kokyo, A). Sălile de audienţă (Chodoin, B) sunt situate la sud, pe axa porţii principale; sălile de primire (Burakuin, C) sc desfăşoară către vestul părţii numite Chodoin.

Lângă apă şi însufleţite de ea se află pietrele. Căci nu există grădină cu adevărat japoneză care să nu aibă stânci ale căror culori şi asperităţi se schimbă întruna în aerul uşor umed sau sub şiroirea ploilor frecvente. Moştenit de la chinezi datorită penelului lui Po Kiu-yi (772-846) poet Tang foarte preţuit în Japonia în epoca

Heian, gustul pentru frumuseţea pietrelor cunoaşte în Japonia, unde este cultivat de mai multe secole, rafinamente deosebite şi reprezintă un element esenţial al esteticii ceremoniei ceaiului. În Japonia, piatra nu este considerată o materie neînsufleţită; de altfel, nici shin-loismul şi nici budismul nu concep neînsufleţirea totală şi definitivă. Obiectul cel mai material poate, oricând, să devină reccptacolul unui suflet care. chiar dacă este plin de păcate şi decăzut, rămâne un suflet. Piatra are robusteţea intangibilă a omului de bine: lustruită şi prelucrată, ca capătă strălucirea şi eleganţa culturii. Iată de ce ea a fost întotdeauna foarte iubită de călugări. Moda bine cunoscută şi simbolismul complicat al grădinilor cu pietre, imagini încremenite ale unui peisaj (kâre-sansui). ca Ia Daisen-in* (1512). sau ale unei mişcări (toranoko-watashi). ca la Ryoanji* (1450). reprezintă desăvârşirea unui curent foarte vechi. Încă de începuturile epocii Heian se dezvoltase o grupare specială de călugări meşteşugari pricepuţi în prelucrarea pietrei (ishidate-so). În lot Extremul Orient chino-japohezo-eo-reean. dragostea pentru piatră este alimentată de vechi credinţe magice reluate de taoism. Element de longevitate, piatra este totodată o matrice: marele rege mitic chinez Yu cel Mare sc născuse dintr-o piatră şi. ca să poată veni pe lume.

fusese nevoie să sc deschidă pântecul mamei sale: sc spune că fiul său. K'i. s-a născut în acelaşi fel.

Piatra, dai mai prelucrată este şi materia din care se fac felinarele. Felinarul japonez (io) păstrează. În ciuda utilităţii sale materiale, un clement de mister. Aşezat la marginea unui drum. el sc înalţă pe o tijă. Scund, purtând un fel de pălărie marc în armonic cu desenul şi cu suprafaţa plată a apei. el poartă numele poetic de.. felinar spre a privi zăpada" fyukuin-doro). Cele mai vechi felinare de acest lip se află în vila Katsura (prima jumătate a secolului al XVII-lca). Sunt înrudite cu cele ce se foloseau pentru a lumina partidele nocturne de ceai. ce nu sc terminau decât în zori. Rcccptacol al focului, felinarul nu este niciodată prozaic, aducând fie un element de frumuseţe, fie evocând tăcuta prezenţă a sufletelor. Felinarul a fost importat în Japonia o dată cu arhitectura budistă, iar folosirea lui. favorizată de unirea budismului cu shmtoismul. s-a generalizat în scurt timp.

El adăpostea focurile aprinse de credincioşi şi s-a integrat curând în ansamblul religios. Un felinar este o ofrandă; calitatea sa arată gustul sau bogăţia donatorului, şi numărul mai mare sau mai mic de felinare este semnul bogăţiei şi al pietăţii credincioşilor. Succesiunea lor desenează, la intrarea în sanctuare, un drum ritmat de prezenţe pietrificate, al căror lung cortegiu, ca în cazul sanctuarului Kasuga din Nara. Îl conduce încet pe pelerin spre inima incintei sacre.

Tot piatra trasează drumul ce străbate grădina: nu-i vorba de o cale triumfală sau de una carosabilă, ci de un drum abia schiţat, indicat în mod discontinuu prin pietre plate aruncate în iarbă.

Simbolica uneori cam greoaie a diferitelor componente ale unei grădini japoneze implică, desigur, o primejdie: lipsa de spontaneitate. Totuşi, ceea ce ar putea să nu fie decât un decor de teatru este întotdeauna o încântare pentru ochi. căci grădina este concepută în funcţie de o viziune dinamică şi nu statică. Arhitectul şi grădinarul nu creează atât un cadru, cât desfăşurarea unui

peisaj. În ritmul lent sau rapid al paşilor celui ce se plimbă. Dacă se simte nevoia, fiecare scenă din natura astfel amenajată poartă un nume poetic ce evocă vreo călătorie îndepărtată: lacul dinspre Apus. de exemplu, cu referire la China, ca in Koraku-cn. Plimbarea în grădină trebuie să fie o mişcare a cărei înaintare este calculată în chip savant. De aceea uncie inovaţii publicitare sunt catastrofale. La Rvoanji. de exemplu, fiindcă au fost amplasate stânci uriaşe aproape în tot parcul înconjurător, austera şi celebra grădină de pietre şi-a pierdut semnificaţia: drumurile nu mai duc nicăieri. Emoţia s-a fragmentat şi s-a fărâmiţat, ajungând o uimire placidă şi lipsită de savoare.

Întinsele grădini – concepute ca locuri de plimbare - ce împodobesc în prezent Japonia sunt o moştenire de la dinastia Tokugavva. În ciuda dimensiunilor lor. ce sunt uneori foarte mari. ele derivă din grădina pentru ceai (cha-niwa) şi se opun grădinilor-tablou ale caselor senioriale, adevărate desene ce trebuiau privite din interiorul casei îmbinarea dintre concepţiile estetice aristocratice şi acelea privitoare la grădina pentru ceai s-a dovedit deosebit de izbutită în opera marelui Kobori Enshu (1579 – 1647). creator sau. mai exact şi mai sigur.

inspirator al vestitei grădini a vilei Katsura, reşedinţă de vară a împăratului, la Kyoto. Kobori Enshu făcea parte dintr-o familie de mici daimyo din Omi. Credinţa sa faţă de cauza lui Ieyasu îi adusese bunăvoinţa shogunală, materializată prin atribuirea unui post oficial (Fushimi bugyo). Înălţarea sa în rang în cadrul noii administraţii nu-l făcuse, totuşi, să rupă vechea sa prietenie cu unii aristocraţi din Kyoto. Având o cultură clasică şi fiind el însuşi expert în artele tradiţionale, era puternic legat de vechea capitală. Vestit specialist în ceremonia ceaiului, ceea ce implica un gust sigur în toate disciplinele, el era deosebit de priceput în arhitectura şi amenajarea grădinilor. De aceea i se atribuie paternitatea construcţiei vilei Katsura, a cărei simplitate austeră şi plină de măreţie vădeşte geniul şi strădania inspirată a arhitectului îndrăgostit de natură care a conceput-o. Legenda spune

că, înainte de a-şi începe opera, Enshu ar fi pus trei condiţii hotărâtoare: să nu i se impună nicio limită bănească şi nicio limită în timp; să nu arate nimic înainte de a-şi termina lucrarea. Capodopera s-a născut din acceptarea acestor cereri şi din încrederea totală de care s-a bucurat.

Şi totuşi, ce poate fi mai artificial decât acest imn închinat naturii? Ca şi la Versailles – deşi în spirit fundamental diferit -. mâna omului creează aici din nou natura, săpând. nivelând, remodelând pământul primordial. Organizând filosofic ^>aţiul. arhitectul a căutat un subtil simbolism, o sugestie sentimentală a poeziilor de altădată, pe care prinţul pentru care fusese ridicat acest ansamblu le iubea mai presus de orice. Sigur că astăzi plantele au crescut şi că. sub apăsarea unui şir de generaţii, imaginile de altădată s-au estompat, dar pădurile, pietrele, traseele rămân. Încărcate de o valoare exemplară. Căci vila Katsura a însemnat, pe vremea ei, o revoluţie: este primul exemplu – şi un exemplu tipic – de utilizare a liniei drepte în grădina-peisaj. Minunat paradox: în timp ce, în inima parcului, podurile şi potecile pietruite şi drepte amintesc de mâna omului, la’ construcţia clădirilor a fost folosit mai ales lemnul brut. neprelucrat, a cănii rară calitate îngăduie păstrarea lui ca atare. De aceea, prin vila Katsura se realizează, mai bine decât oriunde. Îmbinarea fundamentală dintre arhitectură şi natură.

Lecţia lui Muso (1276-1351), marele îndrăgostit de natură, creatorul grădinilor de pe lângă templul Saihoji (Koke-dera), conducătorul mănăstirilor zen din Cei Cinci Munţi, nu se pierduse. Ea fusese reluată şi aplicată prin construirea templului Ginkakuji (JishojiA prim exemplu de arhitectură modernă, din secolul al XV-lea, cuprinzând shoin, tokonoma şi, pe toată suprafaţa locuibilă, tatami, şi mai înainte încă. prin construirea templului Kinkakuji (Rokuonji). monument din secolul al XIV-lea. Purtând tenta austerităţii zen. ea adusese pe pământ întruchiparea străvechiului vis vrăjit al paradi-surilor lui Amida, unde se

întâlnesc, după moarte, sufletele generoase. Această evocare aici, pe pământ, a fericirii de dincolo de moarte, se dezvoltase în secolele al XH-lea şi al XIII-lea. când amidismul se răspândise atât de mult încât devenise o hiodă şi impregnase fiecare act al vieţii zilnice. În acelaşi timp, casele particulare deveneau locuri de cult; printre nobili exista moda de a-şi clădi propriul tempâu, în mijlocul unei grădini feerice. Reşedinţa Byodoin sau vila imperială, astăzi dispărută, din Toba, se oglindeau în apă: lunecând la poalele lor, ea le dubla imaginea, captând-o prin suprafaţa lichidă ce-şi schimba înfăţişarea după cum era cerul. La bucuria contemplării se adăuga şi cea a descoperirii: frumuseţea uneori aprohpc ireală a arhitecturii şi a dublului său virtual nu se dezvăluia vizitatorilor decât după un drum lung: din insulă în insulă şi de la insulă la templu se desfăşurau perspective mereu noi, a căror savantă progresie conducea la sanctuar. Acesta a fost apogeul şi spiritualizarea grădinilor de la Curte, în care suprafaţa tăcută a lacului şi susurul molcom al râului ce se năştea din el însufleţeau spaţiile închise de lungi galerii simetrice.

VECHILE METROPOLE

Construite după modelul edificiilor religioase, de care se deosebeau doar în mică măsură, palatul imperial şi casele nobiliare păstraseră în epoca Heian echilibrul geometric al clădirilor chinezeşti din care se născuseră. Ansamblul unei locuinţe senioriale se compunea pe atunci dintr-o clădire principală (shinden) ce se deschidea spre sud; două galerii acoperite o legau de o parte şi de cealaltă de două pavilioane de locuit (tai-no-yq), unul spre răsărit şi celălalt spre apus. Pornind de la acestea din urmă. alte două galerii se întindeau spre sud, ducând spre grădină şi spre apă. În timp ce în nordul clădirii principale se afla un al treilea pavilion de locuit ce echilibra ansamblul. Roşul coloanelor şi cenuşiul-albăs-trui sau verdele olanelor dădeau ansamblului un aer solemn, contrastând cu nuanţele blânde ale peisajului. Dualitatea – încă la fel de vie şi astăzi – ce opune maniera discretă, rustică, orgolioasei străluciri a clădirilor cu caracter religios sau

oficial este străveche: în anul 724 se dăduse un ordin guvernamental ce recomanda nu numai tuturor funcţionarilor cu ranguri înalte, ci şi tuturor civililor destui de bogaţi pentru a putea suporta cheltuiala să-şi părăsescă sobrele lor case din lemn brut şi din stuf şi să se mute în palate colorate de tip chinezesc. Dar mai era oare nevoie de o lege? Strălucirea oraşului Nara. capitală proiectată şi clădită după modelul oraşului Tch'ang-ngan de pe continent, modificase tradiţiile moştenite de la străbunii îndelung legaţi de cadnil preistoric.

În Japonia, stilurile, ca şi filosofiile sau religiile supravieţuiesc şi se completează fără să se distrugă. În fapt. evoluţia arhitecturii a fost influenţată în primul rând de religie, dovadă că. după propriilc-ţi porniri şi după împrejurări, poţi constata când o secularizare supărătoare a sentimentului religios, când o admirabilă spiritualizare a vieţii zilnice. Cele mai uluitoare sanctuare shinto. de exemplu, reprezintă evoluţia savantă a modestelor case construite pe pari şi prevăzute cu nişte scări simple ce-i adăposteau pe mărunţii regi din epoca Marilor Morminte sau pe agricultorii din Yayoi. Sanctuarele cele mai vechi, cele pe care nu le-a atins uluitoarea dezvoltare a civilizaţiei budiste, sunt de mai multe tipuri. Cel ce se bucură din cele mai vechi timpuri de celebritate, templul din Isc. este închinat străbunilor divini ai familiei imperiale. După Xihon-shoki: el a fost clădit pentru că într-o bună zi s-a considerat că e scandalos ca zeii şi împăratul să fie nevoiţi să trăiască şi să doarmă în acelaşi loc; se spune că. de la sfârşitul secolului al V-lea sau începutul secolului al VI-lea. zeii s-au mutat de aici. Instalat, alternativ. În două spaţii echivalente, cel mai sacru dintre sanctuare este periodic „transferat” dintr-un loc în altul, adică demontat şi reconstruit. Este un spaţiu al prezenţei şi un spaţiu al absenţei (kodenchî), unde rămâne întotdeauna un mic stâlp simbol, ce exprimă perenitatea ciclului vital şi credinţa shinto într-o continuă speranţă de reînviere. Cuprinzând două clădiri sacre – una interioară (Naigu) şi alta exterioară (Geku), a căror ultimă

reconstruire datează din 1954, templul din Ise se compune dintr-un şir de construcţii din scânduri ce au un acoperiş din stuf, greu şi înclinat, susţinut de piloţi. Ornamentul (chigi) sobru, nobil şi orgolios al grinzii din partea de sus a construcţiei (katsuogi) aminteşte de vitejia vechilor războinici ale căror bogăţii sunt îngropate în tumulii din epoca Marilor Morminte. Formă evoluată a hambarului preistoric, acest templu prefigurează tipul cel mai recent, numit Shimmei. caracterizat prin coloane de susţinere dispuse în exteriorul zidurilor.

La fel de vechi şi la fel de important, sanctuarul din Izumo aminteşte de luptele necruţătoare în care s-au înfruntat, odinioară, războinicii din Yamato cu cei din Izumo. În cursul unor rivalităţi a căror amintire se păstrează în legendele mitologice. Deşi. după reconstruirea sa din 1744, el este cel mai mare sanctuar shinto din Japonia, era, încă de la început, de dimensiuni uriaşe şi sugera, fără îndoială, puterea misterioasei civilizaţii din Nord, aceea a ţinutului unde „se îngrămădesc norii”, cea pe care războinicii din Yamato au trebuit s-o doboare pentru a-şi impune dominaţia. Dintre toate sanctuarele, este singurul descris în Niiwnshoki:….. o funie din scoarţă de dud, lungă de două mii de metri, va fi legată cu o sută optzeci de noduri. Toţi pilonii sanctuarului vor fi înalţi şi puternici şi toate scândurile late şi groase”.

El era, după un document din secolul al X-lea. mai mare decât impresionanta încăpere unde se afla statuia lui Buddha, din templul Todaiji din Nara. Totuşi acest colos a fost probabil prost construit, de vreme ce s-a prăbuşit de şapte ori în decursul secolelor al XI-lea şi al XIl-lea. În 1248, s-a luat hotărârea de a-l reclădi, la o scară mai mică. Edificiul principal, de formă pătrată şi susţinut de nouă coloane aşezate pe trei rânduri de câte trei, este caracteristic pentru stilul Taisha. O altă caracteristică a ansamblului din Izumo este aşezarea asimetrică a diferitelor clădiri în interiorul unei incinte pătrate. A fost reconstruit fără prea mult talent şi fără să-i fie respectate proporţiile iniţiale, drept care şi-a pierdut frumosul

echilibru pe care-l avea, probabil, odinioară. Totuşi, datorită numeroaselor grinzi şi bogăţiei pădurii din jur. el păstrează o măreţie demnă de timpurile mitologice, când înflăcăratul Susanoo înfrunta hidra din Izumo. „O superbă cale mărginită de arbori giganţi, ce se aliniază cât vezi cu ochii sub un şir de torii uriaşi unde sunt atârnate uriaşe shimenawa [funii], demne de puterea acestei zeiţe cu forţă cerească pe care o simbolizează. Dar, mai mult decât de torii şi de simbolurile lor festonate. sumbra măreţie a întinsei căi este subliniată de arborii minunaţi – mulţi sunt poate de mai multe ori milenari -. pini noduroşi ale căror vârfuri stufoase se pierd în întuneric. Unele trunchiuri puternice sunt înconjurate de o funie din pai; aceşti arbori sunt sacri. Uriaşele rădăcini, ce se întind până departe, în toate sensurile, par. la lumina felinarelor, nişte dragoni care se încolăcesc şi se caţără”. (Lafcadio Hearn. Glimpses of imfaniilliar Japan. p. 60)

La Kyoto pădurea înconjoară şi ocroteşte sanctuarele Kamo, situate între muntele Kami (Kamiyama) şi râul Kamo (Kamogawa). Exemple bune pentru stilul Nagare. ele se compun din clădiri cu plan dreptunghiular.

Cele trei stiluri Shinunci. Taisha şi Nagare simbolizează spiritul shinto. Înainte de a fi fost contaminat estetic de budism şi de arhitectura colorată importată de pe continent. Moştenitoare a tradiţiilor epocii fierului, această arhitectură shinto. ce foloseşte numai lemnul brut. şi-a păstrat întotdeauna drept bază străvechea cabană a civilizaţiilor forestiere. Întărită de estetica chineză favorizată de dinastia Song din Sud şi de secta Tch'an. religia shinto constituie în Japonia un izvor de sobrietate şi de iubire faţă de materialul brut. Rafinamentului intelectual al variantelor chinezeşti brodate pe această temă. concepţia shintoistă a spaţiului îi adaugă un gust pentru mimetismul vegetal, pentru contopirea cu pădurea tutelară. Japonia nu mai joacă aici rolul de abil satelit al continentului chinez; ea se face ecoulculturilor forestiere din Asia de Nord sau din Sud-Est. În această ţară. unde iarna suflă un vânt glacial ce vine din Siberia, noţiunea

shinto a spaţiului natural păstrează amintirea căldurilor tropicale, rămânând obsedată de un mediu natural atotputernic, invadator, câteodată prietenos, alteori duşmănos. Uneori totuşi, materializat prin edificiile de tip Sumiyoshi, Kasuga şi Hachiman, shintoismul devine mai moderat, folosindu-se de vesela opoziţie dintre lacul roşu al coloanelor şi albul zidurilor din lut amestecat cu paie: urbanizat, sinizat. el este în Japonia, influenţat de budism.

35. SIIARIDEN DIN ENGAKUJI (KAMAKURA) Acest relicvariu, datând dm 1285, reprezintă tipul de arhitectură zen care a introdus în Japonia elementele arhitecturii din epoca dinastiei chineze Song: complexitatea tehnicii structurii de lemn, eleganţa trufaşă a marelui acoperiş compozit, ca şi folosirea unor materiale brute, aveau să facă din el unul dintre modelele arhitecturii japoneze.

Într-adevăr, budismul. În Japonia, devine spaţiu. El îi sugerează omului purtat de ciclul dureros al eternei reîntoarceri un număr de soluţii temporare sau definitive a căror transpunere arhitecturală. Încă de multă vreme gândită în China, dă fiecărui peisaj nipon caracterul său specific. Periodic introdusă din China, asimilată şi apoi japonizată. arhitectura budistă explică esenţialul cadrului de viaţă.

În zilele noastre, cea mai vizibilă este influenţa concepţiilor zen şi, în mod ciudat, a sectei Rinzai, introdusă la începutul epocii Kamakura. Astfel, Shariden (aprox. 1285) – sau marea sală a relicvelor din ansamblul Engakuji din Kamakura – a fost clădit într-un nou stil numit „în manieră chinezească” (karayo), dar a cărui elegantă supleţe se opune manierei chinezeşti academice şi rigide a stilului numit „indian” (tenjiku-yo). El îmbină căldura discretă a lemnului brut cu bogăţia decorativă a consolelor şi cu rafinamentul savant al grinzilor superioare dantelate, strălucirea albăstruie a acoperişurilor de ardezie cu volumul mat al acoperişurilor de stuf. Simbolismul complicat al itinerariilor ce conduc din edificiu în edificiu şi mulţimea micilor temple anexe contrastau cu pacea liniştitoare, deşi savant concepută, a grădinilor şi cu

sobrietatea accentuată a micilor încăperi pentru ceai. O mare aşezare zen ca aceea a templului Daitokuji, sau cea a templului Nanzenji, de proporţii mai modeste, amândouă situate la Kyoto. constituie prin ele înseşi nişte rezumate ale lumii.

Mai apropiate de locuinţele senioriale sunt templele sectelor amidiste. Estrada pentru no şi ansamblurile de locuit capătă aici o importanţă mai mare decât clădirile pur religioase. Acestea cuprind în esenţă o mare sală pentru adorarea lui Amido. ca şi un pavilion în care este venerată memoria fondatorului. Toate aceste temple sunt făcute cu scopul ca oamenii să se poată ruga mai bine lui Amido. a cărui neobosită compasiune vine să ia. În zorii unei vieţi noi simbolizată prin soarele ce răsare, ultima suflare a muribunzilor. Aceste ansambluri reprezintă evoluţia planurilor utilizate, la începutul epocii Heian, de către adepţii noului budism, cel al sectelor Tendai şi Shingon. Pentru prima oară. constructorii învăţaseră să utilizeze neregularităţile solurilor muntoase; budismul se retrăsese atunci în parte din lumea administrativă a capitalei şi. regăsind vechea sensibilitate shintoistă faţă de farmecul elementelor sălbatice, o susţinuse atât cu argumente filosofice, cât şi cu argumente morale. Printre altele, oamenii erau invitaţi să se roage împreună, adunaţi în sanctuare mari. iar pentru călugări se amenajaseră încăperi de meditaţie colectivă. În aceeaşi epocă, pagoda, relicvariu cu trei sau cinci etaje, s-a întors uneori la surse, luând forma chino-indiană a cubului ce are deasupra sa o emisferă. Spiritul japonez scăpa spaţiilor geometrice ce stăpâneau atunci la Heiankyo. după cum stăpâniseră şi peste religiosul Nara.

36. EVOLUŢIA TEMPLELOR BUDISTE Planul acestor trei temple arată limpede felul în care au fost adaptate în Japonia planurile originare venite din China. Cel mai vechi dintre cele trei, Shiteiuioji (l), reconstruit de nenumărate ori cu începere din secolul al VI-lea, după acelaşi plan, respectă alinierea în stil chinezesc a diferitelor construcţii. În schimb, Horyuji (2), din secolele al VI-lea şi al VD-lea,

este construit după un plan asimetric, pagoda echilibrând prin înălţimea sa masa pătrată a pavilionului central (kcmdo). În sfârşit, Yakushiji (3) (secolele al V11-lca şi al Vm-lea) este din nou construit după un plan simetric, două pagode fiind aşezate, una la vest, alta la est, de o parte şi de cealaltă a axei centrale pe care este situat kondo.

Încă de la apariţia budismului, pe la mijlocul secolului al VI-lea, oraşul Nara se umpluse de temple. De atunci, sunetul grav al clopotelor, ce sunt lovite cu ajutorul unei scânduri căci sunt lipsite de limbă, nu a încetat să ritmeze aici scurgerea orelor. Orczăriile, văile împădurite, lumina trandafirie a amurgului au purtat prin secole ecoul grăbit sau melancolic al rugăciunii oamenilor.

La Nara, cele şapte mari temple ale budismului celor şase secte fuseseră aşezate pe teren plat. Ele respectau o împărţire clasică a clădirilor în mai multe arii. după destinaţia lor. Incinta sacră (garemin), situată la sud-v est, îngloba clădirile importante şi pagoda, în timp ce serviciile ce asigură viaţa comunităţii îşi împărţeau restul teritoriului cuvenit templului. Astfel, aici se aflau clădirile mănăstireşti (daishu) – reşedinţa călugărilor (daisuin sau daishuiri) şi sala de mese (jikidoin) -.

37. TODAIJl

Todaiji, imens ansamblu constmit în secolul al VUI-lea pe un loc pătrat cu latura de 500 metri, reia, la scară foarte mare, planul templului Yakushiji.

l. Pavilionul principal (kondo). 2. Pagode (to). 3. Sală de lectură (kodo). 4. Poarta principală (chimion). 5. Poarta dinspre sud (nandaimon).

birourile (mandokoin), şoproanele (shosoin), grădina de legume (enin), grădina de flori (kaenin) şi, în sfârşit, locuinţa servilor ce aparţineau aşezării (senin). Perimetrul ansamblului religios era închis de ziduri din pământ (tini/i), străpunse, pe cele patru feţe, de una sau mai multe porţi. Multe dintre aceste clădiri anexe nu mai sunt astăzi, ele căzând în desuetudine pe măsură ce shogunatul părăsea budismul.

Cele două elemente esen {iale din interiorul incintei

sacre sunt clădirea (kondo) ce adăposteşte cea mai importantă imagine a lui Buddha (honzon) şi pagoda (to), unde sunt închise relicvele (shari), fragmente din casele lui Buddha, după cum se spunea. Aceste două edificii sunt aşezate în interiorul unei curţi înconjurate de un gang acoperit (kairo), ce se prezintă sub forma unei galerii acoperite, străpunsă la sud de o poartă (chumon) şi care dă, la nord, într-o sală de lectură a textelor sutra (kodo). În spatele acesteia, se întind, în lungime două sau trei clădiri, dormitoarele călugărilor. Clopotniţa (shuro) şi edificiul ce adăposteşte tamburul (koro) completau ansamblul. Desigur, această compoziţie clasică avea să cunoască în cursul secolelor multe modificări şi. uneori, marile temple de astăzi nu mai sunt. În ciuda dimensiunilor lor încă impunătoare, decât umbra a ceea ce au fost altădată.

De exemplu, celebrul Todaiji. aşa cum apare reconstruit în secolul al XII-lea. şi-a pierdut elegantele, dar prea costisitoarele proporţii în lungime. Început în 745, este una dintre cele mai mari lucrări întreprinse vreodată de arhitecţii japonezi şi. se zice. cea mai mare clădire de lemn din lume. Fiind primul dintre templele oficiale naţionale – kokubunji (al căror principiu a fost stabilit în 741). el se întindea la început pe un teren pătrat cu latura de cinci sute de metri. Construirea sa a durat douăzeci de ani, în timpul cărora au lucrat cincizeci de mii de lucrători – fierari, topitori – care au realizat uriaşul Buddha de bronz. Înalt de şaptesprezece metri, adăpostit în sanctuarul principal (Daibutsuden). Înrudit, prin volumul şi uriaşa muncă pe care o implică, cu catedralele noastre occidentale, templul Todaiji avea aceeaşi menire de a fi adăpost pentru mulţimi; planul său originar ilustrează ultima evoluţie a marilor centre japoneze de pelerinaj. Acum spaţiul sacru s-a sfărâmat. Pagoda, situată la est, în afara mănăstirii, este redusă la rangul de ornament, căci veneraţia populară, renunţând la relicve, s-a îndreptat spre imagini. Templul propriu-zis nu mai este un loc de reculegere, ci un uriaş han unde se adăpostesc, în acelaşi zgomot asurzitor, zeii şi oamenii. Altarul e împins în

adâncul sanctuarului principal, ce este, de-acum încolo, invadat de credincioşii grupaţi odinioară într-un pavilion special situat în faţa aceluia ce conţinea imaginile divine. Este adevărat că acestea s-au înmulţit şi că panteonul a devenit din ce în ce mai complex, pentru a răspunde fervoarei naive a sufletelor simple ce se sprijineau mai mult pe credinţă şi dragoste decât pe rigoarea filosofică. Ca şi în cazul templului Toshodaiji, întemeiat în 759 de preotul chinez Kien-tchen (Ganjin în japoneză), fusese nevoie să se mărească şi să se alungească sanctuarul ce, în acest scop. a fost încorporat părţii posterioare a mănăstirii.

De fapt, primele temple nu erau concepute nici pentru mai multe divinităţi şi nici pentru mulţi adoratori. Ele păstrau, ca şi palatele suveranilor a căror versiune eclesiástica erau, demnitatea echilibrată, impunătoare, dar elegantă a clădirilor oficiale chineze, de la care împrumutaseră totul. Şi totuşi, elevul răsturnase cadrul propus de maestru. Echilibrul îndrăzneţ al templului Horyuji (secolul al VII-lea), punând alături construcţiile, atât de deosebite, ale pagodei şi pavilionului de rugăciune, nimicise vechiul plan chinez de aliniere a clădirilor, respectat la început, când fusese construit templul Shitennoji.

Noţiunea japoneză de spaţiu se născuse; din secolul al V11-lea şi până în secolul al XX-lea, are loc o înflorire multiplă, infinită, o alchimie savantă a unor combinaţii dintre lucruri inegale a căror unire creează o stabilitate, căci echilibrul japonez este un joc între gol şi plin. o opoziţie între liniile orizontale şi cele verticale, o potolire a culorilor prin suprafeţe.

Capitolul IX OBIECTELE

“Fetele tinere
Imitând toate fetele
Răsucesc pe încheietura mâinii
Bijuterii chinezeşti.
Ele îşi flutură mânecile
De-un alb sclipitor

Şi sunt urmate de-o trenă
De-un roşu aprins…
Tinerii războinici
Imitând toţi băieţii
Îşi încing
Cele două săbii.
j inându-şi cu mână hotărâtă
Arcurile de vânătoare.
Ei pun pe caii lor
Covorul lin ce ţine loc de şa.”
(Vamanone no Okura)

Artele numite majore şi celelalte, considerate decorative, nu s-au întrepătruns nici unde mai mult ca în Japonia. Simplitatea materialului şi modestia întrebuinţării nu umbresc puterea creatoare a artistului; cel mai mic bol poate să rezume geniul unei epoci. În această ţară în care intelectul cedează pasionalului, oamenii au fost întotdeauna. În mod paradoxal, mai atenţi la frumuseţea abstractă a materiei şi a liniei decât la specificitatea materială a unei unelte. Ei nu au sacrificat niciodată nimic cultului inutilului şi înseşi operele de artă au fost -şi sunt – obiecte utile: o pictură tradiţională, de exemplu, este mai întâi un rulou pe care amatorul trebuie să-I manipuleze. În Japonia, obiectele nu sunt niciodată statice. Deschise. Închise, admirate din diferite unghiuri, ele ascund într-un volum care poate fi foarte redus o putere estetică sau emoţională ce depăşeşte forma, materia şi utilizarea. Concentrarea întregii ornamentaţii a unei încăperi, chiar a unei case, numai în tokonoma, şi deschiderea spre grădina adiacentă, ale cărei culori se modifică în funcţie de traiectoria soarelui pe boltă, cer schimbarea şi mobilitatea obiectelor. Acordate la ritmul anotimpurilor, ele evocă, dincolo de simpla lor fiinţă, scurgerea timpului şi perenitatea ciclului natural. Practica religioasă şi intelectuală curentă a figurilor alegorice, îmbinată cu o mare abilitate manuală, a favorizat gustul pentru imaginea cu trei dimensiuni şi a îngăduit miniaturizarea creaţiilor. O asemenea grădină, simbol liliputanic, nu este numai o

reducţie ce ajunge la mărimea unui recipient, ci un concentrat al naturii, un micro-cosmos mereu accesibil şi peste tot transportabil. Verigă dintr-un lanţ neîntrerupt care duce de la aranjarea spaţiului la conceperea obiectului.

De mai multe secole, de Ia instalarea regimului dinastiei Tokugawa, arta este. În mare măsură, o realizare a artizanilor. Pacea, bogăţia crescândă, expansiunea oraşelor şi dezvoltarea industriei, gustul pentru fast, propriu feudalilor deveniţi curteni şi negustorilor îmbogăţiţi, au favorizat dezvoltarea unui artizanat artistic ce aplica indistinct tuturor faţetelor mediului înconjurător vechile reţete moştenite din vechime, reţete al căror suflu originar slăbise. Astfel s-au născut, în noile straturi sociale, acele nebuneşti decoraţii baroce, în care miracolul tehnic ţine loc de geniu; vestitele netsuke. mici închizători din fildeş sculptat, sunt manifestarea lor cea mai cunoscută în Occident. În epoca noastră, se conturează o reîntoarcere spre simplitate, dar amestecul genurilor triumfă mai mult ca oricând şi această formulă face minuni: Teshigahara Sofu creează buchete al căror efect coloristic evocă strălucita pictură, a şcolilor Sotat-su-Korin, în timp ce vasele sale au volume sculpturale şi sculpturile înseşi sunt elemente de arhitectură: „Pentru mine, ikebana înseamnă. În primul rând. a produce o anumită formă, frumoasă: în acest scop se folosesc flori, fie şi veştejite. Totuşi nu cred că florile sunt singurele materiale cu care se poate produce o astfel de formă şi eu însumi am folosit, din când în când, alte materiale… Mă consider mai mult un creator de forme ce utilizează în meseria sa în special florile decât un maestru în aranjarea florilor”. (Teshigahara Sofu. Sofu. His boundless vmrld offlowers and fonti. p. 8)

Dincolo de clasificările pe şcoli şi genuri, singurele care au importanţă sunt forma şi frumuseţea. Vie în decursul întregii istorii japoneze, această tendinţă dobândeşte astăzi o valoare deosebită. În concertul general al unei arte moderne devenită mondială, stilurile şi motivele, mereu confruntate, permit variaţii infinite după

cum sunt mai mult sau mai puţin îmbinate. Aşa cum arta decorativă europeană, din ziua când vasele Companiei

Indiilor au adus porţelanuri din China, s-a inspirat mult din aceste noi forme şi culori, tot astfel întreg cadrul vieţii japoneze se hrăneşte astăzi din multiplele izvoare ale tradiţiilor Europei şi Asiei.

Ca şi forma, are importanţă şi materialul, a cănii calitate este şi a fost întotdeauna în Japonia obiectul unei cercetări foarte atente. Aliajelor noastre moderne, metalice, sintetice sau plastice, li se adaugă gama bogatelor substanţe cărora timpul le-a consacrat nobleţea: catifelarea discret lucitoare a lacurilor, vinele rare sau viguroase ale lemnului, textura netedă sau uşor zgrunţuroasă a fontei, pasta ceramicilor, fină sau densă, dar producând întotdeauna o plăcere tactilă, bogăţia suplă sau rigidă a mătăsii, culoarea veselă a porţelanurilor. Dintre toate obiectele japoneze, porţelanurile, prin preţiozitatea şi luxul lor. sugerează un gust pentru fast ce nu se potriveşte cu simplitatea naturală a casei japoneze. Cunoscute şi curent răspândite în Occident, ele sunt. În schimb, foarte potrivite pentru decorarea unui interior somptuos. Dar cele mai frumoase specimene ale tradiţiei artizanale japoneze, tăvile sau ceştile de ceai, de abia încep să fie apreciate în Europa: simplitatea formelor, tonurile calde, dar adeseori întunecate, ale culorilor lor, îşi găsesc cu greutate locul în mijlocul unei decoraţii care caută adeseori mai ales elementul picant sau strălucirea. Feeria „Companiei Indiilor” nu şi-a pierdut încă farmecul. Poate că modernele „Yowart” ale lui Deguchi Onisaburo, ce îmbină formele scunde şi pasta densă a holurilor de ceai de altădată cu strălucirea îndrăzneaţă a culorilor, mergând pe calea descoperită odinioară de Kakiemon. exprimă atât vivacitatea reînnoită a creaţiilor nipone, cât şi o posibilitate suplimentară de succes în străinătate.

CERAMICA

Obiect simplu sau costisitor pe care oamenii îl admiră, care se lasă moştenire sau se dobândeşte, ceramica reprezintă pentru fiecare japonez o operă de artă

familiară. Mulţi amatori se iniţiază în măiestria olarului; pe lângă centrele profesionale. Înfloresc ateliere-şcoli unde poţi. când vine seara, prins de mişcarea lentă sau mai rapidă a roţii, să uiţi de oboseala şi de plictisul vieţii urbane. Lutul uşor zgrunţuros şi suplu ce se modelează sub degete evocă o reîntoarcere la origini, o străveche legătură cu pământul ce ne hrăneşte. Căci, mai întâi, argila trebuie frământată, umezită, malaxată, aşa cum zeii au făcut lumea pe când totul nu era decât haos, materie moale, fără rezistenţă şi fără contur. Vechiul prestigiu al modelatorului, creator al primelor recep-tacole ale rezervelor de hrană, fascinaţia roţii olarului, a cărei invenţie marchează în toată lumea o etapă istorică, şi-au păstrat intacte în Japonia valoarea lor minunată de odinioară. Publicul este atât de priceput în tehnicile şi în calităţile ceramicii. Încât este un lucru obişnuit să vezi o expoziţie compusă atât din piese intacte, cât şi din cioburi, acestea îngăduind să se aprecieze mai bine calitatea celor dintâi. Asemenea modeste relicve ale unei opere de artă sfărâmate sunt încărcate de o emoţie melancolică. În această ţară unde, conform esteticii chineze, lucrul neterminat are mai multă valoare poetică decât cel terminat, cioburile îngăduie să se aprecieze mai bine calitatea unei paste ce-şi pune în evidenţă textura şi, mai ales. aduc clementul dramatic al unei evocări a ceea ce a fost şi nu mai este.

Simbol, prin excelenţă, al precarjtăţii lucrurilor, ceramica ne farmecă mai ales prin fragilitatea sa. Ea se potriveşte de minune cu această civilizaţie în întregime impregnată de nostalgia budistă, temperată de tandreţe, uneori cu suflet nesăbuit, dar totdeauna cald. deşi ascuns în spatele zidului protector al convenţiilor sociale. Iată şi motivul pentru care ceea ce se dezvoltă departe de această inspiraţie, ceea ce străluceşte prea tare. ceea ce cultivă încă un fast refuzat de estetul care se detaşează de bunurile lumeşti, nu ţine nemijlocit de lumea japoneză. Porţelanul, strălucitor şi facil, este considerat aici mai curând un amuzament, o excursie plăcută în afara

cărărilor tradiţiei, chiar dacă, de trei secole încoace, el a dobândit câteva titluri de nobleţe.

Fără să aibă pretenţia de a rivaliza cu cel din China, porţelanul japonez din ultimele trei secole se bucură de o mare reputaţie în lumea întreagă. Numele olarilor Kakiemon sau Ninsei, al cuptoarelor din Kutani sau Arita sunt cunoscute în lucrările occidentale. Începând din secolul al XVIII-lea. tot atât cât şi numele de Sevres sau Limoges. Manufactura porţelanului s-a dezvoltat mai întâi la Kyushu, în perioada când, pe continent, împăraţii K'ang-hi (1662-1723) şi Yong-tcheng (1723-1736) iniţiau fabricarea unor piese intens colorate, în care se întâlneau toate perfecţiunile tehnice privitoare la pastă şi smalţuri. Încă o dată, Kyushu şi-a îndeplinit rolul de releu în transmiterea inovaţiilor.

Folosirea pastei fine a porţelanului, ca şi tehnicile recent dobândite plecând de la modelul chinezesc – pictură sub smalţ (somet-suke) sau pe smalţ (uwaetsuke) -au permis realizarea unor opere cu aspect vesel şi adeseori bătătoare la ochi, care au plăcut pe dată clasei negustorilor. Vestitele „Kakiemon-te" au devenit astfel importante jaloane în istoria ceramicii.

Figura lui Sakaida Kakiemon (1596-1666) este puţin cunoscută. Se ştie numai că seniorul din ţinutul Hizen i-a încredinţat, la Kyushu, conducerea atelierelor Arita, unde se aplica, de la începutul secolului al XVII-lea, o tehnică coreeană de decoraţie simplă sub smalţ; acest porţelan se bucurase repede de mare succes. Kakiemon. unchiul şi descendenţii săi au realizat mici capodopere. Strălucirea şi influenţa atelierului lor au fost atât de mari încât, încă de la mijlocul secolului al XVII-lea, toate atelierele din jurul Aritei au început să-i imite producţiile; au făcut-o atât de bine. Încât astăzi este foarte greu să deosebeşti ceea ce a ieşit cu adevărat din atelierul lui Kakiemon.

Există două feluri de porţelanuri „Kakiemon". Unul. numit „stilul brocart", este decorat pe smalţ cu un motiv în trei culori, roşu, verde şi albastru; celălalt, numit „stilul brocart sub smalţ", este caracterizat prin folosirea unui

oxid de cobalt. Desenele lui Kakiemon – stânci, flori, păsări – se inspiră mai direct din pictură, în timp ce acelea ale unchiului său repetă pe pereţii vaselor sau pe mari farfurii plate, strălucitoare, motive textile. Confundate curând cu producţiile din foarte apropiatul centru de la Imari. aceste porţelanuri au fost, începând din epoca Shoho (1644-1647), exportate în Europa, unde artizanii din Delft le-au copiat pe dată. Entuziasmul ceramiştilor europeni s-a răspândit în toate manufacturile, atât la Saint-Cloud Chantilly şi Vincennes, cât şi la Viena sau Worchester. Pe la 1665 s-a mai fabricat, în atelierul de la Bingo. din apropiere de Hiroshima. un porţelan special cu smalţul roşu, aşa-numitul „Himetani-yaki", lucrat în spiritul producţiilor de la Arita.

Dar creatorul porţelanului specific japonez a fost Ninsei, olar din Kyoto. unde el a întemeiat atelierul Mimuro. Insuşindu-şi inovaţiile revoluţionare ale celor din familia Kakiemon, el le-a adăugat o extraordinară îndemânare, care i-a îngăduit să obţină piese ce îmbinau o calitate tehnică de prima mână cu un volum sculptural. A dat dovadă şi de un adevărat geniu al culorilor, folosind auriul şi argintiul şi pictând pe pântecul rotunjit al ceştilor de ceai, pe care le îndrăgea, luxurianta lume vegetală a paravanelor din epoca Momoyama. Fondurile, viu colorate sub smalţ, peste care de desfăşoară desenele, dobândesc o profunzime necunoscută până atunci.

Mai lentă avea să fie evoluţia porţelanurilor „Kutani". inspirate şi ele din exemplul lui Kakiemon. Legenda spune că un mare senior din Kaga (actualul Ishikawa-Ken). Maeda Toshiharu, a trimis la Arita pe unul dintre oamenii săi. Goto Saijiro, cu scopul de a afla tainele noii ceramici. Primul atelier din Kutani a lucrat vreo şaizeci de ani. adică până la sfârşitul secolului al XVII-lea. Foarte variate ca formă şi culoare… vechile Kutani" (Ko-Kulani) se împart, după decoraţia lor, în două grupuri principale: unul inspirat din 'maniera chinezească, celălalt din maniera japoneză. Mai descriptiv, stilul chinezesc foloseşte graţia florilor, a păsărilor şi a insectelor, reproduse sau transpuse

cu fineţe pe suprafaţa albă care le captează vioiciunea aproape feminină. Stilul japonez cochetează cu modalitatea abstractă sau se lasă cu totul în voia ei: liniile curbe, triunghiurile, formele geometrice savant trunchiate şi decalate în raport cu o suprafaţă cu centre multiple dau viaţă celor mai diferite farfurii şi platouri.

Porţelanul japonez de foarte bună calitate e creat doar de aceste vechi centre. Epoca Edo avea să se dovedească partizana fineţii, a meticulozităţii, a redării „naturale” şi a unui anume trompe-l’oeil, atât de contrar artei nipone. Vremurile se schimbaseră, viziunea se schimbase şi ea; acest lucru nu ar mai avea astăzi mare importanţă, dacă Japonia n-ar mai păstra urmele înclinaţiei sale spre un rafinament excesiv şi gustul pentru anecdotă, vizibile în toate producţiile din, ultimul secol al epocii Edo. Aspectul pozitiv implicat de noţiunea autentică de micime – obiectul redus ca dimensiuni câştigând în densitate ceea ce pierde în întindere – se estompează, in majoritatea operelor târzii din epoca Edo, totul este excesiv micşorat şi ideea se subţiază şi ea pe măsură ce penelul devine mai fin. Prea mult răspândită în lumea întreagă, această dragoste pentru o operă mediocră bine făcută, în care miracolul tehnic înlocuieşte o gândire lipsită de forţă, se află la originea necunoaşterii adânci a Japoniei pe care străinătatea o vădeşte uneori; rafinamentul nu se înscrie într-o artă devenită dantelă, după cum nici forţa sufletească nu apare într-o decoraţie ce nu urmăreşte decât înfăţişarea plăcută.

Tradiţia japoneză este cu totul altceva. Ea este prezentă în majoritatea operelor simple şi lipsite de pretenţie pe care le răspândesc şi popularizează maeştrii ceremoniei ceaiului şi faţă de care sunt sensibili cei îndrăgostiţi de natură; adică toţi japonezii. Ea este foarte bine exprimată în volumul plin. În materialul închis la culoare, profund şi granulat al holurilor „Raku” (Rokuyoki). Numele lor înseamnă „bucurie”; se spune că. la sfârşitul secolului al XVI-lca, Hideyoshi, aflat în palatul său de la Monoyama. a dat fiului creatorului vestitelor boluri o

pecete ce purta înscris pe ea acel cuvânt. Acesta din urmă. pe numele său Chojiro. era el însuşi fiul unui fabricant de olane, Ameya. de origine chineză sau coreeană. Bolurile „Raku” reprezintă, în ceea ce are ea mai bun, estetica ceaiului, aşa cum este definită de vestitul maestru Sen no Rikyu (1521-1591): acesta, recunoscându-i meritele, i-a făcut lui Chojiro onoarea de a-i da un nume de familie. Tanaka, căci pe acea vreme oamenii de rând nu aveau nume.

Reputaţia holurilor „Raku”, ale căror frumoase nuanţe dădeau strălucire ceremoniei ceaiului, era susţinută şi de dictatorii Nobunaga şi Hideyoshi, mari amatori de vase din ceramică. Multe ateliere au pornit pe aceeaşi cale: la Seto, cele ale lui Shino şi Oribe dovedeau o originalitate nou dobândită; în alte părţi, cele, cu particularităţi locale mai pronunţate, ale lui Imibe (Okayama-ken), Ta. mba (Kyoto-fu). Shigaraki (Shiga-ken). Iga (Mie-ken). Tokoname (Aichi-ken) făceau apel la o gamă mai puţin austeră de culori şterse şi de decoraţii florale. O evoluţie a avut loc după reîntoarcerea lui Hideyoshi din prima sa expediţie coreeană: armata aducea cu ea un număr de olari coreeni care, statorniciţi în Kyushu, mai ales la Karatsu, în ţinutul Hizen, i-au învăţat pe japonezi tehnicile dinastiei coreene Yi. Pe fond cenuşiu sau ocru acoperit cu un smalţ opac (namako) sau împodobit, sub smalţ, cu desene de culoare închisă, obţinute cu ajutorul unei vopsele pe bază de oxid de fier, ei cântau, alternând umbra şi lumina, frumuseţea florilor primăvăratice şi eleganţa frunzişurilor. Încă şi astăzi, ceramica din Karatsu este una dintre cele mai preţuite din uriaşa varietate a producţiei japoneze, căci ea îmbină frumosul ton întunecat, atât de apreciat în cadrul ceremoniei ceaiului, cu moliciunea plăcută a unui discret decor vegetal.

Ceramica japoneză îşi datora pe atunci dezvoltarea faptului că, încă de la sfârşitul secolului al XVÎ-lea. de pe vremea lui Monoyama, se eliberase de caracteristicile ceramicii chinezeşti, proprii. Într-o mai mare sau mai mică măsură, lucrăriâor ce se înşiruie din secolul al XIII-lea

până în secolul al XV-lea. Atât în epoca Muromachi, cât şi în aceea, mai veche. Kamakura, mari valuri de vase din import inundau ţara. Erau piese ce nu aveau strălucirea celor din secolele XVI-XVTH, elegante ca desen şi în culori nuanţate dar sobre, lucrate după gustul rafinat al literaţilor chinezi din dinastiile Song (secolul al X-lea – secolul al XIII-lea) şi Yuan (secolele al XIII-lea şi al XV-lea). Reluarea oficială a comerţului cu China, în 1404, îngăduise să se importe în Japonia o mare cantitate de ceramică continentală pe care nobilii şi shogunii o preţuaiu cu atât mai mult cu cât puterea lor de apreciere devenea, treptat, tot mai rafinată. Pentru provincialii ce erau în fond, pe atunci, micii nobili şi chiar marii feudali niponi, ceramica chineză din timpul dinastiilor Song şi Yuan ajunsă pe culmile măiestrjei, reprezenta o comoară. Încă din primele timpuri ale shogunatului, pe plajele din Kamakura, unde vapoarele venite de dincolo de mare au ancorat timp îndelungat înainte de secolul al XV-lea, sau în vecinătatea palatului Daizafu, în actualul Fukuoka-ken, s-au găsit, şi se mai găsesc încă şi astăzi, nenumărate cioburi de celadon, ceramică acoperită cu un email colorat de cele mai multe ori într-un verde acvatic, dar care poate avea şi nuanţe cenuşii, albăstrui sau alb-azurii (adevăratul celadon mai are şi proprietatea de a suna ca o cupă de cristal sau de bronz: cu cât vibraţiile sunt mai prelungite, cu atât calitatea ceramicii este mai bună).

Unele documente atestă vechimea acestei pasiuni pentru ceramica chinezească: inventarul bogăţiilor templului Engakuji din Kamakura, aşa-numitul Butsuni-chian komot.su mokuroku (1363), enumera o serie impresionant de mare de picturi şi de ceramici Song şi Yuan; erau apreciate în mod deosebit vasele „Temmoku”, al căror smalţ, în general foarte întunecat la culoare, este însufleţit de o mulţime de striuri sau de motive cu reflexe irizate, precum şi celadoanele.

Atelierele Seto din Owari dobândiseră, încă din epoca Kamakura. un renume pe care nu l-au pierdut niciodată, tocmai încercând să imite aceste piese cu un ciudat aspect

lăptos. Ceramicile arse la temperatură înaltă datorau aspectul neobişnuit al smalţului lor, cenuşii care intra în compoziţia acestuia. Culorile verde, galben deschis, neagră sau cafenie erau obţinute prin reacţia cenuşii şi a fierului conţinute, după caz. În corpul obiectului sau numai în smalţ. Decoraţia era incizată direct pe pereţii vasului, cu ajutorul roţii; deasupra ei se aplica un rulou de pastă moale şi apoi se egaliza. În acest fel se obţineau vase cu formă imperfectă şi stilizare liniară a decoraţiei, ce se potriveau foarte bine cu spiritul viguros şi auster prin care s-a impus epoca Kamakura.

Această asimilare fructuoasă a formelor şi culorilor fusese precedată de o tentativă mai puţin fericită. Desigur, epoca Heian fusese un adevărat secol de aur pentru multe din artele japoneze, dar ea se dovedise relativ înapoiată în materie de ceramică. Contactele cu China erau inexistente şi sursa uimitoarelor modele continentale era foarte săracă. S-a produs însă un fenomen de compensaţie căci, în schimb, în arta lacului se ajunsese la o mare dibăcie şi frumuseţe plastică, realizându-se obiecte uşoare şi incasabile ce înlocuiau cu succes, în majoritatea cazurilor, olăria incomodă. Folosirea acesteia se limita la anumite vase rituale, ca urcioarele funerare în care se păstra cenuşa morţilor, şi la fabricarea de farfurii, cratiţe şi veselă utilizate de oamenii de rând; părăsindu-se rafinamentele roţii olarului, se revenise la vechea practică a folosirii mineralului de plumb.

Prima asimilare a ceramicii chineze a fost încercată în epoca Nara. Curtea japoneză cunoscuse vase elegante în trei culori: verde, galben şi alb (san-sai), obţinute printr-o ardere la temperatură joasă. Această tehnică specifică operelor epocii T'ang din China trebuise să străbată regatul Silla sau ţinutul Po-hai. Frumuseţea ceramicilor astfel decorate făcea din ele obiecte rituale, după cum o dovedeşte inscripţia de pe una din piesele conservate la Shosoin. Ele aduceau în Japonia revelaţia culorii.

Au fost cu atât mai preţuite cu cât. Încă din preistorie, exista o lungă şi strălucită tradiţie în materie de

ceramică. Vasele de tipul numit Sue. care au venit din regatul Silla prin secolul al V-lea al erei noastre, adânc impregnate de formele şi de tehnicile chinezeşti, au făcut să fie oarecum uitată olăria denumită Haji. simplă şi nudă, moştenitoare directă a ceramicilor Yayoi. Aceste vase preistorice. În primul rând funcţionale – vase pântecoase, cupe cu sau fără picior, urcioare mari sau coşciuge –, reluau contururile simple ale modelelor metalice de pe continent, din care se inspirase şi ceramica din ultimele perioade Jomon. Totuşi, roata olarului era practic necunoscută în epocă. Ruptura dintre ceramica japoneză tradiţională şi olăria Jomon este mare şi nicio filiaţie nu pare a le lega pe acestea două. ca şi cum în preajma erei noastre se născuse q lume diferită. Olăria Jomon. cu forme mai puţin precise, acorda mai multă importanţă decoraţiei, în care inlerveneau mult aplicaţiile de „funii”, de unde numele de jomon. „desen din funii”. Adevărata originalitate a vaselor Jomon constă totodată în ciudatele piese sculptate din epoca mijlocie (Jomon chuki): vase pântecoase, adânc scobite şi crestate; gâturi de vase împodobite cu excrescenţe, cu protuberante de forme neobişnuite, ale căror curbe exuberante şi ale căror valuri unduitoare evocă o lume întoarsă cu totul înspre mare. Simţim aici zorii artei şi naşterea vechii Japonii căci, în ciuda rupturii, o anumită legătură’ cotinuă să existe şi, nu fără motiv, în arhitectura îndrăzneaţă a contemporanului nostru Tange regăsim ritmurile lineare ale acestor arhaice vase.

METALUL

Dacă iubitorii ceremoniei ceaiului îşi îndreaptă privirea cu admiraţie spre holurile din ceramică ce le sunt prezentate, ei îşi concentrează tot atât de mult atenţia şi ^asupra vaselor de fontă ce menţin apa curată în fierbere. Încă de la sfârşitul secolului al XVI-lea, aceste recipiente sunt tratate ca obiecte de artă. Cele mai vestite vin din Ashiya, din apropiere de Fukuoka, şi au pereţii netezi şi decoraţii preţioase, sau din Sano, de lângă Tochiji, şi suprafaţa lor aspră este împodobită cu motive rustice;

primele au delicateţea porţelanurilor, celelalte simplitatea oalelor din ceramică. Gustul japonez în materie de metal oscilează şi el între aceşti doi poli – atât de bine evidenţiaţi în ceramică –, dar înclină mai mult spre ultimuî, fără îndoială pentru că operele prea lucrate prin jocul lor de incrustaţii, cizeluri şi ajururi, pun pe planul al doilea puritatea materiei. Murata Seimin din Edo. Homma Takusai din Sado şi Kamejo din Nagasaki sunt printre cei mai buni cizelatori în metal din secolul al XVIII-lea. Operele lor, şi mai ales acelea ale ultimei, sunt încărcate de un realism precis şi nuanţat ce întâlneşte arta sculpturilor în fildeş. O bogată producţie de mici sculpturi lucrate în toate genurile aminteşte de grija acordată minusculelor figurine (netsuke) ce împodobesc cutiuţele de medicamente (inroj care au făcut ca talentul animalierilor japonezi şi umorul lor să fie vestite în lumea întreagă. Totuşi, ca şi stampele, aceste lucrări sunt adeseori prea anecdotice pentru a emoţiona atât sensibilitatea japoneză, mai înclinată spre simbol, cât şi pe cea a occidentalilor. Acelaşi lucru se poate spune şi despre ustensilele cărturarului ce lucrează cu multe instrumente din metal: rigle bogat împodobite, capacele, tocuri, greutăţi pentru fixat hârtia, diferite recipiente care dovedesc, toate, un gust prea chinezesc. Printre cei veniţi în acest gen. trebuie să-l citām mai ales pe Shikata Annosuke care lucra la Kyoto la începutul secolului al XIX-lea, fără însă să-l uităm pe discipolul său Hata Zoroku ce se specializase în copierea unor bronzuri arhaice chinezeşti care împodobesc astăzi căminele colecţionarilor sau se află în număr mare în depozitele anumitor muzee.

Dincolo de obiectele din fier create în jurul ceremoniei ceaiului, marea artă a metalului este cea, impregnată de ritual, a ornamentelor budiste sau a oglinzilor shintoiste şi aceea, încărcată de fenoare eroică, a armurierilor, a celor care modelează lame sau cizelează mânere de săbii.

Începând cu epoca Meiji, fundaţiile budiste au pierdut sprijinul autorităţilor oficiale. Lipsiţi de resurse,

membrii clerului abandonat au trebuit, spre a face faţă nevoilor, să renunţe la multe obiecte de cult. Astfel că, duse de valul japonismului, care, în acest ultim sfert al secolului al XIX-lea, lovea malurile Occidentului, mari cantităţi de obiecte japoneze de cult, lucrate în bronz, au inundat piaţa obiectelor de artă. aducând aici încă o imagine deformată a gustului japonez. Căci. Încă de multă vreme, în afară de cea a ornamentelor metalice de care se foloseau arhitecţii, calitatea bronzurilor budiste îşi pierduse din autenticitate. Arta de a face statui reproducea fără încetare modelele pe care epoca Kamakura le adusese până la cel mai înalt nivel al perfecţiunii tehnice. Toate ornamentele subsidiare, elementele cizelate de la baldachine (ban), cârja pastorală (nyoi) şi clopoţelul (gokorei), altarele (keman), relicv ariile (sharito). lămpile forjate (doto), cofretele pentru sutra (oi), transmiteau fidel reproducerea decoraţiei vegetale, ca aceea a frunzelor de viţă de vie (karakusa), precum şi bestiarul renaşterii budiste din secolul al XI l-lea. Toate acestea purtau amprenta epocii lor. care se traducea printr-un stil ornamental robust, grav şi oarecum plictisitor. Pentru a ajunge la capodoperele bronzurilor japoneze, trebuie să ne întoarcem la secolele al Vlll-lea şi al IX-lea: keman-u\ cu geniile sale aviforme de Ia templul Chusonji, din epoca Heian. sau panourile cu graţioşii cântăreţi de pe lampa octogonală din templul Todaiji din Nara. Totul aici exprimă eleganţa unei arte inspirate care ştiuse să adapteze măsurii şi gustului japonez, formele chinezeşti din epoca T’ang.

Oglinzile (kaganii). atribut shintoisl şi prioritar al comorilor imperiale, au, din timpurile cele mai vechi, misterioasa funcţie de revelatoare ale necunoscutului.

,.Pe când vâsleam, admirând priveliştea şi vorbind despre tot felul de lucruri, vântul a început dintr-o dată să bată şi. În ciuda strădaniilor disperate ale vâslaşilor, nu mai puteam înainta. Vasul ameninţa să se scufunde. «Zeul din Sumioyoshi (regiunea traversată) este la fel ca şi ceilalţi. Există pe bord un lucru pe care el şi-l doreşte,

spuse cârmaciul. Aduceţi-i o ofrandă de simboluri din hârtie», ceru el. Şeful echipajului făcu ce i se ceruse, dar vântul nu înceta, ci bătea încă şi mai tare. ridicând valuri şi mai înalte. «Simbolurile din hârtie nu sunt pe placul zeului. Vasul nu mai poate înainta! strigă cârmaciul. Nu aveţi ceva care să-i placă mai mult?

— Nu am decât asta, spuse şeful echipajului. Am doi ochi, dar numai o oglindă. Voi da deci această oglindă zeului.» O aruncă în valuri şi, îndată ce acestea o înghiţiră (o pierdere, într-a-devăr!), marea deveni dintr-o dată netedă ca faţa unei oglinzi". (Ki no Tsurav-uki. Tosa nikki, p. 89-90)

În ultimele patru secole, oglinzile au devenit din ce în ce mai mult simple suprafeţe circulare ce se pretează ornamentaţiei. Sub influenţa oglinzilor cu mâner (ekaga-mi). la modă începând cu sfârşitul secolului al XVI-lea, butonul central nu mai joacă rolul de pivot pentru compoziţia decoraţiei. Regulile de compoziţie le imită pe cele ale farfuriilor din porţelan sau pe cele ale capacelor rotunde ale obiectelor lăcuite. Aici, ca şi în alte cazuri, virtuozitatea tehnică şi pierderea decoraţiei specifice fiecărui material duc la confundarea genurilor. În timp ce absenţa unor mobiluri spirituale seacă inspiraţia. O dată cu noul impuls budist pe care războinicii îl dăduseră artelor din secolul al XIII-lea. modelele chinezeşti cunos-cuseră o nouă înflorire. Bogăţia repertoriului floral şi animalier din vremea dinastiei Song a invadat şi oglinzile japoneze. Lucrătura lor era originală. În ciuda marginilor care poartă semne arhaizante, ca decoraţia în dinţi de fierăstrău pe care chinezii din acea vreme o preluasem de la exemplarele caracteristice perioadei dinastiei Han în preajma erei noastre. Acestei suprapuneri dintre stilul vechi chinezesc şi stilul clasic japonez i s-a adăugat. În acea vreme, o apropiere de micile spaţii pictate, minuscule tablouri cu poeme pe care literaţii le preţuiau în chip deosebit. Oglinzile cu decoraţie pictată şi caligrafiată (e-uta) sunt ultimele opere de calitate care merită să fie reţinute. Ca şi în cazul ornamentelor templelor, pentru a

găsi unele capodopere trebuie să urcăm în secolele al VIII-lea şi al IX-lea: oglinzi pe care se văd. fin cizelaţi, cocori eleganţi, ce zboară în mijlocul unui lan de crizanteme înconjurat de fine volute de nori; oglinzi în manieră chinezească, decorate cu lamele sau cu paiete de aur şi argint înecate în lac transparent (hyomon) sau acoperite cu lac şi încărcate cu sidef incizat (raderi): oglinzi grele, cu diametru mare. a căror decoraţie în emailuri galbene şi verde închis iniţiază cloazoneul (ruriden) încă din secolul al VIII-lea. Multe dintre modelele chinezeşti din această epocă s-au pierdut; este greu să facem deosebire între operele importate şi cele pe care le puteau produce încă de pe atunci artizanii autohtoni. Oricât de mare ar fi talentul acestora din urmă, trebuie să amintim că oglinda chinezească, importată sau imitată, este unul dintre obiectele cele mai des întâlnite în mormintele ce se înşiruie în zorii vremurilor istorice, din secolul al III-lea şi până în secolul al VI-lea.

Deşi, după introducerea oglinzilor europene, în secolul al XIX-lea, oglinda în stil vechi, folosită odinioară pentru a ocroti mortul în călătoria sa spre lumea cealaltă, şi-a pierdut utilitatea sa cotidiană, ea nu este încă lipsită de toate puterile ei fermecate. Ea figurează întotdeauna în sanctuarele shintoiste, ca evocare a oglinzii cu opt petale (yata-no-kagami) care a scos-o pe Amaterasu din peştera în care se închisese, supărată de grosolăniile şi de obrăznicia sfruntată a fratelui său Susanoo.

„Atunci împăratul îl trimise şi pe Yamato Takeru, zicându-i: «Du-te şi potoleşte-i pe violenţii Kami şi pe răzvrătiţii din cele douăsprezece provincii din Est…» Ii dădu o halebardă lungă, din lemn de ilice. Yamato plecă, după cum i sc poruncise, se duse să se roage în marele sanctuar al lui Ise şi venera aici lăcaşul lui Kami [Amaterasu]. Apoi îi spuse mătuşii sale. Maicstatca-Sa-Prinţesa-Yamato [Yamato-hime], următoarele: «Oare împăratul îmi doreşte moartea? De ce mă trimite să-i liniştesc pe răzvrătiţii din cele douăsprezece provincii din Est. fără să-mi dea oameni şi fără să-mi dea un răgaz de

când m-am întors în capitală, după ce m-a trimis să-i potolesc pe rebelii din Vest? Când mă gândesc la toate astea, mi se pare că-mi vrea moartea.» Yamato plângea de supărare. Atunci Yamato-hime îi oferi Sabia-Ce-Se-cerălarba [Kiisanagi-no-tsurugi]... Când ajunse în provincia Sagami. guvernatorul acestei provincii îl înşelă, spunându-i: «Pe acest câmp există o mare mlaştină. Kami. care locuieşte în această mlaştină, este foarte rău şi sălbatic.» Deci, se duse pe-câmp ca să-l vadă pe Kami. Atunci guvernatorul provincei dădu foc câmpului. Înţelegând că a fost înşelat, seceră ierburile din jurul lui cu sabia... Astfel putu să iasă de pe câmp...” (Kojiki.p. 174-175)

Această sabie ce secera ierburi era cea scoasă odinioară de Susanoo din coada dragonului cu opt capete ce trăia în ţinutul Izumo. Primul său nume fusese „Sabia norilor adunaţi pe cer” (Ama-no-murakumo-no-tsurugi). După isprăvile vitejeşti ale lui Yamato Takeru, sabia, după cum spune legenda, a fost depusă în templul Atsuta di Owari. Se mai spune şi că împăratul-copil Antoku o strângea în braţe atunci când bunica sa l-a tras în apele vijelioase ale Mării Lăuntrice, după bătălia de la Dan-no-Ura (l185), care a dus la zdrobirea clanului Taira. Această sabie a devenit una dintre cele trei giuvaeruri ale coroanei imperiale. A şti dacă ea există în realitate -ipoteză puţin verosimilă – nu are mare importanţă: important este doar simbolul. Forma sa exactă este greu de definit. Ca şi în Occident. În vremurile vechi săbiile se confundau uşor cu spadele, armele cu lame curbate sau drepte, cu două tăişuri sau cu unul singur. Dar. treptat, s-a impus denumirea de tsurugi pentru sabia din povestirile mitologice, iar cea de katana, folosită şi astăzi, pentru sabia din epoca istorică.

Sabia, arma prin excelenţă, nu a pierdut nimic din măreţia ei medievală. Spiritul cavaleresc care. vreme îndelungată, a servit atât în bine. cât şi în rău. drept morală colectivă, mai păstrează ceva din puterea sa sentimentală, ultim refugiu şi ultimă consolare a tuturor celor ce şi-au pierdut vreo fiinţă dragă în cel de al doilea

război mondial: iar sabia ofiţerului mort în luptă, relicvă preţioasă, rămâne simbolul sacrificiului, consimţit sau impus.

De fapt. printr-un edict imperial din 1877 s-a interzis să se poarte săbii în timp de pace; toată această sensibilitate pasională, ce se face cunoscută şi astăzi prin entuziasmul şi marele număr al colecţionarilor de arme albe sau de teci frumos împodobite. Îşi are originea în epoca Edo. În acele timpuri paşnice în care săbiile nu erau scoase din teacă, nobilii războinici, singurii care aveau dreptul să le poarte, au avut tot răgazul să ţese în jurul lor o deasă reţea de simboluri. Ardoarea lor, războinică, pe care legea aspră încerca s-o înfrâneze, îşi găsea o supapă în practica sportivă a artelor marţiale, care se bazau pe mânuirea armelor albe. Într-o epocă în care primii filosofi şi istorici ai culturii naţionale celebrau cele „trei comori imperiale”, acestea deveniseră nişte obiecte de paradă, nişte giuvaeruri. Salvând vieţi, aducând moartea, sabia dobândi o virtute supraomenească.

Dincolo de multiplele distincţii făcute în funcţie de lungimea şi de lăţimea lor, armele albe japoneze se împart în mai multe categorii generale. Sabia pro-priu-zisă (katana), cu lama lungă şi cu un singur tăiş. era. prin excelenţă, arma de luptă. Se purta în partea stângă, prinsă la cingătoare şi cu tăişul în sus: în momentul atacului, înainte de a o scoate din teacă, trebuia să o întorci.

Katana era însoţită de o a doua sabie, scurtă (waki zashi), care forma, împreună cu prima, perechea numită daisho (sabia cea lungă şi sabia cea scurtă). Samuraiul purta întotdeauna la cingătoare sabia scurtă, cât priveşte sabia lungă numită katana, el trebuia să o lase la uşă înainte de a intra într-o casă prietenă, altfel făcându-se vinovat de o gravă incorectitudine. Samuraiul ce dorea să-şi salveze onoarea îşi deschidea pântecele (seppuku) cu ajutorul săbiei mici; un om apropiat lui îl ajuta să moară, decapitându-l dintr-o lovitură dată cu sabia lungă. Sabia de ceremonie (tachi), care se* deosebeşte de săbiile de luptă prin dubla bucată de piele cu care se atârnă la cingătoare,

prin felul cum este prinsă teaca şi prin mâner, se poartă cu tăişul ascuţit îndreptat spre pământ. Săbiile foarte lungi” (finitachi) se mânuiau cu amândouă mâinile. Această panoplie era completată de pumnalele lungi (tan ia) ’.; pe care meşterii le împodobeau cu mare artă, şi de pumnale mici purtate pe o parte a trupului (metezashi sau yoroizashi), sau pe piept (kaiken), folosite mai ales de către femei: cu ajutorul pumnalului mic (kaiken), femeile îşi salvau onoarea tăindu-şi artera de la gât (jigai) cu un gest la fel de eroic ca şi acel seppuku al samurailor. Săbiile, embleme ale unei clase şi ale unui. spirit, se transmiteau din generaţie în generaţie: înmânate, în chip solemn, adolescentului de cincisprezece ani, pentru a marca trecerea sa la starea de samurai, ele înlocuiau micile săbii cu blazoane ale copilului de cinci ani (kamishimozashi) care, la rândul lor, luaseră locul armelor miniaturale, pline de amulete

(mamori katana) cu care era încins, încă de la vârsta de doi ani, copilul de samurai.

Grija acordată împodobirii acestor arme este pe măsura importanţei ce li se acorda. Fiecare detaliu de montură sau de împodobire este, în sine, o mică operă de artă. Scula de prins cuirasa (kogai), mânerul (kozuka) unui cuţitaş (kotana) ce se puneau în garda săbiei, ca şi ornamentele de nituri (menuki) formează „obiectele celor trei locuri” (mi tokoro mono). Ele erau împodobite întotdeauna de acelaşi cizelator.

În secolul al XVIII-lea, Yokoya Somin (1670-1733) îşi crease un stil al lui: el se consacra comenzilor străzii (machibori) şi se opunea stilului oficial al cizelatorilor tradiţionali ai familiei Goto. Umetada Myojin. la rândul său, aplica pe gărzile săbiilor (tsuba) decoraţii cu motive textile (nunomezogan) şi se specializa în crestăturile adânci (takanikubori). Cererile sporinde, atelierele se înmulţiseră. Ca şi în cazul ceramicii, în provincie se dezvoltau tot felul de centre: Higo în apropiere de Kumamoto. În Kyshu, Hagi în Nagato. Aici se descoperea colorarea metalelor (shakudo) sau jocul aliajelor preţioase

pe bază de aur şi argint (shibuichi) şi incrustaţiile de cupru şi alamă (honzogan).

Luxului decoraţiei i se adăuga, aşa cum se cuvine, calitatea lamelor. Acestea erau fie din oţel curat (mukugi-tai). fie din plăci de fier sau de oţel bine potrivite în straturi suprapuse: tăişul şi vârful săbiei erau întotdeauna din oţel. Finisarea lamei forma obiectul unei griji deosebite: se proceda la lustruirea ei pe o piatră plată, fără să se folosească vreo tocilă, timp de aproximativ cincizeci de zile. După aceea lamele erau supuse la diferite încercări şi, ca să fie recunoscute drept bune. trebuiau să poată tăia mai multe plăci de cupru. Metalurgia japoneză îşi datorează marele renume excepţionalei calităţi a lamelor de săbii şi nesfârşitei varietăţi a gărzilor, începând din secolul al XV-lea. Japonia exporta în China zeci de mii de lame, comerţ pe care piraţii l-au făcut, pe contul lor, în tot secolul al XVI-lea. Un tratat tehnologic chinezesc de la începutul secolului al XVII-lea, consacrat exploatării produselor naturii (T'ien kong kai WOIJ), laudă „săbiile de oţel ale barbarilor Wa”, subliniind că ele „puteau tăia chiar şi jadul”.

Epoca, foarte tulbure, a dinastiei Ashikaga, făcuse ca săbiile să fie la cea mai mare cinste. Portul săbiei era reglementat până în cele mai mici detalii. Războinicii cu rang mai mare de al cincilea puteau purta teci cu decoraţii argintate (shiratachi), în timp de aceia de rang inferior nu aveau dreptul decât la teci lăcuite (kurozukuri). Practica portului perechii de arme s-a răspândit în epoca dinastiei Ashikaga. Până atunci, din prudenţă, sabia scurtă (katana). fără gardă, era rezervată claselor inferioare, în timp ce nobilimea arbora sabia lungă, sau tachi. menită să devină, prin forţa lucrurilor, o simplă armă de ceremonie. Daf, treptat, obiceiurile s-au schimbat şi chiar şi simplii bushi au avut dreptul să posede o sabie cu gardă: de atunci ei au purtat aşa-numitul daisho (lung şi scurt).

Gărzile de sabie au căpătat atunci o nouă importanţă. Un vestit lucrător în metale, Goto Yujo (1440? — 1512), a întemeiat o dinastie de cizelatori care, timp de

şaptesprezece generaţii, împreună cu numeroase ramuri colaterale, a rămas înfloritoare până în secolul al XIX-lea. Dintre acestea, cea a lui Kaneie (1430-1530) este vestită mai ales pentru decoraţia cu un relief pronunţat. Şcoala lui Myochin, familie de armurieri ai Curţii începând din secolul al XIl-lea, specializată în arta cizelării, aplica aşa-numitelor tsuba tehnicile straturilor utilizate pentru lame. Ea numără un mare artist, pe Nobuie (1485? — 1564).

Dacă secolele al XV-lea şi al XVI-lea marchează vârsta de aur a armureriei, aceasta s-a constituit cu adevărat, aşa cum o cunoaştem astăzi, în epoca Kamakura. Cavalerii au urmărit atunci fineţea lamelor şi au elaborat o cuirasă complexă, grija pentru eleganţă adăugându-se la aceea pentru eficienţă. Fără îndoială că acesta este momentul când marea sabie aproape dreaptă (tachi) a dat naştere săbiei curbe (katana): teaca nu mai era prevăzută cu inele de prindere, ci cu o simplă kunikata, pentru a fixa de ea un şnur trecut prin cingătoare. Garda era încă dreptunghiulară şi mică (shitogi) sau făcută din rondele de piele (neritsuba), monturi ce-şi datorau ameliorarea celor din familia Fugiwara (secolele al X-lea – al XIl-lea), dar care nu asigurau o bună protecţie.

Armamentul din epoca Nara este ilustrat şi de faimosul depozit din Shosoin. Sabia curbă nu era încă foarte răspândită. Se foloseau mai ales săbii mari şi late, cu un singur tăiş (tachi), atârnate la cingătoare printr-o curea dublă fixată de teacă. To. ate părţile săbiei erau decorate după tehnicile proprii modelelor chinezeşti sau coreene: incrustaţii, chenare, lăcuiri sau ajururi, cizeluri.

Vestitul portret al lui Shotoku taishi ni-l arată purtând un tachi cu lamă dreaptă. În timp ce oamenii ce-l urmează poartă o sabie katana cu lama uşor curbată. Măciulia mânerului este lucrată din inele, amintind de gărzile de săbii chinezeşti din fier din epoca Han şi de cele mai cunoscute, ale armelor coreene decorate cu capete de păsări sau dragoni.

Tradiţia care evocă darul, alcătuit din şapte săbii, făcut de Paektche Curţii de la Yamato. În secolul al I11-lea

al erei noastre, se referă la săbiile cu un singur tăiş, pe care le găsim reprezentate, de multe ori. pe bazorcliefurile chinezeşti şi în mormintele din epoca Han. Ele se deosebesc de săbiile cu două tăişuri pe care China le folosea în epoca Regatelor luptătoare. Data naşterii lamelor curbe este greu de fixat. Cele mai vechi mărturii din Extremul-Oricnt sunt poate tecilc curbe găsite în câmpia Ordos. datorate, fără îndoială, barbarilor care rătăceau prin regiunile din preajma Marelui Zid şi al căror armament era bine cunoscut de vecinii Coreei. Originea săbiei este. cu siguranţă, continentală, dar. În decursul secolelor, metalurgiştii niponi au ştiut să-şi depăşească primii lor maeştri şi să producă lucrări de artă neasemuite din punct de vedere tehnic şi artistic, cele mai bune în genul lor.

TEXTILELE

„îmi plac stofele violet-purpurii. cele albe, cele pe care sunt ţesute frunze dantelate de stejar, pe fond verde deschis. Ţesăturile de culoarea prunului roşu sunt şi ele frumoase; dar sunt atât de multe încât m-am săturat de ele… îmi plac desenele ce reprezintă nalba de grădină şi floarea de măcriş din pădure. [îmi plac] stofele cu fond bogat ornat.” (Sci Shonagon, Notes de chevet. p. 3Ol)

Luxoasă sau ţărănească, ţesătura japoneză tradiţională, ţesută în formă de rulouri înguste, potrivite pentru confecţionarea kimonourilor. păstrează o mare siguranţă în desen şi, uneori, chiar o uimitoare îndrăzneală a culorilor. Războaie de ţesut manuale mai există şi acum: sunt folosite, când se iveşte prilejul, pentru ţesutul pânzeturilor, colorate în nuanţe închise şi discrete, din care se confecţiona îmbrăcămintea oamenilor de rând de odinioară; dar ciudatele unghii ale ţesătorilor, ca nişte dinţi de fierăstrău, împletind cu dibăcie numeroasele fire, realizează şi minunatele brocarturi cu motive sasanide ale căror modele se păstrează la Shosoin. Această tradiţie, mereu vie, a cunoscut o mare dezvoltare în perioada Edo, epocă înclinată spre extravaganţe. Iată cum descrie Saikaku îmbrăcămintea unei femei la modă: „Cămaşa sa

din satin alb era împodobită cu desene lucrate în tuş. Veşmântul de deasupra era făcut din satin roşu-închis cu reflexe aurii, pe care erau cusute desene reprezentând păuni. Peste acesta, femeia purta o haină făcută dintr-o plasă din fire de mătase de Bengal, prin a cărei transparenţă se vedeau desenele; peste acest veşmânt, foarte studiat, ea înnodase o cingătoare foarte suplă, în douăsprezece culori”. (Ihara Saikaku, Koshoka gonin onna – Istoria editorului, p. 88-89)

Bunul gust cere, desigur, un mare echilibru şi un bun calcul al îndrăznelilor. Totuşi acestea nu-l sperie pe muncitorul nipon, ce a moştenit priceperea străbunilor săi. Venită din China, tehnica ţesutului avea să cunoască, în arhipelag, o dezvoltare deosebită. Încă şi astăzi se continuă producerea de ţesături lucrate după moda veche, ce reproduc fidel modelele vechi perpetuate prin culegeri de desene. Materialele cele mai obişnuite sunt astăzi mătasea şi bumbacul. Cultura bumbacului a fost adusă, pe vremuri, din China, ca şi budismul. Dar bumbacul a început să fie cultivat în Japonia doar la sfârşitul secolului al XVII-lea, când a înlocuit treptat inul şi cânepa, folosite înainte pentru îmbrăcămintea oamenilor de rând. Decoraţia se face fie cu ajutorul aşa-numitelor kata-zoma sau a unui fel de noduri ascunse în ţesăturile vopsite, fie prin fire de culori diferite, ţesute după un anumit desen. Vopselele vegetale reproduc nuanţele profunde şi mate ale plantelor ce compun bogatul ierbar japonez: indigo (ai), roşu ca şofranul sălbatic (benibana), albastru violaceu ca floarea de mei (shikon). roşu aprins (akane). galben (karayasu). Fiecare regiune şi fiecare localitate îşi au stilul propriu şi păstrează tainele unei fabricări care rămâne familială sau artizanală. Aceste ţesături, simple, dar rafinate, folosite pentru feţe de plapomă, perne, perdele sau veşminte, dau casei japoneze, farmecul câmpenesc al motivelor şi culorilor lor proaspete. Pe lângă dungi şi pătrate cu multiple variaţii, există şi un vast registru de decoraţii animaliere, vegetale peisagiste sau religioase, tratate fie într-o manieră realistă, fie interpretate şi

traduse în linii geometrice. În amândouă cazurile, ele păstrează o valoare simbolică, ce se simte şi astăzi. Aceasta este ceva mai puţin sensibilă când e vorba de un motiv format dintr-o literă: orezul (kome), de exemplu, exprimă urarea de viaţă îmbelşugată. Dar semnificaţia celorlalte teme nu este mai puţin puternică. Ramurile de pin, frunzele de bambus şi florile de prun – cele mai obişnuite ornamente din arta japoneză – reprezintă, fiecare, o nuanţă specială a elanului vital. Când sunt grupate la un loc, ele sunt numite „cei trei prieteni”. Pinul, mereu verde chiar şi în timpul îngheţurilor, simbolizează puterea şi trăinicia. Bambusul, pe care vijelia îl apleacă fără să-l rupă vreodată, evocă forţa spirituală a omului în faţa greutăţilor vieţii; când în preajmă se află vrăbii sau tigri, bambusul devine, în mod mai direct, un simbol al fericirii. Floarea de prun, a cărei albă înflorire pe fruntea pădurilor încă golaşe salută sosirea primăverii, subliniază realitatea vitală a renaşterii. Mai rare, bujorul, floare de vară, şi crizantema, floare de toamnă, poartă urări de viaţă lungă. Sunt prezente şi animalele, mai ales păsările şi peştii: barza (tsuru), al cărei zbor prevesteşte viaţă lungă şi fericită; broasca ţestoasă, ce-i înzestrată nu numai cu darul longevităţii, dar şi cu virtutea unei puteri cosmogonice moştenite din China, unde era simbolul universului (deasupra unui pământ pătrat un cer rotund susţinut de patru stâlpi): crapul, al cărui înot împotriva curentului apei simbolizează puterea de a rezista şi curajul. Mai populare sunt reprezentările unor locuri vestite (vederi de pe muntele Fuji, de exemplu), sau silueta rotundă a lui Daruma, bătrân personaj legendar, întemeietor al sectei tch’an, devenit în spiritul ţăranilor protectorul crescătorilor de viermi de mătase şi al recoltelor de cereale.

Pentru a se imita mai bine luxul brocarturilor, a căror ţesere este de o mare complexitate tehnică, desenele puteau fi şi pictate pe ţesături de diferite calităţi, simplă cotonadă sau mătase preţioasă. Cu timpul şi sub influenţa ţesăturilor indiene, aduse în Japonia de către occidentali –

comerţ ce a fost multă vreme important -aveau să se dezvolte tehnicile de imprimare cu ajutorul modelelor sau al unei plăci gravate, tehnici care au îngăduit aplicarea de motive policrome pe una sau pe amândouă feţele aceleiaşi ţesături. Confecţionarea diferitelor modele necesare pentru decorarea unei ţesături, operă delicată, cerea o mare minuţiozitate. Modelele, făcute din mai multe straturi de hârtie specială, erau întărite, după realizarea motivului, cu fire fine de mătase. Părţile punctate, folosite adeseori în redarea florilor sau a frunzelor, erau realizate cu ajutorul unui burghiu.

Întreaga splendoare a ţesăturilor japoneze tradiţionale se bazează pe transformările aduse motivelor textile de către Imazaki Yugensai care, la sfârşitul secolului al Vfl-lea. a dezvoltat tehnica imprimatului folosind pasta de orez pentru a face rezerve: el deschidea astfel un uriaş câmp de posibilităţi care situează ţesăturile pe un plan comparabil cu acela al picturii. Desigur că această revoluţie nu a fost posibilă decât datorită apariţiei unor costume mai simple ca formă. Înainte, costumele oficiale de la Curte, obiecte ale unei bogate decoraţiuni. comportau numeroase pliuri care nu lăsau să se vadă decât suprafeţe mici de ţesătură, de unde şi necesitatea unei decoraţii cu motive multiple şi repetate constituind simboluri sau mici scene în cadml unor medalioane sau chenare, scene a căror dispunere era. adesea, începând cu Kamakura, reglementată de unele indicaţii oficiale. Era la modă o decoraţie mai amplă, o bandă în zigzag pe care alternau motive compuse din flori, păsări sau fluturi (asuji ga hana). dar deşi paleta culorilor se îmbogăţise cu mici forme geometrice deosebit de preţuite, ea nu putea produce compoziţii îndrăzneţe. Mai mult, ansamblul repertoriului decoraţiilor se resimţea de pc urma importării grelelor broderii chinezeşti din epoca Ming (1368-1644), în timp ce dungile (kanto), inspirate din ţesăturile europene, cunoştea o mare vogă.

Ţesăturile nu au cunoscut o epocă de glorie între secolele al X-lea şi al XV-lea. Această perioadă agitată, care

a accelerat dezvoltarea metalurgiei, nu pare a fi favorizat textilele.

Pentru a găsi o dezvoltare a ţesăturilor asemănătoare cu aceea din epocile Momoyama şi Edo, trebuie să ne întoarcem la epoca Nara, în secolul al VIII-lea. Printre comorile de la Shosoin se află păstrate multe bucăţi de mătase pictată (rokechi), imprimeuri (surimon), ţesături în puncte înnodate (sagara nui) sau în lanţ (husari hui), ţesături străvezii (ra) sau bucăţi de mătase ţesute în patru iţe (aya), broderii şi tapiserii diverse (tsugure nui), cu decoraţii pe lanţ (tatenishihi), sau pe urzeală (yoho-ni-shihi), cu motive în culori din ce în ce mai palide (ungan). Această vârstă de aur a tehnicii, pe care epoca Heian avea să o încununeze printr-o japonizare a temelor chinezeşti şi sasanide, îşi datora dezvoltarea imigrării chinezeşti şi coreene care aducea în ţară mulţi ţesători, încă din secolul al IH-lea al erei noastre. În acea vreme este menţionată sosirea vestitei ţesătoare Maketsu, trimisă de regele din Paektche, şi apoi a străbunilor clanului Hata. Întemeietorii meşteşugului ţesutului. În secolul al V-lea au apărut clanurile Suetsukuribe şi Kuratsukuribe. strâns legate de realizarea textilelor; în acest timp a venit în Japonia şi un meşteşugar chinez din Wou. cunoscut în Nihonsholci sub numele de Tanasue no Tehito.

Cât priveşte originea textilelor în Japonia, ea este legată de importarea tehnicilor neolitice chinezeşti pe care Japonia le-a cunoscut în epoca Yayoi, prin secolul al I11-lea înaintea erei noastre, tehnici ce foloseau, după cum menţionează analele chinezeşti San huo tche, cânepa, dudul şi. mai târziu, pe la începutul erei noastre, mătasea.

,. Frumuselea-i strălucea ca o floare arcul negru al sprâncenelor avea reflexe albastre

Iar fardul [obrajilor] nu-şi pierdea niciodată albeaţa

Numeroasele-i rochii din damasc Umpleau pavilioanele de lemn preţios

Podoabele-i erau singura-mi grijă

Departe de mine, imi deşteptau regretele Sub mâna mea mă copleşeau neliniştindu-mă

Şuviţele părului mi se răsuceau in unde albăstrui

Asemenea norilor viu coloraţi ce înconjoară un vârf înverzit

Împodobită cu eleganţa rochiilor mele

Eram ca floarea de lotus ce pluteşte pe valurile dimineţii”

(Sotoba-Komachi, p. 209 – 211)

Deşi veşmintele tradiţionale făcute din ţesături în stilul de altădată sunt astăzi din ce în ce mai rare pe străzi, ele sunt încă mult purtate cu prilejul sărbătorilor sau recepţiilor; aceste veşminte îşi regăsesc atunci culorile strălucitoare şi preţioase, ca şi semnificaţia lor de odinioară: mâneci lungi (fuhsode) purtate de fetele tinere; haine bogate şi strălucitoare pentru mireasă; haine negre, împodobite cu desene iscusit măiestrite, pentru ceremonii, sau ornate numai cu monograma (mon) familiei, pentru înmormântări; rochii înflorate sau cu motive geometrice, ce se poartă în funcţie de anotimpuri şi împrejurări. Alcătuirea uniformă a chimonoului este compensată de mişcarea, uneori delirantă, a ornamentaţiei sale şi de fantezia aşa-numitului obi – înnodat, după epocă. În faţă sau la spate –, care-l strânge şi susţine. Aşa cum este astăzi, acelaşi, după 1868, pentru toate clasele societăţii, veşmântul tradiţional, atât cel feminin, cât şi cel masculin – cel din urmă aproape a dispărut – se regăseşte, cu mici schimbări, până în epoca Kamakura. Simplitatea moravurilor din acele vremi impusese atunci chimonoului feminin înfăţişarea sa actuală sau una foarte apropiată de ea. Bărbaţii adoptaseră pantalonul (hakama) şi vesta (haori), pe care o acoperea o haină scurtă, de gală. cu umeri laţi şi rigizi (kamishimo).

Se renunţa astfel la fastul de la Curtea din epoca Heian, unde nobilii de amândouă sexele cultivau un lux ce nu a mai fost egalat după aceea. Doamnele dispăreau pur şi simplu sub vreo duzină de veşminte (uchibakama). ale căror culori. Îmbinate cu grijă în funcţie de timp şi de om, transformau fiecare atitudine într-un tablou. Foşnetul mătăsurilor suprapuse, ondularea părului ce se potrivea cu

pliurile veşmintelor. Înclinarea capului cu sprâncenele rase şi desenate foarte sus pe frunte, mişcările discrete ale mâinilor abia dezvăluite, mişcări subliniate prin deschiderea sau închiderea unui evantai, erau o încântare pentru simţuri, adevărat mister pe care-l regăsim în rulourile pictate. Mai diversificat în alcătuirea sa, costumul bărbătesc folosea şi el catifelarea şi strălucirea mătăsurilor: costum de ceremonii cu trenă (sokutai) sau, mai simplu, cu pantaloni bufanţi (ikan); chimonou cu guler drept, închis pe umăr şi cu rever simplu (noshi) sau dublu (kariginu şi suikan). Aceste veşminte, rezervate unor oameni care nu mai aveau nicio activitate fizică puternică, reprezentau evoluţia spre luxul, chiar nesăbuit, al costumului ce se folosea în epoca Nara, inspirat direct din îmbrăcămintea chinezească la modă sub dinastia T'ang.

Aceasta se compunea, la bărbaţi, dintr-o robă ce se purta pe deasupra (kinu), cu guler drept, robă ce cobora până la genunchi, şi din pantaloni largi (hakama). Vechii războinici din epoca Marilor Morminte purtau şi ei un veşmânt de acest tip, dar mai simplu, având o vestă ce se oprea la coapse şi un fel de pantaloni legaţi sub genunchi. Caracterizat prin secole de tradiţie şi o relativă perenitate în ceea ce priveşte forma şi stilul – ceea ce nu exclude proliferarea trecătoare a modelor în aspectele de detaliu – un chimonou de calitate reprezintă mult mai mult decât ceea ce pare a-i limita folosinţa. Este un obiect de artă care se poate transmite din generaţie în generaţie, după cum altădată, în Europa, rochiile de mireasă şi cele îmbrăcate la prima comuniune treceau, uneori, de la mamă la fiică. Bogăţia materialului unui chimonou reprezintă, de asemenea, un capital, element preţuit ce face parte din zestrea tinerei mirese.

LACUL

„Dacă omul nu are o cutie care să cuprindă mai multe călimări, e bine să aibă o garnitură de scris alcătuită din două cutii ce intră una în alta. Dacă desenele de pe lacul ce acoperă cutiile sunt frumoase, fără să pară însă prea căutate, şi dacă penelurile şi călimara sunt orânduite

în aşa fel încât să atragă privirile, totul e minunat.” (Sei Shonagon. Notes de chevet, p. 236)

Tehnica lacului, practicată întotdeauna cu rafinament şi foarte preţuită în Japonia, se bucură de un prestigiu cu atât mai mare. cu cât îşi are originea în China antică. Ea este ilustrată la Nara prin două mărturii păstrate la Shosoin. o cutie şi o teacă de sabie. Material nobil al sculptorului din epoca Nara, lacul a înfrumuseţat, mai tărziu, nenumăratele acte aparţinând cultului şi vieţii zilnice. Încă şi astăzi, el este veşmântul obiectelor celor mai obişnuite; varietatea coloritului, căldura lui profundă, mată sau strălucitoare, senzaţia plăcută pe care ţi-o dă atingerea lui, zgomotul discret al diferitelor obiecte lăcuite ce, din întâmplare, vin în contact, fac ca, datorită lacului (urushi no nuri), farfuriile sau bastonaşele, a căror utilizare conferă frumuseţe unei mese, să înmulţească la nesfârşit sursele de bucurie estetică şi să transforme o masă uneori frugală într-o adevărată sărbătoare pentru ochi.

Lacul este un suc natural, recoltat, ca şi răşina coniferelor, prin tăieturi făcute în trunchiul sau în ramurile unui arbore (Rhus vernicifera). Filtrat prmtr-o pânză şi oxidat, el se transformă în lac. După cum sucul provine din ramuri sau din trunchi, sau chiar din trunchiul arborilor bătrâni, consistenţa lacului e mai dură sau mai fină. Lacul se aplică pe un suport de lemn – cea mai obişnuită e paulownia {hinoki sau kiri). calitatea ulterioară a obiectului lăcuit fiind condiţionată de perfecta uscare a lemnului. Aplicarea lacului se face în straturi succesive, întinse cu grijă pe suportul ce a fost mai întâi chituit şi şlefuit pentru a se obţine o suprafaţă perfect netedă, fără defecte, precum fisuri, găuri, pori şi noduri. Peste primul strat de lac se pune un al doilea, de data asta amestecat – în cantităţi egale – cu făină de grâu. obiectul este acoperit cu o bucată de hârtie, cu o ţesătură fină de cânepă sau de mătase. După o nouă lustruire, se aplică, pe rând, straturi de Iac amestecat cu argilă (sabi) şi apoi cu cioburi de oale transformate într-o pudră fină (jinoko). Se aplică apoi

straturile superioare din lac negru ce sunt lustruite, cu grijă, cu ajutorul unei pudre fine din cărbune de lemn sau, în cazul ultimului strat, cu o pudră făcută din coarne de cerb calcinate (tsunoko). Fondul, negru sau roşu – obţinut astfel prin adăugare de oxid de fier -. poate fi lăsat aşa cum este sau poate servi drept bază pentru o decoraţie mai mult sau mai puţin bogată. Fiecare operaţie este precedată de o lungă uscare într-un dulap special (muro): lacul are, într-adevăr, ciudata particularitate de a nu se usca decât într-o atmosferă caldă (38 până la 44 grade centigrade) şi umedă: aceste caracteristici explică starea proastă de conservare a multor obiecte lăcuite aduse în aerul călduţ şi uscat din casele noastre europene.

Lucrarea lacului, deşi încă artizanală, chiar familială, este înfloritoare în Japonia, unde fiecare regiune se mândreşte cu uh stil şi un talent deosebit: lacuri sculptate din epoca Kamakura (Kamakura-bori), interpretare japoneză a lacurilor roşii de China sculptate în însuşi corpul materiei şi a cărei tradiţie ar fi fost inaugurată în Japonia de către Ko-yen (sfârşitul secolului al XIII-lea). nepotul marelui sculptor Unkei (secolele al XIl-lea – al XIII-lea); „Shunkei-nuri”, din Noshiro din Dewa (actualul Akita-Ken), cu tonuri mohorâte prin care transpare jocul decorativ al vinelor şi nodurilor lemnului; lacuri colorate – verzi, roşii, galbene ca în China, trandafirii şi violete ca acelea specifice Japoniei – a căror sculptare produce vestitele „Zonsei-nuri”, versiune colorată a lacurilor sculptate, roşii (tsui-shu) şi negre (tsui-koku). În maniera chineză. Şi lista ar putea fi continuată.

Îndemânarea, într-un sens excesivă, la care ajunseseră maeştrii lacului în secolul al XIX-lea, a umbrit oarecum frumuseţea operelor lor. Fineţea uneori prea mare a decoraţiei numeroaselor inro (cutiuţe de medicamente purtate la cingătoare), atât de la modă în secolul al XVIII-Iea, edulcorase poate această artă care. datorită lui Hideyoshi, renăscuse din propria-i cenuşă.

Foarte puţine din aceste fragile obiecte, a căror realizare cere calm şi multă răbdare, supravieţuiseră

nesfârşitelor războaie din secolul al XVI-lea. Hideyoshi i-a adunat sub protecţia sa. la palatul Kantsu din Kyoto, pe ultimii maeştri în această tehnică ameninţată să moară din pricina vitregiei vremurilor. Dictatorul regăsea astfel gusturile rafinate ale celebrului shogun Ashikaga Yoshimasa (mort în 1490), pentru care a fost construit Pavilionul de argint (Ginkaku). Căci lacurile, aducând în ceremonia ceaiului strălucirea lor de bun gust. fuseseră una dintre cele mai elegante şi preţioase podoabe ale culturii Higashiyama. În secolul al XV-lea, atelierele Iui Igarashi şi Koami au adăugat vechii decoraţii, bazate pe flori şi păsări, nenumărate faţete ale unei lumi alcătuite din peisaje, construcţii, animale şi siluete omeneşti.

/

Bogatul repertoriu din epoca Heian îşi vedea posibilităţile lărgite la nesfârşit.

În epoca Heian se dezvoltase un stil ce înflorise odinioară în China, dar care nu s-a păstrat decât în Japonia: simpla ornamentaţie pictată (mitsuda-e); încrustaţia de sidef (raden), folosirea aurului sau argintului în particule (hyomon), în pudră (maki-e), în strat subţire (togidashi inaki-e), sau lucrătura pe fond de aur pur (kin-ji) confereau obiectelor uzuale frumuseţea strălucitoare şi savantă caracteristică pentru această cultură aristocratică, sublimă, dar fragilă expresie a unei lumi care ne mai face încă să visăm.

Capitolul X

CELE TREI DIMENSIUNI: SCULPTURA

Înarmate cu o experienţă realizată cu prilejul expoziţiei de sculptură din 1950. În parcul Inokashira, autorităţile japoneze au inaugurat în 1969. la Ninc-Daira (Hakone), un muzeu permanent de sculptură în aer liber. Spaţiile rezervate lucrărilor expuse sub cerul liber au fost proiectate de sculptorul Inue Bukichi; ele cuprind un eleşteu unde sunt plasata operele franţuzoaicei Marta Pan, în timp ce o muzică „electronică” creează un fond sonor. În mijâocul parcului, un mic muzeu acoperit prezintă marile curente ale sculpturii moderne, de la Rodin la Maillol.

Sculptura şi mediul înconjurător natural se află într-o perfectă armonie: studenţi şi amatori, izolaţi, în cupluri sau familii, găsesc aici un ioc de destindere în mijlocul naturii de care sunt atât de lipsiţi în oraş. Aici a avut loc, în acelaşi an. prima Expoziţie internaţională de sculptură modernă, cuprinzând opere japoneze, ca acelea ale lui Isamu Noguchi, sau străine, ca acelea ale lui Kenneth Armitage sau H. G. Adam. Această serie de creaţii, dintre care multe scapă, de obicei, prin caracterul îor abstract, aprecierii marelui public, nu a fost plasată într-un cadru natural nici din întâmplare şi nici pentru că aşa era moda. Sculptura modernă s-a implantat în Japonia cu mare uşurinţă, din motive diferite de cele care au îngăduit trecerea de la pictura tradiţională la pictura abstractă (vezi capitolul al XI-lea).

Diferite şcoli japoneze de sculptură, stabilite în Japonia cât şi în străinătate, demonstrează că, nici în această artă, Japonia nu se mulţumeşte să fie eleva supusă a şcolilor străine. Volumele lui Teshijahara Sofu inspirate atât din curbele gracile ale aranjamentelor florale, cât şi din tumultul formelor arhaice din Jomon, armoniile arhitecturale ale lui Nagano Ryugyo şi ale lui Hiroi Tsotumu, abstracţiunile lui Ueki Shigeru şi – din 1950 – ale întregului grup Nika-kai nu ilustrează decât câteva aspecte ale unei producţii în plină creaţie. În oraşele de sticlă şi oţel, sculpturi abstracte, materializare a unui vis sau revelare a unui gând, înlocuiesc eroii de bronz care, înainte de război, se înălţau la încrucişările de drumuri şi între clădirile din cărămidă şi piatră ce, în epoca Meiji, se înălţaseră în toate centrele vitale.

Sensibil la forme şi materiale de cel puţin trei secole, japonezul era obişnuit cu abstractizarea, pe care o găsea în holurile sale cu profil sălbatic (Raku) sau în simbolurile shintoiste din paralelogramele de hârtie (gohei). Arta decorativă, linia arhitecturală şi compoziţiile florale preferând lipsa de simetrie, ca şi dragostea pentru trunchiurile alcătuite din bucăţi legate laolaltă de un grădinar şi pentru fragmentele de stâncă adunate la un loc

de un peisagist; în sfârşit, simţul vidului din toate compoziţiile, totul îl conducea spre înţelegerea uriaşelor resurse ale sculpturii abstracte. Strădania sa nu a constat în a asimila aceste cercetări, ci în a aprecia sculptura abstractă într-o altă dimensiune şi în a-i da un sens, în a reconsidera funcţia sculpturii în general. Din ziua în care sculptura abstractă intra în rezonanţă cu cadrul verde al marilor spaţii şi al grădinilor, ea se încărca de un sens spiritual şi redevenea o legătură între ritmul omului şi cel al naturii, un médium între om şi macrocosmos.

Acest rol transcendent, comparabil cu acela al sculpturii marilor religii, este urmarea neaşteptată a reformelor socio-economice ale epocii Meiji. Acestea s-au repercutat asupra tuturor meseriilor artistice şi au dus la depăşirea rolului utilitar pe care-l aveau înainte toate obiectele de artă, percepute prin funcţia lor şi nu printr-o disciplină comună ce îmbrăţişează toate artele frumoase. După dispariţia fastului religios şi a luxului curţilor feudale, operele de artă au suferit un declin brutal. În faţa acestei constatări, noua conducere, conştientă de nevoile mâinii sale de lucru artizanale şi industriale, stăpânită şi de grija de a-şi întări finanţeâe prin profiturile aduse de export, a făcut un mare efort pentru a favoriza producţia şi a-i asigura desfacerea. Aşa se explică şi de ce ea a dat tot sprijinul participării japoneze la Expoziţia de la Viena din 1873, deşi se dezinteresase de Expoziţiile ce avuseseră loc la Paris în 1867 şi la San Francisco în 1871.

Începând din acest moment, în străinătate s-au înfiinţat numeroase centre de vânzare a obiectelor de artă: la New York în 1877, la Paris în 1878. În 1881, compania de export Kiritsu Kosho îşi făcea propriile sale ateliere pentru lucrări în lemn, lacuri, broderie, cloa-zoneuri, bronzuri. Timp de vreo zece ani, diferite obiecte de artă ce reluau vechile obiecte, reproducând ornamentaţia vechilor lacuri şi vechi lucrări în fildeş, aveau să invadeze pieţele europene, stârnind entuziasmul amatorilor, dar, totodată, semănând îndoiala în mintea multor colecţionari.

Soarta rezervată sculpturii şi picturii a fost mai

fericită. Institutul de tehnologie (Kobo gakko), fondat în 1871, a introdus în programul său, în 1876. la sfaturile autorităţilor italiene, un învăţământ al artelor frumoase, care l-a transformat într-o Şcoală a lucrărilor şi a artelor frumoase (Kobu bijutsu gakko). Aici au fost invitaţi trei experţi italieni: Antonio Fontanesi (1818-1882), pentru pictură, G. V. Cappelletti (mort în 1897), pentru desen şi ahitectură, şi Vincenzo Ragusa (1841-1927), pentru sculptură. Graţie contribuţiei lor, arta occidentală a contribuit din plin la formarea artiştilor. Dar adepţii tradiţiei au protestat în asemenea măsură încât, aici ca şi în alte părţi, reacţia lor susţinută a dus, în 1888, la închiderea Şcolii Kobu bijutsu gakko.

Unul dintre animatorii opoziţiei faţă de occidentalizare era un american, Ernest Fenollosa (1853-1908), venit ca profesor de filosofie şi economie în 1878. Urmând exemplul doctorului Gottfried Wagner, consilierul delegaţiei japoneze la Expoziţia de la Viena, care scria guvernului japonez un raport prin care pleda insistent pentru menţinerea şi propagarea artei sale naţionale, Fenollosa a fost un pasionat al artei tradiţionale japoneze şi, timp de vreo cincisprezece ani, a fost apărătorul ei înfocat, mereu pe poziţii, înmulţind fundaţiile şi creaţiile şi arătându-se mai naţionalist decât japonezii în dispreţul său faţă de operele în manieră chineză ale pictorilor-literaţi (nangq). Activitatea sa, foarte bogată, a dus la mari realizări. Începând din 1879, el participa la fondarea Societăţii eleşteului dragonului (Ryuichi-kai), al cărei scop principal era organizarea unui Salon anual din care erau excluse operele în manieră ocidentală. În 1888, tot în acelaşi scop, el a fost unul dintre organizatorii Asociaţiei de artă japoneză şi, în anul următor, împreună cu discipolul său Okakura Kaku-zo (1862-1913) şi cu Hashimoto Gaho (1835-1908), al Şcolii de arte din Tokyo. Opera sa cea mai durabilă a fost înfiinţarea, în 1888, a unui serviciu de protecţie a tezaurelor naţionale şi, în anul următor, a Muzeului imperial, al cărui prim director a fost.

În ciuda succeselor tradiţionaliştilor, occidentalişti

precum Koyama Shotaro şi Asai Chu nu dezarmau şi fondau Societatea de artă Meiji. Antagonismele se potoleau într-o oarecare măsură şi, în 1896, arta occidentală era, în sfârşit, acceptată în unele manifestări. Totuşi, tradiţionaâiştii înţelegeau să-şi păstreze întietatea. În 1890, a avut loc fondarea Academiei imperiale de arte, avându-i drept primi membri pe Tasaki Sun (1815-1898), Mori Kansai (1814-1894), Kano Eitoku II (1814-1891) şi Hashimoto Gaho. În 1907, printr-un gest de conciliere, guvernul a organizat Expoziţia Ministerului educaţiei naţionale (Bunten), în parcul Ueno, în care cele două mari tendinţe erau reprezentate în mod egal. Ciclul de asimilare a epocii Meiji se termina, aici ca şi în alte domenii, urmând un proces hegelian de cumpănire, drag filosofiei lui Ernest Fenollosa, care avea să moară în anul 1908.

Atunci au dispărut mulţi participanţi la aceste mişcări contradictorii care, în sfârşit, ajungeau la o armonie. După această generaţie de militanţi au urmat artiştii care aveau să se ilustreze între cele două războaie şi, mai întâi, discipolii lui Vincenzo Ragusa. Printre cei care i-au făcut cea mai mare onoare se remarcă Okuma Uji-hiro (1856-1934) şi Fujita Bunzo (1861-1934). Mulţi sculptori întorşi din Europa, ca Naganuma Morivoslii (1857-1942) sau Shinkai Taketaro (1868-1927) şi Kitamura Shikai (1871 -1927). au adus o contribuţie fundamentală la noile tehnici şi, mai ales, – la noua viziune. Desigur, noi nu aderăm fără rezervă la lucrările lor, iar naturalismul lor ni se pare cam fad, în ciuda im-pulsului pe care-l dăduse Ogiwara Morie (1879-1910), strălucit discipol al lui Rodin.

Influenţa lui Rodin în Japonia a fost mare; el şi-a pus pecetea nu numai pe opera unei generaţii de artişti ce lucrau în maniera occidentală, ci şi pe aceea a câtorva sculptori tradiţionalişti. Aceştia, sub conducerea celui mai mare dintre ei, Takamura Kun (1852-1934), se străduiau să regăsească geniul japonez de odinioară. Graţie ciudatei convergenţe dintre realismul medieval japonez şi cel al artiştilor occidentali de Ia sfârşitul secolului al XIX-lea, sculptura japoneză în lemn a cunoscut o nouă înflorire.

Takamura Kun, Tekeuchi Kuichi (1857-1914) şi Ishikawa Komei (1852-1913) profesau la Şcoala de arte din Tokyo şi copiau, pentru nevoile învăţământului, toate capodoperele clasice japoneze lucrate în lemn. Dar talentul lor a fost recunoscut mai ales pentru lucrările în bronz cu care se umpleau pe atunci marile centre. Cu acest prilej au fost turnate în bronz numeroase statui al căror original era lucrat în lemn.

Unul dintre ultimii mari sculptori din această epocă a” ost Takamura Kotaro (1883-1956).’fiul lui Kun, care a ost numit de unii pionierul “rodinisrhulur în Japonia; icest curent de gândire a invadat pe vremea sa toate ictivităţile intelectuale nipone, fiind stimulat de cele trei lucrări trimise de Rodin la Tokyo în 1912.

Oricare ar fi tendinţele lor. sculpturile moderne şi contemporane reprezintă un ansamblu de opere onorabile: ele marchează o înnoire promiţătoare, la care secolele Edo nu ne îngăduiau să mai sperăm.

EDO

În lipsa unui conţinut spiritual, sculptura, după renaşterea budistă din epoca Kamakura. În secolul al XIII-lea, devenise searbădă, mai ales ca efect al confucianismului triumfător din epoca dinastiei Tokugavva. Posterioară secolului al XHI-lea, ea este doar menţionată în lucrările japoneze consacrate sculpturii şi nu este niciodată considerată ca fiind un element important al civilizaţiei japoneze.’

Desigur că în aceste secole există sculptori de talent, dar nicio colectivitate şi niciun suveran nu a iniţiat, ca religiile de odinioară, edificarea unor mari sanctuare şi a unor imagini sacre la înălţimea credinţei lor.

Artiştii din epoca Edo, fără mare suport religios, nu au putut, adeseori, să găsească un spaţiu în care să se exprime, căci arhitectura niponă, a cărei frumuseţe rezulta dintr-o înclinare spre simplitate, se acomoda greu cu ornamentul sculptat; acest fapt este dovedit de câteva excepţii, ca de exemplu, de ansamblul mausoleelor shogunilor Tokugawa din Nikko. Aici, s-a putut spune, se

citesc toate cunoştinţele şi ideile epocii: de fapt, un spirit puternic, un lux ce se traduce prin forme greoaie şi profiluri amestecate, un decor încărcat de înflorituri, tot atâtea îndrăzneli “tehnice care fac să le fie iertată extravaganţa prin marea frumuseţe naturală a locului. Sute de artişti lucraseră zeci de ani ca să termine ultima locuinţă a shogunilor în funcţie de un rit sincretic care îmbina budismul cu shintoismul.

Rarele exemple de capodopere recunoscute rămân cele ale câtorva călugări, mai ales cele ale lui Enku (mort în 1695), Tankai Risshi (1629-1716). Shun Genkei zenji (1648-1710) şi Mokujiki Myoman (1718-1819). Operele primilor doi exprimă, cu forţă şi sinceritate. În linie simplă şi aproape neterminată, caracterele şi gândurile personajelor: divinităţi budiste sau shintoiste. Mokujiki Myoman este, fără îndoială, cel mai spontan; divinităţile budiste pe care le-a pus aproape peste tot emană un farmec emoţionant. Cât priveşte factura operelor, maestrului zen Shun Genkei, mai ales cea a operei Cinci sute de discipoli (rakan), ea trădează influenţa chineză din epoca Ming şi admiraţia pe care el o avea faţă de statuile din templul Manpukuji de la Kyoto, care fuseseră lucrate sub conducerea chinezului Fan Taocheng (în japoneză Han Dosei), pe la 1667.

Un domeniu artistic adeseori necunoscut, dar deosebit de apreciat de japonezi, este acela al sculptorilor de păpuşi. Popularizate datorită dezvoltării comerţului şi turismului, păpuşile reprezintă şi astăzi în artizanatul contemporan una dintre formele cele mai vii ale artei Edo. Fiind acum produse în mare cantitate şi la preţuri relativ joase, ele sunt adeseori de o calitate şi un gust foarte îndoielnice, dacă judecăm după eşantioanele obişnuite de pe aeroporturi şi din marile magazine.

În Japonia, păpuşa nu se mulţumeşte să fie asociată copilăriei şi nici să reprezinte diafana „amintire” a unei călătorii, evocare fragilă a unui moment trecut. Ea este şi un obiect încărcat de simboluri, pe care îl oferi cu plăcere şi la care se apreciază concepţia şi fineţea execuţiei.

Confecţionarea ei poate să constituie de asemenea una din artele frumoase familiale, demonstrând priceperea şi bunul gust al stăpânilor casei. După materialele care ie compun, după cum sunt înveşmântate sau nu, şi în funcţie de personajele reprezentate, există mai multe feluri de păpuşi. Fiecare provincie şi fiecare regiune are un tip deosebit de păpuşă, de la vestitele kokeshi, cilindri de lemn din Tohoku, şi până la păpuşile de argilă din Hakata, centrul modernei Fukuo-ka. Cunoscute în lumea întreagă, aşa-numitele ukiyo-nin-gyo, din lemn sau din pânză umplută cu câlţi şi apoi pictate în alb, îmbrăcate în chimonouri ţipătoare, reprezintă geisha şi frumuseţile din lumea plăcerilor. Mai puţin vestite în străinătate, dar mult mai îndrăgite şi mai căutate, alte păpuşi înfăţişează personaje din teatrul no: acele gosho-ningyo de exemplu, forme copilăreşti, cu un cap voluminos, ce poartă somptuoase costume de scenă. Sunt surorile îmbrăcate ale acelor copii goi şi dolofani ce se dau în dar în chip de talisman. Rude statice şi miniaturale ale marilor păpuşi articulate din teatrul bunraku, ele concretizează prin fiecare din atitudinile lor şi prin gama întinsă a costumelor un moment literar şi poetic.

Splendoarea, valoarea materială şi morală a păpuşilor sunt celebrate printr-o sărbătoare. Sărbătoarea păpuşilor (hina matsuri), care are loc în fiecare an în ziua de 3 martie, începând din epoca Edo. Se aducea un omagiu virtuţilor de pietate filială şi de loialitate. Păpuşile de atunci (hino-ningyo) nu erau nişte jucării, ele îi reprezentau pe împărat şi pe împărăteasă, pe curteni, pe muzicanţi, pe oamenii de pază. Când venea Sărbătoarea păpuşilor, aceste figurine, cam în număr de cincisprezece, erau aşezate şi expuse pe cinci sau şapte etajere. Acest cult, fără îndoială de inspiraţie confucianistă, s-a contopit cu vechiul ritual shintoist de purificare. Spiritele rele erau transferate de către vrăjitori în trupul fragil al păpuşilor din hârtie pe care oamenii le aruncau în râu. În zilele noastre, ritualurile străbunilor şi cele de purificare sunt în parte uitate; această serbare este mai ales familială şi la

ea participă toate fetiţele.

“În semiîntuneric, la lumina slabă a lămpii, în faţa ochilor mei se aflau păpuşile: împăratul cu sceptrul său de fildeş, împărăteasa cu coroana ei din care atârnau şiruri de coral, cu portocalul în dreapta şi cireşul în stânga, servitorul tânăr purtând o umbrelă de soare cu mâner lung, doamnele de la Curte ridicând aproape la înălţimea ochilor cupele aşezate pe tăvi, minusculele suporturi de oglinzi şi comodele cu desene lucrate în lac, paravanul pitic cu incrustaţii de fildeş, ceşcuţele şi tăviţele, minusculele lămpi bogat împodobite, mingea cu fire multicolore… “(Akutagawa Rvunosuke, Păpuşile. p. 72)

MUROMACHI

Mai aproape de marele moment al renaşterii budiste, sculptura din epoca Muromachi păstreză încă suflul inspirat al epocilor anterioare, dar fără niciun fel de inovaţii în afară de influenţa stilului oarecum senzual al plasticii chineze din epoca Song (secolele al XI-lea – al XIII-lea). care se face simţită mai ales în Kannon contemplând cascada (takimi).

Dar totul părea să se fi petrecut ca şi cum sensibilitatea japoneză, cultivată la adăpostul micilor pavilioane unde se savura ceaiul (chashitsu, chaseki), făcuse ca orice sculptură să fie de prisos. Într-adevăr, budismul zen nu crede în virtutea imaginilor; cel mult, pentru a răspunde aspiraţiilor credinţei populare, tolera opere lipsite de caracter divin. În lipsa reprezentării unor zei, oamenii se mulţumeau cu reprezentarea preoţilor şi a patriarhilor. Talentul sculptorilor din epoca Muromachi se consacra acestor reprezentări; în acelaşi timp, lucrând măştile no, sculptorii descopereau nenumăratele faţete ale chipului omenesc şi noi expresii. Teatrul no, ale cărui origini urcă până la dansurile şi mimii din epoca Fujivvara, şi-a dobândit adevărata dimensiune o dată cu Kan’ami Kiyotsugu şi prietenii săi. Din acel moment măştile au trebuit să se pună de acord cu profunzimea situaţiilor evocate şi. totodată, să exprime diferitele emoţii printr-o simplă modificare a luminării lor, după cum capul este mai

mult sau mai puţin coborât sau ridicat. Aceste măşti pot avea expresii multiple în funcţie de poziţie, făcând să apară când o expresie de bucurie reţinută, când o tristeţe rezervată. Sunt aceleaşi măşti, transmise cu grijă din generaţie în generaţie, pe care le folosesc. Încă şi acum, actorii din teatrul no.

HEIAN Şl KAMAKURA

Cu toate aceste strădanii interesante, nepăsarea budismului faţă de „volumele-imagini” ducea la decăderea unei arte care, născută şi dezvoltată o dată cu el, nu avea alt domeniu de exprimare. Shintoismul nu se îngrijea nici el de această artă şi dacă. În cursul timpului, inspirase lucrări de un realism foarte uman, acest lucru nu se întâmplase decât prin asimilarea lui de către budism din care, după teoriile sincretiste, izvora.

Vârsta de aur a sculpturii shintoiste se situează în epocile Heian şi Kamakura. Stând aşezate şi drapate în veşminte ce arată cu precizie sexul şi rangul lor, aceste divinităţi shintoiste, cu expresia naivă şi melancolică, se integrează fără zarvă în lumea muritorilor. Ele sunt, prin aceasta, opuse zeilor budişti. asexuaţi şi strălucitori, care se ridică deasupra oamenilor. Cele mai vechi şi mai frumoase efigii shintoiste datează încă din secolul al IX-lea; ele se păstrează astăzi la Yakushiji, la Nara: prinţesa Nakatsu. zeul Hachiman. Înfăţişat ca un preot budist, şi împărăteasa Jingo, zeificată, alcătuiesc un ansamblu colorat.

Sculptura shintoistă rămâne totuşi un fenomen episodic, aplicare strălucită, dar trecătoare, a unor formule dezvoltate în funcţie de cerinţele şi de inspiraţia budismului. Acesta, până în epoca Meiji, a întreţinut un corp special de sculptori (hutsushi), ce se bucura de protecţia templelor.

SCULPTURA BUDISTĂ CLASICĂ

Religie codificată în texte, budismul, cu excepţia zen-ului, mai, ^nsibil la pictură şi la expresia imediat individuală pe care o autorizează, posedă, într-adevăr, o strictă tradiţie iconografică; diferite tehnici de sculptură

au servit-o în cursul secolelor.

Teologic, însuşi Buddha (Butsu), sau Buddha viitorului (Nyorai), îmbracă mai multe aspecte desemnate în japoneză prin termeni inspiraţi din sanscrită: Shaka (Sakyamuni), Rocana-butsu (Vairo-cana), Amida (Amitabha), Yakuski (Bhaisajya-guru). Buddha este reprezentat sub înfăţişarea unui tânăr preot cu părul buclat, înnodat într-un coc; trupul său, lipsit de orice podoabă, este îmbrăcat simplu, într-o haină suplă de călugăr. Urechile sale, foarte alungite, sunt deformate de bijuteriile grele pe care le purta pe vremea când era prinţ bogat şi trăia la Curtea tatălui său. Câteva opere ale budismului ezoteric (mikkyo) îl înfăţişează încununat şi plin de bijuterii, dar aceste opere sunt foarte rare.

Unele bodhisattwa, Miroku (Maitreya), Monj'u (Manjusri), Fugen (Samantabhadra) şi Kokuzo (Akasa-garbha), pentru a nu le cita decât pe cele mai curente, oferă o mai mare varietate de reprezentări. Părul ridicat le este încununat de o diademă. În talie roba e strânsă de o cingătoare, iar pe piept poartă un pandativ sau o altă podoabă (yoraku).

Păzitorii cerului – Bonten (Brahma). Taishakuten (Indra), Bishamonten (Vaisravana), Kichijoten (Ma-haşri), Kongorikishi (Vajrapani) – iau înfăţişările cele mai diferite: regi sau curteni, soldaţi sau giganţi a căror puternică musculatură simbolizează puterea; multiplele lor feţe au inspirat câteva dintre cele mai puternice opere ale artei japoneze.

Unii buddha şi bodhisattva, ce provin de la sectele ezoterice, exprimă uneori o furie violentă. Cei mai obişnuiţi sunt Fudomyoo (Alcala), Gosanzemyoo (Trailo-kyavijaya), Aizenmyoo (Raga).

Toate aceste personaje, oricare ar fi ele. fac un gest ritual cu mâinile (mudra) care. În raport cu expresia feţei, exprimă actul pe care ele îl săvârşesc. Cele mai sacre sunt. În majoritatea cazurilor, înconjurate, parţial sau complet, de o aureolă a cărei lucrătură, ce devine cu timpul tot mai sofisticată, produce un efect pur decorativ, printr-o

îmbinare de îngeri, flori şi flăcări. Statuia este aşezată pe un piedestal ce are, de obicei, forma unei uriaşe flori de lotus, floare a cărei puritate îşi scufundă rădăcina în mâlul heleşteielor.

În zilele noastre, apariţia în viaţa cotidiană a unor noi materiale a reînnoit formele sculpturii religioase. Dar se poate spune că, timp de şapte secole, plastica budistă a evoluat prea puţin: canonul lui Buddha din Kamakura (1252) este şi cel a lui Buddha din Meguro, datat 1802 şi aflat la Muzeul Cernuschi.

Epoca Kamakura a fost în sculptura japoneză un moment de exasperare şi de energică grandoare, momentul unui realism împins până la limita barocului, care a marcat, într-un sens, apogeul acestei arte, dar şi sfârşitul geniului ei. Sculptura acestei epoci este după chipul timpului său. Sensibilitatea artiştilor din secolul al XIII-lea, dramatică şi înclinată spre compasiune, este marcată de generoasa credinţă amidistă. Nu era momentul seninătăţii zeilor învingători, ci al durerii potolite a prea vulnerabililor oameni. Trebuia instruită, cu ajutorul unor imagini didactice, o masă de credincioşi umili şi prost educaţi, care nu cunoşteau bucuriile estetice rezervate curtenilor şi, totodată, trebuia ca acele imagini să le placă oamenilor de rând. Sculptorii îşi subliniau efectele şi nu se dădeau în lături de la o anumită emfază. Asfel, de exemplu, ca să obţină efigii mai „vii”, sculptorii le încrustau ochi de cristal (gyokukan). De asemenea, în acele vremuri epice, s-a luat obiceiul să fie veneraţi eroii, mari nobili ale căroi fapte războinice alcătuiau istoria, şi deci să li se sculpteze chipurile. Unul dintre cele mai frumoase este. fără îndoială, cel al lui Uesugi Shigefusa. al cărui neam va da shogunatului consileri înţelepţi.

Principiile esenţiale ale sculpturii acestei epoci se afirmă încă de pe vremea lui Kokei (secolul al XH-lea). Devotat templului Kasugs de la Nara. el a fondat în inima vechiului Yamato o şcoală însufleţită de acelaşi spirit ce-i însufleţea şi pe puternicii reformatori stabiliţi în îndepărtatul Kanto. Fiul său Unkei (activ între l175 şi

1218) avea să devină cel mai vestit sculptor al Japoniei. El a adăugat vigoarei. amploarei şi umanismului artei Nara. calităţi pe care şi le-a însuşit pe deplin, o forţă dinamică sub influenţa plasticii Song. Fiii lui Unkei, Tankei. Koben şi Kosho, au dus această artă până la limitele manierismului; aici redarea naturalistă a trupurilor, expresiile accentuate ale feţelor, drapajul, felul cum cădeau veşmintele pe trupuri erau făcute în aşa fel încât să impresioneze spiritul pelerinilor ce pe atunci, se grăbeau să vină, în număr mare, la locurile de cult.

Noua evoluţie a plasticii japoneze a fost orientată, în mare măsură, de restaurarea templului Todaiji, nimicit de războaiele din secolul al XH-lea. Sub autoritatea marelui preot Shunjobo Chogen, s-au reconstruit clădirile ruinate ale templului în stilul arhitectural al Chinei de Sud, numit tenjiku-yo (stil indian). Pentru a reface sculpturile, Chogen care, după cum se spune, făcuse trei călătorii în China, l-a ales pe Kaikei, discipol de-al lui Kokei, tatăl lui Unkei. El a adus în China un artist cu numele de Tch’en Ho-tch’ing care a introdus în Japonia stilul Song. Treptat, acest nou atelier de la Todaiji s-a dovedit a fi fermentul providenţial care avea să dea naştere bijuteriei sculpturii japoneze: arta din Kamakura. Opera ce trebuia săvârşită la Todaiji era uriaşă, dar oamenii care au început-o nu au cedat în faţa greutăţilor: câteva modele rămase din timpurile vechi impuneau tinerilor sculptori, ce au rezistat atracţiei pentru confort, o nemiloasă confruntare.

Acesta se dezvoltase. Într-adevăr, pe toate planurile, în epoca Heian, când a înflorit cultura numită Fujiwara. Pe lângă Curte sau pe lângă casele nobiliare se dezvoltau grupuri de artizani. Ei executau în materialul moale al lemnului lucrări de artă elegante şi plăcute care plăceau mai-marilor acestei lumi. Budismul sectei Tendai întreţinea şi el o atmosferă de plăcută estetică. Această tendinţă s-a accentuat şi mai mult o dată cu dezvoltarea amidismului căruia artiştii i-au ilustrat şi simbolizat minunatul paradis în care se întâlnesc sufletele pline de credinţă.

O ingeniozitate sporită modifica tehnicile sculpturale.

Statuile se compuneau din bucăţi tăiate separat în blocuri de dimensiuni mai mari sau mai mici şi apoi asamblate (yosegi). Acest procedeu, simplificând sarcina sculptorului şi. la nevoie, îngăduind mai uşor corecturile, şi-a datorat perfecţionarea lui Jocho (mort în l057), autor al vestitului Amida Myorai de la reşedinţa Byidoin din Uji (l052). a cărui blândeţe aurită luminează Pavilionul păsării măiestre (Hoodo).

Fiu al unui preot sculptor. Kosho, Jocho s-a bucurat de protecţia deosebită a lui Fugivvara no Michinaga (966-l027), cel care avea să ducă la apogeu atotputernicia neamului său. Acest sprijin important i-a îngăduit lui Jocho să fondeze la Kyoto vestitul atelier al celei de „A şaptea stradă” (Shichijo bussho). După puţin timp, elevul său Chosei (mort în l091) şi fiul acestuia Ensei (mort în l134) au instalat, la rândul lor, atelierul numit „A treia stradă” (Sanjo bussho); amândouă aceste ateliere au fost mult timp înfloritoare. De fapt, cariera lui Jocho marca o schimbare importantă în condiţia socială a sculptorilor: ei lucrau de acum încolo în atelierul lor propriu şi formau discipoli. El a fost primul din corporaţia sa admis la preoţie, fapt ca i-a asigurat atât demnitatea, cât şi viaţa materială. Acest nou statut s-a bucurat curând de o şi mai mare favoare, dat fiind că, în epoca Heian, mănăstirile se dezvoltau graţie subvenţiilor şi protecţiei bogătaşilor. De aceea, după ce atelierul lui Jocho a fost alăturat, în chip firesc, la templul Hojoji, făcut de Fujiwara no Michinaga, acest exemplu venit de sus a fost urmat şi de alţii. Prin intermediul religiei, sculptura a dobândit favoarea lumii mondene, ceea ce i-a îngăduit să se îndepărteze de o prea strictă obedienţă faţă de prototipurile chinezeşti. Maturităţii celor din dinastia T’ang îi corespunde aceea din epocile Ternpyo şi Heian. În timpul stabilirii Curţii la Heian, sculptura beneficiase de abundenţa comenzilor pe care le provocau dezvoltarea şi înmulţirea mănăstirilor, fondate în miezul ocrotit al văilor şi pădurilor. A trebuit să se producă mult pentru a răspunde la o nouă sensibilitate religioasă, folosind un material care să fie solid şi, totodată, ieftin.

Sculptura din epoca Heian a fost. deci, de la început, făcută în lemn. Lemnul, material nobil dintr-o ţară bogată în păduri, a exprimat cu originalitate geniul unui popor obişnuit cu pădurea, popor ce a înlocuit securea primitivă a străbunilor cu dalta eficace a marilor civilizaţii a metalelor. De altfel, statuile de santal pe care călugării pelerini le aduceau din China (danzo) introduseseră moda materialului plăcut şi natural al lemnului de care era plin arhipelagul. În sfârşit, calitatea lamelor tăioase făcute în Japonia permitea tăierea sa cu cea mai mare precizie. De fapt, încă din epoca Nara, atelierele de la Daianji şi Toshodaiji reproduceau în lemn formele elegante ale pieselor de lac sau argilă. Aceste statui de lemn anterioare epocii Kamakura sunt toate monoxile (ichiboku). Cu toate că sunt sculptate cu vigoare, ele dovedesc o constantă grijă pentru decoraţie, vizibilă, de exemplu. În redarea îngrijită şi elegantă a pliurilor

(hompashiki). Ele au fost tratate, în epoca Heian, într-un stil voit nerealist, spre deosebire de lucrările impunătoare şi totodată precise din epoca Nara.

NARA

Secolul Nara a fost, cu adevărat, epoca de aur a sculpturii japoneze. Fără îndoială că niciodată ea nu a cunoscut o atât de mare varietate de materiale ca acum. Cele două tehnici, cele mai folosite şi în plină înflorire în epoca Nara, au fost aceea a lacului şi aceea a argilei, ce proveneu, atât una cât şi cealaltă, din China dinastiei T’ang.

Tehnica argilei era cunoscută în India şi în Asia Centrală încă de foarte mult timp; de aici, ea se răspândise în China. Statuia se lucra în jurul unui foarte frust schelet din lemn acoperit cu paie de orez pentru a se obţine o mai bună adeziune a pământului. Pe acest schelet, se aplica mai întâi un material grosier, amestec de pământ şi paie. ce era apoi acoperit cu un strat de argilă de bună calitate amestecată cu fibre de hârtie. La urmă. se întindea un ultim strat de pământ fin în care se punea pudră de mica. Statuia astfel făcută putea fi pictată sau acoperită cu

frunze de aur. Mult folosită în secolul al VUI-lea, această tehnică a ieşit curând din modă. fiind înlocuită cu aceea a seducătoarelor statui din lac.

Într-adevăr, tehnica cea mai specifică a Extremului Orient este. fără îndoială, aceea a lacului. Lacul poate fi aplicat fie pe straturi succesive de ţesătură (dakkatsu hanshitsu), fie pe un miez de lemn (mokushin kanshitsu). În primul caz statuia este modelată plecând de la o schiţă din argilă pe care se adaugă, succesiv, mai multe straturi de pânză. Fiecare strat este lăcuit până la obţinerea formei dorite. Punctele cele mai delicate necesită folosirea unui amestec făcut din pudră de lac şi pilitură de fier sau introducerea unei ţesături metalice. După ce statuia s-a uscat, miezul de argilă se sparge. În locul lui se introduce, eventual, un schelet din lemn menit să consolideze lucrarea. Tehnica folosită pentru a realiza o statuie din lac pe miez de lemn este uşor diferită. Lucrarea sculptată mai întâi în lemn, este acoperită apoi şi modelată cu ajutorul straturilor suprapuse de lac.

În aceste două tehnici se foloseau adeseori lacuri policrome, uneori chiar amestecate cu pudre sau cu pigmenţi de aur şi argint. Statuile goale în interior, lucrate în lac, s-au bucurat mult timp de o mare trecere căci, mici şi uşoare, ele puteau fi transportate uşor, în timpul procesiunilor ce însoţeau ceremoniile. Marea fineţe în lucru pe care lacul o îngăduia a făcut din el materialul preferat al efigiilor. Una dintre cele mai vestite – cea mai veche pe care o cunoaştem astăzi – este aceea a preotului Ganjin care a întemeiat, în anul 759, templul Toshodaiji. Altă operă vestită, Ashura din Kofukuji, unul dintre „Cei opt păzitori ai lui Sakyamuni” (Hachibushu), având trei feţe şi şase braţe, datorează fineţii lacului expresia sa blândă ce este mai potrivită pentru un înger păzitor decât pentru un soldat. Cât priveşte măştile teatrului gigaku, ele ne transmit într-un surâs vena caricaturală a artiştilor care le-au conceput.

Alături de aceste statui umanizate şi rafinate coexistă impunătoarele imagini din bronz a căror modă înflorea de

un secol încoace. Tehnica aliajelor de cupru şi staniu, folosite pe atunci de către japonezi, s-a dezvoltat probabil repede dacă judecăm după uriaşul Buddha de bronz

38. MARELE BUDDHA DIN TODAIJI Dimensiunile gigantice ale statuilor din bronz asemănătoare cu Marele Buddha din Todaiji făceau cu neputinţă folosirea procedeului obişnuit de topire. Se recurgea atunci la igarakuri: statuia era turnată strat cu strat.

ridicat la Todaiji în 752. Înalt de şaptesprezece metri, el a fost turnat în mai multe etape, după secţiuni orizontale (igarakuri). Îmbucate apoi unele în altele şi, în sfârşit aurite. Această tehnică era specifică pentm acei Buddha numiţi joroku (şaisprezece), pentru că măsurau şaisprezece picioare ridicaţi – şi opt picioare aşezaţi –, talie ideală care a fost aceea a lui Sakyamuni. Statuile de talie mijlocie erau turnate în ceară (ro-gata), după o metodă practicată curent începând din epoca Asuka.

Din pricina lipsei rezervelor naturale, în Japonia piatra s-a folosit relativ puţin. Influenţa marii sculpturi chineze şi coreene, lucrată în piatră, s-a făcut simţită puternic în Japonia, dar ea s-a tradus aici în folosirea altor materiale. Piatra va rămâne de-a lungul secolelor mai mult legată de grădini, de arhitectura peisajelor, a fost mai mult un obiect decât o sculptură.

Plecând de la materiale diferite, maeştrii din epoca Tempyo (729-749) au ştiut să creeze o artă grandioasă, la înălţimea budismului care triumfa atunci în capitală. Proporţii monumentale, veşminte ample şi suple aşezate pe trup după moda continentală, pliuri adânci ce marcau cutele ţesăturilor arată priceperea şi inspiraţia plastică a sculptorilor japonezi.

HAKUHO

Epoca Nara a însemnat, pentru sculptură, înflorirea realismului, a tratării expresive a figurilor, chiar a expresionismului: a fost o artă a maturităţii, ce a urmat după arta epocii Hakuho ce se caracteriza, în schimb, prin toate reţinerile şi idealismul sistematic al tinereţii şi care a marcat începutul dezvoltării Japoniei, ţară ce lua

cunoştinţă de fiinţa sa. Larg deschisă aporturilor de pe continent. Japonia primea, prin intermediul Chinei, anumite criterii estetice elaborate în India dinastiei Gupta, criterii care. mult timp după prăbuşirea acestei dinastii sub presiunea heftaliţilor (prin anul 455), au continuat să fie respectate de-a lungul Asiei: figuri senine şi regulate, piept bombat, şolduri pline, talie fină, picioare lungi şi subţiri, trupuri acoperite de veşminte strânse pe corp şi cu pliuri regulate. Triada micului templu portativ al Doamnei Tachibana, mama împăratului Komyo (7Ol-760), păstrat la Horyuji, străluceşte de o frumuseţe nobilă şi senină, fiind caracterizată printr-un echilibru suplu, în care imobilitatea prevesteşte mişcarea. Acest mic templu constituie, ca şi vestitul Tamamushi unde sunt păstrate primele capodopere ale picturii nipone, un fel de relicvariu aşezat pe un piedestal şi având deasupra un acoperiş (shumi-za). Dintr-o baltă -motive geometrice reprezintă apa ce tremură şi plantele acvatice – ies, pe tulpini torsionate, trei flori de lotus pe care stau Buddha, Amida şi doi paredri. Un halou înconjoară capul lui Amida, iar ultimul plan este decorat cu făpturi celeste. Ansamblul, însufleţit şi având oarecare supleţe, păstrează totuşi surâsul discret, dar radios, ce caracterizează. În toate civilizaţiile, perioadele arhaice.

ASUKA

Sculptura japoneză care, în cursul dezvoltării sale, a rămas întotdeauna strâns dependentă de religie, s-a născut o dată cu budismul. În epoca numită Asuka, sub auspiciile vestitului regent Shotoku. Religia plasa astfel arta niponă direct sub influenţa şi învăţăturile artelor chineze şi coreene. Cea mai veche statuie a cărei amintire se păstrează în istorie – sau legendă – ar fi un Buddha uriaş, opera lui Kuratsukuribe no Tasuna. destinat lui Sakatadera. templu ridicat în memoria împăratului Yomei (586-587). cel care s-a convertit oficial la religia lui Buddha. Cele mai vechi sculpturi japoneze cunoscute acum sunt datorate talentului lui Tori. fiul lui Tasuna, el însuşi descendent al unui imigrant chinez. Într-adevăr, Tori ar fi

nepotul lui Shiba Tachito care. emigrat din China dinastiei Leang din Sud, ar fi ajuns în Japonia în 522 pentru a predica virtuţile budismului. Familia lui Shiba Tachito era cunoscută şi sub numele de Kuratsukuribe pe care tatăl lui Tori l-a făcut celebru.

La ordinul împărătesei Suiko. Tori ar fi realizat, în anul 605, două imagini uriaşe ale lui Buddha – o statuie în bronz şi o broderie – care i-au adus ridicarea sa până la cel de al treilea rang de la Curte. Singura operă a lui Tori care ne-a fost transmisă este magistrala Triadă a lui Sakyamuni din templul Horvuji din Nara. Buddha şi cei doi paredri sunt înconjuraţi de o mare aureolă, aceştia din urmă având un nimb ca un halou de foc. Pe spate, o inscripţie precizează că opera a fost realizată în 623, pentru a contribui la renaşterea. În paradis, a prinţului

Shotoku, mort cu puţin înainte. Tronând pe un piedestal înalt făcut din lemn, asemănător cu acela al micilor temple sau relicvarii contemporane, Sakyamuni stă aşezat pe un soclu acoperit cu draperii ce cad în cute regulate. Frontalitatea personajelor, ovalul alungit al feţelor, ochii lor migdalaţi şi larg deschişi, liniştitul surâs mistic şi mâinile lor lungi se supun aceloraşi canoane ca şi sculpturile celebrelor grote de la Yun-kang sau Lomg-men din China Celor Şase Dinastii. Fără îndoială că Buddha a fost făcut prin metoda cerii topite şi că detaliile de suprafaţă au fost rectificate apoi cu ajutorul unei dălţi fine. Paredrii au fost lucraţi separat. Dacă operele lui Tori s-au pierdut de-a lungul timpului, stilul pe care el l-a promovat este ilustrat de multe lucrări, precum Kannon Bosatsu de la Yume-dono din Horyuji.

Vestita Kudara Kannon, făcută tot la Yumedono din Horyuji, prezintă un contrast cu arta lui Tori. Dacă principalele caracteristici rămân cele ale Triadei, aici se simte un spirit nou care aparţine dinastiei Sonei. Sculptată în lemn de camfor şi acoperită cu aur, Kudara Kannon. introdusă la Yumedono în 739, prezenta chiar şi în epocă anumite caractere arhaice. Totuşi trupul destul de cilindric, uşoara mişcare înainte a şoldurilor, frumuseţea şi

graţia, foarte feminină. (ale coafurii şi veşmântului, conferă lucrării o rezonanţă umană. Zeii trăiau printre oameni.

Această expresie tandră şi luminoasă este şi mai vădită la statuile lui Maitreya păstrate la Chuguji de la Horyuji sau la Koryuji din Kyoto. Aceste statui tăiate, inclusiv aureola, într-un singur bloc de lemn, reproduc o poză (hanka shiyui sau hanka shi-i) foarte la modă pe atunci, sub influenţa Coreei: Maitreya meditează, stând aşezat pe un jilţ, picior peste picior şi sprijinindu-şi obrazul pe degetele mâinii drepte. Veşmântul, lucrat în maniera indiană a „pânzelor udate”, lasă să se ghicească formele stilizate ale trupului. Cu părul pieptănat într-un coc dublu sau purtând o bonetă coreeană, Maitreya străluceşte de bunătate care, în secolele următoare, va fi mai mult apanajul picturii decât al sculpturii. Într-un secol. Japonia învăţase totul.

Capitolul XI

CELE DOUĂ DIMENSIUNI: PICTURA

Arta picturală japoneză de astăzi reprezintă o juxtapu-. îere foarte stufoasă de şcoli, tendinţe şi procedee venite lin cele patru colţuri ale lumii. Creaţiile lor, uneori antinomice, au o caracteristică comună: oricare ar fi rorma pe care o îmbracă, toate sunt la fel de preţuite şi de espectate căci japonezii au obiceiul de a judeca lucrurile după două sisteme de criterii diferite. Marile magazine, de exemplu, noi mecena ai epocii industriale, expun cu egală convingere atât creaţiile cele mai îndrăzneţe ale unei arte voit occidentale în concepţia şi mijloacele sale.: ât şi opere pur tradiţionale: culori delicate, imagini mai idevărate decât natura lumii vegetale sau animale Gusturile fiecăruia pot varia dar, în orice caz, acelaşi oublic este în general capabil să judece o artă ca şi pe cealaltă. Între cei doi poli, spiritul japonez se mişcă uşor căci nu este atras de aparenţă, ci de transpunere; în plus, preţuirea tradiţională a simplităţii, abstracţiei şi a vidului îi îngăduie să înţeleagă cele mai subtile lucruri; această aptitudine este una dintre caracteristicile sale permanente chiar dacă reţetele de

virtuozitate aplicate foarte adeseori fără suflet în epoca Edo au făcut ca ea să fie dată uitării. Venirea artei moderne, figurativă sau abstractă, a apărut deci nu atât ca o revoluţie, cât ca rezultatul logic al unui principiu la fel de vechi ca şi însăşi arta japoneză.

Revoluţia a constat mai curând în introducerea artei occidentale şi în confuzia care s-a stabilit curând între noţiunile de artă veche şi modernă. După epoca Meiji,

Într-adevăr, cele două calificative au servit la deosebirea celor două tipuri de artă, nu atât în funcţie de apartenenţa cronologică, cât în raport cu „genul” lor. Tot ceea ce era occidental, importat în momentul Meiji, era considerat ca nou, fără să se ţină seama de vârsta sa reală. Principiile Renaşterii italiene, devenite de mult timp clasice în Occident, nu-şi pierduseră, aici, la capătul lumii, nimic din impactul lor revoluţionar şi explodau ca o bombă în liniştitul cerc nipon al arteloi unde, dintr-o dată, modele cele mai îndrăzneţe au îmbrăcat forma unor reţete secătuite de vreme. Pe măsură ce, în Japonia, artele noi se implantau şi progresau, printre ele s-a ajuns să se distingă forme mai mult sau mai puţin novatoare. Astăzi, aceste confuzii şi distincţii nu mai prezintă niciun interes; Japonia a părăsit faza de asimilare pentru a o aborda pe acea de creaţie: Oficiul afacerilor culturale, creat în 1968, a venit să consacre apariţia oficială şi eforturile noii culturi.

De la primele sale manifestări, aceasta a arătat, de asemenea, o adâncă preţuire a valorilor tradiţionale. De ani de zile. Comisia bunurilor culturale (Bunkazai) se ocupa de recensământul – iniţiat în 1888 – al bogăţiilor artistice naţionale şi de clasarea lor după valoare. Această conştientizare colectivă a importanţei patrimo-niului ancestral a avut loc chiar în momentul când acesta risca – nu a lipsit decât puţin – să fie înnecat de invazia tumultuoasă a noutăţilor străine. Această împărţire pe clase a obiectelor încărcate de un mesaj artistic sau istoric nu este specifică Japoniei: în schimb, aplicarea, la oameni, a unei distincţii asemănătoare se dovedeşte a fi mai originală: artiştii şi artizanii ce stăpânesc o tehnică pe cale

de dispariţie pot fi şi ei declaraţi „comori naţio-nale”, fapt ce la aduce facilităţi materiale şi stima generală. De la operă, se trece la om, al cănii geniu, talent sau simplă virtuozitate manuală constituie izvorul artei; spiritul face şi el parte din patrimoniu.

Totuşi – fapt semnificativ – în Japonia, ca şi în alte părţi, politica culturală se ocupă în multe cazuri mai mult de o anumită „însufleţire” decât de o cercetare artistică aprofundată. Festivalul naţional al artelor care, în fiecare an, durează două luni de zile (octombrie şi noiembrie) favorizează, în primul rând, artele spectacolului. Desigur, aceste arte aduc cele mai mari profituri materiale şi îngăduie, prin mimetism emoţional, o „participare” colectivă masivă; în sfârşit, tot în ele amatorul, chiar dacă e lipsit cu totul de talent, îşi găseşte cel mai uşor satisfacţie. Dar mai ales în aceste vremuri de derută generală, numai prezenţa umană şi viaţa jocurilor de scenă puteau să facă să renască credinţa în posibilităţile naţionale; în plus, reapariţia spectacolelor, interzise în timpul războiului, marca sfârşitul unei epoci grele. Totuşi, artele frumoase îşi fac acum o apariţie timidă, puternic contestată, căci, patronate de mari firme private, ele iau prea adeseori, în ciuda generozităţii acestora, forma unor simple târguri de tablouri.

Reprezentarea artelor frumoase mai suferă încă din pricina greutăţilor politice pe care le-a cunoscut între cele două războaie. Începând din 1907, Ministerul educaţiei a organizat o dală pe an „expoziţii oficiale” care au avut o mare influenţă asupra evoluţiei artelor. Dar curând un număr de artişti, refuzând patronajul guver-namental şi ideile pe care acesta le implica atunci, au creat la rândul lor o şcoală numită „nealiniată”: istoria artei moderne nipone este aceea a luptelor şi a antagonismului celor două grupuri. În sfârşit. Expoziţia oficială era suspectă în ochii regimului de ocupaţie care a preferat, începând din 1948, să o suprime şi să lase să se manifeste liber iniţiativele private.

Dacă, pe plan naţional, artele frumoase nu par a se fi

bucurat de întreaga atenţie dorită, nu acelaşi lucru se întâmplă la nivelul prefecturilor care le fac întotdeauna un loc în cadrul festivalurilor lor locale. În sfârşit, festivalurile oraşelor şi satelor sunt, ele însele, plasate direct sub auspiciile culturii, indiferent de formele ei, pentru că ele au loc, în general, la 3 noiembrie, de „ziua culturii” (Biinka-iio-hi). sărbătoare oficială, zi în care nu se lucrează, stabilită după sfârşitul războiului.

CALIGRAFIA

În Japonia este mai potrivit să se vorbească despre „o artă a celor două dimensiuni” decât despre pictură. \tunci imaginea şi semnul vin aici de la sine, amândouă născute din penel, amândouă străduindu-se să deschidă căi noi pornind de la tehnici şi criterii moştenite din tradiţia naţională. La graniţele cunoscutului, acolo unde se creează şi se caută arta, caligrafia ocupă un loc privilegiat: ea favorizează, în mod deosebit, expresia individuală şi trezeşte un mare interes în străinătate ce regăseşte aici experienţele unor graficieni occidentali, ale lui Hartung sau Soulages, de exemplu. Dar nu trebuie totuşi să pierdem din vedere o diferenţă fundamentală: pentru un caligraf din Extremul Orient, un semn, un caracter rămâne întotdeauna încărcat de o semnificaţie precisă, chiar dacă a atins sau chiar a depăşit limitele înguste ale lizibilităţii. Nimic nu-i gratuit şi talentul său este îndrumat de indispensabila grijă pentru comunicare, chiar dacă caligrafia sfârşeşte prin a deveni adeseori un loc pentru iniţiaţi. Pentru a ne convinge de aceasta, este de ajuns să răsfoim cataloagele de la expoziţii: ele indică mereu lectura clară a caracterului caligrafiat. Stilul \2 varia de la un grafism la altul, după cum acesta evocă dragonul, pacea sau dansul, de exemplu. În plus, fiecare caracter este încărcat de Un întreg patrimoniu literar şi legendar. Caligraful poate să i se opună, dar el nu poate niciodată să-l ignoreze căci această moştenire rămâne prezentă atât în spiritul său, cât şi în spiritul celui ce îl priveşte.

Cursurile sinuoase ale aşa-numitelor kana, ce-şi desenează din linie în linie curbele lor clocotitoare sau do

moale, soliditatea caracterelor chinezeşti care, chiar re duse la simbolul propriei lor ideograme, păstrează întot deauna ceva din vitalitatea lor originară, dau suflei bucăţilor de hârtie al căror material reprezintă, adeseori o căutare artistică. Importate altădată din China sau produse în Japonia care a păstrat meşteşugul de a le face, unele hârtii japoneze – groase sau fine şi transparente - reproduc toate nuanţele curcubeului, aâtele sunt împodobite cu desene colorate sau executate în nuanţele unei singure culori; suprafaţa unora păstrează o strălucire atenuată de părţi acoperite cu aur şi argint, suprafaţa altora prezintă relieful aplatizat al unor elemente vegetale. Cu vremea, formatele s-au adaptat, treptat, diferitelor folosinţe. Aşa-numitele kaishi şi shikishi din hârtie groasă albă au o formă dreptunghiulară, apropiată de aceea a unui pătrat, şi sunt potrivite pentru grafia caracterelor chinezeşti şi a poemelor japoneze de treizeci şi una de silabe (waka). Kaishi, adică „hârtie de buzunar”, se strecura, la origine, adică în secolul al X-lea, în mâneca gentilomului considerat a fi mereu în stare să compună o poezie potrivită cu împrejurările. Shikishi se foloseşte mai ales pentru a realiza picturi în maniera japoneză. Tanfaku, hârtie solidă de formă alungită, albă sau decorată, este folosită pentru a consemna acele waka sau scurta strălucire a versurilor haiku, în şaptesprezece si-labe; în sfârşit, cuvântul semmen desemnează hârtia în formă de evantai pe care se fac picturi sau se scriu poezii: ea poate fi păstrată ca atare sau montată în evantai.

Arta vie căreia i se consacră, atât fetele tinere necăsătorite, cât şi filosofii aflaţi pe drumul meditaţiei, caligrafia exploatează cu succes reînnoit formulele învăţate în epoca ei de aur. adică în secolele al X-lea şi al XH-lea. Într-adevăr, acesta este momentul când caligrafii japonezi au făcut inovaţii pornind de la învăţăturile maeştrilor chinezi (mai ales din China de Sud) şi, în mod deosebit de la vestitul Wang Hi-tche (307-365) ce devenise foarte cunoscut în epoca T’ang. Artişti ca Ono no Tofu (896-966). Fujiwara no Sari (944-998) sau Fujiwara no

Kozei (972- l027) au ridicat această artă pe culmile ei. Cea mai frumoasă realizare a sa a fost invenţia silabarelor (kana) care s-au născut din deformarea grafică a caracterelor chinezeşti curente. Personalităţi renumite ca Saiko (767-822), Kukai (774-835) sau împăratul Saga (786-842) au fost şi ei discipoli, remarcabili de altfel, ai maestrului Wang.

Caligrafia modernă ţine şi ea cont de formele Song, Yuan şi Ming care, sub denumirea de „stil chinezesc" (kara-yo). s-au răspândit în Japonia o dată cu budismul Zeii şi cu toate elementele de cultură care aveau să dea formă feudalităţii. Mai ciudată apare introducerea neaşteptată, în Japonia. În 1880. de către Yang Chon-ching (1839-1915) a unei scrieri care înflorise în China de Nord în secolele al V-lea şi al VI-lea. Mai austeră şi mai rigidă decât caligrafiile din China de Sud, ea avea să devină curând, graţie lui Kusakabe Maikaku (1838-1922) şi lui Iwaya Ichiroku (1834-1905), unul dintre principalele elemente ale caligrafiei contemporane.

Nici tiparul şi nici alte instrumente pe care tehnica modernă le pune la dispoziţia scriitorului nu au făcut să dispară caligrafia, ci dimpotrivă. Într-o lume agitată, în care individul se teme că este dat uitării, alungat şi dezintegrat, ea rămâne misterioasa oglindă a sufletelor, dovada supremă a valorii unei fiinţe, unul dintre puţinele domenii în care nici talentul şi nici inteligenţa nu ne pot înşela.

Pictura, mod de expresie artistică privilegiată în civilizaţia japoneză în care pictura şi scrierea merg atât de des mână în mână, ocupă un loc ce nu poate fi înţeles dacă uităm forma şi folosinţa ei. În Extremul Orient, pictura este în primul rând un obiect: deşi nu dispune decât de două dimensiuni, ea are totuşi un volum ce este întotdeauna uşor de mânuit. Sub forma sa cea mai obişnuită, pictura se prezintă ca un rulou: eleganţa montajului, ritmul derulării sunt nişte surse suplimentare de bucurie. Nu privim pictura, ci o descoperim înainte de a o expune. De fiecare dată, opera se naşte din mişcare, aşa cum ceramica ia

naştere sub degetele cunoscătorului. Acest lucru poate să pară paradoxal pentru un străin, dar în Japonia. Într-adevăr, pictura şi ceramica se aseamănă în multe privinţe. Desigur că nu orice pictură şi nici orice ceramică, dar pictura japoneză cea mai specifică -aceea a rulourilor împodobite cu picturi, rulouri a căror desfăşurare lentă spune o întreagă poveste – şi ceramica rafinată şi austeră a bolurilor de ceai pe care cunoscătorul le învârte încet cu mâinile pentru a le cuprinde întreaga frumuseţe tactilă şi vizuală provoacă emoţii comparabile ce amintesc de emoţiile pe care le caută arta cinetică. Aranjarea interioarelor nipone, ce nu îngăduie expunerea a mai mult de două sau trei obiecte în locul rezervat acestui efect, accentuează şi mai mult dinamismul: în concordanţă cu ritmul anotimpurilor, lucrările astfel prezentate evocă scurgerea timpului şi veşnica reîntoarcere a ciclului naturii. Concentrarea întregii podoabe a unei încăperi, chiar a unei case numai în toko-noma cere o frecventă schimbare şi o mare mobilitate a operelor de artă care, periodic, se mută, plecând de la locul unde se află vatra domestică în mica magazie (kura) unde este depozitat, în siguranţă, tezaurul familial.

Dacă, în casă, pictura este un obiect, ea poate să constituie şi un element de arhitectură. Însufleţind pereţii mobili şi paravanele, ea păstrează încă ceva din dinamica sa primordială, căci mobilitatea fiecărui panou schimbă compoziţia ansamblului. Şi dacă în Japonia nu există nici ruptura între arta tradiţională şi arta modernă şi nici contradicţie între arta figurativă şi arta abstractă, poate că singura ruptură în unitatea generală a artei picturale se află tocmai aici: ce loc trebuie să ocupe modernele şi incomodele tablouri în ulei într-o casă japoneză? Cum se poate îmbina rigiditatea lor cu fluiditatea cadrului? Concepute, la origine, să împodobească timp îndelungat nişte solide şi măreţe ziduri de piatră, care se vor putea adapta la caracterul lejer al interioarelor nipone sau va avea loc o ruptură între „arta decorativă” şi „marea artă”?

Prin tradiţie, arta japoneză păstrează o şansă de a

realiza foarte bine această sinteză dificilă, căci ea impregnează încă în arhipelag viaţa de toate zilele. Ea rămâne pentru toţi o grijă, o căutare, şi nu se mulţumeşte să fie un mod de a-ţi petrece timpul sau preocuparea unui micgrupânchis de iniţiaţi.

În formele sale de avangardă, pictura japoneză contemporană se inspiră mult din caligrafie; ea îi datorează, fără îndoială, chiar atunci când este vorba de anumite opere realiste, înclinarea sa acentuată spre abstractizare. Aproape toate şcolile contemporane sunt, în măsură mai mare sau mai mică, fiicele spirituale ale mişcării inaugurate de Hasegawa Saburo de la Societatea artei libere (Jiyu hijutsu kyokai), fondată în 1937. Aproape la fel de importantă este influenţa suprarealis-mului predicat încă dinainte de război de artişti ca Fukuzawa Ichiro de la Societatea culturii artistice (Bi-jutsu bunka kyokai), fondată în 1939. După război, descoperirea artei abstracte a înăbuşit orice altă formă picturală; suprarcalismul a devenit mai ales expresia pesimistă a neliniştilor individuale; cât priveşte cubismul, el nu a cunoscut, în Japonia, înflorirea la care ne puteam aştepta după succesul fovismului. Într-adevăr, după câteva debuturi timide, fovismul cunoscuse o mare dezvoltare sub impulsul dat de Grupul 1930 (1926-1930) şi de Societatea artei independente (Dokuritsu bijutsu kyokai), fondată în 1930. Artişti ca Satomikatsuzo, şi alţii care nu ţineau de Dokuritsu bijutsu, ca Sano Shigejiro şi Migishi Setsuko, ilustrează în mod deosebit această tendinţă care se potrivea cu diferite curente tradiţionale: prelucrarea culorii moştenită de la şcoala dinastiei pictorilor Tosa şi Yamato-e, libertatea liniei, de primă importanţă în pictura literaţilor [bunjinga în japoneză, wen-jen-hona în chineză).

Aprecierea oficială, după începutul deschiderii Japoniei, se îndrepta totuşi spre arta realistă care prevala în mare măsură la Nitten, Salonul oficial. În zilele noastre, realismul se orientează mai clar spre social. Dar stilul tradiţional nu avea să dispară din această pricină, el fiind stimulat de activa Academie de Arte din Japonia (Nihon

bijutsuin), reorganizată în 1914.

UKIYO-E

Japonia trăieşte aventura artei moderne începând de un secol. Dar. În ajunul deschiderii ţării, toate spiritele creatoare păreau a fi renunţat la acea artă picturală ce nu mai era decât dibăcie. Doar câteva opere de gen mai păstrau în ele o notă vie şi umană.

Se ajunsese încă de pe atunci la declinul acelei picturi de gen narativ şi didactic care, sub denumirea de ukiyo-e. „imagini ale lumii ce pluteşte”, şi sub forma unor picturi sau stampe, reprezenta vâna artei populare. Dorind a reprezenta tradiţia picturii pur japoneze (Yama-to-e), acest gen tinsese să înlocuiască atât pictura aristocratică a şcolii Tosa, susţinută de Curte, cât şi pictura sinisantă a şcolii Kano care beneficia de patronajul militarilor.

Pictura ukiyo-e se execută pe o hârtie fină şi poroasă sau pe o mătase în general mai groasă decât cea folosită în pictura clasică, ceea ce îngăduie să se dea un anumit relief culorilor. Acestea reprezintă esenţialul căutării picturale, atât în efectele de perspectivă, cât şi în cele de volume. Linia arată întreaga supleţe a penelului şi dă siluetelor un caracter natural şi viu. Ukiyo-e pare că îşi afundă rădăcinile în şcoala Kano din Kyoto: îa sfârşitul secolului al XVI-lea. aceasta lansase moda paravanelor pictate cu scene din viaţa zilnică şi de la sărbătorile din Kyoto. Operele lui Ivvasa Matabei (1578-1650), artist atras de pictura de gen, constituie o a doua componentă a acestei şcoli. Începuturile picturii ukiyo sunt marcate de patra artişti ai şcolii Kano. Doi pictori nu s-au consacrat niciodată stampelor: aceştia sunt Nishikavva Sukenobu (1671-1751), care a lucrat mai ales ilustraţii şi al cărui stil elegant şi rafinat se regăseşte în primul rând în portrete de femei frumoase, şi Miyagawa Choshun (1683--1753). Doi alţi artişti, Hishikava Moronobu (1618 -1694) şi Okumura Masanobu (1686-1764), sunt cunoscuţi, aşa cum vom vedea, mai ales ca autori de stampe.

În ochii japonezilor din secolul al XIX-lea. stampa nu reprezenta o mare artă. Într-adevăr, stampele ukiyo-e şi-au

căpătat titlul de nobleţe în Franţa, în ziua în care, în 1856, Félix Bracquemont i-a arătat lui Edgar Degas o operă de Hokusai. În 1868, Manet se inspira din exemplul japonez pentru un portret al lui Emile Zola; în 1876, Monet picta fete tinere în chimonou, pe un panou decorativ; in sfârşit, Van Gogh se familiariza cu această artă necunoscută şi se folosea de modele japoneze.

Stampa (changa), ce permite multiplicarea unei opere unice, reprezintă un foarte bun „mijloc de comunicare de masă”, iar dezvoltarea sa, cu începere de la mijlocul secolului al XVII-lea. coincide perfect cu expansiunea oraşelor unde se năştea o nouă formă de civilizaţie. Cu siguranţă că procedeul, de origine chineză, era cunoscut încă de mult timp: la Shosoin se păstrează o placă gravată în secolul al VHI-lea, cu ajutorul căreia se făceau imprimeuri pe ţesături. În 764, împărăteasa Koken (749-759) poruncise să se cresteze plăci de lemn şi de cupru spre a se reproduce rugăciuni sau imagini budiste pe care le-a dat ca ofrandă le vreo zece temple Nara. Acest procedeu eficace a fost folosit în continuare, dar numai în beneficiul religiei. Pictorii şi iconarii erau plătiţi de cei puternici, pentru care se făcea lucrarea; apreciind calitatea materialelor tot atât de mult cât şi execuţia, ei dispreţuiau suportul ieftin al stampei. Lucrurile s-au schimbat atunci când, comerţul şi artizanatul dezvoltându-se, s-a constituit o clasă mijlocie, prea săracă pentru a putea cumpăra opere de artă costisitoare, dar totuşi preocupată de o anumită formă de lux; se năştea o adevărată piaţă a artei. În acel moment, un artist din Edo, Hishikawa Moronobu (1618-1694). a avut ideea ingenioasă să reproducă, prin intermediul stampei, crochiuri lucrate pe viu, în maniera artei japoneze tradiţionale (Yamato-e), crochiuri pe care le schiţase în vestitul cartier al plăcerilor din Yoshiwara: gheişe rafinate, femei lipsite de virtute şi actori din noul teatru kabuki au prins contur în’lemnul moale al plăcilor de lemn ce aveau curând să-i imortalizeze. Orăşe” nii s-au arătat foarte amatori de aceste imagini şi le-au desemnat, ca şi pe picturile de gen

(ukiyo-e ryu), prin termenul budist de “lume ce pluteşte” (ukiyo), termen ce se aplica pe atunci, din ce în ce mai mult, caselor de rendez-vous şi de distracţie; s-a vorbit deci de “imaginile lumii ce pluteşte”, de aşa-numitele ukiyo-e. Treptat, repertoriu! subiectelor s-a extins şi artiştii au început să reproducă flori, păsări şi toate subiectele decorative ce plăceau clientelei. Dacă Moronobu, în ciuda influenţei sale, nu a avut discipoli direcţi, nu acelaşi lucru s-a întâmplat cu admiratorul său Torii Kiyonobu (1664-1729), a cărui şcoală, specializată în reprezentarea actorilor şi a tinerelor frumuseţi, prosperă încă şi astăzi.

Primele stampe au apărut sub formă de foi volante sau de cărţi, ce erau făcute, pe vremea lui Moronobu, prin simpla îndoire în două a foii de hârtie. Stampa japoneză are nevoie de colaborarea a trei artişti sau artizani diferiţi: un pictor, un gravor şi un imprimator. Primele imprimări s-au făcut în negru şi alb (sumi-e sau suini zuri-e); uneori se folosea şi roşul de plumb (tan-e); începând din 1720, unele perfecţionări au îngăduit utilizarea culorilor variate şi nuanţate: roşul purpură (beni-e) a înlocuit roşul de plumb; i s-au alăturat apoi galbenul, violetul şi verdele; în acelaşi timp, adaosul cleiului la tuş. inovaţie datorată lui Okumura Masanobu (1686-1764), conferea mai mult adâncime şi substanţă liniei negre ce delimita imaginea, suprafaţa, devenită strălucitoare, evocând lacurile (urushi-e).

Aceste prime-stampe, ale căror culori erau puse cu penelul direct pe placă, se străduiau să imite în chip fidel pictura. Totul s-a schimbat cu începere din 1743. când practica beni zuri-e. care utiliza metodele chinezeşti ale stampei pe lemn. i-a dat aşa-numituâui ukyio-e independenţa de stil şi de factură. Obţinută prin imprimări succesive ce deveniseră posibile prin folosirea semnelor de reper, stampa a dobândit, în douăzeci de ani, un colorit atât de bogat, încât a fost comparată cu un brocart (nishi-ki-e), posedând zece culori de bază, ca nuanţe şi umbre. Talentul celebrului Suzuki Hamnobu (1725-1770), care a imortalizat farmecul fragil al frumuseţilor (bijin) din epoca

sa, a încoronat dezvoltarea veselei arte a stampei, obiect-amintire din orele petrecute într-o plăcută companie. Imitând tehnica lui Harunobu, Katsukavva Shun-sho (1726-1792) şi Ippitsusai Buncho (1725-1794), lucrând împreună la aceeaşi operă (Butai ogi), au creat, în 1770, genul portretului de artist (nigao-e), ce a fost curând foarte apreciat. Mai târziu, Kitagawa Utamaro (1753-1806) a adus noi schimbări: părăsind clasicul portret în picioare, el a acordat o importanţă primordială redării chipului. Această concepţie a fost curând urmată de Toshusai Sharaku (activ în anii 1794-1795), care a adaptat-o la oamenii de teatru. Arta portretiştilor-gravori a ajuns atunci la apogeul ei, dar ea avea curând să decadă; ukiyo-e însă a cunoscut o nouă extindere. Moda aceasta se răspândise atât de mult, datorită şi romanelor ce trebuiau ilustrate, încât s-a născut dorinţa de a se căuta alte subiecte. Totul a devenit pretext pentru imagine; în Japonia s-ar fi putut spune ceea ce, în aceeaşi epocă, Sebastien Mercier remarca cu acreală în ale sale Tablouri din Paris: „În zilele noastre, se face un abuz ridicol de gravură” (citat de J. Adhemar în Gravura originală în secolul al XI’III-lea). Totuşi, în masa acestei producţii atât de repede banalizate, apar două puncte luminoase: peisajele lui Katsushika Hokusai (1760-1849) şi cele ale lui Ando Hiroshige (1797-1858). Lui Hokusai îi revine meritul de a fi ştiut să elibereze stampa de străduţele înguste ale oraşului şi de locuitorii săi, deschi-zându-i orizonturi mai largi. În mod ciudat, inspiraţia i-a venit în 1798, la vederea unui peisaj gravat pe cupru de către un artist olandez. Lucrările Treizeci şi şase de vederi de pe Muntele Fuji şi Cincizeci şi trei de popasuri pe drumul Tokaido (1833) de Hiroshige aveau să reprezinte apogeul stampei japoneze. Îndrăzneala şi nervozitatea liniei, violenţa controlată a culorilor, armonizată întotdeauna cu pestriţele contraste ale unei naturi ce preferă extremele, au cântat nenumăratele înfăţişări ale mării şi ceţurilor, pacea câmpiilor şi frumuseţea geometrică a Muntelui Fuji. Acest stil, ajuns în foarte scurt timp la perfecţiune, şi-a pierdut suflul şi seva,

la fel de repede pe cât s-a dezvoltat. Începând de la mijlocul secoâului al XIX-lea, numărul excesiv de mare al tirajelor făcute un ajutorul unei singure plăci şi scăderea generală a gustului şi a calităţii au făcut din aceste stampe simple „cro-molitografii”. În chip paradoxal, aceste opere mediocre şi manieriste, ajunse întâmplător în Occident, au devenit fermenţii impresionismului şi ai artei moderne.

Mai veche este istoria gravurii pe cupru, care avea să marcheze atât de adânc geniul lui Hokusai. Modest utilizate în epoca Nara pentru nevoile credinţei budiste, gravurile pe cupru n-au mai fost folosite până în secolul al XVT-lea. Misionarii creştini care, în această epocă, au propovăduit credinţa în Japonia, au adus cu ei un număr relativ mare de planşe cu subiecte religioase, reînnoind gestul predicatorilor budişti din secolul al VIII-lea. În 1590, s-a importat chiar şi o presă europeană care a permis misionarilor din insula Kyushu să tragă planşe şi să înveţe pe alţii tehnica gravurii. Nimicită de vijelia care s-a abătut asupra creştinismului, gravura de tip occidental a cunoscut o nouă înflorire la sfârşitul epocii Edo, în momentul în care studiile „olandeze” făceau unele progrese. Shiba Kokan (1738-1818) a învăţat de la olandezi tehnica lucrărilor în acvaforle, pe care a aplicat-o cu succes. S-a născut atunci un nou curent; moda cerea ca scoarţele cărţilor traduse dintr-o limbă străină să fie decorate cu gravuri în acvaforte; întorcân-du-se în trecut, stilul acestora se inspira puternic din cel al lui Hokusai.

Astfel, stampa, gen anecdotic şi popular, a reprezentat unul dintre ultimele momente de strălucire, oricât de scurt a fost el. al artei nipone. Înainte de confruntarea sa brutală cu operele occidentale, aducătoare de o altă mentalitate şi utilizând alte metode şi alte materiale.

Stampa nu constituie decât o formă minoră de expresie şi, dacă îi tai rădăcinile, extrem-orientale. ea îşi pierde orice înţeles. Calitatea sa ţine în primul rând de linia trasată, gravura neadmiţând nici neîndemânarea şi nici greşelile. Or, această exigenţă este specifică pentru

orice artă din ţările unde scrierea e alcătuită din ideograme: penelul, savant înmuiat în tuş conform efectului dorit, purtat de o mişcare ritmată, suplă şi viguroasă, nu trebuie nici să se oprească şi nici să se întoarcă.

Dacă nu se lasă cu totul la voia întâmplării, pictorul sau caligraful trebuie să vadă în gând, cu foarte mare precizie, scopul spre care tinde şi să aibă destulă îndemânare practică pentru ca mâna să asculte de ordinele spiritului. Reuşita presupune un antrenament neîntrerupt, început încă din copilărie, o lungă experienţă, dobândită cu greu prin copierea, lipsită de glorie, a nenumărate modele: cele ce figurează în caietele pregătite pentru a fi folosite de pictori sau cele ce pot fi găsite în sânul naturii şi în lumea înconjurătoare.

PICTURA ÎN MANIERA CHINEZEASCĂ

Deşi epoca Edo nu reprezintă un moment important în istoria artelor din Japonia, ea a cunoscut totuşi, în materie de pictură, o activitate serioasă şi bine chibzuită. Când, în 1644, China a căzut sub dominaţia dinastiei manciuriene Ts'ing, un număr de chinezi şi-au găsit refugiu în Japonia. Ei fugeau cu obiectele lor de preţ: cărţi ilustrate şi picturi. Acestea au constituit fermenţii ce au făcut să fie preţuită în Japonia „pictura literaţilor" (wen-jen-hua în chineză, bunjinga în japoneză), numită şi „pictura Sudului" (nan-hua sau nanga). Acest termen desemna în China pictura amatorilor, a „oamenilor de calitate". În opoziţie cu cea a profesioniştilor grupaţi în academii. Mai puţin supusă regulilor compoziţiei, mai liberă, de inspiraţie şi de factură mai spontană, pictura „Celor patru maeştri" se opunea, la sfârşitul epocii dinastiei Yuan, rigidităţii operelor academice. Această tendinţă avea să se accentueze în timpul întregii perioade a dinastiei Ming. Înainte de a pătrunde în Japonia, întărită de editarea unor modele ca acele „Opt albume de pictură" (1671 în Japonia), sau „Grădina mare cât un bob de muştar" (1679 în China, 1748 în Japonia). În Japonia. Tomioka Tessai (1836-1924). călugărul zen Sengai (1750-

1837), Uragami Gyokudo (1745-1820), Yosa Buson (1716-1783). imortalizat prin ai săi haiku, Ikeno Taiga (1723-1776) au ilustrat în Japonia această pictură rafinată, pe cât de intelectuală pe atât de sensibilă, dar pătrunsă de un oarecare manierism care i-a limitat întotdeauna măreţia şi influenţa. Ea a avut totuşi meritul de a sublinia, la rându-i, valoarea unui bun desen. Influenţa sa, strict legată de cea a gravurii occidentale pe cupru, avea să ducă la crearea unei picturi naturaliste, abile, intimiste, şi care privilegia detaliul. Takeuchi Seiho (1864-1942), celebru pentru redarea precisă în linii foarte fine (kagaki) a blănii animalelor, a transmis până în epoca contemporană stilul şcolii Maruyama-Shijo, din Kyoto, fondată în secolul al

XVni-lea de Maruyama Okyo (1733-1795), care reproducea, în maniera occidentală, peisaje japoneze sau străine, utilizând puncte de fugă şi efecte de clarobscur.

Astfel s-au născut, pe la 1760, „imaginile optice”

(megane-e), ce s-au bucurat de un succes răsunător în mediile burgheze, dar care nu au constituit decât un scurt episod în lunga evoluţie a picturii nipone: tradiţia extrem-orientală. În care spaţiul rămâne întotdeauna deschis, oferind imaginaţiei o simplă trambulină, se adapta cu greu la ordonarea convergentă a compoziţiilor occidentale. Lumea rafinată a aristocraţilor sau a călugărilor-cărturari şi societatea strălucitoare, dar mai frustă, a noilor îmbogăţiţi, se opuneau una alteia în multe privinţe; toţi aceşti oameni posedau însă un anume simţ al desenului ce este propriu întregului Extrem-Orient. În vechea lume Edo care decădea, diferitele curente artistice exprimau în maniera lor, bătătoare la ochi, sau intimă, nu lipsită de o anumită gingăşie, lupta pentru influenţă pe care o dădeau de două secole feţele opuse şi complementare ale picturii japoneze. După cum astăzi maniera occidentală se suprapune peste cea tradiţională, tot astfel, odinioară, preceptele maeştrilor chinezi se

Îmbinau cu cele ale străluciţilor colorişti ce au fost întotdeauna japonezii.,

Pictura chinezească din timpul dinastiei Song. din

Sud. care a avut o influenţă hotărâtoare asupra Japoniei, implică tratarea monocromă, în tuş. a unui subiect redus la liniile sau la volumele sale esenţiale, fără joc de umbre sau de lumini, şi întărit uneori de uşoare tuşe de culoare; ritmul mişcării este mai important decât forma, schiţarea unui detaliu' semnificativ – un om aplecat sub o umbrelă – mai grăitoare decât o reprezentare minuţioasă. Natura constituie aici tema principală; omul dă peisajului un sens şi. totodată, o anumită valoare. Sunt caracteristicile esenţiale ale tehnicii laviului (suiboku-ga), ilustrată în China. În secolul al XHI-lea. de marii maeştri Leang K'ai şi Mu-K'i. Introdusă în Japonia de călugării zen cărora, după cum spuneau ei. le exprima bine iluminările subite (zenki-zu), această artă s-a conjugat în chip fericii cu stilul maeştrilor din epoca Song, din Sud, Ma Yuan şi Hia Kuei, ce au lucrat intre anii l190 1230. Temele se simplificau la maximum, volumele, abia indicate, se topeau într-un gol care. mult folosit, apărea încă şi mai încărcat de viaţă. Japonezii au apreciat mult pictura aceasta în tuş (sumUe), a cărei austeritate cenuşie obliga privirea să-şi imagineze ceie mai radioase culori.,

Această viziune chinezească asupra picturii şi a lumii a fost implantată puternic. În Japonia, de călugărul Tensho Shubun (începutul secolului al XV-lea) şi de ilustrul său elev Sesshu Toyo (1420-1506). După multe strădanii, Sesshu s-a dus în China, fapt care, în această epocă tulbure a istoriei Japoniei, presupune o mare perseverenţă. Se pare că talentul său a stârnit multă admiraţie în China, ţară ale cărei ciudate peisaje muntoase, cu creste zdrenţuite, l-au impresionat adânc. Întors în patria sa, artistul s-a eliberat treptat de modelele continentale şi, utilizând principiile chineze, a exprimat în lucrările sale curbele molcome caracteristice peisajelor arhipelagului. Capodoperele maturităţii sale – Anotimpurile sau Peisaj din Ama-no-Hashidate – îmbină lirismul şi abstractizarea, simbolismul naturii şi precizia liniei.

Dacă nu ne limităm doar la aparenţe, trebuie să spunem că influenţa lui Sesshu asupra posterităţii a fost

uriaşă. Mărite până la dimensiunile suprafeţei aşa-numitelor fusuma, pierzând în austeritate ceea ce câştigau în agrement, din ce în ce mai decorative, picturile în manieră chinezească sau în maniera Sesshu au inspirat, timp de mai multe secole, inepuizabila şcoală fondată de Kano Motonobu (1476-1559), pictor al academiei shogunale şi, în mod şi mai evident, opera lui Hasegawa Tohaku (1539-1610) care, considcrându-se un discipol al lui Mu-K'i, a pictai după natură peisaje pline de o emoţie autentică.

Îdeea de a situa şcoala shogunală Kano. caracterizată printr-un colorit bătător la ochi şi prin teme voit frivole, în linia sobrilor artişti Song. poate să pară ciudată. Dar. pentru a ne convinge că aşa stau lucrurile, e de-ajuns să privim, dincolo de sclipirea culorilor, adâncimea şi fermitatea liniei. Geniul celor din şcoala Kano constă în aceea că au ştiut să îmbine abstractizarea chinezească cu poezia colorată a vechii lor tradiţii naţionale, pictura „în manieră japoneză” (Yamato-e).

YAMATO-E

Pictura Yamato-e în forma ei cea mai pură foloseşte mai ales culori minerale care. nefiind solubile în apă, trebuie amestecate cu clei: albastru ultramarin (gunjo), verde-ce-nuşiu extras din malahit (rokusho), mercur sulfurat (shu), cinabru (tan), ocru galben (odo), ocru roşu (shudo) şi hematit (taisha). Intensitatea culorii obţinute variază în funcţie de fineţea pudrei folosite: cu cât pudra este mai fină, cu atât culoarea este mai deschisă. Aplicate în strat uniform pe un suport de mătase sau de hârtie, aceste culori capătă intensitate şi profunzime, accentuate şi de ideile artistului, fapt obişnuit la pictorii niponi, cărora nu le prea pasă de asemănare. Ca şi pictura chineză, pictura japoneză, în afară de cazul anumitor portrete, recurge în mică măsură la umbre. Dacă este absolut necesar, ea preferă să folosească un procedeu invers, numit kaeh-gtt-ma, care constă în a lumina punctele luminoase în loc de a întări umbrele. De altfel, în Japonia tabloul este considerat un univers în sine, un fel de microcosmos unde totul poate să devină simbol, şi

niciodată un segment de viaţă. La limită, şi în ciuda aspectelor sale concrete, o pictură japoneză, paravan, fusuma, poate să nu fie decât un abstract foc de artificii.

Acest lucru apare în mod evident sub penelul lui Sotatsu (activ în 1630) sau al lui Ogata Korin (1658-1716). fratele vestitului ceramist Ogata Kenzan (1663-1743). Pe fonduri de aur sau de argint, peisaje, fabrici şi clădiri, oameni, copaci şi plante apar, într-un cadru ireal în care plutesc vârtejuri de praf şi nori stilizaţi ce despart scenele. Prin contrast, caracterul lor abstract face ca freamătul vieţii omeneşti sau vegetale să pară mai viu. În timp ce înflorea pictura de gen. străbună a stampei. În care excelaseră Kano Hidcyori (mort în 1557) şi Kano Eitoku (1543-1590). Sotatsu regăsea temele picturii Yamato-e. din care şcoala oficială a pictorilor Tosa nu mai păstra – încă de la sfârşitul seco-lului al XIV-lea – la Curtea imperială decât o strălucire stereotipă.

Vârsta de aur a picturii Yamato-e se situează în epoca Heian. Originile sale se află în pictura chineză din timpul dinastiei T’ang (kara-e). după cum o dovedesc picturile pe lemn din pavilionul Hoodo din palatul Byo-doin de la Uji, în ciuda puternicei japonizări a peisajelor reprezentate. Japonia relua cu predilecţie un anumit număr de teme plăcut anecdotice: reprezentarea celor patru anotimpuri (shiki-e), locurile vestite (meisho-e), muncile specifice fiecărei lumi (tşuki-nami-e), povestirile sau biografiile (monogatari-e) acopereau paravane sau ecrane cu peisaje (senzui-byobu), file de album (soshi) şi rulouri împodobite cu miniaturi (e-maki).

Trecerea de care s-a bucurat budismul ezoteric sau sentimental a contribuit în mare măsură la minunata dezvoltare pe care a cunoscut-o pictura în epoca Heian. Noua expresie religioasă necesita un mare număr de imagini şi situa pictura, în chip obligatoriu, în rândul cunoştinţelor cerute călugărilor. Reprezentările cuprindeau compoziţii abstracte de genul mandala, portrete ale maeştrilor doctrinei (nise-e), scene liniştitoare: Amida, de exemplu, urmat de cortegiul său de

îngeri şi de lumină, sau stând ridicat în faţa soarelui roşu al paradisului din Occident, primind muribunzii cu o seninătate radioasă (raigo); scene din nirvana, unde trupul strălucitor al lui Buddha oferă o imagine senină a morţii, în ciuda planşetelor celor apropiaţi, care nu au făcut încă pasul suprem. Adevăratul Yamato-e este legat de dezvoltarea picturii narative, ce la început s-a inserat în miezul textului pe care-l ilustra şi care, apoi. a dobândit o existenţă proprie. Făcută pentru oamenii de la Curte, această pictură, aşa cum apare ea, de exemplu, în vestitele.. Rulouri Genji”. Îşi propunea să exprime bogăţia plină de culoare a existenţei lor. Culorile, puse în strat uniform, fixau somptuos contururile nete ale desenului, ce fusese schiţat mai înainte (hikime kagibana), figurile fiind însufleţite numai printr-o linie subţire ce evoca ochii şi printr-o simplă curbă ce marca nasul. Trebuie să spunem însă că personajele de condiţie inferioară au fost. Încă de la început, reprezentate în mod mai realist. Scenele se succed, văzute din perspectivă aeriană, în mijlocul unor construcţii geometrice cărora li s-au suprimat acoperişurile (fukimtki yatai). Ele se desfăşoară de-a lungul ruloului. fiecare putând fi cuprinsă dintr-o privire; copacii, în floare sau desfrunziţi, indică anotimpul; frunzele şi ierburile îndoite sub bătaia vântului exprimă melancolia toamnei.

Alături de această pictură de Curte, înclinată spre feminitate (onna-e) precum marile romane ale epocii, figurează o şcoală mai realistă reprezentată prin Ruloul legendelor călugărului din Shigisan (Shigisan-engi-emaki), compus în timpul celei de a doua jumătăţi a secolului al XIl-lea. Dacă demersul său narativ se înru-deşte cu acela al rulourilor Genji, nu acelaşi lucru se poate spune despre spiritul său profund religios şi nici despre vigoarea ironică a liniei, doar întărită şi neacoperită de culoare. Acest rulou a fost totuşi opera unui pictor profesionist al Curţii, aşa cum o demonstrează reproducerile precise ale părţilor celor mai tainice ale palatului; deci nu trebuie să vorbim despre două tradiţii, ci despre două stiluri. Unul, cel al

rulourilor Genji, intimist, delicat, stă sub semnul unui simbolism subtil, folosind adeseori culori strălucitoare, întotdeauna bogate, chiar şi în grizaiuri. Celălalt, legat direct de arta desenului în tuş, inaugurează cu talent inepuizabila tradiţie a desenului umoristic japonez.

Aceasta avea să se bucure de o foarte mare trecere printre călugări, autori, de exemplu, ai vestitelor „Rulouri ale reprezentărilor satirice de animale” (Choju giga), atribuite odinioară călugărului Kakuyu (l053-l140), alias Toba Sojo, şi păstrate la mănăstirea Kozanji de lângă Kyoto, unul dintre centrele cele mai vii ale picturii budiste. Dacă astăzi sensul precis al acestor caricaturi s-a pierdut şi dacă ele se pretează la tot felul de interpretări, natura lor satirică este neîndoielnică şi ne ajută să înţelegem mai bine nota hazlie care avea să inspire, de acum înainte, marea producţie de rulouri împodobite cu miniaturi şi pe care o vom regăsi mai târziu în pictura de gen şi apoi în stampe.

Şi astăzi încă, desenul umoristic (nianga) exploatează cu succes o vână care era şi cea a rulourilor pictate şi care. În contact cu Occidentul, a dobândit o nouă vigoare, încă de la începutul epocii Meiji, englezul Charles Wirgman (1834-1891) a publicat, în Japonia, o revistă satirică intitulată The Japan Punch: succesul său a fost atât de mare. Încât caricaturile de tip modern au început să fie desemnate cu denumirea japonizată de ponchi. În sfârşit, începând din anul 1905, operele lui Kitazevva Kakuten au făcut din caricatură un mijloc de expresie foarte apreciat de jurnalişti. Avea loc astfel o sinteză între tradiţie şi modernism. Condeiul incisiv al călugărilor şi literaţilor se punea în serviciul presei.

Călugării, care au dăruit picturii japoneze capodoperele cele mai inspirate, nu se mărgineau să viseze, renunţând la spiriul lor critic. O anumită grijă faţă de educarea credincioşilor, nelinişte a proprie secolelor tulburi al căror început a fost marcat de epoca Kamakura, vederea atrocităţilor generate de foame şi război au dus la crearea unui număr de rulouri instructive. Culorile

întunecate şi profunde, chipurile groteşti şi schimonosite, trupurile torturate, flăcările mistuitoare alcătuiesc tabloul plin de mişcare şi înfricoşător al infernului, în care, după moarte, cei răi duc o viaţă de chinuri. Ca pe timpanele catedralelor noastre, tragedia ţărmurilor subpământene se opune vieţii simple şi nevinovate a oamenilor neştiutori de dramele invizibile pe care le joacă alături de ei morţii transformaţi în materie impalpabilă. Să privim „Ruloul condamnaţilor la foame” (Gaki-zoshi, de la sfârşitul secolului al XIl-lea): aceşti Gaki {preta. În sanscrită) rătăcesc la graniţa dintre tărâmul morţilor şi cel al oamenilor vii, fiind condamnaţi la foame şi la sete veşnică, dacă pomana unui om milos nu pune capăt, pentru un timp. supliciului lor. Fantome cu pântec monstruos şi membre descărnate, ci se îngrămăsesc pe lângă cei vii cărora nu le pasă de nefericirea lor… Ruloul infcrnclor” (Jigoku-zoshi) este încă şi mai explicit didactic. Fiecare scenă, precedată de un text care-i prezintă semnificaţia, descrie supliciile practicate în cele opt infernuri principale, prevăzute, fiecare, cu câte şaisprezece infernuri anexe (bessho), în conformitate cu doctrinele budismului. Noaptea adâncă ce cuprinde scenele, roşul fulgurant al flăcărilor, siluetele uriaşe şi hidoase ale demonilor ce rânjesc sau chiar ale unor fiinţe foarte familiare – ca uriaşul cocoş ce-i sfâşie pe cei ce chinuiesc animalele – creează un fel de pol crepuscular, replică încremenită în eternitatea ororilor de pe pământ. Poate şi mai ciudat încă.., Ruloul bolilor” (Yamai-no-so-shi) este un studiu crud şi detaliat al bolilor, deforma-ţiilor şi infirmităţilor hărăzite prea imperfectei condiţii umane. Simţul demoniacului şi al atrocităţii care inspiră aceste opere fascinante evocă, la celălalt capăt al lumii şi cu două secole înainte, viziunile chinuitoare ale unui Hyeronimus Bosch. Totuşi, religia aducea credinciosului şi consolarea prin poveşti frumoase. Mănăstirea Kozanji, restaurată în 1206 de vestitul Myoe-shonin (l173-1232). al cărui portret, făcut de Enichi-bo-Jonin, simbolizează unirea intimă dintre călugăr şi natură, a fost deosebit de reprezentativă pentru această formă de

artă. Mănăstirile au reluat tradiţia inaugurată cu câtva timp înainte de Curtea imperială şi de al său Shigisan-engi-emaki: în linii suple şi în culori pale sunt povestite, ca în „Viaţa lui Gisho şi Genyo, călugări din secta Kegon din Coreea” (Kegon-shu-soshi-eden), aventurile supranaturale şi emoţionante ale marilor patriarhi. Pictura din vremea dinastiei chineze Song conferă Japoniei o nouă viaţă.

Pusă, în mare măsură, în slujba credinţei, pictura a permis exprimarea idealului shintoist: este un fenomen rar, care nu s-a mai produs după epoca Kamakura. De exemplu, impresionanta cascadă Nachi, închisă într-o pictură, devenea o imagine pioasă, o reprezentare a zeului care o locuia. Un alt curent, mai puţin abstract, se străduia să umanizeze shintoismul; viaţa lui Sugawara no Michizane, căruia îi fusese dedicat sanctuarul Kitano din Kyoto, a inspirat o lungă serie de opt rulouri (Kitano-tenjin-engi): pictate în stilul animat al picturii Yainato-e din epoca samurailor, ele constituie o operă de artă de un foarte sigur talent dramatic şi totodată un document de neînlocuit.

Gândirea religioasă şi viaţa profană se întâlneau în utilizarea dinamică şi bogată în imagini a aceluiaşi stil de pictură. Transmise posleritătţiii de literatura epică, aventurile sângeroase de la sfârşitul epocii, Hcian au fost transpuse, încă de la consemnarea lor. În secolul al XIII-lea, în imagini brutale, dar rafinate: nemiloasa cruzime, ca şi eroica dezlănţuire a acestor lupte impregnează delicatul suport de hârtie căruia pictorii i-au încredinţat viziunea lor asupra romanelor Hogen-monogatqri şi Heiji-monogatari sau, mai înainte, asupra „Legendei lui Ban-dainagon” (Ban-damagon-e-kotoba, din a doua jumătate a secolului al XIl-lea). Furia incendiilor, evocarea sinistră a capetelor tăiate rostogolindu-se pe pământ, doamnele de la Curte îngrămădite într-un puţ, sugrumate şi sufocându-se în splendoarea zadarnică a veşmintelor lor de mătase, contrastează cu liniştea austeră ce se degajă din „Ruloul vieţii călugărului Ippen” (Ippen-shonin-eden, 1299). Toate aceste opere transmit reflexele contrastante şi

complementare ale unei civilizaţii puternice şi originale, elevă, dar nu imitatoare a lumii chineze.

Marile momente ale picturii japoneze se situează în secolele Heian şi Kamakura. când s-au elaborat şi perfecţionat diferite tehnici picturale ce aveau drept scop evocarea mişcării: mai întâi, cea a timpului care s-a scurs, şi apoi, pe măsură ce o măiestrie sporită favoriza preferinţa pentru un realism tot mai precis, cea a fiinţelor şi a trupurilor lor aflate la limita dezarticulării.

Pictura s-a bucurat întotdeauna de un mare sprijin din partea împăraţilor. Încă înainte de anul 886, la Curte fusese întemeiat un „birou de pictură” (e-dokoro). Aici s-au ilustrat Kose no Kanaoka (activ în cea de a doua jumătate a secolului al IX-lea) şi descendenţii săi, consideraţi a fi întemeietorii primei şcoli adevărate de pictură japoneză. În legătură cu Kose no Kanaoka, contemporan şi prieten al lui Sugavvara no Michizane, există următoarea legendă, inspirată dintr-o temă similară, foarte răspândită în China: un cal pictat de artist la Ninnaji (templu al sectei Shingon situat la nord-vest de Kyoto) fugea în fiecare noapte, rătăcind prin împrejurimi; pentru a-l imobiliza în templu, a trebuit să-i şteargă ochii. Chiar dacă originea picturii Yamato-e, ca şi cea a oricărui fenomen cultural, e greu de urmărit în geneza sa, e bine totuşi să remarcăm că prima sa dezvoltare coincide cu domnia împăratului Daigo* (897-930), cel ce, în urma unor denunţuri mincinoase, l-a exilat pe Sugavvara no Michizane la Dazaifu (9Ol), şi care, pe de altă parte, a poruncit compilarea celebrei culegeri de Poezii de ieri şi de astăzi (Kokinshu). În acea epocă, în care Curtea din Kyoto, la adăpostul tulburărilor de pe continent, îşi elabora pro-pria-i artă de a trăi, când, în noua capitală, se înălţau reşedinţele unui împărat şi ale unei aristocraţii iubitoare de artă. pictura a devenit treptat o componentă indispensabilă acelui loc unde ceremoniile se ţineau lanţ. rivalizând prin fast. Dar pentru a răspunde noilor nevoi, pentru a decora şi a împodobi construcţiile luxoase, lecţiile primite de pe continent trebuiau depăşite.

ÎNFLORIREA

Încă din epoca Nara exista la Curte un „birou de pictură” (edakumi-no-tsukasa), întemeiat în 702; dar el grupa mai mult artizani pricepuţi decât adevăraţi artişti. Dacă epoca Heian avea să reprezinte vârsta de aur a picturii japoneze, secolele precedente au fost sensibile mai ales la frumuseţea plastică a sculpturii; artele penelului au ocupat, în acea vreme, doar locul al doilea. În schimb, Japonia a asimilat atunci ceea ce era esenţial în procedeele şi tehnicile a căror stăpânire avea să-i îngăduie, mai târziu, să-şi dea frâu liber imaginaţiei.

Epoca Nara, ca şi cea a Heianului au favorizat activitatea unui mare număr de pictori însărcinaţi să împodobească templele sau locuinţele. Zeiţa fecundităţii şi a frumuseţii (Kichijoten), păstrată la Yakushiji, demonstrează bogăţia ornamentală a edificiilor religioase din acea epocă şi, totodată, influenţa atotputernică a Chinei: pictată pe pânză de cânepă, cu figura modelată prin inte-resante efecte de umbre şi lumini, împodobită cu aplicaţii de frunze de aur, zeiţa posedă, în ciuda aureolei sale şi a bijuteriei pe care o ţine în mână. farmecul elegant şi foarte profan al unei doamne de la Curtea dinastiei T’ang. Încă şi mai „chinezească” este Frumoasa de sub copac (Cho-Moryujo-byobu). care constituia la origine, un element de paravan şi a cănii rochie era făcută din aplicaţii de pene multicolore: chiar dacă diferite studii ne îngăduie să afirmăm că această pictură a fost. după cât se pare, executată în Japonia, tema sa. de origine indiană sau iraniană, vine direct din China dinastiei T’ang, ca şi pieptănătura, rochia şi frumuseţea împlinită a acestei strălucitoare femei. Miniaturile executate pe instrumente muzicale demonstrează aceeaşi virtuozitate. Muzicanţii călare pe un elefant alb (Kizokozaku-zu), pictaţi pe piele şi acoperiţi cu un strat de ulei lucios împodobesc o lăută (hiwa). Alte desene în tuş. lucrate pe pânză, prezintă o linie sigură şi puternică. Păstrate la Shosoin, îa adăpost de mânia cerului şi a oamenilor, aceste minuni ale unui timp repede apus cântă înflorirea unui nou centru de civilizaţie din Japonia, rod al religiei, chiar dacă apoi s-a îndepărtat

de ea.

Budismul a inspirat primele manifestări ale unei arte elaborate. Cel mai vechi exemplu păstrat până astăzi este un tabernacol compus din panouri de lemn lăcuit şi aşezate într-un cadru din bronz ajurat împodobit cu elitrele de un brun auriu ale unui coleopter; este desemnat, după numele acelei insecte, prin termenul de l amamushi-no-zushi. Picturi în ulei, lucrate în patru culori – roşu. cafeniu deschis, galben şi verde – însufleţese pereţii din lemn lăcuit cu scene inspirate din viaţa lui Buddha. Cea mai vestită, pentru că a rezistat mai bine vicisitudinilor timpului, ilustrează legenda „tigroaicei înfometate”. Odată, pe când vâna în munţi însoţit de cei doi fraţi ai săi, prinţul Mahasattvaa zărit o tigroaică cu şapte pui ce mureau de foame. În timp ce fraţii săi încercau să fugă. prinţul, cuprins de milă, îşi scoase hainele şi se aruncă pradă tigrilor. Această temă se regăseşte adeseori în Asia centrală, ca şi la Tuen-huang şi Long-men (în China), dar reprezentarea din Tama-mushi comportă o remarcabilă vivacitate dramatică, accentuată de alungirea formelor şi de dispunerea lor în registre. Putem urmări întreaga desfăşurare a dramei: prinţul agăţându-şi veşmintele de crengile unui copac, căderea vertiginioasă şi apoi moartea prinţului sub ghearele şi colţii fiarelor.

Templul Horyuji. loc de conservare a minunăţiilor aparţinând acestor prime perioade istorice ale Japoniei, ascunde uimitoare picturi murale, din nefericire aproape toate deteriorate. În 1949. de un incendiu. Pictate pe uscat, pe o tencuială din pământ alb, cu ajutorul unor pigmenţi minerali, ele au fost executate la sfârşitul secolului al VTI-lea. Într-un stil caracterizat prin elegante linii curbe, voit senzuale, ce aminteşte de cel de Ia începuturile dinastiei T’ang din China, când pictura sacră asimila moştenirea Asiei Centrale şi a Indiei, îngeri zburători (apsara) şi bodhisattva proclamau gloria budismului a cărui pictură are, în aceste stiluri diferite, o evoluţie ce se confundă cu cea a picturii profane. Mai mult, diferitele sale etape au inspirat transformări în toate

celelalte arte.

Primul rulou împodobit cu picturi a fost compus în secolul al VflI-lea, pentru a ilustra sutra Cauzelor şi a efectelor (E-ingakyo). De-a lungul textului ce ocupă registrul inferior se înşiruie ilustraţii simple şi îngrijit lucrate, ale căror personaje evoluează într-un decor stilizat. Stânci, copaci, râuri, construcţii cu coloane lăcuite în roşu, după moda chinezească, şi-au pierdut orice rigiditate hieratică şi prind viaţă, însufleţite de detalii vii precum florile primăvăratice ale unui copac sau zborul unor păsări. Talentul cel mai specific al pictorilor japonezi se născuse. Ei puteau să-i mulţu-mească prinţului Shotoku care, în anul 603, acordase un statut oficial familiilor de artişti coreeni sau chinezi pe care îi însărcinase cu împodobirea templelor. Începând din anul 588, un anume Hakuka, pictor originar din. Paektche (Coreea), venise să se stabilească în Japonia, în mijlocul unui grup de călugări şi arhitecţi. În anul 610, un alt călugăr pictor, Doncho, din Koguryo, îşi adusese în Japonia uneltele şi-i învăţase pe japonezi tehnica fabricării pigmenţilor. Se năştea o lume nouă. Marile morminte cu picturi ale războinicilor preistorici, reproduceri fruste ale mormintelor chinezeşti sau ale celor, mai puţin elaborate, din Coreea, aparţineau definitiv unui timp trecut. Culorile lor minerale întinse pe un suport de argilă exprimaseră, cu stângăcie, un simbolism acum uitat. Astăzi, gustul pentru arhaism şi pentru compoziţiile abstracte duce la redescoperirea acestor capodopere ale epocii fierului, dar, în ochii novatorilor din Asuka, acestea îşi pierduseră, neîndoielnic, orice virtute.

Partea a patra

CUVÂNTUL

Capitolul XII

ASPECTE ALE TEATRULUI

Consacrată în 1911 prin crearea Teatrului imperial, căutarea unei expresii teatrale adaptate lumii contemporane cunoaşte în zilele noastre, în Japonia, o mare multiplicitate de forme. Unii ar spune chiar că ea se

risipeşte, fără să poată depăşi confuzia unei arte în care sursele occidentale şi orientale nu au realizat încă adevărata lor contopire. Spectacolul, sub toate aspectele sale. se bucură în prezent de un mare sprijin oficial; în fiecare an i se atribuie cea mai mare parte din sumele necesare organizării Festivalului Artelor. Televiziunea şi cinematografia au readus în actualitate şi au dat avânt vechii arte a gestului care. totuşi, democratizându-se, şi-a pierdut hieratismul său de altădată. La Tokyo. uriaş oraş al plăcerii, putem asista la toate felurile de spectacole, de la acelea legate în chipul cel mai vulgar de realităţile cărnii şi până la zborul sublim al pieselor clasice unde sunt abolite lanţurile inutile ale inimilor noastre.

În multe cazuri, teatrul de astăzi prezintă un ciudat amalgam de decoruri şi obiceiuri. Se pare că el a asimilat moştenirea Occidentului mai greu decât a făcut-o societatea japoneză şi această dualitate constituie una din principalele sale surse de inspiraţie. Primăvara şi toamna, când se schimbă repertoriile, mulţimile se înghesuie pentru a urmări analiza complezentă a incertitudinilor şi a dramelor create de evoluţia obiceiurilor. Dialogurile sunt adeseori pline de limbuţie, căci încetineala şi durata nu constituie un defect în Extremul-Ori-ent. Decorurile, de foarte multe ori supraîncărcate, se vor mai realiste decât natura, ceea ce este contrar esteticii japoneze. Se întâmplă ca unii actori să joace pentru ei înşişi fără să se sinchisească de trupa ce-i înconjoară, căci ei nu au uitat fragmentele dificile care îngăduiau actorului din kabuki să dobândească o glorie personală legată de un rol deosebit de greu. Mai derutantă uneori se dovedeşte a fi reprezentarea unor piese din repertoriul european sau american. Se schimbă nu numai decorurile, ci înseşi fiinţele, machiate, ascunse sub peruci bătătoare la ochi şi purtând nasuri false, intră în tipare care nu sunt ale lor. Nu se poate imagina o mai completă absorbţie de către o lume străină; este o metamorfoză în care exotismul a devenit artă.

Tot acest ansamblu viu şi reformator al teatrului

contemporan îşi trage obârşia – în cele mai diferite grade – din.. teatrul nou” (shingeki), care s-a născut la începutul secolului al XX-lea. Acesta elimina, fără să nuanţeze prea mult, formele anterioare ale teatrului tradiţional ce-i păreau a fi dispărui o dată cu feudalitatea. Shimpa – adaptare populară şi modernizată a teatrului kakubi, creată în 1887 –, nu-i atrăgea prea mult pe tinerii intelectuali care se reuneau sub dominaţia lui Tsubuchi Shovo (1859-1935) sau sub aceea, mai radical reformatoare, a lui Ichikawa Sadanji (1880-1940). ce fondase, împreună cu Osanai Kaoru (188>l -1928), “Teatrul liber” (Jiyugechijo, 1909).

În lipsa unui nou repertoriu naţional, fiecare era nevoit, cel puţin la început, să lucreze la adaptarea unor piese străine. Totul trebuia recreat. S-au formal diferite şcoli, după gusturi şi temperamente. „Micul teatru al lui Tsukiji” (Tsukiji sho-gekijo) s-a deschis în 1924, într-un Tokvo pe care cutremurul de pământ din anul precedent îl nimicise. S-au născut diferite trupe, în funcţie de afinităţile de gândire. Preocupările lor sociale şi tendinţele antiguvernamentale afirmate aveau să le confrunte, până la sfârşitul războiului, cu tot felul de neplăceri şi de piedici. Una dintre cele mai importante trupe, Shinkyo gekidan. s-a realcătuit mai târziu, în 1947, în jurul şefului său Murayama Tomoyoshi. Ea pleda în mod deschis pentru realismul socialist. „Teatrul literar” (Bun-gakuza). fondat în 1938 de Kubota Mantaro, a izbutit să traverseze vremurile de restrişte ale războiului şi ale înfrângerii. Secretul său a fost acela că, înainte de orice, a ţinut seama de calitatea literară a pieselor pe care le reprezenta. Astăzi, cel mai viu dintre aceste cercuri este, poate, Haiyuza, organizat în 1944, şi care are drept scop să instituie un fel de academie de teatru, pentru toate genurile şi pentru un public cât mai diferit ca, de exemplu, pentru tineri (Seinen gekijo) sau copii (Kodomo no gekijo).

KABUKI

Alături de nenumăratele – şi interesantele – experimente ale unui teatru modern aflat încă în gestaţie,

marile genuri clasice, cu forme fixate de timp şi de folosinţă, aduc o imagine mereu apreciată a trăirilor celor mai adânci ale sufletului unui popor. Cel mai recent dintre toate, teatrul kabuki (literal: teatrul cântat şi dansat), îşi păstrează un auditoriu şi o popularitate pe care a consacrat-o construcţia măreaţă inspirată de clădirea Shosoin din Nara. Noul Teatru naţional (Kokuritsu gekijo, 1969) prezintă repertoriul pieselor clasice din teatrul kabuki. În timp ce vechiul „Teatru kabuki" (Kabukiza), situat la marginea animatelor cartiere Ginza şi Tsukiji, se consacră mai ales operelor ce se ocupă de transformările ca au avut loc în Japonia după Renovarea din perioada Meiji. Odinioară exclus dintre genurile nobile, teatrul kabuki a fost reabilitat în 1887, când împăratul Meiji, pentru prima oară în istoria Japoniei, l-a onorat cu o prezenţă imperială. Faptul că publicul cel mai elevat l-a recunoscut a consacrat valoarea artistică a teatrului.

Teatrul kabuki este de multă vreme un eveniment la care participă atât publicul, cât şi actorii. Uneori, animaţia este mai mare în sală decât pe scenă. Înaintea şi în timpul reprezentaţiei, care poate dura şase ore, se plimbă prin sală tot felul de negustori ambulaţi sau de slujbaşi ai teatrului ce duc diferite mesaje. În timpul spectacolului, spectatorii mănâncă, fumează, beau şi stau de vorbă. Nici pe scenă tevatura nu-i mai mică: aici au loc schimbări frecvente de decor şi tot felul de intervenţii ale asistenţilor care, ca nişte umbre, se strecoară pe furiş pe scenă pentru a-i ajuta pe actori să se aşeze sau să se îmbrace. Principalii interpreţi sunt înconjuraţi de diferite ajutoare şi de sufleuri îmbrăcaţi în negru din cap până în picioare. Sala şi scena se contopesc încă prin felul cum este conceput podiumul. Conform tradiţiei, acesta este deschis pe trei laturi şi legat de fundul sălii prin „drumuri de flori" (hanamichi); acest podium lung, asemănător cu cel pe care se plimbă la noi manechinele şi prin care intră şi ies interpreţii, dă artistului timpul de a-şi prezenta personajul, spre a nu-l lansa prea brutal în acţiune. Comuniunea de atmosferă, întrepătrunderea dintre actori şi asistenţi constituie una

dintre originalităţile şi farmecul personal al teatrului kabuki, al cărui specific constă tocmai în faptul că se joacă într-o ambianţă de chermeză, mai mult sau mai puţin accentuată, după epocă şi loc, dar totdeauna susţinută de decoruri puternic colorate.

Admirabila şi complexa organizare a acestui teatru a atins perfecţiunea atunci când Namiki Shozo (1730-1773), celebrul dramaturg dfn Osaka, a pus la punct scena turnantă. Decorurile, pregătite dinainte, pot să se schimbe cu repeziciune, în timp ce sala este cufundată pentru câteva clipe în întuneric. De altfel, o trapă (seridashi) permite personajelor supranaturale să apară şi să dispară ca prin farmec. Aşa se rezolvă problema schimbării tablourilor. Rămâne problema costumelor şi a detaliilor: de aceasta se ocupă câţiva bărbaţi îmbrăcaţi în negru, care se strecoară în’linişte printre accesorii şi costume sclipitoare. Fie datorită unui efect optic, fie datorită obieciului sau convenţiilor, un fapt este sigur: nimeni nu-i vede şi nimeni nu-i stânjenit de prezenţa lor.

Toate rolurile din teatrul kabuki clasic, feminine ca şi masculine, sunt jucate de bărbaţi. Totuşi creatoarea acestui teatru ar fi, se spune, o femeie: O-Kuni. Tatăl ei, un fierar, lucra la templul Izumo, unde ea însăşi a fost, desigur, preoteasă şi dansatoare (miko). Moştenitoare îndepărtată a mediumurilor de altădată al căror dans avea o putere incantatorie, ea a dobândit, datorită talentului ei, un oarecare renume. Or. la Kyoto exista obiceiul ca, în anotimpul secetos, să se înalţe în albia râului Kamo, sau în apropierea templului Kitano, scene pe care se reprezenta un dans budist numit „dansul lui Nembutsu” (Nembutsu-odori). La început, nu era vorba decât de nişte mişcări foarte simple însoţite de repetarea psalmodiată a numelui lui Buddha şi ritmate de bătaia unui gong; apoi, treptat, costumele şi cântecele au dobândit o mai mare importanţă. O-Kuni şi soţul ei, cavalerul fără stăpân (ronin) Nagoya Sanzaburo, devenit actor de kyogen, pe care ea îl întâlnise la Kyoto în 16Ol, au înlocuit spectacolul dat de dansatorii templului cu propriul lor spectacol. O-Kuni a angajat actori

şi actriţe de profesie; ea însăşi juca un rol de bărbat, purtând la cingătoare o sabie. Reputaţia sa a devenit curând atât de mare, încât shogunii au invitat-o să joace în faţa lor. Dar această glorie a fost de scurtă durată. O-Kuni, în calitate de preoteasă, se bucura de un mare prestigiu, ea era însă nevoită să-şi recruteze actriţele aproape în exclusivitate dintre femeile uşoare, fapt care a influenţat stilul dansurilor: costumele strălucitoare, poveştile complicate, dramatice, voit senzuale, muzica tulburătoare obţinută cu ajutorul flautului, al tobei şi. mai ales, al shamisen-xilvă au sedus spiritele şi au favorizat producerea unor asemenea dezordini încât. În 1629. shogunul Iemitsu a interzis orice prezenţă feminină pe scenă; din acel moment, rolurile de femei au fost interpretate de bărbaţi. Curând, pentru că dusese la excese similare, a fost suprimată şi apariţia efebilor. Interdicţia lansată împotriva actriţelor nu avea să fie ridicată decât trei secole mai târziu, în 1907. sub influenţa prinţului Saionji, care se întorcea din Occident. Reapariţia femeilor pe scenă a fost confirmată câţiva ani mai târziu prin fondarea. În 1911. a Teatrului imperial care le-a deschis porţile. Dar chiar şi astăzi, femeile sunt izgonite de pe scena teatrului kobuki clasic, acest gen de teatru evoluând fără ele.

Universul kahuki este. Înainte de orice, unul al formelor, importante aici fiind nu mişcările în sine – deşi există multă mişcare – ci atitudinile, gesturile întrerupte pentru a putea fi admirate în stadiul cel mai semnificativ al desfăşurării lor. Nu am exagera prea mult spunând că o piesă kobuki este o succesiune de tablouri: încordarea unor muşchi imobili, oferiţi spre admiraţie, subliniază şi prelungeşte efectul textului. Statui omeneşti animate de mişcări lente şi învăluite de feeria colorată a decorurilor şi costumelor, actorii se lasă legănaţi de sunetul muzicii, al cărei rol e secundar, deşi indispensabil, şi de text. ritmat şi el.

La începuturile sale. teatrul kabuki comporta roluri cărora le corespundea un număr destul de limitat de

personaje. Rolurile (yaku-gara) reprezentau tineri şi bătrâni, săraci şi bogaţi, oameni buni şi oameni răi şi erau clasificate, în general. În personaje masculine (tate-yaku) şi feminine (pmia-gata sau oyamă).. Termenul de tate-yaku a ajuns, în scurt timp, să-f desemneze pe bărbatul prin excelenţă, frumos, viteaz, plin de înţelepciune şi învăţătură, eroul iubit de mulţimi. Adversarul său, kataki-yaku. este omul rău, uneori criminal (jitsu-aku), uneori conspirator (kuge-aku) şi alteori chiar bufon (han-do-kataki). Rivalul lui. wakashti-gata. este un tânăr frumuşel şi cu înfăţişare blândă. În sfârşit, oyaji-gata este bătrânul încărcat de ani şi de experienţă. Pentru a accentua emoţia produsă de anumite scene dureroase, îşi fac apariţia copiii (ko-yaku). iar pentru a micşora prea marea tensiune a unei acţiuni dramatice intervin clovnii (doke-gata sau, cum sunt numiţi familiar, sammaime).

Personajele feminine joacă un rol la fel de important; pentru unii amatori de teatru, ele sunt cele mai interesante şi mai tipice personaje ale formulei kabuki. Tocmai pentru că sunt jucate de bărbaţi, aceste roluri cer un mare talent actoricesc. Actorul trebuie să-şi modifice nu numai înfăţişarea, ci şi toate reacţiile proprii, utlocuindu-le cu cele ale unei alte fiinţe. El trebuie să aibă graţie, inteligenţă şi frumuseţe, trei trăsături ce constituie însăşi definiţia – ca şi în cazul gheişei – personajului feminin din teatrul kabuki. Această mutaţie este atât de profundă, încât actorul poate uneori să se lase purtat de rolul pe care l-a compus şi să se identifice cu creaţia sa nu numai pe scenă, ci şi în oraş. Diferite roluri întruchipează mai ales femeia japoneză perfectă: soţia cavalerului (onna-budo) şi femeia onestă din clasa negustorilor (sewa-nyobo).

Calitatea jocului în teatrul kabuki – şi uneori ceva din monotonia sa – se baza pe o execuţie foarte elaborată, a cărei desăvârşire ducea la crearea unor roluri stereotipe şi, de altfel, puţin numeroase chiar la origine, obiceiul actorilor de a nu se stingheri unii pe alţii. Însuşindu-şi un personaj „lucrat” mai înainte de un confrate, a instituit un anumit monopol al rolurilor. Elaborarea consecventă a

unor expresii gestuale. de mimică şi vocale din ce în ce mai rafinate, a dus la constituirea unui repertoriu de subtilităţi care, asemenea dificultăţilor unei partituri muzicale, erau un criteriu în aprecierea talentului actorului. Astfel, diferenţierile succesive dintre modurile de interpretare au sporit numărul rolurilor la vreo patruzeci, ceea ce a îngăduit teatrului kabuki să aibă un repertoriu extrem de variat.

Cele mai bune spectacole rămân şi astăzi cele pe Care le-au inspirat puternicile şi bogatele forme teatrale care l-au precedat: denden-inono (sau maruhon-mono*) adaptează piesele teatrului de păpuşi, în timp ce no-to-ri-mono reiau teme din no sau din farsele kyogen. Varietatea formelor teatrale care au inspirat teatrul kabuki se traduce prin diferitele sale genuri. Piesele istorice (jidai-mono) zugrăvesc viaţa nobililor războinici. Ele prezintă faptele eroice din trecut sau. pentru a scăpa mai uşor de cenzură, situează evenimentele contemporane într-o antichitate fictivă. Regăsim aici conflictele dramatice pe care le provoacă jocul uneori divergent al obedienţelor feudale, familiale şi amicale. Oie-mono evocă mai ales dramele puternice care au tulburat un timp viaţa marilor case senioriale. Piesele sewa-mono. În schimb, descriu clasele mijlocii ale societăţii şi zugrăvesc. Într-un cadru burghez, opoziţiile tragice dintre dragoste şi datorie. După cum stilul de joc este mai hieratic sau mai realist, piesa are o valoare aproape istorică (jidai-sewa) sau, dimpotrivă, contemporană (ki-zewa). Ki-zewa reprezintă astfel în detaliu viaţa de zi cu zi din epoca Edo. vădind, pe măsură ce timpul trece, o înclinaţie din ce în ce mai accentuată pentru poveştile cu fantome (kaidan-mono) sau cu tâlhari (shiranami-mono).

După Renovarea din epoca Meiji, tote aceste teme, uşor schimbate, aveau să inspire noi serii de piese mai realiste; piesele katsu-reki-mono încercau să dea povestirilor de altădată o tentă de exactitate istorică; zangiri-mono zugrăveau transformările din viaţa zilnică datorate aporturilor occidentale. Ele constituie mărturii

interesante ale unei epoci.

Fiecare reprezentaţie din teatrul kabuki face apel, în funcţie de tipul piesei, la un anumit număr de scene strict codificate. Ele prezintă, toate, într-un fel sau altul, o anumită violenţă şi sunt duşmanele jumătăţilor de măsură, nepotrivite cu o artă făcută pentru a fi privită de departe. Scena de dragoste (nureba) este voit erotică şi femeia se arată aici, în general, mai agresivă decât bărbatul. Într-o dramă burgheză, scena de ruptură fenkiri) dintre doi amanţi se termină, în general, prin omorârea femeii, pe care bărbatul o bănuieşte de necredinţă; de fapt, generoasă şi dornică să salveze reputaţia amantului, ea se sacrificase pentru el. Nefericitul asasin descoperă prea târziu intenţiile adevărate ale iubitei sale. Scena de ruptură se transformă deci într-o scenă sângeroasă (koroshi-ba). Într-o piesă istorică, această scenă nu-şi propune atât să deznoade dramele sentimentale cât să consume o răzbunare. Realismul este căutat cu grijă şi se face mult uz de sângele artificial (chinori, o pastă roşie). Dramatică este şi scena omului nevinovat şi torturat (seweba): calomniaţi în chip odios, un tânăr frumos sau o frumoasă tânără sunt omorâţi în bătaie sau daţi pradă şerpilor ameninţători, ca pedeapsă pentru O greşeală pe care nu au făptuit-o. Unele asemenea scene nu sunt lipsite de sadism. Tema despărţirii (shutan-ba) dă prilej unor spectaculoase manifestări: planşete, amintiri, mărturisiri. Când sunt necesare unele explicaţii sau o întoarcere în trecui, un scurt episod (mohogatari) expune ceea ce trebuie să ştim. fără ca această evocare să intre în desfăşurarea acţiunii propriu-zise. O formă specială de monogatari îl aduce în scenă, ca în tragediile greceşti, pe trimisul care. cu răsuflarea tăiată, vine să-i raporteze conducătorului său peripeţiile unei bătălii la care, uneori, urmează să se întoarcă în foarte scurt timp.

Acesl teatru, ale cărui convenţii s-au fixat astfel treptat şi în chip precis, s-a îmbogăţit cu câteva roluri specifice ce se adaugă distribuţiei clasice. Eroul invincibil şi cu putere magică (dragoto) a fost creat de Ichikawa

Danjuro (1660-1704) în timpul epocii Genroku (1688-1703): machiat violent cu linii roşii, albastre şi negre, poartă un costum ciudat şi o sabie foarte lungă. Tot din epoca Genroku provine rolul efeminat (wagoto), aflat la limita travestiului, lansat de Sakata Tojuro (1645-1709) din Osaka., Numeroase efecte de joc contribuie la varietatea spectacolului: unii actori împrumută păpuşilor din teatrul de marionete mişcări sacadate (ningyo-buri) sau încremenesc într-o atitudine foarte dramatică (mie) pentru a concentra acţiunea în mijlocul sau la sfârşitul unei scene agitate.

Scenele de luptă (tachi mawari) comportă episoade (tate) dansate. Uneori protagoniştii dramei, ca în. teatrul clasic chinez, par a se căuta cu disperare în toiul unei nopţi negre (dammari). Unele efecte scenice, apariţiile fantomatice {shikaki mono, keren) şi schimbările magice de costume (hayagawari) adaugă atmosferei cu totul convenţionale un plus de irealitate.

Costumele din teatrul kabuki erau, la origine, chiar cele din viaţa obişnuită. Totuşi, în epoca Edo, actorii au devenit personal responsabili atât din punct de vedere financiar – ei îşi asumau toate cheltuielile – cât şi din punct de vedere artistic. Ei cheltuiau oricât de mult ca să obţină un cât mai mare efect: astfel s-a ajuns ca moda să urmeze stilul bătător la ochi al oamenilor de teatru. Astăzi, totuşi, costumele sunt fixate în funcţie de rol. căci întreg teatrul kabuki s-a schimbat, după 1868, într-un gen istoric, martor foarte preţuit al unei epoci apuse.

Costumul actorului este completat de o perucă, uneori simplă copie a pieptănăturilor de altădată, alteori o extravagantă formă a unei pieptănături devenită principalul simbol al personajului. La fel. machiajul caută fie numai să sublinieze nişte caracteristici naturale, fie să producă, prin folosirea liniilor colorate, un şoc vizual. Kumadori. ansamblul de linii colorate ale căror nuanţe şi sinuozităţi îi conferă vestitului erou supranatural al lui Ichikavva Danjuro o expresie specifică, se inspira direct din machiajul practicat de actorii teatrului chinezesc: roşul

punea în evidenţă o inimă pătimaşă, dar dreaptă şi viteează. În timp ce albastnil desemna răul sau. cel puţin, natura supranaturală a unei fiinţe de care era mai bine să te fereşti.

Prima înflorire a teatnilui kabuki. de la sfârşitul secolului al XVIl-lea. a fost urmată, la începutul secolului al XVIII-lea. de un oarecare declin, datorat succesului crescând al teatrului de păpuşi (joruri). Vârsta de aur a teatrului kabuki de calitate a început pe la 1740. când perfecţionarea diferitelor sale tehnici şi talentul actorilor i-au îngăduit să se desprindă de jocul păpuşilor, din care se inspirase timp îndelungat, fără însă ca prin aceasta să-şi piardă din vulgaritatea iniţială. Sakurada Jisuke (1735-1806) i-a dat un bun repertoriu de piese istorice. În timp ce Namiki Gohci (1747-1808) a introdus şi a popularizat la Edo acest teatru ce se dez-voltasc mai întâi la Osaka, Namiki Gohei avea să lanseze veşnica modă a poveştilor cu tâlhari reprezentând viaţa vestitului Ishikawa Goemon (1596-1632) şi moartea sa într-un cazan cu ulei clocotit. Popularitatea acestor poveşti se vede în viaţa obişnuită. Mai există încă şi astăzi, la ţară, căzi de fontă cu fund rotund, puse direct pe jeratic. În amintirea tâlharului de odinioară, de fiecare dată când cel ce se scaldă în aceste căzi, distrat, simte muşcătura metalului înroşit de foc sau arsura apei clocotite, ele sunt numite „căzile lui Goemon” (Goemonburo).

Parte esenţială a teatrului kabuki, muzica serveşte drept bază pentru drama dansată (degatari sau debaya-shi, după gen), sau drept contrapunct pentru drama vorbită (geza-ongakuj. Instrumentul principal este shomisen-ul. un fel de mandolină cu sunet melancolic. Fluierul şi diferite instrumente de percuţie acompaniază cântecele, subliniază întorsăturile pe care le ia acţiunea şi creează o atmosferă naturală printr-o armonie ce imită bătaia vântului, căderea ploii sau vuietul surd al torentului.

JORURI

«

Teatrul kabuki. uimitor din punct de vedere tehnic

încă din secolul al XVIII-lea. a constat, la origine. În preluarea de către oameni a pieselor a căror prezentare fusese încredinţată, la început, păpuşilor. Dar teatrul de păpuşi nu a murit din această pricină. Încă şi astăzi. Buivaku-za. teatru creat la Osaka la sfârşitul secolului al XVIII-lea. reia în cursul unor cicluri sezoniere punerea în scenă a unor piese animate de misterioasa prezenţă a marionetelor. Păpuşile articulate au apărut, se pare. În Japonia, prin secolul al X-lea, aduse treptat din Asia centrală. Ele constituiau pentru cerşetorii rătăcitori (kugutsu) care. În grupuri, străbăteau arhipelagul, un mod de a-şi câştiga pâinea. Aceşti vagabonzi, ce trăiau din vânat, femeile făcând negoţ cu farmecele lor, trăgeau unele foloase de pe urma teatrului lor ambulant; bărbaţii mânuiau păpuşile, iar femeile lor dansau şi cântau. Mai târziu, aceste grupuri au devenit sedentare şi şi-au pus talentele în slujba unui templu. Teatrul de marionete s-a pus în serviciul credinţei, a cărei existenţă şi ale cărei binefaceri erau materializate prin păpuşi. Mânuitorii de păpuşi mergeau din sat în sat, cu o cutie atârnată de gât: ea conţinea păpuşile şi putea servi drept scenă.

Teatrul de marionete, aşa cum este el astăzi, s-a născut din îmbinarea acestui spectacol frust cu uh nou gen de spectacole populare. Aceste lungi melopee erau, la origine, drame cântate cu acompaniament de shami-sen. Ele se numeau joruri, după numele piesei care a adus succesul acestui gen, piesă ce povestea dragostea frumoasei Joruri şi a tânărului senior Yoshitsune. După vreo patruzeci de ani, adică în prima jumătate a secolului al XVII-lea, contribuţia jocului păpuşilor la aceste poveşti cântate a dus la crearea vestitului teatru de marionete joruri. Curând, marile oraşe Osaka, Kyoto, Edo au beneficiat de propria lor şcoală joruri. subdivizată rapid într-un mare număr de grupuri rivale. Situaţia s-a schimbat o dată cu Takemoto Gidayu (1651-1714): vestit cântăreţ de jaruri, el a pus bazele teoretice ale noului gen şi a fondat gidayu-bushi, ce va deveni forma oficială a teatrului de marionete care reunea principalele calităţi ale

tuturor şcolilor vechi. Unirea providenţială dintre talentul dramatic şi geniul poetic al lui Chikamatsu Monzacmon a ridicat vechiul joruri la rangul unei arte majore care avea să influenţeze o parte esenţială a literaturii şi sensibilităţii japoneze.

Chikamatsu Monzaemon (1653-1724) s-a născut într-o familie nobiliară de războinici şi a intrat, la vârsta de nouăsprezece ani. În slujba unui demnitar de la Curtea din Kyoto. Dar el nutrea o pasiune secretă pentru teatru: aşa se face că, peste vreo zece ani, va fi autorul plătit al unuia dintre teatrele capitalei imperiale, teatru pentru care scria piese kabuki. Totuşi, fantezia actorilor ce modificau în chip cu totul liber textul original, ca şi vulgaritatea persistentă a unui gen care nu se dezvoltase încă, l-au determinat să se desprindă treptat de acest teatru, mai ales când a descoperit teatrul joruri. Chikamatsu a compus un număr de asemenea piese lungi şi le-a trimis lui Takemoto Gidayu. Din scânteia care a ţâşnit atunci avea să se nască unul dintre cele mai frumoase momente ale artei lirice japoneze. Teatrul de marionete cerea un text de calitate căci. conform celebrelor cuvinte ale lui Paul Claudel, „marioneta nu este un actor care vorbeşte, ci un cuvânt care acţionează”. Vocea şi sufletul cântăreţului creează împreună un personaj care nu există decât prin cuvinte, traduse apoi în imagini de către păpuşă. După ce drumul a fost astfel trasat, el a fost jalonat de Chikamatsu -pasionat de subiectele războinice asupra cărora familia sa de samurai era deosebit de bine informată – cu piese istorice. Stabilit la Osaka prin anul 1690, el a studiat conflictul, evident în acest oraş în plină dezvoltare, dintre individ şi un cadru social întârziat faţă de timpul său. Intrigile din marile familii feudale, dramele pasionale ale celor care se iubeau şi cărora legea le interzicea căsătoria, viaţa negustorilor din Osaka i-au oferit destul material pentru a reflecta adânc la epoca sa. Drama de moravuri se născuse. De-a lungul întregii sale vieţi. Chikamatsu va alterna piesele istorice – ca Bătăliile tui Coxinga, acest personaj jumătate pirat şi jumătate cavaler, partizan al restaurării

dinastici Ming în China – cu tragediile imposibilelor iubiri ce nu-şi găsesc soluţie decât în moartea împărtăşită:

“Adio lume. adio noapte.

Cu cine putem fi comparaţi, noi. ce păşim pe calea morţii?

Cu bruma albă do pe drumul ce duce la cimitir. * Dispărând o dată cu fiecare pas: Chinuit e acest vis al unui vis. Ah, aţi numărat bătăile clopotului? Din cele şapte Care vestesc zorile au răsunat şase. Bătaia ce ne mai rămâne-a auzi va fi ultimul ecou Pe eare-l vom percepe în această viaţă. Ea va repeta

Întruna

Fericirea nimicirii.

Să spunem bun rămas clopotului şi

Ierbii pe care o privim ultima oară. copacilor, cerului;

Norii se duc. nepăsători de noi.

Ursa Mare, strălucitoare, se oglindeşte-n apă,

Bouarul şt Ţesătoarea rămân pe Calea Laptelui”.

(Chikamatsu Monzaemon, Dublă sinucidere la Sonezaki.

p. 404)

Chikamatsu este, cu siguranţă, cel mai mare dramaturg japonez şi. datorită geniului său, poezia cântată de recitator sau proza dialogată spusă în numele marionetei au devenit izvoarele ce-au hrănit întreaga literatură dramatică care a urmat. Elevii săi imediaţi, deşi înzestraţi cu o imaginaţie şi o sensibilitate inferioare celor ale maestrului lor, au contribuit la formarea excelentului repertoriu al teatrului de marionete, reluat pe dată de teatrul kabuki. Takeda Izumo (1691-1756) a introdus în joruri celebra răzbunare a celor patruzeci şi şapte de credincioşi ronin (Kanadehon chushingitra), în timp ce Chikamatsu Hanji (1725-1783) a înfăţişat viaţa orăşeni-lor, ceea ce i-a adus un mare succes la Edo.

Totuşi, după moartea marelui Chikamatsu, a apărut o tendinţă ce acorda mai multă importanţă jocului scenic, din acel moment teatrul de marionete devenind cu adevărat un spectacol complet. Treptat, păpuşile au

dobândit mai multă mobilitate şi supleţe; diferitele elemente ce le alcătuiau, ochi, sprâncene, degete, au devenit independente unele faţă de altele. În 1734. Yoshida Bunzaburo a intensificat expresionismul jocului lor imaginând o nouă tehnică de manipulare care cerca trei mânuitori pentru fiecare marionetă: cel mai important, cocoţat pe picioroange din lemn. punea în mişcare capul, partea superioară a trupului şi mâna dreaptă: alt mânuitor mişca mâna stângă, iar celălalt picioarele. Dacă punerea în scenă nu cerc altceva, mânuitorii sunt îmbrăcaţi in negru şi mascaţi, pentru a-şi marca astfel nonexislenţa. Costumele păpuşilor, identice cu cele pe care avea să le utilizeze curând teatnil kabuki. capătă în jocul marionetelor o semnificaţie deosebită, căci mişcările lor. mai ales cele ale mânecilor lungi, slujesc la exprimarea emoţiilor personajului. Cântăreţii (tayu). ce constituie sufletul dramei pe care trebuie s-o materializeze, provin din două şcoli al căror nume intră întotdeauna în compunerea pseudonimelor lor: Takcmoto şi Toyotake. Acompaniat la shamisen. cântăreţul stă pe o plaformă dreptunghiulară situată la dreapta scenei. Marionete şi mânuitori evoluează în mijlocul unui sistem complex de ecrane şi platouri ce evocă cu sobrietate natura cadrului în care se situează acţiunea.

Teatrul de marionete şi teatrul kabuki aparţin civilizaţiei urbane din epoca Edo. Fără îndoială că acest factor joacă un mare rol în succesul pe care-l au încă în societatea de astăzi. Cetatea oamenilor nu a încetat să se recunoască în ele.

NO

Altfel stau lucrurile cu teatrul no, care s-a format şi s-a dezvoltat în epoca celei mai mari fărâmiţări feudale. Temele îi erau oferite de nobilime, care alcătuia şi publicul. Faptul că no ocupă un loc special în civilizaţia japoneză se datoreşte atât particularităţilor sale plastice, cât şi dezvoltării explozive, fulgurante şi limitate în timp. a repertoriului său. Acesta a devenit steril aproape îndată după ce a ajuns pe culmile unei poezii ce exprima cele mai

adânci pasiuni omeneşti. Izvorât din panto-mimele pe care le executau, la marile sărbători, curtenii din epoca Heian (kizoku-sarugaku), teatrul no păstrează lentoarea hieratică, somptuozitatea colorată şi masivă simplitate formală a originilor sale. El nu lucrează, de fapt. decât cu doi actori principali: un.. executant” (sfiite) care, cântăreţ sau dansator, trăieşte drama, şi un.. asistent” (waki) care îi dă replica sau. opunându-i-se. declanşează acţiunea. Aoeşti doi protagonişti pot fi însoţiţi de personaje secundare, unul singur pentru shite (shite-zure) şi unul sau doi pentni waki (waki-zurc), Actorii îşi suspendă recitarea psalmodiată a versurilor sau cântul pentru a executa dansuri cu mişcări încete şi încărcate de un simbolism precis, dansuri ce ocupă un mare loc în spectacol. În timp ce corul şi orchestra înlocuiesc recitarea (ji-utai) întreruptă prin propriul lor comentariu asupra evenimentelor.

Actorul din teatrul no este, prin excelenţă, un om devenit semn. Pentru a realiza această mutaţie, el îmbracă costume ce sunt prin ele însele opere de artă, reproduse după modelele create în secolul al XVI-lea. Shite poartă o mască de lemn lăcuit (oniote), ale cărei trăsături şi a cărei expresie definesc personajul şi fixează caracterul piesei. Există mai mult de vreo sută asemenea măşti, de la fizionomia calmă şi surâzătoare a fetei tinere până la chipurile schimonosite şi strâmbe ale fantomelor îndurerate. Adăpostit în spatele unei măşti precis determinate, care-i dezvăluie natura profundă, shite îşi exprimă simţămintele şi reacţiile la o situaţie trecătoare cu ajutorul unor mişcări (kala) pc care le face într-o manieră personală, în funcţie de un cod prestabilit. Aşa se naşte dansul (no-mai), aproape static şi dominat de o mare tensiune interioară. Trupul rămâne drept, într-o atitudine hieratică, braţele se mişcă lent, capul exprimă, prin înclinare, evoluţia sentimentelor, picioarele, în papuci albi, alunecă pe lemnul lustruit al scenei: un pas înapoi evocă decepţia şi tristeţea, doi paşi înainte efervescenţa şi însufleţirea. Ritmul acestor dansuri prezintă o complexitate cu atât mai mare cu cât mişcările trupului nu

urmează neapărat cadenţa neregulată a muzicii.

Piesele teatrului no se împart în diferite grupuri, definite în funcţie de subiectele lor. Cele cu zei (ka-mi-mono) sunt poveşti mitologice sau relatări despre felul cum a fost întemeiat un templu. Ele încearcă să pună în valoare o anumită divinitate şi comportă balete spectaculoase: dansul solemn al unui zeu tânăr şi grav (kami-mai); săriturile zeului dragon (hataraki); dansul curtenesc (gaku) mimat de un zeu ce ia înfăţişarea înfricoşătoare a unui bătrân demon; elegantul shin-no-jono-mai executat de un zeu foarte bătrân sau dansul chu-no-mai al unei zeiţe graţioase.

„Piesele pentru bărbaţi” (otoko-mono) sau „piesele lui Ashura” (shura-mono) povestesc bătălii: „calea lui Ashura” duce spre infernul războinicilor; aici, spiritele vechilor eroi obosiţi de luptele nesfârşite în care i-au târât pasiunile lor, îi imploră pe preoţi să înalţe pentru ei rugăciuni mântuitoare. Ele înfăţişează, de obicei, o victorie, moartea crudă a unui tânăr prinţ ucis în luptă sau sfârşitul tragic al unui bătrân războinic.

Spiritul lui Kiyotsune vorbea astfel:

“Atunci, luând o barcă, m-am îndepărtat de mal, fără ţintă,

Cu inima nespus de tristă. Este adevărat că relele acestei lumi Nu-s decât vise urmând altor vise. Precum florile primăverii Hogen, frunzele roşii ale arţarilor toamnei Juei S-au împrăştiat şi plutesc pe mare. Barca singuratică Este împinsă spre larg

De vântul toamnei care suflă de pe Malul Sălciilor Ca de un duşman învingător. Toţi acei bâtlani din pini

Nu-s oare steagurile fluturând în vânt ale nenumăraţilor

’ Minamoto?

La gândul ăsta îmi pierd orice curaj. Oh! nefericire!

Acest trup efemer precum roua va trebui să dispară

Figură trecătoare dusă de valuri ca un smoc de ierburi

Sau rătăcind la întâmplare într-o barcă.

Şi ca să mai sufăr de-o tristeţe cu sfârşit necunoscut,
Hotărăsc să mor aruncându-mă în mare.
Tăcut – „există pini la Iwashiro…” – urcai în faţă,
Scoţând din cingătoare un flaut.

Am cântat o arie, am. cântat un imayo, am compus un roei. Trecutul, viitorul mi-au apărut în faţă, azi sau mâine tot trebui-va să sfârşesc sub valul uşor. Trecutul nu se mai întoarce. Timpul nu se opreşte; voinţa-mi e sfărâmată, în această viaţă văd doar o călătorie Ce nu trebuie să lase-n urmă păreri de rău. În ochii lumii fost-am un nebun, vor spune unii; Iar celorlalţi puţin le va păsa.

Am privit luna care, în noapte, cobora spre apus. Da!

O voi însoţi! Adorat fie Buddha Amida! O. Tathagata Amida! Ai bunătatea să-mi vii întru întâmpinare! Şi grăind această ultimă rugă, Din barcă, m-ani aruncat în valul ce se retrăgea. O, tristeţe!

Bietul meu trup se scufundă printre epavele din fundul mării.”

(Zeami, Kiyotsune, p. 207-208)

În „piesele pentru femei” (onna-mono sau kazura-mono, denumite astfel după pieptănătura actorilor ce joacă roluri feminine), eroina poate fi o fată tânără, o zeiţă, un spirit ce dansează cu eleganţă, o fantomă sau o bătrână amintind de vremurile trecute. Alte piese au drept subiect nebunia (kurui-mono) sau acţiunile unor fantome care cer răzbunare (ontyo-mono). În schimb, „piesele de acum” (genzai-mono) aduc în scenă personaje înzestrate cu o puternică tonalitate dramatică, dar vii, ceea ce le situează în afara cadrului epic sau liric respectat de obicei. Poveştile cu demoni (oni-mono sau ki-ri-no-niono). pline de mişcare, aduc în scenă spirite vio-lente şi perturbatoare.

O reprezentare tradiţională a teatrului no comportă o succesiune de cinci piese ce aparţin, fiecare, unuia dintre aceste tipuri esenţiale. În anumite împrejurări (Anul nou. inaugurarea unei noi scene sau celebrarea unei solemnităţi), un prolog coregrafic, rugăciune – odinioară dansată – pentru pacea, prosperitatea sau belşugul recoltelor, reproduce o simbolistică de bun augur venită

din adâncul timpurilor şi căreia, astăzi, i s-a pierdut semnificaţia precisă (okina). Între fiecare no, pentru a destinde atmosfera a cărei tensiune ar deveni curând de nesuportat, se introduce o scurtă comedie, adeseori aproape o farsă (kyogen). E vorba de vesele parodii ale teatrului no, scrise în limba vorbită în epocă, ce ridiculizează, fără milă, atât teatrul, cât şi personajele aduse în scenă – nobili, războinici sălbatici, preoţi. Farsa kyogen opune teatrului no, aristocratic şi simbolic, viziunea sa populară şi voit trivială asupra lucrurilor. Măştile, cu mult mai puţin folosite decât în teatrul no, oferă minunate exemple de caricaturi.

Toţi actorii, cântăreţii sau muzicanţii din teatrul no sunt bărbaţi. Încă din copilărie, sunt împărţiţi în grupuri, în funcţie de rolul lor pe scenă; o lege nescrisă cere să nu existe nicio interferenţă între atribuţiile ce le revin.

Piesele lirice sau farsele bufone utilizează, drept unic accesoriu, câteva simulacre de obiecte reduse la cea mai simplă expresie a lor. Ele se joacă într-un decor neschimbat, pe o scenă pătrată cu latura de 5,4 m, din lemn lustruit. În planul al doilea (koza) se grupează instrumentiştii. În timp ce corul se aşază la dreapta, într-o galerie îngustă. Partea din spatele scenei este închisă prin doi pereţi: peretele din dreapta este decorat cu bambuşi, iar cel din fund cu un mare pin noduros, foarte bătrân. Din koza porneşte în diagonală, spre stânga, o galerie lată de l, 8 m şi cu o lungime ce variază în funcţie de aşezarea scenei. Ea duce la culisele ce sunt mascate printr-o perdea multicoloră; actorii o folosesc şi ei pentru a-şi face intrarea, strecurându-se încet, cu paşi măsuraţi. Personajul este astfel introdus în mod gradat. Acoperişul scenei, susţinut de patru stâlpi pătraţi, seamănă cu cel al sanctuarelor budiste, materializând originea. În mare parte religioasă, a teatrului no.

Teatrul no îşi află originea în mai multe surse, în care sacrul şi profanul se împletesc. Încă din epoca Heian. pentru a distra mulţimea credincioşilor. În sanctuarele shintoiste se reprezentau pantomime ce comportau o

anumită notă de vulgaritate şi erau numite „comedii populare” (semnun-sarugaku). Repertoriul trupelor ce jucau în faţa templelor budiste era mai didactic: aici bonzii înşişi executau dansuri magice, exorcisme menite să izgonească demonii, sau mimau mici farse cu scopul de a-i ajuta pe credincioşi să înţeleagă mai bine sensul rugăciunilor şi al ritualurilor. Alţi executanţi de „muzică şi dansuri câmpeneşti” (dengaku) dădeau spectacolul în natură, ritmând serbările agricole prin muzică şi gesturi, în epoca Kamakura au apărut dramele istorice, foarte apreciate de feudali. Asemenea castelanilor din Occidentul nostru, ei angajau trupe de dansatori pentru a spori strălucirea şi interesul serbărilor pe care le dădeau. Cu timpul, actorii s-au organizat în companii (za) puse în slujba marilor temple. Dintre principalele patru companii din provincia Yamato. cea mai celebră, Yusakiza (cunoscută mai târziu sub numele de Kanze-za), era legată de sanctuarul lui Kasuga, din Nara. Ea avea să adăpostească talentul lui Kan’ami Kiyotsugu (1333-1384). unul dintre principalii artizani ai uimitoarei sinteze dintre componentele teatrului no: jomyo, cântări ritmate ale psalmilor budişti. mişcările lente ale dansatoarelor pr fesioniste (shirabyoshi) care evoluau în ritmul muzicii, somptuoasele costume ennenmai. dansurile călu-gărilor din marile temple din Nara şi Kyoto, legate de folclor (kusemai) ca şi de tradiţiile ţinând de sarugaku şi den-gaku se întrepătrundeau treptat, compunând teatrul no. Gloria a venit în 1374, când Kan’ami Kioytsugu, asistat de fiul său Motokiyo, a jucat în faţa shogunului Ashikaga Yoshimitsu care, entuziasmat, a angajat trupa în slujba sa. Admis astfel în sferele înalte ale culturii metropolitane, teatrul no a dobândit profunzimea şi lustrul unei civilizaţii rafinate. Talentul fiului, Zeami Motokiyo (1364-1443), avea să ridice pe culmi arta făurită de tatăl său. Motokiyo a scris mai mult de o sută de no şi a definit în mai multe lucrări teoretice importante „tradiţia secretă a teatrului no”, studiind posibilităţile de a aplica în teatru principiul yugen, care inspira întreaga literatură de după epoca Kamakura.

Astfel s-a elaborat dificilul limbaj al gesturilor, care cerea o comuniune sentimentală sau intelectuală dintre autor, actor şi spectator.

După moartea lui Zeami. prosperitatea teatrului no s-a menţinut datorită vestitului Kanze-za. dar şi talentului altor trupe din ţinutul Yamato. Atunci s-au întemeiat şcolile Komparu. Kongo şi Hosho. care au perpetuat, până astăzi, diferenţiindu-se doar prin câteva nuanţe de detaliu, dar cu egal talent şi profund respect faţă de maestrul Zeami. formele elaborate în secolul al XV-lea. Prin aceste noi şcoli, teatrul no s-a răspândit mult în diferitele clase ale societăţii. Această situaţie nu avea să dureze însă mult timp, căci, începând din epoca Edo, el va deveni o artă rezervată clasei războinicilor, stare de lucruri ce a îngăduit formelor populare, ca teatrul de marionete sau teatrul kabuki, să-şi accentueze dezvoltarea şi să dobândească o vitalitate proprie.

Teatrul no şi-a căpătat forma actuală, plină de solemnitate, în epoca Genroku. Atunci a fost creată cea de a cincea şcoală a teatrului no. Kita. Desfiinţarea oficială. În epoca Meiji, a clasei militare, ca şi moda trecătoare a dispreţului faţă de tradiţiile naţionale au făcut să fie date uitării frumuseţile unui teatru al cărui public. Încurajat chiar de suverani să se occidentalizeze, dispăruse. În mod ciudat, cel care aflându-se în trecere prin Japonia. În 1879, a proclamat splendoarea teatrului no şi a dus la redescoperirea sa. a fost un american, vestitul general Grant. erou al războiului de secesiune. Se anunţa o nouă eră de prosperitate. Mai târziu, aşa cum făcuse Cocteau în Occident, Mishima Yukio avea să se străduiască să adapteze la lumea actuală, transpu-nându-le, principalele subiecte ale pieselor tradiţionale.

Cele trei forme ale teatrului clasic japonez, no. joruri, kabuki. atât de diferite între ele, ba chiar contradictorii prin natura şi calitatea expresiei, au în comun un simţ profund al energiei statice, iradiante; temele lor – ce leagă trecutul, prezentul, succesiunea efemeră a vieţilor în lumea de dincolo, ca şi în lumea noastră – persistă. E ca şi

cum teatrul japonez, în ansamblul său, ar păstra amintirea dansurilor sacre care. până în secolul al XIV-lea, a ţinut loc de orice alt spectacol.

BUGAKU

Curtea. Înzestrată după Renovarea din epoca Meiji cu un,. birou al muzicii” (gagaku-tyo), păstrează vechile forme muzicale venite, acum aproximativ o mie trei sute de ani. din diferitele părţi ale Asiei. Unele dansuri din acest repertoriu, numit bugaku, sunt în anumite ocazii reprezentate la Curte unde, uneori, vine un public ales. Alte spectacole, uşor diferite şi beneficiind de un public mai larg. sunt reprezentate la sanctuarul marin al lui Itsukushima din Hiroshima. la Shitennoji din Osaka, la templul Meiji din Tokyo sau la Toshogu din Nikko. Aceste dansuri au loc pe o estradă pătrată, amenajată în aer liber. Astăzi se produc, în acelaşi timp, unul, două. patru sau cel mult şase dansatori, în timp ce altădată numărul lor putea fi mai mare. O reprezentaţie de bugaku începe printr-un dans războinic (enbu) şi se termină printr-o audiţie muzicală fără acompaniament de dans (chokeishi). Lăuta (biwa) şi harpa (so) îşi alătură cântul lor emoţionant muzicii orchestrei alcătuite din instrumente de suflat şi de percuţie: flaut (oteki), flajeolet (hichiriki), nai (sho), tobă (taiko) şi mici tobe de mână (san-no-tsutsumi) de trei feluri.

Dansatorii se înşiruie de fiecare parte a estradei. Unii sunt îmbrăcaţi în roşu, ceila^i în verde, după originea dansurilor pe care le interpretează. După cum vin din Coreea (Sankan-gaku) şi din regatul Po-hai (Bok-kai-ga-ku). sau din China şi din India, ele se împart în două categorii distincte, numite, respectiv. Uho (sau U-mai) – primele două – şi Saho (sau Sa-mai) – cele două din urmă. Aceste împărţiri corespund celor două valuri culturale succesive care au introdus treptat în Japonia comorile uneori uitate ale întinselor ţinuturi ale Asiei. Regatele coreene. Silla – la mijlocul secolului al V-lea -. Paektche – o sută de ani mai târziu –, şi apoi, în secolul al VI l-lea. Koguryo, au transmis primele rudi-mente ale muzicii continentale. În anul 612,

sub domnia vestitei împărătesc Suiko şi a regentului Shotoku. un oarecare Mimashi. din Paektche, a introdus dansul gigaku, a cărui străveche şi ciudată prezenţă este ilustrată de savuroasele măşti din Shosoin. Gigaku era un dans originar din Asia centrală, de la graniţele îndepărtate ale Tibetului şi Indiei. Astăzi aproape complet dispărut, el supravieţuieşte totuşi în uimitorul şi popularul.. dans al Icului" (shishi-mai): dansatorul, purtând un voluminos cap de leu. confecţionai din lemn. păr şi hârtie. Îl leagănă energic, ţopăie, cască fălcile, pentru a izgoni spiritele rele.

Dar adevăratul bugaku. adică muzica şi dansurile de la Curtea dinastiei T'ang din China, a apărut în plină epocă Nara. În secolul al VIII-lea. În acelaşi timp şi ţinând de hazardul călătoriilor, au ajuns în Japonia „dansurile tigrului" (toragaku), originare din sud-eslul Asiei, în timp ce în anul 736 un brahman indian, precum şi un preot din Rinyukoku (Lin-yi Kuo în chineză) -actualul Annam – introduceau a dansurile numite Rinyu-gaku (dansurile lui Lin-yi). În secolul al FX-lea, când a început marea dezvoltare a Japoniei. Împăraţii Saga (809-823) şi Nimmyo (833-850) au adunat aceste elemente disparate, alcătuind ceea ce, cu câteva schimbări, este actualul bugaku. Datorită talentului unor muzicanţi ca O-tono Kiyokami sau Owari no Hamamu-shi, dansurile şi muzica de la Curte, al cărei repertoriu se îmbogăţea cu noi compoziţii, au cunoscut în acea vreme o epocă de aur. Fireşte că, în scurt timp. ele au avut de îndurat soarta nefericită a unei Curţi sărăcite şi întristate, dar, începând din secolul al XVI-lea. protecţia shoguna-tului le-a scos din uitare, rcânv iindu-le. S-au transmis astfel până astăzi: mişcări hieratice, martori ciudaţi ai unui ritm uitat, cel ai lentoarei. al tensiunii la limita răbdării, cel în care fiecare gest reprezintă nu atât o atitudine, cât o deplasare, o modificare a atmosferei şi a componentelor lumii.

KAGURA

Dansurile şi muzica la Curte aveau să influenţeze puternic străvechile forme dansate proprii arhipelagului. Acestea din urmă erau denumite kagura sau. la origine.

kami-no-knra. adică “lăcaşul zeilor’ “. Dansatoarele (niiko) şi preoţii sanctuarelor shintoiste le interpretează şi astăzi. Aceste dansuri sunt strâns legate de prezenţa zeilor pe care trebuie uneori să-i întruchipeze, iar alteori să-i distreze sau potolească. Chinkon-buyo. de exemplu, scandat prin puternice tropăituri ritmate, avea drept scop să potolească spiritul demonilor şi juca astfel un important rol. de protecţie. La începutul epocii Heian. Împăratul Ichijo a instaurat. În l002. dansurile rituale proprii sanctuarului imperial (mi-kagura) şi a reglementat ceremoniile ce trebuiau săvârşite ca ofrandă adusă lui Amaterasu Omikami. străbunul divin al familiei imperiale. De-a lungul secolelor, aceste ceremonii au comportat un ritual din ce în ce mai complicat şi ansamblul rezultat s-a transmis până în zilele noastre.

Înaintea uneia dintre clădirile palatului imperial, Ommei-den. se aprinde un foc (niwabi) în faţa altarului unde împăratul vine să-şi prezinte omagiile zeului pe care vrea să-l onoreze. Apoi, când se lasă seara, soseşte corifeul (ninjo) căruia îi revine sarcina de a conduce ritualurile kagura. El este urmat de un grup de cel puţin zece muzicanţi, care ocupă, cu paşi înceţi, locul ce le-a fost atribuit. Acum începe misterul şi. unul câte unul.

instrumentele, flautul, flajeoletul sau koto pornesc să-şi cânte partitura. Apoi întreaga orchestră cântă la unison, iar cântăreţii îşi fac intrarea şi intonează.. cântecul focului” (Niwa-hi-uta), apoi Achime-waza, o invitaţie adresată zeului mării. Divinitatea este de acum prezentă şi farmecele pot începe. Ilustrat în două reprize de dansul corifeului (ninjo). un cântec de invocaţie (torimono-uta)

celebrează rând pe rând valoarea sacră şi eficace a diferitelor talismane: o ramură din copacul sfânt

(sakoki). bucăţi de hârtie (mitegura). un baston (jo), bambus (sasa) D sabie (ken), o halebardă (hokoj, o tidvă

(hisago), frunze de arţar (katsura). Urmează alic cântece şi dansuri, mai puţin solemne şi mai apropiate, fără

Îndoială, de ceea ce a fost odinioară vechiul folclor

nipon. Ceremonia ţine până în zorii zilei; apoi, când apare luceafărul dimineţii (akaboshi). răsună cântecul ce

Îl salută şi care marchează, o dată cu întoarcerea zeului

În regatul său. sfârşitul ritualului.,

Ca în toate civilizaţiile primitive, dansul a fost deci la începui. În Japonia, un mijloc extraordinar ce le îngăduia oamenilor să acţioneze asupra zeilor. Marea originalitate a arhipelagului este aceea de a nu fi uitat niciodată această virtute a gestului.

Capitolul XIII

SENSIBILITATEA LITERARĂ

Limba japoneză, sensibilă şi melodioasă, puternic ancorată, prin masa caracterelor sale (kanji) sau cu uşurinţă legală prin silabele (kctna) sale, ascunde în ea geniul unei civilizaţii. Natura sa complexă explică în mare parte ramificaţiile stufoase ale literaturii al cărei vehicul este.

Sistemul sunetelor din japoneză este relativ redus, necomportând decât aproape o sută patruzeci de foneme. ’Vocabularul său este polisilabic, iar sintaxa, aglutinantă, exprimă diferitele raporturi gramaticale adăugând unor cuvinte-rădăcină prefixe şi sufixe, fără să folosească, precum limbile flexionare, declinări sau conjugări. Limba japoneză constituie, împreună cu limba coreeană, o familie de limbi distinctă de limbile răspândite în toată zona Asiei orientale. Dacă la această familie de limbi se poate observa o oarecare afinitate cu limbile altaice sau australiano-asiatice, ea este foarte îndepărtată de chineză, limbă mai bogată din punct de vedere fonetic, având cam patru’ sute de foneme. Cuvintele pe care le foloseşte limba clasică (wen yen) sunt monosilabice, iar sintaxa sa, în care fraza este formată din juxtapunerea de cuvinte-rădăcină invariabile, face din ea o limbă izolată, în ciuda acestor opoziţii lingvistice, scrierea leagă puternic patrimoniul literar al celor două ţări.

Se ştie că Japonia. Îndepărtată bucată de pământ smulsă din continent, a intrat târziu în istorie. Ea avea o

mitologie şi o sensibilitate proprii când China i-a dezvăluit tainele scrierii sale Semnele acestei scrieri erau. la origine, fie pictografice, fie ideografice, figurând prin imagine un obiect sau o idee. Îmbogăţirea progresivă a vocabularului a dus la formarea unor caractere compuse care, pentru a evita sinonimele, combinau un element semantic şi un element fonetic. Aceste caractere, ideo-fo-netice. au devenit curând ansamblul cel mai important al vocabularului. Cele mai multe dintre ele, chiar şi în limba clasică, şi-au pierdut stricta valoare reprezentativă, fie a imaginii, fie a sunetului, şi sunt percepute global ca semnul unui concept. Adaptarea lor la transcrierea grafică a unei limbi orale este deci foarte simplă, căci e de ajuns să le scrii mereu în acelaşi fel şi să le citeşti în maniera vorbirii respective. Timp de secole, această posibilitate a permis limbii chineze scrise să fie suportul grafic al tuturor dialectelor chineze. Fiind vorba de o limbă atât de diferită ca japoneza, este uşor de înţeles că a acorda fonetica unei limbi aglutinante şi grafía unei limbi izolările este o încercare paradoxală. Şi totuşi aceasta este combinaţia explozivă şi încă nestabilizată astăzi care s-a produs în zorii timpurilor istorice nipone. Dezvoltarea fenomenului poate fi urmărită de Ia săbiile cu inscripţii, comori păstrate în tumulii războinicilor din epoca fierului, şi până la textele sacre ce introduceau budismul, texte ce-au răspândit în Japonia scrierea chineză, consacrând astfel secole de strălucire culturală continentală. Atunci s-au transcris străvechile povestiri ale tradiţiei orale, ulilizându-se caracterele chinezeşti în valoarea lor semantică pentru a traduce conceptele, sau sub aspectul lor fonetic pentru a transcrie afixele şi numele proprii. În acest din urmă caz, se încerca întotdeauna găsirea caracterelor care dădeau şi un sens termenului. Un exemplu limpede este felul cum numele Muntelui Fuji şi-a pierdut sensul originar. Acest nume se scrie. În general, cu ajutorul a două caractere chinezeşf ce înseamnă.. literatul norocos”, dariei poate fi transcri şi prin alte două semne ce înseamnă.. fără de asemă nare”. Oricare ar fi lectura celor două grafii, ea

trebuie s; fie omogenă: dacă se foloseşte cuvântul vama pentru spune munte, el trebuie să fie precedat de particul. genitivului (no), deci: Fuji no yama; dacă se foloseşte cuvântul în manieră chineză, san, trebuie să citim Fuji san; deşi lectura Fujiyama e cea mai curentă îi străinătate, ea este incorectă.

Lectura dificilă a acestor texte avea să ducă curând la uitarea lor timp de mai multe secole, perioadă în care limba chineză pură se impunea ca limba marii civilizaţii, a religiei, a filosofiei, a dreptului şi a poeziei savante. Din acel moment, un adevărat abis i-a separat pe oamenii instruiţi de cei care nu erau instruiţi: dintre primii făceau parte bărbaţii ce se ocupau cu ştiinţa şi studiul; printre ceilalţi se numărau femeile ce trebuiau să facă faţă constrângerilor materiale ale vieţii zilnice. Dualitatea culturii a fost consacrată prin inventarea şi răspândirea. În cursul secolelor al Vlll-lea şi al IX-lea. a unui alfabet silabic (kana). Caracterele chinezeşti care apăreau cel mai frecvent în transcrierea sunetelor japoneze au fost alese pentru a reda fiecare fonem al limbii vorbite. Formele lor simplificate au urmat regulile cursivei (hiragana); unduitoare şi suple, ele au devenit semne alfabetice imuabile. Unele forme. Încă şi mai scurte, constituie un al doilea instrument de transcriere cu linii colţuroase şi rigide (katakana). Acest alfabet silabic de cincizeci şi unu de semne a făcut cu putinţă transcrierea limbii japoneze vorbite şi a deschis femeilor, care au fost pionierii romanului, domeniul literaturii.

Tradiţia chineză exprimată prin caractere şi tradiţia japoneză purtată de alfabetul silabic s-au contopit curând, dând naştere unei limbi scrise în care se amestecă cele două scrii de semne. Acest aspect eterogen a fost accentuat prin introducerea frecventă a unor cuvinte chinezeşti referitoare Ia civilizaţie. În funcţie de limbă -şi regăsim aici fenomenul caracteristic oricărui împrumut lingvistic -. sensul şi pronunţia evoluează în ritmuri diferite. Aşa se explică de ce numeroase cuvinte japoneze au păstrai pronunţii chinezeşti vechi, ce diferă după

regiuni. Citirea caracterelor se poate face fie în maniera japoneză, după” sens (kun), care, în cazul numelor proprii, s-a pierdut, adeseori, fie păstrând sunetul chinezesc din Nord (kan-on) sau pe cel din regiunea Shanghai, vechiul Wu (go-on). Aceste incertitudini de pronunţare sunt uneori atât de stânjenitoare încât se recurge la adăugarea, lângă caracter, a unor mici semne silabice ce indică lectura corectă; acestea se numescfuhgana.

Deşi în plină evoluţie, limba japoneză se scrie, ca odinioară, de la dreapta spre stânga şi de sus în jos. Aranjarea conformă cu aceea a limbilor europene este şi ea curentă, mai ales în lucrările care cer referinţe la texte occidentale, dar ea rămâne mai rară. Gramatica, respectată dacă înţelegerea textului o cere, nu se impune de la sine; dacă nu există vreo confuzie posibilă, gramatica dispare: de exemplu, subiectul poate fi uşor omis când ansambul frazei implică, după caz, prezenţa vorbitorului, a interlocutomlui sau chiar a unui al treilea. La o întrebare, nu-i^ecesar să se răspundă prin da sau nu, ci se trece imediat la o explicaţie complementară:,. Afară-i vreme bună?

— Plouă” sau “E cald?

— Copacii sunt plini de promoroacă”; sunt afirmaţii care constituie prin ele înseIe răspunsul direct la întrebare. Mai mult decât printr-un lung demers ştiinţific, o asemenea limbă este aptă să capteze instantaneul, fugitivul şi să opereze cu ajutorul unor imagini a căror înlănţuire sugerează sensul. Nu este o limbă potrivită pentru un tratat, ci un cânt impregnat de emoţii, dus de sonoritatea muzicală şi profundă a unei vorbiri puternic sexuate, unde niclopeea guturală a bărbaţilor se opune vocii femeilor. În zilele noastre, unificarea se face pe băncile şcolilor mixte, unde se elaborează o nouă limbă comună şi socotită egală. Pe de altă parte, influenţa limbilor occidentale, mai ales cea a limbii engleze, este pe cale să tulbure nu numai vocabularul – la care se adaugă cuvinte străine, cu atât mai prost asimilate cu cât apar în transcrierea bolovănoasă a alfabetului katakana -. ci şi

sintaxa, căci nu se poate schimba o stare de spirit fără să se transforme şi exprimarea ci. Un uriaş vocabular tehnic a invadat vechea Yamato-kotoba, limba japoneză de altădată, care exprima nu atât realizările omeneşti, cât evenimentele şi nuanţele nenumărate din lumea naturală. Noţiunea de ploaie, de exemplu, diluviană sau uşoară, în funcţie de anotimp, se exprima prin cuvinte diferite: harusame numea ploaia de primăvară, samhlare pe cea de vară şi singure pe cea de toamnă. În această ţară unde. odinioară, creşterea animalelor era rară şi marea era sursa oricărei vieţi, cuvintele ce descriu animalele domestice sunt puţine; în schimb există nenumăraţi termeni ce desemnează insectele şi peştii, pentru aceştia din urmă existând uneori mai multe denumiri. În funcţie de vârsta şi dezvoltarea lor. Aceeaşi disparitate se manifestă şi în legătură cu fiinţa omului. Vocabularul legat de descrierea trupului sau chiar a diferitelor mişcări şi acţiuni este relativ sărac. În schimb, subtilitatea diferitelor stări sufleteşti este redată cu ajutorul unei mari bogăţii de vocabule adaptate la fiecare nuanţă sau împrejurare; raporturile omeneşti, savant echilibrate după un cod precis care permite fiecăruia să se simtă întotdeauna la locul său, au dat loc unei extraordinare proliferări de cuvinte ce-i îngăduie omului să se exprime corect în funcţie de relaţiile ierarhice sau de afecţiune.

Limba japoneză de astăzi nu a pierdut nimic din complexitatea sa şi scrierea nu s-a simplificat nicidecum, atât doar că, după război, numărul caracterelor chinezeşti (kanji) a scăzut considerabil, chiar şi în textele tehnice şi ştiinţifice, unde cuvintele noi se formau plecând de la chineză. De altfel, guvernul a publicat în 1946 o listă de o mie opt sute cincizeci de ideograme la care. de aici înainte, trebuiau să se limiteze atât presa cât şi lucrările de răspândire curentă. De fapt. din cele patru până la cinci mii de caractere, sau chiar mai multe, frecvent utilizate înainte de război, rămân două până la trei mii; proporţia lor este încă destul de mare, astfel încât un chinez poate să înţeleagă, în mare. un text japonez, situaţia inversă fiind la

fel de adevărată pentru japonezi, care posedă astfel un vocabular chinez de bază destul de întins. Tradiţia scrierii şi lecturii limbii chineze (kambun), dezvoltată şi respectată încă de la începuturile timpurilor istorice, nu s-a pierdut niciodată. Totuşi învăţarea şi lectura limbii kambun reprezintă o foarte mare bălaie de cap. căci se enunţă într-o limbă un text scris în alta. E ca şi cum intelectualii niponi ar fi fost confruntaţi în toate timpurile cu complicatele probleme ale traducerii; fără îndoială că aşa se explică faptul că, după Renovarea din perioada Meiji, ei au asimilat relativ repede limbile europene. Efortul de a trece de* la un idiom la altul le era familiar.

Literatura de tip chinezesc, ca gen, s-a pierdut complet în explozia din epoca Meiji, care a încurajat folosirea surselor occidentale şi a celor ţinând de tradiţia naţională pură. Asta nu înseamnă însă dispariţia limbii chineze, care a rămas, în mare măsură, până la ultimul război mondial, limba savanţilor, a eruditilor şi a scrierilor considerate, din diferite motive, serioase. Dar romanul. În scriitura sa. ca şi filosofia, în reflecţiile sale. părăseau izvoarele ancestrale ale ştiinţei şi înţelepciunii.

Este adevărat că acestea din urmă se bucuraseră de o mare strălucire în timpul secolelor Edo, după ce Hayashi Razan (1585-1659), consilier politic şi cultural al noii ccârmuiri, încercase să cuminţească spiritul războinic feudal din vechea Japonie, silindu-l să se încline în faţa doctrinelor filosofului chinez Tchu Hi (l130-1200). Rămasă ereditară în familia Hayashi, care făcuse mult pentru patrie, supravegherea vieţii politice, intelectuale şi literare a ţării ajungea la cenzură.

Totuşi, literatura chineză nu implica în sine un sistem de represiune şi intenţiile shogunatului, mai presus de josnicile preocupări poliţiste, urmăreau să rezolve o problemă socială delicată. Pacificarea feudalităţii creasc foarte mari greutăţi sociale. Mulţi samurai rămâneau reticenţi şi puţin dispuşi să se pună în serviciul dinastiei Tokugawa. Alţii, mici nobili fără bani. servitori legaţi de persoana unui stăpân în dizgraţie sau a cănii nobleţe nu

fusese recunoscută, fuseseră declasaţi şi privaţi de protecţia unui suzeran care să le asigure existenţa materială. Astfel s-au înmulţit vestiţii ronin, acei samurai pe care un destin nefericit îi despărţise sau îi lipsise de stăpânii lor. Viaţa acestor oameni, azvârliţi în afara ierarhiei şi renegaţi de o societate în care nu-şi mai aveau locul, devenea repede imposibilă (ca a fost strălucii ilustrată. În 1963. de un film ou imagini de o mare braialitate şi totuşi magnifice: Hara-kiri de Kobayashi Masaki). Or. mulţi dintre aceşti războinici fără viilor erau nişte oameni foarte învăţaţi, formaţi în şcolile de altădată, cunoscători ai budismului zen şi ai culturii chineze pe care acesta o transmitea. Ei au devenit învăţători, profesori de poezie, scriitori, pictori sau chiar medici şi artizani. Îşi găseau ioc de muncă în oraşele recent dezvoltate. Shogunatul, temându-se să nu se întindă posibilul ferment al revoltei, a căutat o soluţie pentru a folosi cât mai bine puternica energie intelectuală astfel eliberată de vechile sale angajamente. Spriji-nindu-se pe virtuţile confucianiste, el a alcătuit un însemnat program de retipărire a clasicilor chinezi şi a dispus să fie aduse la Edo importante colecţii de cărţi care permiteau fondarea unei frumoase biblioteci guvernamentale.

Literatura numită a celor Cinci Munţi (Gosan bunga-ku) cunoştea astfel ultima sa înflorire. Odinioară cel mai mare centru al său fusese Nanzenji, o mănăstire zen, din Kyoto; shogunul Ashikaga Yoshimitsu (1367-1395) îi încredinţase patronajul celor cinci sanctuare budiste desemnate la Kyoto şi la Kamakura pentru a fi locuri privilegiate de studiu. Începând din secolul al XV-lea, aici se abordaseră domeniile filosofiei. istoriei şi criticii poetice, aprofundându-se astfel o predilecţie veche de mai^multe secole.

Încă de la începutul epocii Heian, înainte de încetarea trimiterii de ambasade spre continent (894), poezia chineză era foarte preţuită şi împăraţii dădeau dispoziţii să se pregătească culegeri de poezii scrise de japonezi în chineză. Aceste lucrări erau în general

alcătuite după modelul Weh-siuan, celebra antologie de poezie şi de proză a prinţului chinez Siao T'ong (5Ol-531). Până şi vestitul Kukai sau Kobo daishi (774-835). Întemeietorul sectei Shingon, a compus, în afară de numeroase versuri chinezeşti, un important tratat asupra ariei poetice. Bunkjo hifuron. Japonia suferea încă puternica influenţă a aporturilor continentale din secolul Nara. În 751, fusese alcătuită antologia japoneză de poeme în limba chineză, Kai-fuso. O astfel de adaptare la disciplina străină nu arăta numai entuziasmul oarecum naiv al unor neofiţi înzestraţi, ci şi obligaţia funcţionarilor japonezi de a răspunde în chip elegant la versurile invitaţilor lor coreeni sau chinezi.

Astăzi această unitate istorică a caracterelor din Extremul Orient, mai veche de un mileniu, se află în primejdie, fiind ameninţată de practicarea unor grafii divergente, în vederea simplificării. Acestea, oficializate odată pentru totdeauna în Japonia de după război, continuă în China. Într-un spirit diferit şi cu un zel adeseori atât de abuziv. Încât caracterele, nefericit dezechilibrate, sfârşesc prin a-şi pierde valoarea lor vizuală şi estetică.

După primul război mondial, unii japonezi au pledat pentru romanizarea (romaji) limbii lor. adică pentru transcrierea cu ajutorul alfabetului latin, dar succcsoul lor s-a limitat la un cerc restrâns de cititori. Îndată după cel de al doilea război mondial, autorităţile americane au fost înclinate să-i susţină pe adepţii romanizării, dar au renunţat curând. În ciuda argumentelor celor ce pledau această cauză. Se dădea exemplul limbii vietnameze transcrise, începând din secolul al XVII-lea, după sistemul celebrului părinte Alexandru din Rodos, care publicase la Roma, în 1631, un Dictionahum annamiii-cum, lusitanum et latinum. Scurta istorie a preoţilor creştini din Japonia amintea că, odinioară, se editaseră mici predici în limba japoneză scrise în echivalenţa lor fonetică latină, ca şi un dicţionar latino-japonez, al părintelui Colladus, apărut la Roma în 1631. sub auspiciile Congregaţiei pentru

propagarea credinţei. Dar campania aceasta nu a izbutit. Fără îndoială că e mai bine aşa căci. alături de unele avantaje legate de adaptarea la lumea modernă, reforma ar fi prezentat, mai mult decât în Vietnam, gravul neajuns de a îndepărta un popor întreg de moştenirea sa literară şi intelectuală şi de sensibilitatea sa.

Literatura japoneză, primind tot felul de moşteniri venite din cele patru colţuri ale lumii, se foloseşte exclusiv de o limbă care a fost întotdeauna aceea a inimii ei. Căci. alături de scrieri savante, de o eleganţă austeră, dc-a lungul istorici nipone a înflorit o producţie în limba locului, frivolă, melodramatică, războinică, uneori prea licenţioasă sau chiar de-a dreptul erotică, oglindă în care se citesc, din secol în secol, schimbările, societăţii, fie că e vorba de romanele neliniştitoare de astăzi, de operele poetice sau alerte ale celor trei secole Odo, de scrierile moralizatoare sau comice mult răspândite sub shogunatul Kamakura şi Muromachi. de capodoperele clasice sau de poezia rafinată a Curţii din epoca Heian.

FORMELE NOI ALE ROMANULUI

Celebritatea mondială a unor autori precum Kawa-bata Yasunari (1899-1972). Tanizaki Jun'ichiro (1886-1965). Mishima Yukio (1925-1970). al căror talent, datorită unor bune traduceri, este recunoscut în lumea întreagă, a făcut ca Japonia să intre recent în marile familii mondiale ale culturii. Este adevărat că, după cataclismul din 1945, sunt recunoscute toate gloriile ce fuseseră altădată interzise. Abolirea cenzurii nu a dus numai la autorizarea exprimării unor gânduri sau sentimente altădată reprobate. Ea a eliberat energii şi a favorizat, fără posibilitate de control, extinderea unei sensibilităţi din care nu lipseşte isteria; odată dispărute vechile coduri de limbaj şi prejudecăţile morale, nebunia liber consimţită a luat avânt şi extremismele îşi caută mereu noi limite. Evident în planul acţiunii politice, mai puţin constant vizibil în evoluţia obiceiurilor, acest fenomen afectează în mod deosebit literatura.

Sub influenţa scrierilor lui Freud, de exemplu,

proliferează o bogată literatură a simţurilor şi a plăcerilor lor naturale sau perverse. Erotismul, ţinut altădată în frâu de o străveche atitudine confucianistă de excesivă reţinere, este etalat la lumina zilei, fapt mai puţin original în prezent, dar nu şi în anii de după război, atunci când a apărut literatura numită „a cărnii” (nikutai bungaku). Ea a fost inaugurată prin două romane de mare succes, Apusul de soare (Shayo, 1947) de Dazai Osamu (1909-1948) şi Anotimpul soarelui (Taiyo no kisetsu, 1956) de Ishihara Slrinlaro. Sub o lumină strălucitoare se mişcă lumea plină de pitoresc a caselor de rendez-vous şi a nenumăratelor baruri a căror lume diversă însufleţeşte fiecare oraş japonez. Mishima, care nu şi-a ascuns niciodată înclinaţiile homosexuale, descrie cu acuitate sadismul iubirilor ciudate şi reia. pentru a o sublima. Într-un film pe cât de frumos pe atât de atroce -Patriotismul (Yukoku). antica opoziţie dintre dragoste şi moarte. Kawabata. autor ce practică un simbolism rafinat, descrie cu reţinere tristeţile şi bucuriile iubirilor imposibile. Toţi pun un accent specific pe deviaţiile morbide ale erotismului. Această atracţie pentru carnal (nikutai) este însoţită de un sentiment pesimist. Ultima şi cea mai originală dintre vestitele surori Makioka. eroinele din Zăpada fină (Sasame Yuki) de Tanizaki, plăteşte din greu preţul zbuciumatei sale vieţi sentimentale: copilul ei. fruct al unei iubiri trecătoare, moare; este oare acesta un sfârşit moral şi convenţional, după o lungă şi magistrală prezentare a unor moravuri, sau un avertisment dat de un moralist indiferent la răsturnările contemporane? „Moderna” şi independenta Makioka – cea mai tânără dintre surori – izbuteşte să-şi dezvolte personalitatea tocmai fiindcă trăieşte o viaţă agitată, ale cărei scopuri rămân de altfel imprecise? Oare este mai fericită decât surorile ei mai mari. care au avut înţelepciunea să se căsătorească după obiceiurile tradiţionale? E veşnica dramă a oricărei societăţi în plină evoluţie.

Examinate dintr-un unghi social şi nu individual, transformările colectivităţilor nipone determină apariţia

unei mari cantităţi de scrieri mai mult sau mai puţin angajate. Îndată după război, se dezvoltă ideile marxiste şi literatura proletară. Hirabayashi Taiko (născută în 1905), închisă pentru convingerile-i comuniste, îşi relatează experienţa în romane pline de emoţie. Un vechi miner, Hashimoto Eikichi (născut în 1898), sau fiica unui vânzător ambulant, Hayashi Fumiko (1904-1951), se fac scriitori pentru a descrie viaţa grea a oamenilor sărmani. Aşa s-a născut, în decembrie 1945, Asociaţia literară a noii Japonii (Shirt Nihon bangakkai), înlocuită curând cu Literatura poporului (Jimmin bungaku): în numele unei tradiţii umaniste pe care străinii au uneori tendinţa să o refuze civilizaţiei japoneze, această şcoală, deşi comunizantă, aşeza individul deasupra grupului social. Operele contemporane nu inovează genul, chiar dacă sunt modificate de circumstanţele şi de filosofiile momentului. În fond, ele îşi au obârşia în marea dezvoltare economică şi politică pe care arhipelagul a cunoscut-o îndată după victoria sa asupra Chinei (1895). Lumii triumfătoare a bărbaţilor, aflaţi la conducerea statului, i se opunea lumea intelectualilor care, hrăniţi cu idei liberale europene, căutau să aducă în ţara lor un realism şi apoi un naturalism de tip occidental, în care se regăsesc toate temele dragi unor scriitori francezi ca Zola, Flaubert, Maupassant, germani ca Sudermann şi Hauptmann, nişi că Gorki şi Andreev, sau nordici, ca Ibsen.

Literatura contemporană japoneză s-a născut astfel la umbra, brutal proiectată, a traducerilor unor mari romane străine. Nu era posibilă nicio întrepătrundere între o sferă de cultură şi cealaltă şi nu putem decât să admirăm opera primilor „occidentalişti” care au ştiut să opereze acest saât uluitor şi să servească drept mediatori între propria lor civilizaţie şi cele ale Eurcpei. Acest rol hotărâtor a fost jucat mai ales de către Futabatei Shimei, pe numele său adevărat Hasegavva Tatsunosuke (1864-1909). Povestea sa constituie o ciudată demonstraţie a binefacerilor culturii. Patriot înflăcărat, trăind într-o epocă în care Japonia, ieşită din izolarea sa multiseculară, îşi croia un loc ales în sânul

naţiunilor, tânărul Hasegawa visa să devină ofiţer. Starea precară a sănătăţii sale nu i-a îngăduit însă să-şi împlinească dorinţa. Dat fiind că nu putea să lupte cu arma în mână, s-a hotărât s-o facă folosindu-şi mintea. Or, duşmanul din acel moment era Rusia, a cărei expansiune asiatică şi, mai ales, siberiana stingherea ambiţiile diplomatice şi succesul economic al Japoniei. Ofiţerul ratat a abordat, cu spiritul mistic al unui naţionalist, studiul limbii ruse care, gândea el, îi va îngădui să-şi combată mai bine adversarul. Dar cunoaşterea şi înţelegerea limbii ruse l-au făcut să o aprecieze şi apoi să o îndrăgească, iar fostul militar şi-a petrecut restul zilelor sale traducând din literatura rusă, facând-o cunoscută compatrioţilor săi şi creând o literatură naţională prin aplicarea. În Japonia, a grilelor formale ale lui Turgheniev. Gogol. Tostoi şi Dostoievski. De fapt, legătura nu era artificială, căci Rusia, ca şi Japonia, avusese de depăşit dubla problemă a izolării şi a impactului brutal al unor influenţe străine, masive şi, totodată, limitate în timp. Deci. Într-un anume sens, cea mai mare parte a literaturii japoneze contemporane i se datorează lui Futabatei Shimei; este o literatură care a ştiut, foarte repede, să se adape la toate izvoarele Occidentului.

Cele mai mari spirite formate în noua cultură au fost. fără îndoială. Mori Ogai (1862-1922) şi Nalsume Soseki (1867-1916), acesta din urmă profesor de literatură engleză la Universitatea Imperială din Tokyo. El scapă oricărei clasificări stricte, căci păstrează o parte din originalitatea proprie fiinţei şi ţării sale. originalitate ce avea să fie reluată de Tanizaki Jun'ichiro sau de neoromanlici ca Mushanokoji Sa-neatsu (născut în 1885). aparţinând grupului "Mesteacănul alb' ", şi Akuta-gawa - Ryunosuke (1892-1927). Dramele sufletului nipon, atras, dezamăgit şi totuşi cucerit de o lume care nu este a sa şi care-l chinuieşte, sfâşiindu-l între ceea ce a fost, ceea ce este şi necesitatea de a se schimba pentru a putea merge înainte, apar într-un stil minuţios descriptiv. Din această vână. se trag romanele psihologice moderne şi, prin ele,

are loc transcenderea legendelor de altădată care. la Akutagawa Ryunosuke, slujesc la explorarea – cu o hipersensibilitate uneori foarte greu de îndurat – paroxismelor pasiunilor omeneşti, exprimate în maniera lui

Edgar Poe. Literatura nouă devine astfel cu adevărat artă. Ea datora acest lucra marilor săi autori, dar şi lui Tsubuchi Yuzo (1859-1935) numit şi Shoyo (după pseudonimul său literar), a cănii carte Măduva romanului (Shosetsu shinzui) produsese în 1885 efectul unui manifest estetic: părăsind imitaţia modelelor franceze sau engleze traduse de curând şi adeseori într-un mod aproximativ. Shoyo a combătut cu tărie ideea utilizării unei literaturi consacrate exclusiv transmiterii unor reţete intelectuale, materiale sau sociale. El a amintit insistent că literatura trebuie, în primul rând. să fie o artă. transpunând realitatea pentru a o înfăţişa mai bine în evoluţia ei. Această atitudine nu numai că a situat la un nivel mult mai înalt punctul de vedere al scriitorilor, dar a şi contribuit la renaşterea spiritului poetic.

POEZIA MODERNĂ Şl HAIKU

În Japonia, poezia este o artă vie. nu numai din pricina numărului mare de scriitori poeţi care publică încă şi astăzi, ci şi pentru că orice persoană educată ştie în orice moment să improvizeze o scurtă epigramă. Limba japoneză se pretează bine la o poezie uşoară şi aluzivă, căci ca este. În acelaşi timp. melodioas’ă. În manieră italiană, şi fonetic săracă, ceea ce favorizează şi multiplică jocurile de cuvinte şi sensurile posibile. Aceste caracteristici implică, în cazul unei poezii lungi, recursul din plin la ideograme, pentru a evita prea marile imprecizii de sens. Există, de la bun început, o opoziţie între metrul scurt, care se înţelege prin auzirea sa, şi metrul mai lung. care trebuie nu numai „ascultat” ’, ci şi.. citit”. Diferenţa dintre poezia simplă şi poezia savantă se marchează deci la un prim nivel, unde este în joc simpla comprehensiune. Mai mult încă. folosirea kanji-lox duce curând la o ţinută mai solemnă decât folosirea aşa-numitelor kano.

Forma cea mai celebră a poemului japonez rămâne,

fără andoială. hokku, numit şi haikai şi, mai exact. haiku, denumiri ce evocă vivacitatea plină de umor a acestor mici piese scrise în limba populară şi care comportă şaptesprezece silabe împărţite în trei versuri (5. 7. 5). Zdruncinat, pentru puţină vreme, de formele imitate după poezia occidentală (shintaishi), haiku avea să cunoască, datorită lui Masaoka Shiki (1867-1902) şi revistei „Cucul” ’ (Hototogisu), fondată în 1897, o reînnoire care avea să-i asigure supravieţuirea până în zilele noastre. Totuşi este sigur că aceste mici poeme, exploatate de trei secole încoace, se află în mare primejdie de a-şi pierde treptat savoarea.

Haiku era ultima stare a „poemelor în lanţ” sau a „poeziilor legate” (renga), joc poetic care, inventat încă din epoca Heian, se răspândise foarte mult în epoca Kamakura. Regentul Nijo Yoshimoto (1320-1388) elaborase teoria poetică ce le era specifică, în cartea sa Tsukuba shu (1356): poemul consta dinâr-o succesiune de strofe de şaptesprezece silabe, excepţie făcând cea de a doua, care nu număra decât paisprezece. Prima strofă dădea tonalitatea generală; următoarele trebuiau să aducă, fiecare, un nou element poetic in rezonanţă cu precedenta. Ansamblul, fără să fie prea unitar, evoca impresiile trecătoare ale participanţilor, pentru că fiecare parte era compusă de un alt autor. Haiku, redactat în limba curentă, deriva din aceste poeme, constituind una din strofe, ce s-a desprins din întregul a cărui succesiune s-a pierdut.

Cu excepţia câtorva capodopere, haiku nu are valoare prin el însuşi; el este în funcţie de o situaţie, de o stare sufletească, de culoarea cerului sau de bătaia vântului; este o remarcă spirituală sau o exclamaţie melancolică al cărei murmur scurt captează şi transmite, în trecere, puterea sau emoţia unui moment. Suspin al unui suflet care râde sau plânge, el devine jucăuş şi glumeţ, folo-sindu-sc de omofonii sau de onomatopee, şi suferă, mai mult decât oricare alt fel de poezie, de facilitatea unui gen care sfârşeşte prin a nu mai fi decât o construcţie, dc-abia poetizată, de cuvinte iscusit îmbinate.

Totuşi, în vremurile sale bune, haiku a ştiut să exprime sensibilitatea melancolică a sufletului nipon. Kobayashi Yátaro (1763-1827), pe numele său de scriitor Isso, i-a încredinţat tristeţea lui de orfan. El vorbea cu vrăbiile şi cu broaştele, căutând lângă animale – prietenele sale – uitarea chinurilor la care-l supunea mama sa vitregă:

"Fiţi eu mine Veniţi să vă veseliţi

Vrăbii ce nu mai aveţi părinţi.'l

Yosa Buson (1716-1783), pictor de talent, îşi traspunea în versuri viziunea plastică asupra lucrurilor, utilizând un vocabular bogat, cu o notă de romantism.

,.Pe marea primăvăratică Ritmând ziua Valurile fremătătoare."

Dar marele maestru al formei haiku este Matsu Basho (1643-1694). El şi-a luat pseudonimul de la „mănăstirea cu banani" (basho an), unde a trăit, la Edo. La douăzeci şi doi de ani. rămas singur, dar eliberat de obligaţii prin moartea prematură a seniorului său, poet ca şi el, Matsuo Basho a îmbrăcat haina de monah şi a venit în capitala shogunală. Practicarea meditaţiilor zcn, lectura scrierilor sutra şi a clasicilor chinezi i-au adâncit şi diversificat reflecţiile. La patruzeci de ani trecuţi (1684), el a părăsit Edo şi multiplele funcţii ce-i asiguraseră până atunci existenţa. A îmbrăcat veşmântul şi a luat toiagul pelerinului; îşi făcuse mulţi discipoli pe care avea să-i viziteze, mergând şi lăsându-se în voia contemplării formelor armonioase şi a culorilor profunde ale peisajului japonez. MatsUq Basho a definit cu precizie calităţile unui bun haiku. În acelaşi poem trebuie să se unească un principiu de stabilitate, de eternitate (fueki), întins ca marea sau adânc ca liniştea, şi notarea unui eveniment (ryiiko). a unui accident neaşteptat şi limitat în timp. uneori trivial, ca ţipătul unei păsări sau saltul în apă al unei broaşte.

„în bătrânul heleşteu Se aruncă o broască: Pleosc în apă!"

sau;

„Pe marginea drumului, înflorise o viorea: Un cal a

înghiţit-o!”

Versurile nu trebuie să aibă o strălucire prea vie şi factice; ele trebuie să aibă aspectul natural şi discret al aşa-numitului sabi, acea tentă asemănătoare cu patina vremii. Îndrăgită de artişti şi de maeştrii ceremoniei ceaiului. Nuanţele unui gând sau ale unei descrieri trebuie să fie conturate cu fineţe (hosomi) şi exprimate cu o artă care să provoace, o dată cu emoţia, simpatia (shiori). Basho a dus haiku-ul pe o culme care nu avea să fie niciodată depăşită, şi nici egalată. Asemenea lui Uejima Onitsura (1661-1738). Basho s-a opus purei virtuozităţi verbale a şcolii Danrin, pentru care conta mai mult o sonoritate plăcută şi o turnură amuzantă sau elegantă decât valoarea conţinutului.

Nishiyama Soin (1605-1682), fondator al şcolii Danrin. introdusese în poezie utilizarea vocabularului curent, lucru ce nu se făcuse încă niciodată, nici măcar atunci când maestrul său Matsunaga Teitoku (1571-1653) adusese la modă genul „poemelor amuzant legate” (haikai no rengaj. Delimitarea strictă a claselor de către shoguni şi mai ales de către dinastia Tokugawa, în epoca Edo. ierarhia încremenită care situa în vârful societăţii o aristocraţie cultivată, alcătuită din curteni şi militari, şi-i arunca pe negustorii şi pe locuitorii oraşelor pe ultima treaptă socială. În ciuda dezvoltării comerţului, duseseră la formarea unei lumi marginale avide de cultură. Pentru bogaţii negustori din Kyoto şi Osaka. pentru toată lumea declasaţilor sociali, poezia clasică. În care excelau oamenii de la Curte şi din administraţie, era lipsită de farmec. Scriitorii, scoşi din propriile rosturi, nu se simţeau în largul lor. fiind descumpăniţi de un vocabular pe care mi-l mai înţelegeau şi de nişte reguli de compoziţie care le înfrânau imaginaţia. Inspiraţia trebuia să fie o a doua natură şi să sc hrănească din viaţa citadină, agitată şi schimbătoare. În care vechile ritualuri de altădată nu-şi mai aveau locul.

ROMANELE DIN EPOCA EDO

Întreaga literatură a epocii Edo avea să de dezvolte

sub influenţa unor factori foarte particulari, dintre care cel mai important a fost cenzura. Aceasta îi expunea pe scriitori la tot felul de tracasări; o soluţie ca să scapi de ele era să vorbeşti despre ceea ce. În ochii statului, nu exista: despre noile clase şi viaţa orăşenească. Burghezii (chonin) citeau cu plăcere o literatură în care se regăseau şi care nu scăpa prilejul să-şi bată joc de cei mai puternici dintre ei, ca şi de aroganţii samurai, care se bucurau adeseori de o cinstire cu totul nemeritată. Această literatură trebuia să fie simplă, uşor de citit, scrisă înainte de orice în kana (kana-zoshi) şi bogat ilustrată. Favorizată de dezvoltarea tehnică a imprimării după planşe gravate, ca şi de prosperitatea micilor şcoli (terakoya), în care poporul venea în număr mare să înveţe să citească, editarea devenea dacă nu o industrie, cel puţin o excelentă afacere comercială.

S-a dezvoltat astfel o întreagă literatură uşor de vândut, o literatură de dragoste ce descria, cu mai multă sau mai puţină îndrăzneală, agitata viaţă sentimentală a burghezilor, a gheişelor şi a curtezanelor. „Cărţile de dragoste” (ninjobon) din secolul al XIX-lea, „cărţile frivole” (sharebon) din secolul al XVflI-lea relatează, într-o tonalitate diferită şi sub privirea la fel de severă a cenzorului, aventurile romanţioase ale unei lumi preocupate. Înainte de toate, să se distreze. Cărţile ninjd-ban. ca acelea ale lui Tamenaga Shunsui (1789-1842). acordă în general un loc mai mare temelor sentimentale. sharebon. ce vizează. În mod mai deschis, efectul comic: ca mărturie, citäm povestea burlescă a unei vizite făcute de Buddha, Lao-tse şi Confucius într-o casă de toleranţă (Sfinţii la bordel – Iiijiri no yukaku, 1757). După interzicerea cărţilor sharebon, considerate a fi prea licenţioase au apărut.. cărţile comice” (kokkeibon). Personajele, mici burghezi, uneori ridicoli, alteori glumeţi, se mişcă în cadrul unor aventuri hazlii. Jippcnsha Ikku (1765-18.31) descrie nebuneasca boroboaţă a doi veseli complici plecaţi Pe jos pe drumul spre Tokaido (Tokaiduchu hizakurije). Shikitei Samba (1776-1822). care a scris

poveşti cu bătăi între pompierii din diferite cartiere din Edo. şi-a atras serioase neplăceri: a fost bătut de eroii săi. care riu-i apreciaseră gluma; este adevărat că acest mic scandal i-a asigurat autorului, drept compensaţie, o celebritate ce nu l-a părăsit niciodată şi pe care. de altfel, talentul său o justifica pe deplin.

Efectele acestei literaturi uşoare, ale cărei aluzii critice supărau întotdeauna autorităţile, erau compensate de acelea, mai ortodoxe, din „cărţile pentru lectură” - (yomisho sau yomihon). pe care editorii prudenţi le lansaseră la sfârşind secolului al XVII-lea. În ideea de a publica ceva care să nu fie pe dată interzis. Era vorba de adaptări ce imitau sau modificau profund marile romane chinezeşti, cu multiple episoade şi imprevizibile întorsături, din care, în a doua jumătate a secolului al XVIIÎ-lea. aveau să se publice numeroase traduceri. Dintre aceste romane de pe continent, cel care s-a bucurat în Japonia de cea mai îndelungă şi variată glorie a fost celebrul roman Povestire de pe malul apei (Chuei hu tchuan), poveste pasionantă ce abordează o temă dragă literaturii chineze, cu bandiţi generoşi şi justiţiari. Răsturnările imprevizibile de. situaţii au inspirat un mare număr de transpuneri japoneze, sub care se ascund uneori poveşti mai mult sau mai puţin scabroase care, fără haina de mandarin şi aparenţa de ficţiune pe care o dădea reculul istoric, ar fi atras, fără îndoială, fulgerele cenzurii. Dintre aceşti scriitori, cel mai prolific, dacă nu cel mai preţuit astăzi este Kyokutei Bakin (1767-1848), al cărui irezistibil torent creator avea să-i inspire lui Akutagawa Ryunosuke o nuvelă ciudată şi intens autobiografică:

.. La lumina slabă a lămpii rotunde, Bakin îşi relua lucrul la canea Hakkenden [Povestea celor opt câini războinici, terminată în 1841]… La începutul lucrului său, un punct luminos, aproape imperceptibil, se mişca în capul lui Bakin. Zece rânduri… douăzeci de rânduri… «Nu te grăbi! Du-ţi gândul şi mai în adâncime!» murmură Bakin de câteva ori. oprindu-şi pana care dădea să o ia înaintea gândului. Dar. În mintea sa. străfulgerarea cerească de

adineauri, mult mai puternică. Începu să se transforme într-o dâră luminoasă, ce curgea mai repede decât un fluviu… Urechile iui nu mai auzeau cântecul greierilor. Ochii nu-i mai sufereau din pricina licărului slab al lămpii. Pana îi aluneca acum uşor şi repede. Luptând împotriva Gigantului divin, el scria cu înverşunare… «Scrie până ajungi la capătul puterilor. Poate că vei scrie acum ceea ce nu vei mai putea scrie niciodată.» Dar torentul luminos nu-şi încetinea cursul. Inundând totul în mersu-i vijelios, el îi pălnmdea în toată fiinţa, ca un val uriaş şi înspumat. Acum, el acoperise întreg spiritul scriitorului. Uitând de toate, Bakin se azvârlea cu furie în direcţia în care se rostogoleau valurile. Pana galopa ca o furtună.

Ce reflecta. În clipa asta, privirea-i suverană? Nici interes, nici dragoste, nici ură. Respectul omenesc dipăruse de mult din străfundul ochilor săi. Nu rămăsese decât o bucurie inexprimabilă, sau un entuziasm tragic ce-l proiecta în extaz. Cei străini de acest entuziasm, cum ar putea să-i înţeleagă iluminarea? Cum ar putea ei să înţeleagă sufletul ingenuu al celui ce creează? Oare în ochii autorului nu străluceşte, minunată ca un metal neprihănit, „Viaţa”, purificată de toate necurăţeniile ei?” (Akutagawa Ryunosuke, Iluminarea creatoare, p. 190-191)

Acelaşi spirit se regăseşte şi în opera lui Ueda Akinari (1734-1809). Marea sa cultură, atât chineză cât şi japoneză, i-a îngăduit să evite clişeele în portretele de femei galante zugrăvite de el cu umor. Dar renumele său se datorează capodoperei intitulate Povestiri despre ploaie şi lună (Ugetsu monogatari): fantomele de odinioară şi regretele după un timp trecut, trecerea anilor, măsura subiectivă a duratei lucrurilor, melancolia stârnită de o iubire ignorată şi de ceea ce nu am ştiut să spunem la timpul poitTvit, conferă acestor nuvele inspirate din vechi legende, din teme împrumutate din teatrul no şi din poveştile fantastice chinezeşti, o strălucire voalată şi o ciudăţenie emoţionantă şi rafinată care trezesc în fiecare dintre noi omul neliniştit, ce se teme de necunoscut şi de un tărâm de dincolo şi căruia formele familiare ale

civilizaţiei nu-i dau prea multă siguranţă de sine:

.. După ce stăpânul nostru a plecat departe. Încă din vară au început să se bată în lăncii şi în scuturi, iar ţăranii au fugit în toate părţile, şi cum tinerii fuseseră luaţi la armată, livezile de duzi au lăsat curând locul unor desişuri mişunând de vulpi şi de iepuri. Numai înţeleaptă ta soţie, crezând în făgăduiala la că te vei întoarce la toamnă, n-a vrut să-şi părăsească locuinţa... Dar toamna a trecut, a venit şi primăvara, anul acesta... ea a murit. În marca mea supărare, cu bătrânele melc mâini am cărat pământ şi i-am îngropat sicriul, iar cu urmele scurse de pe pana ei în ultimele-i clipe de viaţă i-am însemnat mormântul... De atunci au trecut cinci ani. Dacă judec lucrurile după spusele talc de adineaori, fără îndoială că sufletul înţeleptei tale soţii s-a întors spre a te face să înţelegi lunga-i suferinţă din dragoste, înloarce-te aşadar acasă şi roagă-le fierbinte pentru mântuirea ei!" "(Ueda Aki-nari, Povestiri despre ploaie şi lună. p. 68)

Îşi afla aici desăvârşirea un nou tip de ficţiune. El se anunţase cu discreţie la începutul secolului al XVIII-lea, prin publicarea unor fascicule ilustrate ce conţineau povestiri pentru copii. Pe atunci erau cărţi cu coperta roşie (akabon). apoi coperta a fost neagră (kurobon), iar curând a fost verde deschis (aobon). Dar când. În 1775, a apărut prima carte cu copertă galbenă (kibyoshi) nu mai era vorba de o literatură pentru copii. Se născuse romanul satiric, ca gen elaborat. Povestirea lui Koikawa Harumachi, samurai prin formaţie, Shuncho pe numele său de pictor (1774-1789) reprezintă astfel, sub titlul Visul de prosperitate al lui Kinkih (Kinkin sensei eigayu-me), versiunea japoneză a unei povestiri chineze din epoca T'ang (Tchen tehong ki). reluată mai târziu de o operă cunoscută din epoca Ming (Han-tan mong).' Un bărbat întreprinde o călătorie în capitală, unde nădăjduieşte să obţină bogăţii şi onoruri. Scara, el se opreşte în primul loc de popas de pe lungul drum care-l va duce, după cum gândeşte el, spre fericire. Obosit, adoarme şi descoperă în vis toate deziluziile şi înşelătoriile ce-l aşteaptă. Când se

trezeşte, impresionat de imaginile ce i-au tulburat odihna, renunţă la planurile sale şi se întoarce în ţinutul său liniştit. Koikawa, aparţinând el însuşi clasei samurailor, schiţează un tablou umoristic-şi crud. În care stau alături negustori cu moravuri desfrânate şi birocraţi venali. Administraţia shogunală nu a apreciat deloc această critică, fapt ce nu l-a împiedicat însă pe auloi să-şi bală joc. În 1789. de reformele lui Matsudaira Sadanobu (1758-1829). Îşi făcea astfel apariţia satira politică, ce prefigura voluminoasa literatură care avea să se dezvolte după Renovarea din epoca Meiji şi care avea să aducă după sine răspândirea diferitelor teorii despre stat elaborate în Occident. Dc fapt. toate operele din epoca Edo. fie că-i vorba de povestiri fantastice, de romane istorice sau de nostime povestiri burleşti, sunt adeseori cu dublu sens. cuprinzând, sub o mască protectoare, numeroase critici sociale, uneori feroce.

Toată această producţie romanescă din perioada Edo îşi datorează avântul operei lui Ihara Saikaku (1642-1693). Rareori se întâlneşte un scriitor a căaii operă să fie atât de hotărâtoare pentm dezvoltarea unui gen literar. Fiu “dezmăţat^al unor negustori bogaţi din

Osaka, el lacea parte din clasa acelor comercianţi burghezi în jurul cărora avea să se cristalizeze, cu părţile ei bune şi rele, cultura artistică şi literară a epocii. Maturitatea lui Saikaku, la început un strălucit autor de haiku aparţinând şcolii Danrin, coincide cu momentul celei mai mari prosperităţi economice a unei Japonii în curs de industrializare, deci cu epoca numită Genroku (1688-1703), a cărei cultură tipică avea să se continue până în 1793. Opera lui Saikaku reprezintă fericita convergenţă a unui talent şi a unei situaţii. Despre viaţa romancierului se cunosc puţine lucruri; se ştie doar că soţia şi fiica i-au murit de timpuriu şi că după aceea Saikaku a început să pribegească pe drumuri, purtând, drept unic bagaj, bocceaua călugărului cerşetor. Curând, el a creat un nou gen literar, ceea ce a stârnit, mai târziu, ncândcmânatcca gelozie a lui Bakin:.. Saikaku făcea parte din familia Ihara.

ce se stabilise de mult timp în cartierul Yoiyamachi din Osaka. Cu toate că acest om nu cunoştea o boabă din alfabetul chinezesc, el a fost capabil să scrie multe volume de literatură uşoară despre obiceiurile timpului său şi, o vreme, vana sa popularitate a fost mare.” În puternica Osaka, unde îşi petrecuse o mare parte din viaţă, se dezvoltase gustul pentru o literatură care îşi căuta subiectele în lumea galantă a curtezanelor, sens evoluat al “lumii plutitoare” ’ (ukiyo). termen împrumutat din vocabularul budist şi care aminteşte de deşertăciunea şi de fragilitatea existenţei. Saikaku avea să c. xeele/. e ¡11 aceste.. poveşti la modă” (ukiyo-zoshi).

Cele mai vestite şi mai numeroase scrieri ale lui Saikaku dezvoltă tema iubirii şi a efectelor în lanţ ale pasiunii in sânul unei societăţi care nu preţuieşte efuziunile sentimentale. Aşa sunt Viaţa unui bărbat voluptuas (Koshoku icliidai otokoj, l iaţa unei femei voluptuoase (Koshoku ichidai onna), Cinci îndrăgostite (Koshoku gonin onna). Aceste ultime povestiri se termină în chip dramatic, poate în speranţa, de altfel zadarnică, de a dezarma aspra neîncredere a cenzorilor (pentru care a scris, fără inspiraţie, o artificială Viaţă a războinicilor). sau poate pentru că acest deznodământ reflecta duritatea unor sancţiuni care. fără îndoială, apăreau mai puţin şocante în acea epocă decât acum, căci justiţia din secolul al XVII-lea era. În Japonia ca şi în Europa.

expeditivă şi crudă. Cât priveşte opera Magazinele eterne ale Japoniei (Nippon eitaigura), excelenta cunoaştere a mediilor negustoreşti, cărora le aparţinea. Îi dă valoarea unui nepreţuit document.

DE LA KAMAKURA LA MOMOYAMA: POVEŞTI Şl POVESTIRI

În epoca Edo literatura putuse „să coboare pe pământ” datorită marii răspândiri a operelor şi sporirii numărului de cititori care caracterizează dezvoltarea literaturii în epocile Kamakura, Muromachi şi Momoyama. În secolul al XV-lea. „confesiunile” (zange monogqtari) introduseseră moda povestirilor realiste, ai căror eroi îşi

prezentau dificila experienţă de viaţă. Cărticelele legate, scrise şi bogat ilustrate de mână. povesteau şi ele. Într-o limbă simplă, cele mai variate întâmplări ce evocau iubirea, sentimentele religioase şi înlănţuirea tragică a vendetelor. Aşa simt otogi-zos/u. numite astfel cu un termen cămia i s-a pierdut astăzi semnificaţia precisă. Destinată să fie citită individual sau povestită de un recitator în faţa imaginilor ce ilustrează textul, această literatura relativ populară este una dintre primele manifestări ale nevoii de a se instrui ce caracterizează încă şi acum poporul japonez. Începuturile ei se elaboraseră încet. În decursul secolelor al XM-lca şi al XIV-lea. când instaurarea oeârniuirii Kamakura consacrase, alături de cea de Curte, pierdută în visele de altădată, dezvoltarea unei literaturi mai puţin savante şi mai adaptate la realităţile zilnice, ce căpătau mai multă importanţă o dată cu noua orientarea activităţilor unei mari părţi a populaţiei. Acest public nou avea nevoie de povestiri, poveşti şi istorioare simple, care să-i satisfacă curiozitatea fără să-l obosească. Totuşi, ca şi în literatura noastră europeană medievală, preocuparea pentru morala socială sau religioasă se afla la originea unui mare număr de opere. În majoritatea lor compilaţii. Culegere de povestiri privitoare la cele Zece Porunci (Jikkinsho. 1252, operă anonimă) poartă un titlu semnificativ, în timp ce Culegerea de nisip şi pietre (Shase-ki-shu. 1279-1283). a călugărului Muju (1226-1312), evocă splendorile doctrinelor budiste prin imaginea grăunţelor de aur din nisipul aurifer sau prin aceea a pietrelor preţioase din ganga ce le înconjoară. Căci, începând din epoca Kamakura, toate povestirile, chiar şi cele mai nebuneşti, erau impregnate de gravitate, de atenţie faţă de realitatea profundă a lumii (yugen), realitate ce nu se vede, ascunsă fiind în străfundul fiinţelor şi al lucrurilor, principiu de unitate spirituală aflat dincolo de proliferarea anarhică a formelor. Aceeaşi nuanţă gravă colora şi istorisirile pe care povestitorii de meserie le declamau prin târguri, ca. de exemplu: Felurite poveşti din Uji (U/i shui ntonogatari. Începutul secolului al XIII-lea).

Astfel, într-un mod nou, era asigurată transmiterea poveştilor de altădată, precum Poveşti din prezent şi din trecut (Konjaku monogatari). pe care unii le atribuie lui Minamoto no Takakuni (l004-l077). Poveştile budiste din India (Tenjiku) şi Povestirile din China (Shittan) – ţară din care se aduc şi povestioare ce ilustrează pietatea filială şi relatări despre unele evenimente istorice -. capitole consacrate.. Imperiului nostru” (Iloncho). adică Japoniei. Împodobesc cu legende primii paşi ai budismului sau multiplele aspecte ale diferitelor straturi sociale din Japonia medievală.

Alături de aceste culegeri de povestiri ciudate, religioase sau anecdotice. Înflorea o literatură de inspiraţie epică ce, în secolul al XVTT-lea, avea să-i îmbogăţească pe cititorii publici ce psalmodiau la răscrucea drumurilor pasajele cele mai pasionante. Aceşti povestitori au primit numele caracteristic <Je.. cititori ai povestirii Taiheiki” (Taiheiki yomij, aluzie la celebra Povestire a marii păci (Taiheiki. datând cam din 1370). istorie romanţată a schismei dinastice care i-a pus faţă in faţă pe împăratul desemnat de Curte cu împăratul agreat de shogun. În aceste secole tulburi, literatura găsea în istorie o sursă inepuizabilă de situaţii dramatice, burleşti sau neobişnuite. Fiecare eveniment, fiecare epocă prilejuia o relatare care se dorea cât mai exactă cu putinţă, ca Marea oglindă (Okagami, de la începutul secolului al XI-lea), sau, mai târziu, ca acea Culegere din Yoshino (Yoshino shiu. secolul al XV-lea). care prezintă viata pătimaşului împărat din secolul al XIV-lea. Go-Daigo.

Începând din secolul al XIII-lea. recitatorii orbi... călugării cu biwa” (biwa hoshi). continuând vechea tradiţie a acompaniamentului din lăută, cântau bătăliile epice în focul cărora se făurise puterea shogunală. Povestea clanului Taira, a cărei limbă vorbită este sursa directă a limbii japoneze moderne (Heike monogatari, aproximativ 1220-1240), Clanurile Minamoto şi Taira, gloria şi declinul lor (Gempei seisuiki, secolul al XIII-lea), Povestea fraţilor Soga (Soga monogatari, secolul al XIV-lea). aminteau,

alternând o proză ritmată şi versuri lirice, curajul războinicilor de altădată, seceraţi în plină putere: viaţa bărbaţilor şi mai ales cea a cavalerilor este efemeră precum farmecul florilor de cireş în dimineaţa primăverii.

,. în tot acest răstimp, războinicii Genji [adică cei din clanul Minamoto] săreau în clanul Heike [Taira]. de la o corabie la alta. doborând cu lovituri de săgeţi şi de săbii marinari şi timonieri… Atunci, doamna Nii. care luase hotărârea, se îmbrăcă într-o rochie de doliu cenuşie şi. ridicându-şi fustele lungi, îşi puse giuvaerul sacru la subţioară şi paloşul sacru la cingătoare. Cuprinzându-l pe împărat în braţe. Îi spuse: «Deşi nu-s decât o femeie, nu voi cădea în mâinile duşmanului. Îl voi însoţi pe suveranul nostru. Cei ce vor. să mă urmeze». Şi se îndreptă încet spre marginea corăbiei…

Împăratul împlinea atunci şapte ani, dar ai fi zis că-i mult mai mare. Era atât de fermecător încât părea că răspândeşte în jurul său raze de lumină, iar părul negru i se revărsa, liber, pe spate. Cu muliă mirare şi teamă întipărite pe faţă. el o întrebă pe doamna Nii: «Unde mă veţi duce?» În timp ce lacrimile îi şiroiau pe obraji, ea se întoarse spre tânărul suveran şi-i răspunse: «Poate că Maiestatea Voastră nu ştie că renaşterea sa în această lume. pe tronul imperial, era urmarea meritelor pe care le dobândise practicând Cele Zece Virtuţi în existenţele sale anterioare. Acum, însă, un karma rău vă cheamă la el. Întoarceţi-vă faţa spre răsărit şi luaţi-vă rămas bun de la divinitatea marelui templu din Isc. iar apoi întoarceţi-vă spre apus şi rostiţi cuvântul nembutsu, pentru ca Buddha Amida şi sfinţii să poată veni să vă primească în paradisul Occidentului. Japonia e mică precum un bob de mei, dar acum ea este o vale a durerii. Sub valuri, se află un pământ curat, al fericirii, o altă capitală, unde nu există tristeţe. Acolo îmi conduc suveranul.»

Ea îl îmbărbăta şi-i prinse părul lung în veşmântu-i cu reflexe schimbătoare. Orbit de lacrimi, suvera-nul-copil îşi împreună mâinile frumoase şi mici. Se întoarse mai întâi spre răsărit, pentru a-şi lua rămas bun de la divinitatea din

Ise, şi apoi spre apus, spunând cuvântul nembutsu. Doamna Nii îl prinse puternic în braţe şi zicând «în adâncul Oceanului e capitala noastră», se scufundă împreună cu el sub valuri.” (Heike monogatari – Bătălia de la Dan-no-Ura, p. 183-184)

Gustul pentru vechile povestiri istorice, ca şi omniprezenţa războiului transformaseră în epopei delicatele romane de altădată în care se mişca lumea rafinată şi trândavă de la Curte din epoca Heian.

CAPODOPERELE CLASICE

Civilizaţia japoneză este caracterizată prin ascensiunea unei culturi populare care, treptat, a înlocuit cultura aristocratică, fără ca totuşi să o eclipseze vreodată. În epoca Heian, această cultură aristocratică este sălaşul literelor şi, prin forţa lucrurilor, sursa capodoperelor clasice ale literaturii japoneze. La Curtea lipsită, aproape încă de la începuturile sale, de orice eficacitate politică, domnea o atmosferă retrasă şi monastică, în care noţiunile şi lucrurile nu aveau aceeaşi valoare ca în alte părţi; se regăseşte aici, sub o formă superioară, tot ceea ce apoi s-a vulgarizat.

Poezia

În această ambianţă s-a născut şi s-a dezvoltat marea poezie naţională. La Curte, poezia nu era numai un mod plăcut de a-ţi petrece timpul, ci limba proprie şi obişnuită a celor ce slujeau aici. Ei o foloseau pentru a-şi cânta bucuria la venirea unui nou anotimp sau durerea pricinuită de o dragoste nefericită, dar o utilizau şi spre a mulţumi pentru un dar, o cinste ce li se făcuse sau o avansare în lunga ierarhie a statului, ca şi pentru a-şi exprima ciuda, dezamăgirea sau disperarea de a se vedea nepromovaţi în funcţii. Împăraţii s-au interesat personal de poezie; începând din secolul al VIII-lea şi până în secolul al XV-lea, antologiile aveau să-şi urmeze unele altora – ultima va fi terminată în 1439 – imortalizând fiecare, în lumea literelor, numele suveranului ce ordonase alcătuirea ei. Dintre aceste culegeri, trei ocupă un loc special, căci, pe lângă calitatea remarcabilă a operelor pe care le conţin, ele

cuprind şi unele studii de teorie poetică. Ultima sub raport cronologic, Nouă culegere de poezie de ieri şi de azi (Shin Kokinshu), a apărut în 1205. Era alcătuită din douăzeci de volume, compuse după ordinea stabilită de marea antologie care o precedase, grupând textele pe teme: anotimpuri, evenimente fericite, despărţiri, călătorii; erau aici puse la un loc poemele inspirate de numele unei păsări, al unei flori, al unui loc vestit, sau de dragoste; veneau apoi elegiile şi felurite subiecte; urmau poemele scrise într-o metrică neobişnuită. La aceste vechi rubrici, definite de Culegerea de poeme de ieri şi de astăzi (Kokinshu sau Kokinwakashu) încă din 905, se adăugau două tipuri de subiecte noi, privitoare la divinităţile shintoiste şi la temele budiste. Religia, care odinioară impregna lumea poetică profană, dar nu constituia nemijlocit materialul ei, iradia tot mai mult din mănăstiri. Budismul sentimental al epocii Heian cucerea sufletele. Amidismul reînsufleţea flacăra abia pâlpâitoare a sensibilităţilor, lovite de dramele vieţii, în ambianţa unei Curţi acum lipsite de putere şi sărăcite. Ea aducea în poezia lirică blândeţea compasiunii sale universale, melancolia resemnată a omului în faţa vremelniciei lucrurilor şi speranţa nedesluşită într-un paradis unde nefericirile acestei lumi vor fi necunoscute.

Estetismului uneori cam sec al lui Fujiwara no Teika (l162-1241), numit şi Sadaie, compilator al operei Shin Kokinshu, i se opune delicata iubire faţă de natură manifestată, cu mai puţin de o jumătate de secol mai înainte, de poetul călugăr Saigyo (1118-l190). Mare călător, ca mulţi artişti japonezi, acesta a ştiut să traducă în imagini verbale emoţia pe care i-o inspira frumuseţea ţării sale:

“Cât de incertă Este toamna! Mai din nimic, Şi fără voie,

Sufletul – nu-i aşa? — cuprins e de tristeţe.”

Asprimea vremurilor – este epoca războaielor dintre clanurile Taira şi Minamoto – conferă poemelor lui Saigyo o tonalitate mai sumbră, dar şi mai profundă decât o au

cele din Kokinshu.

Kokinshu, culegere alcătuită la ordinul împăratului Daigo (897-930), este prima antologie poetică într-o curată limbă japoneză şi se opune, astfel, vechilor culegeri de versuri chineze. Forma, aproape unică, este tanka, de treizeci şi unu de silabe (5. 7. 5. 7. 7.), un poem scurt, din a cărui armonie diafană şi concizie sugestivă se va trage întreaga poezie japoneză ulterioară şi care nu va fi niciodată abandonată. Tanka, compusă doar la Curte până în secolul al XIX-lea şi rămasă în starea sa din Kokinshu, avea să cunoască o bruscă înnoire când filologul şi poetul Ochiai Naobumi (1861 -1903) îşi va publica Noul Cod al poeziilor scurte (Shinsen Katen), în 1891. Yosano Tekkan (1873-1942) a ştiut să facă din aceste poezii vehiculul adâncii sale emoţii lirice. Mai există încă şi astăzi o „Societate internaţională de poezie tanka”. fondată la sfârşitul ultimului secol de către Judith Gautier şi de prinţul Saionji Kimmochi (1849-1940). Această societate îşi propunea nu numai să traducă poeme tanka spre a trezi interesul străinătăţii pentru un asemenea gen de poezie, ci să încurajeze compunerea unor astfel de poezii în limbi străine; e ceea ce a încercat să facă Judith Gautier în franceză. De atunci, şi în ciuda greutăţilor pe care le prezintă această îmbinare dintre un spirit şi o formă poetică foarte diferite, adepţii formei tanka internaţionale nu au renunţat la realizarea dificilei sinteze; pariul acesta e cu atât mai îndrăzneţ, cu cât, chiar şi în Japonia, forma tanka îşi pierduse repede din vigoare, fiind golită de conţinutul său printr-un exces de eleganţă şi de rafinament. Tendinţa a fost favorizată de limitele sonore înguste ale genului şi de folosirea abuzivă a jocurilor de cuvinte, a vorbelor cu dublu înţeles (kake kotoba), şi a faimoaselor clişee (makura kotoba), epitete în maniera lui Homer ce însoţesc invariabil anumite cuvinte, cerul (ante) fiind întotdeauna calificat drept „durabil şi solid” (hisakata no ante), în timp ce soarele dimineţii este întotdeauna „surâzător şi radios” (emisakayu). Adeseori însuşi sensul acestor epitete s-a pierdut în decursul secolelor şi makura

kotoba nu mai sunt decât un fel de nimb muzical ce aureolează ideea, adică un procedeu facil şi uneori regretabil.

Dulceaţa languroasă a acestor poeme, ce evocă imperceptibilele schimbări ale naturii şi care cântă florile sau elanurile iubirii, a trezit atât talentul creator al bărbaţilor, cât şi pe cel al femeilor, atât pe cei al călugărilor, cât şi pe cel al războinicilor. În 951, a fost întemeiat „un birou de poezie naţională” (wakadokoro), căruia i s-a încredinţat sarcina de a aduna laolaltă aceste minuscule şi efemere giuvaeniri. Se vădeau astfel roadele mai vechii culegeri Kokinshu. Precedată de o prefaţă în chineză, de Ki no Yoshi mochi (mort în 919), şi de o alta, foarte importantă, în japoneză, de Ki no Tsurayuki (883-946), această antologie punea temeliile pe care poeţii de limbă japoneză aveau să se sprijine de acum înainte, printre care şi noţiunea caracterului trecător al impresiilor (mono no aware), noţiune care avea să influenţeze întreaga literatură din epoca Heian. Impreg-nată de un budism mai mult senzitiv decât cu adevărat moral sau religios, această idee era. Înainte de orice, un principiu estetic. Ea se potrivea perfect cu poezia de la Curte, care privilegia un fel de frivolitate şi o strălucire oarecum voalată, ce părea a fi idealul bunului gust.

“Flori de cireş
Ce nu cunoaştefi primăvara
Decât din acest an
Bine-ar fi să nu aflaţi niciodată
Că într-o zi va trebui să muriţi.”

Evocată de o sută, de o mie de ori, această melancolie elegantă şi-a pierdut în cele din urmă din farmec şi a lăsat uneori locul unui academism superficial; dar ea încântă când e susţinută de talentul lui Ariwara no Narihira (825-880).

[în urma unei vizite pe care, într-o noapte, i-o făcuse lui Narihira, ce locuia la ea, prinţesa – mare preoteasă la templul Isc – i-a trimis, se spune, a doua zi dimineaţa, următorul poem:]

“Ai venit la mine? M-am dus spre tine? Nu-mi mai amintesc.

Era vis sau realitate? Eram adormită sau trează?

[Răspunsul lui Narihira;]

“în tenebrele
Ce ne întunecă sufletele
Am rătăcit.
De-i vis sau realitate
În noaptea asta vom şti.”

Mai complexe sunt poemele din prima mare antologie japoneză, Antologia miriadelor de ani (Man’yoshu), alcătuită, după cât se pare, de Otomo no Yakamochi (mort în 785), în a doua jumătate a secolului al VUI-lea. Putem citi aici operele a patru sute nouăzeci şi unu de poeţi şi a şaptezeci de poetese, fără a mai socoti cele două sute de poeme anonime. Deşi scrise cu litere chinezeşti a căror valoare este uneori ideografică, uneori fonetică, aceste poeme vădesc o sensibilitate specific niponă şi sunt foarte diferite de nenumăratele versuri chinezeşti ce se compuneau atunci în Japonia. Metrica este încă diferită şi destul de nesigură. Choka, sau poemul lung, cuprinde un număr variabil de versuri, alternativ de 5 şi de 7 silabe (altădată comportase de la 3 la 11 silabe). Ritmul 5. 7. se regăseşte în tanka. Sedoka prezintă ritmul excepţional 5.7.7.5.7.7. Poemele lungi sunt în general urmate de poeme scurte care le rezumă sensul, în timp ce o scurtă notiţă în chineză situată la începutul operei aminteşte circumstanţele care i-au inspirat-o autorului. Cele mai multe poeme redau bucuriile şi suferinţele iubirii; altele au ca temă călătoriile pe care le făceau înalţii funcţionari pentru a-şi lua în primire posturile din provincie; altele, în sfârşit, se fac ecoul legendelor de odinioară. Printre mulţi autori de mare talent, este potrivit să-l menţionăm pe Yamabe no Akahito (prima jumătate a secolului al VUI-lea), evocator priceput al farmecelor naturii, precum şi pe Kakino-moto no Hitomaro (sfârşitul secolului al V11-lea), ce deplânge moartea doamnei de companie (uneme) a lui Kibi no Tsu.

“Cea care avea frumoasele culori Ale muntelui toamna Copila al cărei trup era mlădios Ca o tânără mlădiţă de bambus

Cura poate oare Să gândească? Lungă, nesfârşit de lungă Făgăduia să-i fie viaţa. Ea a fost roua Care, ivită dimineaţa, Seara A pierit. Ea a fost ceaţa Care, înălţându-se seara, Dimineaţa S-a risipit.

Până şi mie, aflând această veste Neaşteptată precum zbârnâitul unui arc din lemn de catalpa

Îmi pare rău

Că am văzut-o atât de puţin… Dar soţul ei,

Tânăr ca iarba nou răsărită, Ce dormea alungit lângă ea Ca o sabie lipită de trup Şi o înconjura cu braţul, Facându-i din el pernă, Oare nu-i nefericit Dormind şi visând la ea? Oare nu o regretă, Gândindu-se la ea cu nostalgie? Fata a pierit

Înainte de a-i fi venit vremea, Precum roua dimineţii, Precum ceaţa serii.”

Poemele lui Hitomaro se inspiră din ritmul incantatoriu al rugăciunilor rituale shintoiste (norito). al căror nobil stil este în egală măsură şi cel al manifestărilor imperiale (semmyo), pline de altfel de termeni chinezeşti şi de expresii budiste.

Această comoară a literelor japoneze, situată astăzi - începând din secolul al XIX-lea – în fruntea literaturii naţionale, căzuse totuşi, foarte repede, în uitare. Încă din secolul ai IX-lea, dezvoltarea unei scrieri naţionale, capabilă să poarte strigătul poeţilor, îngropase în uitare vechile lecturi, foarte convenţionale, ale ideogramelor care transcriau, în chip artificial, poeziile din Man’yo-shu. Sensul vechi se pierduse în asemenea măsură încât, în secolul al X-lea, împăratul Murakami (946-967) l-a însărcinat pe Minamoto no Shitago (911-983) şi pe alţi patru savanţi să regăsească şi să explice vechile lecturi. Două secole mai târziu, în l185. apărea primul comentariu. În 1683, Tokugawa Mitsukuni (1628-17Ol) i-a încredinţat eruditului călugăr Keichu (1640-17Ol) sarcina de a studia Man’yoshu cu ajutorul şi din perspectiva filosofiei ce se

năştea. A fost nevoie de aproape zece secole pentru ca Man'yoshu să iasă din uitare, această antologie, aflându-se în situaţia supărătoare de intermediar între două forme majore de expresie, literatura chineză şi literatura în limba naţională, care avea să producă, foarte curând, capodopere.

Proza

Anul o mie este considerat şi astăzi ca vârsta de aur a prozei clasice. Cruţată de brutalităţile şi de vulgaritatea unei vieţi cotidiene grele, aristocraţia trăia la Curte, unde talentele se întâlneau cu bogăţia şi unde se trăia o viaţă plăcută, deşi umbrită de un oarecare plictis şi închinată în întregime artelor. Estetismul fastuos şi rigiditatea ceremonioasă a obiceiurilor princiare, compensată de bucuria reînnoită a numeroaselor intrigi amoroase, sunt descrise în vestitul Roman al prinţului Genji (Genji monogatari), scris de Murasaki Shikibu, o doamnă de la Curte. Aceleiaşi direcţii îi aparţin Trezire în mijlocul nopţii (Yoha no nezame) şi Romanul vicecancelarului Hamamatsu (Hamamatsu chunagon monogatari), ca şi Măcar de-aş putea să mă schimb (Torikaebaya monogatari). Limba japoneză, ilustrată prin geniul femeilor cărora părea a îe fi rezervată, îşi cizelase clasicii. Ne aflăm departe de străvechea Poveste a tăietorului de bambus (Taketori monogatari), poveste cu zâne considerată a fi forma cea mai veche de monogatari.

Dezvoltată şi prelucrată astfel de o literatură sentimentală şi plăcut descriptivă, limba japoneză, modelată, rafinată, a devenit limba introspecţiei, a confidenţelor, a secretelor iubirii, a emoţiilor de o clipă pe care le „descrii dus de pană” (zuihitsu), a jurnalelor intime alcătuite sub formă mai mult sau mai puţin romanţată (nikki). Reflectări fidele ale timpurilor istorice, aceste opere aveau să evoce, în epoca feudalităţii războinice, tristeţea lui Kamo no Nagaakira (l155-1216), numit şi Chomei. retras din lume într-o mănăstire, unde şi-a scris Notele dintr-o cabană de zece picioare pătrate (Hojoki), sau umanismul lui Yoshida Kenko (1282-1350), a cărui

operă Cuvinte din clipe pierdute (Tsurezure gusa), scrisă între 1324 şi 1331, exprimă adânca experienţă a unui fost funcţionar, devenit călugăr budist pentru a scăpa de intrigile politice şi dezbinările din sânul shogunatului şi din familia imperială. Stilul acestor bărbaţi, strălucitor şi nuanţat, dar susţinut întotdeauna de o sensibilitate maturizată prin experienţă şi aprofundată prin reflecţie, se opune vivacităţii uşoare şi oarecum superficiale a femeilor care, primele, aduseseră la modă acest gen în epoca Heian. Găsim astfel de exemple în Note de căpătâi (Makura no soshi) de Sei Shonagon, doamnă de onoare, născută pe la 964. Alături de descrierea anotimpurilor şi a anumitor ceremonii, apar liste de lucruri admirabile, plăcute, triste, obositoare sau detestabile. Autorul se lasă dus de muzica limbii şi de tresăririle inimii:

“Primăvara îmi plac zorile. Creasta munţilor se desluşeşte treptat, luminându-se uşor. Nori violeţi se alungesc, ca nişte dâre subţiri.

Vara, îmi place noaptea. Admir, fireşte, clarul de lună; dar îmi place şi întunericul în care licuricii îşi încrucişează zborul. Chiar dacă plouă, noaptea de vară mă farmecă.

Toamna, îmi place seara. Soarele ce apune îşi trimite razele strălucitoare şi se apropie de vârful munţilor. Atuncii corbii se duc să se culce şi, văzându-i cum trec, câte trei, câte patru, câte doi, te simţi cuprins de o dulce tristeţe…

Iarna, îmi place dimineaţa, când abia se crapă de ziuă. E de prisos să mai vorbesc despre farmecul zăpezii; dar îmi place şi marea puritate a chiciurei albe, dar îmi place şi gerul: aprindem repede focul şi aducem cărbuni aprinşi; iată ce-i frumos în acest anotimp”. (Sei Shonagon, Note de căpătâi, p. l)

Literatura japoneză a vorbit totdeauna despre natură. Vechi popor de pădurari, de pescari, de ţărani, urbanizat târziu, încă şi mai recent industrializat, japonezii nu au încetat să observe mişcările lumilor vegetale şi animale. Anotimpurile, bine particularizate şi a căror succesiune ritmează, fără echivoc, scurgerea anului, au,

fiecare, o anumită semnificaţie morală. Astfel, primăvara proclamă bucuria naşterii; ea sugerează un sentiment de veselă exaltare, de gratitudine. Vara, timp al secerişului, cântă splendoarea şi desăvârşirea puterii creatoare. Toamna, cu tonurile ei calde şi uşoarele-i ceţuri inspiră calmul şi liniştea. Iarna, cu zăpezile ei albe şi cu cerul mereu pur este imaginea seninătăţii şi a rigoarei. Puterea acestor evocări este atât de mare încât toată literatura lirică este clasată în funcţie de anotimp care, enunţat încă de la începutul operei, îi influenţează întreaga tonalitate. Există chiar o regulă de compoziţie care cere folosirea, în fiecare haiku, a cel puţin unui cuvânt care să îngăduie situarea poemului în desfăşurarea ciclului natural.

Cadrul geografic nu-i nici el deloc indiferent, iar istoricii literari actuali subliniază faptul că dezvoltarea unei literaturi burgheze şi apoi afluenţa modelelor străine coincid cu stabilirea centrului principal de guvernare în întinsa câmpie unde au înflorit vechiul oraş

Edo şi modernul Tokyo. În epocile Kamakura şi

Muromachi, tema călătoriei pe drumurile ce legau

Kamakura de Kyoto îngăduise să se descrie înfăţişarea

Înspăimântătoare a munţilor cu prăpăstii fără fund şi zgomotul dulce sau brutal al valurilor ce lovesc marginile zdrenţuite ale malurilor din apropiere.

Literatura din epoca Heian cânta munţii cu linii domoale din împrejurimile oraşului Kyoto, calmul şi furtunile de pe lacul Biwa, curgerea pură şi niciodată potolită a râului

Kamo. a cărui apă, sărind din stâncă-n stâncă, duce cu ea toate necurăţeniile capitalei.. «

Această natură de vis, în care peisajele se desfăşoară întotdeauna la dimensiunea omului, uneori fiind chiar prea mici pentru o sensibilitate occidentală obişnuită cu spaţii mai întinse, a stat neîndoielnic la originea uneia dintre caracteristicile majore ale artei japoneze, ce se face mai ales simţită în literatură: cea a densităţii, a concentrării spiritului în cadre exterioare înguste. Literatura japoneză

nu cuprinde nici mari fresce sociale şi nici lungi analize psihologice. Ea este alcătuită dintr-o succesiune de descrieri de peisaje, din povestiri, din notaţii, din aluzii, din suspine, din mâneci muiate în lacrimi sau din reflecţii asupra unei stări sociale. Farmecul ei cel mai mare este o atmosferă în care se simte, fără a fi nevoie să se vorbească despre asta cu precizie, ritualul calm al Curţii, pesimismul budismului când oamenii au crezut că a venif sfârşitul lumii (mappo), precum şi flacăra de speranţă născută din formele populare ale amidismului. Iată şi motivul pentru care, printre altele, literatura japoneză este atât de greu de tradus: nu meandrele unei gândiri străine, ci bătăile tainice ale unei inimi trebuie urmărite aici.

Se poate spune acelaşi lucru despre orice efort de a interpreta elementele culturii nipone. El trebuie să meargă dincolo de toate formele specifice ale convenţiilor sociale, morale şi estetice. Numai atunci putem spera că am înţeles adevărata natură a acestei inimi (kokoro) cu cadenţe extreme, una dintre cele mai pasionate, dar şi una dintre cele mai rezervate, şi care rămâne singura cheie pentru a înţelege civilizaţia japoneză.

GLOSAR

Cititorii vor găsi în acest glosar cele mai multe dintre cuvintele importante dm această carte, orânduite în ordine alfabetică şi întovărăşite de referinţe la text, la hărţi, planuri sau desene, şi la ilustraţii. Totodată, conform programului colecţiei, autorii au dezvoltat în anumite rubrici ceea ce au crezut că nu este necesar să expună în detaliu în textul lor: biografia unor personaje importante, istoricul principalelor temple, cuvintele-cheie ale civilizaţiei japoneze etc.

A

ABE ISOO

Născut în 1865, mort în 1949. Fondatorul (19Ol) Partidului social democrat japonez (Shakaiminshuto), împreună cu Katayama Sen, Kotoku Shusuij Kinoshita Naoe.

ABE YOSHIO

Savant contemporan, profesor de filosofie la Universitatea din Kyoto.

ACHIKI

Literat coreean (secolul al V-lea).

AICIII-KEN

Prefectură al cărei centru administrativ şi economic este NAGOYA.

AIZENMYOO

VsăRAGA.

AIZU

District din vechea provincie Iwashiro (azi Fukushi-ma-ken).

AKABON

„Cărţi cu copertă roşie” (secolul al XVIJJ-lea).

AKAMATSTJ

Familie de daimyo coborâtor din Minamoto no Morofusa (l003-l077), el însuşi cobo-râtor din împăratul MURA-KAMI (a domnit între 946 şi 967).

AKAMATSU MITSUSUKE

Născut în 1381, mort în 1441. Guvernator militar (SHUGO) din epoca Muro-machi. Temându-se că va fi deposedat de feuda sa în urma unor intrigi, l-a invitat pe Ashikaga Yoshinori (sho-gun între 1428 şi 1441) la un festin, în timpul căruia acesta a fost asasinat din ordinul lui. Urmărit de adversarii săi, s-a sinucis, împreună cu întreaga sa familie. Pe de altă parte, împotriva conducerii sale tiranice avusese loc revolta ţărănească din epoca EIKYO, din 1429.

AKASAGARBHA

Bodhisattva, paznic al „tezau-rului deplinei înţelepciuni”, ale cănii puteri se întind în cele cinci direcţii (în japoneză, Kokuzo).

AKASHI

Hyogo-ken. Zăcământ preis-toric: au fost găsite aici ose-mintele fosile ale unui tip uman asemănător cu pitecan-tropul.

AKECHI MITSTJHTDE

Născut în 1526, mort în 1582. Vasal necredincios şi

ucigaş al lui ODA NOBU-NAGA (1534-1582).

AKITA-KEN

Prefectură situată în regiunea nord-vestică a ţinutului HONSHV.

AKUTAGAWA RYUNOSUKE

Născut în 1892, mort în 1927. Romancier, autor a numeroase povestiri şi nuvele, printre care celebrele Rasho-mon (1915) şi Păpuşarul (1919).

ALCALA

Divinitate budistă. Unul dintre paznicii cereşti în budismul ezoteric (în japoneză, Fudomyoo).

AMA-NO-HASHJDATE

„Puntea cerului”. Şuviţă în-gustă de pe malul mării (3 km x 60 m), fâşie de pământ acoperită cu flori şi păduri, ce se întretaie cu golful Miyazu (Kyoto-fu). Este unul dintre cele trei peisaje cu deosebire renumite din Japonia (San-kei), împreună cu ITSUKUSHIMA şi cu MATSUSfilMA. A fost imor-talizat de SESSHU.

AMA NO UZUME

Zeiţă care a dansat în faţa peşterii cereşti în care se refugiase AMATERA&U.

AMATERASU O-MKAMI

Zeiţa soarelui, străbună le-gendară a familiei imperiale. Este venerată în templul ISE.

AME NO MJJVAKA-MJSHI

Divinitate care, înainte de crearea lumii, stătea în centrul universului. Strămoş al lui iZANAGI şi al lui IZANAM.

AMIDA

„Viaţa eternă” sau „Lumina eternă” (în sanscrită, Ami-tabha), unul din cei cinci buddha ai contemplării.

AMIDISM

Credinţa în AMIDA. Doctrină a mântuirii care, încă din epoca Heian. a lăsat urme adânci asupra civilizaţiei japoneze.

AMITABHA

Vezi AMIDA.

ANANAI

Sectă religioasă, una dintre „noile religii”.
AND O HEROSHIGE
Născut în 1797, mort în 1858. Pictor de stampe.
ANTOKU TENNO
Al optzeci şi unulea împărat al Japoniei, peste care a domnit, copil fiind, de la l181 şi până la l183. A murit doi ani mai târziu, în vârstă de numai şapte ani, în bătălia de la DAN-NO-URA, în l185.
AOBON sau AOHON
„Cărţi cu coperta ’verde” (secolul al XVIII-lea).
AOMORI-KEN
Prefectură situată în partea de nord a insulei HONSHU.
APSARA
Nimfe ale apelor, divinităţi ale mitologiei indiene. Sunt însoţitoarele aşa-numiţilor gandharva, odinioară război-nici redutabili ai zeului vedic al apelor, deveniţi mai târziu simpli muzicieni în paradisul lui INDR4. Aceste apsara, reprezentate ca dansatoare sau muziciene, au inspirat artiştilor din întreaga Asie compoziţii pline de graţie şi de mişcare.
ARAGOTO
Erou cu putere magică, per-sonaj din KABUKl.
ARAI
Vechi castel din Sagami (Kanaga wa-ken).
ARAI HAKUSEKI
Născut în 1657. mort în 1725. Om politic şi literat eminent. *
ARHAT
Acest termen sanscrit îl desemna, înainte de naşterea budismului, pe „cel care l-a învins pe duşman”, adică pe cel care a sfărâmat lanţul renaşterilor perpetue. Trecând în vocabularul budismului, el îi desemnează aici pe sfinţii discipoli (lo-han în chineză, rakan în japoneză). Iconografia îi reprezintă de obicei pe arhaţi ca pe nişte schivnici cu chipul emaciat.
ARIMA
Familie de daimyo din Kyushu (Chikugo), unde s-au

stabilit în 1620. Avându-i drept strămoşi pe cei din familia AKM-ÍATSU, coboară, prin ei, din familia Mura-kami-Genji, precum şi din familia Minamoto, des-cendente ale împăratului MURAKAMl (a domnit între 946-967). Există şi o altă familie de daimyo Arima, dar care coboară din FUJÂWARA NO SUMITOMO (mort în 941), ce şi-a căpătat numele după cel al satului Arima, din ţinutul Settsu (Osaka-fu, Hyogoken), unde şi-au con-struit un castel.

ARITA YAKl

„Ceramică de Arita” (Saga-ken), cunoscută şi sub numele de “porţelan de IMA-RT’, după numele portului de unde era expediată.

ARiWARA NO NARII URA

Născut în 825, mort în 880. Nobil de rang înalt, poet şi pictor a cărui viaţă aventuroasă se spune că ar fi inspirat scrierea ¡se mono-galari.

ÂSAI CfflJ

Născut în 1856, mort în 1907. Pictor influenţat de Occident, elev al lui Antonio Fontanesi.

AS ANO

Familie de daimyo ce coboară, prin familiile Toki din Mino (Gifu-ken), din Seiwa-Genji şi din Minamoto, descendente ale împăratului Seiwa (a domnit între 858 şi 876). Familia s-a stabilit la Hirosima în 1619.

ASHIKAGA

Oraş în Shimotsuke (azi Tochigi-ken), leagăn al dinastiei shogunilor ASHI-K.4GA.

ASHIKAGA GAKKO

Şcoală statornicită la ASHI-KAGA în 1394. Întemeiată de Nagao Kagehisa şi reorga-nizată în 1439 de UESUGI NORlZANE (1410-1466). Centru de cultură chineză.

ASHIKAGA SUI

Familia Ashikaga, coborând din MNAMOTO NO YOSHUE (l041-1108), stabilită în ţinutul Shimotsuke (Tochigi-ken). Victoria lui ASHIKAGA TAKAUJI (1305-1358) asupra clanului Hojo i-a adus la putere pe cei din familia Ashikaga. Între 1338 şi 1573, ei au dat Japoniei cincisprezece shoguni. Cartierul lor general (BAKUFU) era

situat în cartierul Muro-machi din Kyoto.

ASHIKAGA TAKAUJI

Născut în 1305, mort în 1358. Primul dintre shogunii Ashikaga (BAKUFU ~ din Muromachi); a primit titlul de shogun în 1338.

ASIIIK4GA YOSHIAKI

Născut în 1537, mort în 1597. A fost ultimul dintre shogunii Ashikaga, destituit în 1573 de ODA NOBUNAGA (1534-1582).

ASHIKAGA YOSHIAKIRA

Născut în 1330, mort în 1367. Fiu al lui. ASHIKAGA

TAKAUJl. Al doilea dintre shogunii Ashikaga, de la 1358 la 1367.

ASHIKAGA YOSHIMASA

Născut' în 1435, mort în 1490. Al optulea shogun Ashigaka. Sub guvernarea lui a. avut loc vestita şi devas-tatoarea revoltă din era ONÂN (1467-1477). Estet rafinat, Yoshimasa e>ste mai ales cunoscut datorită faptului că a construit Pavilionul de argint (GINKAKU).

ASHIKAGA YOSHEVirrSU

Născut în 1358, mort în 1408. Al treilea shogun Ashikaga. Sub guvernarea sa a luat sfârşit schisma dinastică (1392). După ce a abdicat, a pus să se construiască Pavilionul de aur (HNKAKU) şi, din locul retras unde sta, a intrat în legătură cu China dinastiei Ming.

ASITURA

Zeul Ashiira (în sanscrită: Asura) apare în Persia, în cadrul mazdeismului, şi în India. A intrat apoi în panteo-nul budismului, unde repre-zintă iubirea excesivă şi con-damnabilă pentru război. „In-fernul Ashiira” este cel al războinicilor împătimiţi.

ASO

Cel mai înalt vulcan din Kyushu (1593 m).

ASUKA BUNKA

Cultură zisă, Asuka”: prima jumătate a secolului al VII-lea. Este epoca regentului

SHOTOKU şi a trecerii la budism a Japoniei (572-

621).

ASUKA NO KÂYOMIHARA RITSl RYO

Vezi KÂYOMIHARA RITSU-RYO.

ATSUTA

Oraş din Ovvari (azi: Ai-clii-ken), unde este venerată sabia eroului legendar Yama-to Takeru.

AWADA NO MABITO

Literat şi om politic care a participat la elaborarea coduT lui din era TAIHO (7Ol). În acelaşi an, a călătorit în China. A murit în 719.

AZI CUI JO

Castel construit de ODA NOBUNAGA (1534-1582) în 1576, primul din Japonia despre care se pretindea că nu poate fi doborât de tunuri, în jurul castelului s-au grupat negustori şi misionari creştini. A ars în timpul campaniei dusă împotriva călugărilor IKKO din Honganji.

B

BABA TATSUI

Născut în 1850, mort în 1888. Critic şi om politic, fondator, împreună cu prinţul SAIONJl KIMAIOCHl, al „Jurnalului liberal din Orient”, de tendinţă socialistă.

BAKBN

Vezi KYOKUTElBAKlN

BAKĽFU

.. Ocârmuirea din cort”. Ter-men prin care este desemnat sediul guvernării militare a shogunilor.

BAKU-HAN

Nume dat sistemului de guvernare al shogunilor

TOKUGA WA (1603 -1868).

BAN-DALNAGON-E-KO-TOBA

Ban-dainagon-e-kqtoba (a doua jumătate a secolului al XIl-lea) se compune din trei rulouri care ilustrează un episod zbuciumat al veşnicelor intrigi de la Curte din epoca Heian. Secretând de stat (DAlNAGOS) Tomo No Yoshio, în mod curent numit Ban-dainagon, a incendiat, în 866, poarta centrală a palatului. Acest atentat a pus capăt puterii familiei Tomo sau OTOMO, una dintre cele, mai vechi din Japonia, şi a întărit-o pe cea a familiei

FUJIWARA. Lucru ciudat, această întâmplare a devenit o temă iconografică curentă tocmai în momentul când avea loc declinul familiei Fu-jiwara, în secolul al XH-lea; Iară îndoială, incendiul palatului imperial din l176 amintise de evenimentele din secolul al LX-lea. Aceste rulouri, pictate în stilul YA-MATO-E, comportă un dinamism eu totul particular, care evocă rulourile cu subiecte militare ce datează din epoca Kamakura.

BANDO

Nume dat odinioară pro-vinciilor ce se aflã la est de bariera Osaka.

BANSIiO-SHIRABE-SHO

Şcoală întemeiată în 1811 la Edo de BAFUKU, şi reorganizată în 1855, în vederea extinderii studiului limbilor şi ştiinţelor occidentale; a fost nucleul modernei universităţi din Tokyo.

BASHAKU

Releuri poştale.

BASHO

Vezi MATSUO BASHO. BE

La originea Japoniei istorice, grupare de indivizi aparţinând aceluiaşi clan şi exercitând aceeaşi activitate artizanală.

BESSHI

Mine de aramă (Ehime-ken).

BHAISAJYA-GURU

Buddha al medicinii (în japoneză, Yakushi).

BICHU

Una dintre cele opt provincii străvechi din San'yodo, de-pinzând astăzi de Oka-yama-ken.

BLNGO

Una din cele opt provincii străvechi din San'yodo, depinzând astăzi de Hiroshi-ma-ken. Porţelanul de Bingo este reputat.

BISHAMONTEN

Vezi VAISRAVANA.

BIWA

Cel mai mare lac al Japoniei situat în mijlocul insulei

principale (Honshu).

BIWA

Lăută a „călugărilor ce cântă din biwa” (biwa hoshi), cân-tăreţi orbi.

BIZEN

Una dintre cele opt provincii străvechi din San’yodo, de-pinzând astăzi de Okaya-ma-ken.

BODHISATTVA

Divinitate esenţială din MAHAYANA. Crezând că a atins pe etape succesive cu-noaşterea, a renunţat totuşi la budism şi la nirvana, spre a se consacra mântuirii aproapelui.

BON

Vezi UR4B0N-E.

BONTEN

VZTABHWMA.

BUDDHA

Vezi SAKYAMUN’I.

BRAHMA

În japoneză, Bonten. Stăpân al lumii şi părinte al tuturor fiinţelor vii, cel dintâi personaj, creator, din trinitatea brahmanică (Trimurti), îm-preună cu Vişnu, conservato-rul, şi Siva, distrugătorul. Cele trei divinităţi sunt recunoscute ca atare de budism. Brahma este unul dintre zeii ce-l întâmpină pe Buddha la naştere, dar se situează într-un rang inferior zeităţilor buddha şi bodhi-sattva.

BRAHMANISM

Religie din India a cărei lâlo-sofie a permis trecerea de la credinţele politeiste ale ve-dismului la noţiunea unui principiu suprem ducând spre monoteism. Preocupările me-tafizice din textele brah-manice datând din secolele LX-VII dinaintea erei noastre constituie bazele gândirii bu-diste.

BUDOKAN sau KODOKAiN Pavilion al artelor marţiale, Tokyo, 1962. Acest frumos exemplu de arhitectură contemporană inspirată din cea veche se înalţă pe locul vechiului Kodokan fondat la sfârşitul secolului al

XIX-lea (1883) de Kano Jigoro, care a regrupat vechile şcoli de judo şi a făcut din, acesta un sport popular.

BL'GAKU

Muzică şi dansuri venite, în epoca Nara, din China dinastiei TANG, din Coreea şi din Vietnam, ta prezent, bukagu e desemnat în mod curent prin termenul de ga-gaku.

BLGYO

Agenţi executivi, şefi ai unei administraţii particulare.

BUKE

Case militare.

BUKE-SHOHATTO

„Legi pentru casele militare", promulaate cu începere din 1615.

BUKE-YASHIKI

Locuinţă nobiliară.

BUKEZUKURI

Arhitectura locuinţelor mili-tare: erau înconjurate de un şanţ mărginit de un parapet cu gard; un fel de tum de pază încununa poarta. Printre construcţiile anexe, în interiorul incintei, se găseau mai ales grajduri şi depozite de arme.

BUN'EI NO EKI

Campanie din era Bun'ei când, pentru prima oară, japonezii i-au respins pe invadatorii mongoli (1274).

BUNGAKU-ZA

.. Teatrul literar", grup alcătuit în 1938 de Kiibota Mantaro.

BUNJTJVGA

Pictura literaţilor (din cuvântul chinezesc wen-en-hudj.

BL'NKYO HIECRON

Tratat de artă poetică, de KUKAI (774-835).

BUNRAKL-ZA

Teatru de păpuşi creat la Osaka la sfârşitul secolului al XVTII-lea.

BUN'YA NO WATAMARO

Născut în 763, mort în 821. Numit „general suprem

îm-potriva barbarilor” după SAKANUE NO TAMURAMARO (758 – 811), a desăvârşit paci-ficarea nord-estului Japoniei.

BUSHI

Războinici.

BUSHTJDAN

Ligă de războinici.

BUSHDDO

„Calea războinicului”. Totali-tatea talentelor fizice şi a vir-tuţilor morale ale samuraiului, codificate mai ales cu începere din secolul al XVTJ-lea.

BUSSHOE

Sărbătoarea naşterii lui Buddha, numită şi Sărbătoarea stropirii lui Buddha (Kanbutsue). E celebrată cu începere din 840.

BUTSU

Buddha în japoneză; e numit şi Hotoke.

BUTSUDAN

Altar budist familial.

BYODOIN

Rezidenţă unde s-a retras FUJlWARA NO YORlMlCHI (922-l074) Construită în l053 la Uji, lângă Kyoto. După moartea sa, a devenit un templu. Este una din puţinele capodopere ale arhitecturii SHINDEN ce stă încă în picioare. Sanctuar al sectei budiste JODO.

C

CALENDAR

Calendarul japonez uzual se întemeiază pe sistemul nu-melor de ere (nengo) utilizat odinioară in China începând din anul 140 înainte de era noastră (nien hao) şi adoptat în Japonia de împăratul KO-TOKU in 645.’ Aceste nume sunt alese în funcţie de as-pectele faste sau nefaste ale evenimentelor majore ale vieţii naţionale: calamităţi, momente de prosperitate, reforme sau schimbări de domnie. Anumite ere comportă un an, altele aproximativ douăzeci de ani, iar altele, în mod excepţional, mai mult. Fiecare domnie poate comporta mai multe ere, într-un sfert de secol pol exista chiar şi opt. În 1872, guvernul japonez a hotărât să renunţe la vechiul calendar lunar şi să

adopte calendarul gregorian: astfel cea de a doua zi a celei de a douăsprezecea luni a celui de-al cincilea an al erei Meiji a devenit l ianuarie 1873. Din acel moment fiecare eră trebuia să corespundă unei singure domnii şi să înceapă la acel l ianuarie care urma urcării pe tron a unui împărat. Datele sunt numărate prin numărul anilor fiecărui nume de eră, dar i se mai poate adăuga sau poate fi înlocuit prin seninul ciclic sexagesimal (vezi NUMĂRARE). Dacă numărarea anilor nu pune probleme, în schimb e mai dificilă socotirea lunilor şi a zilelor, căci aici intervin duratele intercalate care compensează decalajul dintre normele calendaristice şi calculele astronomice, mai nimerit fiind, ca şi pentru datele chinezeşti, să ne raportăm la. tablele neomenice. Calcularea orelor se făcea, de asemenea, prin mijlocirea ciclului duodecimal aplicat la fiecare două ore în' cores-pondenţă cu ciclul animalelor: On – 2n orele şobolanului... 22n-24, orele mistreţului. Vechiul calendar japonez comportă şi un sistem cronologic pe bază de domnii, adoptat o dată cu calendarul astronomic chine-zesc în secolul al Vfl-lea. Atunci au fost număraţi anii domniilor anterioare, iar data urcării pe tron a primului împărat JlMKtli a fost fixată la 660 a. Chr. De atunci, unii naţionalişti au încercat în zadar să impună adoptarea -după modelul calendarului creştin – unui calendar naţional japonez, numărând anii cu începere de la Jimmu tenno, ceea ce ar face din anul 1974 anul 2634 al Imperiului japonez.

CHANG

Dinastie regală chineză întemeiată cam la începutul secolului al XVU-lea a. Clir. Ne este mai ales cunoscută prin a doua ei perioadă (secolele al XIV-lea – al XI-lea a. Clir.); atunci ultimii suverani i-au dat numele de Yin. Săpăturile arhelogice făcute în capitalele sale, Tch-eng-tcheu şi Ngan-yang, au scos la lumină o civilizaţie prosperă aflată în posesia unor tehnici metalurgice şi a unei scrieri.

CHA-NIWA sau CHATEI Grădină din jurul pavilionului unde se serveşte ceaiul (CHASHlTSU). Lanterne, un dram pavat cu pietre plate aruncate într-o

dezordine caracteristică – iată elementele ei caracteristice, care au influenţat treptat întreaga artă a grădinilor.

CHA-NO-YTJ

Ad litteram, „apa caldă pentru ceai”, desemnând prepararea ceaiului verde prin transformarea lui într-o pudră fină, termen tradus în mod curent prin „ceremonia cea-iului”, deşi cuvântul „cere-monie” adaugă o nuanţă ade-seori improprie astăzi. Ar fi mai corect să spunem ceaiul băut „în timp ce au loc cere-monii”, dacă este totuşi ex-clusă orice idee de fast. Cha-no-yu constă în a reuni câţiva prieteni, în general trei sau patru, pentru a gusta împreună cu ei bucuriile unei calme contemplări şi a aprecia produsele unei arte rafinate. Cadrul, obiectele uzuale, gesturile celui care prepară ceaiul trebuie să-i transporte pe participanţi departe de dificultăţile acestei lumi şi să-i înalţe până la purele bucurii ale contemplării estetice, aceasta putând fi un drum către meditaţia morală, de vreme ce arta şi morala au în comun un ideal de perfecţiune şi de puritate. Cunoscută în Japonia încă de la începutul secolului al LX-lea, cultura ceaiului nu s-a dezvoltat cu adevărat decât în secolul al XJJI-lea, când războinicii din epoca Kamakura au adoptat această băutură a călugărilor. Decisivă pentru succesul ceaiului a fost intro-” ducerea credinţei ZEN de către EISAI (l142-1215). Călugării zen preţuiau în mod deosebit virtuţile excitante ale ceaiului, care-i ajutau să-şi continue îndelungile meditaţii. Se spune că într-o zi Eisai a reuşit să-l convingă pe Minamoto no Sanetomo (shogun între 1203-1208) să bea ceai în locul alcoolului de care făcea abuz, izbutind chiar să-l vindece de o serioasă maladie. Din acel moment ceaiul a fost adoptat de războinici, dar, pătrunzând printre moravurile secolului, consumul ceaiului a slujit curând drept pretext pentru petrecerile cele mai nebuneşti. De aceea shogunii ASHIKAGA l-au însărcinat.pe SOAMI (mort în 1523), el însuşi fiu şi nepot de artişti şi de maeştri în prepararea cea-iului – Geami (1431-1485) şi Noami (1397-1471) –, să pună în evidenţă regulile ce trebuiau respectate. Totuşi, ceremonia ceaiului şi-a păstrat

înfăţişarea sărbătorească, simbolizată de aceea, memorabilă, pe care a organizat-o TOYOTOMI HIDEYOSHI (1536-1598) în 1587, şi care a durat zece zile. Dictatorii au iubit cu pasiune ceremonialul ceaiului. Hideyoshi îi reuneşte în palatul său din Fushimi pe cei mai mari cunoscători ai ceaiului, printre care se găsea şi celebrul

SEN NO RIKYU (1521 -15 91), pe care l-a însărcinat cu codificarea regulilor cha-no-yu. De aici a decurs întreaga estetică a ceaiului: ea avea să influenţeze pentru totdeauna arhitectura, arta grădinilor, arta buchetelor (IKEBANA), în sfârşit, artizanatul olarilor, al topitorilor şi al lăcuitorilor. Astfel au pătruns în viaţa cotidiană, prin mijlocirea ceremoniei ceaiului, principiile filosofice şi estetice zen.

CHASHITSU sau CHASEKI

Încăpere de mici dimensiuni sau pavilion izolat, unde se bea ceaiul după regulile esteticii dezvoltate în epoca Muromachi.

CHE KTJNG

Vezi CULEGEREA CLASICĂ DE POEZII.

CHEN-NONG

Unul dintre regii mitici ai vechii Chine.

CHIBA-KEN

Prefectură situată la est de Tokyo.

CHIGADJANA sau TANA

Etajeră ale cărei scânduri sunt puse în mod asimetric.

CHIGI

Ornamente din bucăţi de lemn încrucişate care împodobesc grinzile din acoperişul (KATSUOGl) sanctuarelor shinto şi, în general, orice clădire derivată din arhitectura lemnului, folosită în Japonia în epoca preistorică.

CHIKAMATSU HANJl

Născut în 1725, mort în 1783. Autor dramatic.

CHIKAMATSU MONZAEMON

Născut în 1653, mort în 1724. Celebru autor dramatic; geniul său a înnobilat teatrul de marionete (JO-

RURI), al cărui repertoriu a fost apoi reluat de teatrul KABUKl.

CHIKUGO

Una dintre cele unsprezece străvechi provincii din Saikaido, ţinând azi de Fukuoka-ken.

CHTKIJZEN

Una dintre cele unsprezece străvechi provincii din Sai-kaido, ţinând azi de Fukuoka-ken.

CHINORI

Sânge artificial, unul dintre efectele scenice clasice ale teatrului KABUKI.

CHOGEN

Vezi SUUNJO.

CHOJIRO

Creatorul holurilor „R4KU”.

CHOJU GIGA

Începutul secolului al XHl-lea. Rulou satiric pictat, atribuit călugărului TOBA SOJO (l053-l140) şi păstrat la KOZANJI (Kyoto).

CHOKA

Poem lung.

CHOKKOMON

Motiv alcătuit din linii drepte şi curbe: decor geometric frecvent în epoca fierului (secolele IV-VII).

CHOMEI

Vezi KAMO NO NAGAAKIM. CHONEN

Mort în l016. Călugăr de pe lângă templul TODAJJl (Na-ra). A călătorit în China în 983.

CHONES

Citadinul. În epoca Edo, a dobândit o mare putere eco-nomică.

CHOSHU

Nume chinezesc al provinciei Nagato, una dintre cele opt străvechi provincii din San’y-odo (azi: Yamaguchi-ken).

CHOSOKABE

familie de samurai din “fosa (azi: Kochi-ken).

CITI EI UU TCHL’AN

. Povestire de la malul apei” ’, roman chinezesc.

CHU KING

Vezi CULEGERE CLASICĂ DE TEXTE ISTORICE.

CHUGOKU

Nume dat odinioară totalităţii provinciilor din San'yodo şi din San'indo.

CHUGUJI

Unul dintre cele şapte temple întemeiate de SHOTOKU TAlSHI (574-622), conţinând una dintre cele mai celebre bodhisattva [Camion. Apar-ţinea odinioară sectei budiste HOSSO, dar acum aparţine sectei budiste ezoterice SHIN-GON. Shotoku Taishi l-a în-temeiat în amintirea mamei sale şi l-a dedicat împărătesei SUIKO (care a domnit între anii 592-628); iată de ce a fost totdeauna condus de pre-otese prinţese din casa regală.

CHTJMON

Poarta de sud a mănăstirii din templele budiste.

cnusoN.n

Întemeiat de către ENNIN (794-864) la mijlocul secolului al nouălea, acest templu, situat în apropiere de Hi-raizumi (ţinutul Mutsu), a fost considerabil îmbogăţit în secolul al XU-lea de către familia EUJIIVARA, care a tacul din el un sanctuar al sectei JODO.

CONFUCIUS, CONFUCIANISM

Nume latinizat al lui rC'ong-tseu suu K'ong Fu-tseu, filosof chinez agnostic din secolul al VI-lea a. Chr. (dalele tradiţionale: 551-479), întemeietor al unei etici dominate de valoarea efortului şi a sincerităţii în relaţiile umane. Două virtuţi ale confu-cianismului au jucat un mare rol în Japonia: pietatea filială şi mai ales loialitatea supusului faţă de superiorul său, cheie de boltă a sistemului social japonez. Neoconfucianismul, întemeiat de TCHU HI (l130-1200), a adăugat gândirii confuciani ste originare o filosofie a absolutului care, într-un efort de sincretism, voia să depăşească şi să înglobeze preocupările metafizice ale budiştilor şi ale taoiştilor.

CONSTITUŢIA CELOR ŞAPTESPREZECE ARTI-COLE

Vezi JUSHlCHlJO KEUPO.

CONVORBIRI

„Convorbirile” (Luen yu) lui Confucius constituie, împre-ună cu „Marele studiu” (Ta hio), „Invariabilul mediu” (Tchong yong) şi operele lui Mcncius (Klong-tseit), cele „Patru cărţi” (Ssea chit), una dintre operele clasice ale confucianismului.

CULEGERE CLASICĂ DE TEXTE ISTORICE

Chu sau Cini King, una dintre cărţile canonice ale confucianismului chinezesc, compilată de CONFUCIUS (date tradiţionale: 551-479) pe baza unor documente istorice privitoare la cele trei dinastii Hia, Chang şi Tcheu, din timpurile legendare ale mileniului al treilea şi până în secolul al VUI-lea dinaintea erei noastre. Mult remaniate şi comentate de generaţiile succesive, această culegere evocă o vârstă de aur care a servit adeseori drept termen de referinţă pentru morala politică a neo-confucianismutui.

CULEGERE CLASICĂ DE POEZII

Che king, una dintre cărţile canonice ale confucianismului chinezesc compilată de CONFUCIUS (date tradiţionale: 551-479). Este o culegere de aproximativ trei sute de ode şi balade din timpurile cele mai vechi. Ea reprezintă o sursă de informaţii cronologice mult mai sigură şi mai bogată decât CULEGEREA CLASICĂ DE TEXTE ISTORICE.

D

DAIANJI

Numit şi Nandaiji, este unul dintre cele trei temple - împreună cu TODAlJl şi Saidaiji – considerate a fi cele mai prospere din epoca Nara (secolul al VIJJ-lea). Cea mai veche menţiune referitoare la acest templu este din timpul domniei împărătesei SUlKO, din anul 617. A fost deplasat adeseori şi apare sub diferite nume. Sub numele actual de Daianji a fost construit la HElJOKYO (Nara), în 745. Sub conducerea călugărului KUKAl, a fost unul dintre templele cele mai importante ale budismului ezoteric. Planul său, posterior celui al templului Todaiji, nu diferă de el decât prin amplasarea celor două pagode situate dincolo de marea poartă dinspre sud (nan-dai-mon) şi nu dincoace.

DAIBUTSU

„Marele Buddha”. Acest termen desemnează la modul general toate statuile gigantice ale lui Buddha (17,66 m) şi în special cea pe care o adăposteşte TODAlJl din Nara, realizată, cu începere din 743, la ordinul împăratului SHOMU (care a domnit între anii 724 -749).

DAIBUTSUDEN

„Sala Marelui Buddha”. Sanctuar principal al templului TODAIJI din Nara.

DAI DAIRI

Locul cel mai important din palatul imperial, centrul său.

DAIGO TENNO

Născut în 885, mort în 930. Al şaizecilea împărat al Japoniei, peste care a domnit între 897 şi 930. La ordinele sale a fost alcătuită antologia de poezie KOKlNSHU.

DAIGOJI

Templu al sectei SHIN-SHU, întemeiat la Kyoto în 874, de către Seiho, nepot al lui KUKAJ. Numele său se explică printr-o favoare specială pe care i-a acordat-o împăratul DAIGO (care a domnit între 897-930). Mai târziu s-a bucurat şi de favorurile lui ASHIKAGA TAKAUJl (1305-1358), dar în urma războiului din era OMS (1467-1477) a ars din temelii. TOYOTOMlHIDEYO-SHl (1536-1598) l-a construit din nou, iar clădirile actuale datează, în marea lor majoritate, din acea epocă.

DAIJOE

Ceremonie de sacralizare a împăratului; banchet solemn.

DAIJOKAN

Organ administrativ principal aflat în fruntea ansamblului structurilor ocârmuirii, “creat prin codul din era TAIHO (7Ol).

DAIMOKU

Rugăciune proprie lui MCHIREN-shu.

DAIMYO

„Marile nume” (shugo-daimyo), seniorii feudali.

DAIMYO BIKYAKU

Posturi în serviciul aşa-numiţilor DAIMYO din epoca

Edo.

DAJJNAGON

Înalt funcţionar al „birourilor Dreptei şi Stângii”.

DAI NIHON SHI

„Istoria marii Japonii”. Operă a şcolii MITO, a cărei redactare a durat aproape trei secole (1658-1907).

DAISEN-EN

Templu situat în mijlocul marelui ansamblu DAlTO-KUJI, din Kyoto, centrul sectei budiste RlNZAI. Daisen-in posedă, în afară de o mare grădină cu brazde, o remarcabilă grădină cu pietre (1512), reproducere a unui peisaj KARE-SANSUI care este totodată şi o evocare filosofică a trecerii omului pe pământ.

DAISHUEN sau DAISUIN Chiliile călugărilor dintr-o mănăstire budistă.

DAI TOA

„Marea Asie orientală”. Termen utilizat de susţinătorii hegemoniei Japoniei în Asia, mai ales cu prilejul politicii ce viza „sfera de coprosperitate a Marii Asii orientale” (Dai Toa Kyoe-iken), obiectiv al anilor 1940-1941.

DAITOKUJI

Întemeiat în 1324, în cartierul Murasakino, în nordul oraşului Kyoto. Principalul templu al sectei zen RINZ4I. Clădirile sale actuale, reconstruite în 1479, simt agrementate de o grădină celebră, DAISEN-IN, desenată de SOAMI (1472-1523), căreia i se datorează şi grădina ullet cu stânci din RYOANJl. Printre numeroasele capodopere care s-au păstrat la Daitokuji, trebuie citate picturile chi-nezeşti ale lui MU-K’I, un autograf al împăratului GO-DAIGO, picturi pe porţi şi ecrane de KANO Motonobu (1476-1559), precum şi o statuie de lemn ce-l înfăţişa pe marele maestru în arta ceaiului SEN NO RlKYU (1521-1591), sculptata de el însuşi.

DAIZAFTJ

Fukuoka-ken. Sediu al ocâr-muirii militare din Kyushu, însărcinat cu paza ţărmurilor mării, iar apoi, treptat, cu toate serviciile civile. Ocâr-muirea de la Dazaifu

a fost la început (663) instituit spre a rezista eventualelor atacuri venite din partea regatului coreean SI11A care, în 562, nimicise ocârmuirea japoneză din statul MMANA (Sudul Coreei).

DAJODAIJTJN

Primul ministru, titlu creat în 671.

DAMMARI

Scenă din teatrul KABUKl, în cursul căreia eroii se caută prin întuneric.

DAN-NO-URA

Shimonoseki, Yamaguchi-ken. Celebră bătălie navală (l185), în timpul căreia a pierit tânărul împărat ANTO-KU (care a domnit între l181-l183), şi care a însemnat înfrângerea clanului TAlRA şi victoria clanului MlNAMOTO. Atunci a luat naştere o Japonie a războinicilor.»

DANRIN

Şcoală de poezie întemeiată de NISHIYAAU SOIN (1605-1682).

DARUMA

Bodhidharma.

DATE

Familie de daimyo ce cobora din familia FUJIWARA. S-au stabilit în MUTSU încă din l189.

DAZAI OSAMU

Născut în 1909, mort în 1948. Scriitor. S-a sinucis la puţină vreme după publicarea romanului său libertin, Apus de soare” (Shayo). Ultima sa operă, “Descalificarea umanului” (Ningen-shikkaku), simbolizează deznădejdea şi gustul pentru neant carac-teristice ţării sale după ce a fost înfrântă în război.

DEBAYASHI

Dramă dansată din teatrul KABUKI (iiayashi, orchestră, concert).

DEGATARI

Dramă dansată din teatrul KABUKI.

DEGUCHI ONISABURO

Născut în 1871, mort în 1948. Cofondator al sectei

OMOTO.

DEMO

Abreviere a cuvântului englezesc demonstraţion, manifestaţie de stradă.

DENDEN-MONO

Piese din teatrul JORURI adaptate pentru teatrul KABUKI. Vezi şi MARUHON-MONO.

DENGAKU

„Dansurile şi melodiile câm-peneşti” care s-au dezvoltat cu începere din epoca Heian, ritmau muncile colective ale plantării şi recoltării orezului. Mai târziu, au intrat în repertoriul templelor şi sanc-tuarelor, apoi au fost asimilate de teatrul NO.

DENGYO DAISHI

Vezi SAICHO.

. — – DESHIMA

Insuliţă din portul Nagasaki, concesionată olandezilor în

1635. Sursă de cunoaştere -pentru japonezi – a Occi-dentului Europei şi singurul punct de întâlnire, timp de două secole, dintre cultura europeană şi cea japoneză.

DEWA

Una dintre cele treisprezece străvechi provincii din To-sando (partea de nord a ţinu-tului Honshu), ţinând astăzi de Akita-ken şi de Yama-gata-ken.

DHARi\14

Legea lumii, conform iâlo-sofiei indiene. Acest termen desemnează legea sub toate aspectele ei, civile, religioase, metafizice.

DHRTARASTRA

Unul dintre cei patm regi celeşti ai budismului (în japoneză: Jikokuten). Ve-ghează asupra Orientului.

DHYANA

Practică de meditaţie în conformitate cu yoga budistă, sursă a unor speculaţii ce au dus la formarea filosofiei chi-neze TCH’AN (în japoneză: TEN).

DINASTIILE DEN SUD ŞI DIN NORD

Vezi NAMBOKU CHO.

pjTJRTCHAT

În chineză, Ju-tchen. Popor tungus care, după ce a învins clanul K'i-tan, a întemeiat în China de Nord dinastia Kin, care a domnit între l122 şi 1234, şi a fost zdrobită de mongoli. Sunt cunoscuţi în istoria Japoniei sub numele de „barbarii Toi" (Toi no zo-ku). Când, în l019, au apărut în rada Hakata, au fost învinşi de FUJIWARA NO TA-KAIE, căpetenia ocârmuirii din DAZAIFU.

DOBEI

Zid care proteja donjonul unei fortăreţe.

DOGEN

Născut în 1200, mort în 1252. Călugăr întemeietor al sectei SOTO. Studiase mai întâi învăţătura TENDAl, pe muntele HIEI. Apoi, în 1223, a călătorit în China, de unde a adus învăţătura Ts'ao-t'ong (Soto), pe care a predicat-o în templul Kenninji (întemeiat în 1202, la Kyoto, de către EISAI), iar apoi în templul Eiheiji din Echizen (Fukui-ken), pe care l-a întemeiat el însuşi şi din care a tacul sediul sectei sale (1244).

DOGU

Statuete antropomorfe din lut ars, opere ale unor vânători şi pescari din neolitic (epoca

JOMON).

DOIKKI

Revolte ţărăneşti împotriva autorităţilor.

DOKE-GATA

Clovnul, rol din teatrul

KABUKl.

DOKYO

Acest călugăr (mort în 772) a izbutit, câştigând încrederea împărătesei KOKEN, care a domnit între 749 şi 759, şi, o a doua oară, sub numele de Shotoku, între 764 şi 770, să concentreze în mâinile sale întreaga autoritate politică. În urma intrigilor marilor nobili, ce-l duşmăneau pe Dokyo, împărăteasa Koken l-a trimis pe WAKE NO KlYOMARO (733-799) să-l consulte pe zeul din templul Hachiman din Usa. Kiyomaro aducând vestea că niciodată un simplu supus nu va putea deveni împărat, Dokyo l-a

exilat. La moartea împărătesei, împăratul KONIN (care a domnit între 770 şi 781) l-a izgonit pc Dokyo în Shimotsuke (Tochigi-ken).

DOSHO

Călugăr budist. Întorcându-se dintr-o călătorie în China, a introdus, în “Japonia, în 660, secta HOSSO, şi a propagat învăţătura RYOBU SHINTO. La moartea sa, în 700, a fost obiectul primei incinerări practicate în Japonia.

DOSHUN

Vezi HAYASHl RAZAN. DOTAKU

Clopote din bronz fără limbă, cu secţiune elipsoidală (epoca YAYOI).

E

ECIIIGO

Una dintre cele şapte străvechi provincii din Hokurikudo, ţinând azi de Niiga-ta-ken.

EDO

Reşedinţa shogunului, înce-pând cu primii ani ai secolului al XVH-lea şi până în 1868, când a primit numele de Tokyo şi a devenit capitală naţională şi totodată reşedinţă imperială. Vezi şi TOKYO.

EDO.UDAI

Epoca Edo: 1600-1868.

EDO JO

Castelul Edo, construit în a doua jumătate a secolului al XV-lea de către OTA DOKAN (1433-1486), renovat de TO-KUGAIVA IEYASU (1542-1616) şi terminat în 1636 de TOKVGAWA lEUITSU (1603-1651). Reşedinţă pentru BA-KI.T’l până în 1868, a devenit apoi palat imperial.

EHlME-KEN

Prefectură situată în partea de nord-vest a insulei Shi-ko-ku, a cărei capitală este Matsuyama.

EIKVO

Eră (1429-1440) marcată de numeroase revolte ţărăneşti.

EISAI

Născut în l142v mort în 1215. Călugăr. Întors din China, a introdus în Japonia primele învăţături tch’an

(ZEN) şi a propagat băutul ceaiului.

E-MAKIMONO

Rulou cu miniaturi. Textul, la început ilustrat cu imagini, a dispărut în cele din urmă cu totul, lăsând locul ilustraţiilor.

ENGAKUJI

Întemeiat în 1282 de HOJO TOKIKfUNE, regent al oebî de al şaptelea shogun, la nord-vest de Kamakura. Era unul dintre cele cinci mari temple ale budismului ZEN, dar cutremurul de pământ din 1923 l-a distnts în cea mai mare parte. Se mai poate vedea aici un relicvariu, aşa-numitul SH.UUDEN, conţinând un dinte adus odinioară din China şi atribuit lui Buddha S.AKYAUUNI.

ENKTJRI

Scenă de ruptură, în teatrul KABUKI.

ENKO DAISIIl

Vezi HONEN.

ENKU

Mort în 1695. Sculptor. ENNTN

Născut în 794. mort în 864. Celebru călugăr din secta TEXDAJ. L-a însoţit în China (838) pe Fujivvara no Tsu-netsugu (796 – 840) şi a rămas aici timp de nouă ani. A introdus în Japonia practica meditaţiei asupra numelui AMIDA. Însemnările sale de călătorie constituie importante documente pentru cunoaşterea vieţii cotidiene din China secolului al LX-lea.

ENOMOTO TAKEAKI

Născut în 1836, mort în 1908. După ce a fost unul dintre ultimii partizani ai shogunului în timpul Renovării imperiale din epoca MEIJI, a devenit un diplomat şi un artizan al noi politici japoneze.

ENRYAKUJI

Principalul templu al sectei TENDAl, întemeiat în 788 de către călugărul SAJCHO (767-822) care, întorcân-du-se din China (805), a propovăduit aici doctrinele T'ien-t'ai (TENDAI), în care fusese iniţiat pe continent. Timp de mai multe secole, influenţa templului Enrvakuji a fost determinantă la Curte şi printre nobili. Bogat -poseda

numeroase SHOEN –, templul Enryakuji adăpostea şi călugări războinici care, uneori, se năpusteau asupra oraşului Kyoto, cu care erau necruţători. Au fost decimaţi şi reduşi la neputinţă, datorită intervenţiilor energice ale lui ODA NOBUNAGA (1571) şi ale lui TOYOTOMI HIDEYOSHI.

EVANTAI

Evantaiul a fost, până în 1868, un accesoriu indispensabil. Odinioară rigid (uchi-wa), apoi pliabil (ogi), era utilizat de toată lumea, de la cea mai umilă slugă şi până la împărat. Căci, în afară de folosinţa sa practică, el mai dobândise, în decursul secolelor, ceva din valoarea abstractă a străvechiului baston de comandant (shaku). Devenise ca o prelungire a fiinţei, ca un fel de semnal individual care, prin modul cum era purtat şi mânuit, exprima o stare sufletească. Generalii îşi dădeau ordinele cu ajutorul unui evantai din fier a cărei poziţie avea o semnificaţie precisă. Uneori, în teci în formă de evantai erau ascunse pumnale. Mari evantaie din lemn de criptomer erau purtate cu prilejul procesiunilor de la templul din ISE. În sfârşit, evantaiul era accesoriul indispensabil al divertismentelor dansate şi al teatrului NO. Mişcările sale, tăcerea sau zgomotul sec al lamelor deschise şi închise, erau de ajuns pentru a exprima profunzimea, caracterul chinuitor, inutilitatea pasiunilor umane; şi astfel, umilul obiect domestic, devenit simbol, le amintea întruna oamenilor de zădărnicia patimilor lor.

EZO

Populaţii care, locuind în estul şi nord-estul Japoniei, trăiau încă, în plină epocă istorică, viaţa străbunilor lor din neolitic.

F

FRANCISCO DE JASSU, sfântul

Născut la Pamplona în 1506, mort lângă Canton în 1552. Iezuit spaniol ajuns în Japonia în 1549. Nunţiu şi legat al papei pentru India portugheză.

FROES, R.P. Luis

Mort în 1597. Iezuit portughez sosit în Japonia în

1563 şi primit la Kyoto, în 1568, de către ODA NOBUNAGA (1534-1582).

FUDAI-DAIMYO

„Nobili pentru veşnicie”. Nobili, ce i se alăturaseră lui TOKUGAWA IEYASU (1542-1616) înainte de bătălia decisivă de la SEKlGAHAKA (1600).

FUDOKI

Culegere de curiozităţi, pro-ducţii şi particularităţi din fiecare regiune a vechii laponii, constituită la ordinul îm-părătesei GEM MEI (care a domnit între 707 şi 715) după modelul cronicilor locale chi-nezeşti. Culegerea cuprinde cinci cărţi, conform unei îm-părţiri geografice: Izumo fu-doki; Hitachi fudoki; Harima fâidochi; Hizen fudoki; Bungo fudoki.

FUDOMYOO

Vezi ALCALA.

FUGEN

Vezi SAMANTABHADRÂ:

FUJI NO YAMA

Muntele Fuji.

FUJTVVARAKYO

Capitală imperială între 694 şi 710, pe vremea împărătesei JITO (care a domnit între 686 şi 697), a împăratului Mommu (care a domnit între 697 şi 707) şi a împărătesei GEMMEl (care a domnit între 707 şi 715). Din această capitală – descoperită prin recente săpături arheologice – a fost promulgat faimosul cod al erei Taiho (TAlHORITSURYO) (7Ol).

FUJIWARA SHI

Familia Fujiwara. NAKATOMI NO K.AMATARI, ce a pus în practică reformele din era TAlKA, sub domnia împăratului KOTOKIJ (care a domnit între 645 şi 654), a primit în 669, de la împăratul TENCHI (care a domnit între 668 şi 671), numele de familia Fujiwara, transmisibil urmaşilor. Marea vechime şi calitatea serviciilor a-duse statului, posedarea unor pământuri în zonele non-defrişate, ce nu puteau deveni proprietatea statului, precum şi o abilă politică a căsătoriilor, care o legau, din generaţie în

generaţie, tot mai strâns, de familia imperială, au făcut din familia Fujiwara o pepinieră de oameni politici, poeţi, generali şi împărătese. Îi erau practic rezervate funcţii ca acelea de regent (SESSHO) sau de şef al palatului (KAMPAKU). Influ-enţa ei asupra vieţii ţării, în epoca Heian mijlocie şi finală, a fost atât de mare, încât acest ansamblu este desemnat prin numele de „cultură Fujiwara”. În epoca Ka-makura, familia Fujiwara a fost împărţită în mod oficial în cinci ramuri (GOSEKKE), care au dăinuit până în epoca

Meiji şi din care erau alese împărătesele.

FUJIWARA NO KTNTO

Născut în 966, mort în l041. Poet care a alcătuit „Culegerea de poeme din operele celor treizeci şi şase de poeţi nemuritori”.

FUJIWARA NO KORE-MICHI

Născut în l093, mort în l163. A fost unul dintre consilierii favoriţi ai împăratului SUTOKU (care a domnit între l123 şi l141).

FUJIWARA NO KOZEI sau VIKLNARI

Născut în 972. mort în l027. Literat şi caligraf.

FUJIWARA NO MICHI-NAGA

Născut în 966, mort în l027. Devenind şeful familiei Fuji-vvara, a dus clanul pe culmile puterii. Numit KAMPAKU în 995, a fost, prin căsătoria fiicelor sale, succesiv, socru a trei împăraţi, pe care îi ţinea cu totul sub influenţa sa. După ce a exercitat funcţiile de regent (SESSHO), apoi de prim-ministru (DAJO-DAI-Jl\’), s-a călugărit şi a construit templul HOJOJI; a trăit aici până la moarte, venerat de întreaga Curte imperială.

FUJIWARA NO MOMO-KAWA

Născut în 722, mort în 779. Ministru sub împărăteasa KOKES, care a domnit între 749 şi 759, iar apoi, sub numele de Sliotoku, între 764 şi 770, l-a adus pe tron pe împăratul KONIN (care a domnit între 770 şi 781), iz-butind să-l convingă să re-nunţe la a mai sta retras la NARA.

FUJIWARA NO MORO-SUKE

Născut în 908, mort în 960. Cunoscut sub numele de

Kujo-dono şi de Hojo-udai-jin. Autor al „Ultimelor dorinţe ale lui Kujo-dono” (Kujo-dono yuikai).

FUJIWARA NO MOTOT-SUNE

Născut în 836, mort în 891. Primul căruia i s-a conferit titlul de KAMPAKU, şef al palatului, în 887 (sau 884, sau 882?).

FUJIWARA NO NOBU-VORI

Născut în l133. mort în «

l159. A participat la răpirea ex-împăratului GO-SHIRA-KAWA, în l159.

FUJIWARA NO NOBU-ZANE

Născut înainte de l185, mort după 1265. Fiu al lui Fuji-wara no Takanobu. Poet şi pictor de portrete realiste.

FUJIWARA NO SADAIE

Născut în l162, mort în 1241. Numit şi Tcika. Vestit poet ale cărui opere apar în numeroase culegeri, cea mai celebră fiind „Noua culegere de poezii de ieri şi de azi” (SHIN KOKINSHU, 1205), a cărei alcătuire a condus-o, coirforrti ordinelor împăratului GO-TOBA.

FUJIWARA NO SEIKA

Născut în 1561, mort în 1619. A renunţat la a mai fi călugăr budist şi a căutat în CONFUCIANISM ceea ce nu putuse găsi la învăţătorii săi spirituali. Protejat fiind de TOKUGAWA IEYASU (1542-1616), a întemeiat o şcoală (Teishuga-kuha) în care se studia şi se preda filosofia chineză. Cel mai celebru dintre numeroşii săi elevi este HAYASHlRAZAN (1585-1659).

FUJTVVARA NO SUMITO-MO

Mort în 941. După ce s-a aliat cu clanul TAIR.4, s-a revoltat împotriva împăratului (939-941) şi a fost executat.

FUJIWARA NO TAKAIE

Născut în 979, mort în l044. Şef al ocârmuirii de la DAZAIFU, i-a. zdrobit pe DJURTCHAT (Toi no zoku), care încercau să debarce în Japonia.

FUJIWARA NO TAKA-NOBU

Născut în l142, mort în 1205. Poet şi pictor.

FUJIWARA NO TANET-SUGU

Născut în 737, mort în 785. A fost asasinat în timp ce

supraveghea construirea noii capitale din NAGAOKA.

FUJIWARA NO TEIKA

Vezi FUJIWARA NO SADAIE

FUJIWARA NO TOKIHI-RA

Născut în 871, mort în 909. Duşman al lui SUGAIVARA NO MCHlZANE (845-903), al cărui exil l-a obţinut în 9Ol.

FUJIWARA NO YORIMI-CHI

Născut în 992, mort în l074. Fiu al lui FUJIWARA NO MICHlNAGA (966-l027), a exercitat o putere reală sub trei împăraţi: Go-Ichijo (care a domnit între l016-l036), Go-Shujaku (care a domnit între l036-l045) şi Go-Rei-zei (care a domnit între l045 şi l068). A construit pe domeniile sale din Uji faimosul BYODOIN, unde s-a retras în l068.

FUJIWARA NO YOSHI-FUSA

Născut în 804, mort în 872. Prim-ministru în 866. O dată cu el începe apogeul familiei Fujivvara.

FUKUI

Nagasaki-ken. Zăcământ preistoric. Epoca dinaintea olăritului (SENDOKIJIDAl) şi epoca JOMON.

FUKUOKA-KEN

Prefectură situată în partea de nord-vest a insulei Ky-ushu, având capitala Fukuoka.

FUKUZAWA YUKICHI

Născut în 1834, mort în 19Ol. Descendent al unei familii de samurai din Buzen (Oita-ken), a luptat întreaga-i viaţă pentru occidentalizarea ţării sale. După ce a studiat „ştiinţa olandeză” (RANGA-KU) la Osaka, a învăţat engleza prin mijloace proprii şi, de îndată ce a putut, s-a dus’ în Statele Unite ale Americii şi în Europa. La întoarcerea sa în Japonia, a fondat universitatea Keio (Keio-gijuku) în 1868 şi s-a străduit din răsputeri să propage în Japonia filosofiile occidentale. Universitatea sa şi numeroasele sale lucrări au făcut din el directorul de conştiinţă al unei întregi generaţii de filosofi şi de oameni politici. A fost supranumit „înţeleptul din Mita” (JMita-seij’in”), după numele cartierului din Tokyo unde era situată Keio-gijuku.

FUMI-E

Imaginea lui Christos sau a Sfintei Fecioare pe care tre-buiau să o calce în picioare, cu începere din 1629, toţi cei ce erau bănuiţi că simpatizează cu creştinismul. Cine refuza să calce în picioare imaginea sacră, era martirizat.

FUNAYAMA

Tumulus (Kumamoto-ken).

FURIGANA

Mici caractere silabice (KANA) ce însoţeau pe părţile laterale un caracter a cărui pronunţie o indică.

FUSUMA

Uşi glisante.

FUTABATEI SHIMEI

Născut în 1864, mort în 1909. Romancier. Datorită lui, japonezii au descoperit literatura rusă.

G

GAKI-ZOSHI

„Ruloul celor osândiţi şi înfometaţi” (secolul al Xn-lea).

GANDHARA

Veche provincie situată în nord-vestul Indiei şi a cărei capitală era actualul oraş Peshawar (Pakistanul occi-dental). Aici s-a dezvoltat o celebră şcoală de artă budistă care a operat sinteza plastică a temelor elenistice, romane, siriene şi iraniene.

GANGOJl

Unul dintre cele şapte mari temple din NARA şi unul dintre cele mai vechi temple budiste din Japonia. Fusese întemeiat de SOGA NO UXlAKO, fervent partizan al budismului, în anul urcării pe tron a’ împăratului SUSHUN (587), cel pe care urma să-l asasineze (592). Templul aparţine acum sectei SHlN-GON.

GANJTJS

Născut în 688, mort în 763. Călugăr chinez (Kien-tchen) din secta Liu (RITSU în japoneză), pe care a mtrodus-o în Japonia. După ce a eşuat de mai multe ori, a izbutit să ajungă în cele din urmă în Japonia în 753, unde, protejat fiind de piosul împărat SHOMU (care a domnit între 724 şi 749), a întemeiat, în 759, templul TO-

SHODAIJI,

GARANEN

Provine din sanscritul ghara (din Sangharama). Parcul unei mănăstiri budiste.

GEISHA

În accepţia literală: „persoană care practică artele”. Experte în muzică, poezie şi dans, gheişele se duc în restaurantele renumite sau chiar în case particulare, spre a da mai multă strălucire unor dineuri la care nu participă decât bărbaţi. Arta lor este rodul unei îndelungi şi costisitoare educaţii (la Kyoto, tinerele ucenice în această artă sunt numite maiko). Iată de ce gheişele, provenind din familii sărace, fac mari datorii, ceea ce le obligă să-şi petreacă cea mai mare parte din viaţă sub controlul unei bătrâne okami-san, ele trebuind să restituie banii avansaţi de către cei ce s-au ocupat de ele încă din copilărie, educându-le şi constituindu-le o luxoasă şi indispensabilă garderobă alcătuită din veşminte tradi-ţionale. Chiar dacă li se atribuie – ca oricăror alţi artişti reputaţi – tot felul de poveşti sentimentale, existenţa lor nu are nimic în comun cu cea a damelor de consumaţie de prin baruri, pe care limbajul înşelător al turismului le împodobeşte adeseori cu titlul uzurpat de „gheişe”.

GEKOKTJJO

„Cei mici îi înlocuiesc pe cei mari”, expresie ce caracte-rizează fenomenele sociale care au marcat sfârşitul sho-gunatului familiei ASHlKAGA (secolele al XV-lea şi al XVI-lea).

GEKTJ

„Templu exterior” din ISE, dedicat zeiţei cerealelor.

GEMBO

Mort în 746. Călugăr de pe lângă templul KOFUKVJI din Nara. S-a dus în China în 716.

GEMMEI TENIS O Născută în 661, moartă în 721. Împărăteasă, a patruzeci şi treia suverană a Japoniei, asupra căreia a domnit între 707 şi 715. Se pare că importanta culegere KOJIKI a fost alcătuită din porunca ci.

GEMPEI SEISUIKI

„Familia Minamoto şi familia Taira, gloria şi declinul lor” (1235). Roman militar ce relatează luptele dintre familiile MINAMOTO şi TAIRA.

GEN.JI

Vezi MINAMOTO.

GENJI MONOGATARI

„Romanul prinţului Genji” (l004). Operă de MURISAKl SHIKIBV, capodopera genului literar MONOGATARI.

GENJl-MONOGATARI

.. Rulourile lui Genji” (secolul al Xn-lea).

GENKO-BORI

Zid construit în secolul al XHI-lea de către locuitorii ţinuturilor KYUSHU, pentru a rezista năvălirilor mongole.

GENKO NO HEN

Revoltă din era Genko (1331-1333). Tentativă zadarnică de restaurare a puterii imperiale făcută de către împăratul GO-DAlGO (care a domnit între 1318 şi l 339).

GENKTJ

Vezi IIONEN.

GENROKU JIDAI

Epocă din era ’ Genroku (1688-1703): se manifestă, pe toate planurile, apogeul regimului Edo.

GENSHTN

Născut în 942, mort în l017. Călugăr de pe muntele HlEI. A avut numeroşi discipoli şi operele sale l-au inspirat pe HONEN {\ 133- 1212).

GENZAI-MONO „Piese de acum”. Piese aparţinând teatrului NO, ce puneau în scenă personaje vii, opunându-se astfel pieselor cu fantome (ONRYO-MONO) sau demoni (ONI-MONO).

GEZA-ONGAKU

Muzică ce acompania drama vorbită în teatrul KABUKI.

GIDAYU-BUSHI

Recitativ specific teatrului JORURl.

GIFU

Capitală a prefecturii Gifu-fCen, situată la nord-vest

de Aichi-ken (Nagoya).

GIGAKU

Unul dintre dansurile venite din China şi importate din Coreea în Japonia, în 612, în timpul domniei împărătesei SUlKO. Este impregnat de tradiţiile tibetane şi indiene sub forma în care au apărut în Asia centrală a secolului al VE-lea. Aceste dansuri au dispărut, nelmairămânând din ele astăzi decât unul singur, dansul leului (shishi-mai), precum şi unele măşti (gigaku-men) din lemn, cu trăsături accentuate şi aproape caricaturale, păstrate la SHOSOIN şi la Honbo-kyoko, bibliotecă a templului TODAIJI, măşti care evocă personajele burleşti din repertoriu.

GINKAKU

Pavilionul de argint. Edificiu construit în 1489, la poalele „munţilor orientali” (Higa-shiyama) din Kvoto, la porunca lui ĂSHIKAGA YOSHIMASA (1435-1490). Imita Pavilionul de aur

(KINKAKU) pe care ASHI-KAGA Y0SHlMTSU (1358-1408) îl construise la poalele „munţilor din nord” (Kita-yama). După moartea lui Yo-shimasa, Pavilionul de argint a devenit un templu şi a primit numele de Jishoji, de unde şi numirea sa curentă de Ginkakuji (templu al Pavilio-nului de argint). Pavilionul de argint reprezintă un jalon foarte important în istoria arhitecturii japoneze, căci el posedă toate caracteristicile casei nipone ca îndelungată sinteză între elemente chine-zeşti şi elemente autohtone. Grădina este şi ea o ilustrare desăvârşită a grădinii japoneze: în mijlocul unui lac cu sinuoase contururi, se află o insulă; o grămadă de mi-nuscule pietricele albe, la origine uitate acolo de lucră-tori, evocă forma muntelui Fuji; Yoshimasa, impresionat de această asemănare datorată hazardului, interzisese înlăturarea acelei neobişnuite grămezi de pietre.

GINZA

Locul unde erau fabricate, la Edo, monedele de argint (gin), în epoca shogunilor TOKUGAWA; astăzi, cartier şi stradă din Tokyo.

GION

Cartier din Kyoto, vestit odi-nioară pentru cireşii săi, apoi, mai târziu, pentru restaurantele şi casele sale de rendez-vous.

GO-DAIGO TENNO

Născut în 1288, mort în 1339. Al nouăzeci şi şaselea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit cu începere din 1318. A încercat zadarnic să-şi redobândească puterea reală.

GOKAJDO

Cele cinci drumuri principale care, în epoca Edo, străbăteau Japonia şi ajungeau la „Podul Japoniei” (NIHON BASHI), din Edo.

GOKENEN

În epoca Kamakura (l185 – 1333), vasal direct al shogu-nului; apoi, o dată cu trecerea secolelor, vasali indirecţi ai shogunului.

GONIN GUMI

Grupuri alcătuite din câte cinci bărbaţi: repartizare a populaţiei instituită la începutul secolului al XVU-lea; a rămas în vigoare până în 1888.

GO-SAGA TENNO

Al optzecilea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între 1242 şi 1246.

GO-SAI-E

Ceremonie budistă ce avea loc la Curte, instituită în 767.

GOSAN

Cei „cinci munţi”. Shogunul ASHIKAGA YOSHIMITSU (1358-1408) a consacrat sta-bilirea în Japonia a principa-lelor cinci temple zen (orga-nizate într-o structură unică) ale sectei RlNZAl, aşa cum procedase şi în China dinastia SONG din sud. Cele cinci temple erau: NANZENJI, Tenryuji, Shokokuji, Ken-ninji, TOFUKUJI şi Manjuji. Acestei organizări a templelor zen din Kyoto îi corespundea cea a templelor din epoca Kamakura, care grupa templele KENCHOJl, EHGA-KUJI, Shufukuji, Jochiji şi Jomyoji.

GOSAN BUNGAKU

Secolele al XIV-lea şi al XV-lea. „Literatura celor Cinci Munţi”, şcoală de cultură ZEN şi chineză.

GO-SANJO TENNO

Născut în l034, mort în l073. Al şaptezeci şi unulea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între l068 şi l072; nefiind aliat cu familia FUJIWARA, s-a străduit să se elibereze de influenţa lor politică. A nimicit multe SHOEN şi a încercat prin toate mijloacele să slăbească familia Fujiwara.

GOSANKE

Cele „trei case”. Acest termen le desemnează pe cele trei ramuri ale familiei TO-KUGAWA născute din cei trei fii ai lui IEYASU (1542-1616): erau numite ramurile OWARI, KJl şi MITO; printre membrii lor era ales un sho-gun, când shogunatul nu mai avea moştenitori.

GOSANKYO

Cele „trei case nobiliare”: cele trei case colaterale în raport cu casa TOKUGAWA (TAYASU, HITOTSUBASHI şi SHIMIZU).

GO-SEKKE

Cele „cinci mari familii” cărora le-a dat naştere, în epoca Kamakura, clanul FUJIWARA. Printre femeile din aceste cinci ramuri erau alese soţiile împăraţilor.

GO-SHIRAKAWA TENNO

Născut în l125, mort în l192. Al şaptezeci şi şaptelea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între l155 şi l158.

GO-TOBA TENNO

Născut în l180, mort în 1239. Al optzeci şi doilea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între l183 şi l198. A încercat zadarnic saşi restaureze autoritatea. Este celebru pentru că a ordonat alcătuirea culegerii SHIN-KOKINSHU.

GOTO YUJO

Născut în 1435, mort în 1512. Cizelator de metale.

GO-UDA TENNO

Născut în 1267, mort în 1324. Al nouăzeci şi unulea

împărat al Japoniei, asupra căreia a dorrmit între 1274 şi 1287. Sub domnia sa a fost definitiv înlăturat pericolul invaziei mongole (1281).

GOYOBEYA

Tehnicienii ocâimuirii, mem-brii consiliului shogu-nului, sub ocârmuirea familiei TOKUGAWA (1603 -1868).

GOVOZEI TENNO

Al o sută şaptelea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între 1586 şi-l611.

GOZANZEMYOO

Vezi TRAILOKYAIUÂYA.

GUMMA-KEN

Prefectură situată la nord de câmpia Tokyo şi a cărei capitală este Maebashi.

GIN

Circumscripţie administrativă.

GUPTA

Dinastie indiană (secolele al IV-lea – al VI-lea). A fost nimicită în jurul anului 455, de invazia hunilor heftaliţi. Arta sa, care s-a prelungit până în secolul al VTQ-lea, a influenţat întreg Extremul Orient.

I!

Il. U HiBusiru

Cele opt grupuri de fiinţe supranaturale (deva, ASHURA etc), conform sutrei Lotusului Bunei Legi.

HAC IIIMAN

Hachiman este numele sub care este onorat împăratul Ojin (începutul secolului al V-lea), devenit zeul războiului. Hachiman (în japoneză: Yawata) era protectorul dinastiei MlNAMOTO. Tumu-lusul zis al împăratului Ojin

(OJIN TENNO RYO) este imul dintre cele mai frumoase morminte din câmpia Osaka. Tipul de arhitectură shinto zis Hachiman este constituit din două clădiri lipite una de cealaltă, dar prevăzute fiecare cu un acoperiş independent cu dublă pantă, legate, la locul de articulare, cu o gutieră comună. Templul din Usa (Oita-ken) reprezintă exemplul cel mai caracteristic pentru acest stil.

HAGI

Oraş din actuala Yamaguchi-ken. Reşedinţa familiei de daimyo MORI (1600 – 1862).

HAGOROMO

„Veşmântul de pene”, piesă din teatrul NO.

HAIKAI NO REN GA

„Poeme amuzante”. Moda lor a fost impusă de KIATSU-NAGA TEITOKV (1571-1653).

HAIKU sau HAIKAI sau HOKKU

Poem de şaptesprezece silabe.

HAJI

Ceramică foarte răspândită începând din epoca Marilor Morminte şi în tot timpul Evului Mediu japonez; pro-venea din ceramicile carac-teristice epocii-YAYOl (secolul al rU-lea a. Chr. -secolul al IV-lea).

HAKATA

Port din partea de nord a-ţinutului Kyushu, aflat în centrul actualei FUKUOKA.

HAKKENDEN

Titlul complet al acestui roman de KVOKUTEI BAKIN (1767-1848) este: Sanxo-sato mi hakkenden,.. Povestea celor opt câini războinici” (1841).’

HAKODATE

Port situat în partea de sud a insulei Hokkaido; a adăpostit ultima mişcare de rezistenţă a partizanilor shogunului în timpul Renovării din epoca MEIJI.

HAKONE

Localitate situată la poalele muntelui Fuji, renumită pentru apele sale termale. În epoca Edo, aici fusese plasată o barieră (Hâkdne no saki), în vederea supravegherii circulaţiei.

ILxKUIIO BUNKA

„Cultura Hakuho” (645-710).

IIAMAKITA

Shizuoka-ken. Zăcământ preistoric: s-au găsit în el oseminte-fosile aparţinând unui homo sapiens.

HAMANA

Lagună situată în Shizuoka-ken. Odinioară, prin opoziţie cu lacul B11YA din apropierea capitalei Kyoto, era

numită.. marea îndepărtată” (Totsu urni), de unde şi numele vechii provincii TOTOMl.

HAN

Dinastie imperială chineză (206 a. Chr. -220).

HAN

Domeniul unui daimyo în epoca clanului TOKUGAIVA.

HANAMICHI

„Drumul înflorit”, parte a scenei care înaintează, îngus-tându-se, până în fundul sălii, în teatrul KABUKl.

HANAZONO TENNO

Al nouăzeci şi cincilea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între 1308 şi 1318.

HANDENSHOJO

Repartizarea geometrică a pământurilor.

HAN DOSEI

Călugăr budist chinez (Fan Tao-cheng) din secolul al XVIllea.’ Refugiat la Uji, spre a se pune la adăpost de tulburările ce s-au produs către sfârşitul domniei dinastiei MING (1644), s-a consacrat picturii religioase.

HANEBASHI

Pod ce se poate ridica, aliat la intrarea unui castel-fortă-reaţă.

HANI

Planşete pe care este înscrisă, în ordine ierarhică, succesi-unea rangurilor de la Curtea imperială.

ILANIWA

Ceramică funerară din epoca KOFUN (secolele al IV-lea -al VU-lea).

IIANKA SHIYUI

Poziţia lui MAlTREYA (Bud-dha al viitorului) în timp ce meditează.

II ARI MA

Una dintre cele opt străvechi provincii din San’yodo, ţinând în prezent de Hyo-go-ken.

HASEGAWA TATSUNOSUKE

Vezi FUT.4BA TE SHlMEl

HASEGAWA TOHAKU

Născut în 1539, mort în 1610. Născut în străvechiul

ţinut Noto (azi: Ishikawa-ken), Tohaku s-a dus la Kyoto spre a studia pictura la şcoala fCAWO. Pietonii japonez SESSHU (1420-1506) şi şcoala chineză SONG din sud l-au marcat în mod cu totul deosebit. Posedând arta culo-rilor proprie şcolilor japoneze tradiţionale, precum şi vigoa-rea şi precizia liniei moştenite de la modelele chinezeşti, el le-a adăugat o parte de vis şi de iubire faţă de natură care constituie originalitatea operelor sale, fie că cie mizează doar pe iuviui monocrom, fie că, dimpotrivă, cultivă efectele decorative specifice culturii Mo-moyama.

HASHIMOTO EIKICHI

Născut în 1898. Romancier.

HASHIMOTO GAHO

Născut în 1835, mort în 1908. Pictor din şcoala IC4NO. Luat de vârtejul Renovării din epoca MElJI, nu a cunoscut succesul decât în ultimul sfert al secolului al XIX-lea. Din acel moment, împreună cu Ernest Fenollosa şi Okakura Kakuzo (sau Tenshin, 1862-1913), a participat la fondarea Institutului de artă japoneză (Nihon bija-tsuin), apoi a devenit profesor la Şcoala de Arte Frumoase din Tokyo.

IIATA

Familie ce coboară dintr-un prinţ coreean care, ajungând în Japonia la sfârşitul secolului al HI-lea, ar fi adus aici arta sericiculturii şi a ţesutului.

HATAKEYAMA

Familie de daimyo coborând din Taira no Takamochi (sfârşitul secolului al LX-lea). S-a stins în 1205, dar numele ei a fost reluat de Minamoto no Yoshikane, din familia Seiwa-Genji, Minamoto fiind coborâtor din împăratul Seiwa (care a domnit între 858 şi 876).

HATAKEYAMA MASA-NAGA şi YOSHINARţ

Amândoi morţi în 1493. Fiul adoptiv şi, respectiv, fiul autentic al lui Hatakevama Mochikuni (1397-1455). Veşnici adversari, figurează printre principalii actori ai războiului din era ONIN (1467-1477).

HATAMOTO

„Purtătorii-de-stindard” ’, sub ocârmuirea clanului

TOKU-GAIVA (1603-1868): vasali intermediari între daimyo şi
GOKENlN.
HAYAGAWARI
Schimbarea rapidă a costu-melor în teatrul KABUKJ.
HAYASHI FUMIKO
Născută în 1904, moartă în 1951. Romaniceră, autoare a, Jnsemnărilor unei vagabonde” (Horoki, 1930).
HAYASHI RAZAN
Născut în 1585, mort în 1659. Născut la Kyoto, acest literat CONFUCIANIST a propagat şi impus în Japonia învăţătura filosofului chinez TCHU HI pe care i-o transmisese FUJlWARA NO SEIKA (1561-1619). TOKUGAWA IEYASU (1542-1616) îl preţuia în mod deosebit şi a făcut din el un „director de conştiinţă”. Din acel moment, familiei Hayashi i-a fost încredinţată – în timpul întregii epoci Edo – sarcina de a controla viaţa morală a naţiunii.
HEIAN
Epoca Heian: sfârşitul seco-lului al VUl-lea – sfârşitul se-colului al XIl-lea.
HEIANKYO
Mai târziu numită Kyoto. Capitală imperială între 794 şi 1868. Planul său iniţial îl imita pe cel al oraşului Tch’ang-ngan, capitala dinastiei chineze T’ANG (628-907). Vezi ş\K) ’OTO.
HEIJI
Războiul din era Heiji (l159).
HEIJI-MONOGATARI
Rulouri de la sfârşitul se-colului al XJU-lea, ce ilustrează romanul anonim cu temă războinică de la sfârşitul secolului al XIl-lea, Heiji monogatari.
HEIJOKYO
Capitală imperială între 710 şi 784. Situată în partea de vest a actualei NARA, reproducea planul oraşului Tch’ang-ngan, capitala dinastiei chineze TANG (618-907).
HEIKE sau HEI SHI
Familie constituită în 889, din descendenţii

împăratului KAMMU (care a domnit între 781 şi 806). Vezi TAlRA SHI.

HEIKE MONOGATARI

„Istoria familiei Taira”. Roman militar din epoca Kama-kura, ce relatează povestea familiei TAIRA.

IHA

Cea mai veche dinastie chi-neză. Se spune că a fost întemeiată de eroul legendar YU CEL MARE. Tradiţia o situează între 2205 şi 1766. sau 1994 şi 1523 a. Chr.

HIAKTJEI

Pictor chinez (activ între l190-1230); împreună cu contemporanul său MA YUAN, este unul dintre cei mai mari maeştri ai şcolii SONG din sud.

HIBIYA

Parc situat în centrul oraşului Tokyo.

HIDETADA

Vezi TOKUGAWA HIDETADA. lIlDEYOSIII

Vezi T0Y0T0MlHlDEY0SHl. HIEI-ZAN

„Muntele Hiei”, munte (630 m) situat la nord-est de Ky-oto, la limita dintre vechile provincii Yamashiro şi Omi. În 788, SAlCHO (767-822) a întemeiat aici templul ENRY-AKUJl, care a devenit mai târziu sediul sectei TENDAI. Treptat, muntele s-a acoperit de temple care au adăpostit nu numai călugări, ci şi redutabili călugări-soldaţi. În 1571, ODA NOBUNAGA (1534-1582) a dat foc clădirilor şi i-a ucis pe toţi călugării. Sub ocârmuirea clanului Tokugawa, au fost reconstruite câteva temple.

HIGAKIKAISEN

Marinari de cabotaj din epoca Edo.

HIGASIIIYAMA BUNKA

„Cultura munţilor din răsărit”. Astfel este numită cultura care a înflorit după revolta din era OMS (1467-1477), în epoca shogunatuliii lui ASHJKAGA YOSHLUASA (1435-1490). Pavilionul de argint (GINGAKU, 1489), operă a pictorului SESSHU (1420-1506), grădinile din jurul templului RYOANJI (1451) figurează printre cele mai frumoase exemple ale artei din acea epocă.

HIGO

Una dintre cele douăsprezece provincii străvechi din Saika-ido (Kyushu), depinzând as-tăzi de Kumamoto-ken.

HIKAN

Într-un SHOEN, termenul de hikan îl desemnează pe simplul ţăran în raport cu stăpânul domeniului; el nu evocă în sine însuşi nicio idee de servitute.

HIKONK

Shiga-ken. Oraş situat pe malul lacului BlWA şi dominat de un frumos castel feudal.

HIMEJl JO

Castelul Himeji (Hyogo-ken). La origine, castelul familiei AKAMATSU, minată încă din secolul al XV-lea. A fost luat în posesie şi mărit (1600-1610) de Ikeda Terumasa (1564-1613), căruia i-a revenit din ordinul lui TOKUGAWA IEYASU (1542-1616). A fost apoi succesiv ocupat de diferite familii de daimyo, printre care familia Sakai, care l-a locuit între 1749 şi 1868. Castelul arată încă aşa cum era în epoca Edo.

HIMIKO

Vezi PIMlKO.

HINAGATAHON

Cărţi cu scheme arhitecturale.

HINAYANA

„Micul Vehicul”, ansamblu al doctrinelor iniţiale ale bu-dismului, care s-a dezvoltat îndată după moartea lui Bud-dha şi până în preajma erei noastre. Termenul Hinayana a fost creat atunci, în momentul când a luat naştere un nou fel de budism, MAHAYANA sau „Marele Vehicul”. Această terminologie urmărea să sublinieze generozitatea universală şi altruistă a celui de-al doilea, în raport cu primul, a cărui învăţătură se mulţumea să asigure mântuirea personală a individului, încă viu în Ceylon, în Birmania, în Siam, budismul Hinayana este numit şi budismul din sud, în opoziţie cu budismul Mahayana, practicat mai ales în regiunile care se întind între Nepal şi Japonia. Există şi diferenţe lingvistice: textele din Hinayana sunt în general scrise în PALI, iar cele din Mahayana în sanscrită.

HIRAB AVASIII TAIKO

Născută în 1904, moartă în i 951. Scriitoare contemporană.

IIIRADO

Nagasaki-ken. Port, centru de comerţ cu.. barbarii din sud” (NAMBAN), adică cu europenii, care soseau din sud.

HIRAGANA

Silabar scris în mod cursiv.

HDRATA ATSUTANE

Născut în 1776. mort în 1843. Savant excelând în studierea istoriei şi tradiţiei naţionale. A contribuit în mod deosebit la repunerea în onoare a credinţei SHINTO şi a autorităţii imperiale, ceea ce i-a pricinuit mari neplăceri din partea ocânnuirii shogunale.

HIROSAKI

Aomori-ken. Castel din epoca Edo.

HIROSHIGE

Vezi ANDO HIROSHIGE.

HIROSHIMA

Capitala regiunii Hiroshima-ken (Honshu).

HIROSHIMA-KEN

Prefectură situată pe malul nordic al Mării Lăuntrice şi a cărei capitală este oraşul Hiroshima.

HISHIKAWA MORONOBU

Născut în 1618, mort în 1694. Pictor din şcoala UKIYO-E. A publicat la Edo numeroase cărţi ilustrate (e-hon), a căror calitate şi al căror succes lăsau să se prevadă viitoarea dezvoltare a stampei separate.

IIITOTSUBASHI

Ramură colaterală a familiei TOKUGAIVA. Familie ce coboară din Tokugavva Mu-netada (1721-1764), fiu al shogunului TOKUGAIVA YO-SHIMUNE (1677-1751), ea alcătuia una dintre cele „trei case nobiliare” (GOSAKKYO).

HIZEN

Una dintre străvechile pro-vincii din Saikaido (Kyushu), ce ţine azi de Nagasaki-ken şi Saga-ken.

HOGEN NO RAN

„Revolta din era Hogen” (l156). Ceartă pentru succesiunea imperială între doi împăraţi retraşi de la domnie, TOBA şi SUTOKU, ce susţin fiecare un candidat la tron. SHIRAKAIVA, candidat al lui Toba şi susţinut de familia TAIRA, l-a învins pe prinţul sprijinit de Sutoku şi de familia KONAMOŢO. Acest război arată că, încă de atunci, ocârmuirea ţării se afla în mâinile puternicilor şefi de clan.

HOGEN-MONOGATARI

Rulouri ilustrate din secolul al XIH-lea, după Hogen monogatari, joman anonim cu temă războinică de la sfârşitul secolului al XIl-lea.

HOJI

Slujbă budistă de comemorare.

HOJO sui

Familia Hojo, coborâtoare din Taira no Sadamori (mort în 940). Sub titlul de regent al shogunului (SHlKKEN), membrii acestei familii au exercitat puterea reală între anii 1200 şi 1333.

HOJO SANETOKI

Născut în 1225, mort în 1276. Fondator al bibliotecii cunoscute sub numele de Kanazavva bunko.

HOJO TOKIMASA

Născut în l138, mort în

1215. Primul dintre regenţii (SHIKKEN) shogunilor din BAKUFUL din Kamakura. La moartea lui MlNAAfOTO NO YORITOMO (l147-l199), căruia îi acordase sprijinul său şi cu care îşi măritase fata, a luat conducerea statului.

HOJO TOKTMUNE

Născut în 1251, mort în 1284. Al şaselea SHIKKEN al regimului Kamakura, a ştiut să mobilizeze energiile naţionale spre a rezista asalturilor mongolilor (1274 şi 1281).

HOJOJI

Templu al sectei TENDAJ, întemeiat la Heian (Kyoto), în l022, de către FUJlWARA NO MICHlNAGA (966 -l027), care s-a retras aici după ce se călugărise, în l018, la templul TODAIJI.

HOJOKI

„însemnări din cabana cea nespus de strâmtă” (1212), operă de K4MO NO NAGA-AKlM (l155-1216).

HOKKAIDO

Cea mai nordică dintre marile insule din care este alcătuită Japonia.

HOKKE SIHNTO

Doctrină ce cuprinde atât în-văţătura SHINTO, cât şi pe cea a lui NICHIREN (1222-1282).

HOKUSAI

Vezi KATSUSHIKA HOKUSAI.

HOMMA TAKUSAI

Cizelator din secolul al XTX-lea. Lucra în insula Sado, situată în faţa portului Niigata.

HON’AMI KOETSU

Născut în 1558, mort în 1637. Originar dintr-o familie de fabricanţi de arme albe, Koetsu, mecena, caligraf şi decorator, a întemeiat, în 1615, la Takagamine, lungă Kyoto, un sat ai cărui locuitori erau cu toţii artişti sau artizani. A exercitat o influenţă importantă asupra artelor din vremea sa.

HONEN

Născut în l133, mort în 1212. Mai întâi călugăr pe lângă templul ENRYAKY.TI de pe muntele HEI, unde s-a supus învăţăturii TENDAI, a descoperit mai târziu doctrinele Pământului neîntinat (JODOj, pe care le-a propovăduit. Atrăgându-şi asupra-i furia călugărilor din secta Tendai, a fost exilat la Tosa (Kochi-kcj) în 1206. Patru ani mai târziu, s-a stabilit la Kyoto, unde a întemeiat templul Chionin.

HONGANJI

Templu din Kyoto, sediu al budismului Jodo-shin-shu (IKKO), întemeiat în 1224 de SHlNRAN (l174- 1263). Construit în 1272, a fost deplasat de mai multe ori şi aşezat, în 1591, pe locul unde se află şi astăzi. ODA NOBWAGA (1534-1582), în război cu şeful clanului Ikko, l-a înlocuit cu propriul său frate.

Mai târziu (1602), TOKU-GAWA IEYASV (1542-1616) a construit un alt templu, situat la răsărit de primul

(Higashi-Honganji): secta s-a împărţit, cu începere de atunci, în două ramuri.

HON G AW ARA

Olane făcute după vechi reţete: concave şi îmbinate prin elemente semicirculare.

HONHYAKUSHO

În epoca Edo, cel mai bogat proprietar din sat, cel ce dă numele său cadastrului şi care se bucură astlel de o mare autoritate.

HONMARl

Incintă interioară, parte centrală a unei fortăreţe. Acest termen desemnează în mod specific donjonul castelului Edo, construit de TOKUGAWA HIDETADA (sho-gun între 1605 şi 1622), pornind de la castelul deja existent Nishimaru, construit de IEYASV în 1592.

HONSHU sau IIONDO

Cea mai mare dintre insulele Japoniei (226 580 km2).

HONZON

Cea mai importantă dintre imaginile lui Buddha într-un templu budist.

HO-O

Titlu al împăraţilor care, după ce abdicaseră, se călugăreau.

HOODO

Pavilionul phoenixului, mir mele clădirii principale a templului BYODOIN din Uji.

HORIKAWA TENNO

Născut in l080, mort în 1108. Al şaptezeci şi treilea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit oficial între l086 şi 1107.

HORYU.FI

Templu întemeiat în 607 de către regentul SHOTOKU. După ce a ars în 670, a fost in întregime reconstruit. În ciuda unui nou incendiu şi a reconstrucţiei ulterioare a pavilionului principal (KOX-DO), rămâne cel mai vechi ansamblu arhitectural de lemn din întreaga lume. Dispunerea asimetrică a diferitelor sale elemente - pagodă, poartă centrală, mănăstire – arată că Japonia se

adaptase la schemele moştenite de la China.

HOSHO

Una dintre cele cinci şcoli ale teatrului NO, numită astfel după numele familiei de artişti l Iosho, din epoca Muromachi, şi al cărei iniţiator a fost Hosho Ren’ami (mort iii 1468).

IIOSOKAWA

Familie de daimyo coborâtoare din clanul SeivVa-Genji, Minamoto, deschizând din împăratul Seivva.

HOSSO

Sectă budistă importată în Japonia în 660 de către călugărul DOSI [O, întors din China, (e/i şi cele ŞASE SECTE DIN NARA.

HOTOTOGISU

.. Cucii”, revistă literară fondată în 1897.

HI ANG-TI

Unul dintre cei trei regi mitici ai vechii Chine.

H Y AKUSI IOD AI

Reprezentanţi ai ţăranilor.

HYAKUSHO IKRI

Revolte ţărăneşti. Vezi şi DOIKKI.

HYOGO-KEN

Prefectură situată pe malul nord-estic al Mării Lăuntrice şi a cărei capitală este complexul Kobe-l Ivogo.

HYOJOSHU

Corp de consilieri creat în

I

IBARAKI-KEN

Prefectură situată la nord-est de Tokyo şi a cărei capitală este Mito.

ICHIBOKUZUKURl

Teluiică de sculptură constând în a realiza piese monoxile.

ICIIIJO TENNO

Al şaizeci şi şaselea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între 987 şi l011.

IC HIKAWA DAN.mtO

Născut în 1660, mort în 1704. Celebru actor din

teatrul K.LBUKI. creator al rolului ARAGOTO.

ICIIIKAWA SADANJl

Născut în 1880. mort în 1940. Împreună cu OSANU KWRU (1881-1928), fondator al „Teatrului liber”

(JIYUGEKIJO, 1909).

lEHARU

Vezi TOKUGAWA lEHARU. IEMITSU

Vezi TOKUGAWA IEMITSU. IENARl

Vezi TOKUGAWA IENARI. IEYASU

Ve/i TOKUGAWA IEYASU. IGA

Una dintre cele cincisprezece străvechi provincii din Tokai-do, depinzând azi de actualul Mie-ken.

IGARAKURI

Procedeu folosit in topirea marilor statui de bronz, în tranşe succesive, agăţate uncie de celelalte prin piroane adânc înfipte.

(IIARA SAIKAKT

Născut în 1642, mort în 1693. Romancier al cărui talent s-a ilustrat în genul.. povestirilor la modă” (UKlYO-ZOSlU).

IKARLGA

Palat construit lângă HORYUJI de către prinţul SHOTOKU. care a murit aici in 622.

IKEBANA

Ikebana- (aranjarea florilor), arta buchetelor, de origine chineză, a luat naştere în Japonia sub influenţa budis-mului, florile tăcând parte dm obişnuita decorare a altarului. Se povesteşte că prinţul SHOTOKU (574-622) este cel ce a inaugurat practica aranjărilor florale, pe care i-a transmis-o lui ONO NO. IMOKO, ce este considerat a tî fondatorul şcolii ikebana Ikenobo. Când s-a dezvoltat ceremonia ceaiului (CHA-NO-YU), aranjarea florilor, parte importantă din decorarea pa-vilionului consacrat ceremoniei ceaiului (CHASHJTSU), a fost înălţată la rangul unei arte, ale cărei reguli au fost codificate. alinnăndu-li-se astfel sensul simbolic. Se consideră că arta florilor a ajuns cu adevărat să se dezvolte în epoca şi sub protecţia shogunului AS11IKAGA YO-SHlMASA (1435-1490), care a

construit la KyotO Pavilionul de argint (GISKAKU). Elementul central al buchetului serveşte totdeauna drept legătură între o ramură înaltă şi una joasă, aşa cum şi omul se află situat între cer şi pământ. Alegerea florilor se face în mod tradiţional în funcţie de lunile anului: floarea de prun evocă luna februarie, glicina luna mai, crizantema luna octombrie, de exemplu. Variind astfel în funcţie de anotimpuri şi de împrejurări – căsătorie, întâlnire între prieteni –, buchetul nu trebuie niciodată să ascundă ruloul pictat care compune, împreună cu el, decorul încăperii TOKONO-XIA; mai mult, el trebuie să fie alcătuit în armonie cu aceasta, florile de câmp însoţind, precum un ecou, un peisaj rustic. Există acum mai bine de trei sute de şcoli de artă florală ce satisfac toate nuanţele sensibilităţii vizuale, începând cu stricta supunere faţă de regulile clasice şi faţă de o anumită austeritate a tonului, şi terminând cu cele mai modeme şi mai îndrăzneţe variaţii pe tema buchetului, compus până şi din flori sintetice.

IKEDA

Familie de daimyo coborâtoare din Seivva-Genji, Minamoto, coborâtori din împăratul Seivva (care a domnit între 858 şi 876). Această familie s-a stabilit în Oka-v ama în 1632.

IKENO TAIGA

Născut în 1723. mort în 1776. Pictor din şcoala literaţilor (BUNJlNGA).

IKI

Nagasaki-ken. Insulă situată între Kyushu şi Tsushima.

IKKOIKKI

1488. Revolta călugărilor de la templul HONGANJI, din secta JODO-SHIN-SHU, numiţi în mod curent Hcko. Acţiunile lor războinice s-au produs de-a lungul unui secol, până la prăbuşirea lor sub autoritatea dictatorilor de la sfârşitul secolului al XVI-lea.

IMAGAW A YOSHIMOTO

Născut în 1519, mort în 1560. După ce a încercat zadarnic să pună stăpânire pe provincia OlVARl, a fost

învins de ODA NOBUNAGA (1534-1582).

IMARI

Port situat pe coasta nord-estică a ţinutului Kyushu (Saga-ken), celebru prin co-merţul cu ceramicile din ARlTA şi din KARATSU.

IIVIAYO

În epoca Heian, cântece compuse pe baza unor vechi melodii. La sfârşitul epocii Heian, împăratul retras de pe tron GO-SHlRAK.4 WA (l125-l192) a alcătuit o culegere cu astfel de cântece, Ryo jin hisho.

IMIBE sau IMBE

Cuptor pentru ars ceramică, situat în Bizen (azi: Okayama-ken) şi a cărui producţie este pe bază de pământ cenuşiu şi tare, de culoare cărămizie sau brună; culoarea poate fi chiar de un brun foarte închis şi chiar, uneori, neagră, prezentând totodată o suprafaţă plină de asperităţi.

IN

Pecete. Pecetea este, în Extremul Orient, ceea ce este, pentru actele oficiale, sigiliul în Occident. În general, şi mai ales în viaţa modernă, ea ţine adeseori loc de semnătură.

INAKAMA

Unitate de lungime. Inakama reprezintă şase picioare (shaku), adică aproximativ l, 80 m. Acest sistem de măsurat era curent folosit in afara capitalei (Kyoto), în care se utiliza o unitate de măsură ceva mai mare.

IN ARI

Inari, cea mai venerată dintre zeităţile populare, este zeul orezului. Este adeseori con-fundat cu zeiţa hranei, Uke-mochi no kami, fiind con-siderat un zeu al prosperităţii sub toate formele ei: fierarii şi negustorii au făcut din el, de asemenea, protectorul lor. E reprezentat cel mai adeseori călare pe o vulpe şi purtând un sac mare cu orez; are o barbă lungă; mai rar, apare şi cu chip de femeie. În multe cazuri, mesagerul şi tovarăşul său, vulpea, a cărei prezenţă este constant legată de a sa, îl reprezintă. Sanctuarele dedicate lui Inari sunt

nenumărate, începând cu vastul ansamblu de la Fushi-mi, de lângă Kyoto, şi ter-minând cu umilele altare răspândite prin sate şi pe care se află doar însufleţită efigie a misterioasei vulpi.

ESDRA

„împăratul cerului”. Străvechi zeu din India, care-i înfruntă pe demoni cu ajutorul tunetului (vajra). Budismul a tăcut din el un paznic (în japoneză, Taishakuten),

INKIO TENNO

Al nouăsprezecelea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit, se spune, între 411 şi 453.

INO CHUKEI sau TADA-YOSHI

Născut în 1745, mort în 1818. Cartograf care, format în spiritul şi litera metodelor „ştiinţei olandeze”, a realizat prima hartă generală a Japoniei.

INRO

Cutiuţă cu medicamente cu mai multe compartimente ce se îmbucă unul într-altul. Era purtată la cingătoare. Aceste cutiuţe puteau să conţină, pe lângă medicamente, pasta de cinabru necesară aplicării pe-ceţii personale, a cărei folo-sinţă s-a generalizat începând cu secolul âl XVU-lea. De aici provine şi numele de inro, care înseamnă cutie cu pecete (IN). Cel mai adesea din lemn lăcuit, dar şi din argint, din fildeş sau din orice materie preţioasă, diferitele compartimente ale cutiuţei erau legate printr-un şnur strâns cu ajutorai unui nasture (NETSUKE). Artizanii din epoca Edo au arătat o virtuozitate tehnică de nede-păşit în decorarea acestor inro.

INSEI

„Ocârmuire mănăstirească”. Instituită în l086, a durat aproape o sută de ani.

ESTE KAORU

Născut în 1835, mori. În 1915. Om politic, fervent partizan al europenizării. A jucat un rol important în timpul Renovării din epoca t// ullet. /. //, mai ales în materie de economie. şi finanţe. S-a retras din viaţa politică în 1898.

EST’GA MI NO MITASLKI

A fost primul trimis al împăratului Jomei la Curtea dinastiei chineze I'ASXi. În 630: în timpul domniei împărătesei SUIKO mai fusese în China, în 614. la Curtea dinastiei, S7 '/ ullet.'/.

CVI KAI ŢSl YOSIII

Născut în 1855, mort în 1932. Om politic.

IPPEN-SHONIN-EDEN

.. Ruloul cu miniaturi al lui Ippen**; ce povestea viaţa că-lugărului pelerin Ippen (1239-1289).

IPPITSl SAI Bl'M'IIO

Născut în 1725, mort în 1794. Pictor de stampe specializat în portrete de actori.

ISE

Una dintre cele cincisprezece provincii ale ţinutului Tokai-do, depinzând astăzi de Mie-ken.

ISE JLNGl

Cel mai vechi şi mai sacm sanctuar shintoist din Japonia, împreună cu cel de la IZUMO. Aici e venerat A\ fATEIt\Si:. conform mitologiei tradiţionale divină străbună a familiei imperiale.

ISE MONOGATARI

„Povestirile din Ise". Roman anonim din epoca Ileian. Eroul său este ARIWARA XO XARIHim (825-880).

ISHTBl TAI

Tumulus păstrat în câmpia Nara: se spune că ar fi mor-mântul lui SOGA XO IMAKG (mort în 626).

ISIIIDATE-SO

Călugări pietrari.

ISIIIIIARA SIILVIARO

Romancier contemporan, autor de romane libertine, printre care şi. Anotimpul soarelui" (Taivo no lasetsu, 1956).

ISHIKAWA GOEMON

Născut în 1596. mort în 1632. Vestit brigand din epoca Momoyama.

ISIIIKAWA-KKN

Prefectură situată la nord de lacul BIWA, pe malurile Mării Japoniei, şi a cărei capitală este Kanazawa.

ISIIIVAMA sau ISIIIVAMA IIONGANJI

După ce a ars în 1532. templul HONGANJI din Kyoto a fost transportat la Osaka, unde călugării lKKO au tăcut din el o adevărată fortăreaţă. ODA XOBhXAGA (1534-1582) l-a distrus în 1580.

ISO-SIlIMA

.. Insulă de pe lângă mal”, element decorativ dmtr-o grădină.

ISSA

Pseudonim al lui KOBAYASIII YÁTARO.

ISSIIIKI

Familie de daimyo des-cendentă din familia Seiwa-Genji, Minamoto, coborâtori din împăratul Seiwa (care a domnit între 858 şi 876).

ITAGAKI TAISUKE

Născut în 1836, mort în 1919. Om politic.

no

Fortăreaţă ce apăra DA/AI EU. sediul administraţiei din Kyushu, stabilit aici în 663.

ITSl Kl SHIMA

Insulă din Marea Lăuntrică, situată la sud-vest de Hiro-shima. Vestită prin sanctuarele ei marine, constituie unul dintre cele trei peisaje socotite a ti cele mai frumoase din Japonia (San-kei), celelalte două fund SLATSU-SHlhlA şi AMA-NO-HASHl-DATE

IWAJUkT

Gumma-ken. Zăcământ pre-istoric descoperit în 1949.

IWASA MATABEI sau KATSl MOCHl

Născut în 1578, mort în 1650. Fiu al unui daimyo deposedat de avere de către ODA NO BUN AGA în 1579, a luat numele familiei care l-a crescut, hvasa. După ce a studiat stilurile şcolilor TOSA şi KANO. le-a aplicat, com-binându-le principiile pentru a-i reprezenta pe oamenii simpli, precum şi scene pitoreşti ce puteau fi văzute la Kyoto sau la Edo. Refuzând subiectele convenţionale, a inaugurat astfel pictura de gen, fiind considerat iniţiatorul manierei UKlYO-E.

IWASHIRO

Una dintre cele treisprezece vechi provincii din Tosando, depinzând astăzi de Fuku-shima-ken.

rVY’AYA KTIIROKl

Născut în 1834, mort în 1905. Pictor şi caligraf care a impus, în epoca Meiji, caligrafia chineză aşa cum era practicată în China în epoca celor ŞASE DINASTII.

IZANAGI

Divinitate masculină. Unit cu T/AN ASII. a zămislit multiplele fiinţe şi creaturi care alcătuiesc Japonia.

IZ AN A.MI

Divinitate feminină. Fa alcătuieşte, împreună cu IZA-NAGI, cuplul creator al Japoniei.

IZAYOI NIKKl

.. însemnări ale lunii descres-cânde” (1280). Povestirea unei călătorii de la Kyoto la Kamakura de către călugăriţa Abutsu, văduva lui Fujiwara no Tameie (l197-1275).

IZU

Una dintre cele cincisprezece vechi provincii din Toka-ido, depinzând astăzi de Shizuo-ka-ken; peninsulă situată la vest de golful Tokyo.

IZUMO

Una dintre cele opt provincii ale vechii Japonii, depinzând astăzi de Shimane-ken.

IZUMO TAISHA

Cel mai vechi sanctuar shintoist din Japonia, alături de cel din ISE. Era, încă de la origine, de dimensiuni colo-sale.

J

JIDAI-MONO

Piese istorice (teatrul KA-BUKI).

. irrjDAI-SEWA

Piese istorice cu subiecte burgheze (teatral KABUKl).

JlGOKU-ZOSIII

.. Ruloul infernului”.

JlJA BUGVO

Căpetenie a afacerilor religi-oase ale ocânnuirii

clanului TOKUGAWA (1603-1868).

JlKEDOBN

Refectoriul călugărilor din-tr-un templu budist.

JlKOKUTEN

Vezi DHRTARASTM.

JlMMEN BUNGAKU

„Literatura poporului”, grup literar constituit după cel de al doilea război mondial.

JIMMU TENNO

Primul împărat al Japoniei. Legenda spune că, părăsind ţinutul HvTtga (Miyaza-ki-ken), s-a îndreptat spre est, apoi s-a stabilit în YA-MATO, după ce i-a izgonit pe briganzi Aici, el şi-a întemeiat capitala, la Kashiwara. Data de 660 a. Clvr., la care se presupune că s-au petrecut aceste evenimente, este contrazisă de datele arheologice.

JEVGO KOGO

Mama împăratului Ojin. al cărei mormânt uriaş (OJIS TENNO RYO) poate fi văzut în câmpia Osaka (epoca KO-FUN).

. ITNSHIN NO RAN

„Revolta din era Jinshin”. Condusă în 672, îndată după moartea împăratului TEXCHl, de către mai-marii din KlNAl nemulţumiţi de aplicarea reformelor din era TAlKA. În fruntea revoltaţilor, se găsea unchiul tânărului împărat Robim. O-ama no Oji. În-vingător al nepotului său, care s-a sinucis, O-ama no Oji a devenit vestitul împărat TEMKÂU (care a domnit între 673 şi 686) care, zdrobindu-i pe cei de care se slujise pentru a lua puterea, a ştiut să continue şi să întărească reformele din era Taika. Şi-a stabilit capitala la Asuka Kiyomigahara.

. JTPPENSHA IKKL

Născut în 1765, mort în 1831. Celebru autor de romane comice (KOKKI-J-BON), cel mai cunoscut fiind „Pe jos, pe drumul către To-kaido” (Tokaido citii hiza-kurige, 1802).

JlSHOJl

Vezi GlNKAKU. JITO

Funcţionar al ocânnuirii din Kamakura, post creat în

l185.

JITO TENNO

A patnizeci şi una împărăteasă a Japoniei, asupra căreia a domnit între 686 şi 697. Este fiica împăratului TENCHI (care a domnit între 668 şi 671) şi soţia împăratului TEMMU (care a domnit între 673 şi 686), cămia i-a succedat.

JIYl'GEKIJO

„Teatrul liber”, fondat în 1909 de către OSANAl K.40-RU (1881-1928) şi ICHI-K.AWA SADANJl (1880-1940); a introdus în Japonia piesele lui Ibsen.

JIZAMURAJ

„Cavaleri proprietari de pământuri”. Stăpâni locali, proprietari ai unui mare do-meniu sau arendaşi care, la sfârşitul secolului al XIV-lea, deţinători a noi pământuri, îşi obţineau independenţa cu ajutorul ţăranilor, deveniţi vasalii lor.

JlZO BOSATSC

Bodhisattva “ocrotitor

Împotriva infernului” (în chi-neză Ti-tsang, în sanscrită Ksitigarbha).

JOCHO

Mott în l057. Sculptor vestit din epoca Heian, autor al lui Amida Nyorai din BYODOIN

(Uji). Este tatăl a câtorva generaţii de sculptori, printre care cel mai celebru este UX'KEI (activ între l175 şi 1218).

JODO-SHEN-SHi'

Sectă budistă amidistă, creată de SHINRAN (l174-1263), în 1224, şi care a luat naştere din învăţătura JODO, propo-văduită de către HONEN (l133-1212).

JODO-SHU

Secta budistă a. Pământului neîntinat” (paradisul lui Amida), instituită în l174 de către HONEN (l133-1212).

JOEI SHIKIMOKU

„Codul erei Joei”, promulgat în 1232.

JOHEI (935) TENGO (939) NO RAN

Răscoale conduse de TAIRA NO MASAKADO în Kanto

şi de FUJIWARA NO SUME TOMO în Saikaido (Kuishu). Aceste răscoale au marcat începutul tulburărilor care aveau să ducă la anihilarea supremaţiei statului.

JOJIN

Călugăr japonez S-a dus în China în l072 şi a lăsat un jurnal foarte amănunţit privitor la această călătorie.

JOJITSU

Sectă budistă introdusă în Japonia în 625 de către un călugăr coreean, în acelaşi timp cu secta SANRON, jo-jitsu fiind, în China o ramură a acesteia. Vezi şi ŞASE SECTE DIN NARA.

JOKAMACHI

Oraşe ce au luat naştere în preajma unui castel.

JOKO

Termen care, în sistemul INSEI, îl desemnează pe împăratul care a abdicat.

JOKYU NO HEN

Revoltă din era Jokyu (1221). Zadarnică încercare a împă-ratului GO-TOBA de a relua puterea.

JOMON SHlKI BUNKA

„Cultura Jomon”, adică a epocii caracterizate printr-o ceramică decorată cu un motiv ce sugerează un şnur stilizat (jomon). Acest neolitic japonez, comportând mai multe milenii şi a cărui străveche cronologie e greu de precizat, ia sfârşit în secolul al J11-lea a. Chr.

JOMYO

Cânturi ritmate insoţind psalmii budişti.

JORURI

La origine, un fel de cântec de jale devenit celebra datorită „Romanului prinţesei Jorari” (Joruri-hime mono-gatari). Mai târziu, poveste cântată cu acompaniament muzical şi curând ilustrată prin jocul unor marionete articulate. Geniul poetic al lui CMKAAIATSU MONZA-EMON (1653-1724) şi talentul teatral al lui TAKE-MOTO GlDAYU (1651 -1714) au înălţat teatral joruri la rangul unei mari arte.

JUEI

EraJuei: l182-l184.

JUSHICHI JO KEMPO

„Constituţie cuprinzând şapte-sprezece articole”, promulgată de către regentul SHO-TOKU în 604.

K

KABANE

Nume de familie derivat din titlurile oficiale (epoca Heian).

KABUKI

“Arta cântecelor (ka) şi a dansurilor (buj\ Teatru ce desfăşoară un vast spectacol (epoca Edo). Kabuki reia, adaptându-l, repertoriul tea-trului JORURI.

KABUKIMON

„Poartă surmontată de o grindă (kabu) din lemn (fa’)” Poartă susţinută de două coloane, pe care se sprijină o traversă (epoca Edo); numai nobilii aveau dreptul să-şi construiască asemenea porţi, prin care se intra în împrejurări solemne.

KABUNAKAMA

, Asociaţii (nakama) comerciale” autorizate în 1721

de către shogunul 70-

KUGAWA YOSHlMUNE

(1677-1751).

KAGA

Una dintre cele şapte străvechi provincii din Hok-urikudo, depinzând acum de Ishikawa-ken.

KAGERO NIKKI

974-995. E vorba, fără îndoială, de jurnalul fiicei lui Fujiwara no Tomoyasu, mama marelui ministru al Dreptei, Fujiwara no Michi-tsuna. Va avea o mare influenţă asupra operelor lui SEl SHOXAGON şi ale lui MURASAKISHlKlBU.

KAGEYTJSHI

Funcţionari creaţi la începutul secolului al FX-lea.

KAGOSIIIMA

Capitala prefecturii Kago-shima-ken, situată în partea de sud a insulei Kyushu; oraş ce a luat naştere în jurul unui castel.

KAGURA

Străvechi dans japonez. KAHO

Lege specifică fiecărei case nobiliare.

KAIBARA EKKEN

Născut în 1630, mort în 1714. Autor a numeroase tratate de morală confu-cianistă; i se atribuie în primul rând.. Marele studiu pentru femei” ’ (Ontici daigaku).

KAIDAN-MONO

Piese sau povestiri având drept eroi fantome (teatrul fCWL’fJ).

KAIFUSO

Cea mai veche antologie japoneză de poeme în limba chineză (751).

KAIKEI

Elev al lui KOKEI (activ la sfârşitul secolului al XE-lea) şi unul dintre cei mai mari maeştri ai sculpturii în epoca Kamakura. Lucrând în aceeaşi perioadă şi în acelaşi stil realist ca şi UXKEI, fiul maestrului său Kokei, este diferit de acesta printr-un simţ al graţiei şi al echilibrului opus forţei clocotitoare a lui Unkei.

KAIKOKU

Deschiderea Japoniei către străini în secolul al XIX-lea.

KAIRO

Mănăstirea de pe lângă un templu budist.

KAIZUKA

Grămadă de scoici lăsate de vânătorii-pescari din neolitic (JOMON).,

KAKE KOTOBA

„Cuvinte de legătură”.

KAKEMONO

Pictură sau caligrafie pe un rulou ce se atârnă pe perete.

KAKIBE

Scribii.

KAKIEMON

Vezi SAKAlDA KAKIEMOX.

KVKESOMOTO NO HTTO! VI\RO

Poet de la sfârşitul secolului al VTJ-lea, influenţat de rugăciunile rituale SHIXTO.

KAKUYU

Vezi TOBA SOJO.

KAMAKURA

Epoca Kamakura: l185 – 1333.

KAMBUN

„Scriere chinezească”. Termen desemnând limba chineză scrisă.

KAMEJO

Născută în 1661. moartă în 1690. Cizelatoare din Naga-saki. A realizat pentru cere-monia ceaiului (C/IA-NO-YU) diferite obiecte, dobândind astfel o mare notorietate. Cele mai renumite erau că-tuile sale de ars mirodenii parfumate. În formă de prepeliţă.

ivAMEKAN

Urcior funerar (epoca JOMONşx, mai ales, YAYOI).

KAMI

Literal, „ceea ce este dea-supra”, divinităţile; acest ter-men desemnează la modul general divinităţile SHINTO.

KAMIKAZE

„Vântul zeilor”. Ciclon providenţial care a salvat Japonia de invazia mongolilor (1281).

KAMI-MAI

Dansul unui zeu.

KAMl-MONO

Poveşti cu zei (teatrul NO).

KAMMU TENNO

Născut în 749, mort în 806. Al cincizecilea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit începând din 781. Spre a scăpa de influenţa politică a marilor temple din NARA, şi-a mutat capitala la NAGAOKA şi, mai târziu, pe locul actualului oraş Kyoto, numind-o HEIANKYO (794). Astfel începea pentru Japonia o nouă perioadă.

K4MO JTNJA

Sanctuare shinto: unul, Shimogamo, îi este dedicat lui Tamayori-hime. mama lui JIMMU TENNO; altul, Kami-gamo, îl cinsteşte pe. Wake-îkazuchi, celălalt fiu al lui Tamayori-hime. Aceste două divinităţi au fost alese de împăratul KAMMU (care a domnit între 781 şi 806) drept

protectori ai noii sale capitale, HEIANKYO. Ansamblul Kamo aparţine tipului arhitectural zis NAGARE.

KAMOGAWA

Râu ce străbate oraşul Kyoto de la nord la sud, unde se varsă în Katsuragavva.

KAMO NO MABUCHI

Născut în 1697, mort în 1769. Om de litere, unul dintre fondatorii filosofiei nipone şi studiilor naţionale (kokugaku). A studiat mai ales, readucând-o în atenţia generală, poezia veche aşa cum apare ea în MAN'YO.SHL'.

KAMO NO NAGAAKDUV sau CHOMEI

Născut în l155, mort în 1216. Călugăr poet şi eseist, autor al „Însemnărilor din cabana cea nespus de strâmtă" (Hojoki).

KAMPAKU

Un fel de mai-mare al palatului imperial. Această funcţie, creată la sfârşitul secolului al EX-lea, a sporit puterea clanului FUJIWARA în epoca Heian.

KANA

Silabare japoneze inventate în secolele al Vlll-lea şi al LX-lea, derivate din anumite caractere chineze.

KANAGAWA, tratatul de la 31 martie 1854. Negociat de Perry, este primul tratat încheiat de Japonia cu o putere străină. Porturile SHl-MODÂ (situat în Sudul peninsulei Izu) şi HAKODATE (situat în sudul ţinututlui liokkaido) unnau să fie deschise ambarcaţiunilor americane, ce puteau să se apro-vizioneze aici şi să facă negoţ. Japonia se angaja să-i trateze bine pe naufragiaţii americani care ar ajunge în Japonia; un agent consular american era autorizat să-şi aibă reşedinţa la Shimoda. Acest tratat mai comporta, conform uzanţei deja stabilite cu China, clauza zisă „a naţiunii celei mai favorizate": orice nou avantaj acordat unei puteri străine era pe dată acordai şi Statelor Unite. Se apropia astfel sfârşitul regimului Edo.

KANAGAWA-KEN

Prefectură situată la sud de Tokvo şi a cărei capitală este Yokohama.

KAiVAMI KIYOTSUGU

Născut în 1333, mort în 1384. Creator al teatrului NO, împreună cu fiul său ZEAMl MOTOKIYO, datorită protecţiei shogunului ASHIKAGA

wsmsnfsu.

KANAZAWA BUNKO

Biblioteca din Kanazawa, fondată în 1266, de către Uojo Sanctoki*

KANA-ZOSHl

Literatura scrisă în KANA (epoca Edo).

KANBUTSUE

Vezi Bl. SSHOE.

KANGAKU-IN

Şcoală familială a clanului FUJItt'ARA, creată în 821 de către l'ujiwara no Fuyutsugu.

K'ANG-III

Împărat al Chinei, al doilea din dinastìa manciuriană T'SLXG (a domnit între 1662 şi 1723).

KAN'I JUNI KAI

Cele "dousăprezece grade de coafură "stabilite de regentul SHOTOKU în 603.

KANJI

„Caracter chinezesc", ideo-grafie sau pictogralâc.

KANNON

Nume japonez al chinezescului Kuan Yin, bodhi-sattva milostiv, transformare populară a lui Avaloki-tecvara, divinitate masculină la origine. Kannon, în mod special venerată în Japonia, aparţine triadei AMlDA, la stânga Căruia este reprezentată, adeseori purtând o cunună. Iconografia sa este dintre cele mai variate: poate avea unsprezece capete, o mie de hraţe, poate ţine în mână o pasăre, un vas, o perlă. Revărsându-şi mila universală, este recursul suprem al tuturor nefericirilor şi slăbiciunilor copii născuţi sau ce urmează să se nască, femei în chinurile facerii, marinari în primejdie pe mare.

KANO

Dinastie de pictori care au fondat şi ilustrat una dintre principalele şcoli ale picturii japoneze. Aceasta s-a născut dintr-o fericită convergenţă între interesul

dictatorilor de la sfârşitul secolului al XVI-4ea pentru arte şi geniul unui. artist, Kano Eitoku (1543-1590). După ce a studiat artele sub îndrumarea tatălui şi bunicului său. Eitoku a dobândit. Încă de foarte tânăr, un mare renume la Curte. A triumfat pe deplin în 1576. când ODA XOBC-XAGA l-a însărcinat cu decoraţia castelului său din AZUCHI. Castelul Azuchi a fost curând distrus, dar TOYOTOMl HlDEYOSHI (1536-1598) preţuia şi el talentul lui Eitoku: i-a încredinţat decorarea castelului său din OSAKA (1583) şi a palatului Juraku din Kyoto (1587). Ieşind din cadrul material restrâns în care lucrase până atunci – cel al picturii --. Eitoku a trebuit să orneze săli vaste menite marilor solemnităţi, cărora le va conferi, prin vigoarea liniei şi folosirea foiţelor de aur, o frumuseţe impunătoare şi totodată decorativă. Îndrumată de descendenţii lui Eitoku. Mitsunobu (1565-1608), Sa-danobu (1597-1623), şi cu ajutorul a numeroase rude ale lui Eitoku, printre care şi Sanraku (1559-1635). şcoala Kano a ilustrat cu strălucire stilul Momoyama. Curând, sub îndrumarea nepoţilor lui Eitoku. Tannvu (1602-1674). Naonobu (1607-1650) şi Yasunobu (1613-1685), şcoala Kano a devenit şcoala oficială a shogunatului din Edo.

KANREI

Primul dintre funcţionari. În epoca shogunilor ASHIKAGA.

KANSEI

1789-1800. Epoca unor reforme întreprinse de

MAI Si: DAI RA SADAXOBC (1758-1829).

KANTO

Nume dat mai întâi regiunilor care se întindeau la est de bariera Osaka şi, mai târziu, celor care se întindeau la est de bariera l lakonc.

KANTO KANREI

Administrator ul regiunilor fCiXIXX funcţie creată în 1349.

KANZE-ZA

Prima dintre cele cinci şcoli ale teatrului XO. purtând numele fondatorului său KAN’AKfl (b’YOTSVGV (1333-

1384).

KARA-E

Pictură „în manieră chineză” de la termenul Kara. ce înseamnă TANG, dinastie chineză din secolele al VII-lea – al K-lea Această pictură, pe de-a-ntregul inspirată de modelele continentale, este mai ales ilustrată de paravanele cu peisaje, unde domină culorile de verde şi albastru. Încă din secolul al X-lea, i se opun operele.. În manierăjaponeză’ (YAMATO-E). ce folosesc culori mai numeroase şi mai strălucitoare.

KARAKO

Nara-kcn. Sal YAYOl desco-perit în 1937.

KARATSU

Saga-ken. Port unde ajungea una dintre căile maritime cele mai importante ce lega Japonia de China fCaratsu este şi un centru de ceramică foarte apreciată

KARA-VO

Stil arhitectural zis.. chinezesc” (Kara, dinastia T’AXG), introdus din China dinastiei SONG, în epoca Kamakura.

KARE-SANS11

.. Peisaj uscat” Grădină din pietre potrivite astfel încât să reproducă un peisaf. Cel mai frumos exemplu se află la DAISEX-IX din Daitokuj’i, Kyoto.

KARMA

Retribuirea actelor cu prilejul transnugratiilor.

KASORI

Chibâ-ken. Loc neolitic. Gră-madă de scoici în formă de potcoavă (epoca JOMOX).

KASUGA TAISIIA

Sanctuar fondat încă din secolul al VITJ-lea. S-a bucurat de mare faimă în epoca

Ueian, când familia FUJI-WARA a făcut din el locul de reşedinţă al zeului său familial (ujigami). Arhitectura sa reprezintă prototipul sanctuarelor shintoiste TAJ-SHA, clădire pătrată cu acoperiş cu dublă pantă consolidat de o puternică grindă aşezată în partea superioară.

Clădirile actuale datează dm epoca F.do. În 1946, i s-

a schimbat numele în Kasuga jinja. ullet

KATA

Mişcările actorului (teatrul XO).

KATAKANA

Silabar japonez alcătuit din caractere formate din linii drepte, spre deosebire de liniile curbe ale silabarului HlRAGANA.

KATAKl-YAkT

Duşmanul, rol din teatrul K.ABCKJ.

KATANA-GARl

.. Interzicerea săbi il or”.

Dezarmare sistematică a satelor, ordonată în 1588 de TOYOTOMI HlDEY0SHI (1536-1598).

KATSUKAWA SHUNSHO

Născut în 1726, mort în 1792. Pictor de stampe, specializat în portrete de actori.

KATSUOGI

Grindă superioară ce încu-nunează acoperişul de stuf al edificiilor shintoiste, după modelul construcţiilor din lemn folosite în Japonia în epoca preistorică. Este ade-seori ornată cu C///G7 (motive încrucişate din lemn aplicat).

KATSURA RIKYU

Reşedinţă de vară amenajată în 1625 pentru un prinţ imperial. Ea reprezintă exemplul cel mai desăvârşit pentru „arhitectura ceaiului” (cha-shitsu kenchiku), care a ajuns atunci la deplina înflorire.

ICATSUREKI-MONO

fiese istorice (teatrul fCWUKl).

KATSUSHIKA HOKUSAI

Născut în 1760, mort în 1849. Celebru pictor de stampe.

KAVV ABATĂ YASUNARI

Născut în 1899, mort în 1972 Romancier contemporan, laureat al Premiului Nobel pentru literatură.

KAWACHI

Una dintre cele cinci străvechi provincii din KlN.AJ, de-pinzând astăzi de Osaka-fu.

KAWARA-NO-DN

Palat al lui MINAMOTO NO TORU (822 – 895), în Kyoto.

KAZLTU-MONO

Piese cu personaje feminine (teatrul W).

KEBIISHl

Funcţionari imperiali instituiţi la începutul secolului al K-lea.

KEGON

Sectă budistă importată în Japonia în 735, de un călugăr chinez. Vezi şi cele ŞASE SECTE NARA.

KEI

Jeton de învestire cu o misiune, de formă piramidală; jetoane asemănătoare erau folosite odinioară în China, spre a simboliza funcţia cu care împăratul învestea un nobil.

KEICHU

Născut în 1640, mort în 17Ol. Călugăr erudit, specialist în studiul literaturii naţionale. TOKUGAWA MI-TSUKUNI (1628-17Ol) l-a însărcinat să studieze antologia XIAN'YOSHU.

KEMMU CHIJ KO

„Restaurarea erei Kemmu" (1334-1336), împăratul GO-DAlGO pare a relua puterea.

KEMMU SHIKIMOKU

„Codul erei Kemmu", pro-mulgat în 1336.

KEN

Unitate de lungime echivalând cu şase picioare (shaku), adică cu aproximativ l, 80 m.

KENCHI

Măsurarea pământului, ca-dastru. Iezi şi TAIKOKEN-CHl.

KENCHOJl

Templu întemeiat la Ka-makura în 1253, de către Hojo Tokiyori (1226-1263), pentru câlugănil chinez Tao Long (în japoneză Doryu, 1214 -1278), care a propovăduit aici doctrinele ZEN. Templul Kenchoji este unul dintre cele cinci mari temple din epoca Kamakura.

KEN TO SHI

Trimişi niponi la Curtea di-nastiei chineze T'ANG (To), succedând trimişilor la Curtea dinastiei SUEI. Intre 630 şi 838 au avut loc douăsprezece expediţii. Printre călători au figurat şi cei ce urmau să devină personaje determinante pentru evoluţia Japoniei din epoca Heian: KlBl NO MAKIBI (693-775), KUKAl (774-835), SAICHO (767-822).

KEN ZUI SHI

Sub acest nume simt desem-naţi cei trimişi de regentul SHOTOKU, în 607 şi 608, în China dinastiei SUEI (lui). ONO NO IMOKO s-a dus cel dintâi la Tch'ang-ngan, capitala dinastiei Suei. TAKA-MUKO NO KUROMARO şi MlNABUCHI NO SHUAN l-au urmat. Ei aveau să aducă din China elementele reformei din era TAlKA.

KEREN

Apariţii magice (teatrul KABUKI).

KIBI NO MAKIBI

Născut în 693, mort în 775. Acest literat din epoca Nara s-a dus în China şi a fost, la întoarcere, un agent activ al culturii continentale. E un personaj foarte popular şi tradiţia pune pe seama lui numeroase inovaţii: ar fi adus din China arta broderiei, jocul de go (şah), BIWA (lăuta) şi ar fi inventat sila-baral j aponez KA TAKANA.

KIBYOSHI

„Cărţi cu coperta galbenă" (sfârşitul secolului al XVffl-lea).

KICHIJOTE'N

Vezi MAHASRI. KII

Una dintre cele „trei familii" (GOSANKE) – din epoca do-minată de clanul TOKUGAWA – din care putea fi ales shogunul.

KII

Fortăreaţă ce apăra DA'/MEU, sediul administraţiei Kyushu, instituit în 633.

KIKUTN

„Naturalizaţii". Acest termen îi desemnează mai ales pe emigranţii coreeni care, stabiliţi în Japonia cu începere din secolul al IV-lea, au adus aici tehnici şi cunoştinţe

dobândite de ei înşişi în China. Mulţi dintre ei au fost înnobilaţi, drept recunoaştere a serviciilor aduse.

KIMMEI TENNO

Al douăzeci şi nouălea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între 539 şi 571. Sub domnia sa s-a produs prăbuşirea statului japonez MIMAXA din Coreea (562)

KINAI

Nume dat încă din 646, de căite împăratul KOTOKU (care a domnit între 645 şi 654), ţinutului ce grupa cele patru (shi-kinai). apoi, cu începere din 716. cele cinci (go-kinai) provincii din apropierea capitalei Kyoto. liste vorba de provinciile Yama-shiro, Yamato. Kavvâchi, Scttsu, Izumi.

KINKAKl

Pavilionul de aur. Construit de ASHIKAiiA YOSIUMl-TSi: (1358-1408) in regiunea Kitayama, la Kyoto (1397). După moartea lui Yoshi-mitsu, a devenit templu, sub numele de Rokuonji, de unde şi, prin asimilare, numele actual de Kinkakuji. Pavilionul era acoperit cu foiţe de aur. Edificiul actual datează din 1955, originalul fiind nimicit în 1950 de un incendiu criminal. MlSJflMA YUKIO s-a inspirat din acest fapt divers pentru a scrie un roman celebru. Kinkakuji. tradus in franceză prin.. Le

Pavilion d’or” (.. Pavilionul de aur” “).

KINKI

Termen desemnând regiunile Kyoto şi Osaka.

KI NO TSURAYl KI

Născut în 883, mort în 946. Celebru poci şi stilist, autor al prefeţei la WKIXSHU (905) şi al „Jurnalului din fosa” (TOSA A/AX/, 935).

KIRI-NO-MONO

Poveşti cu demoni (teatrul

NO).

KTROKT SHOEN KEN-KKI.IO

Birou de înscriere şi de delimitare a domeniilor, creat în l069 de împăratul GOSAXJO (care a domnit intre l068 şi l072).

KITA

Una dintre cele cinci şcoli XO, numită astfel după

numele familiei de artişti Kita (începutul epocii Edo). dintre care cel mai reprezentativ a fost Kita Daifu (1586-1653).

KTTABATAKE CIIIKAFUSA

Născut în 1293, mort în 1354. Literat, partizan al restaurării autorităţii imperiale; în timpul schismei imperiale, a susţinut cu îndârjire dinastia din. Sud.

KTTAGAWA UT AMARO

Născut în 1753, mort in 1806. Pictor aparţinând direcţiei UKIYO-E, celebru pentru stampele sale.

KITANO

Sanctuar shintoist situat la nord-vest de Kyoto. Construit in 947, a fost închinat memoriei lui SUGAWARA NO K-aCHlZANE (845 – 903). Clădirile actuale datează din 1607. Grădina sa e celebră pentru sutele sale de caişi, copaci preferaţi – spune le-genda – ai lui Sugawara no Michizane. În 1587, TOYOTOMl HlbEYOSHl (1536- 1598) a organizat aici o vestită ceremonie a ceaiului, cunoscută sub numele de Kitaiio dai clia no-yu. Invitaţia la această reuniune era de fapt un edict, adresat tuturor celor care, lără nicio deosebire de clasă, erau interesaţi de ceai. Erau invitaţi să vină, aducându-şi cele mai frumoase obiecte de artă, căci altminteri, li se mai spunea,.. vor pierde pentru totdeauna gustul ceaiului”. Sărbătoarea a durat zece zile şi la ea au participat mai bine de cinci sute de persoane.

KIT ANO-TENJIN-ENGI Rulouri împodobite cu mini-aturi, din secolul al XHl-lea (1219). povestind viaţa lui SIIGAWĂRA NO MICHIZANE (845-903) şi întemeierea sanctuarului shintoist KITANO din Kyoto.

KITAYAMA BUNKA

.. Cultura din munţii din nord”. Acest termen desemnează civilizaţia care a înflorit în epoca shogunului ASHIKAGA YOSHIMITSV

(1358-1408). al cărui vestit Pavilion de aur (KINKĂKU, 1397) se aflâ la poalele munţilor Kitayama, de lângă Kyoto.

KJYOMlHARA RITSURYO

689. Cod redactat la porunca împăratului TEMMV

(care a domnit între 673 şi 686) şi promulgat de către împărăteasa. IITO (care a domnit între 686 şi 697).

KIYOMIZUDERA

Templu din Kvoto întemeiat în 805. Edificiile actuale, celebre pentru frumoasa îmbinare de grinzi ce domină valea abruptă, datează însă din 1633.

KIYOTSl NE

Piesă din teatrul NO, operă a lui ZEU/7 MOTOKlYO (1364-1443). Povesteşte un episod din îndelungatul război dintre familiile MINA-MOTO şi TMRA, de la sfârşitul erei l leian: i'aira no Kivotsttne se aruncă în apă. pentru a scăpa de răzbunarea celor din familia Minamolo. Acţiunea este situată în Buzen (Oita-ken).

Kl-ZEWA

Piese din'repertoriul teatrului KABUKI, reprezentând viaţa cotidiană.

KIZOKU BUNKA

„Cultură aristocratică”. Termen desemnând cultura Hei an.

KIZOKU-SARUGAKU

„Pantomime executate de curteni” (epoca Heian).

KOAMI

Vestită familie de lăcuitori care, din secolul al XV-lea şi până în secolul al XIX-lea, au lucrat pentru împărat şi pentru shogun. În epoca dominată de familia TOKU-GAWA, au fost lăcuitorii autorizaţi ai Curţii shogunale.

KOAN NO EKI

Campanie militară din era K.oan când, pentru a doua, oară, japonezii i-au respins pe invadatorii monaoli (1281).

ROBAYASHI VATARO sau ISSA

Născut în 1763, mort în I 827. Poet, autor de HAlKU.

KOBEN

Secolul al XIU-lea. Cel mai talentat dintre fiii şi succesorii lui UNKEl, marele sculptor din epoca Kamakura.

KOBO DAISIII

Vezi KUKAl.

KOBORI ENSHU sau MASAKAZU

Născut în 1579, mort în 1647. Literat, pictor şi maestru al ceremoniei ceaiului, al cărui spirit, şi a cărui învăţătură au inspirat arhitectura vilei imperiale KATSURA.

KOBUNDEN

Lot de terenuri agricole necesar hrănirii unui individ (element din sistemul

SHOEN).

KODO

Sală pentru citirea textelor sutra într-un templu budist.

KOFUKU.Tl

Unul dintre cele şapte mari temple din epoca Nara. Sanc-tuar al sectei HOSSO. Întemeiat de Fujiwara no Kamatari, a fost transportat pe locul actual de către fiul acestuia, Fuhito (659-720). Devenit templu familial (uji-dera) al clanului FUJIWARA, exploata, în epoca Nara şi, apoi, în epoca Heian, un mare număr de SHOEN. În perioada cavalerească, aici sălăşluiau călugări-soldaţi ce îşi apărau cu străşnicie interesele; templul a ars de mai multe ori.

KOFUN

„Mormânt străvechi”. Mor-minte de mărimi şi forme diferite, dar cele mai ca-racteristice reproduc forma găurii prin care se introduce cheia în broască (7. EM-POKOEN). Ele marchează apariţia vârstei de fier. Sunt construite de-a lungul unei perioade ce se întinde între secolul al UI-lea şi secolul al VE-lea.

KOGON TE NNO

Fiul împăratului Go-Fushimi (care a domnit între 1298 şi 13Ol). Hojo Takatoki (1303-1333) l-a pus pe tron (1332-1333) în locul împărâtului GO-DAlGO, pe care îl declarase detronat.

KOGURYO

Regat coreean (secolele al n-lea – al VTJ-lea).

KOGYOKUTENNO

A treizeci şi cincea împărăteasă a Japoniei, asupra căreia a domnit între 642 şi 645. Era nepoata lui SHO-

TOKU TAISHJ. A lăsat clanul SOGA să guverneze şi, când acesta a fost exterminat, a abdicat în favoarea fratelui său KOTOKII (care a domnit între 645 şi 654), sub care s-a făcut reforma din era TAIKA (645-649).

KOIKAWA HARUMACIH

Născut în 1744, mort în 1789. Editor de cărţi „cu copertă galbenă” (KIBYOSHl) în epoca Edo

KOJIKI

Primele cronici istorice japo-neze, relatând formarea statului nipon cu începere din epoca creării legendare a insulelor şi până la domnia împărătesei SUlKO (care a domnit între 592 şi 628). O no Yasumaro a constituit – se spune – această culegere la porunca împărătesei GEMMEI (care a domnit între 707 şi 715), consemnând amintirile unei bătrâne. Hieda no Are.

KO.flKI DEN

.. Comentariu asupra culegerii Kojiki”, publicat în 1798 de către MOTOORl SORI MAG A (1730-18Ol).

KOKEI

Sfârşitul secolului al XU-lea. Sculptor, tată şi maestru al lui UNKEl, cel mai mare sculptor din epoca Kama-kura.

KOKEN TENNO

A patruzeci şi şasea împă-rătească a Japoniei, asupra căreia a domnit între 749 şi 759. Sub domnia ei a fost topit Marele Buddha din epoca Nara (752). A abdicat în favoarea împăratului Junnin (759-764), dar s-a urcat iar pe tron câţiva ani mai târziu, sub numele de Shotoku tenno (764-770), întru totul dominată de călugărul DOKYO.

KOKJNWAKASHU sau KOkTNSHU

.. Culegere de poeme de ieri şi de azi”. Antologie poetică alcătuită la ordinul împăratului D.-UGQ (care a domnit între 897 şi 930).

KOKkEIBON

„Cărţi comice” (secolele al XVIU-lea şi al XTX-lea).

kOkO TENNO

Al cincizeci şi optulea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între 884 şi 887. A creat titlul de KA.MPAKU.

KOKU

Unitate de măsură pentru cereale, având o capacitate de aproximativ o sută optzeci de litri.

KOKUBUNJl şi KOKU-BUNNIJl

Temple de Stat, mănăstiri întemeiate în fiecare ţinut

(ktmi sau koku), în 741, de către împăratul SHOMU (care a domnit între 724 -749). Începând din 743, au fost puse sub autoritatea templului TODAlJl, întemeiat atunci la Nara.

KOKTJRITSTJ GEKIJO

„Teatrul naţional”, 1969.

KOKTJSHI

În vechiul stat nipon, totalitatea funcţionarilor însărcinaţi cu administrarea unei provincii.

KOKUZO

Vezi AKÂSA GARBHA.

KOMEI TENNO

Al o sută douăzeci şi unulea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între 1847 şi 1867. Sub domnia lui s-a produs o adevărată răsturnare în viaţa Japoniei, prin venirea occidentalilor.

KOMPARU

Una din cele cinci şcoli ale teatrului NO, purtând numele familiei de artişti Komparu (epoca Muromachi), dintre care cel mai reprezentativ a fost Koniparu Zenchiku (1405-1458).

KOMVO

Născută în 7Ol, moartă în 760. Soţie a împăratului SHOMU (care a domnit între 724 şi 749).

KOMYO TENNO Primul împărat din.. dinastia din Nord”, pus pe tron în 1336 de către ASHIKAGA

TAKAUJl împotriva împă-ratului GO-DAIGO, care s-a refugiat în munţii Yoshino. A domnit între 1336 şi 1348.

KONDO

Edificiu principal al unui templu budist.

KONGO

Una dintre cele cinci şcoli ale teatrului NO, purtând numele familiei de artişti Kongo (epoca Muromachi),

printre care cel mai reprezentativ a fost Kongo Zenkaku (mort în 1529).

KONGOBUJI

Templu principal al sectei SHÌNGON, întemeiat de KUK.Al în 816. pe muntele Koya. Datorită bunăvoinţei împăratului şi a familiei FUJIWARA, î s-au atribuit numeroase SHOEN.

KONGORIKlSHl

Vezi I ’AJRAPANl.

KONIN TENNO

Al patruzeci şi nouălea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între 770 şi 781. L-a izgonit pe călugărul uzurpator DOKYO (mort în 772). (

KONJAKl MONOGATARI

„Povestiri din prezent şi din trecut”, atribuite lui MINA-MOTO NO TAKAKUNl (l004-l077).

KONOE FUMIMARO sau AY AMARO

Născut în 1891, mort în 1945. Om politic.

KORAKU-EN

Uriaşă grădină din Edo, situată în cartierul’Koishika-wa. Aparţinea familiei TO-KUGAWA din Mito. A fost desenată sub îndrumarea sa-vantului TOKUGAWA MITSU-KUNI (1628- 17Ol), cu parti-ciparea literatului chinez Tchu Chuen-chuei (1600-1682). Se spune că lacul a fost desenat de TOKUGAWA IEMlTSU (1603-1651), cel de-al treilea shogun Toku-gawa. La sfârşitul secolului al XVTn-lea, aici a fost construit un cuptor de ars ceramică creată numai pentru nobila familie din Mito, şi anume pentru ceremonia ceaiului. Această ceramică era realizată în stilul „RAKU” din Kyoto.

KORI

Arondismente sau districte instituite prin reforma din era TAIKA (645). Iezi şi GUN.

KOREV

Vezi OG ATA KORIN. KORO

Edificiu ce adăposteşte tam-burul într-un templu budist.

KOROSHI-BA

Scenă de măcel (teatrul KABUKt).

KORYUJI

Komiji sau Uzumasadera, templu al sectei SHlNGON, a fost întemeiat în 622 de flata Kawakatsu, în memoria prin-ţului SHOTOKU, de curând decedat. Pavilionul de lectură a textelor sutra, construit în l165, este cea mai veche construcţie din lemn con-servată astăzi la Kyoto, dar templul este mai ales celebm pentru remarcabila sa colecţie de sculpturi din epoca He-ian, ca şi pentru un Miroku Bosatsu din epoca Asuka, care este şi cea mai veche sculptură din Kyoto: această statuie, purtând o bonetă coreeană, se aseamănă cu Miroku Bosatsu păstrat la CHU-GUJI (Horyuji), care este probabil ceva mai veche.

KOSE NO KANAOKA

Secolul al IX-lea. Fondator al celei mai vechi şcoli japoneze de pictură.

KO-SIILNTO

.. Vechiul shinto” ’, cel de dinaintea budismului. Vezi şi SHINTO.

KOSHO ullet

Sculptor, tatăl lui JOCHO (mort în l057), cel mai mare sculptor din epoca Ileian.

KOSHOKU GOMN

ONNA

„Cinci femei voluptuoase” (.. Cinci îndrăgostite”). Nuvele de IHARA SAlKAKV (1642-1693).

KOSHOKT ICHIDAI ONNA

.. Viaţa unei femei volup-tuoase”. Roman de IHARA SAIK4KU (1642- 1693).

KOSHOKU ICHIDAI OTOKO

„Viaţa unui bărbat voluptuos”. Roman de IHARA SMK-IKU (1642- 1693).

KOTOKU TENNO

Al treizeci şi şaselea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între 645 şi 654. A condus faimoasa reformă din era TAIKA (645) şi a limitat drastic, se spune, somptuoasa bogăţie a mormintelor (KO-FUN) construite până atunci pentru nobilii defuncţi.

KO-YAfcU

Copilul, rol în teatrul KABUKI.

KOYASAN

Vezi KONGOBUJI. KOZA

Scena din spatele celei din prim plan, în teatrul NO.

KOZANJI

Templu al sectei SHINGON, situat lângă Kvoto, unde atrăit MYOE--SIIONlN (Koben, l 173-1232).

KlBILAI HAN

Născut în 1214, mort în 1294. Împărat mongol, nepot al lui Ginghis han şi fondator al dinastiei imperiale YUAN din China (dinastia SONG din Sud dispare în 1279).

KUGE-AKU

Conspiratorul, rol din teatnil

KABUKI.

KUGUTSU

Cerşetori vagabonzi, păpuşari.

KUKAI

Născut în 774, mort în 835. Călugăr. În 804, a reuşit să ajungă în China, împreună cu vestitul ¿”, l/67/O (767-882).

S-au întors în Japonia doi ani mai târziu, introducând aici budismul ezoteric (SHINGON). În 816, a constniit, în Koyasan (Wakayama-ken), templul KONGOBUJI, apoi, în 823, la Kyoto, templul Toji. Din aceste două temple, doctrinele Shingon s-au răspândit cu cea mai mare repeziciune. În 921, împăratul DAlGO i-a acordat titlul postum de Kobo daishi.

KTJMADORI

Machiaj colorat creat de ICHIKAWA DANJURO (1660-1704) şi folosit în teatrul KABUKI.

KUMAMOTO-KEN

Prefectură situată în centrul insulei Kyushu şi a cărei ca-pitală este oraşul Kumamoto.

KUMAZAWA BANZAJN sau RYOKAI

Născut în 1619, mort în 1691. Elev al lui NAKAE TOJU (1608-1648), a fost, ca şi maestrul său, un admirator al filosofului chinez WANG YANG-MING (1473-1529),

contribuind la implantarea în Japonia a filosotâei spiritualiste a acestuia. BAKUFU însă nu-l vedea cu ochi buni, drept care a fost nevoit să închidă şcoala pe care o deschisese la Kyoto (1656), tocmai pentru că învăţătura sa se bucura de un prea mare succes printre kuge; în urma unui memoriu pe care i l-a adresat lui TOKĽGA IVA TSUNA} QSHI (shogun între 1680 şi 1709) cu privire la reformele necesare mai bunei administrări a tării, a fost condamnat la închisoare.

KUMONJO

Organism central al ocâr-muirii dm Kamakura, creat în l184. În l191, a căpătat numele de man-dokoro.

KUN

Lectură în pronunţie japoneză a unui caracter.

KUNI

Ţinuturi, provincii. KUNIGAE

„Schimburi de ţinuturi”. Transferuri de la un fief la altul, impuse în epoca Edo aşa-numiţilor daimyo.

KTJRATSUKURIBE NO TASUNA

Secolul al VI-lea. Sculptor. KUROBON

„Cărţi cu copertă neaară” (secolul al XvTJI-lea).

RURODA

Familie de daimyo deschizând din familia Sasaki şi, prin aceasta, din familia Uda-Genji, Minamoto, coborâtori din împăratul Uda (care a domnit între 887 şi 897). După bătălia de la SEKIG.AHARA (1600), s-au stabilit în Kyuslru, unde Yoshitaka (1546-1604) a trecut la creştinism, dar fiul său Nagamasa (1568-1623) nu l-a urmat. Există şi o altă familie de daimyo cu numele de Kuroda, care este originară din ţinutul MUSA-SHJ şi coboară din împăratul Senka (care a domnit între 535-539).

KURODO DOKORO

„Biroul arhivelor”, creat în 810 de către împăratul SAGA (care a domnit între 809 şi 823).

KURUI-MONO

Piese având ca subiect nebunia (teatrul NO).

KUSAKABE MEIKAkU

Născut în 1838, mort în 1922. Caligraf.

KUSEMAI

Termen desemnând vechi dansuri de bun augur (nian-zairaku şi kowakamai), exe-cutate fără acompaniament de instrumente muzicale. KAN’A-Ml KirOTSUGU (1333-1384) a creat pe baza lor teatrul NO.

kUSHA

Sectă budistă importată din China în Japonia în preajma anului 660, în acelaşi timp cu secta HOSSO, kusha fiind o variantă a acesteia. Vezi şi cele ŞASE SECTE DIN NARA.

KUSUNOKI MASASHIGE

Născut în 1294, mort în 1336. Descendent al unei case nobiliare din Kawachi (Osaka), l-a apărat cu în-flăcărare pe energicul împărat GO-DAlGO (care a domnit între 1318 şi 1339), cel ce a încercat să restaureze puterea imperială. Într-o zi, zdrobit de forţele lui ASffl-KAGA TAKAUJl (1305-1358), s-a sinucis după ritual (seppuku); în timpul Reno varii din epoca SâEUl, figura lui Kusunoki Masa-shige, mort pentru împăratul său, a devenit un fel de simbol al lealităţii faţă de dinastie şt naţiune.

KUTANI

Ceramică de Kutani (Ichi-kawa-ken).

KU.YA

Născut în 903, mort în 972. Vestii predicator al credinţei în milostenia lui ASUDA.

KUZU

Tochigi-ken. Zăcământ pre-istoric cuprinzând oseminte fosile ce aparţin unor nean-dertalieni.

KYOGEÂS

Secolul al XV-lea. Farsă reprezentată între două piese de teatru NO, pe care le parodiază cu veselie.

KYOGOKU

Familie de daimyo coborâtoare din Sasaki Ujinobu. şi, prin el. din Minamoto no Masanobu (920-993), el însuşi nepot al împăratului Uda (care a domnit între 887-897).

KYOIIO

1716-1735. Era reformelor întreprinse de shogunul TOKUGAWA YOSHIStVNE (1677-1751). În această

perioadă a fost şi mare foamete.

KYOKUTEI BAKEN sau TAKIZAWA BAKEN

Născut în 1767, mort în 1848. Romancier de inspiraţie populară, autor prolific, cunoscut mai ales pentru romanul-fluviu în 96 volume “Povestea celor opt câini războinicil’ (Hakkenden, în-ceput în 1814 şi terminat în 1841), care istoriseşte răz-bunarea a opt războinici năs-cuţi din pântecele Fuse-shimei, rămasă grea prin mijlocirea duhului câinelui ei credincios.

KYOMA

„Intervalul din Kyo (to)”, între două coloane, unitate de lungime folosită în capitală (Kyoto). Kyoma echivala cu şase picioare (shaku) şi opt sau treisprezece centimetri (sun), adică cu aproximativ l.90 m sau l, 95 m.

KYOTO

Numită în vechime Heiankyo. Capitală imperială până în 1868. Vezi şi HEIANKYO.

KYOTO-FU

Circumscripţie administrativă alcătuită din străvechile provincii Yamashiro, Tango şi dintr-o parte a provinciei Taraba; capitala ei este Kyoto.

KYUSHU

Una dintre cele cinci mari insule ale Japoniei, situată la sud-vestul arhipelagului.

L

LAO-TSE

Filosof chinez din secolul al VI-lea a. Chr. Viaţa lui.

foarte cunoscută, a devenit sursa a numeroase legende. Se spune că, dezgustat de starea de decadenţă a epocii, ar îi plecat spre Occident, şi, înainte de a dispărea pentru totdeauna „dincolo de frontiere”, i-ar fi dictat paznicului acestora vestita şi clasica operă „Despre Cale şi despre Virtute” ffao-to kihg); al cărei sens rămâne misterios: este unul dintre fundamentele filosofiei taoiste care s-a dezvoltat mai târziu, propovăduind un ideal de viaţă liberă şi veselă, în acord cu ritmul natural al lumii, pe care trebuie să-l asculţi şi să-l regăseşti, în loc de a încerca zadarnic să acţionezi asupra lui.

LEANG

Dinastie chineză (502-557). LEANG K VI

Celebru pictor chinez din epoca dinastiei SONG (activ spre mijlocul secolului al XHI-lea) şi a cărui capodoperă este un laviu ce-l reprezintă pe poetul Li Po în timp ce declamă un poem (Muzeul naţional Ueno din Tokyo).

LI HIUE

Şcoală chineză de filosofie întemeiată pe existenţa unui principiu fundamental (li) susţinut de Tch'eng Yi (l033-1107) în opoziţie cu doctrina Spiritului (SIN HIUE), mai apropiată de ideile taoiste şi apărată de fratele său Tch'eng Hao (l032-l085). Doctrina Li a fost dezvoltată mai ales de TCHU HI (l130 -1200), care a făcut din ea baza neo-CONFUCIANISMULUI.

LONG-MEN

Unul dintre cele mai importante locuri pentru arta din China: nenumărate sculpturi (494-535?) împo-dobesc grotele mănăstirii construită pe un munte în 494, de către dinastia HEI din Nord. Aceste opere reprezintă apogeul sculpturii budiste chineze. Noi grote au fost create mai târziu, în epoca dinastiei T'ANG, în timpul celei de-a doua jumătăţi a secolului al V11-lea, din ordinul împăratului Kao-tsong şi al împărătesei Wu Tso-t'ien.

LU KIEU-YUAN

Născut în l138, mort în l194. Mai» cunoscut sub numele de Lu Siang-chan. Filosof chinez idealist, propovăduitor al doctrinei Spiritului (SIN HUE) şi mare adversar al lui LI HIUE.

VI

MACHIJ3IKYAKU

Seviciu poştal al oraşelor în epoca Edo.

MAEDA

Familie de daimyo coborâtoare din SUGAWAR.A NO MICHIZANE (845-903). În epoca Edo au fost cei mai bogaţi dintre daimyo.

MAGATAMA

Breloc de cercel din os sau piatră având forma unei

gheare sau a unui canin de fiară. Poate fi găsit în morminte cu începere din epoca JOMON (neolitic) şi până în epoca KOFUN (vârsta de fier). Vezi şi CELE TREI ÎNSEMNE.ALE PUTERII

VIAIIASRI

Divinitate budistă, paznic al cerului (în japoneză, Kichi-joten).

MAU AVAIROCANA

Mahavairocana, „Soarele ce străluceşte pretutindeni", este principala divinitate a sectei SHINGON din Japonia, unde este venerată sub numele de Dai Nichi Nyorai. Vezi şi VAIROCANA.

MAI IAYANA

Mahayana sau „Marele Vehicul", astfel numit în opoziţie cu HINAYANA sau „Micul Vehicul" încă din primele timpuri ale budis-mului, este un ansamblu de doctrine budiste care pun accentul pe universalitatea şi eternitatea revelaţiei budiste, subliniind totodată virtuţile compasiunii şi dezvoltând o doctrină a mântuirii. Este numit budismul din Nord, căci el s-a impus în Tibet, Mongolia, China, Coreea şi, în sfârşit, în Japonia. Doctrinele sale specifice sunt: prezenţa unor BODHISA TTVA, oameni ajunşi la stadiul de Buddha, dar care l-au refuzat pentru a veni să-şi mântuiască semenii; posibilitatea de a fi mântuit prin harul obţinut prin invocarea numelui lui Buddha sau a unor bodhisattva; existenţa unui paradis.

MAITREYA

Buddha al viitorului, bine-voitor şi invincibil (în japoneză, Miroku).

M4KI-E

Obiect lăcuit, împodobit cu aur şi cu argint.

MAKURA KOTOBA

„Cuvinte-pernă". Termen po-etic. Epitete convenţionale pe care stau substantivele.

MAKURA NO SOSHI

„Note de căpătâi" de SEl SHONAGON (995). Este ca-podopera genului zis „în-semnări cu penelul" (ZUIHIT-SU).

MA.NDAR A

Nume japonez pentru mandala. Reprezentări mistice ale universului, printr-o dispunere grafică în cadrul căreia divinităţile sunt orânduite după anume planuri.

MAN-DOKORO

Vezi KUMONJO.

MANJUSRI

Buddha înţelepciunii (în japoneză, Monju).

MANPUKUJI

. Templu principal, situat lângă Uji şi aparţinând sectei zen Obaku, întemeiat în 1659 de către călugărul chinez Yin Yuan (1592-1673, în japoneză Ingen). Ansamblul, construit după cel mai pur model chinez, se deosebeşte mult de construcţiile japoneze.

MAN'YOSHU

„Antologia miriadelor de ani”. Prima mare antologie a poeziei naţionale, alcătuită (790) fără îndoială de 07»-MO NO YAKÂMOCHI.

MAPPO

„Legea în declin”. Sfârşitul timpurilor, al cărui început fusese fixat a fi în anul l052. Ultima fază a celor etape ale budismului, conform textelor sutra ale Lotusului.

MASUHON-MONQ

Piese ale teatrului de păpuşi adaptate pentru KABUKJ (ma-ruhon, unul dintre genurile de cărţi din JORIIRl). Vezi şi DENDEN-MONO.

MARUYAMA OKYO sau MASATAKA

Născut în 1733, mort în 1795. Pictor din Kyoto care a impus în Japonia tratarea umbrelor şi a luminii în manieră occidentală. Fondator al şcolii Maruyarriâ, legată de realismul tradiţional al pictorilor chinezi din epoca dinastiei SONG (960-1279) şi YUAN (1279-13,68).

MASAOKA SHIKI

Născut în 1867, mort în 1902. Poet şi eseist.

MASUGATA

Uşă tainică într-o fortăreaţă.

MASU-GUMI

Console.

MASU KAGAMI

Secolul al XIV-lea. Roman istoric atribuit în mod îndoielnic lui NIJO YOSHI-MOTO (1320-1388) şi care povesteşte întâmplări din anii l180-1333.

MATSUDAIRA SADANOBU

Născut în 1758, mort în 1829. Devenit ROJU în 1787, a fost autorul vestitelor reforme din era KANSEI (1789-1800), prin care a adâncit conservatorismul şi închiderea Japoniei faţă de lumea din afară.

MATSU G AS AKI-TEN JIN-ENGI

Rulou ilustrat (secolul al XIV-lea).

MATSUNAGA TEITOKU Născut în 1571, mort în 1653. Poet. A impus moda „poemelor legate şi amuzante” (HAIKAl NO RENGA) şi a fost maestrul lui NlSHIYMIÂ, SO/. V (1605-1682).

MATSUO BASIIO

Născut în 1643, mort în 1694. După ce a slujit un timp ca samurai, Malsuo Basho s-a stabilit la Edo, în cartierul Fukakawa, în „schivnicia cu banani” (basho an), de unde i se trage pseudonimul. A dus pe culmile perfecţiunii arta poemului în şaptesprezece silabe (HAlKU).

MAT SURA

Familie de daimyp din Hizen (Nagasaki-ken, Saga-ken).

Conform tradiţiei, ea se trage fie din Abe Yoritoki (mort în l057) din ţinutul Mutsu, fie din MlNAMOTO NO TORU (822-895), fiu al împăratului SAGA (care a domnit între 809 şi 823).

MATSURI

.. Serbarea”.

MATSURI GOTO

Cel mai vechi termen, cu conotaţie religioasă, utilizat la Curtea din Yamato pentru a desemna administraţia guvernamentală.

MATSUSHIMA

Arhipelag situat la nord-est de Sendai (Miyagi-ken). Opt sute de insuliţe acoperite de pini alcătuiesc unul din

cele trei vestite peisaje (San-kei) ale Japoniei, celelalte două fiind Ama-no-Hashidate şi Itsukushima.

MA YUAN

Activ cam în anii l190 -1230. Este, împreună cu HlA KUEI, contemporanul său, unul din cei mai de seamă peisagişti din şcoala de pictură de pe vremea dinastiei SONG din Sud.

MEIJI

EraMeiji: 1868-1912. MEIJI ISHIN

„Renovarea din era Meiji”. Termenul desemnează mai ales perioada 1841-1877.

MEIJI TENNO

Născut în 1852, mort în 1912. Numit în timpul vieţii Mutsu-hito. Este cel de-al o sută douăzeci şi doilea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit cu începere din 1867. În jurul personalităţii sale au avut loc cunoscuta restaurare imperială şi efortul de modernizare care a făcut din Japonia o putere mondială.

MEYASUBAKU

„Cutii pentru sugestii”, instituite în 1721. Aşezate la intrarea în tribunal, pentru cereri şi petiţii. Erau numite şi jiki-sobako.

MIE

Atitudine imobilă pe care o ia un actor din teatrul fCiBUKl în cursul unei acţiuni plină de mişcare.

MIE-KEN

Prefectură situată la sud-est de Nara şi a cărei capitală este Tsu.

MIKKABI

Shizuoka-ken. Zăcământ preistoric în care s-au găsit oseminte fosile aparţinând unui homo sapiens.

MIKKYO

Budismul ezoteric.

MIKO

„Preoteasă”, dansatoare sacră în cadrul shintoismului.

MIMANA

Stat japonez din Coreea, întemeiat în cea de-a doua

jumătate a secolului al IV-lea. S-a prăbuşit în 562, sub loviturile regatului coreean SI11A.

MEVABUCHI NO SHUAN

Prima jumătate a secolului al VU-lea. Descendent al împă-ratului Ojin (secolul al IH-lea). S-a dus în China la începutul secolului al VU-lea (prima ambasadă, în 607), iar admiraţia sa pentm Imperiul de Mijloc l-a influenţat pe prinţul NAKA NO OR (626-671), precum şi pe NĂKA-TOMI S’O KAMATARl (614-669), artizani ai reformelor din era TAlK.4. (645).

MINAMOTO sau GENJI-UJI

Clanul Minamoto. Nume de familie dat, în secolele al IX-lea şi al X-lea, unor numeroşi fii şi nepoţi de împăraţi. Au alcătuit obârşia a noi case, evitând astfel proliferarea excesivă a clanului imperial. Fiecare nouă familie era desemnată prin numele împăratului din care descindea. Au existat astfel familiile Saga-Genji. Seiwa-Genji, Uda-Genji, Mura-kami-Genji, Daigo-Genji.

MINAMOTO NO SHITA-GO

Născut în 911, mort în 983. A fost însărcinat de împăratul KflJRAMAKl (care a domnit între 946 şi 967) să regăsească vechile lecturi ale poemelor din MAN’YOSHU.

MINAMOTO NO TAKA-Kl’Nl

Născut în l004, mort în l077. Socotit a fi autorul „povestirilor din prezent şi din trecut” (KONJAKU MO-NOGATARI).

MINAMOTO NO TORU

Născut în 822, mort în 895. Fiu al împăratului SAGA (care a domnit între 809 şi 823), a fost numit sadaijin (ministrul Stângii) în 872. I se spunea Kawara-Sadaijin, după numele palatului sau KAWARA din Kyoto.

MINAMOTO NO YORIIE

Născut în l182, mort în 1204. Fiu al lui MINAMOTO NO YORITOMO (l147-l199), nu s-a putut menţine la putere, pe care a transmis-o familiei HOJO, sub forma unei regenţe impuse de tinereţea succeso-rului său.

MINAMOTO NO YORI-TOMO

Născut^ în îl 147, mort în l199. Învingător al clanului

T.AI11A. În bătălia navală de la DAN-NO-VRA (l185), a fost Întemeietorul şi primul sho-gun al regimului Kamakura.

MINAMOTO NO YORI-YOSHI

Născut în 995, mort în l082. Din familia Seiwa-Genji. Între l051 şi l062, a reprimat în MUTSU revolta condusă de Abe no Yoritoki.

MINAMOTO NO YOSHI-IE

Născut în l041, mort în 1108. Personaj celebru pentru bravura lui, a intrat în legendă. S-a luptat, alături de tatăl său Yoriyoshi

(995-l082), împotriva lui Abe no Yoritoki.

MLNATO MACHI

., Oraşe portuare”.

MESG

Dinastie imperială chineză (1368-1644).

MIKOKl

VeziMAITREYÂ.

MISHIMA YUKIO

Născut în 1925, mort în 1970. Romancier, a dobândit mai întâi o mare notorietate prin articolele sale din revista intitulată.. Literatura con-temporană” ’ (Kindai bun-gaku), fondată după cel de-al doilea război mondial şi care, opunându-se spiritului.. îna-poiat şi feudal” de dinainte de război, lupta pentru libera exprimare a personalităţilor. Mishima Yukio este un scriitor profund romantic şi înrădăcinat în trecutul său naţional, ce rămâne iubirea sa supremă, dincolo de multiplele incursiuni spre toate posibilele bucurii pe care le oferă existenţa. A pus iar la loc de cinste artele marţiale şi a preferat să moară încercând o lovitură deznădăjduită decât să trăiască ceea ce el considera a îi înjosirea spiritului naţional.

MITO

Capitala vechii provincii l Iitachi (Ibaraki-ken).

MITOGAKl

.. Şcoala de la Mito” “. Im-portant centru de studii confucianiste şi naţionale; li-teraţii din Şcoala de la Mito au alcătuit „Istoria marii Japonii” “(DAI NlHONSHl).

MITSUI

Important şi vechi grup financiar şi industrial.

MIYAGAVVA CHOSHUN

Născut în 1683, mort în 1753. Pictor de portrete de femei.

MIYAJIMA

Vezi ITSUKUSHIMA.

MIYAZAKI-KEN

Prefectură situată în partea de sud-est a insulei rCviishu şi a cărei capitală este oraşul Miyazaki.

MIYAZAKI YASUSADA

Născut în 1623, mort in 1697. Autor al unui „Tratat complet de agronomie” (Xo-gyo zensho, 1697).

MIYOSHI

Familie de daimyo stabilită în Stekoku, în secolul al XIV-Ha. Seniori de SAKAl, au foststdistmşi în 1577 de către.” ODA XOBUXAGA (1534-1582).

MIZI’NO TADAKUNI

Născut în 1793, mort în 1851. DevenitROJUân 1834, este autorul “irefomielor din era TEMPO, care, legându-i mai mult ca niciodată pe ţărani de glie, au. fost extrem de nepopulare.

MOKO-SHURAI-EKOTOBA

.. Rulouri cu miniaturi (repre-zentând) invazia mongolă*”.

Două rulouri păstrate în colecţiile imperiale, pictate în 1293 (?), la porunca lui Takezaki Suenaga, războinic din Kyushu.

MOKUJIKI MYOMAN

Născut în 1718, mort în 1810. Călugăr sculptor, autor al unor opere înlăţişând divinităţi budiste.

MOMOYAMA BUNKA

„Cultura Momoyama”. Acest termen desemnează, utilizând numele colinei pe care a fost construit castelul (1593) lui TOYOTOMl HlDEYOSHI (1536-1598), cultura care s-a dezvoltat în epoca dictatorilor şi la începutul regimului Edo, începând cu sfârşitul secolului al XVI-lea şi până la sfârşitul secolului al XVTJ-lea.

MOMOYAJVIA, JO

Castel pe care TOYOTOMI HlDEYOSHl (1536-1598) şt l-a construit în 1593, lângă Fushimt (Yamashiro). După moartea sa, castelul a fost distrus şi mai multe temple din Kyoto şi-au împărţit ceea ce mai rămăsese din el. Pe locul fostului castel al lui Hideyoshi se află astăzi mausoleul împăratului MEIJl şi al soţiei sale, împărăteasa Shokon.

MONCHl.ro

Înaltă curte de justiţie a ocârmuirii din Kamakura, creată în l184.

MONJU

Vezi MANJUSRl.

MONOGATAR]

Gen literar, povestire, poveste, roman.

MONO NO AWARE

„Fugacitatea impresiilor”. Principiu care a influenţat întreaga literatură a epocii Heian.

MONONOBE

Căpetenii militare la Curtea din YAMATO. Familia care, timp de mai multe generaţii, a exercitat funcţia de mono-nobe, adică de şef al gărzilor, şi-a păstrat acest nume; ea urma să se opună cu înver-şunare familiei SOGA.

MONZEN MACHI

Oraşe dezvoltate din pieţe ce se iveau la intrarea templelor sau a sanctuarelor: NIKKO, de exemplu.

MORI

Familie de daimyo, originari din provincia Aki (I lirosh. ma-ken).

MORI ARLNORI

Născut în 1847, mort în 1889. Om politic, ministru al Instrucţiunii publice din 1885 şi până în 1889, când este asasinat de către Nishino Buntaro, care a vrut să răzbune injuria pe care Mori Annori i-ar fi adus-o divinităţii ISE ridicând o perdea spre a arunca o privire înlăuntrul sanctuarului. Mori Arinori, care îşi făcuse studiile în Occident, a fost într-adevăr unul dintre agenţii cei mai radicali ai Renovarii din era MEIJI şi ai occidentalizării Japoniei.

MORI OGAI

Născut – în 1862, mort în 1922. Medic militar şi romancier. Studiile pe care şi le-a făcut în Germania i-au influenţat profund concepţia despre literatură. A făcut cunoscute în Japonia unele dintre cele mai importante opere literare germane.

MOREVAGA

Născut în 1308, mort în 1335. Prinţ imperial, fiu al lui GO-DAlGO şi rival al lui ASHIKAGA TAKA UJI.

MORI-SHIMA

„Insulă împădurită”, element decorativ dintr-o grădină.

MORONOBU

Vezi HlSHlKAWA MORO-NOBU.

MOTOORI NORENAGA

Născut în 1730, mort în 18Ol. Urmând calea deschisă de K.AMO NO MABUCHt (1697-1769), acest savant a pus la loc de cinste vechile monumente ale literaturii naţionale şi a publicat un important comentariu la Kojiki (KOJlKl DEN, 1764-1796), în patruzeci şi patru de volume.

MO-TSE

Născut în 480 (?), mort în 426 a Chr. Filosof chinez, partizan al creării unei societăţi egalitariste, fondată pe întrajutorarea generală, refu-zând luxul şi războiul. Foarte ascultată în secolele al IV-lea şi al HI-lea a. Chr., învăţătura lui Mo-tse nu pare să fi influenţat prea mult filosofia chineză după întemeierea imperiului.

MU-K’I

Activ la mijlocul secolului al XUI-lea. Pictor chinez zen, din epoca dinastiei SONG din Sud; măiestria sa în arta laviului i-a influenţat profund pe pictorii japonezi cu începere din secolul al XV-lea.

MUJU

Născut în 1226, mort în 1312. Călugăr. Autor al „Culegerii de nisip şi pietre” (Shaseki shu, 1279-1283).

MURAKAMI TENNO

Născut în 927, mort în 967. Al şaizeci şi doilea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între 946 şi 967. S-a străduit să diminueze influenţa familiei

FUJIWARA. Sub domnia sa, palatul imperial din Kyoto a fost pentru prima oară nimicit de un incendiu (960).

MIRASAKI SHIKIBU

Născută în 968, moartă în l016 (?). Scriitoare, autoarea celebrului „Roman al prinţului Genji” (GENJI MO-NO-GAT.ARI). Fiică a lui Fujivvara no Tametoki, ea a devenit doamnă de onoare a soţiei împăratului ICMJO (987-l011).

MURATA SEIMEN

Născut în 1769, mort în 1838. Cizelator şi lopitor, unul dintre cei mai iluştri sculptori animalieri ai Japoniei. Broaştele sale ţestoase din bronz sunt cu deosebire preţuite.

MUROJI

Templu budist întemeiat în 681 şi reorganizat la începutul secolului al FX-lea de către KUKAl (774-835), care l-a. transformat într-o mănăstire de femei ţinând de secta SHlNGON, al cărei centru îl stabilise la KO-YASAN. Situată într-un frumos peisaj de munte bogat în păduri, constnicţia este celebră pentru arhitectura ei şi mai ales pentru pagoda cu cinci etaje ce datează de la începutul epocii Heian.

MUROMACHI BAKUFU

1338-1573. Ocârmuire shogunală a familiei ASHI-KAGA, al cărei sediu se afla în cartierul Muromachi din Kvoto.

MUSASHI

Una din eele cincisprezece străvechi provincii din Toka-ido; ea ţine astăzi de To-kyo-fu. de Saitama-ken şi de Kana-gavva-ken.

WSIIANOKOJI

SANEATSt:

Născut în 1885. Romancier şi critic literar.

MUSO KOKUSHI sau SOSEKI

Născut în 1276, mort în l.351. Călugăr aparţinând budismului zen, secta RIX’ZAl. Poet, creator al grădinilor

SAIHOJl (Koke-dera) din Kyoto.

iVIUTSU

Străveche provincie din Tosando, întinzându-se până în regiunea nord-estică a ţinutului Honshu (astăzi Aomo-ri-ken, Iwate-ken, Mi-yagi-ken).

MYOE-SHONEN sau KO-BEN

Născut în l173, mort în 1232. Celebru călugăr întemeietor al templului KO-ZANJl, propagator al doctrinei RYOBU SHINTO. Sub îndrumarea sa, Enichi-bo-Jonin, discipolul său favorit, a pictat şase rulouri împodobite cu miniaturi, “Viaţa lui Gisho şi a lui Gengyo, călugări din secta Kegon din Coreea’ “(KEGOX-SHU-SO-SHI-EDES% al căror stil dovedeşte perenitatea, în epoca Kamakura, genului inaugurat în urmă cu cincizeci de am de către SHIGI-S.A\’-EXGl-E\LAKl. Tot Eni-chi-bo-Jonin este şi autorul portretului maestrului său Myoe, reprezentat în timp ce meditează în pădure.

MYOGAKIN

Contribuţii plătite de asociaţiile de negustori (secolul al XVm-lea).’

MYOSIIU

Stăpânul unui domeniu de importanţă mica sau mijlocie, în cadrul sistemului castelelor feudale (SHOEN).

varii din era MEIJl şi ai occidentalizării Japoniei.

MORI OGAI

Născut-în 1862, mort în 1922. Medic militar şi romancier. Studiile pe care şi le-a făcut în Germania i-au influenţat profund concepţia despre literatură. A făcut cunoscute în Japonia unele dintre cele mai importante opere literare germane.

MORINAGA

Născut în 1308, mort în 1335. Prinţ imperial, fiu al lui GO-DAlGO şi rival al lui ASHIKAGA.TAKA UJI.

MORI-SHIMA

„Insulă împădurită”, element decorativ dintr-o grădină.

MORONOBU

Vezi HISHIKAWA MORO-NOBU.

MOTOORI NORJJNAGA

Născut în 1730, mort în 18Ol. Urmând calea deschisă

de KAMO NO MABUCHi (1697-1769), acest savant a pus la loc de cinste vechile monumente ale literaturii naţionale şi a publicat un important comentariu la Kojiki (KOJlKl DEN, 1764-1796), în patruzeci şi patru de volume.

MO-TSE

Născut în 480 (?), mort în 426 a Chr. Filosof chinez, partizan al creării unei societăţi egalitariste, fondată pe întrajutorarea generală, refu-zând luxul şi războiul. Foarte ascultată în secolele al IV-lea şi al UI-lea a. Chr., învăţătura lui Mo-tse nu pare să fi influenţat prea mult filosofia chineză după întemeierea imperiului.

MU-K'I

Activ la mijlocul secolului al XHI-lea. Pictor chinez zen, din epoca dinastiei SONG din Sud; măiestria sa în arta laviului i-a influenţat profund pe pictorii japonezi cu începere din secolul al XV-lea.

MUJU

Născut în 1226, mort în 1312. Călugăr. Autor al „Culegerii de nisip şi pietre" (Shaseki shu, 1279-1283).

MURAKAMITENNO

Născut în 927, mort în 967. Al şaizeci şi doilea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între 946 şi 967. S-a străduit să diminueze influenţa familiei FUJIWARA. Sub domnia sa, palatul imperial din Kyoto a fost pentru prima oară nimicit de un incendiu (960).

MI RASAKl SHIKTBU

Născută în 968, moartă în l016 (?). Scriitoare, autoarea celebrului.. Roman al prinţului Genji" (GENJl. l/O-NO-GATARI). Fiică a lui Fujivvara no Tametoki, ea a devenit doamnă de onoare a soţiei împăratului IClflJO (987-l011).

MURATA SEIMEN

Născut în 1769, mort în 1838. Cizelator şi topitor, unul dintre cei mai iluştri sculptori animalieri ai Japoniei. Broaştele sale ţestoase din bronz sunt cu deosebire preţuite.

MUROJI

Templu budist întemeiat în 681 şi reorganizat la

începutul secolului al FX-lea de către KUKAl (774-835), care l-a. transformat într-o mănăstire de femei ţinând de secta SHIX'GON, al cărei centru îl stabilise la KO-YASAN. Situată într-un frumos peisaj de munte bogat în păduri, construcţia este celebră pentru arhitectura ei şi mai ales pentru pagoda cu cinci etaje ce datează de la începutul epocii Heian.

MUROMACHI BAKUFU

1338-1573. Ocârmuire shogunală a familiei ASHl-KAGA, al cărei sediu se afla în cartierul Muromachi din Kvoto.

MUŞASHI

Una din eele cincisprezece străvechi provincii din Toka-ido; ea ţine astăzi de To-kyo-fu, de Saitama-ken şi de Kana-gawa-ken.

MUSHANOKOJI SANEATSU

Născut în 1885. Romancier şi critic literar.

\IUSO KOKTSHI sau SOSEKI

Născut în 1276, mort în 1351. Călugăr aparţinând budismului zen, secta RIMAI. Poet. creator al grădinilor

SAIHOJI (Koke-dera) din Kyoto.

MUTSU

Străveche provincie din Tosando, întinzându-se până în regiunea nord-estică a ţinutului Honshu (astăzi Aomo-ri-ken, Ivvate-ken, Mi-yagi-ken).

MVOE-SHONIN sau KO-BEN

Născut în l173, mort în 1232. Celebru călugăr întemeietor al templului KO-ZANJI, propagator al doctrinei RYOBUSHlNTO. Sub îndrumarea sa, Enichi-bo-Jonin, discipolul său favorit, a pictat şase rulouri împodobite cu miniaturi, „Viaţa lui Gisho şi a lui Gengyo, călugări din secta Kegon din Coreea” (KEGON-SHV-SO-SHI-EDE\% al căror stil dovedeşte perenitatea, în epoca Kamakura, genului inaugurat în urmă cu cincizeci de ani de către SHIGl-SAN-ENGLEKiAKi. Tot Eni-chi-bo-Jonin este şi autonil portretului maestrului său Myoe, reprezentat în timp ce meditează în pădure.

MYOGAKES

Contribuţii plătite de asociaţiile de negustori (secolul al XVm-lea).’

MYOSIIU

Stăpânul unui domeniu de importanţă mică sau mijlocie, în cadrul sistemului castelelor feudale (SHOEN).

N

NAGAOKA

Nagaoka a fost locul ales pentru construirea noii capitale imperiale, când îm-păratul KAMMU (care a domnit între anii 781 şi 806) s-a hotărât să părăsească oraşul HEIJOKYO (784). Dar asasinarea lui FUJIWARA NO TANETSUGU (737-785) a profanat locul şi a dus la abandonarea palatului în plină construcţie.

NAGARE

Acest tip de arhitectură shintoistă se compune dintr-o construcţie rectangulară. Pe lungimea acestui dreptunghi de află o scară pe care acope-rişul – cu două pante asi-metrice – o adăposteşte o dată cu construcţia însăşi. Tipul de arhitectură Nagare este reprezentat de sanctuarele KAMO din Kyoto.

NAGASAKI-KEN

Prefectură situată în partea nord-vestică a insulei Kyushu şi a cărei capitală este oraşul Nagasaki.

NAGASAKI NIJUROKU SHONTJN

„Cei douăzeci şi şase de sfinţi din Nagasaki”, martirii din 5 februarie 1597; este data când încep persecuţiile împotriva creştinilor, printre care, până în 1660, au existat trei mii o sută douăzeci şi cinci de martiri.

NAGATO

Vezi CHOSHU.

NAGAYAMON

Poartă solemnă încorporată într-un ansamblu de clădiri, în epoca Edo, doar nobilii aveau dreptul să construiască asemenea porţi.

NAGESHI

Element situat între lintou şi sablieră; în arhitectura japoneză, grindă ce leagă între ele coloanele.

NAGO

În Evul Mediu japonez, acest termen îi desemna pe ţăranii a căror condiţie era – în diferite grade – una de dependenţă. El se poate referi la situaţii foarte variate, începând cu.. cea a ţăranului legat de stăpânul său prin relaţia dintre un proprietar de pământ şi cel ce-l munceşte, şi până la cea a iobagului.

NAGOYA

Important centru industrial, capitală a prefecturii Aichi.

NAGOYA SANZABURO

Actor, asociat al lui O-KUNL pe care l-a ajutat să creeze, la sfârşitul secolului al XVI-lea, teatnil KABUKl.

NAIGU sau NAIKT

„Templu interior” din ISE. Tabernacol al lui A\ LATER.\-SU, divinitate ancestrală a familiei imperiale.

NAKAE TOJT

Născut în 1608, mort în 1648. Admirator al filosofului chinez WAN’G YANG-MING (1473-1529), a propagat primul în Japonia filosotia spiritualistă. A fost supranumit „înţeleptul din Omi” (Omiseijin).

NAKA NO OE NO OJI

Născut în 626, mort în 671. Fiu al împăratului Jomei (care a domnit între anii 629 şi 641), a contribuit, împreună cu NAKATOMl SO HAMAT.ARI (614-669) la nimicirea clanului SOGA şi la reformele din era TAÂKA (645). A devenit mai târziu împărat sub numele de 7EY-CHl, domnind între anii 668 şi 671. Sub domnia sa Japonia a trebuit să renunţe la pretenţiile sale asupra Coreei, învinsă fiind, ca şi regatul P.AEKTCHE, pe care-l sprijinea, de coaliţia dintre China şi SI11A.

NAKATOMI

Străveche familie dintre ai cărei membri Curtea din Yamato îşi recruta marii preoţi. Nakatomi no Ka-matari (614-669) a primit, pentru el şi descendenţii lui, numele de FUJIWARA.

NAKATOMI NO KAMA-TARI

Născut în 614, mort în 669. Este unul din făuritorii reformei din era TAIKA (645). Împăratul TENCHl (care a

domnit între anii 668 şi 671), drept răsplată pentru meritele sale (a îndrumat redactarea codului OMI, 668), i-a acordat, pentru el şi succesorii lui, dreptul de a purta numele de FUJIWARA, strălucit ilustrat de aceştia din urmă.

NAMBAN BETSKA „Cultura barbarilor din Sud”. S-a născut în contact cu europenii înainte de închiderea Japoniei, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea şi în prima jumătate a secolului al XVD-lea.

NAMBAN BYOBU

Paravane reprezentând sosirea portughezilor.

NAMBANJI

Biserică (ad litteram: templul barbarilor din Sud).

NAMBAN JIN

„Barbarii din Sud”. Termen împrumutat din chineză şi prin care au fost desemnaţi, în Japonia, europenii veniţi la Kvushu încă din 1543; sosind din Siam, aceşti portughezi păreau aşadar a ti oameni din Sud.

NAMBOKT CHO NO DO-RAN

1336-1392: mari tulburări în sânul.. Dinastiilor din Sud şi din Nord”. Schisma imperială.

NAMIKI GOIIEI

Născut în 1747, mort în 1808. Autor al unor piese K.IBUKI, în stilul şcolii din Osaka. Cele mai cunoscute pun în scenă viaţa unor briganzi vestiţi, ocrotitori ai celor slabi şi oprimaţi.

NAMIKI SIIOZO

Născut în 1730, mort în 1773. Dramaturg, a pus la punct scena turnantă din teatrul KABUKl.

NANGA

Ad litteram: „pictură în ma-nieră meridională”. Stil pictural în maniera literaţilor chinezi care, dispreţuind tehnica academică a profesioniştilor, sunt pentru libertatea execuţiei proprie caligrafiei; este stilul unor amatori, ce s-a dezvoltat mai ales în China dinastiei SONG din Sud (l127-1279) şi a dinastiei YUAN (1279-1368) şi care caracterizează aşa-numi-ta şcoală a literaţilor (wen-jen-hua în chineză, BĽ. WJ-INGA în japoneză). Stilul ttanga şi-a

lâcut apariţia în Japonia în secolul al XVII-lea, devenind înfloritor aici mai ales în secolul al XVTJI-lea. De factură liberă, inspirându-se din subiecte poetice – peisaje, arbori, stânci –, ce exprimă stări sufleteşti aristocratice, stilul nanga se opune curentului popular şi didactic UKIYO-E.

NANIWA

Străveche capitală pe timpul împăraţilor NlNŢQKU (secolul al IV-lea) şi KOTOKV (care a domnit între 645 şi 654). Astăzi, regiunea Osaka.

NAN P'EI TCH'AO

„Dinastiile din Sud şi din Nord", epocă a istoriei chineze ce, conform unor teorii, începe cu instaurarea dinastiei răsăritene Tsin (317) sau cu a dinastiei WEl din Nord (386) şi ia sfârşii o dată cu urcarea pe tron a dinastiei

SUEI (589), care a reunificat China.

NANUSHI

Căpetenie administrativă a unui sat.

NANZENJI

Templu şi sediu principal al ramurii RlNZ.Al a budismului zen din Kyoto. Loc unde s-a retras vremelnic împăratul Kameyana (care a domnit între 1260 şi 1274), după abdicarea sa. Vechiul palat a fost transformat în templu în 1293. Templul Nanzenji a jucat un rol important în mişcarea de reînnoire filosofică şi literară a mănăstirilor celor Cinci Munţi (GOSAA'j. În fruntea cărora se afla. Apartamentele din interiorul templului, decorate de şcolile TOSA şi KANO, comportă importante opere de artă în stilul Momoyama. Istoria populară mai păstrează încă amintirea supliciului vestitului bandit JSHlKAWA GOEMON, care a fost pus la fiert, împreună cu fiul său, într-un cazan aflat lângă poarta cea mai apropiată a templului (sammon), loc devenit, în 1628, după o altă versiune, o piaţă de execuţie (pe albia secătuită a râului Kamo).

NARA IlDAl

Epoca Nara: 710-784. Capi-tala: HEIJOKYO.

NARA-KEN

Prefectură având drept capitală vechea capitală a

Japoniei.

NATSUME SOSEKI

Născut în 1867, mort în 1916. Romancier antinaturist.

NEMBUTSU

Invocare către Buddha, rugă-ciune rostită împreună cu alţii.

NEMBUTSU-ODORI

„Dansul nembutsit”, cu acom-paniament de gong (sho).

NENGO

Vezi CALENDAR.

NENGU

Impozitul anual în orez sau în alte produse agricole.

NEO-CONFUNCIANISM

Vezi CONFUCIANISM.

NETSUKE

Mic nasture sculptat de care erau atârnate la cingătoare -în epoca clanului Tokugavva – diferite obiecte.

NICHIREN

Născut în 1222, mort, în 1282. Călugăr, întemeietor al sectei Nichiren (Hokke-shu). După ce a urmat învăţătura TENDAJ, s-a consacrat doctrinelor cuprinse în sutra Myoho renge kyo (cartea Lotusului Bunei Legi) şi a început să propovăduiască propria-i filosofie, ceea ce l-a dus la neînţelegeri cu celelalte secte, cu atât mai mult cu cât Nichiren le critica aspru. În al său „Tratat despre întemeierea dreptăţii şi a securităţii ţării” (Rissho ankoku ron, 1260), pe care l-a înfăţişat ocânnuirii de la Kamakura, el ataca violent celelalte secte şi denunţa starea de slăbiciune ce punea stăpânire pe samurai. Drept urmare, a fost exilat la Ito. Graţiat trei ani mai târziu, şi-a reluat atacurile cu o nouă vigoare şi nu a scăpat decât ca prin minime de condamnarea la pedeapsa capitală, ce fusese pronunţată împotriva lui. Exilat din nou, dar de data asta în insula Sado, a plecat de aici doi ani mai târziu, spre a zidi pe muntele Minobu (Yaman-ashi-ken) templul Kuonji, care va deveni sediul sectei. Doctrina sa va fi curând foarte

populară şi va rămâne astfel printre oamenii simpli dornici de ordine.

NfflON BASHI

„Podul Japoniei” din Edo (Tokyo): aici ajung cele cinci drumuri principale ale Japoniei (Gokaido).

NEHONGI

Vezi NIHONSHOKI.

NEHONJEN MACHI sau NEHON MACHI

Colonii japoneze specializate în comerţ şi stabilite încă de la începutul secolului al XVn-lea în diferite oraşe din Extremul Orient, unde acostau „vasele cu pecete de chino var” (SHUINSEN).

NIHONSHOKI

Cele mai vechi anale istorice din Japonia, redactate (720) după modelul analelor chi-nezeşti. Ele relatează istoria Japoniei până la înscăunarea împărătesei JITO (care a domnit între anii 686 şi 697). Printre autori: prinţul Toneri-shinno şi O no Yasumaro.

NIJO JO

Vestitul palat din Nijo a fost construit de TOKUGAWA IEYASU (1542-1616) spre a-i sluji drept reşedinţă în deplasările sale la Kyoto, unde se afla Curtea imperială. Din acest palat, ultimul dintre descendenţii familiei Tokugawa i-a trimis împăra-tului demisia sa. În era Re-novării MEIJi, palatul, după ce a adăpostit birourile pre-fecturii (1871-1884), a re-venit familiei imperiale. Construit în 1603, apoi mărit, în 1624, de către TOKUGAWA lEMlTSU (1603-1651), prin reutilizarea unor părţi din castelul Fushimi, palatul Nijo este un admirabil exemplu pentru arhitectura grandioasă preferată de mai marii epocii Momoyama; interioarele, decorate de pictori din şcoala K4NO, sunt pline de măreţie.

NIJO YOSHIMOTO

Născut în 1320, mort în 1388. Poet, autor al operei Tsukuba shu (1356), culegere de poeme „legate” (EENGA).

NIKKI

„însemnări zilnice”, jurnal intim, gen literar.

NIKKO

Străvechi orăşel din provincia Shimotsuke (în prezent: Tochigi-ken), unde, în 1617, a fost dusă cenuşa lui

TOKUGAWA IEYASU, pentru care a fost înălţat un ansamblu grandios de clădiri, completate, în 1651, prin templul unde au fost depuse rămăşiţele pământeşti ale shogunului EMTTSU. Edi-ficiile din Nikko, supraîncăr-cate cu sculpturi violent colo-rate, nu mai au nimic comun cu arta japoneză clasică, ul-tima fiind caracterizată prin multă reţinere şi prin lipsa oricărei emfaze. Splendoarea naturală a locului înalt şi împădurit conferă totuşi acestui ansamblu arhitectonic multă nobleţe, în ciuda deco-raţiei excesive. În era Reno-vării KlEIJl, templul Icyasu (Toshogu) a devenit un sanc-tuar shintoist, în timp ce cel al lui lemitsu rămânea unul budist.

NIKKO BOSATSU

Bodhisattva Nikko sau „Lumina soarelui” (în sanscrită, Suryaprabha), asis-tent al lui YAKUSHl, Buddha al medianei. Statuia sa din argilă este una din capodope-rele sculpturii din secolul al VUI-lea; este păstrată în templul TODMJl din Nara.

NIMMYO TENNO

Al cincizeci şi patrulea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între anii 833 şi 850.

NINGYO-BURI

Mişcări ale actorului din teatrul K-iBUKI. copiate după cele ale marionetelor din teatrul de păpuşi.

NENIGI sau NINIGI NO MIKOTO

Erou legendar, nepot al lui AMATERASU, care l-a trimis pe pămât spre a cuceri Japonia, şi străbunic al primului împărat, JIMMU TENNO.

NINJOBON

„Cărţi sentimentale” (secolul al XEX-lea), gen literar consacrat problemelor sentimentale ale negustorimii.

NENKO TENNO

Al o sută douăzeci şi umilea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între anii 1817 şi 1846.

MNNA.II

Templu întemeiat la Kyoto în 886 de către împăratul

KOKO (care a domnit între anii 884 şi 887) şi al cănii superior a fost totdeauna un prinţ imperial.

NINSEI

Vezi XOXOMURA NINSEI.

MNTOKU TENNO

Secolul al IV-lea. Al şai-sprezecelea împărat al Japoniei. Rămăşiţele sale pă-mânteşti, se crede, sunt adăpostite de impunătorul tumu-lus în formă de gaură de cheie (ZEMPOKOEN), cel mai mare dintre toate câte se află în câmpia Osaka.

NTNTOKU TENNO RYO

Secolul al V-lea. „Tumulusul împăratului Nintoku”, situat pe câmpia Osaka (Sakai). Este cel mai mare tutnulus cunoscut (475 m x 245 m); se spune că la constmirea lui au muncit, timp de un an, cinci mii de lucrători.

NIPPON EITAIGURA

„Eternele magazine ale Japoniei”. Roman de IH.4R.4 SAJK.4KU (\642-\693).

NEPPON SHUGI

„Japonismul”.

NISE-E

Portret.

NISHIMARU

Palat construit în 1592 de TOKUGAWA IEY.4SV (1542-1616) şi situat la vest de castelul shogunal din Edo, pe locul actualului palat imperial. Nishimani era reşedinţa moştenitorului sho-gunului.

NISHIYAMA SOEN Născut în 1605, mort în 1682. Poet, fondator al şcolii DANRIN, autor de poeme scurte (H.AlKV) foarte sofisticate.

NITTA YOSHISADA

Născut în 13Ol, mort în 1338. A exterminat clanul HOJO, apoi a luptat împotriva clanului ASHlKAGA TAKAUJI (1305-1358), şi este considerat a fi unul dintre cei mai credincioşi partizani ai dinastiei imperiale.

NJAVA NAGAHIDE

Născut în 1535, mort în 1585. A fost însărcinat de către ODA NOBUNAGA (1534-1582) să construiască

vestitul castel din AZUCHl (1576).

NO

Formă de teatru ce a luat naş-tere din dansurile şi scenele mimate importate de pe con-tinent, SARUGAKU, ennem-nai, DENGAKU, şi în vogă în secolele al VUI-lea – al XH-lea. in epoca Muromachi, în cea de-a doua jumătate a secolului al XIV-lea, samuraii au inventat primele piese no, dialoguri poetice dansate, şi farsele no sau no KYO-GEN.

NOBUNAGÂ

Vezi ODA NOBUNAGÂ.

NOGI KITEN

Născut în 1849, mort în 1912. General japonez. Învingător al ruşilor la Port-Arthur şi la Mukden (1905).

NOGVO ZENSHO

„Tratat complet de agro-nomie”, publicat în 1697 de \ 11YAZ.AKI YASUSADA.

NO-JIMA

„Insulă plată”, element decorativ dintr-o grădină.

NONOMURA NINSEI

Unul dintre cei mai de seamă olari ai Japoniei. A trăit şi a lucrat la Kyoto, în timpul primei jumătăţi a secolului al XVTJ-lea, a murit în 1660 (?). Geniul său constă în faptul de a fi realizat, cu tehnicile porţelanului tratat în manieră chineză în atelierele din APJTA şi KUTANE o artă pur japoneză. Ninsei nu foloseşte porţelanul, ci argila cera-mistului tradiţional, peste care aplică acele culori vii cu care este ornat porţelanul. Motivele însele sunt pur nipone, stilizate şi strălucitoare, utilizând din plin aurul şi argintul: într-o oarecare măsură arta lui Ninsei se înrudeşte cu cea a lăcuito-rilor.

NORITO

Rugăciune shintoistă.

NO-TORI-MONO

Piese din teatrul K.ABUKl ce reiau temele teatrului NO.

NUMĂRĂTOARE

Urmând tradiţia chineză, japonezii au o numărătoare zecimală, duodecimală şi sexagesimală. Ultima, care le

combină pe celelalte două, se aplică în alcătuirea calendarului. Numărătoarea zeci-mală veche este scrisă în cifre, sau, confonn unei ştiinţe a calendarului, în semne numite cele zece trunchiuri cereşti (kan), simbolizate două câte două de către cele cinci elemente în ordinea următoare: lemn mai vârstnic (ki no e), lemn mai tânăr (ki no to); foc mai vârstnic (Iii no e), foc mai tânăr (in no to), pământ mai vârstnic (tsuchi no e), pământ mai tânăr (tsuchi no to); metal mai vârstnic (ka no e), metal mai tânăr (ka no to); apă mai vârstnică (mizu no e), apă mai tânără (mizu no to). Nu-mărătoarea duodecimală este scrisă cu semne numite cele douăsprezece ramuri pămân-teşti (shi), simbolizate fiecare prin următoarele douăsprezece animale: şobolanul (ne), boul (ushi), tigrul (tora), iepurele (u), dragonul (talsu), şarpele (mi), calul (urna), capra (ltilsuji), maimuţa (sant), cocoşul (ton), câinele (inu), mistreţul (i). Juxtapunerea acestor două numărători constituie ciclul sexa-gesimal, comportând o primă poziţie, şobolanul lemnului mai vârstnic (ki no e ne), o a doua poziţie, şobolanul lemnului mai tânăr (ki no to ne) şi aşa mai departe până la a şaizecia poziţie care este şi ultima, cea a mistreţului apei mai tinere (niizu no to i). Ciclul sexagesimal este perpetuu, de când există lumea, înşiruirea semnelor este tot atât de imuabilă ca şi o numerotare cu cifre care ar continua lâră întrerupere şi ciclic de la l la 60, oricare ar îi denumirile domniilor sau ale erelor. Cunoscând o singură dată dintr-o durată de şaizeci de ani, le poţi determina cu precizie pe celelalte cincizeci şi nouă. Vechiul calendar japonez foloseşte în mod constant date ciclice, dar adeseori aceste date sunt dublate de o enumerare ce uzează de cifre (Vezi CALENDAR).

NUME POSTUME

Japonezii au mai multe feluri de nume de familie, de prenume etc. Începând cu numele cu care este răsfăţat bebeluşul (yoniyo) şi ter-minând cu porecla (azana) şi cu pseudonimele (go), al scri-itorului sau al pictorului (hai-myo sau gago), al actorului (geimyo). Numele postume

sunt fie onorifice (okuri na), fie budiste (homyo sau kai-myo). Împăraţii sunt cunoscuţi cu toţii în istorie prin numele lor postum: este cazul lui Meiji sau al lui Taisho, care reiau numele erei lor, în timp ce, în viaţă fiind, împăratul poartă un nume de domnie, ca şi actualul împărat Hirohito: nimeni totuşi nu-i spune pe nume, ci i se adresează sau vorbeşte despre el folosind formula Temo Heike,., Majestatea Sa împăratul ceresc”, sau termenul Konj’d,., Cel mai mare din ziua de azi”. Cât priveşte numele postume budjste, ele sunt alese de preoţi pentru fiecare credincios când acesta moare, spre a fi înscrise pe tabletele funerare.

NUREBA

Scenă de dragoste (teatrul K.4BUKl).

NYORAI

Vezi lAÂIÂAGATA.

O

OCHIAI NAOBUMI

Născut în 1861, mort în 1903. Filolog şi poet.

ODA NOBUNAGA

Născut în 1534, mort în 1582. Primul dintre cei trei dictatori care au realizat unitatea japoneză la stărşitul secolului al XVI-lea.

ODAWARA

Kanagawa-ken. Oraş ce s-a născut treptat în jurul unui castel.

OE NO HIROMOTO

Născut în l148, mort în 1225. Numit în l184 şef al Ministerului Arhivelor (KU-MONJO), care avea să devină „biroul afacerilor admi-nistrative” (man-dokoro).

OGATA KENZAN

Născut în 1663, mort în 1743. Frate al lui Korin (1658-1716), Kenzan, excelent pictor şi caligraf, a creat un stil original de ceramică ce cultivă forma simplă, confonnă cu gustul japonez, şi decorată cu desene strălucitoare: monocrome, suple, trasate cu o pensulă îndrăzneaţă, sau policrome, mizând pe jocul suprafeţelor viu colorate.

OGATA KORIN sau ICIIENOJO

Născut în 1658, mort în 1716. Korin, a cănii glorie e asociată cu cea a fratelui său, olanii Kenzan, era fiul unui bogat negustor de stofe, prieten cu cei mai mari artişti ai vremii, conform tradiţiei familiei, dat fiind că bunicul lui Korin fusese unul dintre locuitorii satului de artişti întemeiat la Takagamine de HO.VAUl KOETSU, în 1615. Împrumutând de la SOTATSU

(activ în jurul anului 1630) telurica vastelor fundaluri aurii pe care apar ca decupate printr-o altă pictură elemente colorate tratate în maniera YAMATO-E, Korin – ce adăuga la toate acestea o căutare evidentă mergând în sensul abstractizării şi al stilizării – este cel mai stră-lucit decorator al epocii sale. Mai puţin viguroasă decât cea a maestrului său, pictura sa e cu siguranţă mai elegantă.

OGOSHO

Titlu pe care şi l-a luat TOKUGAIVA IEYASU (1542-1616) când, în 1605, i-a transmis shogunatul fiului său HlDETADA (1579-1632).

OGYU SORAI

Născut în 1666, mort în 1728. Literal, bun cunoscător atât al filosofici neo-CO.V-FVClANlSTE, cât şi al studi-ilor naţionale japoneze. De origine foarte săracă, a devenit un om cu autoritate pe lângă ocârniuire datorită preţuirii pe care i-a arătat-o Yanagizawa Yoshiyasu (1658-1714), protejatul lui TOKUGAWA TSUNAYOSHI (shogun între anii 1680 şi 1709). După moartea lui Tsunayoshi, s-a stabilit la NUfOX BASHI, consacrân-du-se cu totul studiului.

O-HARAI NO NORITO

„Rugăciunea marii purifi-cări”, în shintoism.

OIE-MONO

Piese ai căror eroi sunt mari nobili (teatrul KABUKl).

OJTJN TENNO RYO

Începutul secolului al V-lea. Tumulus (429 m x 241 m) unde este înmormântat împă-ratul Ojin (al cincisprezecelea împărat al Japoniei), situat pe câmpia Osaka.

OKAGAMI

„Marea oglindă”. Povestire istorică romanţată, operă

anonimă posterioară anului l025, poate din secolul al XU-lea.

OKAYAMA-KEN

Prefectură situată pe malul nordic al Mării Lăuntrice şi a cărei capitală este oraşul Okayama.

OKI

Insulă situată în mijlocul lacului BIUA.

OKJNA

Dans teatral ce are loc în anumite împrejurări solemne (teatrul NO).

OKUMA SHIGENOBU

Născut în 1838, mort în 1922. Om politic.

OKUMURA MASANOBl

Născut în 1686, mort în 1764. Pictor şi editor de stampe, reluând în gravură tema femeii ce se plimbă, la modă în pictură datorită lui Kaigetsudo Ando (activ la începutul secolului al XVTU-lea) şi a şcolii sale.

O-KUNI

Preoteasă dansatoare de pe lângă templul IZUMO, la sfârşitul secolului al XVI-lea. Este considerată a fi creatoarea teatrului KABUKI.

OLANDA

„Cultura olandeză”. Vezi RANGAKU.

OMI

Una dintre cele treisprezece străvechi provincii ale ţinu-tului Tosando. Astăzi depinde de Shiga-ken.

OMERYO

Cod redactat sub autoritatea lui NAKATOMI NO KAKIA-TARl (614-669) şi promulgat în 668 de împăratul TENCHI (care a domnit între 668 şi 671).

OMOTE

Mască din teatrul NO. OMOTO

Una din „noile religii” ale Japoniei.

ON

Pronunţarea unui caracter derivată din limba chineză.

OM-MONO

Povestiri cu demoni în teatrul

NO.

ONEN NO RAN

„Revolta din era Onin”

(1467-1477).

ON MISOGI

Purificare shintoistă.

ONNA-BUDO

Soţia cavalerului, rol în teatrul KABUKI.

ONNA DAIGAKU

„Marele studiu pentru femei”. Tratat de morală confucianistă spre folosinţa femeilor, tradiţional atribuit lui KAlBARA EKKEN (1630-1714).

ONNA-GATA

Roluri feminine în teatrul KABUKl.

ONIMA-MONO

Piese cu femei (teatntl NO).

ONO

Fortăreaţă ce apăra DAZAIFV, sediul administraţiei localităţii Kuishu, întemeiat în 663.

ONO NOIMOKO

Primul ambasador al Japoniei în China, unde SHOTOKU r.

— USHI l-a trimis în 607.

ONO NO TOFU

Născut în 896. mort în 966. Caligraf din epoca Heian. Este, împreună cu Fujiwara no Sari (944-998) şi cu Fujiwara no Kozei (972-l027), la originea unei scriituri mai puţin supusă modelelor chineze, până atunci riguros respectate.

ONRVO-MONO

Piese cu duhuri răufăcătoare (teatrul NO).

ORIBE

Obiecte din ceramică produse de cuptoarele din OWARl şi din Mino, sub îndrumarea u-nui vestit maestru al ceaiului, Onbe Furuta (1545-1615). Ceramica Oribe, având formele cele mai diverse, e acoperită cu un strat cu motive sugerând fine crăpături; cele mai frumoase au o glazură de un albastru verzui transparent.

ORYOSHI

Ofiţer de justiţie, titlu creat în 878. Treptat, această categorie socială a devenit tot mai independentă.

OSAKA JO

Castelul Osaka a fost construit de către TOYOTOMI HIDEYOSHl (1536-1598), între anii 1583 şi 1587, pe locul vechiului templu al călugărilor DCKO, Honganji. Osaka, spre deosebire de castelul Fushimi (MOMOYA-\lA), era reşedinţa oficială a dictatorului. Ea a fost distrusă în mare parte în 1615, de către clanul TOKUGAWM apoi restaurată ca proprietate shogunală, şi, în sfârşit, defi-nitiv nimicită în urma luptelor din 1868.

OSANAI KAORl

Născut în 1881, mort în 1928. Fondator, împreună cu lCHIKAWA SADANJi (1880-1940), al „Teatrului liber” (JIYUGEKlJO, 1909); apoi a creat.. Micul teatru din Tsukiji” (TSUKIJl SHO-GEKIJO, 1924).

OSHIO HEETIACHIRO

Născut în 1793, mort în 1837. Literat cucerit de doctrinele lui WANG YANG-MJNG, exercita la Osaka o funcţie administrativă (Osaka bugyo). înalta sa valoare morală atrăsese în preajma-i un mare număr de elevi. Adânc tulburat de dramele pricinuite de marea foamete din epoca TEMPO (1830-1843), a vrut să-l oblige pe BAKUFU şi pe bogaţii comercianţi să-i ajute pe cei aflaţi în nenorocire. Nemai-nădăjduind să-i convingă, a atacat castelul OSAKA şi s-a sinucis. Deşi acţiunea lui a eşuat, ea a emoţionat multe inimi, contribuind astfel la Renovarea din era MEIJl (1868).

OTA DOKAN

Născut în 1433, mort în 1486. Căpetenie militară şi poet. Întemeietor al castelului EDO în a doua jumătate a secolului al XV-lea.

OTOGI-ZOSHI

Povestiri. Gen literar din epoca Muromachi.

OTOKO-MONO

Piese cu bărbaţi în teatrul NO.

OTOMO

Familie de daimyo din Kyushu (Bungo).

OTOMO NO YAKA-MOCHI

Născut în 718 (?), mort în 785. Poet, el este probabil autorul, Antologiei miriadelor de ani” (MAN’YOSHU).

OTORI

Tip arhitectural de sanctuar shintoist, variantă a stilului TAISHA, un exemplu carac-teristic fiind sanctuarul Otori din Sakai.

OTSU NO MIYA

Capitală ocupată de împăratul TENCHI (care a domnit între anii 668 şi 671).

OWARI

Una dintre cele cincisprezece străvechi provincii din Tokai-do, ţinând în prezent de Aichi-ken.

OYAJI-GATA

Bătrânul, rol în teatrul KABUKl.

OYASHIRO

TAISHA în lectură japoneză. OYOMEI

Vezi WANG YANG-MING. P

PACHEMKO

Joc de noroc: bile acţionate într-un fel de aparat din care ies bani, care trebuie însă cheltuiţi pe anumite mărfuri.

PAEKTCHE

Regat coreean (începuturile erei creştine – 663).

PALI, canon

Acest termen desemnează textele sacre ale budismului, scrise în pali, limbă din India înrudită cu sanscrita, cu care este contemporană; limba pali este folosită şi astăzi de budiştii din Sud.

PATRU MARI MAEŞTRI

Sub acest nume figurează cei patru mari pictori ai epocii dinastiei YUAN din China: Ni Tsan (13Ol-l374), Wang

Mong (1309? — 1385), Wu Tchen (1280-1354) şi Huang Kong-wang (1269-1354)!

PIMIKO sau HIMIKO

Mijlocul secolului al QT-lea. Suverană care, conform

surselor chineze (Wei tche wo jen tch'uan), domnea asupra misteriosului stat YAMATAl. Această regmă-şaman este prima care apare astfel în documentele istorice.

PO-HAI

Regat tungus (713-926) ce se întindea din sudul Manciuriei şi până în nord-estul Coreei.

PO KIU-YI

Născut în 772, mort în 846. Unul dintre cei mai mari poeţi chinezi.

R

RAGA

Zeul iubirii (în japoneză, Aizemnyoo), reprezentat ca având trei chipuri mânioase şi şase braţe

RAIGO-ZU

Pictură înfăţişându-l pe AMIDA când vine să ia sufletele muribunzilor.

RAKAN

Vezi ARHAT.

R4KT

Ad litteram: „plăcere", „bu-curie", caracter al peceţii dă-ruită de TOYOTOMI HI-DEYOSHl (1536-1598) lui Tokei. fiu al lui CHOJIRO, ceramist ce lucra la Kyoto pentru maestrul ceaiului SEN NO RIKYU. Raku este un termen prin care sunt desem-nate acum operele acestei familii de olari. Bolurile realizate de ei sunt sobre, cu forme neregulate ce păstrează un aer frust, accentuat de rugozitatea pastei şi de tonalitatea neutră a culorilor folosite. Dar cel mai ilustru reprezentant al acestei şcoli este celebrul HON'AM KO-ETSU.

RAKU ICI II

Pieţe libere create de ODA NOBUNAGA (1534-1582) în 1577.

KAKIZA

Corporaţii libere create de ODA NOBUNAGA (1534-1582) în 1577.

RANGA KT

„Studii olandeze", domeniu de cercetare, sub clanul TOKUGAWA, care acoperea toate cunoştinţele occidentale

transmise de olandezi din centrul lor comercial DE-SHIKIA, situat lângă Na-gasaki.

REIYUKAI

Sectă religioasă, una dintre „noile religii”.

RENGA

„Poeme legate”. Metru poetic creat în secolul al XV-lea.

RENZAI

Sectă budistă. Formă a budismului ZEN introdusă de EISAJ (l142- 1215) în l191.

RISSHO KOSEIKAI

Sectă religioasă, una dintre „noile religii”.

RITSU

Sectă budistă importată în Japonia în 753 de călugărul chinez GANJIN (688-763). Vezi şi cele ŞASE SECTE DIX NARA.

ROCANA-BUTSU

Vezi VAIROCANA.

ROII

Poeme cântate, la mare cinste în epoca Heian. Fujiwara no Kinto (966-l041) a alcătuit „Culegerea de roei japoneze şi chineze” (Wakan roei shu), care cuprinde o sută optzeci şi nouă de poezii chinezeşti şi două sute şaisprezece IVAkA recompuse pe baza poemelor celebre cuprinse în mai multe antologii chineze şi japoneze.

ROJTJ

„Bătrânii” ocârmuirii TOKU-GAWA (1603-1868), ce constituiau cel mai înalt con-siliu politic.

ROKUIIARA TANDAI

Ocârmuire militară din Kyoto, instaurată după tentativa de redobândire a puterii de către împăratul GO-TOBA (1221).

ROkT.IO TENNO

Născut în l162, mort în l175. Al şaptezeci şi nouălea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între l165 şi l168. Avea şase ani” când a fost detronat şi a murit la treisprezece am.

ROKUON.JI

Vezi KlNKAKU.
RONLN
Cavaler ce nu mai are stăpân.
RYOANJI sau RYUANJI
Templu. Sediul central al sectei RINZAI, la Kyoto. A fost construit în 1450, din ordinul lui Hosokawa Katsu-moto (1430-1474), unul dintre protagoniştii dezastruosului război din era ONTN (1467-1477). Grădina sa de pietre ce par gata să ţâşnească precum nişte tigri (TORANOKO-WATASHI) ' "şi grădina sa de muşchi verde sunt celebre.
RYOBU SHEVTO
Sinteză între credinţe shin-toiste şi doctrine budiste în cadrul sectei SHlNGON.
RYOGE HO KAN
Edicte imperiale care au completat treptat marele cod al erei TAlHO (7Ol).
RYOMTJN
„Oameni de treabă": oameni liberi.
RYONJJN
Născut în l072, mort în l132. Întemeietor al sectei amidiste YUZU-NEMBUTSU (nembutsu în comuniune). A întemeiat la Sumiyoshi (Settsu) templul Dainem-butsuji, care a devenit sediul sectei.
RYOSIfU
„Stăpânul unui domeniu".
RYUKYTJ
Arhipelagul cel mai sudic al Japoniei, situat între insula Kyushu şi Formosa şi des-părţind Marea Chinei orientale de Oceanul Pacific.
RYUZOJl
Familie de daimyo din Kyushu (Hizen).
S
SABI
„Rugină", patină, valoare dobândită prin vechime.
SADO
Insulă mare situată pe coasta nord-vestică a Japoniei.
SAGA-KEN
Prefectură situată în partea nord-vestică a insulei

Kyushu şi a cărei capitală este oraşul Saga.

SAGA TENNO

Născut în 786, mort în 842. Al cincizeci şi doilea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între 809 şi 823. A fost un mare administrator.

SAGAMl

Una dintre cele cincisprezece străvechi provincii din Tokaido. Astăzi ţine de Ka-nagawa-ken

SAICHO

Născut în 767, mort în 822. Călugăr din epoca Heian. În 802, s-a dus în China la ordinul împăratului KAMMV (care a domnit între anii 781 şi 806) şi s-a întors doi ani mai târziu, introducând în

Japonia doctrinele T'ien-t'ai (TENDAI în japoneză), al căror sediu l-a instituit în templul pe care-l întemeiase în 788 pe muntele HIEl. ENRYAKUJI. După moartea sa, i s-a dat numele postum de Dengyo daishi.

SAIGYO

Născut în 1118, mort în l190. Călugăr poet ale cărui opere apar în SHlN KOKlNSHU.

SAJHOJI

Templu budist legat de grupul Teriniiji al sectei RIN-ZAI. La început întemeiat de împăratul SHOMU (care a domnit între anii 724 şi 749), a fost reconstruit în 1340 de MUSO KOKUSHl (1276-1351), care a realizat aici o grădină celebră cu câteva zeci de specii de muşchi verde; această particularitate se află la originea denumirii curente a ansamblului: „templu al muşchiului" (Kokedera).

SAIKAKU

Vezi IHARA SAlKAKU.

SAIONJI KIMMOCHI

Născut în 1849, mort în 1940. Aparţinând celei mai înalte aristocraţii din Kyoto, şi-a petrecut zece ani în Franţa (1870-1880). La întoarcerea în Japonia, a fondat „Jurnalul liberal al Orientului" (Toyo jiyu shimbun), pe care împăratul MEIJI l-a interzis. L-a întovărăşit pe Ito Hirobumi (1841-1909) în călătoria sa în Europa şi a avut din acel moment cele mai înalte funcţii în viaţa politică.

SAKAI

Important port de lângă Osaka-fu.

SAKAIDA KAKIEMON

Născut în 1596, mort în 1666. Ceramist. Lucrând la cuptorul din Arita, este iniţiatorul porţelanurilor în Japonia. Fuziunea dintre cele două centre, ARITA şi IMARI, ducând adesea la confuzii, producţia lor, exportată şi copiată atât în China cât şi în Europa la Delft, a fost indistinct denumită când cu numele unei localităţi, când cu numele celeilalte, încă de la mijlocul secolului al XvTl-lea.

SAKANUE NO TAMURA-MARO

Născut în 758, mort în 811. General pacificator al Japoniei de Nord-Est.

SAKATADERA Unul dintre primele temple budiste, construit de împăratul YOMEI (care a domnit între anii 586 şi 587), şi din care nu mai rămân decât vestigii la nivelul solului, în regiunea Nara.

SAKATA TOJURO

Născut în 1645, mort în 1709. Actor interpretând în maniera KABUKI şi creator al rolului jucat în travesti (wagoto).

SAKAYA

Prăvălia negustorului de sake.

SAKOKUREI

Ordin de închidere a frontierelor ţării, promulgat în 1639; va funcţiona în mod efectiv până la sosirea ambarcaţiunilor comodorului Perry, în 1854.

SAKUNEN

Ţărani în slujba unui MYOSHU.

SAKURADA JISUKE

Născut în 1735, mort în 1806. Actor şi autor de piese KABUKI, printre care şi piesa Keisei azuma kagami.

SAKYA.\a7VI

Ad litteram, „sfântul din familia Sakya”, cel care avea să devină „Buddha” (“Ilumi-natorul”). Se spune că familia Sakya aparţinea clanului al cărui nume sacerdotal era Gautama. Numele personal al lui Buddha era Sidhartha sau Sarvar-thasiddha. În epoca lui Buddha, familia Sakya

locuia în munţii Nepal şi în câmpiile ce coborau spre fluviul Indus; erau supuşii unui regat vecin, Kosala.

SAMANTABHADRA

Principal BODHlSATTVA ve-nerat pe muntele Omei din China. Îi ocroteşte pe cei ce urmează învăţătura propovăduită prin sutra Lotusului. Iconografia îl înfăţişează călare pe un elefant alb.

SAMURAI

Războinic în slujba unui nobil.

SAMTRAI-DOKORO

„Biroul samurailor”, creat în l180, la Kamakura.

SANGAWARA

Olane în fonnă de S.

SANJO BUSSHO

Atelier de sculptură întemeiat de Ensei (mort în l134), fiu al lui Chosei (lOl0-l091), el însuşi crescut de JOCHO (mort în l057).

SANKAIN

„Cele trei familii” (SHIBA, HATAKEYAMA, HOSOKAWA) din care era ales, sub sho-gunatul clanului ASHIKAGA, primul dintre funcţionari, KANREI.

SAN-KEI

„Cele trei splendide peisaje”, socotite a fi cele mai frumoase din Japonia: \tA-TSUSHlMA, ITSUKVSHlMA, AMA-NO-HASHIDA TE.

SANKES-KOTAI

Obligaţie impusă fiecărui daimyo, cu începere din 1635, de a-şi instala familia la Edo de a veni ei înşişi aici la date regulate. Este cel mai important dintre articolele cuprinse în „legile pentru ca-sele militare” (BUKE-SHO-HATTO); a fost instituit de TOKUGAWA IEMTSU (sho-gun între anii 1623 şi 1651).

SAN KUO TCHE

„Tratat al celor trei regate”, compilat înainte de 297. O secţiune a sa este consacrată istoriei dinastiei Wei (Wei tche) din China. Este relatată aici foarte importanta povestire a unor călători chinezi despre Japonia epocii YAYOl (secolul al DJ-lea).

SANTNOICIII JITSU SIIlNTO

Doctrină ce unifică învăţătura shintoistă şi cea budistă, pro-povăduită de secta TENDAI.

SANRON

Sectă budistă introdusă în Japonia în 625 de către un călugăr coreean. Vezi şi CEIÎ ŞASE SECTE DIN NARA.

SAN-SAI

Ceramică în trei culori.

SARASIIINA NIKKI

„Jurnalul Sarashinei” (mijlocul secolului al XI-lea). Autoarea era fiica lui Sugawara no Takasue.

SARUGAKU

Dans străvechi. Unele ele-mente ce-i sunt caracteristice vor fi adoptate de dansul practicat în teatrul NO.

SASAME YUKI

„Zăpadă fină”, roman de

TANlZAKl JUN’ICHIRO

(1886-1965).

SATO NOBUHfRO

Născut în 1769, mort în 1850. Filosof de la sfârşitul epocii Edo, specialist în con-fucianism, precum şi în „ştiinţa olandeză” (RAN-G.AKU).

SATSUMA

Una dintre cele douăsprezece străvechi provincii ale ţinutului Saikado (Kyushu).

SEI-I-TAI-SHOGUN

„General şi comandant suprem împotriva barbarilor”.

SEIRYO DEN

Aripă a palatului imperial unde locuia de obicei împăratul.

SEISIIONAGQN

Sfârşitul secolului al X-lea -începutul secolului al XI-lea. Damă de onoare de la Curtea imperială şi celebră scriitoare, autoare a „însemnărilor de căpătâi” (Ma-kura no soshi), capodoperă a genului literar ZUIHlTSU.

SEKAI KYUSEI

Sectă religioasă, una dintre „noile religii”.

SEKIGAHARA

Gifu-ken. Loc al bătăliei decisive (1600) care l-a adus la putere pe TOKUGAWA IEYASU {\>A2-\6\6).

SEKKAN SEIJI

Guvernare exercitată de către un SESSHO şi un KAMPAKU. Regim de regenţă instaurat de familia FUJIWARA o dată cu urcarea pe tron a împăratului Seivva (858). A favorizat atotputernicia familiei Fujivvara într-o perioadă ce se întinde de ia sfârşitul secolului al X-lea până la sfârşitul secolului al XI-lea.

SEMEBA

Scenă reprezentând torturarea unui nevinovat (teatrul KABUKI).

SEMMJJN

Bărbaţii care nu erau liberi.

SEMMTN-SARUGAKU

„Comedii populare”.

SEMMYO

Manifest imperial.

SENDAI

Oraş situat în partea nord-es-tică a insulei Honshu. Capitală a ţinutului Mi-yagi-ken.

SENDOKIJIDAI

„Epocă dinaintea olăritului”. Desemnează în general tot ceea ce este anterior epocii neolitice JOMON.

SENGAI

Născut în 1750, mort în 1837. Călugăr zen celebru pentru caligrafiile şi picturile sale, crochiuri pline de umor lucrate direct după realitate.

SENGOKU’JIDAI

Sfârşitul secolului al XV-lea – începutul secolului al XVI-lea. „Epoca regatelor luptătoare”, astfel numită prin referire la istoria chineză (TCHAN-KUO).

SEN NO RIKYU

Născut în 1521, mot în 1591. Celebru maestru al ceaiului. Originar din Sakai, a studiat doctrinele zen în cadrul templului DAlTOKWI din Kyoto. În slujba lui ODA NOBUNAGA (1534-1582), apoi a lui TOYOTOMI HlDE-

YOSHI (1536-1598), a perfecţionat regulile ceremo-niei ceaiului în sensul unui şi mai mare rafinament. Totuşi, a căzut în mod brutal în dizgraţie: refuzând să-şi ofere fiica lui Hideyoshi, a fost silit să se sinucidă conform ritualului (seppuku).

SEREDASHI

Trapă pe scena teatrului KABUKl, prin care dispar per-sonajele, de unde şi sensul extins de „cădere în dizgraţie”.

SESSHO

Regent. Funcţie creată în 866. Ministrul care exercitase puterea în timpul minorităţii împăratului, continua să administreze ţara sub ordinele împăratului devenit major.

SESSHU TOYO

Născut în 1420, mort în 1506. Călugăr pictor. Originar din provincia Bichu (Okayama-ken), s-a făcut călugăr pe lângă templul Sho-kokuji din Kyoto, unde a studiat budismul ZEN şi pictura ce utiliza procedeul la-viului. După multe tribulaţii, a izbutit să călătorească în China (1463), unde talentul său, se spune, i-a uimit pe chinezi. Întors în Japonia (1469), nu s-a mai putut stabili la Kyoto, aflat în plin război. S-a stabilit la Kyushu (Oita-ken) şi în ţinutul Suo (Yamaguchi-ken), con-sacrându-se artei sale. ASHIKAGA YOSHIMASA (1435-1490) a vrut să facă din el pictorul oficial al shogunatului, dar, prea legat de atelierul său, Sesshu a refuzat.

SETO

Orăşel din vechea provincie Owari (astăzi: Aichi-ken), celebru pentru ceramicele sale.

SETTSU

Una dintre cele cinci străvechi provincii din KINAI; ea depinde astăzi de Osaka-fu şi de Hyogo-ken.

SEWA-MONO

Piese descriind clasele mijlocii ale societăţii, în teatrul KABUKI.

SEWA-NYOBO

Onorabila soţie a negustorului, rol în teatrul

KABUKI..

SHAMISEN

Chitară cu trei corzi.

SHAREBON

„Cărţi frivole” (secolul al XVTfl-lea), transcriind conversaţii din casele de pros-tituţie, într-un stil realist foarte colorat.

SHARI

Relicvele lui Buddha sau ale unui personaj sfânt.

SHARJDEN

Pavilionul relicvelor, apar-ţinând grupului ENGAKUJl din Kamakura, a fost construit în jurul anului 1285, în stilul chinezesc al dinastiei SONG importat de budismul ZEN. Engakuji este, printre cele cinci mari temple din Kamakura, singurul din care a mai rămas o mărturie. Sha-riden ilustrează astfel ansamblul arhitectural, de vreine ce ştim că principala construcţie, mai târziu distrusă, era realizată conform planului şi formei relicva-riului.

SHASEKI SHU

„Culegere de nisip şi de pietre” (1279-1283), operă a călugărului MUJU (1226-1312).

SHIBA

Familie de daimyo coborâtoare din Minamoto no Yasuuji (secolul al XHI-lea), aparţinând familiei Seivva-Genji, Minamoto, descendentă din împăratul Seiwa (care a domnit între anii 858 şi 876).

SHIBA KOKAN

Născut în 1738, mort în 1818. Cunoscut pentru creaţiile sale în acvaforte.

SHICHIJO BTJSSHO

Atelier de sculptură întemeiat de Kakujo (mort în l077), fiu al lui JOCHO (mort în l057),

SHIGA-KEN

Prefectură situată pe malul oriental al lacului BIWA şi a cărei capitală este Otsu. Ate-liere de ceramică la Shigaraki.

SHIGISAN-ENGI-EMAKI

Alcătuit din trei rulouri, ilustrează cele trei legende

privitoare la Chogosonshiji, mai cunoscut sub numele de „templul de pe muntele Shigi” Primele două rulouri înfăţişează fiecare un miracol făptuit de preotul Myoren, fondatorul templului. Primul reprezintă strămutarea miraculoasă a unui hambar cu orez, în castronaşul preotului, pe care un bogat şi deloc caritabil proprietar refuzase să-l miluiască. Cel de al doilea povesteşte vindecarea miraculoasă a împăratului DAIGO (ce a domnit între anii 897 şi 930), care nu-i altul decât cel ce a poruncit alcătuirea vestitului KOKINSHU. Al treilea rulou înfăţişează povestea surorii lui Myoren. După ce şi-a căutat îndelung fratele, l-a găsit în cele din urmă în liniştitul lăcaş de pe muntele Shigi şi şi-a petrecut restul zilelor alături de el, ducând o viaţă pioasă.

SHIKITEI SAMBA

Născut în 1776, mort în 1822. Scriitor satiric.

SHIKKEN

Regent al shogunului. Titlu creat în 1203 pentru HOJO TOKIMASA (l138-1215), bunicul din partea mamei al tânărului MINAMOTO NO TO/tf/E (l182-1204).

SHIKOKU

„Cele patru ţinuturi”, una dintre cele cinci mari insule ale Japoniei.

SHEMABARA NO RAN

„Revolta din Shimabara” (Nagasaki-ken), ce a avut loc, în 1637 şi 1638, împotriva nobilului local Matsukura Shigeharu (mort în 1638). Cei mai mulţi dintre ţăranii şi foştii samurai revoltaţi erau creştini şi înălţau steaguri pe care erau pictate imagini religioase. Această insurecţie i-a convins pentru totdeauna pe shogunii TOKUGAWA de pericolul care-l reprezenta creştinismul pentru Japonia. Tirania manifestată de daimyo a fost, de asemenea, pedepsită de către shogunat care, după ce l-a exilat pe Matsukura Shi-geharu, i-a poruncit să se sinucidă conform ritualului (seppuku).

SHIMAZU

Familie de daimyo din Kyushu (Satsuma), coborâtoare dintr-un fiu natural al lui MlNAMOTO NO

YORI-TOMO (l147- l199).

SHIMENAWA sau SHI-CHI-GO-SAN-NAVVA

Funie ce delimitează o incintă sacră şi, mai cu seamă, spaţiul de puritate al sanctuarelor shintoiste. Este făcută din pai de orez grosolan răsucit; la intervale regulate sunt agăţate buchete de pai şi pandantive de hârtie îndoită. Diferite sărbători, mai ales Anul Nou, sunt marcate prin agăţarea unor asemenea ghirlande la intrarea în casele particulare. Shi-meiuma, e-vocări ale funiei pe care zeii au întins-o în faţa grotei lui AMATERASU, pentru ca ea să nu se poată din nou ascunde aici, păstrează amintirea acelei clipe fericite când lumina s-a întors spre a lumina lumea pentru totdeauna.

SHIMIZU

Ramură colaterală a familiei TOKUGAWA. Familie cobo-râtoare din Tokugawa Shige-yoshi (1745-1795), fiu al shogunului Ieshige (1712-1761), ea alcătuia una din cele „trei seniorii” (GOSA\: -KYO).

SHIMMEI

Tipul de arhitectură shin-toistă zisă Shimmei este direct inspirat de casele din lemn din epoca preistorică. Se compune din clădiri rectangulare, deschiderea fiind situată pe una din laturile lungi, ca în cazul templului lSE.

SHIMODA

Port situat în partea de sud-est a peninsulei Izu; a fost, împreună cu HAKODATE, primul port deschis comerţului american, conform dispoziţiilor tratatului de la KiNAGAWA (1854).

SHIMONOSEKI

Port situat la extremitatea sud-vestică a insulei Flonshu. Este un loc vestit al istoriei Japoniei contemporane: în 1863, un daimyo din CHO-SHU a pus să se tragă asupra vaselor americane, olandeze şi franceze care treceau prin strâmtoare; aliaţii au ripostat, bombardând oraşul. Tot la Shimonoseki a fost semnat, în 1895, tratatul ce punea capăt războiului cu China.

SHIMOTSUKE

Una dintre cele treisprezece străvechi provincii din

To» sando, depinzând în prezent de Tochigi-ken.

SHIMPA

Formă modernă a teatrului KAKUKI, creată în 1887.

SHIMPAN

Nobili aparţinând uneia dintre ramurile familiei TOKU-GAWA, în epoca Edo.

SUIN şi SIUN-SHU

Vezi JODOSHlNSHU.

SHEVDEN

Noi parcele de pământ cultivate în epoca Edo.

SfflNDENZUKITRI

Arhitectură aflată la mare cinste în -epoca Heian (seco-lele al X-îea şi al XI-lea). Clădirile – mici pavilioane cu coloane lăcuite şi cu acoperişuri cu olane concepute în manieră chineză -sunt legate prin galerii acoperite ce împrejmuiesc o gră-dină-peisaj

SHENGEKI

„Teatral nou”, gen în tradiţia occidentală care a luat naştere în jurul anului 1900.

SHESGON

Sectă budistă ezoterică (numită astfel după chinezescul Tchen-ven) întemeiată de

KIJKAl.

SUIN KOKTNSHU

… Nouă culegere din poezia de ieri şi de astăzi”. Antologie poetică alcătuită în 1205, din porunca împăratului GO-TO-BA (l180-1239) şi sub con-ducerea lui FUJIWARA NO SADAlE (l162-1241).

SHEN NIHON BUNGAK-KAI

„Asociaţie literară a noii Japonii”, creată în 1945.

SHENO

Ceramică din provincia OWARl (astăzi Aichi-ken). Boluri, farfurii sau sticle făcute dintr-o pastă dură şi frustă şi acoperite cu o glazură albă, groasă şi crăpată. Cuptorul, foarte vechi, şi-a dobândit renumele la sfârşitul secolului al XVT-lea. Ceramica „Shino” este adeseori ornamentată cu linii de culoare brună, sub o glazură groasă şi albă: atunci este numită „Shino pictată” (e-Shino). Există şi un alt tip,

cu glazură gri, numită „Shino gn” (nezumi Shino); există şi „Shino roşie” (beni Shino). Toate aceste tipuri de ceramică au o graţie foarte apreciată de către cunoscători.

SHTNRAN

Născut în l174, mort în 1263. Călugăr care, reluând învăţătura lui HONEN (l.133-1212), întemeietorul sectei Pământului neîntinat (JODO-SHU), a redus încă şi mai mult condiţiile mântuirii fiecăruia, la una singură: evocarea lui buddha AK11DA, făcută cu sinceritate de către muribund. Astfel s-a născut „noua sectă a Pământului neîntinat” (JODO-SHIN-SHU), ce va avea un imens succes. Ca şi Honen odinioară, Shinran a fost izgonit o vreme în Echigo (Nii-ga-ta-ken), căci învăţătura sa începea să o eclipseze pe cea a sectelor mai vechi. A putut totuşi să se întoarcă în capitală, după cinci ani de exil.

SHINTAISHI

Formă poetică imitată după poezia occidentală.

SHINTO

Ad litteram, „calea zeilor”. Totalitatea credinţelor animiste ce constituiau prima religie a Japoniei.

SHINUBI

Sclavii unor persoane parti-culare.

SHERABYOSHI

Dansatoare şi cântăreţe pro-fesioniste care au apărut spre sfârşitul epocii Heian. Despre ele este vorba în Romanul familiei Taira” (HEI-KE MOh’OGA TARI) şi în “Cu-vinte spuse când şi când” (TSUREZURE GUSA, 1331). După ce au mimat şi au cântat mai întâi teme religioase, shintoiste sau budiste, ele şi-au extins repertoriul, cu începere din perioada Kamakura, abor-dând şi subiecte profane. În epoca Muromachi a fost înglobat în teatrul NO.

SHIRAKAWA TENNO

Născut în l053, mort în l129. Al şaptezeci şi doilea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între anii l072 şi l086. Spre a se sustrage dominaţiei familiei FUJIWARA, a abdicat şi a inaugurat regimul zis al ocârmuirii din mănăstire (INSEI), străduindu-se să-şi guverneze ţara din sihăstria unde se retrăsese.

SHIRANAMI-MONO

Piese din teatrul KABUKl, ai căror eroi sunt briganzi.

SHITE

„Executantul”, protagonist din teatrul NO.

SHITE-ZTJRE

Însoţitorul „executantului” (SHITE).

SHITENNOJI

Templu budist întemeiat în 593 de către SHOTOKU TAISHI (574-622), care a întemeiat şi tempâul HORY-UJI; Shitennoji este unul dintre cele mai vechi temple din Japonia, iar planul său este un interesant exemplu cu privire la evoluţia modelelor arhitecturale chinezeşti în Japonia dar construcţiile ac-tuale sunt moderne. Templul Shitennoji este situat în actuala Osaka.

SHIZUOKA-KEN

Prefectură situată la sud-vest de Tokyo şi a cărei capitală este oraşul Shizuoka, ce a luat naştere în junii unui castel.

SHOCHO

Nume de eră (1428), marcată printr-o revoltă ţărănească.

SHO-DO

Scriitura, caligrafia. SIIOEN

Reşedinţe nobiliare din provincie.

SHOmZUKURI

Arhitectură ce se dezvoltă în epoca Muromachi; ea repre-zintă forma clasică a arhi-tecturii japoneze originale.

SHOJI

Perete glisant din hârtie translucidă.

SHOMU TENNO

Născut în 7Ol, mort în 756. Al patruzeci şi cincilea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între anii 724 şi 749. Mare protector al budismului. Din porunca sa au fost create statuia Marelui Buddha din Nara, precum şi templul TODAlJl (746); KO-KUBUNJl şi KOKUBUN-NIJI există tot datorită lui. Comorile care i-au aparţinut, venite din toată Asia, au fost adăpostite în templul SHOSOIN (756).

SHOMYOJI

Templu întemeiat la Kanazavva de către HOJO SANETOKI (1225 – 1276), spre a adăposti biblioteca din Kazanawa.

SHONAGON

Funcţionari din „birourile Dreptei şi Stângii”, însărcinaţi cu treburi de mai mică importanţă.

SHOSETSU SHINZUI

„Măduva romanului” (1885), operă de TSUBUCHI SHOYO (1859-1935).

SHOSOIN

Construcţie de lemn (756) din incinta templului TODAIJI din Nara, unde erau păstrate comorile împăratului SHOMU (care a domnit între anii 724 şi 749) şi ale împărătesei KOKEN (care a domnit între anii 749 şi 759). Unele dintre preţioasele ob\-ecte fuseseră folosite în timpul ceremoniei de consacrare a templului Todaiji. Alcătuit din trei părţi şi având pereţi izotermi, SHOSOIN, deschis numai câteva zile pe an şi pentru un număr limitat de vizitatori, cuprinde câteva dintre cele mai importante tezaure artistice atât din Ja-ponia cât şi din diferitele ţinuturi ale continentului asiatic, ale cărui producţii erau transportate pe Drumul Mă-tăsii. Shosoin este astăzi proprietate imperială.

SHOTOKU TAISHI

Născut în 574, mort în 622. Vestit nepot şi regent (între 592 şi 622) al împărătesei SUIKO, întemeietor al statului după modelul chinez şi mare protector al budismului.

SHUBUN

Vezi TENSHO SHUBUN.

SHUGEI-SHUCHI-IN

Şcoală întemeiată la Kyoto de către KUKAI, în 827,

SI-IUGO

Funcţionari ai ocârmuirii Kamakura, titlu creat în l185.

SHUGO-DAIMYO

Foşti funcţionari (SHUGO) ai shogunatului, deveniţi

căpe-tenii ale unor principate te-ritoriale. Vezi şi DAIMYO.

SHUINSEN

Secolele al XVI-lea şi al XVTJ-lea. „Ambarcaţiile cu pecete de chinovar”. În 1592, TOYOTOMI HIDEYOSHI (1536-1598) a autorizat pentru prima oară călătoriile şi comerţul în ţinuturile de peste mare, acordând o licenţă unui anumit număr de nave. Confirmate de primii TOKUGAIVA, aceste privilegii au fost curând suprimate, ţara închizându-se treptat faţă de străinătate.

SHTJKUBA MACHI

Numele oraşelor-etape.

SHUN GENKEI

Născut în 1648, mort în 1710. Sculptor.

SHUNCIIO

Vezi KOIKAWA HÁRUMA-CHl.

SHUNJO

Născut în l166, mort în 1227. Preot al sectei JODO.

SHURA-MONO

.. Piesele Ashura”, ale căror personaje principale sunt războinici, iar nodul dramei o bătălie (teatrul NO).

SHURO

Clopotniţă într-un templu budist.

SHUSHI GAKT! Şcoala japoneză a filosofului chinez TCHU HI (secolul al XIl-lea), întemeietor al neo-CONFUCIANISMULUl.

SHL’TAN-BA

Scenă de despărţire (teatrul KABUKl).

SI11A

Regat coreean (secolul al IV-lea – 935).

SIN mu;

„Şcoala Spiritului”, doctrină neo-COXFVCIAXISTĂ influ-enţată de ideile taoiste şi dezvoltată de filosoful chinez Tch’eng Hao (l032-l085).

SOAMI

Născut în 1472, mort în 1523. Pictor şi maestru al ceaiului.

SOGA

Veche familie ai cărei membri au fost, la Curtea din

YAMATO, partizani ai adoptării modelului chinez.

SOGA MONOGATARI

.. Povestea familiei Soga”, roman cu tematică militară (secolul al XIV-lea).

SOGA NO UMAKO

Mort în 626. Protector al budismului în Japonia, şi-a învins, în 587, rivalii: familiile MONONOBE şi NAK.A-TOMI. În 592, a pus să fie asasinat împăratul SUSHUN, ce nu era atât de docil pe cât ar fi vrut el, şi a înscăunat-o pe împărăteasa SUIKO. Din acel moment, precum şi sub domnia regentului SHOTOKU (574-622), influenta sa a fost uriaşă.

SOITEI

Călugăr-soldat.

SOKA GAKKAI

Sectă religioasă, una dintre „noile religii”.

SOKTJSAI HO

Ritual budist prin care sunt îndepărtate influenţele de-moniace.

SONG

Dinastie imperială chineză (960-1279).

SOMN O

Veneraţie absolută a casei imperiale.

SOTATSU

Activ în 1630. Picior care, reluând temele şi motivele rulourilor, cu miniaturi din epoca Heian, le-a izolat şi le-a folosit în mari compoziţii decorative cu fundal auriu. A fost maestrul lui OGA-TA £OWV (1658-1716),

SOTO

Sectă a budismului ZEN introdusă în China, în 1227, de către călugărul DOGEN (1200- 1252), discipol al lui EISAI (l142-1215), care a întemeiat în Japonia, în l191, secta RINZAJ, ce ţine de asemenea de budismul Zen.

ŞOTOBORI

Împrejmuire (şanţ) exterioară a unei fortăreţe.

SSl. l-M V TS’IEN

Născut în jurul anului 145. mort între 86 şi 74 a. Clir.

Istoric chinez, autor al „Memoriilor istorice” (Che-ki),

cronică a Chinei cu începere din cele mai vechi timpuri şi până la aproximativ un secol înainte de era creştină, comportând o serie de biografii de personaje celebre. Lucrarea sa urma să le slujească drept model celor mai multe dintre lucrările istorice chinezeşti ulterioare.

SUTA

Relicvariu.

SUBITISTĂ, şcoala Curent de gândire chinez căruia îi aparţin filosofii budişti din şcoala lui Tchu Tao-cheng (360-464), care susţinea că obţinem cunoaşterea printr-o intuiţie calificată drept subită (tuen). Acest curent se opune cu-rentului gţadualiştilor, care cred într-o cunoaştere obţinută prin exerciţii succesive şi graduale (kien).

STEI

Dinastie imperială chineză. SUEKI

„Ceramica Sue”, originară sau reproducând modelele din Coreea, găsite în mare număr în monnintele-tumu-lus (secolele al IV-lea – al VH-lea).

SUGAWARA NO MICI II-ZANE

Născut în 845, mort în 903. Om de încredere al împăratului Uda (care a domnit între anii 887 şi 897), a fost numit

(891) şef al biroului KU-RODO, apoi, în 894, şef al delegaţiei japoneze trimisă în China. A refuzat această cinste şi a arătat cât de dezastruos de costisitoare sunt aceste călătorii care, după aceea, nu s-au mai făcut timp de mai multe secole. Sub domnia împăratului DA-IGO (care a domnit între anii 897 şi 930), a fost numit ministru al Dreptei, dar invidia şi calomniile clanului FUJIWARA au dus la exilarea lui, la DAZAIFU, în 9Ol, unde a murit, afirmându-şi în continuare fidelitatea faţă de împărat. A fost reabilitat la douăzeci de ani după moarte. I-a fost consacrat, la Kyoto, templul KITAS’O, iar veneraţia populară a făcut din el zeul culturii.

SUIBOKU-GA

Pictură cu cerneală de China, laviu.

SUIKA SHJJNTO

Suika este un alt nume al filosofului YAMA14Kl ANSAI (1618-1682), care a propus o doctrină sincretică bazată pe shintoism şi cuprinzând totodată elementele de con-fucianism şi de budism.

STJIKO TENNO

Născută în 554, moartă în 628. Împărăteasă, a treizeci şi treia suverană a Japoniei, asupra căreia a domnit între anii 592 şi 628. Înscăunată în urma morţii soţului ei şi a celor doi fraţi ai acestuia, a fost prima împărăteasă ce a domnit peste Japonia. De fapt, ea l-a lăsat să domnească pe nepotul el, vestitul prinţ SHOTOKU (574-622).

SUKIYAZUKURI

Ad litteram: „arhitectura unei căsuţe de bun gust”. Este stilui care a dominat în epoa Edo.

SUMTDA

Fluviu care se varsă în golful Tokyo, după ce a străbătut partea de răsărit a capitalei.

SUMB3A HACHIMAN GU

Sanctuar shintoist situat în prefectura Wakayama. Adă-posteşte, din timpurile cele mai vechi, două oglinzi cu inscripţii chinezeşti, precum şi o oglindă japoneză cu o inscripţie de patruzeci şi opt de caractere şi care constituie unul dintre primele exemple de scriere din Japonia.

SUMITOMO

Important şi vechi grup financiar şi industrial.

SUMI-YAGURA

Turn situat la unul din colţurile unei fortăreţe.

SUMIYOSHI sau SUMI-NOE

Loc situat între Osaka şi Sakai; se află aici un sanctuar shintoist celebru, care a fost întemeiat de către JINCO KOGO, mama împăratului Ojin, în perioada KOFUN, spre a le mulţumi zeilor mării, care îngăduiseră ca expediţia militară a acestuia în Coreea să se termine cu bine. Structura acestui templu este exemplară pentru acest tip de arhitectură, ce comportă o clădire drept-unghiulară împărţită în două încăperi, una dând spre

faţadă, cealaltă spre partea din spate.

SURUGA

Una dintre cele cincisprezece străvechi provincii din Tokaido; astăzi depinde de Shizuoka-ken.

SUSANOO

Zeu shintoist, frate al lui AMATERASU, născut din nasul lui IZANAGI. Este un element violent şi perturbator.

SUSHUN TENNO

Cel de-al treizeci şi doilea

Împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între anii 587

şi 592. SOGA NO UMAKO

(mort în 626) a pus să-l asasineze.

SUTOKU TENNO

Mort în l164. Al şaptezeci şi cincilea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit oficial între anii l123 şi l141. Înlăturat de la putere, a încercat zadarnic să-şi restaureze autoritatea. A murit în exil.

SUTRA

Ad litteram: „firele” legate împreună. În cazul budismului, învăţăturile atribuite lui Buddha.

SUZU Clopoţei.

SUZUKI HARUNOBU

Născut în 1725, mort în 1770. Pictor de stampe, specializat în figuri feminine.

Ş

ŞASE DINASTII cele Perioadă a istoriei Chinei ce se întinde între sfârşitul dinastiei HAN orientale (220) şi reunificarea Chinei sub dinastia SUEI (589); acest termen e folosit de către istoricii occidentali spre a desemna perioadele tulburi în timpul cărora China a fost împărţită în mai multe regate independente.

ŞASE SECTE NARA, cele Acest termen desemnează diferitele şcoli filosofice ale budismului transmise prin China Japoniei, încă din secolul al” VTJ-lea. Secta SANRON, introdusă în 625 de către un călugăr din KO-GURYO, insista asupra ireali-tăţii fenomenelor din această lume; secta HOSSO, introdusă în 660 de către un elev al

marelui călugăr pelerin chinez Siuan-tsang (secolul al Vn-lea), susţinea că singura realitate a lumii este conştiinţa umană; sectele JOJlTSU şi KUSHA erau de fapt variante ale sectelor precedente; secta KEGON, introdusă de către un călugăr chinez în 735, credea în existenţa unui Buddha universal (Vairocana în sanscrită, Roshana în japoneză), istoricul Buddha nefiind – după adepţii sectei' Kegon – decât o manifestare a acestuia. Cea de a şasea sectă, RITSU (Vi-naya în sanscrită, adică "legile"), adusă în Japonia de GANJIN, care a întemeiat templul TOSHODAlJl, sublinia şi deţinea rolul clerului.

T

TACHIBANA

Veche familie aristocratică, descendentă a prinţului Nanivvă-O, fiu al lui SHOTOKU-TAlSHI.

TAEHEIKI

„Povestea marii păci" (în jur de 1370). Cronică istorică relatând sfârşitul epocii Kamakura şi începutul epocii dinastiilor din Sud şi din Nord (NAMBOKU CHO) (1318- 1368). Atribuită călugărului Kojima (mort în 1374), de pe muntele HlEI. S-au realizat după ea versiuni populare care au avut o mare influenţă asupra literaturii secolelor următoare.

TAEHO RITSURYO

„Codul erei Taiho", promulgat în 7Ol, sub domnia împăratului Mommu (care a domnit între anii 697 şi 707).

TAIKA NO KAISIIEN

„Reformele erei Taika" (645).

T AIKO KENCHI

1582. Marea revizuire a cadastrului, începută de ODA NOBUNAGA (1534-1582) şi dusă la bun sfârşit de TOYOTOMl HIDEYOSHl (1536-1598).

TAI-NO-YA

În epoca Heian, pavilion lateral de locuit legat de clădirea principală (SHINDEN) printr-o galerie acoperită.

TAERA SEU

„Clanul familiei Taira" descinde din prinţul Kasura-bara-shinno (786-853), el însuşi fiu al împăratului KĂMMU

(care a domnit între anii 781 şi 806). Luptele clanului Taira împotriva clanului MINA.MOTO consti-tuie partea esenţială a politicii Japoniei în secolele al XI-lea şi al XIl-lea.

TAERA NO KIYOMORI

Născut în 1118, mort în l181. După ce şi-a învins rivalii MNAMOTO în decursul războaielor din era HOGEN (l156), a devenit DAJODAlJlX sub domnia împăratului GOSHlRAKAWA (care a domnit între anii l155 şi l158) şi a ieşit din nou victorios în războaiele din era HEIJl (l159). Puterea sa a fost sporită de căsătoria (l171) fiicei sale cu împăratul Takakura (care a domnit între anii l168 şi l181). Din sihăstria unde se retrăsese (l168) din motive de sănătate, el guverna de fapt întreg imperiul. Viaţa sa marchează apogeul efemer al clanului Taira.

TAERA NO MASAKADO

Mort în 940. S-a revoltat (935-940) împotriva împăratului Shujaku (care a domnit între anii 930 şi 946).

TAERA NO TADATSUNE NO RAN

„Revolta lui Taira no Tada-tsune” (l028). Puternic prin posesiunile sale teritoriale din KANTO, l-a ucis pe guver-natorul provinciei Awa (Chi-ba-ken), dar a fost curând înfrânt (l031) de către Minamoto no Yorinobu (968-l048).

TAERO

„Marii bătrâni” ai ocârmuirii TOKUGAWA (1603-1868).

TAISHA

Acest tip de arhitectură shintoistă, exemplificat în modul cel mai caracteristic de sanctuarul IZUMO, comportă edificii cu plan pătrat.

TAISHAKUTEN

Vezi INDRA.

TAISHO TENNO

Numit, pe când trăia, Yoshi-hito, al o sută douăzeci şi treilea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între 1912 şi 1926.

TAIYO NO KISETSU

, Anotimpul soarelui” (1956). Roman de ISHIHARA SHINTARO.

TAKAMATSUZUKA

KOFUN din epoca Asuka descoperit la 21 martie 1972 în regiunea Nara. Reproducând structura vechilor morminte continentale şi, în mod special, coreene (Koguryo), mormântul are pereţii împodobiţi cu picturi ale căror stil şi teme sunt de asemenea sino-coreene: constelaţii, dragoni, tigri, gembu (hiuan-wu. în chineză, un şarpe răsucindu-se în jurul unei broaşte ţestoase), bărbaţi, doamne de la Curte, copii. Mobilierul funerar cuprinde oglinzi, arme şi bijuterii.

TAKAMTJKO NO KURO-MARO

Mort în 654. Demnitar, a făcut parte din prima ambasadă trimisă în China (607), unde a rămas mai bine de treizeci de ani. Întors în Japonia, a avut o participare importantă la reformele din ei&TAlKA (645).

TAKANO CIIOEI

Născut în 1804, mort în 1850. Savant aparţinând „culturii olandeze” (RAN-GAKUj care, ducându-se la NAGASAKl în 1824, a devenit elevul austriacului Siebold, care, între altele, a pus bazele studiilor de etnografie japoneză. Când, în 1837, un vas american şi-a făcut apariţia la Uraga, Takano Choei a publicat o carte în care critica atitudinea ostilă a guvernului. Ca urmare, a fost aruncat în închisoare unde, după mai multă vreme, a şi murit.

TAKEDA IZUMO

Născut în 1691, mort în 1756. Autor dramatic.

TAKEMOTO GEDAYTJ

Născut în 1651, mort în 1714. Recitator de drame JORURl care, unindu-şi talentul cu geniul poetic al lui CHIKAMATSU MONZAEMON (1653-1724), a înălţat teatrul joruri la rangul de artă majoră.

TAKETORI MONOGATARI

„Povestea tăietorului de bambus”. Este cel mai vechi roman japonez.

TAMA\nJSHI-NO-ZUSHI

Secolul al VH-lea. Relicvar conservat în templul HORY-UJI; pereţii săi laterali sunt decoraţi cu primele capodopere ale picturii japoneze.

TAMBA

Una dintre cele opt străvechi provincii din San'indo. Astăzi depinde de Kyoto-fu şi de Hyogo-ken. Ceramică.

TAMENAGA SHUNSUI

Născut în 1789, mort în 1842. Romancier, autor al unei creaţii ce se înscrie în genul NINJOBON.

TANA

Vezi CHIG.4ID.4NA. TANDAI

Guvernator militar al unei regiuni; slujbă creată sub presiunea împrejurărilor, în epoca Kamakura, de către regenţii HOJO. Au existat aşadar: ROKUHARA TANDAI, guvernator al oraşului Kyoto, post instituit după războiul civil din 1219; Nagato tandai sau Chugoku tandai, precum şi Kyutsu tandai au fost însărcinaţi în 1275 cu paza coastelor maritime şi cu apă-rarea împotriva invaziei mongole.

T'ANG

Dinastie imperială chineză.

TANGE KENZO

Arhitect contemporan.

IANIZAKI JUNTCHERO

Născut în 1886, mort în 1965. Romancier.

TANKA

Poem scurt de treizeci şi una de silabe.

TANKEI

Secolul al XIU-lea. Celebni sculptor din epoca Kamakura, fiu al lui UNKEl.

T'AN-LUAN

Născut în 476, mort în 542. Mai este numit şi Wei-luan. Erudit chinez din secolul al VF-lea, autor al unor însem-nări despre „Tratatul renaşterii în paradis”. Această lucrare este textul de bază al sectei amidiste a Pământului neîntinat (Tsing-t'u în chineză, JODO în japoneză), ce proclamă atotputernicia actului de credinţă doar prin invocarea numelui AMlDA.

TANOMOSHI

Forme de întrajutorare populară. Asociaţii de persoane care, depunând în co-mun în fiecare lună o anume sumă de bani, trag la sorţi persoanele care, rând pe rând, vor dispune de suma totală.

TANUMA OKITSUGU

Născut în 1719, mort în 1788. Om politic din epoca Edo.

TATAMI

Rogojini de pai având supra-faţa necesară ca un om să poată dormi pe ele (l, 80 m x O, 90 m).

TATE

Bătălii simulate prin dans (teatrul KABUKI).

TATEANA SHIKIJUKYO

Locuinţă, pe jumătate îngro-pată în pământ, din timpurile preistorice.

TATE-YAKU

Roluri masculine în teatrul KABUKI.

TATHAGATA

Tathagata (în japoneză: Nyorai) înseamnă „cel ce va să vină”, Buddha viitorului, al înţelepciunii desăvârşite, înţelepciunea fiind cel mai important dintre termenii cu care poate fi calificat Buddha.

TAYASU

Ramură colaterală a familiei TOKUGAWA. Familie înte-meiată de Tokugawa Mune-take (mort în 1796), fiu al shogunului ullet YOSHIMUNE (1677 -1751); alcătuia una dintre cele „trei seniorii” (GOSANKYQ).

TAYU

Cântăreţ în teatrul JORURI.

TCH’AN

Sectă budistă ce se sprijină pe meditaţie. Însuşirea nemijlocită a adevărului în timpul meditaţiei declanşează o iluminare subită şi îngăduie găsirea lui Buddha, pe care fiecare îl poartă în sine.

TCH’ANG-NGAN

Capitala dinastiei T’. ANG.

TCHAN-KUO

„Epoca regatelor luptătoare”, perioadă a istoriei chineze (475-221 a. Chr.)

TCHEU

Dinastie regală chineză (12007-221 a. Chr.).

TCHU HI

Născut în l130, mort în 1200. Filosof chinez, celebru comentator al operelor lui

CONFUNCIUS.

TEMMA

Cai de poştalion.

TEMMEI

Eră (1781 -1788) în timpul căreia a bântuit o mare foamete.

TEMMU TENNO

Născut în 631, mort în 686. Al patruzecilea împărat al Japoniei, peste care a domnit din anul 673 până la moartea sa. Administrator de valoare, a continuat opera întreprinsă de către reformatorii din era TAIKA (645-649), după ce a învins datorită revoltei din era JIKSHIN (672). Palatul său era situat la Asuka (Kiyomihara-no-miya).

TEMPO

Eră a reformelor (1830-1843) întreprinse de MIZUNO TA-DAKUNl (1793- 1851). A fost marcată şi de numeroase perioade de foamete.

TEMPYO BUNKA

„Cultura din era Tempyo” (729-749). Termen aplicat întregului secol al VUJ-lea.

TENCHI TENNO

Născut în 626, mort în 671. Al treizeci şi optulea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit începând din 668. A promulgat codul OM] (668) şi a regularizat calendarul erelor (670). l-a dat lui NAKATOMl NO KM-ÎATARl (614-669) numele de FV.mV.ARA (669). Vezi şi NAKA NOOENOOJI,

TENDAI

Sectă budistă (nume ce tran-scrie chinezescul T’ien-t’ai) întemeiată în Japonia de către S.AJCHO (767-822), pe muntele HIEl.

TENDEN ELNEN SHIZAJ HO sau TENDEN EITAI SHIYURJEI

Ordonanţă ce instituie trans-miterea ereditară a domeniilor, şi aceasta pentru totdeauna (743).

TENXIKU-YO

Stil arhitectural chinezesc zis „în manieră indiană” (tehfi-ku), introdus din China dinastiei SOXG din epoca Ka-makura, în secolul al Xm-lea.

TENNO

Împăratul (din chinezescul T’ien-huang, suveranul celest). Termen aplicat suveranului Japoniei cu începere din 552.

TENNOISM

Cultul devoţiunii totale faţă de împărat (tenno) şi de familia imperială, practicat la sfârşitul secolului al XIX-lea şi la începutul secolului al XX-lea.

TENRT

Sectă religioasă, una dintre „noile religii”.

TENRYUJI BUNE

1341.. Ambarcaţiunea

Tenryuji”. Banii obţinuţi da-torită vânzării obiectelor aduse din China pe o ambarcaţiune trimisă acolo de ASHIKAGA TAKAJJJJ (shogun între anii 1338 şi 1358), au făcut cu putinţă construirea unui templu în memoria împăratului GO-DAIGO (care a domnit între anii 1318 şi 1339. Acest templu, Tenryuji, a devenit sediul unei ramuri a sectei RINZAI. A fost plasat sub autoritatea celebrului preot Ml ISO SOSEKI (1276-1351), datorită căruia a fost creat şi care urma să trimită cu regularitate ambarcaţiuni în China.

TENSHO SHUBUN sau EKKEI

Activ între 1425 şi 1450. Călugăr zeii de pe lângă templul Shokokuji, din Kyoto, pictor şi sculptor. A contribuit din plin la răspândirea în Japonia a tehnicii picturii monocrome în laviu (SUIBOKU), dusă la apogeu de pictorii SONG şi YUAN, în China. A fost elevul lui Josetsu (începutul secolului al XV-lea) şi maestrul lui SES.S7/f/(1420-1506).

TENSIIU

Donjonul unei fortăreţe. TERAKOYA

„Şcolile pentru copii” din templele budiste. Au fost, timp de mai multe secole, ceea ce este învăţământul nostru primar.

TESHIGAHARA SOFU

Artist contemporan.

T’IEN KONG K’AI WU

„Despre exploatarea lucru-rilor din natură”. Enciclopedie tehnică chineză publicată în 1637 de Song Ying-tsing; esteilustrată prin foarte numeroase planşe ce descriu, între altele, cultivarea orezului, manufactura mătăsii, tratarea metalelor, fabricarea hârtiei. Acest tratat a inspirat lucrări japoneze de acelaşi fel, precum.. Tratatul complet de agro-nomie” al lui MlYAKAZl YASVŞADA, care a apărut în 1697.

TO

Pagoda unui templu budist. TO

Lanternă.

TOBA DONO sau TOBA RIKYU

Vila împăraţilor (ce s-au retras de la Curte) SHlRA-KAWA (care a domnit între l072 şi l086) şi TOBA (care a domnit între 1107 şi l123). Stabilită odinioară la Fushi-mi (Kyoto). Astăzi dispărută, fusese creată în l087 de împăratul Shirakawa. În l124 a devenit un templu cu numele de Anrakujuin.

TOBA SOJO

Născut în l053, mort în l140. Călugăr sub numele de Kakuyu, este considerat a fi autorul probabil al faimosului rulou pe care sunt pictate păsări şi animale (CHQJU GIGA). Umorul acestei picturi atestă talentul tradiţional al caricaturiştilor japonezi.

i

TOBA TENNO

Cel de-al şaptezeci şi patrulea împărat al Japoniei, asupra căreia a domnit între 1107 şi l123.

TOCHIGI-KEN

Prefectură situată la nord de Tokyo, într-o regiune

mun-toasă, şi a cărei capitală este oraşul Tochigi.

TODAIJl

Mare templu din Nara, întemeiat în 743 de către împăratul SHOMU (care a domnit între 724 şi 749). Comportă vreo treizeci de clădiri. De acest templu ţineau toate templele din provincie (KOKIJBIJNJl). Construit spre a adăposti o uriaşă statuie a lui Buddha (Roshana-butsu), clădirea centrală sau Daibutsuden, înaltă de patruzeci şi şase de metri, este, se pare, cel mai înalt edificiu de lemn din lume. A ars de două ori. Ultima sa reconstrucţie datează din l160, iar ultima sa restaurare a avut loc în 1709, cu reparaţii periodice până în zilele noastre. În faţa intrării sale se înalţă o lanternă octogonală (liakkaku-doro), ale cărei panouri din bronz ajurat, cu îngerii lor muzicieni (onjo-bosatsu), constituie adevărate capodopere.

TOFUKUJI

Templu al sectei RINZAI, aparţinând budismului zen. A fost întemeiat la Kyoto în 1236, dar clădirea principală fost distrusă de un incendiu în 1881 şi reconstruită între 1932. Templul Tofukuji posedă o importantă colecţie de picturi, printre Gare figurează opere de SESSHU (1420-1506).

TOGO HEIHACHIRO

Născut în 1847, mort în 1934. Amiral japonez, învingător al ruşilor la Port-Arthur şi la Tsushima (1905).

TOHOKU

Regiune nord-estică din Honshu, cea mai mare insulă a Japoniei.

TOIYA sau TON'YA

Firme ce distribuie mărfurile în porturi.

TOJI

Templu al budismului SHIN-GON, întemeiat (823) la

Kyoto de către KUKAI. Este celebru pentru clădirea sa principală, unul dintre cele mai mari edificii budiste din epoca Momoyama, şi pentru pagoda sa cu cinci etaje (cel de-al doilea sfert al secolului al XvTI-lea), cea mai înaltă din Japonia (55 m). Comportă şi un „tezaur” (aze-kura), ce adăposteşte un mare număr de opere de artă.

TOKAEDO

„Calea mării orientale”. Marele drum ce uneşte Kyoto cu Edo, de-a lungul litoralului.

I OK AIDO CHU HIZA-KURIGE

„Străbătând cu piciorul drumul ce duce la Tokaido”, roman umoristic (1802) de JI-PPENSHA 7/007(1765-1831).

TOKI NO FUDA

Scândurele ce arată ora. În epoca Heian, într-o grădiniţă ce ţinea de SElRYO DEN, clădire în care locuia de obicei împăratul când stătea în palatul imperial din Kyoto, se aflau nişte scândurele de bambus ce arătau ora şi pe care un paj de la Curte (naiju) trebuia să le schimbe de-a lungul zilei.

TOKONOMA

Alcov pentru prezentai celor mai preţioase obie. din casă.

TOKUGAWA SHI

Familia Tokugavva coboară din Nitta Yoshisue, cel de-al patrulea fiu al lui Nitta

Yoshishige (mort în 1202). Familia Nitta coboară din Minamoto no Yoshishige, nepot al lui YOSHUE (l041-1108), din ramura Uda-Genji, unul dintre cei mai celebri eroi ai evului mediu nipon. La începutul secolului al XIE-lea, Nitta Yoshisue s-a aşezat în Tokugawa, cătun al satului Serata din Ko-zuko (actualul Gumma-ken). În 1611, TOKUGAWA IE-YASU, stabilindu-şi genealogia, a acordat favoruri speciale locuitorilor din Serata.

TOKUGAWA HTDEŢADA

Născut în 1579, mort în 1632. Fiu al lui TOKUGAWA lEYASU (1542-1616). Al doilea shogun Tokuaawa. de la 1605 lai623.

TOKUGAWA IEIlARU

Născut în 1737, mort în 1786. Al zecelea shogun Tokusavva, de la 1760 la 1786.^

TOKUGAWA IEMITSU

Născut în 1603, mort în 1651. Al treilea shogun Tokugawa. Cu începere din 1623, a exercitat o influentă determinantă asupra orga-nizării noului regim, promul-

gând „legi asupra caselor militare” (B UKE-SHOH A TTQ) şi instituind sistemul şederii periodice a funcţionarilor daimyo la Edo (SANKIA’-KO-TAI). Tot Iemitsu, după reprimarea revoltei de la SHIMABAR.4 (1638), a interzis pentru totdeauna credinţa creştină şi a instituit închiderea ţării în raport cu restul lumii (SAKOKUREE 1639).

TOKUGAWA IENARI

Născut în 1773, mort în

1841. Al unsprezecelea shogun Tokugawa, de la 1787 la

1837. În timpul tinereţii sale, regentul MATSUDAIR.A

SADANOBU (1758-1829) a tăcut vestitele reforme din era KANSEl (1789- 1800).

TOKUGAWA lEYASU

Născut în 1542, mort în

1616. Primul dintre shogunii

Tokugawa, de la 1603 la

1605; era fiul lui Matsudaira

Hirotada. senior de Okazari

(Aichi-ken). A ajuns la putere în urma victoriei de la

SEKIGAHARA (1600) asupra partizanilor familiei

TOYOTOMI HlDEYOSHl (1536-1598>

TOKUGAWA MITSUKUNI

Născut în 1628, mort în 17Ol. Fiu al lui Yorifusa (1603-1661) şi nepot al lui lEYASU (1542 -1616), a conferit ramurii MITO gloria talentului său intelectual.

TOKUGAWA TSUNAYOSHI

Născut în 1646, mort in 1709. Al cincilea shogun Tokugawa, de la 1680 la 1709. Foarte bun cunoscător al literaturii şi al confucianismului în viziunea lui TCHU HI, a dus o politică favorabilă literelor şi ştiinţelor. A devenit, celebni prin seninătatea-i deplină şi prin imensa lui milă budistă. A interzis nu numai uciderea oricărui animal, dar a creat şi adăposturi pentru caii şi câinii bolnavi, fapt pentru care a fost supranumit „sho-gunul câinilor”.

TOKUGAWA YOSHJMUNE

Născut în 1677, mort în 1751. Al optulea shogun Tokugawa, de la 1716 la 1745. Venirea sa la putere a fost

marcată de o serie de măsuri menite să însănătoşească şi să amelioreze condiţiile de viată ale poporului. Aceste eforturi vizând o anume austeritate l-au făcut iubit de popor, care l-a supranumit „shogunul ore-zului” (konw sliogun).

TOKUGAWA YOSHJNOBU

Născut în 1837, mort în 1913 Al cincisprezecelea şi ultimul shogun Tokugawa, de la 1866 la f867.

TOMIOKA TESSAI

Născut în 1836, mort în 1924. Unul dintre ultimii mari pictori literaţi (BUX-JINGÂ).

TORANOKO-WATASHI

„Mişcarea puilor de tigru”. Pietre orânduite într-o grădină minerală în aşa fel încât par a reprezenta o mişcare: exemplul cel mai tipic este cel al grădini) templului RYOANJl de lângă Kyoto.

TORI

Începutul secolului al V11-lea. Sculptor din epoca Asuka.

TORII

Porticuri marcând intrarea într-un spaţiu sacru (shinto).

TORIKAEBAYA MONOGATARI

„Dacă m-aş putea măcar schimba”. Roman anonim din secolul al XI-lea.

TORO

Shizuoka-ken. Sat YAYOI descoperit în 1947.

TOSA

Dinastie de pictori de Curte ce începe să se afirme la sfârşitul secolului al XIV-lea. Aceşti artişti, inspirându-se din subiectele literare ale clasicilor sau din poezie, au aplicat, tară a le aduce vreo schimbare importantă până în secolul al XD (-lea, tehnicile picturii YAMATO-E, ce utilizează culori vii aplicate în aplaturi, dar rămânând în limitele unui formalism static care a dus la declinul ei.

TOSA

Una dintre cele şase străvechi provincii ale ţinutului Nankaido, alcătuind actualul Kochi-ken.

TOSA NIKKI

„Jurnalul unei călătorii în Tosa” (935), povestirea unei călătorii de către Kl A’O TSURAYUKl (883-926). Tsuravuki îşi ţine – în mod fictiv – jurnalul, în numele unei femei. Această operă va avea o influenţă determinantă asupra literaturii feminine, ce se va dezvolta cu începere de la el.

TOSHODAIJI

Templul principal al sectei RITSU, situat la periferia oraşului Nara. Fondat în 749 de către preotul chinez GAN-JlN (Kien-tchen), a strălucit mai ales în epocile Nara şi Heian. În epoca Nara a fost sediul unui important atelier de sculptură.

TOSIIOGU

Vezi NIKKO.

TOSHUSAI SHARAKU

Activ în 1794-1795. Pictor de stampe specializat în portrete de actori.

TOTOMI

Una dintre cele cincisprezece străvechi provincii din ţinutul Tokaido, ţinând de actualul Shizuoka-ken.

TOYOTOJVn HDDEYOSHI

Născut în 1536, mort în 1598. Vestit dictator care, guvernând Japonia cu începere din 1584 şi până la moartea sa, a pregătit terenul, în ciuda numeroaselor războaie pe care le-a purtat, pentru instaurarea unei păci şi a unei unităţi pe care clanul TOKUGAWA urma să le consolideze curând.

TOZAMA DAIMYO

Nume dat nobililor ce s-au strâns în jurul lui TOKUGA-IVA IEYASU (1542-1616) după bătălia de la SEKl-GAflARA (1600).

TRAILOKYAVIJAYA

În japoneză, Gosanzemyoo. Unul dintre cei cinci mari regi ai bt ’irului ezoteric. El controlează Orientul, ţinând sub puterea sa regatul dorinţei, cel al urii şi cel al prostiei, şi controlând aceste patimi în trecut, prezent şi viitor.

TSENG

Dinastie imperială chineză (1644-1912).

TSUBO

Unitate de măsurare a su-prafeţelor, echivalând cu 3,3057 m.

TSUBl CUI SHOYO

Născut în 1859, mort în 1935. Scriitor, autor al celebrei opere.. Măduva romanului” (Stiosetsu shinzui, 1885), care stă la temelia romanului japonez modem.

TSUIBUSHI

“Urmăritor de briganzi-’, gu-vernator de provincie. Titlu creat în 939 Aceşti funcţionari şi-au dobândit treptat independenţa.

TSUIJI

Ziduri de pământ ce îm-prejmuiau un templu budist.

TSUKE-SIIOEN

Săli festive, cuprinzând şi un

TOKOS’OMA.

TSUKlJI SIIO-GEKI.IO

„Micul teatru din Tsukiji”. A fost întemeiat în 1924, de către 0SANAl KAORU (1881-1928).

TSUKI-MI

Contemplarea Lunii.

TSUKUBA SHU

1356. Operă a lui XiJO Y0SHlM0T0 (1320-1388).

TSUREZURE GUŞA

.. însemnări făcute când şi cândl’ (1331). Însemnări răzleţe (ZUIHITSU) ale poe-tului şi eseistului YOSHlDA KENKO (1282-1350).

TSUSHIMA

Nagasaki-ken. Mic arhipelag situat între Japonia şi Coreea.

TUEN-IIUANG

Oraş din Kan-su (China), situai la marginea deşertului Gobi; punct de sosire al Drumului Mătăsii. Lângă Tuen-huang, „Grotele ce cuprind o mie de Buddha” ’ (Ts’ien Fo-tong), săpate, din secolul al V-lea şi până în secolul a! X-lea, în faleza Ming-cha, de către călugări, adăpostesc cel mai frumos ansamblu de picturi murale

budiste din câte cunoaştem. Din aceste grote, ce cuprindeau o adevărată bibli-otecă medievală, orientaliştii sir Aurel Stein şi Paul Pelliot au adus, la începutul secolului, cele mai vechi texte tipărite în China, preţioase manuscrise ce au aruncat o lumină asupra evoluţiei limbilor din Asia centrală şi a chinezei vorbite, precum şi asupra unei bune părţi din vechea istorie a Asiei orientale.

U

UCHIBORI

Împrejmuire (şanţ) interioară a unei fortăreţe.

I EDA AKENARI

Născut în 1734, mort în 1809. Romancier care a impus genul YOStlHOX (cărţi pentru lectură). Autor al “Povestirilor ploii şi ale lunii’ “(UGETSU MONOGA TARI), culegere cuprinzând nouă povestiri fantastice compuse pe baza unor subiecte japoneze clasice, şi al.. Povestirilor ploii de pri-mă-vară” (Harusame monoga-mii).

UEJIMA ONITSURA

Născut în 1661, mort în 1738. Poet, autor de poeme HAlKU.

UESUGI KAGEKATSU

Născut_ în 1555, mort. În 1623. Înalt demnitar. După ce i-a slujit pe ODA NOBUXAGA (1534-1582) şi apoi pe TOYOTOMI HlDE-YOSHl (1536-1598), i s-a alăturat lui TOKVGAIVA IEYASU (1542-1616).

UESUGI NORIZANE

Născut în 1410, mort în 1466. A reorganizat şcoala din Ashikaga (ASHIKAGA G.IKKO), stabilindu-i modul de administrare şi donându-i orezarii.

UESUGI SIIIGEFUSA

Îndepărtat descendent din Fujiwara no Yoshikado (secolul al K-lea), a primit, spre sfârşitul secolului al XIU-lea, domeniul Uesugi (Kyoto-fu), al cărui nume l-a luat, întemeind astfel familia Uesugi.

UGETSU MONOGATARI

„Povestirile ploii şi ale lunii” de UEDA AKlNARl (1734-1809). În această culegere ce cuprinde nouă povestiri fantastice, autorul se desparte de inspiraţia

chineză, luându-şi temele din folclorul japonez. Este o mică antologie ce reuneşte principalele povestiri cu fantome specifice tradiţiei japoneze. Totuşi, genul aparţine tradiţiei chineze, fiind desemnat prin formula YOMl-HON (cărţi pentru lectură).

UJI

Oraş situat la sud de Kyoto, celebru pentru calitatea ceaiului său. La Uji se află faimosul BYODOIN, capodoperă a arhitectuii din epoca Heian.

UJI

„Clanul”, grupul de familii. UJIBITO

„Membru al unui clan”.

UJI NO KAMI

„Şeful clanului”.

UJI SfflJI MONOGATARI

„Culegere de povestiri din Uji”, operă anonimă (începutul secolului al XTH-lea). Culegere cuprinzând o sută nouăzeci şi şase de povestiri scrise în silabar şi accesibile atât clasei mijlocii cât şi ţăranilor.

UK3YO

Sensul cuvântului ukiyo, literal „lumea plutitoare”, devenit celebru prin aplicările sale în domeniul picturii, a evoluat mult în decursul secolelor. În epocile Heian şi Kamakura, însemna „lumea nefericirii”; în epoca Muromachi, a ajuns să desemneze „lumea contem-porană”, iar în epoca Edo, ceea ce este „la modă”. Sub această ultimă accepţie publicul l-a folosit spre a desemna stampa şi pictura populară, narativă şi chiar adeseori didactică, pe care o aprecia în mod deosebit şi care nu trebuie confundată cu pictura de’gen, ce le plăcea aristocraţilor.

UKIYO-ZOSHI

„Povestiri la modă”, gen literar creat de IHARA SAI-KAKU (1642-1693) care, la modul optimist, tratează teme ce se raportează la clasa ascendentă a negustorilor.

UNKEI

Născut în l148, mort în 1223. Sculptor, principalul maestru al sculpturii budiste din epoca Kamakura. Inspi-rându-se din tradiţia plastică Nara (secolul al VUl-lea), în

spiritul unui puternic realism, a fost artizanul renaşterii sculpturii, care a cunoscut atunci ultima sa epocă de strălucire.

URABON-E sau BON

Sărbătoarea lanternelor (săr-bătoare a morţilor).

URAGAMI GYOKUDO

Născut în 1745, mort în 1820. Pictor din epoa Edo.

LSHIKAWA

Aichi-ken. Zăcământ preistoric ce conţine oseminte fosile aparţinând unor neander-talieni.

UT AMARO

Vezi KlTAGAWA VTĂMARO. V

VAIROCANA

Buddha Tathagata (în japo-neză, Dai Nichi Nyorai), „Soarele ce străluceşte pre-tutindeni”, principala divinitate a sectei budiste SHIN-GOS. Vezi şi KlAHAVAIRO-C4NA.

VAISRAVANA

Divinitate indiană (în japoneză, Bisha-monten). Paznic ceresc, devenit unul din cei şapte zei ai fericirii în mitologia populară.

VAJRAPANI

Divinitate indiană (în japoneză, Shitsu-kongo-shin). Zeu protector, deţinător al fulgerului (vaj’ra). Doi, alcă-tuind o pereche (ni-o), sunt paznici ai porţilor templelor budiste.

VINA Y A PITAKA

A doua parte din Tripitaka (totalitatea textelor budiste ale canonului PALI), cuprinzând regulile ascetismului moral şi ale disciplinei monastice.

W

WABI

Termen desemnând o stare sufletească în care se îmbină sentimente de singurătate, de calm, de puritate şi de indi-ferenţă, impregnate de o anume eleganţă romantică. Este asociat sentimentului, foarte înrudit, de SABI, mai literar şi care presupune o nuanţă de mai mare sobrietate, dominată mai ales de faptul asumării singurătăţii în mijlocul splendorii sau al măreţiei. Aceşti

doi termeni sunt adeseori folosiţi în le-gătură cu ceremonia ceaiului (CHA-NO-YU); ei sunt în ra-port cu sentimentul profun-zimii (YUGEN), concept estetic elaborat de Fujiwara no Shunsei în secolul al XII-lea. Acelaşi spirit rezervat şi dezinvolt se regăseşte în cali-ficativul de shibui, ce înseamnă la propriu „astrin-gent”, şi care desemnează calităţile pe care le capătă anumite culori (griurile, nuanţele de brun, de măsliniu) adeseori folosite la decorarea ceramicii utilizate în cadrai ceremoniei ceaiului.

WAGOTO

Travesti, rol din teatrul KABUKI creat de SAKATA fOjURO (1645 -1709),

WA-JEN

În chineză, wo-jen. Sursele chineze din secolul al HJ-lea îi desemnează astfel pe locuitorii Japoniei.

WAKA

Poezie în limba japoneză.

WAKADOKORO

„Biroul poeziei naţionale”, întemeiat în 951.

WAKADOSHIYORI

„Tinerii foşti” ai ocânnuirii clanului TOKUGAWA (1603-1868).

W AKASHU- GATA Junele prim, rol din teatrul KABUKI.

WAKAYAMA-KEN

Prefectură situată la sud-vest de Nara şi a cărei capitală este oraşul Wakayama.

YYAKE NO HIROYO

Sfârşitul secolului al VKI-lea – începutul secolului al K-lea. Fiul celebrului WAKE NO KIYOKIARA (733-799), ad-versarul călugărului uzurpator DOKYO. A întemeiat o şcoală, Kobun-in, înzestrată cu o importantă bibliotecă. Era vestit şi pentru cunoştinţele sale de medicină, domeniu în care a avut discipoli.

WAKE NO KIYOMARO

Născut în 733, mort în 799. Însărcinat. În 769, de către împărăteasa Shotoku (care a domnit între anii 764 şi 770), ce condusese ţara în timpul unei prime domnii, sub

numele de KOKEN (749-759), să consulte oracolul din templul Usa cu privire la călugărul DOKYO (mort în 772), Kiyomaro i-a comunicat în-tocmai răspunsul: demnitatea imperială nu poate fi acordată unui om obişnuit. Îşi atrase astfel ura lui Dokyo, care a poruncit să-i fie tăiate tendoanele de la picioare şi l-a exilat în Osumi (Kago-shima-ken). Dar soarta îi fu din nou favorabilă, o dată cu domnia (770-781) împăratului KONIN, care-l exila pe Dokyo şi îl copleşi cu onoruri pe Kiyomaro.

WAKI

. Asistent" (actor din teatnil

NO)..

WAKI-ZURE

Însoţitorul lui WAKI.

WAKO

Piraţi japonezi.

WANG HI-TCHE

Născut în 307, mort în 365. Caligraf chinez.

WANG YANG-MENG

Născut în 1473, mort în 1529. Filosof chinez. Aparţinea şcolii CONFU-CIANISTE, dar punea accentul pe bunătatea firii omeneşti. Deosebindu-se de TCHU HI, ataşat raţionalismului şcolii Principiului (LI HI UE), a întemeiat neoconfucianismul, dar considerându-le ca fiind părţile unui tot, Wang Yang-ming se apropia de budism. Aceasta şi explică în parte succesul pe care l-a cunoscut învăţătura sa în Japonia, în epoca Edo, în clasele de mijloc ale populaţiei.

WANI

Wang-in, on de litere coreean originar din PAEKTCHE şi care, conform legendei, l-ar fi învăţat (în secolul al IV-lea?) pe împăratul Ojin scrierea, precum şi citirea clasicilor confucianismului.

WASEDA

Universitate particulară înte-meiata de OKUMA SHlGE-NOBU (1838-1922).

VVATANABE KAZAN

Născut în 1793, mort în 1841. Pictor specializat în

ştiinţele occidentale, a scris mai multe lucrări ce preconizau deschiderea Japoniei către ideile străine şi comerţul Gu^trăinii. Condamnat şi închis în 1839 din ordinul guvernului, s-a sinucis doi ani mai târziu spre a nu-i mai pricinui necazuri unui daimyo ce-i era ataşat. Acesta fusese blamat cu mare asprime, după ce Watanabe Kazan izbutise să-i trimită o scrisoare din temniţă.

WEI

Unul dintre cele.. trei regate” (Sau kuo) întemeiat în nordul Chinei (220) de către Ts’ao P’ei, fiul celebrului general şi poet Ts’ao Ts’ao, care a dat jos de pe tron pe ultimul împărat din dinastia HAN orientală. Regatul s-a prăbuşit în 265. Mai târziu, barbarii T’o-pa, care au domnit asupra Chinei de Nord (385-534), şi-au luat tot numele de Wei; pentru a-i deosebi, sunt numiţi “Wei din Nord” (Pei Wei).

W EI TCIIE

Vezi SAN KUO TCHE.

WEN-JEN-HUA

Vezi BUNJINGA.

YVEN-SIUAN

Cea mai celebră antologie de poezie chineză alcătuită în China de Sud în epoca celor ŞASE DINASTII de către prinţul Siao T’ong (5Ol-531), fiul împăratului Wu din dinastia Leang (502-557). Această lucrare, ale cărei texte au fost alese pentru frumuseţea lor literară, ilustrează cum nu se poate mai bine tendinţa estetică a Chinei de Sud, care va influenţa în mod covârşitor începuturile poeziei japoneze.

WU

În japoneză Go, unul din regatele chineze din epoca Primăverilor şi a Toamnelor (770-475 a. Chr.), regat care a cunoscut o perioadă de înflorire în secolul al VT-lea a. Chr. Situat în actuala regiune Shangai, domina întreg bazinul fluviului Yang-tseu-kiang, până la Nankin.

Termenul Wu a rămas una din denumirile acestei regiuni de-a lungul întregii istorii chineze, deşi regatul Wu a fost învins şi anexat de regatul învecinat Yue în 473 a.

Chr.

Y

YAKTSIII

Vezi BHAISAJYA -GURU. YAKUSHIJI

Unul dintre templele budiste cele mai importante din Nara. A fost construit (680-698) din ordinul împăratului TEMXfU (care a domnit între anii 673 şi 686), în semn de mulţumire pentni vindecarea împărătesei. Distrus de un incendiu în 973, a fost reconstruit, pavilion după pavilion, din secolul al XI-lea şi până în secolul al XHI-lea. Distrus de un cutremur în 1361, cade din nou pradă flăcărilor în 1528. Pavilionul central (KONDO) actual datează din 1635. Pavilionul estic (tointo) a fost reconstruit în 1285. Pavilionul de lectură (KODO) a fost resta-urat în anii 1848-1854. Doar pagoda estică (toto) îşi păs-trează structura originară, fiind una din cele mai frumoase mărturii ale arhitecturii din secolul al VuT-lea. Astăzi este sediul central al sectei HOSSO.

YAMABE NO AKAIIITO

Prima jumătate a secolului al VUI-leu. Poet.

YAMAGA SOKO

Născut în 1622, mort în 1685. Samurai din clanul AIZU (actualul Fukushima-ken), elev al lui HAVASHI RAZAN (1585-1659), a fost maestru în ştiinţa militară şi totodată filosof admirator al filosofului chinez neoconfu-cianist TCHi; HI (l130-1200). Convingerile sale nefiind pe placul unui BAKUFU, a fost ţinut în închisoare timp de zece ani. S-a întors apoi la Edo, unde a întemeiat o şcoală militară (Yamaga-ryu) I se atribuie codificarea regulilor impuse de BUSHIDO.;

YAMAGUCHI-KEN

Prefectură situată în partea de vest a insulei Uonshu şi a cărei capitală este oraşul Yamaguclii, ce a luat naştere in jurul unui castel.

YAMAI-NO-ŞOSHI

.. Ruloul bolilor” (sfârşitul secolului al XII-lea). Aparţine seriei de picturi prea-eucernice executate în atelierele mănăstirilor la începutul epocii Kamakura. În

timp ce “Ruloul Infernului” sau cel al “osândiţilor la foame” ’ evocă ororile infernului sau ale zonelor ce fac trecerea între lumea noastră şi cea de dincolo, “Ruloul bolilor”, unde acestea sunt zugrăvite cu exactitate şi ironie, este pe de-a-ntregul consacrat bolilor fizice sau morale ale celor vii.

YAMAJIMA

„Insulă muntoasă” ’, element decorativ într-o grădină.

V AMÂNA

Familie de daimyo coborâtoare din Minamoto no Yoshishige (mort în 1202), care, la rându-i, cobora din împăratul Seiwa (care a domnit între anii 858 şi 876).

YAMASHIRO

Kyoto şi împrejurimile sale: una dintre cele cinci provincii străvechi din KINAl.

YAMASHIRO NO RAN

„Revolta ţinutului Yama-shiro” (1485-1492).

YAMATAl KOKU

240 (?). Stat din vechea Ja-ponie, descris de izvoarele chineze (Wei tche wo jen tch’uan). Era alcătuit, după cum se poate citi aici, din reunirea unui mare număr de mici state, peste care domnea o regină-şaman, regina HI-MIKO. Nu se ştie încă dacă Yamatai era situat în partea de nord a ţinutului Kyushu sau în YAMATO (Nara).

YAMATO

Centru istoric al vechii Ja-ponii, corespunzând actualului Nara-ken.

YAMATO CHOTEI

Secolele al UI-lea şi al IV-lea. „Curtea din Yamato”. Primul stat nipon stabilit pe podişul Yamato, lângă Nara, şi care a luat naştere prin reunirea mai multor clanuri. Actuala familie imperială coboară din suveranii acestui stat. străvechi.

YAMATO-E

„Pictură în manieră japoneză”.

YAMATO-KOTOBA

„Limba japoneză (tradiţio-nală)”.

YAMATO TAKERU NO MIKOTO

Pacificator legendar din ţinutul IZUMO şi din KANTO, unde se aflau barbarii EZO.

YAMAZAKI ANSAI

Născut în 1618, mort în 1682. Literat cunoscător atât al filosofiei chineze neo-CONFUNCIANISŢE, cât şi în străvechile tradiţii naţionale japoneze, a întemeiat o şcoală la Edo şi a instituit o nouă ramură a shintoismului, SUIKA SHINTO, care s-a străduit să coordoneze învăţătura shintoismului cu cea a filosofilor chinezi neo-confucianişti (TCHU HI) din perioada dinastiei SONG (960-1279). Accentul e pus mai ales pe veneraţia datorată familiei imperiale.

YATSU-HASHI

Pod în zigzag.

YAYOI SHIKI BINKA

Secolul al UI-lea a. Chr. -secolul al UI-lea p. Chr., „Cultură de tip Yayoi”. Ter-menul acesta desemenază ce-ramică din calcolitic, realizată cu ajutorul roţii olarului, reluând numele unui cartier din Tokyo, unde au fost găsite primele exemplare.

YI

Dinastie de suverani coreeni (1392-1910).

YTJSf

Vezi CHANG.

YOHA NO NEZAME

„Trezire la miezul nopţii”, roman de la începutul secolului al XI-lea, scris de fiica (născută în l008) lui Suga-vvara no Takasue.

YOMEI TENNO

Al treizeci şi unulea împărat al Japoniei, asupra căreia a donuiit în 586 şi 587. A fost primul împărat care s-a convertit la budism. Este tatăl lui SHOTOKUTAlSHl.

YOMHION sau YOMI-SIIO

„Cărţi pentru lectură”. Nuvele sau romane inspirate din povestiri chinezeşti pline de mister, traduse sau adaptate în japoneză în epoca GEN-ROKU (1688-1703). Acest gen, care a înflorit mai ales în secolul al XVUl-lea, e

reprezentat de Takebe Avatari (1719-1774), UEDA AKINA-RI (1734-1809), Santo Kvo-den (1761 – 1816) şi KYOKU-TEIBANKlN (1767-1848).

YONG-TCHENG

Împărat din dinastia man-ciuriană TS'ING; a domnit asupra Chinei (1723-1736), între cei doi mari împăraţi, K'ANG-HI (care a domnit între anii 1662 şi 1723) şi Kien-long (care a domnit între anii 1736 şi 1795).

YORIIE

Vezi MlNAMOTO MO YORIIE. YORITOMO

Vezi MlNAMOTO NO YORI-TOMO.

YORO RITSURYO

718. Adaos la codul din era TAINO (7Ol), redactat de Fujivvara no Fuhito (659-720).

YOSA BTJSON

Născut în 1716, mort în 1783. Sau pur şi simplu Buson. Pseudonimul lui Taniguchi In, celebru autor de poeme HAlKU şi pictor din şcoala literaţilor (BOJINGA). Operele sale, inspirate de tradiţia chineză a literaţilor YUAX, prezintă un stil foarte liber contrariu habitudinilor mai stricte ale şcolilor tradiţionale. Poate fi opus, prin gusturile s*ale austere, preţuite de intelectualii din Edo, şcolii populare UKIYO-E.

Y OSEGIZUKTJRI

Tehnică sculpturală constând în îmbinarea – în vederea realizării unei singure opere – a mai multor bucăţi de lemn.

YOSHTJDA KENKO

Născut în 1282, mort în 1350. Poet şi eseist. Dezamăgit de viaţa de la Curte, s-a retras, la moartea (1324) împăratului GO-UDA (care a domnit între anii 1274 şi 1287), protectorul său. S-a consacrat studierii confucianismului, străvechii literaturi naţionale şi a consemnat în ale sale „însemnări făcute când şi cândl" (Tsurezure guşa) cugetările dulci-amânii pe care i le inspira experienţa sa cu privire la zădărnicia vieţii, chiar şi a celei mai strălucite.

YOSHIDA SHOJJV

Născut în 1830, mort în 1859. Acest vestit samurai, care vedea în idealul războinic o valoare supremă, a dus o viaţă foarte zbuciumată. Aparţinând clanului CHOSHU, a apărat cu aceeaşi ardoare cauza imperială şi închiderea ţării în faţa străinilor indezirabili. Totuşi, vădea o mare curiozitate faţă de Occident. Proiectase chiar să se îmbrace în mare taină la Nagasaki, pe un vas nisesc. A pierit, executat pentru că încercase să-l asasineze pe mesagerul shogunal trimis la Kyoto ca să obţină consimţământul împăratului în vede-rea deschiderii ţării faţă de străinătate.

YOSHIMUNE

Vezi TQKUGAWA YOSHI-MUNE.

YOSIIINO

Regiune muntoasă ce alcă-tuieşte partea meridională a ţinutului YAMATO, centru al vechii Japonii. Văile şi pădurile sale imense le-au slujit drept adăpost atât călugărilor atlaţi pe calea ilu-minării, cât şi războinicilor aliaţi la ananghie. Împăratul GO-DAIGO şi-a stabilit aici Curtea (1336) şi a murit tot aici (1339). Frumuseţea misterioasă a peisajelor din Yoshino a fost adeseori cântată de poeţi.

YOSHINOBU

Vezi TOKUGAWA YOSHI-NOBU.

YOWAN

Ad litteram: „boluri strălu-citoare”. Nume dat boturilor pentru ceai executate de DEGUCHI ONlSABURO (1871-1948), ce îmbină for-mele tradiţional rustice ale holurilor pentru ceai „RAKU” cu strălucirea culorilor vii şi luminoase, ce cuprind în compoziţia lor aur.

YL’AN

Dinastie chineză ce a domnit asupra Chinei între 1279 şi 1368. A fost întemeiată de suveranul mongol KUBILAY HAN (care a domnit între anii 1260 şi 1294), chiar în perioada călătoriei lui Marco Polo.

YU CEL MARE

Erou legendar, întemeietor al dinastiei chineze IHA (secolele al XXI-lea – al XVUI-lea a. Clrr.), succesor al lui Yao şi al lui Chuen, ultimii dintre cei cinci suverani mitici

care, spune legenda, au creat China. Yu cel Mare, spune tot legenda, a izbutit, construind canale şi diguri, să lupte cu succes împotriva inundaţiilor provocate de potopul chinezesc.

YUGEN

Relitatea „profundă şi miste-rioasă”, principiu ce inspiră artele şi literatura din epoca Kamakura.

YIKIMI-DORO

Lanternă de piatră ornamentală cu trei picioare şi prevăzută cu un fel de pălărie rotundă şi grea; e plasată de obicei pe malul unei ape.

YUMEDONO

Vezi HORYUJl

YUN-KANG

Mănăstire rupestră situată în China de Nord, în partea septentrională a ţinutului Chan-si, nu departe de Ta-t'-ong. A fost întemeiată de T'o-pa Siun, împăratul Wen-tch'eng (care a domnit între anii 452 şi 465), din dinastia IVEI din Nord. Între 414 şi 520, călugării au săpat în stânci şi au ornamentat nu-meroase gro. te ce reprezintă cel mai frumos ansamblu de sculpturi budiste chineze din secolul al V-lea, în timp ce ansamblul LONG-MEN, con-struit cu prolejul mutării ca-pitalei la Lo-yang (494), ilustrează arta plastică din secolul al VI-lea.

YUSAKIZA

Vezi KANZE-ZA.

Yl ZI-NEMBUTSl

„Nembutsu in comuniune”. Sectă amidistă întemeiată de RYONIN (l072- l132).

Z

ZA

„Sediu”, manufactură, reuniune. Corporaţii organizate cu autorizaţia stăpânului castelului (SHOEN), benefi-ciind de un monopol local în privinţa producerii şi a trans-portării mărfurilor, în schimbul unor cotizaţii. Aceste za au fost întemeiate încă din secolul al XO-lea. Adeseori protejate de templele shin-toiste sau budiste, au devenit un factor economic important sub familia ASHIKAGA (secolele

al XIV-lea-al XVI-lea).

ZAIBATSl

Ad litteram: „clan financiar”. Trust modem ce a luat naştere în jurul unei asociaţii bancare.

ZANGE MONOGATARI

„Confesiuni” literare (secolul al XV-lea). Realismul lor a fost o sursă de inspiraţie pen-tru romanele din epocile următoare.

ZEAMI sau KANZE MO-TOKIYO

Născut în 1364, mort în 1443. A întemeiat, împreună cu tatăl său KAN’AMl (1333-1384), teatrul NO. În opera sa poetică şi teoretică pot fi regăsite câteva dintre principalele capodopere ale literaturii japoneze. El însuşi actor, reda cu gesturi foarte sobre sentimentele invizibile, realizând aşa-numita „fineţe ascunsă” fYUGEK).

ZEMPOKOEN

„În faţă pătrat, în spate rotund”. Formă clasică (ce seamănă cu o gaură de cheie sau cu cochilia unei anumite specii de moluşte) a mor-mintelor din epoca KOFUN (epoca fierului).

ZEN

Vezi şi TCH’AN.

zumnsu

Scris „din fuga penelului”. Acest gen literar a apărut la începutul secolului al XI-lea. Autorul îşi consemnează impresiile aşa cum îi vin, fără să ţină seama de nicio constrângere artistică. Capo-dopera genului: „însemnări de căpătâi” (StAKURA NO SOSIfl) de Sei Shonagon.

BIBLIOGRAFIE SUMARĂ

A LUCRĂRILOR CONSULTATE

Bibliografia prezentată aici cuprinde o selecţie a lucrărilor la care au recurs autorii în vederea redactării primei ediţii, apărute în 1974. Aceste lucrări nu şi-au pierdut nimic din valoare, dar multe alte studii au apărut între timp. Centre for East Asían Cultural Studies din Tokyo oferă în mod regulat bibliografii exhaustive pe care specialistul trebuie să le consulte. Pentru lucările în limbi occidentale, publicul cultivat are la dispoziţie excelenta

Bibliographie des ouvrages récentes en langues occidentales concernant le* Japon de Francine HÉRA11 (Paris, Presses orientalistes de France, 1976), articolele, aduse regulat la zi, din Encyclopédie permanente du Japon (dir. René SEEFFERT, Paris, Presses orientalistes de France, cu începere din 1976), precum şi Dictionnaire historique du Japon şi lucrările originale publicate la Tokyo de casa franco-japoneză.

I. BIBLIOGRAFIE

A survey of bibliographies in Western languages concer-ning East and South-East Asian cultural sttidies, To-kyo, Centre for Easth Asian cultural studies, 1966, in 8°, 227 p.

A survey of Japanese biblio-graphies concerning Asian studies, Tokyo, Centre for East Asian cultural studies, 1963, in 8°, 200 p.

Bibliographie des principales publications éditées

dans l’empire japonais, Tokyo, Hakusuisha, 1931, in 8°, 250 p. (Bulletin de la Maison franco-japonaise, seria franceza, t. Iff, n° 3-4).

Bibliographie sommaire des ouvrages d’orientalisme en langue japonaise pants entre 1938 et 1950. Prefaţă de Vadime Elisseelï, Tokyo, 1951, in 8°, 217 p. (Bulletin de la Maison franco-japonaise, serie nouă, t. I).

Bibliography of bibliographies of East Asian studies in Japan, Tokyo, Centre for East Asian cultural studies, 1964, in 8°, 190 p.

BONNEAU (Georges), Bi-bibliographie de la litté-rature japonaise contem-poraine, Tokyo, Maison franco-japonaise, 1938, in 4°, 280 p.

BORTON (Hugh), ELIS-SEEFF (Serge), LOCK-WOOD (William W.), PEL-ZEL (John C), A selected list of books and articles on Japan in English, French and German, Cambridge, Harvard Yen-ching Institute. 1954, in 8°, 272 p.

GASPARDONE (Emile), «Les bibliographies japonaises», Bulletin de la Maison franco-japonaise, t. IV. nr. 1 – 4, Tokyo, 1933, pp. 29-l15.

GASPARDONE (Emile), «Histoire de l’Extrême-Orient (années 1939-1948) [bibliographie]», Revue historique, octobre-décembre 1949, pp. 238-268; janvier-mars 1950, pp. 70-89; avril-juin 1950, pp. 234-272. ’

HA11 (John W), Japanese history: a guide to

Japanese reference and re-search materials, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1954, in 4°, 165 p.

KAWASE (Ichima), Nihon shoshigaku no kenkyû («É-tudes de bibliographie ja-ponaise»), Tokyo, Dai Ni-ppon Yûbenkai-kôdansha, 1943, in 8°, 1983 +46 p.

LEQiri11ER (Jean), Biblio-graphie des ouvrages de sciences humaines consacrés au Japon et publiés entre 1945 et 1958 en français, anglais et ailemant,

II. LUCRÀRI

HA11, (John Whitney), BEARDSLEY (Richard K.), Twelve doors to Japan, New York, Mc Cfraw-Hi11 Book Co, 1965, in 8°, 649 p.

Japan, its land, people and culture, compiled by Japanese national commission for Unesco, Tokyo, Ministry of Education, 1958, in 4°, l077 p.

Le Japon d'aujourd'hui, Tokyo, Ministère des Affaires étrangères, Bureau des informations et des affaires culturelles, 1963, m 4", 80 p.

Le ' Japon en transition, Tokyo, Ministère des Affaires étrangères, 1968, in 8°, l09 p.

Tokyo, Isseido Shoten, 1958, in 8°, 81 p. {Bulletin de la Maison fran-co-japo-naise, série noua, t. V, nr. l).

Research institutes for Asian studies in Japan 1967, directories n° 6, Tokyo, Centre for East Asian cultural studies, 1967, in 8°, 187 p.

SfEFFERT (René), «Biblio-graphie du théâtre japonais», Bulletin de la Maison fran-co-japonaise, série nouä, t. DJ, Tokyo, 1954, pp. l-l16.

GENERALE

MARIANI (Fosco), Japon, Paris, Arthaud, 1959, in 8°, 497 p.

Nihon bunka shi taikei («Grand recueil historique de la civilisation japonaise»), Tokyo, Shogak-kan, 1956-1958, 13 vol. in 4°.

REISCHAUER (Edwin O.), Japan, past and present, New York, A. A. Knopf, 1951, in 12, 192 p.

Sekai bijutsu zenzhû («Ency-clopédie des arts du monde»), Tokyo, Kado-gowa Shoten, 1960-1961, 8 vol. in 4° (t. I, Japon) Sekai bunka shi ta kei («grand recueil historique des civilisations du monde»), Tokyo, Kadogavva Shoten, 1960 (t. XX sq., 6 vol. in 4°).

III. GEOGRAFIE

ELISSEEFF (Vadime), AKA-MATSU (Paul), «Le Japon», dans Géographie universelle, t. Ul, Paris, Larousse, i960, pp. 7-28.

LANDY (Pierre), Japon, Ge-neva, Nagel, 1964, in 12, 1119p. («Guides Nagel»),

LANDY (Pierre), Le Japon, Paris, P.U. F., 1970, m 12, 296 p. («Nous partons pour…»).

PEZEU-MASSABUAU (Jacques), Géographie du

Japon, Paris, P.U.F., 1968, in 16, 127 p. («Que sais-je?», nr. 1292).

SÛMYA (Mikio), Social impact of industrialization in Japan, Tokyo, Japanese national commision for Unesco, 1963, in 8°, 278 p.

USHIOMl (Toslntaka), La Communauté rurale au Japon, Paris, P.U.F. 1962, in 8°, 151 p. (Bulletin de la Maison franco-japonaise, série noua, t. VU, nr. 2-3).

IV. ISTORIE

BEASHLEY (W. G.), PU11E YI31ANK (E. G.), Historians of China and Japon, Londra, Oxford Universitv Press, 1961, in 8°, 351 p.’

ELISSEEFF (Vadime), NAU-DOU (Jean), WIRT (Gaston), WOLFF (Philippe), Histoire du développement culturel et scientifique de l’humanité, t. III, Paris, Laffont, 1969, in 4°, 800 p.

KASAWARA (Kazuo), Ni-honshi («Histoire japonaise»), Tokvo, Yamakara Shuppansha, ’1971. 136 + 23 p.

KASAWARA (Kazuo), Ni-honshi chizu cho («Petit atlas historique du Japon»), Tokyo, Yamakawa Shup-pansha, ed. a ni-a, 1966, 88 p.

KJDDER (.l. Edward), Japon befare buddhism, Londra, Thames and Hudson, 1959, in 8°, 282 p.

Kihon Nihón rekishi («Bases d’histoire japonaise»), Osa-ka, Musashi Shobo. s.d., in 8°, 126 p.

KODAMA (Karata), Sihon-shi chizu («Atlas historique du Japon»), Tokyo, Yoshi-kawa Kobunkan, ediţie nouă, 1971, 56 pl.

KODAMA (Karata), Nihon-shi nempyo («Chronologie de l’histoire japonaise»), Tokyo, Yoshikawa Kobun-kan, ediţie nouă, 1971, 50 p.

LEQUT11ER (Jean), Le Ja-pon, Paris, Sirey, 1966, in 8°, 621 p. («L’Histoire du XXe siècle»).

MURDOCH (James), A his-tory of Japan, Londra, Trubner, 1925, 2 vol. in 8°.

Nihon kezai shi jiten («Dicti-onnaire d’histoire économique du Japon»), Tokyo, Nihon Hvoron Shinsha. 1954, 2 vol. in 8°

Nihon no rekishi («Histoire du Japon»), Tokyo, Chuo-koronsha, 1965, l0 vol. in 12.

Nippon kagaka bijutsushi tai-kei («Grand recueil d'histoire des sciences et des techniques au Japon»), Tokvo, 1964 sq., 25 vol. in 4°. '

NlSHJOKA (Toranosuke), Nihon rekishi chizu («Atlas historique du Japon»), To-kvo, Bunseido, 1956, in 4°, 482 p.

PATTNOT (E.), Dictionnaire d'histoire et de géographie du Japon, Tokvo. San-saisha, 1907, in 8à, 992 p.

REISCHAUER (Edwin O.), FAIRBANK (John K.), East Asia. The great tra-dition, Londra, Allen and Unwin, 1958-1960, in 8°, 739 p.

REISCHAUER (Edwin O.), Histoire du Japon et des Japonais, trad., Paris,

Seuil, 1973, 2 vol. in 16 («Points. Histoire»),

SAKAMOTO (Akira), Nihon shi («Histoire du Japon»), Osaka, Jukenkenkyusha, 1969, in 12, 519 p.

SANSOM (George Bailey), A history of Japan..., Stanford, Stanford University Press, 1958, 3 vol. in 8°.

SANSOM (George Bailey), Japan, a short cultura! histoiy, New York, Apple-ton Century, ediţie revăzută, 1944, in 8°, 547 p.

SMITH (Robert J.), BEARD-SLEY (Richard K.), Japanese culture, its deve-lopment and characteristics, Londra, Methuen, 1962, in 8°, 193 p.

Tokushi biyo («Matériaux pour un manuel historique»), Tokvo, Kodansha, 1966, in 12,2155 p.

TOUSSAINT (François), Histoire du Japon, Paris, A. Fayard, 1969, in 8°, 411 p. («Les Grandes études historiques»).

VIE (Michel), Histoire du Japon des origines à Meiji, Paris, P.U.F., 1969, in 16, 126 p. («Que sais-je?»), m. 1328.

V. ISTORIE (MONOGRAFII)

AKAMATSU (Paul), Meiji 1868: révolution et contre-révolution ait Japon, Paris, Calmann-Lévy, 1968, in 8°, 382 p., («Les Grandes vagues révolutionnaires»).

FRÉDÉRIC (Louis), La vie quotidienne au Japon à l’époque des samouraï

(l185-1603), Paris,

Hachette, 1968, in 8°, 268 p. («La vie quotidienne»).

HAYASrfl (Roichi), Shintku-rodo to Shosoin («la Route de la Soie et le Shosoin»), Tokvo, Heibonsha, 1966, in 8, 160 p.

HERAIL (Francine), ïodo no tsukai ou le Système des quatre envoyés, Paris, P.U.F., 1966, in 8°, 214 p. (Bulletin de la Maison franco-japonaise, serie noua, t. Vm, nr. 2).

HIRAGI (Gen’ichi), «The trend of studies of,. Ki-rishitan” [christian] lite-rature», Acta asiatica, nr. 4, Tokvo.’ Toho Gakkai, 1963, pp. 97-l13.

lWAO (Seiichi), «Reopening of the diplomatic and com-mercial relations between Japan and Siam during Tokuaawa davs», ibidem, pp. 1 – 31.

JOUON DES LONGRAlS (Frédéric), Taishi, le roman de celle qui épousa deux empereurs (l140-1202), Paris, Institut de recherches d’histoire étrangère, Tokyo, Maison franco-japonaise, 1965-1969, 2 vol. in 4°.

KAGAMYAMA (Takeshi), «The field system of ancient Japan», Bulletin of the Faculty of literature, Kyushu University, n° 6, Studies in history, nr. 2, Fukuoka, 1960.

KINOMIYA (Hadahiko), M-shi kotsit shi («Histoire des rapports entre la Chine et le Japon»), Tokvo, Kin-shihoryudo, 1925-1928, 2 vol. in 8”.

KOBAYASHJ (Yukio), «La culture préhistorique du Japon», Cahiers d’histoire mondiale, IV-I, 1957, pp. 161-182.

MATSUDAIRA (Narimitsu), Le Rituel des prémices du Japon, Tokvo, Isseido Sho-ten, 1957, ’ in 8”, 70 p. (Bulletin de la Maison franco-japonaise, série noua, t. IV, nr. 2).

MTZUNO (Yu), Nihon min-zoku («le Peuple japonais»), Tokvo, Shibundo, ed. a n-a, ¡963, in 12, 210 p.

MORI (Katsumi), Kento-shi («Les Ambasades japo-naises à la Chine des T’ang»), Tokyo, Shibundo, 1955.

MORI (Kokki), Niso boeki no kenkyu («Études du commerce entre le Japon et les Song»), Tokvo, Koku-ritsu

Shoin, 1948, in 8°, 574 p.

MURATA (Jiro), Chogoku butika to Heijokyo («La Civilisation chinoise et Heijokyo»), Yamato Bunka Kenkvu, vol. VU, nr. 9, Tenrï, 1962.

NAGAI (Isaburo), Kome no rekishi («Histoire du riz»), Tokvo, Shibundo, ed. a D3-a, 1964, in 12, 250 p.

NAKAMURA (Hiroshi), East Asia in old maps, Tokyo, Centre for East Asian cultural studies, 1962, in

16, 82 p. (East Asian cultural studies, nr. 3).

NARAMOTO (Tatsuya), TA-KANO (Kiyoshi), Kyoto no nazo («Les Énigmes de Kyoto»), Tokvo, Sho-densha, 1972, in 12, 240 p.

Nihon noko bunka no seisei (The Origin and growth of farming community in Japan), Tokvo, Tokvodo, 1961, 2 vol. in 4° (ed~ The Japan archaeologists asso-ciation).

Xihon no kokogaku («La Pré-histoire japonaise»), Tokyo, Kawadeshobo, 1965- 1967. 7 vol. in 12.

MIKOLAEVA (O. C), Doku-ment} ’ po istoiii japonskoi derevni konets XI 11-per-vaja polovina AT/// v. («Documents sur l’histoire des villages japonais, lin du XVDe – première moitié du XVmc siècle»), Moskva, Nauka, 1966. in 8°, 150 p.

NTSFflDA (Taketoshi). Meiji jidai no shimbun t’o zasshi («Journaux et rêvâtes de l’é-poque Meiji»), Tokvo. Shibundo, 1963. m 12, 276 p.

NOUET (Noël), Histoire de Tokyo, Paris, P.U.F., 1961,

VI. RELIGIE

ABE (Yoshio), «Development ol neoconfueianism in Japan. Korea and China: a comparative study», Acta asiática, nr. 19, Tokyo, TohoGakkai. 1970.

in 8°, 261 p. («Publications de la Maison franco-japonaise»).

OKA (Masao), Nihon min-zoku no kigen («L’origine du peuple japonais»), entretiens avec Ishida Eii-chiro, Egami Namio et Ya-vvata Ichiro, Tokyo, Hei-bonsha, ed. a LT-a, 1968, in 12, 332 p.

PERRJN (Jean), l’Inconnu japonais, une grande puis-sance à la recherche de son rôle, Paris, Casterman, 1974,

in 8°, 226 p. («Docu-ments»),

RENONDEAU (G.), Histoire des moines guerriers du Japon, Paris, PU.F., 1957, in 8°, 344 p. («Bibliothèque de l'Institut des hautes études chinoises», t. XI).

SAITO (Takeshi), Ni hou kofun no kenkyu («Étude des kofun japonais»), Tokyo, Yoshikavva Kobun-kan, 1962, in 8", 344 + 34 p.

UEDA (Masaaki), Kikajin («les Naturalissés»), Tokyo, Chuokoronsha, 1965, in 12, 188 p.

FILOSOFIE

ANESAKI (Masahani), Quel-ques pages de l'his-toire religieuse du Japon, Paris, E. Bernard, 1921, in 12, 172 p.

ARNOLD (Paul), Avec les sages du Japon, Paris, A. Favard, 1972, in 8°, 177 p.

AVELOCK COATES (Harp-es), SHIZUKA (Ryugaku), Honen the buddhist saint, bis life and leaching, To-kvo, Kodokaku, ed. a D-a, 1930,2 vol. in 8°.

DEMIE VI11E (Paul), Le Concile de Lhassa. Une controverse sur le quiétisme entre bouddhistes de l'Inde et de la Chine au VUIe siècle de l'ère chrétienne, Paris, Imprimerie nationale, 1952, in 8°, 398 p. («Bibliothèque de l'Institut des hautes études chinoises», t. VII.

ELISSEEFF (Serge), «My-thologie du Japon», dans Mythologie asiatique illus-trée, Paris, Librairie de France, 1928, pp. 363-424.

ELISSEEFF (Vadime), «La vie religieuse dans le Japon d'aujourd'hui», dans Encyclopédie française, t. XIX, Philosophie, religion, Paris. Larousse, 1957, pp. 19, 54-l0 – 19. 54-15.

FRÉDÉRIC (Louis), Le Shin-to, Paris, Bordas, 1972, in 12, 156 p.

GROUSSET (René), Sur les traces du Bouddha. Paris, Pion, 1957, in 8°, 313 p.

Hpbôgirin. Dictionnaire en-cyclopédique du bouddhisme d'après les sources chinoises et japonaises, Tokyo, Maison franco-japonaise, 1929-1937, 4 vol. in 4° (periodic comple-tatâ).

KISFUMOTO (Hideo), Japa-nese religion in the Meiji

era, Tokvo, Obunsha, 1956, in 8°’..377 p. («Cen-tenary cultural council series»).. MARUYAMÁ (Masao), Nihon no shiso («La Pensée japonaise»), Tokyo, Iwanami Shoten, 1966, in 16, 192 p. («Iwanami shin-sho»), nr. 434).

MORGAN (Kenneth W.), The Path of the Buddha, New York. Ronald Press C, 1956, in 8°, 432 p.

NAKAMURA (Hajime), 7V; e Ways of thinking of Eastern people, Tokyo, Ja-panese national commission for Unesco, 1960, in 8°, 657 p.

NITSCFDCE (Gunter), «The universe and Kyoto», The East, vol. D, nr. 6, Tokvo, 1966, pp. 42-46.

OSUMI (Shun), Histoire des idées religieuses et philosophiques du Japon, Kvoto, Jigvokudo, 1929, in 8,202 p^’

OTANI (Chojun), Pages de Shinran, Paris, PU.F., 1969, in 8°, 131 p. (Bulletin de la Maison franco-japonaise, serie noua, t. LX, nr. I).

Philosophical studies of Japan, Tokyo, Japanese national commission for Unesco, 1959,2 vol. in 8”.

SKBATA (Masumi), Dans les monastères zen au Japon, Paris, Hachette, 1972, in 8°, 200 p.

SHEBATA (Masumi), Les Maâtres du zen au Japon, Paris, G. P. Maisonneuve et Larose, 1969, in 8°, 246 p.

SJEFFERT (René), «La lune au Japon», dans La lune, mythes et rites, Paris, Seuil, 1962, pp. 325-336 («Sources orientales», vol. V).

SPAE (Joseph J.), «Japan’s three million self-styled christians», The East, vol. H, nr. 6, Tokyo, 1966, pp. 11-14.

TAJIMA (Ryujun), Les Deux grands mandatas et la doctrine de l’ésotérisme shingon, Pans, P.U.F., 1959, in 8°, 352 p. (Bulletin de la Maison franco-japonaise, serie nouă, t. VI).

TAKEMOTO (Tadao), «Le shinto», Atlas, nr. 64, octombrie 1971, Paris,. Édi-tions encyclopédiques Al-pha, pp. 72-83).

THOMSEN (Harry), The New religions of Japan, Rutland (Vermont), Tokyo, Ch. E. Tuttle, ed. a m’-a. 1971, in 8°, 269 p.

TSUNODA (Ryusaku), BARY (Theodore de), KE-ENE

(Donald), Sources of the Japanese tradition. New York, Columbia University Press, 1958, in 8°, 928 p’.

YAKU (Masao), ’ The „Kojiki” in the life of Japan, Tokyo, Centre for East Asian cultural studies, 1968, in 12, 208 p. (East Asian Cultural studies, nr. 13).

VII. SOCIETATE

BEARDSLEY (Richard K.), HA11 (John W.), WARD (Robert E.), Village Japan, Chicago, Londra, Univer-sity of Chicago Press, ed. a m-a. 1965, in 8°, 498 p.

CHAMBERLAIN, (B. Ii), Moeurs et coutumes du Japon, Paris, Payot, 1931, m 8”, 465 p.

DUCHAC (René), La Jeu-nesse de Tokvo, Paris, P.U.F., 1968, in 8°, 363 p. {Bulletin de la Maison franco-japonaise, serie no-uă, t. Vm, nr. 3-4).

FRANK (Bernard), Kata-imi et kata-tagae. Etude sur les interdits de direction à l’époque Heian, Paris, P.U.F., 1958, m 8°, 246 p. (Bulletin de la Maison franco-japonaise, serie nouă, t. V, nr. 2-4).

GUI11AIN (Robert), Japon, troisième grand, Paris, Seuil, ediţie revăzută. 1972, in 12, 311 p.

Journal of social and political ideas in Japan, n° l, avril 1963, Tokyo, Centre for Japanese social and political studies.

MAB IRE (Jean), BRÉ-HERET (Yves), Les Sa-moura’i, Paris, Balland, 1971, in 8°, 383 p.

NAKAYAMA (Ichiro), In-dustrialization of Japan,

Tokyo, Centre for East Asian cultural studies, 1963, in 16, 73 p. (East Asian culturali studies, n°4).

MSfDKAWA (Issotei), Floral art of Japan, Tokyo, Board of Tourist Industry, Japanese Government Railways, 1936, in 18, l05 p.

VIII. EDUCAŢIE, INVATAMANT, CULTURA

An outline history of Japanese education, literature and arts, prepared by the Mombusho (Department of education) for the Philadel-phia International Exhi-bition, 1876; reprinted for the Paris Exposition, 1878, Tokyo. 1877. 194 p.

LUHMER (K.), «Troubles étudiants», Project, «Où va

le Japon», Paris, juin 1970 (reprodus partial în Japon, économie, n° special 23, 25 mars 1971, Pans, Office franco-japonais, pp. 37-41).

Museums in Japan, Tokyo, Japanese national commission for Unesco, 1960, in 8°, 123 p.

Recent trends of East Asian studies in Japan, Tokyo, Centre for East Asian cul-tural studies, 1962, in 8”, 329 p.

SIEKAUMI (Nobuya), La Politique culturelle au Japon, Paris, Unesco, 1970. 63 p. («Politiques culturelles. Etudes et do-cuments», 4).

IX. INSTITUŢII, DREPT

GONTHŒR (André), Histoire des institutions japonaises, Bruxelles, Librairie encyclopédique, 1956, in 8°, 358 p.

JOÛON DES LONGRAlS (Frédéric), l’Est et l’Ouest. Institutions dit Japon et de l’Occident comparées (Six éludes de sociologie juri-dique), Paris, Institut de recherches d’histoire étran-gère, Tokyo, Maison franco-japonaise, 1958, in 8°, 497 p. NAKAMURA (Kiclhsaburo), The Formation of modem Japan as viewed from legal history. Tokyo, Centre for East Asian cultural studies, 1962, in 16, 127 p. (East Asian cultural studies. nr. 1 – 2).

X. LIMBA

ELISSEEFF (Serge), «La langue japonaise, la langue corcene, la langue aïnou, les langues hyperbo-réennes». dans Les Langues du monde, Paris, E. Champion. 1924. pp. 245-272.

ELISSEEFF (Serge). REISC-HAUER (Edwin O), TAKEHIKO (Yoshihashi). Elementary Japanese for college students. Voca-bulary; grammar and notes, Cambridge, Harvard

Yenching Institute, ed. a VT-a, 1961, 3 vol. in 4°.

HATTORl (Shiro), «The affinity of Japanese», Acta asiatica, nr. 2, Tokvo, Tolto Gakkai. 1961, pp. 1 – 29.

LEHMANN (W. P.), FAUST

(lloyd),.4 grammar of formal written Japanese,

Cambridge, Harvard University Press, 1951, in 8°,

153 + 31 p. («Harvard

Yenching Institute studies», vol. V).

XI. LITERATURĂ,

AKAKAZI (Yoshie), Japa-nese literature in the Kleiji era, Tokvo. Obunsha, 1955. m 8°’. 673 p. (“Centenary cultural council séries»).

ASTON (William George), Littéral lire japonaise, Paris. A. Colin, ed. a Il-a. 1921, m 8°, 392 p.

BONNEAU (Georges), La Sensibilité japonaise. Tokvo. 1934. in 8”. 395 p.

ELISSEEFF (Serge), «Litté-rature japonaise», dans Histoire générale des litté-ratures, Paris, Quillet. 1961 (t. l. pp 477-494 si 819-836; t. II. pp. 545-

560; t. Dl, pp. 667-682 si 833-836).

FU.iïMURA (Saku), Kihon bungaku daijiten («Grand dictionnaire de la littérature japonaise»), Tokvo, Shinchosha, 1936-1937; 7 vol. in 4°.

FHBBETT (Howard S.), «Sai-kaku and burlesque fiction», Harvard Journal of Asiatic studies, vol. XX, nr. 1 – 2. Studies presented to Serge Elisseeff iunie, 1957, Cambridge, Harvard Yenching Institute, pp. 53-73.

IDSAMATSU (Sen’ichi), The I ’ocabulaiy of Japanese

’S

literary aesthetics, Tokyo, Centre for East Asian cultural studies, 1963, in 8°. l12 p.

ICrflKO (Teiji), Xihon bun-gakushi gaiselsu («Les Grandes lignes de l’histoire de la littérature japonaise»), Tokyo, Shuei-shuppan, ed. a VI-a, 1965. in 8°, 264 p

Introduction to classic Japa-nese literature, Tokyo, Ko-kusai Bunka Shinkokai. 1948. in 8U. 443 p.

KEENE (Donald), Anthology of Japanese literature, from the earliest era to the mid-nineteenth century. New York. Grove Press, 1955, in 8°, 442 p. («Unesco collection of representative works»),

KIMURA (Ki), Japanese literature; manners and customs in the Meiji-Taisho era. Tokyo, Obunsha,

1957, in 8°, 277 p.

(«Centenary cultural council séries»).

PIGEOT (Jacqueline), Histoire de Yokobue (Yokobue

tío soshi). Etude sur les récits de l’époque Muro-machi. Pans, P.U.F., 1972, in 12, 178 p. (Bulletin de la Maison franco-japonaise, sene noua. t. [X, n° 2.

REISCHAUER (Edwin O), YAMAGIWA (Joseph K.), Translations (rom early Japanese Hterature, Cam-bridge, Harvard Universitv Press, 1951, in 8,467 p. ’

REVON (Michel), Anthologie de la littérature japonaise des origines au XXe siècle. Finis, Delagrave. 1910. m 18. 476 p.

SlEFFERT (René), La Littérature japonaise. Pans. A, Colin. 1961, in 12. 203 p.

YAMAGISHl (Tokuhei), TAÑARA (Sueko), Kohi bun-gcdm shi yoran («Sommaire de l’histoire de la littérature nationale»). Tokvo. Rikishobo, 1952, in 8°, 242 + 26 p.

XII. TRADUCERI DE OPERE JAPONEZE

AKUTAGAWA (Rymiosu-ke), Rashomon et autres contes, trad, de Arimasa Mori. Paris. Gallimard, 1965, m 8”, 292 p. («Connaisance de l’Orient. Collection Unesco d’ oeu-vres représentatives»).

BEAI IJARD (André), Les „Xotes de chevet” de Sei

Shonagon, trad.. Paris, G. P. Maisonneuve, 1934. in 8”. 329 p. CRAIG MC CU11OUGH (Helen). The “Taiheiki”, a chronicle of medieval Japan. New York, Columbia University Press, 1959. in 8”. 4Ol p.

FRANK (Bernard). Histoires qui sont maintenant du passe (Kbnjaku mono-gatari shn), trad.. Paris, Gallimard, 1968, in 8% 336 p. («Connaissance de l’Orient. Collection Unesco d’oeuvres représentatives»),

MI Y AMORI (Asa taro). Masterpieces of Japanese poetry ancien! and modem, Tokyo, Maruzen. 1936.2 vol in 8°.

NATSIJME (Soseki), La Porte, trad, de R. Martinie, Pans. Rio ler. 1927. in 12, 343 p.

PIERSON (Jan Lpdewijk), The «Manyosu» translated and annotated, Leiden. Bri11. 1929-1949, 7 vol. in

8°.

REISCHAULR (Edwin O), Ennin’s diary. The record of a pilgrimage to China in search of the law: New York,

Ronald Press C°, 1955, 2 vol, in 8”
RENONDKAW (G). Anto-logie de la poesie japonaise classique. Paris. Gallimard. 1971, m 8”. 259 p. («Connaissance de l’Orient Collection l Inesco d’oeuvres représentatives»).
SI UBATA (Masumi et Man-se), Le „Kojiki” (Chronique des choses anciennes). Introduction, traduction intégrale et notes, Paris, G. P. Maisonneuve si Larose. 1969. in 8”. 259 p.
SlDVELY (Donald IL), The Love suicide at Amijima (Shinju ten no Amijima). A study of a Japanese domestic tragedy by Chi-kamatsu Monzdemon, Cambridge, Harvard University Press, 1953. in 8°, 173 p.
SIEFFERT (René). Études d’ethnographie japonaise. Le.. Conte du coupeur de bambous”, trad.. Paris. P.U.F., 1952, m 8°, 2Ol p. (Bulleün de la Maison franco-japonaise. serie noua, t. II).
UEDA (Akinari), Contes de pluie et de lune. trad, de René Sietiért. Paris, Gallimard. 1956. in 8°. 228 p. («Connaissance de l’Ori-ent. Collection Unesco d’oeuvres représentatives»).

XIII. TEATRU

ERNST (Farle). The Kabuki theatre. New York Oxford University Press. 1956, in 8°, 296 p
FURlJKAVVA (Kuichi). So ho sekai («Le Monde du no»), Tokvo, Shankai Shi-shosha, ed. a XIV-a. 1965. m 18, 166 p. GUNJl (Masakatsu), Kabuki no bi («La Beauté du kabuki»), Tokvo. Shakai Shiso
Kenkvukai, ed. a VI-a. 1962,” in 18, 154 p. MAV HON (Albert), le Thé-aire japonais, Paris. 11. Laurens, 1925. in 4”. 140 p.
The Noh drama, ten plays from the Japanese, Tokvo, Rutland (Vermont). Ch E. Tuttle, ed. a D-a, 1961, in 4”, 192 p. («Unesco collec-tion of representative \vorks»).
PERI (Noël). Études sur le nô, drame lyrique japonais, Tokvo, Maison franco-japonaise, 1944, in 4°. 495 p.
SIEFFERT (René), «Mibu-kyôgen», Bulletin de la \

Saison franco-japonaise.
serie nouă, t. UJ, Tokvo, Maison franco-japonaise, 1954. pp. l17-151.,
SIEFFERT (René), Zeami, la «’Tradition secrète du no»). urmată de “Une journée de no “. Paris, Gallimard. 1960. in, 8°, 378 p. («Con-naissance de l’Orient. Collection Unesco d’œuvres repré-sentat i ves»).
SUN AG A (Katsumi), Japa-nese music, Tokyo, Board of Tourist Industry, Japanese Government Railways. 1936, in 12. 65 p.
Teatr i dramaturgja japonii («Théâtre et dramaturgie au Japon»), Moskva, Nauka, 1965, in 8”, 162 p.
XIV, ARTE, ESTETICA
ANESARI (Masaharu), L’Art, la vie et la nature au Japon, Paris. Institut international de coopération intellectue1le, 1938, m 8”, 153 p. («Collection japonaise»).
L’Au-delà dans l’art japonais, catalogue de l’exposition présentée au Petit-Palais. Paris, octobre-décembre 1963.
AVERI11 (Mary). The Flower art of Japon, New York. Londra. John Lane C°, 1915, in 8”, 216 p.
CHANG (Léon!.. Y.), La Calligraphie chinoise, Paris, Club français du livre. 1971, in 8”, 278 p.
EGAMI (Namio). Nihon bujitsu no tanjo («La Naissance de l’art japo-nais»), Tokvo. Heibonsha. 1966, in 8°, ’172 p.
FRÉDÉRIC (Louis). Japon, art et civilisation, Paris. A.M.G.. 1969. in fol.! 495 p.
HASE (Akihisa), SECKEL (Dietrich). Emaki. Paris. Delpire, 1959, in 4”. 221 p.
Kôkiiho («Trésors natio-naux»). Bimkazai hogo iinkai, Tokvo, Mainichi Smmbushu, 1968-1969. 12 vol. in fol.
Nihon no chokoku («La Scul-pture japonaise»), Tokyo, ßijutsu Shuppansha, 1960, m fol. 192 il.
NOMA (Seiroku), TANT (Nobuichi), Ni hon hijutsu jiten («Dictionnaire des arts du Japon»), Tokyo, Tokvodo, ed. a XVT-a, 1964.in 12. 726 p
Pageant of Japanese art, ed. de Tokyo National Mu-

seum, Tokyo, J'oto Bunka, 1952, 6 vol. in fol.
TESHIGAWARA (Kasumi), Space and color in Japanese flower arrangement. Tokvo, Kodansha, ed. a IV-a, ' 1969, in 4°. 128 p.
UYENO (Naoteru), Japanese arts and crafts in the Meiji era. Tokvo. Pan Pacific Press, 1958, in 8°, 224 p. («Centenary cultural council séries».
WARNER (Langdon), The Enduring art of Japan, Cambridge, Harvard Uni-versity Press, 1952, in 8°. l13 p. si 92 il.
YASHIRO (Yukio), Art treasures of Japan, Tokvo. Kokusai Biinka Shinkokai. 1960. 2 vol. in fol.
YASHIRO (Yukio). Deux-mille ans d'art japonais. Paris, Editions du Pont-Ro-val, 1959. in fol., 266 p.
XV. ARHITECTURA, SPAŢIU
Art guide, of Nippon, I, Sara, Mie and Wakayama prefec-tures. Tokyo, Society of friends of Eastern art., 1943. in 18.486 p.
ASANO (Kiyoshi), «La mai-son japonaise de VIIIe siècle a nos jours», Memoirs of the Faculty of engineering, Osaka city University, vol. VI. décembre 1964^ pp. I 13-132.
Funisato no sumai. Sihon minka shû («La Dameure du village ancestral. Choix de maison japonaises»). Osaka. Nihon Kenchiku Kvokai ed. a III-a. 1962. ili 16, 261 p
GUI11AIN (Florent), Chate-aux forts japonais. Tokvo, Maison franco-japonaise, 1942. m 8". 216 p.
(Bulletin de la Maison franco-japonaise, t. XIII, nr. l). «
FURAI (Satoni), Shiro lo shoin («Châteaux et sholn»), Tokyo, Heibonsha, 1965. in 8", 164 p.
HORIGUCHI (Sutemi), Kat-sura rikyit (The Katsura imperial villa), 'Tokvo. Mainichi Press. 1952. in 4". 83 + 14 p.
ITO (Teiji), Minka («Maison populaires»), Tokyo, Hei-bonsha. 1965, in 8;, _ 160 p.
KlSIDDA (Hideto), Japanese architecture, Tòkyo, Board of Tourist Industry, Japa-nese Government Rail-

vva’ys, 1935. m 12. 133 p.
Kyoto, Kyoto. Tankoshinsha. ’ 1961. in 4”. 121 +19 p. si 30 pl.
Ml/UNO (Seiiehi), Horyuji, Tokyo, Heibonsha. 1965, in 8”, 164 p.
OTA (Hirotaro), Japanese architecture and gardens, Tokyo, Kokusai Bunka Shinkokai, 1966. in fol., 442 p.
PAINE (Robert Treat). SOPER (Alexander), The Art and architecture of Japan, Hardmondsworth, Penguin Books. 1955, in 4°. 316 p.
PEZEU-MASSABUAU (Jac-ques). La Maison japonaise et la neige. Pans, P (J F.. 1966. in 8°,
229 p. (Bulletin de la A laison franco-japonaise, série noua. t. VTJJ, nr. I).
PEZEU-MASSABUAU (Jac-ques), «Problèmes géo-graphiques de la maison japonaise», Annales de géographie, nr. 409, Paris, 1966, pp. 286-299.
STElN (Rolf), «Jardins en miniature d’EXIrême-Ori-ent». Bulletin de l’Ecole française d’Extrême-Orient^. XIJI. 1942.
WATANABE (Yasutada), Ise. lo Izumo («Ise et Izumo»), Tokvo, Heibonsha, 1964. in 8°, 164 p.

XVI. PICTURA

AKIYAMA (Tcnikazu), La peinture japonaise, Ge-neva, Skira. 1961, in „4”. 217p.
CARTER COVE11 (Jon), Under the seul of Sesshû, New York De Pamphilis Press. 1941, in 8”, 163 p.
DOl (Tsugiyoshi), Momoy-ama no shoheki ga («La Peinture murale de Momo-vama»), Tokyo, Heibonsha. 1964. in 8”. 160 p.
ELISSEEFF (Serge). La Peinture contemporaine au Japon, Paris, ed. Boccard, 1923, in 8°. 142 p.
Hiroshige, Tokaido. Intro-duction et commentaires par Sergé lUisseeff. Paris. Editions du Crédit lyonnais. 1960, in 4”. 16 p. 55 pl.
lENAGA (Saburo), ïamato-e, Tokvo. Heibonsha, 1969, in 8°, 164 p.
Images du temps qui passe. catalogue de l’exposition

présentée au Muése des arts décoratifs, Paris, juin-octobre 1966.

MIZUO (Hiroshi), Sotatsu to Korin («Sotatsu et Korin»), “Tokyo, Heibonsha, 1965. in r. 168 p.

Xihon no bunjigaran moku-roku (Exhibition of Japanese literature painting), Tokvo, Tokvo National Museum, 1965, in 4°. lOl p.

NOGUTI (NOGUCHI) (Yo-ne), Hiroshige and Japanese landscapes, Tokyo, Japan ’Travel Breau, ed. a IV-a. 1946. in 18. 74 p.

OKAMOTG (Yoshimoto), Namban bijutsu («L’Art des barbares du Sud»). Tokvo, Heibonsha. 1965. in 8;’, 164 p.

STERN (Harold P.), Ukiyo-e painting. Freer gallery of art fiftieth anniversary exhibition, Washington, Smithsonian Institution. 1973, in 4°, 3 l0 p.

YAMANE (Yuzo), «Ogata Korin and the art of the

XVII. ARTIZANAT,

Art treasures from the imperial collections, catalogue de l’exposition presentee au British Museum, London, septembre-octobre 1971 (puis à Bruxelles et à Cologne). Tokyo. Ministry of Foreign Affairs. 1971.

BOWYEPT HONEY (Wil-liam). The Feramic art of (liina and other countries of the far Fast, Londra, Faber and Labor and Hyperion Press. 1945, in 4°. 238 p. si 192 pi.

E11SSEEFF (Vadime), «Notes sur l’histoire des laques». Etudes d’outremer, decembrie 1952, Marseille. Institut français d’outre mer, pp. 393-400.

Horyuji keuno komotsu mo-kuroku (Treasures from the Iloiyûji”). Tokyo, Tokyo National Museum. 1964, in 4°, 46 p.

Genroku era», Acta asia-tica, n° 15, Tokvo, folio Gakkai, 1968, pp.69-86.

YONEZAWA (Yoshiho), YOSHTZAWA (Tadashi), Bunjinga («La Peinture des lettrés»), Tokvo, Hei-bonsha, 1966, in 8°, 168 p.

YONEZAWA (Yoshiho), «The style of.. Musicians riding an elephant” and the transition in landscape

painting», Acta asiatica, n” 15, Tokvo, Toho Gakkai, 1968, pp. 1 – 25.

OBIECTE DE ARTĂ

Japanese country textiles, catalogue de l’exposition présentée au Royal Ontario Museum, University of Toronto, 1965.

K.ATO JGiichiro). Chawan fileu («Dictionnaire des bols pour le thé»), Osaka, Rosokusha. 1971, in 12, 244 p.

KAWAKATSU (Kenichi), Kimono, Tokyo, Board of Tourist Industry, Japanese Government Railways, 1936, in 12, lOl p.

Kimonos d’hier et d’aujourd’-hui, cataloque de l’exposition présentée au musée Cemuschi, Paris, février-mars 1957.

KOIZUMI (G.), Lacquer work. Londra, J. Pitman, 1925, in 4°, 45 p. şi 36 pl.

MORSE (Edward S.), Cata-logue of the collection of Japanese pottery, Museum of Fine Arts, Boston, Cambridge, Riverside Press. 19Ol. in 4”, 348 p. si pi

ROKKAKU (Shisui), Two shikko shi («l Iisloire du laque en Extreme-Orientw), Tokvo, Ynzankaku. 1960. in 86, 287 p.

Shosoinran mokuroku (Special exhibition of the Shosoin treasures), Nara National Museum, 1965.

Toki clai jiten («Grand dictio-nnaire de la céramique»), Tokvo, Hovunsha, 1941, 6 vol. in 4°. ’

WEBER (V. F.), Ko-ji Ho-len. Dictionnaire à l’usage des amateurs et collectionneurs d’objets d’art japonais et chinois, Paris, 1922; ed. noua, New York, Hacker Art Books, 1965, 2 vol. in toi.

XVIII. RAPORTURI CU OCCIDENTUL

BERNARD (Henri), lIUM-BERTCLAUDE (Pierre). PRUNIER (Maurice) Infil-trations occidentales au Japon avant la réouverture du XIV siècle. Tokvo, Pans, 1939, 182 p. (Bulletin de la Maison franco-japonaise, t. XI. nr. 1 – 4).

BERNARD-MAITRE (Henri). «L’orientaliste Guillaume Postel et la dé-couverte spirituelle du Ja-pon en 1552». Monumenta nipponica, aprilie 1953. pp. 82-108.

NUMAI A (Jiro), ((Historical aspects ol’ the acceptance of Western culture in Japan (Pre-Meiji period)», East Asian cultural studies, vol. VI, nr. 1 – 4, martie 1967, Tokyo, Centre for East Asian cultural studies, pp. 110-123.

ROBERT (Marcel). Lafcadw Heam, Tokyo. 1951. 3 vol.’ in 4” (Publications de la Maison franco-japonaise». seria 13).

SANSOM (George Bailey), The Western world and Japan, Londra, Cresset Press. 1950, in 8”, 543 p.

XIX. SUCCINTA DOCUMENTARE ASUPRA CHINEI

A11ETON (Viviane). L’Ecri-ture chinoise. Paris, P.U.F 1970, m 16. 126 p. («Que sais-je.’». tir. 1374).

GERNEf (Jacques), Le Monde chinois. Paris. A.

Cohn, 1972, in. 4”. 765 p («Destins du monde»). MASPIÌRO (Henri), Le Taoìsme et les religions chinoise, Paris. Gallimard. 1971, in 8°, 656 p.

NEEDHAM (Joseph), Sci-ence and civilization in China, Cambridge, Uni-versity Press, 1954-1959. 3 vol. in 4°.

RYGALOFF (Alexis). Gram-maire élémentaire du chinois, Paris. P.U.E., 1973, in 18. 261 p, («Collection Sup»),

VANDIER-NICÔLAS (Nicole), «Le thème de la souveraineté dans l’histoire légendaire de la Chine», Etudes asiatiques, vol. V, fase. 1 – 2. Berna, 1951, pp. 22-19.

WANG (Yi-t’ung), Officiai relations between China and Japan, ¡368-1549. Cambridge, Harvard Uni-versity Press, 1953, in 8°, 128 p. («Harvard Yenching Institute studies», t. FX).

CUPRINS

Redactor: GHEORGHE BALA Tehnoredactor: KLARA GALIUC

Bun de tipar: noiembrie 1995; Coli de tipar: 22,5. Apărut: 1996.

Tiparul executat sub comanda nr. 45/.1996, la Imprimeria de Vest R.A., Oradea, str. Mareşal Ion Antonescu nr. l05. România